

ASZTALOS ISTVÁN

EMBERSÉG

ASZTALOS ISTVÁN

MŰVEI

I.

SZÉL FÜVATLAN NEM INDUL
Kisregények

II.

FIATAL SZÍVVEL
Regény

III.

EMBERSÉG
Elbeszélések

IV.

JÓSKA * A FEKETE MACSKA
Ifjúsági írások — Színművek

V.

HÁZUNK TÁJA
*Riportok, cikkek,
visszaemlékezések*

ASZTALOS ISTVÁN

EMBERSÉG

ELŐSZÓ

IRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUKAREST 1962

Szerkesztette, jegyzettel és bibliográfiai

mutatóval ellátta

BONYHÁTI JOLÁN

Igy kezdődött.

Egy kutya szimatolgatott az utca szemetében. Szürke, lompos, olyan alázatos városi kutya, mely a szemeten s az emberek jóvoltából él. Sovány, piszkos, olyan senki kutyája. Feltűnők csak hasáról lelógó emlői voltak, valami vacokban kölykei lehetek, azok szívhatták olyan laposra testét.

Nem maradt az utcának zuga, amit fel ne keresett volna. Eldobott almacsutkától kezdve mindent megevett. Már nagy tapasztalatai lehettek, mert olyankor cirkált, amikor még nem járt a városi szemetes, de már a cselédek kitették a szemetet a járda szélére. A szemétkupacokat aztán rendre végigszaglásztta.

Az utca másik végén lakott egy jószívű mészáros, aki mindennap odadobott neki valamit. Ezt hagyta utoljára, előbb végigszaglásztta az utcát.

Na, a kutya megállt egy szemetes ládánál, és valami különösebb falatot kaphatott, mert se látott, se hallott. Nem vette észre, hogy közeledik egy gyerek, egy olyan szeplős városi fiú. — Ó, erről is voltak tapasztalatai, s ha látja jönni a fiút, kikerülte volna, de nyakáig a szemétben turkált.

A fiú a kutyához ért. Arcára csúnya mosoly szélesedett. Felemelte lábát s teljes erejéből a kutyába rúgott.

A kutya lefordult a járdáról, de igyekezett a lábára állani, s akkor érte a második rúgás. Ősztö-nösen a láb után kapott, valamit elért a fogával, s a fiú nadrágja a többi mellé új lyukat kapott.

A fiú felkiáltott.

Egy ember arra nézett.

— Mi az, te gyerek?

— Megharapott az a dög — mutatott a fiú a távolodó kutya felé. — Nekem jött, és megharapott.

— Neked ment? Hátha veszett — szólt izgatottan az odaszóló, és követ ragadva a kutya után dobta.

— Mi történt? — kérdezte egy másik kíváncsi.

— Megharapta egy veszett kutya... — szólt a dobáló, s másik kő után hajolt.

Egy asszony, aki mindezeket hallotta, ijedten kiabálni kezdett a szembejövőkre:

— Vigyázzanak, veszett kutya!

A hang, mint vízbe dobott kő hulláma, úgy terjedt széjjel.

Már vagy négyen is szaladtak a kutya után, tele torokkal kiáltozva: — Veszett kutya, veszett kutya! — Aztán mind többen és többen vették át a kiáltást, mind többen és többen csatlakoztak az üldözőkhöz.

A kutya nem értette a dolgot. Szaladt, hogy háta megett hagyja a veszélyt. Kikerült az utca közepére, és szaladt. De gyenge volt, fáradt, nem bírta a hajsztát.

Az utca megtelt ordítással, mindenki kiabált. Ez a szó — veszett — mindenkire hatott. A szembejövők közül a gyávábbak kapuk alá húzódva nézték a szaladó állatot, a kitóduló lakókkal tárgyalva az esetet. A bátrabbak kövekkel megrakodva kerültek a kutya elé, s izgatottan hadonásztak karjaikkal. Egy esernyős polgár vörös arccal rohant az üldözőkkel. Csupa tettvágy volt. Erőlködéstől vékony hangján vezényelt:

— Elébe kell vágni!... Meg kell kerülni!... Le kell ütni!... Rendőrt!... egy rendőrt!...

A kutya már támolgyott. Jó pár ütés elérte. A fáradtságtól reszkettek lábai, nyelve kilógott.

Hirtelen meglátta a mészárszéket s a mészárszék előtt a jószívű mészáros. Ösztönösen szaladt oda, az egyetlen ember volt, akit közelebb érzett magához.

A mézszáros rémülten ugrott félre a feléje kúszó kutya elől, s kézzel-lábbal kapálózni kezdett. Egyik rúgása eltalálta a kutyát, amely most a rémülettől félőriúten menekült tovább.

— Meg akart marni — nyekegte a megijedt ember, s kövér arcáról szaporán törölgette a verejtéket.

A kutya beszaladt egy kis utcába. Szerencsétlenségére zsákutca volt. Elért egy magas deszkapalánkig, ott megállt, szűkülve a félelemtől. Fogait mutogatva nézett az üldözőkre, akik nem mertek közelebb menni hozzá, csak messziről dobálták súlyos kövekkel.

Félig agyon volt verve, mikor megérkezett egy rendőr. Elévette revolverét, s közeledett a kutya felé.

A kutya csak állt reszketve, véresen. Szemeit a rendőrré szegezve várt.

A rendőr megállt. Dörrenés... a kutya lassan ledőlt a kerítés mellé. Lábai reszketve merevedtek meg, túlduzzadt emlőiből csepegett a tej.

Egy asszony megjegyezte:

— Kölykei lehettek.

A tömegben elhalt már az izgalom, és sokan sajnálni kezdték a kutyát.

— Szegény! — tört ki a vörös arcú polgár, aztán ernyőjét karjára akasztva elindult a többi után.

Így végződött.

Ott állt reménytelenül a konyhaszekrény előtt. Összevissza kutatott már mindent, de hiába, nem talált egyebet, mint egy kis papírzacskóban otffelejtett kukoricalisztet.

Kétségbeesetten gondolkozott. — Mit adjon nekik? ... Kitől kérjen? — Minden elfogyott, s már csak a reménységből éltek két napja. Az is a vége felé járt már.

Az a három gyermek ... Az a három felnőtt gyermek ... Az a három úrnak nevelt gyermek ... Ó, hogy bánja most ... Az a régi döllyf, az a régi gőg ... Tanulj! mert ha nem, inasnak adlak! ... Most? ... Üres asztal, üres élet. Kifordított rongyok, kifordított élet ... Az ura ... az apjuk. Kemény ember volt valamikor, de meglágyította a sors. — Dolgozna körrömmel, foggal akármit. Régebben ez a szó „munkás“, valami alacsonyabb fogalmat jelentett neki. Most szeretne az lenni, de nem lehet. Nincs munka. Nem is ért semmihez. Csak alkalmi tengődésekből él. „Lecsúszott egzisztencia“ a rangja.

Magába roskadt ember s italos lett. Azelőtt is ivott ugyan. Csak úgy van az valahogy, hogy a gazdag ember felelőtlenül ihatik, de ha szegény ember iszik, ahhoz mindjárt hozzáragasztják a „részeget“ titulát. Már nem is bort, hanem pálinkát iszik. Talán mert olcsóbb. Nincs semmi tekintélye a gyerekei előtt a valamikor oly katonás apának. Korholják az ital miatt. És az ilyen hétsovány napokon őt okolják kátyúba jutott életükért.

Az este is — emlékszik vissza az anya — a nagyobbik fiából tört ki a csüggedés.

— Hát mi lesz velünk? Mi lesz belőlünk? — szakadt fel ajkán a vád. — Itt állok a huszonnégy évemmel, és semmi sem vagyok. Nem tudok egy darab kenyeret megkeresni.

— Mit csináljak? — védekezett az apja. — Én adtam neked iskolát, nevelést. Na, mondd, hogy nem adtam, na tagadd!

— Igen — kacagott a fiú keserűen —, annyi iskolát, hogy műhelybe igen sok, irodába meg kevés.

Az apa izgatottan kiabált.

— Hát most akasszam fel magam, hogy így történt? Hát akartam én ezt? ... Hát akartam? Tebelőled orvost akartam, belőle mérnököt, abból meg tanárt. Na, most öljetek meg, mert ezt akartam. Na, verd pofon apádat!

Tovább kiabált, de hangja artikulátlan zokogásba fulladt.

A fiút megrázta az apja sírása.

— Ne haragudjon, apám, de hát kihez forduljak, ki mutassa meg a kivezető utat? Kenyeret szeretnék keresni, és nem lehet. Mit csináljak? Lopjak? — A kezeibe temette az arcát, úgy ült egy darabig. Egyszer csak kitört belőle újra az éhség. — Hát jó, lopok. Nincs más kiút. Egy este elmegyünk mind a hárman, és betörünk valahová! ...

Igen — ijedt fel az anya — így mondta. Így az a fiú. Az az ábrándos anyja-fia ... Jézus Mária, az ő fiai? ... Akiket ő fésült, gondozott. Hogy azok lopjanak, betörjenek? ... Gumibotos rendőrök kísérik őket? ... Az ő fiait? ... A nagyobbik barnát, aki soha nem hazudik, a középső szökét, a mesemondót, a kisebbiket, a jó tanulót? ... Istenem, az nem lehet. — Segítségkeresőn nézett körül. — Mit adjon nekik? Mivel mentse meg őket? Toporgott kezeit tördelve. Nem találta a helyét. Oda állt az ablakhoz.

Kint szemerkélt az őszi eső a nagy, szürke semmiből, s még gyászosabbá tette a tépelődő anya hangulatát. A csatornáról egyhangúan, szabályos időközökben csepegett a víz. Kop ... kop.

Ahogy ott tépelődött, a fáskamra bejáratánál valami fehérség ütötte meg a szemét. Egy fehértollú tyúk kuporodott oda az eső elől. Egy gondolat vilant át az agyán. Megrémült tőle, de nem tudott attól szabadulni. — Mi lenne, ha ő azt a tyúkot... Megborzadt. Ő, idegen tulajdont... Egy tyúkot... Ő, a gazdasági szaktanárné... Istenem, de a fiaim! — Összeszorította a fogát. — Muszáj, muszáj! Az én fiaim nem fognak lopni! Nem, soha. Inkább... Értük teszem. Ugye te tudod? — Alkudozott égre néző szemmel. — Ne láss meg most az egyszer.

És elindult. Minden tradíció, nevelése és hite ellenére elindult tyúkot lopni. Halálsápadt arccal, irtózáttal, mint aki a kárhozatba megy. Az ő szemében ez van akkora bűn, mint másnál a rablógyilkosság. De elindult, mert anya, igazi fájdalmas anya.

Belépett a fáskamrába. Kinyújtotta két fehér kezét, és azzal a két jószágos, fehér kézzel, amellyel életében még egy csirkenyakat sem vágott el, megragadta az ijedt tyúk nyakát, és csavarta... csavarta... egyszer, kétszer... tízszer. A tyúk véresre karmolta a kezét, de ő nem törődött vele, nem is érezte. A fiaira gondolva alkudozott az Istennel, felfelkönyörögve az égre, ahonnan visszanézett rá a nagy, ólmos szürkesség.

A verőfényes oldalon, nem messze az erdő szélén meghúzódó esztenától, legelésztek a juhok, szét-szóródva. Lassan pásztázva tépdesték a füvet felfelé a hegyen. A farkára ülve, nagy fakolonccal a nyakán őrizte őket egy nagy fekete kutya, a Csiba. Szembe hunyorgatott a májusi nappal. Olyan volt, mint egy mindig dohogó vén tanító. Morgott, mér-gelődött, rekedt ugatással zavarta vissza az eltévelyedett bárányt. Aztán visszaült a farkára nagy komolyan.

Átellenben a Csibával, az egyik virágzó kökénybokr mellett heverészett Ádámka, a csobán. Fialtal, szálfatermetű fiú, barna arcából vidám, nyílt tekintetű szem nézett az égre. A hátán feküdt, bocsorokos lábait térdből felhúzta, karjait a feje alá téve, bámult az égen úszkáló felhőkre. Órákig el tudta nézni a felhők játékát. Egy nagy, fekete, medvealakú felhőt bámult, amint az egy fehér bárányfelhőcske felé úszott kitárt mancsokkal és kitátott szájjal. — Mingyá béalja — ijedezett Ádámka. De a medvefelhő, mire a bárányfelhőig ért, szétfoslott, átalakult. — Hinnye, be rusnya vén banya. Ejsze ez a vasorrú bába — csodálta meg Ádámka. Aztán még sokáig bámult az égre. Amikor azt megunt, a hasára fordult, és a földet nézte.

Csakhamar ott is kapott látnivalót, egy sereg hangya igyekezett a fű között, serényen. Puliszka-morzsát szórt le nekik, és úgy elnézte a cipekedésüket. Az őrzést a Csibára bízta, tudta, hogy megfelel az annak emberül.

Úgy délfelé leterelte a juhokat az esztenához. Sót tett nekik, aztán tüzet rakott a kis fakéregből tákolts kaliba előtti tűzhelyen. A kis üsttel elballagott vízért. A forrás nem messze volt az erdőben a fák között. Ösvény vezetett le odáig. Ahogy ment, az egyik fa odvából feketerigó repült ki ijedt cserrenéssel. — Egyet se félj, bolond, hisz nem bántalak — nevetett utána Ádámka. Elhaladt a rigó fészke mellett, megmerítette az üstöt, és visszamenve a kalibához, odatette a tűzhöz. Amíg főtt a víz, zsendicét öntött a Csiba vályújába. — Neki is látott az, nagy lafatyolva. — Megkeverte a puliszkát, ordát vett elő, fehér terítőre tálalt. ... Mielőtt evett volna, odafordult a kaliba melletti bükkfához, amely csodálatosképpen olyan kereszt alakúra nőtt, hogy Ádámka a szárhegyi búcsún sem látott különbet. A fiú keresztet vetett a fa felé nézve, mert ez volt az ő oltára ebben a végtelen templomban. Aztán az evéshez látott.

Evés után újra kiterelte a nyáját. A Csiba elfoglalta megint a vigyázó helyét. S ő újra leheveredett gondolkozni.

Gondolkozott a szélről, ami a fellegeket hajtja. A fákról, a hegyről, amit úgy szeretett. A virágról, a rigóról, a hangyákról, akiket csak ő ismert igazán. Hosszasan tűnődött, aztán egyszer csak elővett egy kis furulyát, azt kezdte fújni. Nem költött dallamra, csak úgy a szíve után. Benne volt abban a forrás csobogása, a futó szél zúgása, a rigó füttye, a Csiba hangja, s benne volt az ő egész élete, a lelke. Szólt a furulya lágyan, panszosan, örömmel, vadul, mindenféleképpen. Sokáig fújta Ádámka a furulyáját, belefeledkezett vele a délutánba, s abból csak a Csiba rekedt, dühös ugatása riasztotta fel.

Az erdő felől egy ember közeledett feléjük. Ádámka az idegen felé fordult, aki úgy kezdte kapdosni sárga bőrkamásniba bújtatott lábait a Csiba elől, mint aki táncol.

— Hívd vissza a kutyádat, te fiú, mert lelövöm — nyúlkaált a vállán levő puska után.

— Egyet se féljen, úrfi! A jó embert szíveli — nevetett Ádámka a közeledő táncolásán. De azért oda-fütyentett a Csibának. Az csak úgy immel-ámmal engedelmeskedett, otthagytá ugyan a kamáslist, de vissza-visszamorgott.

Ádámka kíváncsian nézte a közeledőt. Fiatal vadászforma ember volt, hátizsákkal a vállán.

— Hová való vagy, öcsém? — kérdezte odaérve.

— A földbe, úrfi — válaszolta Ádámka —, a földbe.

Az nyelt egyet. De azért barátságosan szólt Ádámhoz:

— Megszomjaztam, nem adnál egy kis vizet? Megfizetem — tette még hozzá.

— Pénzért vizet? — mérgelődött meg Ádámka. — Nem vagyok én csomafali, hajja!

— Hát miért, te? Azok pénzért adják?

— Azok úgy, úrfi. A borvizet. No de várjon egy kicsidég. Csak lehajtom a juhokat, ügyes ideje mán.

— De hívd a kutyádat is, te, mert ugyancsak kerülget — nézett a vadász bizalmatlanul az ott acsarkodó Csibára.

— Na gyere, Csiba, ne izélj.

Ádámka leterelte a nyáját, aztán vizet hozott a vadásznak. Az ivott, majd levetette a hátizsákot, kezdett kipakolni belőle. Leheveredett a kaliba előtti tűz mellé, szalámit, sonkát és más ennivalókat szedett elé. Meg egy félliteresnél nagyobb üveget. Nagyot húzott belőle, aztán átadta Ádámkának.

— Tarts velem te is. Hogy is hívnak?

— Hallod-e-nek, meg gyere csak te-nek — kötekedett Ádámka.

— No, ne bomolj, a nevedet kérdem.

— Há, Kacsó Ádámnak az apám után, meg Csiba Ádámnak, azt meg ejsze a kutyám után. Hát az úrfit?

— Bernáth Jenőnek, te.

— Viselje egészséggel... Mondja csak! Nem maga az a vadász, aki a múlt héten azt a nagy medvét lelőtte? Aki az egyik juhamot es leüté?

— Honnan gondolod, Ádám, hogy én vagyok az a vadász? — feszítette ki a mellét a másik.

— Há onnan, hogy az este esmént itt járt az a medve, ejsze egy másik juhamért — szólt Ádámka komolykodva. — Na, Isten éltesse, úrfi!

Egyet húzott az üvegből, de aztán majd a szeme is kiugrott a nagy köhögéstől. Erős volt az ital, mint a méreg. Könnybelábadt az Ádámka szeme.

A vadász a térdeit csapkodta a nagy kacagástól.

— No, góbé, most megjártad ugye?

— Tűzláng van ebbe, hajja! — szégyenkezett Ádámka. — Majd megnyivadék — le is tette menten az üveget.

— Háromcsillagos konyak ez, te Ádám — dicsérte a vadász.

— Több es lehet ez, úrfi. Ejsze háromszázat es láttam.

— Na, ne törődj vele, gyere egyél szalámit — biztatta Ádámkát a másik.

Ádámka óvatosan látott a szalámihoz. Ízlett neki nagyon. A Csibának is vetett egy-egy falatot, amit az foghegyről, kényeskedve evett meg. Hiába, zsendicéhez volt szokva. Aztán, hogy ő se maradjon hátra a vendéglátásban, ordát meg sajtot tett a vadász elé.

Lassan beszédbe ereszkedtek.

— Eszel-e sok bárányhúst, te?

— Eszik a sujj, úrfi! Nem kell nekem a másé.

— Mióta élsz így, te Ádám?

— Élek, mióta csak tudom. Az apám es így élt, míg meg nem halt.

A vadásznak megtetszett a fiú, meg is mondta neki:

— Te Ádám, tetszel te nekem. Gyere le a városba hozzám. Kitanítlak sofőrnek. Jó dolgod lesz. Kapsz fizetést, ruhát. Mindennap szalámit ehetsz majd. Szeretőd annyi lesz, mint a pelyva. Jó lesz, Ádám? Lejössz-e?

Ádámka hallgatott. Sokáig nem szólt, széjjelnézett az erdőn, az esztenán, az égre is felnézett, s végül a Csibán állt meg a szeme.

— Erősen szeretek én itt, úrfi.

— Hát jól van, Ádám, de ide hallgass. Itt van a címem, tedd el. — Egy papírdarabra leírta a címét, odaadta Ádámkának, aki tanácstalanul forgatta az ujjai között. — Hátha majd meggondolod magad, Ádám, csak izenj erre a címre, vagy írd, és én majd értem jövők.

Ezzel felállt, és összeszedte a holmiját.

Egy darabig még beszélgettek, és aztán elbúcsúzott a vadász.

— Na, a viszontlátásra, Ádám — fogott kezét a fiúval. — Tudom, hogy eljössz te, ne félj...

— Csak ha visznek, úrfi — nevetett Ádámka.

— De ígérd meg, hogy írsz, ha meggondolod a dolgot.

— Én igen, ha megtanulok addig. Na, Isten áldja! A puskájára ügyeljen, úrfi, mert meglássa vaj egy medve.

A vadász eltűnt a fák között. Ádámka visszaült a helyére, és sokáig gondolkozott. Jó ideig ült így, aztán a Csibához fordult.

— Egyet se búsulj, kutyácskám, nem megyek én sofernek, ne félj!

Felállt, hogy megsimogassa a Csiba fejét, de belebotlott valamibe, a háromcsillagos konyakos üvegbe.

— Az ántiját, ez ittfeledé. — A kezébe vette s bámulta az üveget. Kihúzta a dugóját, beleszagolt, újra bedugta és letette a földre. Egy darabig tett-vett, ténfergett ide-oda. Az esze mind az üvegen járt. Egyszer aztán megint felvette, kihúzta újra a dugót, s nyelvét az üveg szájához illesztve ízlelgetni kezdte. — Keserű ez, ha csillagos es — állapította meg. — Jobb a víz ejsze — de azért tovább ízlelgette, és egyszer aztán nagyot húzott belőle. Már nem égette a torkát olyan nagyon, csak érezte, hogy valami meleg árad szét mellében.

A Csiba hasán fekve sunyított a gazdájára.

— Állj csak meg, te! — szólt oda Ádámka. — Igyál te es, kutyám — és egy darab puliszkára konyakot csepegtetett, és a kutya elé tette. Az megszagolta, de nem nyúlt hozzá, hanem elsompolygott.

— Edd meg, bolond! Hásze csillagos e, te — biztatta Ádámka. S ő még egyet húzott az üvegből.

Bedugta, letette, újra felvette, és kortyolt egyet-egyet.

A konyak hatása már látszani kezdett rajta. Kivörösödött. Nagyokat kacagott. Könnyűnek érezte magát.

Az ételt eltette, nem kívánt enni. Hangosan beszélt a Csibához.

— Pedig nem es lenne ott rossz, te Csiba. Szalámit ennék, sokat. Szeretöm es lenne sok. Pénzt kapnék, úri gúnyába járnék. Még ejsze téged es elvinnélek, kutyám.

Hirtelen olyan jókedve kerekedett, hogy csak. Előkapta a furulyáját, s elkezdte fújni szilajul. Sikongtak a hangok, s Ádámka mind nagyobb tűzzel fújta. Csak akkor hagyogatta abba, amikor egyet-egyet húzott az üvegből. És mentől üresebb lett az üveg, annál nagyobb lett a fiú kedve.

Lecsapta a furulyáját, nem törődve azzal, hogy a tűzbe gurul. Pedig hogy féltette ezelőtt, a keblén viselte. A furulya tüzet fogott. Ádámka odaszökött a Csibához, és felemelve forgatta, táncoltatta az öreg állatot.

A kutya egy darabig állta a vad tréfát, de aztán mindjobban igyekezett szabadulni. A fiú észrevette, hogy nem tetszik a Csibának, és most már mind vadabbul rángatta, kötekedve csak azért is. A kutya végül is szűkölt, vonyított, és oda-odakapott az Ádámka kezéhez.

Egyszerre vérbe borult a részeg fiú szeme, és vad dühvel támadt a kutyára, ütötte, verte, rúgta kegyetlenül.

— Há megmarod, aki enned ad, te beste féreg? Agyonváglak, a szentségedet!

S tovább rugdalta azt a kutyát, akit még sohasem bántott, aki a szeme fénye volt. A kutya vonított keservesen. Ádámka körülnézett, és egy karót ragadva, azzal akarta folytatni a verést, de a Csiba nem várta be. Szaladt, farkát behúзва, komikusan rakva a lábait a fakolonctól. A fiú egy darabig tán-

torogva követte. De aztán visszatért, és ledobva a karót, megint csak ivott.

Már tökéletesen be volt rúgva. Bárgyún nézett szét a világba. Aztán felvette a kis üstöt, s támo-lyogva a forráshoz tartott.

Ahogy ment, a szesztől ködös agyába ötlött valami. Ravasz vigyorral az arcán a rigó fészkéhez közeledett. De mikor már pár lépésre volt a fától, a rigó észrevette és kirepült cserrenve. Odabotladozott. Bedugta a kezét a fészekbe, kimarkolt abból öt pettyes tojást, egy darabig bambán nézte, aztán szétszórva rájuk taposott.

Továbbtántorgott. Vízért mert, és visszament a kalibához, akadozva. De mire odaért volna, megbotlott és elesett. — A szentséges... — káromkodott komiszul. Feltápáskodott, és a tűzre akart tenni. De nem volt már fája. A kalibából fejszét hozott elő, és odament a legközelebbi fához, róni kezdte azt a fejszével. A kereszt alakú fa volt, ami előtt imádkozni szokott. Kidőlt a fa nagy reccsenéssel.

Közben már leszállt az este, feketén borulva a hegyre. Fent az égen feltűntek a csillagok, s lera-gyogtak az elborult agyú fiúra. Az a kalibához von-szolta a feldarabolt keresztet, s belecsapta a tűzbe. A zsarátnak sziporkázva ugrott szerteszéjjel. — Né, mennyi csillag — vigyorgott Ádámka.

Állt egy darabig ingadozva. Mindjobban húzta le a fejét valami nehéz, ólmos kábultság. A gyomra kavargott, és kibotorkált rogyadozó lábakkal az es-tébe. Egy csutakba megbotlott, arccal előre bukott a földre, s ottmaradt, betegen, gyötrődve.

Nyögéseire egy fekete árnyék küszött vinnyogva hozzá. A Csiba. Odatúrta az arcát az Ádámka nyakához, nagyokat fújt felé, és mindjobban hozzászor-ulva melengette, őrizte.

A kaliba előtt fellángolt a tűz. Fénye rávetődött az üres csillagos üvegre, s onnan visszaverődve, úgy nézett az Ádámkát őrző Csibára, mint valami gonosz, kárörvendő szem.

A fekete testű este odaterpeszkedett szorosan az ablak elé, megmutatva azt, ami lényege, a sötétséget. Bent a szobában fali lámpa árasztott petróleumszagú világosságot.

Az áporodott levegőjű lakásban emberek ülték körül az asztalt. Az asztalon pálinkásüveg, az emberek előtt pálinkáspoharak. A rongyos pokróccal letakart ágyon, rikító színű szalagos pólyában egy alig párhetes csecsemő feküdt, fel-felnyöszörögve. Az ágy végében, piszkos, tarka cihás párnán egy hároméves kislány aludt, mit sem törődve a szobát betöltő zsivajjal. A fal mellett festéktől kopott, szüette ládán egy öt év körüli fiúcska kuporgott, rongyos kis macskát szorongatva. Sunyin figyelte a nagyokat.

Keresztelőt ült Lázár Péter, a gyári munkás. Ott ült az asztal végén. Komor, csontos arcát még fakóbbá tette a lecsüngő fekete bajusz. Ült, itta a pálinkát, s a pohárba meredt. Tőle jobbra, felgyúrt ingujjban Sutyka, a tákoló suszter, hosszú mondatokban bölcselkedett. Fel-felhajtva egy-egy pohárral, mintegy pontot tett a szavaira.

— ...Csak ránézünk az asszonyra, s már kész. Mert az a miénk, Péter, tudd meg, a kölyök meg az Isten. Egyéb semmi. De az Isten meg a gyerek az a miénk... Az egyikkel minket nevelnek alázatossá, hogy a másikat mi neveljük azzá... Három gyermeked van, Lázár Péter, harmincéves korodban... Na, nekem is van négy, ne félj. Egy frászos, meg egy púpos...

— Na, Isten, Isten . . . — vette fel a poharat.

Lázár Péter nem felelt. Ránézett az asszonyára, s megkérdezte:

— Anna! Adtál enni nekik?

— Adtam, adtam. Telezabálták magukat, ne félj — válaszolt a sovány, foghíjas asszony.

Lázár Péter felállt, s az ágyhoz ment. Durva, kerges kezével esetlenül a kislányra húzta a pokrócot, aztán visszaült az asztalhoz.

Az asztal másik felén öccse, egy fiatal munkás ült gallér nélkül. Nekimelegedve fogdosott egy nagymellű lányt, s oda-odahajolva hozzá, a fülébe súgdosott. A lány fel-felnevetett és rá-rácsapott a fogdosó kézre.

Sutykáné, a suszter felesége, egy alacsony, kövér, furcsán sipító hangú asszony, a Lázárné beszélgetésére figyelt, de oda-odaszólva biztatta a fiút:

— A hét fogást, Marci! Hadd lám, kiállja?

Lázárné észrevette a ládán kuporgó fiát, s rögtön ráripakodott:

— Hát te még fent vagy? Fekszel le mindjárt!

A fiúcska a macskát szorongatva ijedten dült el a ládán. De arccal kifelé fordulva tovább leselkedett.

Az apja odaintette:

— Gyer ide, te! — s egy pohár pálinkát töltött neki. — Idd meg! De mind! Legalább elalszol.

A fiúcska felkortyolgatta az italt.

Lázárné büszkén nézte.

— Issza, mint a vizet — dicsekedett. — És milyen nagy tekergő már, ha tudnák — magyarázta bőbeszédűen. — Tudják, a múltkor úgy elkódorgott valami táncoló medvék után, a félvárost összekerestem érte. Ott kaptam meg a nagypiacon egy csirkeborító kas alatt. Mondták, hogy rítt a bitang. S ha kérdezték tőle, hogy ki fia-borja, mindenre csak azt válaszolta, hogy: Kocsis Misi keresztapám. Tudják, azt nagyon szereti. Sok mindent kap tőle.

— No, mink sem maradunk el, ne féljen — szólt közbe Sutykáné sértődötten. — Mink is veszünk ennek — mutatott a pólyára —, csak nőjön . . .

— Nem is azért mondom, hisz az a rendje, hogy vegyenek. Csak úgy né. — Hát ott sírt Janika, amíg egy kofáné meg nem szánta s maga mellé nem vette. Hogy el ne inaljon, leborította egy csirkeborítóval. Úgy nézett ki a gyermek, mint egy kis majom. — De adtam is én neki. Kicsi Krisztust csináltam belőle. Kikötöttem a kerítéshez a karjánál fogva, hogy majd megfeketedett. Mert a gyermeket nevelni kell...

— Az már igaz — hagyta helyben Sutykáné. — Én is elsuprálom az enyémekeket. De még hogy... Ajajaj, de még hogy! A csórét, mert én úgy ütöm. Hát még az uram... A szíjával.

— Ez a bolond nem veri őket — mutatott Lázárné az urára.

— Veri a nyomorúság. Még én is üssem? — legyintett Lázár Péter.

Ittak tovább.

Az asszonyok énekelni kezdtek. Lázárné sovány, aszott melléből elnyújtva szakadtak ki a hangok, úgy tetszett, mintha sírt volna. Sutykáné hangja sípolva kísérte, mint a füttyszó.

A pálinka ereje mindjobban a fejükbe szállt. Az asszonyok mind zűrzavarosabban, mind hamisabban énekeltek. Sutyka suszter részegen magyarázott, el-elakadva. — Négy gyermekem van... Én vagyok az állam... Értem van az... adóhivatal. A-a-a rendőrség. — Ez tetszett neki, mulatott rajta. — E-e jó... he-he-he, e jó! — Lázár Péterhez fordult, aki szintén részegen ült: sötéten, komoran. — Á-állam vagy... Három pujád van. Az a tiéd s a-az Isten, az is a tiéd... Érted van a, tudod mi?... A-a temető... Na, Isten, Isten...

És koccintottak.

Lázár Péter öccse nekivörösödve súgdosott a lánynak. Az egy darabig a fejét ingatta, de aztán határozatlanul felállt, s kabátot kanyarítva válla köré, kiment. A fiú kis idő múlva követte. Nem is jöttek vissza. A többiek észre sem vették. Ittak tovább.

A két részeg asszony éneke nyúlt szét a szobában, mint valami ragadós, nyers tészta. Sutyka tel-

jesen elázva érthetetlen szavakat motyogott, düny-nyögött. Lázár Péter ült, fejét le-leejtve. A mámor húzta le ólmos súllyal. Ő fel-felkapta, tetszett neki ez a játék, ez a ködös kábultság.

Az asszonyok abbahagyták az éneket. Egy darabig részeg ölekezéssel, dicséretekkel halmozták el egymást. Aztán egy szó miatt összevesztek, s trágárul szitkozódva rikácsoltak egymásra.

— Te decka, te! Még neked jár a szád? ... Neked? — sipította Sutykáné. — Sze se melled, se fenedked ... Zörögsz, mint a csontváz ... Még te beszélsz? ... Kéne neked ajándék ... Keresztelő előlegre, mi? ... A Sutykáné pénze? ... Abból nem eszel, de nem ám ... Szombaton nagy keresztelő, heje-huja, s hétfőn nincs mit egyetek, jársz koldulni a szomszédba ... Te decka!

— Hallgatsz te, hallgatsz! Te dézsa ... Sze fel vagy puffedve, mint a tapló, tele vagy rossz bajjal, te naccsága, te ... Bűdös vagy, mint a görény, s kalapban jársz. A gyermekeid kinn vannak a nadrágból ... A fiad kieszi a moslékból a főtt pityókát ... Még te ágálsz? ... Lepedő nélkül alusztok a szalmán ... Te tetves, te! — köpködte vissza a szidalmakat a másik.

Sutykáné megfordult és ütögetni kezdte magát.

Lázárné dülöngézve rontott neki: — Te rongy, te! Az én házamban ... az én házamban ... — és összegabalyodott a két asszony, egymást karmolva, rángatva.

Lázár Péter ordítva ugrott fel az asztaltól. — Ringyók, ti ringyók — üvöltötte, majd megragadta a gyámolatlanul motyogó susztert, belevágta az öklét az arcába, s mint valami rongydarabot lökte ki az ajtón, aztán a vijjogó Sutykánét rugdosta ki a házból, akinek rikácsoló hangja még sokáig behallatszott.

Bent a fiúcska rémülten sírt a ládán, az asszony összekuszáltan ült egy széken.

Lázár Pétert elborította a fékeveszett indulat.

— Hallgatsz, te bitang, hallgatsz? ... Ne bőgj, az anyádat, ne bőgj! ... — és odaugrott a ladához.

A fiú ijedtében kiejtette a kezéből a kis macskát, és még jobban sírt. A csipás állatka lehengeredett a földre. Az ember ordított. — Ne bőgj, te, ne bőgj! — S hatalmas, durva kezével megragadta a fiúcska vékony nyakát.

Nehéz bakancsa alatt valami ropogott, ijedt, kínos nyávogással a kis macska feje. Az ember durván rázta nyakánál a gyermeket, akinek torkából értelmetlen nyögések préselődtek ki. Sovány ujjacskái ott kaparásztak erőtlenül az apja szőrös kezén. Végre ellökte magától a fiút, az nekivágta fejét a falnak, hogy csak úgy koppant. — Némulj meg, bitang, némulj meg!

— Ta—ta, ta—ta — szakadt ki a gyermek torkából.

Az asszony odatántorgott az urához s belekapaszkodott. — Mit csinálsz, disznó, mit csinálsz? — Az ember megfordult, s öklével belevágott az asszonyba, úgy, hogy az végigesett a padlón. Ott elkezdte taposni, rúgni.

— Rongy szuka, te... Még te beszélsz?... Te gondok anyja, te... Minden évben egy kölyök... Egyebet nem tudsz, csak kölykezni... Mit észünk hétfőn, mi?... Itthagylak velük, forduljatok fel!... Szülőd a gondot évről évre...

Abbahagyta a verést. Elfáradt. Az asszony nyöszörögve mászott az ágyra a kislány mellé, aki elkékölvülve rángatódzott, álmából fel-felriadva.

Az ember elvetette magát egy széken. — Mit csináljak?... Kiirtalak egy szálíg, az isteneteket. Nincs egy rongyunk, nincs mit együnk, mindent megesznek a kölykök... Kiherélem magam, ki én! — Felhajtott egy pohár italt, s szétnézett a szobán. Felfordított székek, összetört poharak, kiömlött pálinka az asztalon. A döglött kismacska lapos fejével ott hevert a láda előtt, közelében egy darab elgurult kenyér. A ládán a rívó gyermekből rövid időközökben szakadt ki a hang... Ta—ta, ta—ta...

Az asszony részegen hevert az ágyon, ruhája le-tépve. A lába lecsüngött, s egyik sovány combja szabadon látszott.

Az ember utálkozva fújt bele a lámpába.

A fekete sötétség dühösen rontott be a szobába, de a fürge lábú lámpafény eltűnt, mielőtt elérte volna. A hoppon maradt éjjel irigyen takargatta a tárgyakat. Fekete teste alól ki-kivillant egy-egy üvegpohár sarka.

Lázár Péter egy darabig ült a sötétben, aztán felállt, s az ágyhoz botorkált. A gyermeket a pólyával a bölcsőbe tette, s ő maga végigdőlt az asszony mellett. Keze véletlenül az asszony meztelen combjára tévedt, s mint a villanyáram, mozogni kezdett benne a vér. Az asszony részegen kínálkozott.

És megfogant a Lázár Péterék negyedik gyermeke is.

Állt a kirakat előtt. Kimosolyogtak a kíváncsok, de elérhetetlen falatok.

Éhes volt. Kidülledt szemekkel bámult a kirakatba. Aztán elsietett onnan.

Bolyongott az utcákon. Idegennek, kegyetlennek érezte a várost. Nem nézett az emberek arcába, csak ment. Minden érzékét az éhség foglalkoztatta.

Minden szagba beleszagolt. Minden kirakatba belesett. Minden pórusa enni kívánt. Enni, enni! Akármilyen, csak enni!

A gyomra korbácsolta, hajtotta. Este nem tudott elaludni, ha elaludt, nehéz álmok gyötörték. Reggel korán kelt. Felébresztette a zsarnok. Enni, enni!

Ki az utcára, céltalanul kódorogni. Vagy dehogyis céltalanul. A cél megvolt: egy darab kenyér. Csak az eszköz, az hiányzott. Egy árva garasa sem volt.

A munka? Igen, ez is eszköz. Csak hol kell munkát keresni? És ha kapott volna? Tudna dolgozni éhesen?

Hideg szél fújt, de nem érzett az éhségen kívül egyebet. Sápadtan, karikákkal a szeme alatt, fáradtan rózta az utcákat.

Megtántorodott. Hasába nyilallott az éhség. Emberek siettek el mellette. Emberek, akik nem vették észre, hogy ő éhes. Kitaszítottnak érezte magát.

Szeretett volna felordítani. Enni akarok! Enni! Egy darab kenyeret akarok csak! Összeszedte magát. Egy gyümölcsös bódé előtt ment el. Rápirosodtak a szép kifényesített almák.

Megállt. Nézte őket. A száját előntötte a nyál, az almák savanykás ízére gondolt.

Kis városi „srác” jött arra. A kitett kosarak felé oldalgott. Félszemmel a tulajdonost nézte. Mikor az elfordult, lekapott egy almát, és elfutott vele.

Ő látta. Szemében remény csillant. Csak ennyi az egész? Közelebb ment, s keze reszketni kezdett. A kosarakig ért... Na, na, most... És tehetetlenül ment el az almák előtt. Nem bírta megtenni. Gyáva volt hozzá. Gyáván becsületes.

Elsietett. Előtte lány ment. Fekete kabát, formás lábak, kis fülrechapott kalap. Hátra-hátranézett a fiúra bátorítóan.

Az ment érzéketlenül, nem nézett a lányra. Minden gondolata az evésen járt.

— Mafla, ügyetlen — állapította meg a lány, és befordult egy kapun.

Egyik utcában aszfaltjavító munkások ebédeltek felfordított talicskákon. Vidéki parasztemberek. Kis merindás tarisznya volt az asztal, rajta a hagyományos szalonna, kenyér.

Megállt. Felsóhajtott.

— Tudom, hogy van osztriga, kaviár, és nincs egy darab kenyerem. Tudom, hogy van likőr, és nincs egy pohár tejem. Bár ne tudnék semmit. Lennék ilyen egyszerű, szalonnázó útjavító, aki boldog tudatlanságban él, szalonnát eszik, és meg van elégedve a világ folyásával. — Irigykedve hagyta el őket, de nem tudta elhagyni az éhségét.

Ment tovább.

— Hová? Hová? — Hangzott a háta megett.

Pillantása egy emberre esett, akit már nem is tudott hova helyezni emlékezetében. Ott akarta hagyni szó nélkül, de az felemelte kezét, és jóízűen egy almába harapott.

A gyomra felkorgott. Alma. — Csak úgy sétálok — sietett válaszolni. És bőbeszédűen beszélgetni kezdett, félszemmel az almát tartó kezet lesve. Az alma elfogyott. A zsebből másik került elő. S ő még mindig azon rágódott, hogyan kérjen ettől az embertől egy almát.

Gondolatában az alkalmas mondatot próbálta megfogalmazni. — Van egy almája? Ó, nem jó így! Talán így, hanyagul odavetve: adjon csak egy almát!

Végre megszólalt:

— Szép alma — s fülig pirulva mutatott a kézben levő almára.

— Szép — válaszolt gyanútlanul a másik. — Szép és olcsó.

— A-adjon csak egyet! — szólt rekedt, akadozó hangon. Az udvariasan a zsebéhez kapott, de zavartan mentegetőzni kezdett.

— Nincs szerencséje, az utolsó volt. — Kínos csend állott be. Felsőhajtott. Hirtelen, gyors, szapora hangon beszélni kezdett, nehogy észrevegye a másik, hogy milyen súlyosak voltak neki ezek a szavak.

Végül minden átmenet nélkül elkészönt, átvágva egy mellékutcába, otthagytá az elképedt embert, aki egy darabig még utánanézett, aztán vállat vonva elindult útjára.

Ő ment. Könnyek szöktek a szemébe. — Mi lesz velem? — Tört ki belőle a reménytelenség.

Valahol harang szólalt meg. Önkéntelenül is az égre nézett és imára gondolt, de gyomra nem engedte. Lázadozott, és ő vele lázongott.

— Hát mit akarok én?! Mit akarok . . . Egy darab kenyeret, és nincs. Nincs. De kell! Értitek, ke-ell!

Az anyjára gondolt. Láta maga előtt. Áll a sütőkemence mellett. Kiveszi a zsíros, friss, meleg lángost, eltöri, gőzölög a hólyagos bele. Nyelt egy nagyot.

Dühös akarással nézett körül. Kenyeret. Kenyeret akarok, suttogta maga elé. Elindult, de megtorpant. Tágra nyitotta szemét. Egy fal kiugrásán feküdt egy darab kenyér, jókora darab kenyér.

Ott feküdt három lépésre tőle. Körülnézett. Emberek jártak-keltek.

Még tartotta magát. Szégyellte felvenni a kenyeret. Na még csak az az öregasszony menjen el . . .

Igen, de akkor megpillantott egy kutyát, amely szintén meglátta a kenyeret, és egyenesen arrafelé tartott.

Ráordított. Mars! Mars! És nem törődött a járókelők csodálkozó tekintetével, odaugrott, felragadta a kenyeret, aztán nekilódult a sétatér felé.

Ott leült egy padra. Ránézett a kenyérre, amit egész nap hajszolt, ami, hogy megvolt, megszűnt cél lenni.

Nézte. Aztán majszolni kezdte. Szeméből egy gyöngyszem gurult a kenyérre. Evett és sírt.

A tűzhely felett gömbölyödött a nagyhasú, fekete üst. Benne pityóka főtt héjában. Vargyas Balázs lehúzta tetejéről a rongyot, s megvigyázkodta. Némelyik már széthasadt a fővés erejétől, mint a bimbó rózsza. Levette az üstöt, kivitte. Leöntötte a krumpliról a vizet. Szétnézett az udvaron. — Andriská, te Andris — szólította fiát. Aztán bevitte az üstöt, leült egy kis asztalka mellé, hámozni kezdte a pityókát, s nagyokat fújt rajta.

Nemsokára egy kis ötéves forma fiúcska jött be. Piszkos ingecske volt rajta, melyből térdén felül kilátszott két soványka lába. Nagy lompos kutya követte, de az nem jött csak a küszöbig, ott vakarózva ült le a farkára. A gyermek hátratett kezekkel állt meg az apja mellett, színtelen arcából csak szemei világítottak ki, mint két szép nefelejcs.

Az apja ránézett:

— Hol kódorogsz, te? Gyere egyél, Sze' mind dughatlak, ha egy percig sem ülsz veszteg.

Andriská leült az asztal mellé. Az ember hagyományát vágott a krumplihoz.

A gyermek evés közben az apját figyelte. Bámulta apja beretvátlan arcát, amelyben furcsán mozgott evés közben a két kiugró pofacsont. Nézte a nyelés közben fel-le járó ádámcsutkát az apja nyakán, majd óvatosan a saját nyakát simította végig. Kuncogva szólalt meg:

— Édesapám, látom a pityókát a nyakában.

Vargyas Balázs meg sem hallotta a fia szavát. Esze azon az íráson járt, amit egy hete hozott a rosszlábú

falubakter. — A baj sántán is eljő — mormogta dühösen. Ingerülten törölte kezét a vedlett harisnyaszárhoz. — Sze' nem futok el, tudhatnák. Sohasem lesz nyugtom, ejsze' — dohogott. — Alig dugom bé az egyiket, itt a másik. Egyél, te mamlasz —, förmedt a fiúra, ki a kutyát csalogatta egy krumplival. Az apja szavára ijedten kezdett majszolni.

Ő tovább tépelődött. A termést eladta, a tehenet is... szorították adóért. Kapott oszt értük annyi írást, hogy három puliszkát meg lehet főzni a tűzük-nél. Tele a komód papírral. Ami kicsi maradt a pénz-ből, azon, gondolta, vesz egy malackát. Hát nem kijött újra az áldás?! Csak most a banktól.

Révedezve evett. Szeme megakadt a füstös falú boglyas kemencén, melyen már csak itt-ott látszott a meszelés, s helyenként lyukakat rágott belé az idő. — Tapasztani kéne. Bajos asszony nélkül — sóhajtotta. Úgy nő fel a fia, mint az útilapu, gondozatlan... Akkor kezdődött a bank is... A termés... A rossz termés... — eh, előtte... Most csak lesz valahogy... Elintézi ezt is. Lesz valahogy — gondolta újra. — Ott a sárga is — derült fel az arca. — Jó húzóló az... Azér kerülgeti az öreg Ambrus Dénes... Dehogy adja... Hogy adná? Kell a pénz a télen... Húzatás lesz az erdőn.

Egy pityókát odavetett az ajtóban ülő lomposnak. Az felugrott fogkattantva, s egybe lenyelte a krump-lit, majd visszaült, s üreseket nyelve tovább vára-kozott.

Vargyas Balázs nyújtózkodva állt fel. Végigsimí-totta a bajuszát, s kiment hátra az istállóba.

Andriska játszani kezdett a kutyával.

Egy öregasszony jött be a kapun. Fekete rokolya volt rajta, a fején kendő. Szigorú arca volt, a szá-ját mindig összeszorítva tartotta.

— Hol az apád? — kérdezte a fiúcskát.

Az hátra mutatott, ahol apja a sovány lovat há-mozta fel s fogta a szekérbe.

A vénasszony hátracsoszogott, s ott szótlanul állt meg a szekér előtt.

Az ember arca elsötétedett. Nem nézték jó szemmel soha egymást. Ingerülten nógatta lovát. — Curuk nye. Kutyának való. — A ló toporogva farolt hátra a rudak közé.

Az öregasszony megszólalt:

— Mán mensz, Balázs?

— Megyek — válaszolta az kurtán.

— A bankba?

— Oda.

Az öregasszony hallgatva állt. Szeme, mint a gyík futkározott végig az udvaron, ahol nagy összevisz-szaságban ült a szegénység. Ott állt a roskadt tetejű, rozoga ház, az üres disznóól oldaldeszkái is rongyosan szomorkodtak. Az udvar végén kucorgott a szalmás ganédomb. A dülingéző kerítésre két cserépcsupor volt húzva.

Az öregasszony, mióta a lánya meghalt, még a szemét is elhordta volna a vejének. Mindent elvitt, mire csak kezet tehetett. Közben őrizte a veje özvegységét. Féltette a házat s a két holdat. Hogy egybe maradjon az, Andriskának. Kémkedett. Asszonyokkal veszekedett. Nem közeledhetett lány vagy asszony Vargyas Balázshoz, ott állt az öregasszony, mint egy tilalomfa.

Vargyas Balázs meglapogatta a lovát. Bement a házba. Mikor kijött, egyenesen a vénasszonyhoz fordult.

— Estig megtérek. Andriskát addig vigye magához. — A lovat kivezette az útra, ott felült a szekérre.

A lompos kuvasz ódalogva nézte a gazdát, az rápattintott az ostorral. — Mars be, te dög. Itthagynád a házad, he? — A kutya farkát behúzva iramodott be a kapun, ahol a vénasszony és Andriska nézett a döcögő szekér után.

Lassan poroszkált a sárga úton. Az ősz már rálehelte a határra. Vargyas Balázs feje fölött, mint elhajított fekete rongydarabok, szálltak lomhán a varjak a szeptemberi szélben. Ő az ostornyéllel elgondolkozva piszkálta a bakancsát.

Nemsokára elérte az út melletti földjét, amely még az apjáról maradt rá. Embermagasságra nőtt rajta a kukorica, melyet már szárítani kezdett a paradicsompirosító vénasszonyok nyara. — A jövő hónapban tördelhetünk — nézte végig.

Beért egy baktató, átalvetős embert. Megismerte. Köllő Orbán volt. Megállította a lovát.

— Ülj fel, Orbán, vagy sietsz?

Az a vállát vonogatta, s keserűen felelt:

— Üdöm az van, ha egyebem nincs es. — Oda-lépve előbb az átalvetőt tessékelte a szekérre, azután ő is felkapaszkodott Vargyas Balázs mellé.

Jó darabig hallgattak egymás mellett. Elborította őket a csend és az útról felszálló por.

Vargyas Balázs megnézte a púposodó átalvetőt.

— De nekiindultál, Orbán — szólalt meg.

— Én neki, az úristenit — válaszolt Köllő Orbán sóhajtván.

— Aztán hova, te?

— Molduvába, át a hegyeken, jó pénzt fizetnek ott, úgy hallom.

A sárga trappolva igyekezett. Vargyas Balázs lelassította. Előkotorászta az ütött-vert dóznit, rágyújtott. Amikor kifújta az első füstöt, szembefordult a másikkal.

— Há, elvették a házat, te?

— El azt, Balázs, még egy macskám sincs.

— A bank?

— Az.

Tépelődve hallgattak. Nemsokára elérték a hegy lábát, ahonnan út mászott át a hegyen. Köllő Orbán ott elköszönt.

— Na, isten áldjon Balázs. Köszönöm, hogy elhoztál.

— Nincs mit. Járj szerencsével.

Az levette az átalvetőt s vállára igazítva, nekiindult a hegynek. Vargyas Balázs utánakiáltott:

— Te Orbán, a ganyét ideadhatnád, a bank úgysem veszi hasznát s te még úgy sem.

Köllő Orbán gondolkozott:

— Memnyit adsz érte? — kérdezte aztán.

— Hát amennyit te adtál, annyit én es adok — felelt az óvatosan.

— Nem igen sok, hallod? . . Különben vigyed, bánom es én. — Elindult.

Három óra lehetett, mire Vargyas Balázs beért a városba. Zötyögve haladt szekere a krumpliköves utcákon. Egy helyen mezítlábas cselédkét látott, ki kis kutyát sétáltatott pórázon. A szeptember még elég meleg volt, de a kutyán már kis posztotakaró feszült. Ide-oda rángatta a leányt, s minden fát megszagolt, lábát emelgetve.

Vargyas Balázs elnevette magát:

— Gombold ki lelkem a nadrágját, mer még esszevizeli magát szegén.

De mire a bank elé ért, eltűnt a jókedve. Szorongva olvasta a felírást: „Gazdák bankja”.

Ostorral a kezében, félénken ment végig a puha szőnyegeken. Kalapforgatva állt meg a bank szemüveges jogtanácsosa előtt, aki íróasztala mellett ült.

— Na, mit jót hozott, Vargyas? — fogadta a tanácsos.

— Egy küs pézt, istállom — számolta le az elhozott pénzt.

— De jó ember — komolyodott el az ügyvéd —, hiszen ez még a kamatokat sem futja.

— Hogy lehet a, doktor úr? — ijedt meg az ember. — Sze nem sokkalta volt több, amennyit kaptam.

— Hej barátom, már jó pár éve volt az, maga hol törlesztett, hol nem. A kamat az gyűlt. Mit csináljunk — tárta kétfelé a karját —, legalább felét fizesse ki, mert baj lesz.

Vargyas Balázs összegörnyedt. — Doktor úr, nem lehetne egy kis haladékot — úgy tavaszig? . . . — Reménykedett.

— Sajnálom, nem tehetek semmit. Itt a bank dirigál. De csináljon valamit, az isten áldja meg. Nem tréfa. Adjon el, amit eladhat, mert bizisten, ház nélkül marad.

— Mit adjak el, uram? A termést, a fát eladtam. A tehént eladtam. Adjam el azt a rossz lovat?

A tanácsos vállát vonogatta:

— Lássa, ilyenek maguk. A pénzt felveszik, aztán a fene egye a bankot... Nem tudok csinálni semmit...

Vargyas Balázs kitámolygott. Ostorát szorongatva a kezében, ment és ült fel a szekérre. A sárga bóbiskolva lógatta a fejét. Az ember vadul rántotta meg a gyeplőt, s ostorával végigvágott a lovon. Az ostor szisszent a sárgán, hurkát húzva a bőrén. — Gyű, hogy a nyüvek egyenek meg. Gyű!

A ló ijedten topogott... Aztán nekiugrott a hámnak kaluppolva.

A hegy mögül hunyorgott vissza a nap, mire hazért a megkergetett lóval.

Az anyós nyitott kaput. Lopva kémlelte a veje arcát. Az komoran hámozott le, s vitte a lovat az istállóba. Onnan kijött, s egyenesen a kapunak tartott.

— Egyél előbb, te. Hova mész? — szólt utána a meghökkent vénasszony.

Az meg sem hallotta, csak kiment, s nekivágott az alszegnek. Egy piros foltos tehén jött szembe vele. Duzzadt tőgyéből csepegett a tej. El-elbődült mummogva.

Valaki ráköszöntött. — Jó estét. — Elment a templom mellett. Ambrus Dénes kapuján benyitott. A gazda éppen vizet húzott itatni.

Köszönt. Kezet fogtak.

— Hallom, eljártál.

— El.

Csend volt egy darabig, aztán Vargyas Balázs kínlódva megszólalt.

— Megveszi a sárgát, Dénes bá?

— Ha eladod.

Sokáig alkudoztak. Mikor megegyeztek, Vargyas Balázs hazaindult. Az öreg Ambrus Dénes vele tartott. Ment a lóért.

Lassan lopózott előre az este. Előbb az üres istállót töltötte meg sötétséggel, majd ráült feketén a falura.

Vargyas Balázs ráhúzta a reteszt az istállóajtóra. Aztán állt, s nézte a házat, mely alacsonyan bújt meg az estében. Úgy nézett ki, mint egy meglapuló bogár. Valami fojtogatta. A télre gondolt... Az eladott lovára.

Az udvaron ott pizsmogott a vénasszony. Mind a vejét kémlelte, nem tudta mire vélni a dolgot.

— Mit csinálsz ló nélkül, Balázs? — kérdezte sírósan.

Az a vállát vonogatta. — Ejsze, elmegyek Molduvába.

A lompos kutya farkcsóválva jött elő a csürből, s a tépelődő gazda felé tartott. Ott leült, vakarózott.

Az révedezve nézte egy darabig. Aztán teljes erejéből belerúgott.

— Mars, hogy a dög verjen le. Mars! — ordította. A kutya felhengeredett vinnyogva.

Vargyas Balázst rázta az indulat, mint a hideglelés. Lehajolt, felkapott egy ökölnyi követ, s nagy erővel a futó kutya után dobta. A kutya újra felasett. Amikor felkelt, szűkölve húzta-vonszolta hátulsó részét a földön, s lassan, kínosan behúzta magát a csűr alá.

Vargyas Balázs fáradtan ment be a házba.

Három hét múlva átalvetővel a vállán ott állt, ahol Köllő Orbán tőle elköszönt. Cigarettát sodort. Lenyálazta. Rágyújtott. Kalapja alól egy pillantást vetett a faluja felé. Nem sokat látott abból, eltakarták előle az októberi szélben didergő száraz kukoricakórók. Egy ökörnyal szállt a szemére. Végigtörölt a szeme előtt, aztán elindult, át a hegyen.

Mint valami marcona testőrök állták körül a kis selymes fűvű tisztást az egyenes, sudár törzsű fenyőfák.

A tisztás közepén egy gerendából épült, cseréptetejű, kis ablakú házacska lapult. Úgy bújt meg egy hatalmas öreg fenyő árnyékában, mintha szégyellné az ő emberfaragta éktelenségeit itt a természet örök templomában. Tőle húsz méternyire örködött felette az öreg fenyő. Kontúrja élesen vált ki a mindjobban halványodó éjszakából.

Hajnalodott.

Az ég aljáról valami rózsás, lila csoda indult el, s mire az ég közepéig ért, már tűzpirosra változott, és tűzpirosra festett mindent. Aztán átment lágy narancssárgába, hogy végül elenyésszen világos nappali színbe.

A keleti ég alján megjelent egy tüzes golyó. A nap.

A kis tisztás megelevenedett. Minden fa és minden fűszál megkétszereződött. Árnyéka támadt.

A kis házacsukán is felütötte fejét a mozgás. A tornácról egy lompos szürke kutya jött elő nyújtózkodva. Megállt, vakarózott. Majd lesietett egy kis csörgedező erecskéhez, amelyenből három is akadt a tisztáson, s jóízűen lafatyolni kezdett piros nyelvvel. Aztán visszament a ház elé, s kíváncsian nézett az ajtóra, ahol mozgást észlelt.

Az ajtón egy öregember lépett ki csak úgy ingujjban, fehér posztóharisnyában. A karján durva szövésű kendőt tartott, a kezében szappant.

Megállt, kezét a szeme elé tartva nézett az égre.

— Jól megaludtuk magunkat, Amáli. Iráma van már a fának — kiáltott vissza a nyitva hagyott ajtón. De választ sem várva lement az érhez mosdani.

Öregember volt, de nem nagyon látszott meg rajta az idő. Izmos karjai, piros nyaka, a feszes harisnya nem mutatták a korát. Csak az őszbe borult feje és bajusza árulták el, hogy öreg már az ember.

Prüszkölve, fújva csapdosta magára a vizet. Majd a kendővel erősen ledörzsölte az arcát s a nyakát. Aztán a fejét végigsimította, bajuszát megcsavarta, s visszament a házba. A kutya végigszemlélte mindent, s vele tartott.

A házban az ágyon egy öregasszony feküdt. A szemével követte az embere mozdulatait.

— Hogy vagy, Ámáli? — kérdezte az tőle.

— Mind csak úgy — felelt az asszony. — Meghalok, én tudom. Maga nem hiszi! De én tudom.

— Ne izélj, te! Hozok én ma neked olyan orvosságot, hogy három nap múlva táncolni fogsz, Ámáli — vigasztalta az ember.

— Maga a toromon, Balázs — kesergett az asszony.

Az öreg nem szólt többet. Kiment, tüzet rakott a szabad tűzhelyen a ház mellett. A láng mellett elhelyezett két szemben megrótt fára feltette a kis üstöt vízzel. Puliszkát főzött. Mikor kész volt, egy tiszta kendőre borította, lepenyeket csinált belőle, abba túró göngyölt, és összegombolyítva parázsra tette pirulni.

Bekiáltott a házba:

— Eszel-e bocujt, Ámáli?

— Dehogyan eszem! — nyöszörögte az asszony. — Főzön egy kis csáját kokozalapiból, azt iszom.

Az öreg megfőzte a teát, és amíg főtt, addig ő is evett. Aztán leszűrve cukrot tett bele, és bevitte az asszonynak. Amíg az szürcsölgette, előkeresett egy csikos átalvetőt, pénzt vett magához, s feltette a kalapját.

— Megy már? — kérdezte az asszony.

— Még vissza is kell jönni — mondta az ember.

Az asszonyon látszott, hogy mondana is valamit, nem is. Félt szólni. S végül mikor megszólalt, lágy, könnyörgő lett a hangja, és szinte suttogva mondta:

— Kerüljön a Juli felé, Balázs! Beteg vagyok, meghalhatok, és még nem is láttam az unokámat. Ötéves már. Bocsásson meg nekik már, Balázs.

— Én-e? — Horkant fel az öreg. — Hogy én odamenjek? Én, Páll Balázs? Akit ők úgy csúffá tettek? Hogy én megbocsássak? Soha, Ámáli! Érted, soha!

Hirtelen kimutatott az ablakon.

— Látod, Ámáli? Majd ha az a vén fenyő langot vet, hallod, Ámáli, tűzlangot, akkor megbocsájtok! Addig nem! — szólt gúnyos haraggal, s azzal kifordult az ajtón.

Az asszony sápadtan nézett utána. Majd gyűlölködve nézett az ura mutatta hatalmas sudár fenyőre, amely ott állt büszkén, égre nézőn.

Az ember ment a fák között dohogva, mérgesen. Botjával nagyokat ütött az útjába kerülő bokrokra. Majd zajt hallva a háta mögött, visszanézett. A bundás loholt utána.

— Mars vissza, hé! Ügyelj a házra! — Dobbantott a lábával. A kutya esze nélkül iramodott vissza.

Balázs bá ment tovább.

Hogy ő megbocsásson? — Lovalta be magát a mérgébe. — A Julinak, a gyalázatosnak, aki csúffá tette a falu előtt? Akiért szégyenében otthagyta a falut, s feljött a hegyre erdőpásztornak?

Hát hogyne! Asszony lett pap nélkül. Az egész falu rajtuk kacagott. Ő azóta nem ismeri. Hogy azután megesküdtek? Mit tesz az? A szégyen után... A Juli, a Páll Balázs leánya, a büszke Páll Balázsé. Még hogy megbocsásson? Soha! Azóta sem találkoztak. Ha látta is elkerülte őket. Julit is, Dénest is, az urát.

Éljenek ahogy akarnak. Most ők lássák. — S nyomatékul nagyot suhintott a botjával.

Csak az asszony lenne már jobban. Soha nem volt beteg, most meghült, és már két hete nyomja az ágyat.

Szegény Amáli, olyan gyenge szívű. Őt hamar levennék a lábáról. De ő résen van ám. Hiába izenget a Juli. Majd ha a nagy fenyő langot vet.

Gúnyos arccal fordult vissza, és még látta a nagy fenyőt, amely ott ágaskodott a többi között büszkén, kevélyen.

Leért a nagyútra, amely a faluba vezetett. És bizony már húzták a leves nótát, amikor elérte a szélső házakat. Besietett a faluba, megvette a patikában a doktor által írt orvosságot. Ismerősökkel találkozott. Beszélgetett. Az egyik kocsmában evett, utána egy kis bort is ivott, aztán elment az örmény boltjába vásárolni. Fűszert és miegymást.

Amint ott vásárolgatott, bejött egy öklömnyi fiúcska, lehetett úgy ötéves, és nagy hangon kért valamit.

Az öreg gyönyörködve nézte a kis pufókarcú fiút, s a fejét megsimogatva kérdezte.

— Hogy hívnak, fiam?

— Lajinak — vágta rá a gyerek.

— Hát osztán szereted a bombócot?

— Én oszt igen, papó! — felelt Lajika.

Balázs bá cukrot kért neki, és amikor a Lajika már ment kifelé, még utánakérdezett.

— Hát ki fija is vagy te, Lajika?

— Én-e? Én a Koncsag Dénes édesapámé. — Szólt az, és ment ki nagy örvendezéssel a cukorral.

Az öreg meghorkant, s elkomorodva ment ki a boltból.

... Lestek rám. Utánam küldték... No csak azért se!

És az átalvetővel lassan, haragosan indult neki az erdőnek.

Pedig jó lett volna sietni, mert fojtó meleg támadt, s a nap olyan hevesen süttött, hogy az öreg is észrevette. Felnézett az égre, s megcsóválta a fejét.

Nehéz idő jön — gondolta, és most már sietve tért be az erdei útra, s fújtatva, lihegve törtetett felfelé a hegyen.

A vihar a levegőben lógott. Nagy, nehéz, sötét fellegek gyülekeztek az égen, mint valami csatára

kész hadak. Az erdőben zúgás támadt. A fenyőszálak ide-oda hajladoztak. A madarak ijedten repdestek fáról fára. Egy menedék után néző mókus a fenyőtobozát is elejtve vitte az irháját.

Balázs bá is mind jobban és jobban igyekezett. Fel-felnézett és mérlegelte az időt.

— Hiába no! Elér, mielőtt felérnék. Legalább a Nagykőig juthatnék el, ott még beállhatok valahova.

Odafönt megkezdődött a csata. Két fekete felleg összezapott hatalmas robajjal. Tűz cikázott alá, és zuhogni kezdett az eső.

Balázs bá már a Nagykő egyik mélyedésében állt meghúzódva. Nagyokat fújva törülte magáról a verejtéket.

Kint mint valami hatalmas függöny ereszkedett alá az eső. Villámlást villámlás, dörgést dörgés követett. Hajladozott, nyögött az erdő, verte, paskolta a vihar.

Szegény Ámáli de egyedül van, oszt még beteg is. — Aggodalmaskodott Balázs bá. Szétnézett. Máskor tiszta időben idelátszott a tisztás, de most mindent eltakart az eső. Hiába meresztette szemeit az öreg székel.

A vihar tetőfokán tombolt; recsegett, ropogott minden. A csattanások egymást érték, és amint nézelődött Balázs bá a tanyája felé, egy minden eddiginél nagyobbat dördült, és egy tüzes nyíl kettészelve azt a nagy függönyt, megmutatta a kis tisztást a figyelő embernek. Ott állt mint egy kis sziget, de a közepéről vörös láng és füst csapott az égre.

Fennvaló Isten! — hördült fel az öreg. — Oda csapott le, éppen oda. Jaj, Ámáli! — hasított bele a rémület. És nem törődve a zuhogó özönnel, csatogással, ropogással, nekiugrott az útnak, s rohant birkózva a viharral.

Kalapját leütötte egy ág. Megáradt vízmosásokban cuppogott. Észre se vette. Ment, mint aki se lát, se hall.

Futott, botorkált, és alkudozott az Istennel.

Csak most segélj meg, Atyám! Csak most az egyszer! Sohse kárinkodok többé. Hallod, soha! Búcsúra

járok, mennyei Atyám, minden búcsúra... Jaj, Ámáli! Bent ég betegen. Kibékülök a Julival, Atyám, hallod? Ki én. Csak most segéjj meg.

Nagyokat csúszott. Elesett, felkelt, s csúszkált tovább. No csak még! Ez már a görbe fenyő... No csak! — biztatta magát az átalvetőt görcsösen szorítva testéhez.

Az eső szünni kezdett. A villámlások s a csattogások mind ritkábbak lettek. A fellegek mint vert hadak vonszolták magukat arra Parajd felé.

Balázs bá kidobbant a tisztásra bőrig ázva, remegő inakkal, s félve nézett szét.

A kis ház ott állt mint máskor, csak a cserepei látszottak pirosabbaknak. Tisztára mosta az eső. Ott állt épen, mint azelőtt. De a hatalmas öreg fenyőből nem maradt egyéb, mint egy égre meredő fekete csonk.

Abba csapott a villám.

Az öreget csak most fogta el igazán a nagy fáradtság a nagy megkönnyebbülés után. Úgy ahogy volt, vizesen, leült egy facsutakra, és nézte a házat. A lelkével nézte.

Sokáig ült így elernyedve, bágyadtan.

A ház ajtaja kinyílt, Bundás jött ki rajta. Meglátta az ülő gazdáját. Bolondos ugrándozásokkal, farkcsóválva, inymutogatva örvendezett neki.

Balázs bá megszimogatta a kutya fejét, felállt, és lassan bement a házba. Az asszony felöltözve várta.

— Há felkeltél, Ámáli?

— Könnyebben érzem magam, Balázs. Megvizült ugye? — És buzgón segített lehúzni az ura vizes ruháit. Majd ételt tett az embere elé, s hallgatva nézte, hogy az hogy eszik.

— Cukrot hozott-e? — kérdezte aztán tőle.

— Hoztam a Nagykőig, onnan oszt a víz vitte tovább. — Felelte az csámcsogva.

Hallgattak.

Az asszony lopva mind az urát nézte. Ott volt a kérdés a szemében, de nem szólt.

Balázs bá befejezte az evést, s odaült az asszony mellé.

— Féltél-e, Ámáli? — kérdezte.

— Nem én, Balázs. Csak amikor olyan nagyot csattant, és a nagy fenyő langot vetett . . . — Mondta piros arccal, s az ura szemébe nézett. Az dohányt vett elé. Cigarettát sodort, s csak azután kérdezte lehajtott fejjel:

— Langot vetett, Ámáli?

— Langot, Balázs, tűzlangot.

Az öreg székelv rágyújtott, aztán megfogta az aszszonya kezét, s csendesen mondta:

— Holnap esmént lemegyek, Ámáli.

— Cukorért, Balázs?

— Azért is, de meg beszólok a Julihoz, és felhozom a Lajikát.

Tél volt, nagy, december, úgy estefelé. Ködösödött a hideg, porosodott a hó. A száraz patakmeder szélén fűzfa meredezett. Rajta mozdulatlan varjú gubbasztott borzas-feketén. A fűzfától nem messze hóba taposott ösvény húzódott keresztül a patakon. Az erdőből tekeredett odáig, át a kukoricáson, ahol fel-felbukkant a hóból egy-egy magasabban vágott kukoricakóré csonkja.

A varjú megrebbent, csőrét forgatni kezdte erre-arra, megbillent, aztán elvetette magát az ágtól, s lomhán, feketén lebbent az erdő felé.

Egy ember jövögetett. Meggömbülve taposta az ösvényt, ágakat húzott nekifeszülve a villafának. Az ágak gürüzdölve hersegették a havat. Az ember erőlködve izzadt a kucsma alatt. A kucsma vedlett volt, az ember is az.

A fűzfánál megállt. A villafának támasztva az ágkötést, kibújt alóla. Kifújta orrából a hideget, bajuszát csavargatta, jéggé fagyott azon a lehelet. Aztán észre sem vette, s keze már a dohányos dózsi után matatott.

Elévette, cigarettapapírt szedett ki belőle. Fukarin, lassan mérte bele a dohányt, minden szálát latolgatva, hogy vacsora utánra is maradjon.

Már készre nyálazta, mikor eszébe jutott, hogy gyufája nincs. Na, a jóistenit! — nézett körül táncstalanul. De gyufa csak nem akadt. Elévette hát újra a dobozt, s visszatette nagy gondosan a megcsinált szivarat. — A fenefranc álljon belé! — dünyögte nagy mérgesen. Aztán csak állt ingerülten.

Szeme ide-oda lebbent. De esze mind csak a gyufán járt. — Egy gyufája nincs az embernek! . . . — rándult meg dühösen. A kötéshez hajolt. Ropogtak az ágak, mikor megemelte. Ingerülten igazgatta ide-oda, de sehogy nem akart úgy állani, mint az előbb. Nyomta a vállát, egy ág meg a nyakát dörzsölte mind erősebben. — Jaj, hogy a jóisten! . . . — szitkozódott. Végül elindult mérgesen.

Lebotorkált a lankás mederbe, vállát verdeste, rángatta a kötés. Hirtelen egy kiálló gyökérbe akadt, aztán se előre, se hátra. Rángatta, taszigálta, de sehogy se mozdult. Végül is akkorát rántott rajta, hogy a gyökér kiroppant, ő meglódulva térdre bukott a hóba. Káromkodva állt fel, aztán erőlködve, szinte futva indult neki a martnak. Fel is jutott nehezen. Fáradt volt, de nem állt meg, vonszolta az ágakat tovább a falu felé.

Valami érthetetlen harag mindjobban belepte. A kucsma alatt gyöngyözött a homloka, lába alól kikicsúszkált az ösvény, nyakát mind erősebben horzsolta az ág. Úgy érezte, nem bírja, de konokul cipelte tovább a kötést.

— Másnak erdeje van, nekem gyufám sincs! — szorította össze száját a harag. Aztán arra gondolt, de sok fát kell még cipelnie a télen . . .

Ez a gondolat, a dohány utáni vágy s a nyakát horzsoló ág mindjobban ingerelte. A grófi gyümölcsösig ért, melynek fagy ellen szalmával becsavart fái szép rendben sorakoztak széltében, hosszában, egészen a faluig.

Nem bírta tovább. Káromkodva dobta le magáról a kötést, amely ropogva huppant végig a havon.

Az este már belepte kéken a vidéket, csak a hó fehérlett csillogó fagyosan.

Az ember állt, oldalt görbülve. Megnyomott vállát most már valahogy könnyűnek érezte. Káromkodva vetette le fejéről a kucsmat, gőzölgött, párolgott feje a hidegben.

Nézte a gyümölcsöst, s feszegette a harag. — Másnak mindene van, nekem még gyufám sincs! — csikorgatta fogát.

Hirtelen furcsát gondolt. — Meg kéne pocsékolni azokat a fákat! ... — Összeszorított szájjal a kötésre nézett, ahol bedugva rejtőzött a fejsze. Onnan újra a gyümölcsösre. Fejére tette a kucsmát, aztán lehajolt, s matatni kezdte a kötést.

Hirtelen füttyörészést hallott. Megrezzent. Felegyenesedett, s nyelt vagy kettőt, s a falu felé figyelt. Végül lassan feltámasztotta az ágcsonót.

A füttyölés elhallgatott, egy legény, aki jött, odaért.

— J'estét! — köszönt rá, ahogy ott látta állani.

— Neked is! — dűnnyögte vissza.

A legény megnézte s ment tovább.

— Te, nincs gyufád? — kérdezett utána hirtelen.

— Nekem aztán van — állt meg s tért vissza melléje a legény.

— Köszönöm — gyújtott rá. — Hát meddig füttyöréssel ilyenkor, hé?

— Az erdő sarkáig — tette zsebre gyufáját a legény. — Levágtam egy szép kicsi fenyőt, de még délben, tudja karácsonyának.

— Na, tám te is angyalozol?

— Vagy igen a franc. A jegyző úré, aztán nem akarta, hogy a kölykei lássák ... Na, megyek.

— Hát menjél.

— Adjon isten!

— Neked is!

A legény elfüttyörészett.

Az ember szívta a füstöt, s hallgatta a füttyszót, amíg csak elenyészett.

Aztán a szivar is elfogyott. A végét ledobta s rátaposott. Aztán megigazgatta a kucsmát, vállára emelte a kötést, s elindult a falu felé.

A gyümölcsösre már rá sem nézett, s a fagyos porhó kétfelé omlott a húzódo ágak nyomán.

Bimbó volt oka az egésznek.

Úgy történt, hogy Álózsi bá megállt a vályú mellett, amíg iszik a Bimbó, addig ő sodor egy cigaret-tát. Csakhogy a Bimbó nélkül számított, mert amikor elővette a dohányos dóznit, s ujjai közé szorítva a papírt, dohányt tett bele, a Bimbó hirtelen felkapta fejét a vályúból, s az öreg felé fordulva, fejével meg-lökte kezét, hogy a dózni dohánnyal együtt repült a vályú melletti pocsolyába.

— Az istenit! — káromkodta el magát az öreg. — Ezt megcsinálá . . .

A Bimbó, mint aki jól végezte dolgát, fordult az istálló felé, beletaposva a még összekaparható do-hányt is a sárba.

Egy egész pakli dohányt tett tönkre, mert éppen akkor töltötte meg Álózsi bá a dóznit, egy szivar híja sem volt.

Azt sem tudta, mit csináljon mérgében az öreg. Megütni nem merte, ellős volt az állat, nagyon vá-randós, de szidta, mint a bokrot.

— . . . Rusnya állatja! Hát nem dohány nélkül ha-gya! . . . Mit szól az asszony, sze most kértem tőle dohányra . . .

Álózsi bá mindennap délfelé odaszólt a felesé-gének. — Te Lina, adj csak pénzt dohányra! — aztán elballagott a nagyboltig, megvett egy pakli dohányt, s hallgatott vele másnap olyankorig. Elég pontosan addig. Most is elég lett volna, ha a rusnya állat . . .

— Na, mindegy — gondolta az öreg. Bekötötte a tehenet, s bement a házba.

Lina né ott tett-vett a konyhán, pörölt a macskával, hessegette a tyúkot.

Álózsi bá leült a kanapéra, s egy darabig hallgatott, aztán csak megreszkirozta.

— Te Lina, adj még egy pakli dohányra.

Lina né, mint aki nem jól hall, kérdezte nagy csodálkozva:

— Mit akar, Álózsi?

— Nincs dohányom, na.

— Sze most adtam, alig egy órája...

— Igen, igen, de elszórta Bimbó... Kiütötte kezemből a dóznit.

— Hát aztán? Én ma kiadtam, hogy adnék még egyszer.

— Ne izélj, na, hallod, hogy kiütötte a Bimbó...

— Ügyelt volna reá! Dehogyan adok, én aztán nem!

— Jaj azta!... Hát sajnálsz tőlem, te, sajnálsz?...

— Én nem a rendest, hallja. De volna istene így prédálni, két paklit egy nap, mikor egy is sok... — prézsmitált Lina né, sőt kezdte az Álózsi bá minden létező és nem létező bűnét felsorolni.

A vénember nekivörösödött. Felugrott a kanapéről az asszony elé.

— Hát nem adsz, Lina?

— Nem, Álózsi!

— Na, ha nem, hát veszek én! — rándult meg az ember, s nagy léptekkel az első szoba felé tartott.

De az asszony megelőzte. Beugrott a szobába, nekivetette hátát a nagy komódnak s úgy kiáltotta:

— Innen aztán nem, Álózsi!

Az megállt az asszony előtt. Ránézett erősen, s csendesen mondta:

— Ne szállj szembe, Lina! — Ne szállj szembe!...

De az asszony csak állt dacosan a komódnak vetve hátát.

Álózsi bá megragadta a komódfiókot, s nagyot rántott rajta. A fiók kirepült, s Lina né egyből leült a földre, olyan hirtelen, hogy a kontyát is beleverte a komód sarkába, hogy csak úgy koppant. Úgy is maradt egy darabig. Ült szótlanul, úgyannyira, hogy Álózsi bá ijedten hajolt le hozzája, s engesztelve mondta:

— Ugye mondtam, hogy ne szállj szembe, Lina?

De már erre megjött az asszony hangja.

— Elmennyéek innen, vén gyilkos! Hát nem megüte... Vénségemre üt-ver — jajgatott Lina né —, agyonver a dohányért... Hát ember ez?... Pokróc ez, nem ember! — sírt, jajgatott szakadatlanul.

Álózsi bá meghúzódva várta a veszedelem végét, bánta már a dolgot.

— Itthagynom én... — állt fel Lina né. — Itt én még a mai szent napon.

És szedegetni kezdte ruháit batyuba.

— Megyek a lányomhoz, hadd lássa az is, hogy ki az apja!

De már erre felcsattant az öreg is:

— Egyet se, Lina, sohse menj! Elmegyek én, ne félj! Világgá megyek, ha kell, örökre!... Maradhatsz a pénzeddel!... De utánam ne gyere, te, hiába jössz — s azzal kiment az ajtón.

Előbb a kapu felé tartott, de meggondolta, s a hátsó kapun ment ki a kertek alá.

Kutyája, a Csobán, nagy farklobogtatással ugrott ki utána.

Álózsi bá rákiáltott nagy mérgiben:

— Nem mész vissza, te!... — Ütésre emelte a botot.

A kutya ijedten ült le a farkára, s úgy sunyított az emberre.

— Ejnye de benne vagyok az ütésbe — szégyellte el magát az öreg. — Gyere na — szólt a kutyára, —, legalább nem megyek gyalog...

Csobán a fogait mutogatva, örvendezett bolondul.

Na, nem úgy Álózsi bá. — Így bánni vélem — gondolta keserűen. — Hát ki kereste? Hát igaz-

ság?... Sajnálja tőlem!... Na, megállj, Lina! — dühödött neki. — Megmutatom én! Dehogymegyek haza!

Lassan kiért a kertek alól egy dűlőútra, amely a földek között vezetett a határra.

Ragyogott a júniusi nap. Pipacsokat pirosított a gabona közé. A búzavirág kékült, mint a szőke lány szeme. Rengett-ringott a kenyér, mint a tó vize, szépnek ígérkezett a termés. Álózsi bá gyönyörködött is benne. Egészen felvidult bele, úgyannyira, hogy majd elfelejtette az ő nagy baját. Végigsimította az árpakalászokat, megdicsérte a zabot a szép növésiért, s elcsodálkozott a krumpli közé bújó borsón.

A falu harangja kihallatszott a földekre. A delet húzták. Az öreg keresztet vetett, s az ebédre gondolt. Aztán felszegte a fejét. — Várhatsz, Lina!... Dehogymegyek!...

Egy árokból nyúl ugrott fel ijedten, Csobán nagy kaffolással iramodott el a nyomán.

Álózsi bá utánakacagott: — Ügyelj, te, még utol-éred... — De az nem törődött már vele, szaladt esze nélkül, s nemsokára eltűnt az öreg szeme elől.

— Ez hamar itthagya — pisolyodott el. Aztán befordult egy mellékútra, amely az ő földjére vitt.

Leány jött szembe vele, mezítláb, kezében korsó.

— De finom a strimflid, te Linus... — mutatott Álózsi bá a lány meztelen lábára.

— Ugye, papó!... De van ebből nekem egy rendgúnyám is... — adta meg a választ a lány.

— Viseld egészséggel, csak szegbe ne ülj véle, akkor jukas lesz, te — vágott vissza az öreg, s tovább lépdelt önelégülten.

A földjére ért. Körültekeregte, szurkálta a bottal, simogatta a kalászokat. Búza volt belé vetve, acélos szemű búza.

— Ilyen sincs akárkinek — bizonykodott az öreg. — Milyen nehéz... — szakított le egy kalászt. Felszúrta a kalapjára. — Hadd lássa Lina is a termést.

— ... Lina? ... De hiszen ő nem megy haza többet... — zökkent a haragjába. De azért kalapján hagyta a kalászt.

Megindult tovább. Elcsavarogta az egész délutánt. Bejárta a határt, oda-odaszólt a kint dolgozókhöz. Egyik úton menyecskével találkozott, abba is belekötött.

— De elvarrták a ruhádat, Márcella — nézte végig hamiskásan. — Elől rövidebb, mint hátul, te...

— Az uram után viselem — vágott rá vissza az asszony.

— No, no, nincs hiba... Aztán még meddig viseled?...

— Már csak aratás utánig, akkor leteszem. Bár csak fiú lenne... — tette hozzá ellágyulva.

— Egyet se bánd, Márcella! Katonának való lesz, akár így, akár úgy... — biztatta az öreg.

Az asszony továbbment, Álózsi bá meg visszakerült a földjére. Ott leült egy határköre. Gondolkozott, tűnődött. Valami hiányzott neki. Aztán csak úgy szokásból, eléhúzta a dohányos dóznit. Az még mindig üresen tátongott biza.

— Aki megistenelte — borult be újra az öreg. — Még egy szivaram sincs.

Ott dohogott a kövön sokáig. Már a nap is készült lebukni a Bucsintető mögött. Mind hosszabbak és hosszabbak lettek az árnyak, és egy árnyék ráfeküdt az öreg szívére is.

— Itatni kéne a marhát, enni adni a malacoknak... Az asszony eddig a leányánál van... Bimbót most nem szabad szomjazzatni...

Mind komiszabbul kezdte érezni magát. Mind kevesebb lett benne a maradás, és több a mehetnék. Ilyen csúfságot vélem! — dühösködött.

Egyszer aztán nem bírta tovább, felállt, hogy hazamegy, szégyenszemre. De ahogy felállt, a gabona közti úton egy fejkendős alakot látott jönni. Rögtön megismerte. Lina né jött, a felesége. Menten visszault a köre. Jól elterpeszkedett. — Dehogy megyek, nem én soha! — Térdére könyökölt, markára tá-

masztotta fejét, és csak lopva pislantott egyet-egyet a közeledő felé.

Lina né odaérkezett lihegve, fújva.

— Hát itt van, Álózsi?

— Én itt. De akár itt se volnék!

— Annyit kerestem, hogy csak.

— Hijába kerestél, Lina.

Felcsattant az asszony:

— Ne higgye, hogy maga után jöttem, ne higgye!

— Elhallgatott. De látta, hogy az ura csak nem szól, hát kivágta:

— Megborjadzott a Bimbó.

— Na, az istenit! . . . akkor megyek — ugrott fel az öreg. — De csak azért, Lina! — tette hozzá keményen.

— Én se jöttem másért, Álózsi, csak azért.

Elindultak a dűlőúton. Az ember ment a jobbfelén az útnak, az asszony a balon.

Mentek szótlantul. Az asszony lopva mind az urára nézett. Aztán nem bírta tovább, megszólalt:

— Bikabornyú lett, Álózsi. — Közelebb ment az urához.

Egy darabig csend lett, aztán Álózsi bá kérdezte csendesen:

— Piros-e legalább?

— Piros az — sietett válaszolni az asszony. — Mint az anyja . . . Milyen erős, ha látná. Még le se nyalta Bimbó, s már felállt szopni.

— Jó pár lesz a Bojtosnak, ha utoléri — jegyezte meg Álózsi bá.

— Ha utoléri? El is hagyja, hallja, el az, olyan az.

— Na, az se kicsi, Lina, — védte az ember a Bojtost.

Az asszony már az ember mellett lépdelt szorosan, úgy dicsérte a bornyút lelkendezve.

— Ha látná, olyan lábai vagynak, mint egy-egy csutak. És mind a négy fehér, hallja. Aztán a homlokán egy akkora csillag, mint a kujakom.

— Csillag van a homlokán?

— Annak igen.

— Akkor Csillagnak hívjuk — mondta ki Álózsi bá. Aztán az öregasszony felé fordult: — Mekkora is a kujakod, hadlám? — Kezébe fogta az öregasszony öklét, s nézegette.

A falu elején Lina né az urára nézett.

— Kerüljön a nagybolt felé, Álózsi.

— Hát oda mért?

— Hogy vegyek egy pakli dohányt magának — szólt Lina né, s a zsebkendője sarkát kezdte kibogozni.

A tehén hátrabámult a szénát hozó emberre, s elummogta magát csendesen.

Orbán Péter nem látta az ölében lévő szénától, nekiütődött. — Farta nye, hogy a!... — A tehén arrébb farolt.

Belegyúrta a jászolba a szénát. A tehén beletépett, s örölni kezdett csendes szájmozgatással. A szája két szélén lecsüngő szénával olyan volt, mintha bajusza nőtt volna.

Az ember lepallta az ujjasára tapadt szálakat, aztán villával rendezgetni kezdte az almot.

— Lába te!... — A tehén toporgott. Letette a vilát, s végigsimogatta az állatot. — Mi a súj? — dünnyögte. Dudorodást érzett. Nyomkodni kezdte. A tehén idegesen csapkodott a farkával. Lapogatva csendesítette. Még egyszer körülnézett, aztán kiment. Az istálló előtt megállt, s a zsebébe kotorászott. Agyonsanyargatott cigarettát húzott elő. Az este kínálták meg vele, akkor eltette, most rágyújtott. Nagyokat szippantott rajta, füstölve ment előre az udvaron.

A disznóólban nagyszőrű láncos kuvasz feküdt. Ez a kutya őrizte Orbán Péter szegénységét. Meglebbentette farkát, nyakán megcsörrent a lánc. Ügyet sem vetett rá az ember.

A házból fejkendős öregasszony jött ki. Egy üstből odasült puliszkát vakart a tyúkok elé, hároméves kislány-unokája kísérette nyafogva.

— Ujj veszteg, te — szólt rá a nagymama —, mit tudom én, hol a bubád...

Az ember megállott mellettük. A gyerek mezítláb volt, búzaszőke hajából vékony, piros pertli fityeggett. Nagyanyja kötötte rá igézés ellen. A vénasszony a fiára nézett.

— Nincs papucs, látod, jó a tél. — Elbiggyesztette a száját. — Az anyjától el is lehet, már levelet se küld.

Orbán Péter elkomorodott.

— Hagyja, anyám, ne mind Marikát ossza!

— Ossza a nem tudom mi. Akár hírit se hajjam . . . Csak ami igaz, az igaz.

— Mi igaz? — ráncolta össze homlokát az ember.

— Az, hogy hazajöjjön. Már éppen egy esztendeje, hogy asszon nélkül vagy.

— Ne fájjon az magának!

— Fáj a francnak, hallod! Mondom, hírit se hajjam. — Elhallgatott. Bevitte a házba az üstöt.

Az ember megsimogatta a leányka haját. Majd lekuporodott mellé, s úgy kérdezte:

— Hát hozzak-e bombócot, Linus?

— Igen — bólogatott szaporán a leányka.

— Na, adj pusztát tátának! — kérte az ember.

A kislány nagy buzgalommal ágaskodott a borostás archoz. Apja jólesően érezte hideg, kicsi orrát. Felemelkedett elnéző szemmel: egy esztendeje biza. Beszölt az ajtón:

— Megyek egyet . . . A postamesterékhez.

— Oda mehetsz! — morgott ki a vénasszony.

Az ember felcsattant:

— Nem a maga baja a se . . . Ha ír, ha nem.

— Bolond vagy, látom. Rajtam töltöd a bosszúd.

— Maga mind uszít. Tuggya, hogy hogy volt, mégis uszít. — Kiabálva beszélt, bajusza mozgott a szája után. — Nem akart menni, muszáj volt, ugyi? Ki szolgál szívesen? . . . Tehént vettünk, bankot fizettünk. Mit akar még? — Felhúzta a vállát. — Tudja az ánti isten!

Dühösen a kapunak tartott. Az anyja utánakiáltott:

— Várj te! Vedd az ünneplő kalapod, 'sze vasárnap van!

Orbán Péter ingerülten legyintett, s kiment a kapun.

— Mindég Marikát rágja — gondolta dühösen. — Bezzeg akkor jó volt. Így Péter, úgy Péter. Háza van, földje van. Árva lány, nem dirigál senki. Te meg csak szolga vagy. Vedd el, földes gazda leszel. Most meg furton-fúrt rágja, az bántja, hogy szereti is. Hát lehet azt nem szeretni? — gondolta ellágyuló szívvel. — Öröjjön, hogy olyan menyé van.

Összehúzott szemekkel nézett végig az úton, s megindult mogorván.

A házak előtti padokon öregek üldögéltek. Csíkos rokolyájú asszonyok pletykálgattak.

— Jó napot adjon isten — köszönetet.

— Néked is, Péter — fogadták.

Előtte egy öregasszony baktatott feketében. Kezében imakönyvet tartott, az imakönyv mellett nagy, fényesszemű olvasó fityegett.

Orbán Péter elért a nagy boltig. Bement az ivóba, nyitva volt az vasárnap is. Hosszú padok mellett hosszú asztalok álltak az olajos padlón. A padok tele emberekkel, akik hosszú nyakú decisekbe kortyolgattak s beszélgettek.

Gréf, a korcsmáros és postamester egy személyben, a söntésben ténfergett.

Orbán hozzáfordult:

— Gréf úr! Jött levelem?

— Nem biza, Péter.

Egy öreg nagybajuszú ember, aki legközelebb ült a söntéshez, odaszólt:

— Ne is várj, Péter, nagy a szárazság az idén!

— S osztán? — nézett rá értelmetlenül Orbán.

— Osztán még a ténta is kiszáradt, te! — simogatta végig sunyin a bajuszát. — Hanem, ha levelet akarsz, van a cserjésben, ne féjj. Veri az októberi rogya... Na, nem ülsz le? — húzódott arrébb, helyet csinálva.

Orbán Péter bosszankodva nézte.

— Magát is veri a vasárnapi harmat, úgy látom, Anti bá!

— Mikor mejik, fiam. Ma a vasárnapi.

Orbán Péter indulni akart, de eszébe jutott valami. Leült a felajánlott helyre.

— Anti bá! — fordult az öreghez. — Nem jönne el szántani vagy két nap? Nekem nincs mivel — tette hozzá.

Az öreg gondolkozott. Aztán fontoskodva kérdezte:

— Hol a földed?

— A hegy alatt.

— Hát elmehetek. Várj csak!... Hétfőn, kedden nem érkezek. Szerdán jó lesz?

— Nekem jó még hamarább is.

— Hát hamarább bajosan. Na akkor szerdán. — Félszemmel Orbánra nézett. — Hozatsz két felet?

Az habozott egy kicsit.

— Gréf úr, hozzon két decit — szólt aztán a söntésbe.

— Szervusz — koccintott az öreg.

A nagy úton fehérharisnyás legények mentek összefogózkodva. Harsányan énekeltek.

Orbán Péter felhajtotta az italát.

— De megyek! — állt fel. — Hát akkor szerdán — fogott kezét az öreggel.

Fizetett.

— Ezért bombócot! — hagyta ott a visszajáró pénzdarabot.

Kiment, és tépelődve hazaindult. — Nem jött le-vél — motoszkált agyában a gondolat.

A kapuban kint áldogált a kicsi Linus. Egyik kezében egy tarkaruhás kaucsuk babát tartott, a más-sikban almát, amelyikben már benne volt a fogai helye. Mikor meglátta az apját, lelkendezve futott eléje...

— Ni, buba... Alma!... — mutogatta boldogan a kincseit.

— Az ám, buba — cirógatta meg az apja. De megdöbbenve vette jobban szemügyre a cifra babát.

— Te, ez ugyan szép buba! Kitől kaptad? — kér-dezte csodálkozva.

— Mámá hozta...

— Ki, te? — torpant hátra az ember.

— Mámá! Még papucsot is — emelte büszkén újcipős lábacsáját az apja elé.

Orbán Péter úgy érezte, hogy lángra lobbant a szíve. Sietve nyitott be a kapun.

Az anyja éppen szembe jött vele összeszorított szájjal.

— Igaz, anyám, hazajött Marika? — kérdezte izgatottan.

A vénasszony hátrabiccentett a fejével.

— Igaz. Eriggy, benn van a házba. Linus hol? — kérdezte csendesen.

A fia csodálkozva nézett utána. — Ejsze veszekedtek — gondolta. Nagy léptekkel sietett fel. A tornácra lassított... — Nem muszáj lássa, hogy úgy örül neki — gondolta. Belépett. Szétnézett kereső szemmel. Senki sem volt a konyhán. Benyitott a belső szobába.

Ott volt az asszony, ölbetett kezekkel ült a fal melletti kanapén. Szőke haja fehér kendővel volt bekötve.

— Szerusz, Marika! — köszönt csendes mosollyal az ember. — Na, megjöttél? — Közelebb lépett, s kezét nyújtott.

Az asszony ült sápadtan, nem mozdult, csak az ajkai remegtek. Orbán Péter valami idegenszerűséget látott rajta.

— Szerusz, te! Már észre sem veszed a szegény embert? — mosolygott rá melegen, kezét még jobban odakínálva.

Az asszony nehezen felállott, kezeit ernyedten eresztette le kétoldalt. Nem nézett urára, csak állt vastag derekával, nagyra nőtt hasával s az arcán májfoltok.

Orbán Péter megingott. Arcán ott ült még a mosoly, s agya még nem fogta fel tisztán, amit látott. Összevissza forgott az esze kereke. Állt torz mosollyal, előrenyújtott kézzel. Tekintete a semmibe meredt, már nem látta a lehajtott fejű asszonyt, ki- nek szeméből gyöngyszemek gurultak elő.

Aztán leejtette a kezét. Az asszony imbolyogva ment hozzá:

— Péter, jaj, Péter — kiáltozta —, nem vagyok hibás, hallgass meg! — Urába kapaszkodott. — Az úr rám jött... Nem akartam, Péter. Ne haragudj, jaj, ne haragudj! — Odabújt az ura melléhez, nehéz zokogással.

Orbán Péter arcán fekete lett a mosoly.

Akkorát lökött asszonyán, hogy az hátrabukott, neki az asztalnak, onnan le a földre.

— Te ribanc, te — ordította. — Hát ezt érdemlem tőled, te? — Szájából bajuszára fröcskölt a nyál... Veszett dühvel taposni kezdte az asszonyt, — Kitaposom belőled, te!

Az asszony nyögve fetrengett a padlón, kezével és térdével a hasát védte.

Az öregasszony sikoltozva szaladt be.

— Mit csinálsz, Péter? Jézusmárjám, te! Gyere bolond! Mit akarsz? Tömlöcöt? — Rángatta a dühödt embert. Sikerült is valahogy közéjük állnia, és kitaszigálta fiát az ajtón.

Az ember visszaacsargott:

— Aztán pusztulj innet, te! Ne lássalak az életben, mert összeváglak!

Kitámolygott.

Az öregasszony visszament a szobába.

Orbán Péter hátrament a csűrbe, mint megvert kutya húzta magát egy szalmazsúpra. Vacogott a foga, didergett az indulattól. Átülte mozdulatlanul az egész délutánt.

Már az este is elősompolygott feketén, mikor beszólt félénken hozzá az anyja:

— Péter, itt vagy? — kérdezte.

Nem felelt.

Az öregasszony odament hozzá:

— Gyere, fiam, egyél!

— Elment az a rosszféle? — kérdezte rekedten.

Az öregasszony hallgatott.

Orbán Péter rákiáltott:

— Hallja, mondja neki, ne találjam a házba, mert összetaposom, mondtam!

A vénasszony a tető felé bámult, aztán félszemmel a fiára nézett:

— Az ő háza az, Péter!

Az ember felugrott:

— Mit mond?

— Nem kergetheted ki az övéből!

Az ember káromkodott:

— Azt a szentséges! ... — Fújt egy nagyot. —
Akkor én megyek el!

Az öregasszony megint hallgatott egy darabig.
Majd csendesen beszélni kezdett:

— A föld is az övé s a tehén ... Csak azért mondom.
Osztán nem muszáj tudják a faluban, hogy
nem a tiéd. Ha fia lesz, még szerencse ... Ő nem
hibás, na ... — Ránézett a fiára fürkésző szemmel.
— Csak azért mondom ... Gyere, osztán egyél! —
Csendesen kiment.

Az ember fogcsikorgatva ült vissza a zsúpra. Térdére könyökölt, s fejét kezébe hajtotta. Sokáig ült
így, magát emésztve. Végül felállt. — Hej, az úristenit! — káromkodott.

Kinyitotta a csúrajtót. Hidegen állt vele szembe a
sötét. Szétnézett. Későre járt már az idő. A házban
lehúzva égett a lámpa. A disznóól felől lánccsörgés
hallatszott. Az istállóból a tehén szuszogása.

Szerdán jó Anti bá! — gondolta hirtelen.

Még egyszer szétnézett, aztán bement a házba.

A hegy gyomrába fúrt alagút fekete szája nyelte az izzadságszagú rongyokba öltözött földszínű embereket. Sorba egymás után mentek, különféle szerzőségeket cipelve s fehér fényű lámpásaikat lóbálva. A lámpa fényétől torzra növekedett árnyaik feketén imbolyogva követték őket az alagút nyirkos falán.

Váltás ideje volt. A hegy elnyelt egypár száz fakó arcú munkást, hogy aztán kiokádjon ugyanannyi még fakóbb színű másikat. Mikor görnyedten előbújtak a hegyből, és a világosságra értek, még sokáig pislogtak az erős napsütéstől.

Bent, ahol a csákányok legelőbb haraptak a hegybe, ott volt a leggyorsabb az iram. Folyt a harc a földdel, árnyszerű emberek hajladoztak le-fel. Fényesre csiszolódott lapátokkal, mint valami hatalmas kanalakkal etették a mindig éhes vagonokat. Repedezett bőrű tenyerüket meg-megköpdösve, eltorzult arccal, a sietéstől lihegve rakták, tömték a vagon.

Ott állt mellettük a munkavezető, és mint egy kifogyhatatlan bőségű szózsák, ordítózza hajszolta őket.

— Gyerünk, gyerünk, emberek, üres még a vagon, s mindjárt itt a masina... Gyerünk! — kiabált, s közben aggódva nézegette az óráját. Fejében ott motoszkáltak a főaknász szavai: „Mi lesz, hallja, mi lesz? Nem megy a munka, nem megy! A másik csoport tíz vagon földet adott ki, maguk a tegnapi csak nyolcat. Mi az, alusznak? Baj lesz, hallja, baj lesz!”... — Még kidob a disznó... Ki az... — rázkódott

össze. — Tíz vagon földet, az anyjuk mindenségit! Na álljatok csak meg! Ha ti úgy, én is úgy. Megtanítlak én. Ma tizenkét vagon fogok kiadni. Annyit én . . . Gyerünk, emberek, gyerünk, a jézusmáriáját... Mit csinálsz ott, te mulya, tán én rakjam meg a vagon, he? — förmedt rá egy fiatal gumibocskoros parasztlegényre, kinek sokráncú szakadozott ingén apró, kék színű üveggombok sorakoztak. A legény aggódva pislogott a feje fölé, ahonnan a megtört, korhadt deszkák közül néha-néha a nyakába szotyogott egy-egy kevés föld.

— Ne hozzak egy ernyőt, te? — kiáltott rá újra mérgesen a szózsák. — Mozogj, hallod, mozogj, ne várd, hogy én mozgassalak . . .

A fiú megriadva hajolt neki a lapátnak.

A hajcsár tovább kiabált. Csak úgy köpködte a hajszólo szavakat, melyek ostorként csapódtak az emberekre. Kiabálás közben átkozódva gondolt a másik csoportra, s minduntalan a vagon meg az óráját leste. Mit tudta ő, hogy a főaknász ugyanígy birizgálta fel a másik csoport vezetőjét is. Így játszotta ki őket egymás ellen. Elhintette a vetélkedést köztük és a gyűlöletet. Ellenségek lettek. S hiába magyarázkodtak alkalomadtán egymásnak, hogy hát nem is igaz, mert csak ennyi vagon adtam ki, — egyik sem hitt a másiknak. Folyt tovább a fogcsikorgató vetélkedés, a verejtékesen rohanó sietés. Mindennap új roham a hegy ellen a több vagonért. Mindez az alagútépítő társaság hasznára.

Aztán az olcsó faanyag . . . A hegy be-betört, s agyonütött három-négy munkást. Hiába, a deszka, a gerenda drága, munkás meg van elég. — „Tovább, tovább, gyerünk, emberek, gyerünk!”

És a földemberek fogcsikorgatva, izzadtan verekedtek a földdel. Hajuk csapzottan lógott arcukba. A verejték beszivárgott a szemükbe, elhomályosította látásukat, lecsorgott a szájukba sós-keserűn, vadul, lihegőn dolgoztak. Minden lázadásuk csak az önmagukat mardosó hajsza volt. Meggyúlt dühüket a föld vezette le. Suhogva vágódott alá a csákány. Harsogva merült a lapát a földbe. Csengve

csattogott a kalapács a fűrőrúdon. S mintha minden ütésre visszaordított volna a hegy fájdalmában. Visszhangzott az üreg a munka lármájától. — „Gyerünk, emberek, gyerünk!” — pattogott az emberi ostor.

Mint egy óriási giliszta ette be magát az alagút a hegybe.

— Heej rukk!...

Négy ember egy hatalmas támasztófát cipelt hangya módra. A gerenda elején egy jól megtermett fiatal munkás állott. Karján kiduzzadtak az izmok, s kinyíltott zöld inge alól kilátszott domború melle. Szájából hosszasan nyúlt el a kiáltás: — Heej rukk!... Heej rukk! — Az alagút visszaordította: ...Rukk!...

Tőle nem messze, kezében kézifűrőt tartva, robbantó lyukat fúrt az apja. Öreg, szikár arcú ember volt. Fáradt szem nézett ki a bozontos szemöldök alól, mint nád közül a kicsi tó vize. Arcán sűrű borosta, lenyúlt az ádámcsutkájáig. Vigyázva forgatta a lyukban a fűrőt. Szeme sem rebbent a kalapács zúgó ütéseire. Néha áttologatta a bagót a másik ínyére, s barna levét kisercentette töredezett fogai között. Át-átpislantott a fiára. Összehúzott szemekkel figyelte annak küzdelmét a fával. Majd leintette a kalapácsot. Kihúzta a fűrőt, s megmérte a lyukat.

— Hány van már kész, Tóni bácsi? — kérdezte a felügyelő.

Az öreg megforgatta a bagót:

— Tizennyolc lyuk, még kell kettő, aztán mehet. Csak ügyelni kell — mutatott fel a korhadtt deszkákra. — Itt laza. Omlós a föld. Kéne egy-két új deszka.

A felügyelő dühös lett.

— Új deszka, de honnan. Kitart az még estig. Aztán szakadjon le az ég, azt sem bánom. Csinálják meg a lyukakat!

Az öreg vállat vont. Vakarózni kezdett. Hátrahátranyúlva súrolta magát a piszkos nadrágon keresztül. Aztán leült új lyukat fúrni.

Telt az idő. Szállt a kiáltás. Lendültek a lapátok. S már a vagon torkából kilátszott a föld, amikor egy rémült kiáltás hasított a levegőbe.

— Vigyázz, Ilie! Vigyázz...

A gumibocskoros parasztlegény ösztönszerűen megfeszült kiegyenesedve. De már a lendület elmaradt. Fentről egy félmázsás kődarab átbújt a deszkák törésén, s feketén hullott alá. Olyanforma zaj hallatszott, mint amikor egy tojás a földre szotytyan. A legény összecsuklott, s nehézkesen eldőlt a földön, a kő gurulva dobbant le róla.

Az emberek körülállták. Ott feküdt véresen, mozdulatlan, csak a száját tátogatta némán. Aztán reszketve nyúlt ki egész hosszában.

— Na, ennek befellegzett — mormogta a felügyelő, aztán az emberekhez fordult: — Vigyék félre, és takarják le valamivel. És ha jön a masina, tegyék a vagonra, hogy vigye ki szegény fejét... A nyavalya essék beléjük, most egy emberrel kevesebb dolgozik, és adjak ki mégis tíz vagont. Anyagot nem hoznak, hogy szakadna meg a nyakuk!... Na, gyerünk, emberek, ne álljanak, azzal úgysem segítenek rajta.

A földemberek helyükre mentek, csak lopva vetettek olykor egy-egy pillantást a kőütötte emberre, aki ott feküdt a kabátjával letakarva.

Egy kis idő múlva megérkezett a masina. Mint ahogy valami dühös hörcsög siet villogó szemekkel a föld alatti tanyájára, tüsszögött elő a hosszú, keskeny alakú, sűrített levegővel hajtott gép. Iliét feltették a vagonra, és a masina kivitte.

A munkavezető az öreg bányással és annak fiával megtöltötte a földbe fúrt lyukakat dinamittal. Lassan, óvatosan tolták be a dinamitrudacsákat. Az öreg sárt gyúrt tömésnek.

Az egyik munkás felkapta a fejét. — Psz... Pszsz... — pissegett. A munkavezető felfigyelt. Az ember kifelé mutogatott az ujjával. A többiek megriadva görnyedtek neki a földnek.

— Gyerünk! Hej, gyerünk! — csattant fel újra a hang.

Furcsa csoport érkezett, fényesen világító lámpásokkal. Elöl jött a szigorú arcú főaknász, s az utat mutatva vezetett egy csomó vízhatlan köpenybe bújtatott alakot. Elöl szép fiatal úrinő jött. Parfőm-illat követte. Mögötte egy idősebb nő lépdelt szuszogva és minduntalan fel-felijedezve. Négy férfi volt a társaságban. Egyikük, egy szemüveges, vékonydongájú fiatalember, csoszogva vonszolta nagy szeges bakancsát, ami láthatóan szokatlan volt neki. A másik szintén fiatalember volt, kis fekete bajuszkával, egy kövér nagyhasú úrnak magyarázgatott valamit. A főmérnök zárta be a menetet. A fiatal nő a főrészvényes leánya volt, az idősebb az anyja. A szemüveges és a nagyhasú úr szintén részvényesek voltak, a bajuszos meg a lány vőlegénye.

Bejöttek megnézni az alagutat, a munkát. Kíváncsiságból, unalomból. Roppant érdekesnek találták. Izgatón új dolog volt számukra ez a sötét, nyirkos, dinamitfüsttel és árnyékokkal teli föld alatti lyuk. Az fel sem tűnt nekik, hogy ebben a lyukban emberek dolgoznak. Természetesnek találták. Mint ahogyan az is természetes, hogy ők kint élnek a napsütésben, amely tele van örömmel.

Ott álltak a dolgozók között, s érdeklődve figyelték a munkát. A munkások inukat megfeszítve sérénykedtek.

A kövér, idősebb részvényes az öreg bányász mellett állt, és kíváncsian nézte, hogyan dolgozik.

Két egyidős ember állt egymás mellett.

A fúró mellett: ráncos, fakó arc, torzonborz haj, bajusz, szakáll, köhögős mell, meggörbült derék. Örök munka, örök bagózás. Vasárnapi szórakozásul a földig berúgás. Hétfőn a pénz nélküli halálvárás. Nincs semmi cél, mert nincs már akarat, megette a föld.

S ott állt a másik: ápolt, borotvált arc... Kettőstoka. Elegáns köpeny alatt finom szövetű ruha... Felgyűrűzött ujjak... Jól jövedelmező részvények... Családi ház, bérház, villa... Autók... Fizet az alagút. Kapar a földember.

... Készen voltak a töltéssel. A munkások szerszámaikat félrerakva, lassan kifelé mentek mintegy ötven méterre, hogy ott várják be a robbantást. Nem maradt ott más, csak a munkavezető és az öreg bányász fia. A mérnök a látogatókat vezette arrébb.

A felügyelő megadta a jelt, az előmunkás lámpája lángját odaérintette a gyújtózsínór meghasított végéhez. A zsínór felszisszent, kiöltve piros fullánk-ját. Egymás után, sietve gyújtotta meg mind a húsz kanócot, aztán az előmunkás is odament társaihoz, akik cigarettázva halkán beszélgettek. Nem messze tőlük a vendégek idegesen vártak a robbanásra.

Egyik munkás a fiatal nőre sandítva odasúgta a többieknek:

— Fájin egy fehérnép, halljátok?

— Álmodnál vele, ugye? — kacsintott rá egy lelógó bajuszú társa.

Egy foghíjas munkás bölcselkedve jegyezte meg:

— Ez is csak a hátára fekszik...

— Ez igen, csak nem a te ágyadba — torkolta le a lelógó bajuszú.

— Oda nem is — nevetett a foghíjas —, mert nincs is ágyam, csak a priccs. Azt sem tudom, mikor feküdtem ágyban, talán csak a kórházban, amikor leütött a föld.

A lelógó bajuszú egy másik munkáshoz fordult:

— Franci te, hallom az asszonyod lebetegedett. Igaz?

— Igaz biz'a — felelt Franci —, még az este.

— Fiú vagy lány? — kérdezte tovább a bajuszos.

— Leánka a szentem, pedig fiút vártam.

— Rossz a szomszédod, Franci — kötekedett a foghíjas.

A többiek nevetni kezdtek. A főaknász hátratekintett. A munkások, mint akiket rajtakaptak, lehajtották a fejüket elkomolyodva. Csendben ültek tovább.

A csendet egy nagy robbanás szaggatta széjjel. Úgy hangzott, mintha a hegy szíve kezdett volna verni. Dob... Dob... — hallatszott tompán, dübö-

rögve. Meg-megrázkódott a föld, s minden dobbanás után hallani lehetett, hogy a dinamit ereje hogy szórja, frecskeli szét a felszaggatott földet. Dbb. Dbb — zúgott az alagút, s a légnyomás kioltott egypár lámpát. A felügyelő hangosan számolt: — Tizenhatsz... tizenkilenc... húsz... kész — ordította.

Egy darabig vártak, hogy oszolják a füst, aztán odamentek.

A feltépett föld repedésein, mint valami megmglebbenő fátyol, ült a kékesszürke füst. Az alagút közepén húzódó keskeny sín pár ki sem látszott a földtől. A munkások lapátokkal kezdték takarítani.

A mérnök a főaknáznak magyarázott valamit. Mellettük állt a munkavezető. Az öreg bányász vakarózva állt, szemével a kézifúrót keresve. A fia legelől, kezében csákánnyal bontogatta a meglazult földet. Körülötte állt az öttagú csoport kíváncsian szemlélődve.

És akkor történt.

A lelógó bajuszú munkás a sín mellett állva lapátolt. Ahogy hányta a földet, a feje fölött valami recsegést hallott és szotyogni kezdett rá a föld. Ijedten egyenesedett ki. Felnézett... Eliszonyodva kiejtette kezéből a lapátot. Fentről a deszkákat átörve, a gerendákat össze-visszatolva lassan, súlyosan ereszkedett le rá az egész boltozat.

Mozdulni sem tudott az iszonyattól, csak állt felfelé figyelve. Aztán vijjogásként szakadt ki belőle a hang:

— Földomlás, emberek, földomlás!... Szakad a hegy, jaj-jaj — és kezeit felcsapva támoogyva rohant neki a sötétségnek. A többiek megdermedve álltak egy darabig, aztán ők is ordítózva, jajgatva menekültek keresztül a földözönön.

Az öreg bányász fia, csákányát eldobva, szökött le a földhalmazról, de megbotolva valamiben neki-esett egy lezuhant gerendának. Lámpáját magával rántotta, és annak kialvó fényénél még látta az apját, amint feltartott karokkal, futva botorkál kifelé a földfüggönyön keresztül. A lámpa kialudt, és ő

kábultan feküdt a recsegő, ropogó, harsogó káoszban...

... Aztán lassanként elhalkult minden. Csend lett. Sötét, fekete, őrjítő csend. Felugrott. Rémülten tapogatózott a lámpája után. Reszkető kézzel gyufát kotort elő. A lámpa felgyúlt. Fénye sápadtan ömlött végig az üregen, kiszorítva onnan a sötétséget. Szétnézve felnyögött: — Isten!! — Ahol eddig az alagút ásított, most ott feküdt hidegen a kérlelhetetlen hegy.

Háta mögött sóhajtásokat hallott. Hátranézett. Négy hamuszínű arc meredt rá vissza. A lány és a három férfi. A szemüveges, a kisbajuszú és a nagyhasú. A lábuktól nem messze feküdt a lány anyja, fejét egy hatalmas támasztófa préselte a földhöz. A lány kétségbeesetten térdelt mellette, és sírva szólított: — Anyuka... anyu édes. — De az nem válaszolt. A munkás odabotorkált, megemelte a fát és félregurította.

A három férfi hozzája rohant.

— Mi van? Mi történt?... Mi lesz velünk? — kérdezték egyszerre. Úgy néztek rá, mint az egyetlen segítségre.

A munkás erőt vett magán, s a lámpával közel ment a földomláshoz. A többi remegve leste minden mozdulatát. A bajuszos fiatalember izgatottan simogatta a homlokát. Szája széle reszketett, fogai összeverődtek. A szipogó szemüveges orra mellett nagy könnycseppek gördültek a leesett állra s onnan a fehér ingmellre. A nagyhasú ember nyögve tördelte kezét, s ide-oda topogott rogyadozó térdekkel. A lány az anyja mellett kucorgott, és annak hidegedő ujjait morzsolgatta.

A munkás vizsgálgatta az omlást. Összeborzadt. A fejük felett egy hatalmas szikladarab lógott, amit csak egy beszorult csákánynyél tartott vissza a lezuhanástól. Sápadtan nézte az alig méter hosszú csákánynyelet, amely nekik az életet jelentette. A többiek tanácstalanul álltak, tekintetük sóváran tapadt a csákánynyélre.

— Meg kell próbálnunk kiásni magunkat — szólalt meg a munkás rekedten. — Hátha nem is vastag a leomlott föld. — Felakasztotta a lámpát, majd egy rántással letépte magáról az inget, s félmeztelenül dolgozni kezdett. Csákánnyal vágta az omladást, s lapáttal hányma félre a felvágott földet.

A szemüveges is felvett egy csákányt, de négy-öt vágás után ernyedten állt meg. Fel-feljajdulva sírdogált. Könnyben fürdött az egész arca. Sírt a csákányra támaszkodva. A bajszos egy lapáttal döfködte eredménytelenül a földet. Dolgozott ziláltan. Nyakkendőjét idegességében letépte, gallérja kibomlott. Végre nem bírta tovább. Leült egy kőre, s arcát tenyerébe rejtve sírt ő is csukló zokogással. A kövér részvényes nem vett szerszámot a kezébe, ott térdelt a földön, kezét összekulcsolva imádkozott, fogadkozott. Kérőn, követelően — istenem, istenem! — nyögdécselte.

Sírtak, imádkoztak. A munkás dolgozott. Már csurgott róla a verejték, de vágta a földet szívós akarással. Gondolata az apján járt. Hála istennek — gondolta —, legalább ő megmenekült. Szegény öreg, hogy aggódhatik értem. Csak tartana ki a csákány-nyél — nézett félősen a feje fölé —, ha az lezúdul... végünk van!

Még jobban nekilendült a karja, s fogyni kezdett előtte a föld. Mindjobban növekedett a biztató üresség. Izmai kígyózva mozogtak fényes bőre alatt.

Ahogy nőtt a lyuk, úgy nőtt a többiek reménye. Ott álltak a munkás hátánál, és idegesen kérlelték:

— Siessen, ha lehet, siessen! Ugye, már nincsen sok, ugye nincs?

Az nem felelt. Vágta a földet hangtalanul. Sietve, izzadva...

...Egyszer csak megtorpant. Valami furcsán recscent a csákánya alatt. Lehajolt, s ujjaival tapogatni kezdett. Emberi arcot érintett meg.

— Lámpát — kiáltotta rekedten.

A bajszos odatartotta neki. Levilágított...

...Bozontos szemöldök alól félig nyílt, megtört fényű szem nézett fel rá a borostás arcból. A másik

szem üregébe fészkelte be magát a csákány. Csak a feje látszott ki a földből.

— Apám! Jaj, az apám — hördült fel a munkás, és karjával elfedve szemét, eltántorgott onnan. Leült egy támasztógerendára és két karjára borult.

A többiek ijedten nézték.

A nehéz, súlyos percek úgy ülték meg az üreget, mint valami nagy, fekete madarak. A lány már jó-tékony ájultságban feküdt az anyja mellett. A három másik gyámoltalanul nézte a mozdulatlanul ülő munkást.

Teltek a percek lomhán, de kérlelhetetlenül. Végre a bajuszos odamerészkedett a munkás háta mögé. Tétován a vállára tette a kezét, s félősen megszólította:

— Na... Na, barátom, jöjjön... Mi majd kárpótolni fogjuk. — A munkás lassan felemelte a fejét, arca olyan volt, mint egy sokat szenvedett Krisztus-arc.

— Kárpótolni fognak? — kérdezte csendesen. — Talán adnak egy másik apát?

A bajuszos topogott.

— De nézze, telik az idő. Na... Na, jöjjön, ásson tovább... — kérlelte sápadtan.

A munkás nem mozdult.

— Jöjjön már! — rimázkodott újra.

— Nem megyek — mondta az csendesen. — Nem árok! Egész életemben csak ástam, most itt vagyok. Nem akarok ásva meghalni.

— Ember... — sírt fel a szemüveges. — Jöjjön, hányja el a földet. Egész életére gazdaggá tesszük... Minden pénzem a magáé, csak jöjjön és szabadítson ki innen! — Kétségbeesetten húzni kezdte.

A munkás dühösen rázta le magáról.

— Nem megyek!... Ássatok ti!... Ássatok... Tudjátok meg, hogy mit jelent egész életen keresztül csak ásni, ásni és ásni... A föld az nem fogy, a hegy az nagy, nagy. És nincsen vége. Nincsen kiút. A gyomor kerget. Enni kell! S ha enni akarsz, ásni kell! Mindig csak ásni, ásni, míg ránk nem

szakad a föld... Most ássatok ti is sietve, lihegve. Lássátok meg, hogy mit jelent: az életért ásni! Hogy mit jelent: hiába ásni! Mert hiába vágjátok, hányjátok a földet. Nem fogy a föld. Rossz a támaszték, s omlik a hegy... Nő a föld... Rövid az élet, meghalunk, mielőtt elfogyna a föld.

A három ember iszonyodva hallgatta. A szemüveges őrvongve ugrott neki a csákánynak.

— Nem igaz! Nem igaz! — sikoltotta. És vágta a földet esetlenül, vadul. A másik kettő segített neki zokogva, átkozódva. A kövér ember eldobta a csákányt, és a markával hányta a földet.

A munkás ült, és reá sem nézett.

A szemüveges egyszer csak izgatottan megállt.

— Ha! Ha! — suttogetta, és száját eltátva hallgatózott...

A földből tompa ütések zaja szűrődött hozzájuk.

— Jönnek, jönnek... értünk jönnek — ordította el magát a bajuszos, és tölcsért formálva a tenyeréből ordítozott:

— Ha-hó, ha-hó.

Majd mind a hárman egymásnak esve, kacagtak, zokogtak, csókolták és rángatták egymást.

A szemüveges a munkáshoz ugrott:

— Na látod, hogy elfogy a föld!

Az magába mélyedve gondolkozott. — Megmenekültünk?... De mi lesz azután?... Marad minden a régiben... A korhadt deszkák... az elsietett munka... A hajsza, az iram... És omlik a hegy, meghal tíz-húsz munkás. Eh, semmiség, csak tovább... Gyerünk, emberek, gyerünk... De ha ezeket itt fogná most a hegy, az más lenne. Hogy figyelnének! Lenne új deszka. Szűnne a hajsza. Ném halna meg annyi földszínű árnyember.

Felvillant előtte apja arca... Az a kifolyt fél szem. Megtántorodott. — Nem... Nem! Jaj, nem! — Elfedte az arcát. Embereket látott szaladni a zuhogó földözönben... Valami a fülébe bömbölte: Földomlás... Jaj!... Földomlás...

Kiegyenesedett. Szilárd léptekkel a nagy kalapács felé tartott. Felvette. Aztán egy ugrással a sziklát

tartó csákánynyel mellett termett. Ott magasra emelve a kalapácsot, felkiáltott. Azok odanéztek.

— Látjátok? — ordította. — Egy munkásszerszám tartja fenn a ti világotokat, az életeteket... De én most összetöröm ezt a szerszámot, és rátok ontom a hegyet... Leontom azokért, kik mindig a földet túrják.

És lesújtott a kalapáccsal.

A szikla megindult. Mint egy hatalmas prés, súlyosan zuhant alá. Egyet zökkent, és betöltötte az üreget.

A férfit Józsefnek, az asszonyt Ágotának hívták. Mintaházaspár volt. Az ember negyvenöt éves kopaszodó könyvelő az „Appel et Co.”-cégnél. Ötdioptriás szemüveget viselt és cugos cipőt.

Ágota harmincöt éves volt, mikor hozzáment. Mentés minden káros modernségtől. Egész délutánokat áthorgolt-kötött. Egyetlen gyengéje a színes regény. Már letett volt a férjhezmenetelről is, ismerőseinek elhalt vőlegényéhez való sírig tartó hűségéről beszélt, mikor útjába akadt Kovács József könyvelő a havi fixszel. Hozzáment, s azóta öt év telt el. Gyermekek nem született, de összeszpóroltak egy nagyon szép diófa hálót. Ez volt a legnagyobb örömük, büszkeségük. Veszekedni soha nem veszekedtek. Az ember öt éven át mindennap, kivéve a vásár- és ünnepnapokat, reggel hétkor felkelt, megitta kávéját, homlokon csókolta Ágotát, s ment a hivatalba. Negyed kettőre hazament, homlokon csókolta az asszonyt, s ebédelt. Négy előtt újabb homlokcsók, négytől hétig hivatal, aztán haza, homlokcsók, s vacsora. Vacsora után egy keveset beszélgettek, míg az ember azt nem mondta: — Feküdjünk le, Ágota... — Akkor lefeküdtek, s másnap pontosan ismétlődött mindez. Moziba, színházba nem mentek, egyetbe nem jártak, újságot nem olvastak. — Nem politizálok! — ragaszkodott elveihez az ember. Pénzt fölöslegesen ki nem adtak. Gyűjtötték a bútorra. — Majd azután... — biztatták egymást.

Végre négy és fél év múlva megvehették a bűrt. Most következett volna az a bizonyos *azután*, de a négy és fél évi egyhangúság úgy beléjük rögződött, hogy nem tudtak belőle kizökkenni. Teltek a napjaik egyformán. Hivatalbamenés, főzés, takarítás, négy homlokcsók s a lefekvés.

De történt, hogy az ember kikapta a nyári szabadságát.

Tavaly és azelőtt ilyen alkalommal odahaza ültek. Nem volt még meg a bútor, arra kellett a pénz. Most azonban elhatározták, hogy nyaralni mennek, mégpedig falura. El is utaztak.

Jól telt a két hét falun. Sohasem voltak vidéken, így sok újat tapasztaltak. Későnkelést, aludttejet, mezei sétát, virágszedést. Láttak kaszálást, széna-boglyát...

Este kiültek a kiskapuba, s nézték a hazatérő csordát, a tarkafoltos tehenet, ahogy jön s mummog utcahosszat.

A jó gyorsan múlik. Eltelt a két hét. Az utolsó nap, mikor már összecsomagoltak a hazautazásra, úgy estefelé kint álldogáltak a hátulsó kertben, s nézték a szürkületet. Lassan rájuk esteledett. Mint egy óriási lámpás emelkedett fel a hold. Izzó vörös színe sárgává halványodott, majd elborított mindent tejezüsttel. A falu egy erdő szélén feküdt, s a kertből utacska bújtt az erdőbe. Mint egy földre ejtett ezüst pántlika tekeredett a holdsütésben.

Az asszony ábrándozva mondta:

— Sétáljunk arrafelé? — mutatott az ezüst pántlikára. — Még sohse sétáltam holdsütésben valakivel... — tette utána egy kicsit szégyenkezve.

— Én se — vallotta be az ember. Feleségébe karolt, s elindultak keresztül a kerten, végig az utacskán.

Beértek az erdőbe. A fák árnyékai végigdőltek a hegyen, a lombokon keresztülcsorgott a holdfény, s lent tejfehér pocsolyák képződtek.

Mentek a fák között. Nem szóltak, csak mentek. Ágota, urához simulva vezettette magát. Csordultig volt a szíve. Gondolatában nem is az ura, hanem

egy szemüveg s foglalkozás nélküli férfi sétált vele.

Az ember sem nézett az asszonyra, csak ment elmerengve.

Mentek egymás mellett, de gondolatban messze egymástól.

Lépdeltek az ezüst pocsolyákban a fekete árnyékokon.

Fent az égen egy felhő, mint egy fekete függöny húzódott a hold elé, s mint mikor tus ömlik a fehér papírlapra, folyt végig az erdőn az árnyék. Eltűntek az ezüstpocsolyák, el az út a lábuk alól, s egy nagy feketeség lett minden.

Felriadtak. Ijedten néztek szembe a sötéttel. Az ember bizonytalanul forgatta a fejét.

— Nem fordulnánk meg? — kérdezte zavartan.

Egy darabig álltak tanácstalanul, aztán megfordultak, s menni kezdtek visszafelé. Mentek, de valahogy mind sebesebben. Hátuk mögött a fák közül utánuk eredt a félelem.

Bagoly suhant el a fejük felett.

— Ha!!... — rémült meg az asszony.

Az ember a nyakát nyújtogatta.

— Nem, semmi... — igyekezett bátornak maradni.

Álltak egy darabig, majd óvatosan újra elindultak.

Az ember egy hatalmasat botlott.

— Afene egye meg! — káromkodott.

Az asszony szipogva csetledezett az urába kapaszkodva. A félelem utolérte őket.

A felhő teljesen árnyékba borította az erdőt, s oldalt a fák között hirtelen csörögni kezdett az avar.

— Jaj, Józsi! — topogott rémülten az asszony.

— Hol?... hol?... — pislogott az ijedten a szemüveg alól.

A bokor mellől eliramodott egy nyúl.

Nekilódultak az útnak, hátra-hátrarémszökve.

— Farkas nem lehet! — dadogta az ember, s közben lépdelt mind nagyobbakat.

— Ne siess úgy!... — siránkozott az asszony.

— Hiszen te futsz! — szólt az vissza ingerülten.

Az asszony már szinte szaladt mellette.

Mindjobban féltek. Minden elképzelhető szörnyűségre gondoltak. — Farkasok, rablók . . . A nagy sietésben már kiizzadtak.

Egyszer csak ijedten hőköltek hátra.

A fák közül valami nagy fekete bűjt elő hangos csörtetéssel . . .

Az ember felhördült. Egy pillanatig még állt, de aztán csak rohanni kezdett, semmivel sem törődve.

Az asszony elsikoltotta magát:

— Józsi! . . . Józsi! . . . — S széttárt karokkal rohant az ura után.

A kutya, egy csellengő juhászkutya, farkát behúзва ment vissza a fák közé, lábait furcsán rakta a nyakán csüngő fakolonctól.

— Józsi! — sikoltozott az asszony.

Az ember azonban csak rohant, rohant . . .

Egy ág szembecsapta, szaladt szemüveg nélkül. Botorkált nagyokat a huppanós úton.

Az erdő megtelt az asszony hangjával.

— Józsi! . . . Jaj, Józsi! . . .

Fél cipője lemaradt, kezét égnek emelve szaladt az ura után.

Az már majdnem kiért az erdőből, mikor valaminben megbotolva, nagyot esett. Nyögve terült el a földön.

Az asszony odaért.

— Józsi, jaj, Józsi! . . .

Az ember talpra állt, s kisántikált a fák közül. Ott voltak, ahonnan elindultak.

S mintha csak velük gúnyolódott volna, a felhő elhúzódott a hold elől. Egy óriás itatós hirtelen felitatta az erdőre ömlött feketeséget, s újra ragyogni kezdett minden. Fehéredett az ezüst pántlika.

Álltak egymással szemben. Az ember szánalmasan pislogott szemüvege nélkül. Kemény gallérja kibomolva, nyakkendője fülére csúszva. Arca verejtékben fürdött, fújt, lihegett. Ruhája tele levéllel, földdel. Állott zavartan.

Az asszony mellette, remegő szájszállal. Egyik cipője hiányzott, harisnyája rongyosan fityegett a lá-

bán. Remegve lélegzett, smagánkívül az indulattól nézte az embert.

— Te! ... — kezdte rikácsoló dühvel. — Hát férfi vagy te, férfi?! ... — Levegő után kapkodott.

Az ember mötyögött.

— Gyáva! — sziszegett az asszony.

Az ember egyik lábáról a másikra állt.

— De Ágota, hiszen, izé ...

— Utállak! ... — toporzékolt az asszony.

Az ember felhorkant.

— De Ágota ...

Az asszony az arcába vágta:

— Utállak! ... A kopaszságodat, a szemüvegedet, az aranyeredet ... totyak.

Az embert elfogta a méreg.

— Hallgatsz! ... — Belemeredt az asszony szemébe. — Hallgass! ...

Az asszony visszasziszegte:

— Totyak!

— S te mi vagy? ... — meredt rá az ember. — Vénség!

Egymás szemébe lehelték gyűlöletüket.

— Elválok! — sziszegte az asszony.

— Mehetsz! — hörögte az ember.

Elfordultak egymástól, s indultak a kert felé, mind a kettő sietett, hogy ő legyen az, aki otthagyja a másikat.

Az asszonynak hirtelen eszébe villant valami.

— S a diófa háló? ... — ugrott ki belőle a szó.

— Azt én kerestem! — vágta rá diadalmasan az ember.

— De én spóroltam! — kiabálta az asszony.

A kertajtóhoz értek. Ott egymásra néztek néma gyűlölettel.

— Hát nem válok el! — sziszegte az asszony, és besietett a házba.

Másnap hazautaztak, és nem váltak el. Éltek tovább egyhangúan, mint azelőtt, csak az a négy homlokcsók maradt el napi életükből.

Végtelen volt a szürkesség, finom a szemerkélő eső. Csepegett a csatorna alja, szaporán, verdesett egy ott álló követ.

Bent a szobában alig-alig lebbent a savanyú szagú csend. Egyik sarokban ágy terpeszkedett, s a fal mellett egy horpadt derekú dívány. Az ágyon beteg hevert, csontos, árnyékos arcú férfi. Laposan feküdt a csomózott vattájú paplan alatt, csak szemei rebegtek türelmetlenül a kissé megnyitott ablak felé, ahonnan bekopogott a szapora csepegés.

Az ablaktól légy indult el zümmögő repüléssel, elszállt egy rámába szorított mosolygós öregúr előtt, az íróasztal felett, amin porosan hevert a kiszáradt tintatartó. Végül nekirepült a villany mellett lecsüngő légypapírnak. Aztán felsíró dönögéssel próbált szabadulni, míg végképp oda nem ragadt.

A beteg szemei otthagyták a légypapírt. Egy darabig a plafont nézte, aztán mind türelmetlenebbül az ablakot.

— Sárika, te, Sárika! — szólalt meg végül. Rekedtes hangja alig vánszorgott az asztalig, ahol hatéves kislánya széken kuporodva ákombákomokat rajzolt egy papírra.

— Az ablakot, Sárika... — kérte a beteg. — Tedd be, lelkem, nem bírom a csepegést... — Hangja suttogva, sipítva bukott ki a száján. A lányka kelletlen nehezen csúszott le a székről, s ágaskodva nyomta be a megnyitott ablakot.

A csepegés kintrekedt. A kislány visszamászott a székre. Az ember gyanakodva hallgatózott, aztán megnyugodva hagyta el füle az ablakot.

Feküdt, s hallgatta a csendet.

Hirtelen arra ijedt, hogy kezei nyomják a mellét. Levonta hát lassan maga mellé azokat.

Csak nem tudott pihenni. — Milyen gyorsan lélegzik, riadt fel újra. Szabályozni próbálta lélegzetvétélét, de akkor ingerelni kezdte a köhögés. — Csak azt ne! — gondolta rémülten, s igyekezett, hogy lásson valamit, ami elvonja figyelmét.

Szeme megakadt a kerek faliórán, aminek nagyobbik mutatója most készült elhagyni a kicsit.

— Hol ülhet Ilon? — gondolt hirtelen feleségére. — Megy, fut hazulról... Biztos ötöle fut... — Aztán a csomagra gondolt, mit dugdosni látott. — Mindent elprédál. Ruhája se lesz, mire felgyógyul — gondolta dühösen. — Már csak az a fekete van meg, amiben esküdött... De mért éppen a fekete? — döbönt meg hirtelen. — Jaj, már temet, már temet... — torzult el az arca.

Mereven nézte az órát, mely alatt sántán ketytyenve lódult az inga.

— Sáríka, te Sáríka! — suttogta dühösen. — Állítsd el lelkem, állítsd el az órát. Nem bírom, na... nem bírom.

A lányka nem mozdult.

— Nem hallod, Sáríka? Állítsd el az órát — erőlködött hangosabban.

A lányka durcásan kászálódott lefelé. — Te apu, csak kérsz, én nem tudom, mindig csak kérsz! — cipelte székét a falig. Ott felmászott, s ujját az inga útjába tartotta.

A ketyegés elakadt. A kislány helyére tette székét, visszamászott rá, s rajzolt tovább.

Apja csak nézte. Ajkai rángatóztak. Végül kitört belőle rekedten, furcsán.

— De én adtam is, te, én adtam!... — Fejébe ugrott az indulat. — A tudómet... a mindenemet!... Eh, mit tudod te — csillapodott le hirtelen, de fel is lobbant újra. — De anyád tudhatná... — összekapta

száját, de későn. Kiugrott belőle a köhögés. Ujjai görcsösen kaparták a lepedőt. A lányka megrettent. Végül lecsúszott a székről, odament, s a párna alól zsebkendőt húzott elő. Az ember elvette, s erőtlen kézzel nyomdosta köhögése elé.

A kislány visszakuporodott a székre. Apja elnyúlva, behunyt szemekkel pihent. Végre nehezen felnyitotta szemét s ide-oda jártatta a szobában. Nézni kezdte az íróasztal s a rá mába szorított öregúr közötti képet, melyről saját huszonnégy éves kora nézett le rá izmos fiatalon.

— Micsoda erős voltam — gondolta hirtelen büszkeséggel. Ellágyult szája szigorú vonala. — Minden elmúlik — sóhajtotta.

Behunyta szemét, s kezével lassan végigsimította magát. — Csupa csont vagyok — állt meg a keze riadtan.

— Sárika lelkem! Add csak a tükröt! — kérte sürgető suttogással.

A kislány ránézett, de aztán csak lemászott szótlanul, s odavitte a tükröt.

Nézegetni kezdte magát fürkésző szemmel. Haja borzasan feketedett a párnán, arcán fakón ült a sápadtság. — Istenem, meg fogok halni — ijesztett rá a tükör. Létette maga mellé. A képre gondolt. — Mivé lettem, hogy mívé lettem — nyöszörögte rémülten.

A leányka odanézett félszemmel, aztán vissza a ceruzára.

Az ember nyugtatni próbálta magát. — Bolond vagyok. Ez az idő is . . . — nézett az ablakra — nyomasztó, lehangol. — Fellobbant benne az indulat. — Ilon is oka, mind csak megy, magamra hagy, mikor meg itthon van, sír, persze ő is az oka — vádolta gyűlölködően. — Préda is — gondolt újra a csomagra, amit elvinni látott. — De miből is élünk? — ötlött eszébe.

A szobában percegett a csend. Az óra állt, a beteg feküdt, a kislány a papírnak hajolva arcot próbált csinálni egy maga rajzolta bácsinak, de az akaratos

ceruza túlhaladta az arcot, s a lányka mérgesen firkálta össze a rajzát.

A csend meglebbent, a papír hersegett a ceruza nyomán.

Esteledett. A szoba sarkaiban kezdett úr lenni a sötét.

A beteg nyugtalankodott. A közeledő este fekete gondolatokat hozott. Idegesen nézte a szürkülő ablakot. — Csak jönne Ilon! — Homlokára húzta tenyerét. — Lázam van, biztos. — Hirtelen arra gondolt, milyen csúf ilyen időben a temetés. Összerez-zent. — Rossz lehet a föld alatt. Jaj, Istenem! — hessegette gondolatait, de azok elszaporodva tola-kodtak. — Biztos, meghalok — telepedett rá a bizo-nyosság. Gondolatai egészen belepték. — Meghalok, eltemetnek... Fog esni az eső. Csúnya halott le-szek, sovány... Fekete ruhában, csontosan... Ilon férjhez megy... Szívtelen, önző. Én meg rothadha-tok... — Szétnézett ijedten.

A homály az ablakig ért.

Az asztal felé meresztette szemét, hol kislánya már álmosan kuporgott a széken.

— Sárika, hallod, Sárika! — szólította sürgetőn.

— Tessék, na tessék! — motyogta a gyermek.

— Gyere lelkem, mondj mesét apunak! Tudod, a kicsi madárét. Na, gyere lelkem, gyere! — hívta re-kedten, követelőn.

A lányka engedelmesen csúszott le a székről. Le-ült közel hozzá az ágy szélére.

Apja sürgetve biztatta mesére.

A leányka mesélt. Álmos kis hangja vontatottan duruzsolt, mint a fővő víz. — Tudod apu, volt egy-szer, hol nem volt, volt egyszer egy kicsi-pici ma-dárka...

Az ember hallgatta. — Meghalok, biztos, hogy meghalok... Hangosabban, kicsi szívem, hangosab-ban — suttogta sírósan, s megfogta a gyermek ke-zét.

A kislány hangosabban folytatta. — S az a pici-kicsi madárka, tudod apu, bent lakott egy nagy-nagy erdőben...

— ...Csúnya halott leszek — révedt el újra.

— ...abban a nagy-nagy erdőben, tudod apu, ott lakott a gonosz sötétség — mesélt a kislány.

— ...Ilon várja is, hogy meghaljak! — sírt fel benne a gondolat.

— S tudod apu, a gonosz sötétség...

— Várjál csak... Ha!... — az ajtó felől csoszogás hallatszott.

Felszabadultság ömlött végig rajta, eleresztette a kislány kezét.

— Mi az, sötétben ültök? — Kattant a kapcsoló, s fénnel villant tele a szoba. Az asszony kopottan állt vizes kabátjában. — Várjál na! — szólt a hozzá siető leánykára. Levetette kabátját, zsebéből csomagocskát rakott az asztalra, s az ágy felé ment. — Rosszul vagy? — nézte meg az urát.

— Tőled lehetek — suttogetta az ember.

Az asszony hallgatott, visszament az asztalhoz, s kezdte bontogatni a csomagocskát.

Az embert ingerelte a hallgatás.

— Tőled lehetek — ismételte újra —, meg is halhatok — tette utána.

Az asszony nem szólt, mérgesen a gyermek kezére ütött, ki a vajhoz nyúlka.

— Nem tudsz várni! — szidta.

Az ember tele volt szemrehányással.

— Hol voltál? Mind csak mész... Én itt dögölhetek — nyekeregte.

— Muszáj menjek, ha egyszer élni kell — csattant fel kurtán az asszony.

— Tudom — erőlködött az ember —, mindent eladsz, hogy megegyük.

Az asszony dühösen nézett rá, aztán vállat vont, s visszafordult a gyermekhez.

Az ember sötéten nézte.

— Eszel? — kérdezte az odafordulva.

Az ember nem szólt, hallgatott.

Az asszony vállat vont. Két év alatt megszokta, hogy ne kínálja az ételt, mert annál inkább nem eszik. — Micsoda ember! — gondolta dühösen. — Meg kell bolondulni! — Tejet öntött egy pohárba,

s az ágyhoz vitte. — Igyál na, egy kis tejet! — kérlelte.

Az ember habozott. Végül soványságára gondolt, s felkönyökölt. Máskor alig bírta a fejét, most szokatlanul könnyűnek érezte.

— Na, nézd — felejtette haragját —, fel is tudnék ülni . . . — Ingadozva fel is ült.

Az asszony megijedt.

— Jaj, te, feküdj le, te!

De az ember ülve itta meg a tejét. Még azután is ült volna, de az asszony szelíden lenyomta.

— Láttad, Ilon? — örvendezett az ember. — Meggyógyulok, hiszed!

Az asszony bizonygatta, persze, de magát csodálkozva figyelte, hogy nem örvend ura gyógyulásának. Ő már belenyugodott mindenbe, a tegnapi már arra is gondolt, hogy elköltözik innen temetés után, nem bírja tovább ezt a szobát. Szégyenkezve figyelte magát.

Az ember lassan elszunyókált.

Az asszony lopva nézte. — Milyen sovány — irtózott önkéntelenül.

Lefektette a leánykát. Evett, aztán varrnivalót szedett elő, s az asztal mellé ült.

Varrás közben a zálogosra gondolt . . . Ruhát már nem is akar bevenni. Ha még volna ékszer, elment hamar . . . a kis óra, a gyűrűk, hát a fülbevaló, amit Lenci bácsitól kapott esküvőjére . . . akkor jól ment Lenci bácsinak is. Most, úgy látszik, senkinek se megy jól — gondolta hirtelen. — Ha akkor mondta volna valaki . . . — Kifogyott tűjéből a cérna. Újat fűzött belé, sokáig dugdosta. — Romlik a szeme is . . . Tönkremegy e mellett az ember mellett — tört rá az indulat. — Mit kínlódik, két éve se éjjele, se nappala. Igen, mert nem tudott ügyelni, örökké rajzolt . . . a hivatal s a hivatal. Mégse volt soha semmijük. A fene egye meg az életét! — Hirtelen elöntötte a keserűség. — Tönkremegy ő is, belepusztul. Ezt ígerte neki?! — Rámeredt a falra. A szemben levő tükörből visszánézett rá gyűrött, fáradt

arca. — Egész megöregedtem — simította végig az arcát. — Ilyen életet...

Sóhajtvá tette félre a varrást. Megágyalt a díványra, s feküdni készült.

Az ágy megreccsent. Az ember megébredt, s vizet kért rekedten. Fel akart könyökölni, de feje visszahúzta.

— Rosszul vagyok, Ilon — suttogta lehelve.

Az asszony megemelte, megitatta. A beteg szürcsölve ivott. Hirtelen félrenyelt, s tikkadni kezdett, majd köhögni. Tátogva kapdosta a levegőt. Az asszony zsebkendővel törölte a száját.

Az ember végre elnyúlt pihegve. Úgy nézett ki, mint aki már nem is él.

Az asszony állt mellette egy darabig, aztán vetkeződni kezdett. Árnyéka vele hajoldosott a falon.

— Holnap jön az orvos, annak is pénz kell — gondolta, miközben leoltotta a villanyt.

— Ilon te, Ilon! Az orvosságot megint elfelejtetd, megint — nyekeregte az ember. — Törődsz is te velem.

Ingerülten visszavillantotta a fényt, s összeszorított szájjal kitöltötte a kanál orvosságot.

— Kell még valami? — kérdezte hidegen.

Az ember hallgatott.

A fény kialudt. A dívány recsegve roppant. Az asszony sóhajtvá húzta magára a takarót.

A fekete csend betöltötte a szobát.

— Biztos lázam van, Ilon — hangzott rekedten az ágy felől.

Az asszony már aludt.

— Tőle meg is dögölhetek — kesergett az ember. Aztán rebegő szemmel nézni kezdte a testetlen feketeséget.

Kint valaki döngve becsapta a kaput. A dübörgés mordulva hömpölygött végig az udvaron.

Verébfagyasztó idő volt. Február ereje ugyan csak ropogtatta a hurubák** gerendáit, s pattogott a zsindeyes fedél, amelyen foltokban rongyosodott a hó. Sírva nyekergett az út is a bocskor talpa alatt.

A bocskor megcsusszant. Gyisa Styefán morgott egyet, aztán helyrebillentette az egyensúlyt, s tovább csikorgatott. Térdig érő guba volt rajta, melyen megőszülve ült a lehelet.

— Ez már hideg — morogta fogai között. Szétnézett a házak felé. Azok csak imitt-amott lézengtek az út két oldalán összekuporodva. A tenyérszerű ablakok feketén vakoskodtak szemben vele. — Drága a fotogén — gondolta, s köpött. Orrát tele érezte hideggel, kifújta, majd továbbberesztette bocskorát lefelé az úton.

Már tizenöt házzal szembe hunyorgott, míg a tizenhatodik visszanézett rá biztatóan. Megállt, s megvigyilálta a Buzbán Gyorgye házát, ahol nem fért meg a világosság, mert kiszökött a házból, de megcsúszott a síkos havon, s hanyatt esett keresztbe az úton. Bágye Gyisa átlépte, s a kapunak tartott.

A sötét pítvarban megállt; hallgatózott. Összevissza zsivaj bújt a fülébe, orrába meg a savanyú káposzta szaga. Még állt volna, csak hogy keze már kinyitotta az ajtót.

— Szerencsét adjon az isten! — állt meg a betóduló párában.

* *Tisztátalan lélek, ördög, lidérc.*

** *Kunyhó.*

— Gyere beljebb, bágye* Gyisa — fogadták.

Az öreg kizárta a hideget, s a kucsmát levéve, lerázta róla a gyönggyé vált zúzmarát. Sörtebajuszát kétfelé kente, aztán hely után nézett. A vén Mojsán Mitru mellett üres volt a láda. Leült.

— Na, nem lesz egér a nyáron, bágye Mojsán — szólt a hidegre célozva.

— Az jó az osánynak**, Styéfáne, van szánút... Tudja isten, hogy mit csinál — bölcsekedett a vén Mojsán, ki apósa volt Buzbán Gyorgyénak.

Gyisa Styéfán kiakasztotta nyakából a gubát, s leeresztette háta mögé a lábára. — Nemrég lehetnek itt — nézte végig a fonó asszonyok orsóját. Aztán eleresztette szemét a házba.

Szeme felszaladt a barna gerendákra, ahol a hasadékból szembe bámult vele az idő. — Vén ház ez is — követte szemét a gondolata. Aztán elhagyta a gerendák nézegetését, s az asztal felé pislantott, ahol a főhelyen Csonka Juon ült, a lunka*** legtöbb juhú gazdája... Eredetileg Domsán Juonnak hívták. A Csonka nevet akkor kapta, mikor hazajött a háborúból. Itthon egy kézzel is meg tudta döngetni a mellét — melyen fényes érem fityegett —, hogy ki és mi volt ő. Egy napig el tudott beszélni viselt dolgairól. És olyan jól forgatta a szót, hogy az egész lunka kezdte rábízni minden hivatalos és nem hivatalos ügyét. Adó, per, katonaság. Bank, orvos, temetés. Nem volt olyan dolog, amit el ne vállalt volna. Lejárt a faluba, bíróhoz, pópához; ahova csak kellett. Nemsokára árulni is kezdett a lakásán sót, gyertyát s másegyebet, többek között eladta a pápa s a bíró összel főzött szilvapálinkáját is kézen-közön. Megnőtt a Csonka tekintélye, mint a víz tavasszal. Lassan a juhái is megsokasodtak, hogy kicsi lett nekik az akol. Új akolt építtetett s az akol mellé új csűr. A csűr mellé házat, de olyat, hogy virított, mint a stiglic a verebek között.

* Bácsi, bátya.

** Avasi.

*** Völgy, tisztás.

Az öreg Gyisa haragban volt vele. Még a tavaly tavasszal történt, hogy kiment az öreg egy kölcsön ekével szántani. Alig félholdas földje határos volt a Csonka tagjával. Hát megrökönyödve látta, hogy a fél hold össze van zsugorodva vagy két méterrel. Elszántotta Csonka. Visszaszántotta, s este, mikor ment haza, beszólt a félkarú emberhez. Szó szót követett, és Csonka rettenetes káromkodások között megígérte, hogy ellátja ő még a bágye Styéfán báját.

Bágye Gyisa szeme otthagytá Csonkát, s a mellette ülő Buzbán Gyorgyéra villant, akin meglátaszott, hogy otthon van, mert hosszúszerű kucsma feketedett a fején. Fülében ezüst fülbevaló csillogott, amit szemfájás ellen viselt.

Az asztalon cseréptál kerekedett tele savanyú káposztával, ami a háziasszony szíveslátását igyekezett bizonygatni. És ugyancsak igyekezett, mert tele volt vele a ház. Az öreg Mojsán bele-belecsipegetett, nagyokat szíva fogán.

Négy asszony font a szobában. Egyiknek a guzsaly szöszénél is fehérebb volt a haja. Vén volt, mint hazasegítő botja, a horgas „bucbába“, mely mellette támaszkodott a falnak. A vén Szávéta az öreg Gyisára nézett.

— Mi van asszonyoddal, Styéfáne? ... három napja nem láttam.

Az öreg Gyisának összeráncolódott a homloka.

— Beteg, lelé* Véta, fáj a dereka.

— Na — kapta fel a fejét vén Szávéta. — Az baj. Öreg ő is, hiába. — Ezt inkább már magának susmogta. Megpökdöste ujjait, s belerágott újra a szöszbe.

Gyisa Styéfán gondolata hazaszaladt a beteg asszonyhoz. — Harmadik napja biza — gondolta. — Ma le kellett feküdjön, annyira odavan. Pedig más-kor hogy kikúrálja magát, ért az mindenféle nyavajához. Most furcsa betegsége lehet.

* Nêne.

Buzbánné, a háziasszony nagyokat ásított, s lopva az ágyát pislogta.

— Tégy málét az asztalra — szólt rá az ura.

Kelletlen állt fel, s az ágy előtti gömbölyű teknőből repedezett hajú málékenyeret tett fordítva a káposztás tál mellé.

— Veszekedni fogtok — prihozsált* rá a vén Szávéta.

Az asszony ijedten fordította meg a málét. — Evvel lehet — nézett urára, aki Csonkával beszélgetett.

A nagymellű Bogyán Rávéka mellett Lisnyán Gávril, egy fekete arcú legény ült.

Az asztalnál az öreg Mojsán Mitru mind hangozabbban erősködött a vejének:

— Ha nem hiszed, annyi, váljak varasgyíkká, ha nem hallottam.

A veje kételkedve nézte. Gyisa Styéfán is a fejét rázta.

— Mi van? — élénkült meg Buzbánné az apja felé.

— Mit hallottál, bágye Mojsán? — kérdezte Lisnyán Gávril is.

Az öreg körülnézett, aztán kibökte:

— A nekurátot.

— O, Damnye**! — vetette magára lelé Véta a keresztet.

Buzbán Gyorgye Csonkához fordult.

— Hiszed, Juánye?

— Ördög tudja — vonogatta vállát Csonka.

— Osztán milyenkor volt? — kérdezte Buzbán az apósát.

— Úgy éjjél után. Tudod, alszok. Egyszer csak ráz valaki. — Felülök. Hát a bába*** kuporog mellettem, s ráz, mint a nyavaja. — Kérdi, hogy hallom? — Miazistent?! — kérdem dühösen. De aztán gondoltam, tán a juhokat zaklatják, kelek, hogy menjek.

* Rosszat jószolt.

** (Doamne) uram.

*** Vénasszony.

De megfog a vénasszony, ne menjek, mert a tisztátalan van kint, hallgassam csak . . .

— Jaj, istenem! — szaporázta lelé Véta a keresztvetést. Gyisa Sztyéfán úgy megszorította kupakos pipáját, hogy csuromvíz lett a marka.

— Gyorgye te — folytatta a vén Mojsán, és a szívére tette a kezét. — Ne mozduljak innén, váljak kővé, ha nem úgy hallottam. — Lehalkult a hangja. — Mintha lánc csörgött volna végig az udvaron, kereken a ház körül, s aztán oda éppen az ablak alá. Olyan volt a hangja, mint a csecsszópo gyermeké, panaszos, hosszú. A kutyák ugattak bolondul, de egészen másképp, nem ahogy szoktak. Megijedtem, hogy alig tudtam a szent ikon elé menni. S hát amikor az első keresztet vetem, úgy elcsörgött ki az útra, mintha ott se lett volna. A szent keresztre, így hallottam. Némuljak meg, ha hazudok!

— Osztán mit csináltál?

— Meggyújtottam a gyertyát. Anyósod, mint az oltott mész . . . Regggelig virrasztottunk. Kuporogtunk az ágyon, egy háromlejes gyertya egészen leégett.

— Jól megijedhettetek — jegyezte meg az öreg Gyisa, s lopva az ablakokra nézett.

— Meghaltam volna — motyogta lelé Véta.

Lisnyán Gávril elgondolkozva ült.

— Nem tudom mit mondjak — szólalt meg vonatottan. — De hallod, bágye Gyorgye, én is hallottam a láncot, csak én a második kakasszónál.

A többiek rábámultak.

— Megébredtem — kezdte a legény —, s hallottam . . . Valami csörgött a tornácba. Ki akartam menni, csak elaludtam. Még szerencse, hogy nem mentem.

— Biza szerencse — hagyta rá Buzbán Szuszána.

— Megrontott volna. Ismered Szándut, a mutot*? Na, azt mondják, azt is az rontotta meg.

— Hát Uca Ulikát? — vágott közbe lelé Véta, s indult belőle a szó, mint a nyári eső. — Tudjátok,

* *Néma.*

aki mindig fut. Elment a nagyanyjához késő este, hallotta, beteg. A falu végén lakott a vén bába. Hát éppen ott járt a nekurát. Boszorkány volt az öregasszony, Ulika nem tudta...

— Lelé Véta, milyen a nekurát? — kérdezte a nagymellű Rávéka.

— Tudjátok, drágáim, az olyan, mint egy tűzgomolya, úgy is jön le onnan, ahonnan jön. Nekem a sánta öreganyám mondta, aki látta. Na, mikor leér, nagyot szikrázik, mint a földhöz vert parázs, s rögtön elváltozik fekete disznóvá, fekete macskává, vagy aminek akar, úgy megy aztán a boszorkányhoz, aki átváltozik fiatal leánnyá, s táncolnak a második kakasszóig. Akkor a nekurát visszamegy, ahol lejött a földre, átbucskázik a fején s elsziporkázik. A vrezsitóra* is visszaváltozik bábává, s másnap aztán nem tud felkelni, úgy el van fáradva az éjféli tánctól. Fáj a dereka, beteg, hogy hal meg. Éjjel táncol, nappal beteg. Biza. De ha valaki rájuk botlik, megrontják, hogy sohase lesz épeszű ember. Úgy járt szegény Uca Ulika is. Ott kapta a nekurátot a nagyanyjánál, hát úgy elkezdett futni keresztül mindenben, hogy harmadnapra kapták meg az erdőben. Sose lett jobban. Ha rájön a futás, meg kell kötnöni. Biza — ingatta fejét a vén Szávéta.

Csend lett, mint a halottas házban. Bogyán Rávéka nagyot sóhajtott. Csonka köhintett:

— Tudja a fene, mit mondjak — ismételte előbbi szavait.

Bágye Gyisa visszacsúsztatta pipáját a tüzőbe, de aztán újra kivette. Buzbán Gyorgye a fejét vakarta.

Anton Várvára, a csorba asszony, ki tőszomszédja volt Gyisa Styefánnak, megszólalt, de olyat mondott, hogy még jobban kizökkentette a fonót.

— Vajon nem azért döglenek a juhok a lunkán? Nálunk is megdöglött egy a tegnapelőtt.

— Nálam már kettő — rágta bajuszát a vén Mojsán. — Igaz, egyik a múlt héten. De csak tudnám, ki a boszorkány... — hangoskodott meg a szava.

* *Vrăjitoare* — varázsló, boszorkány.

— Vajon ki? — ugrott közéjük a kérdés.

Mind hallgattak. Gondolataik szétszaladtak, szerte a lunkán.

Csonka visszatérítette őket:

— Könnyű azt megtudni — vontatta a szavát. — Ki beteg a lunkán?

A gondolatok megint szerteszaladtak. Leghamarabb az Anton Várvárée tért meg:

— A Nyáguj Pétré kisfiát nyavaja rázza. De az még csak gyerek.

— Kisuc Pávelt is megnyomta a fa, igaz, ő férfiember ...

Csonka vén Mojsán Mitrura nézett, s szemével Gyisa Styéfán felé vágott.

Bágye Mojsán elkomolyodott. Egy darabig hallgatott, míg megszólalt:

— Styéfáne, mi baja a feleségednek?

A pipa a ládára koppant. Az asszonyok fonni kezdtek sebesen.

— Mi legyen? — vörösödött el az öreg Gyisa.

Csend lett.

Az öreg pislogva nézett egyikről a másikra.

Lelé Véta abbahagyta a fonást.

— Styéfáne, meg kell mondjam, azért furcsa asszony a feleséged. Mindig is az volt — tette utána.

Az öreg mondani akart egy csúnyát, de aztán csak felállt, s a guba után nyúlt. Szó nélkül magára akasztotta, s kifelé indult.

— Ne menj még, bágye Styéfáne — marasztalta a háziasszony.

Az az ajtóból visszafordult:

— Meg vagytok gárgyulva! — pirult neki mérgesen. — Mit gondoltok az én feleségemről, hé? Beteg, mert ... — itt megzavarodott — mert beteg ...

Anton Várvara visszavágott:

— Ne tüzelj, bágyé, ami igaz, igaz ... furcsa asszonyod van. Látszik, hogy nem idevaló. Ki tudja, honnan hoztad. Hogy lehet, hogy az ő kenyere arasszal magasabb? Fordítva veti a keresztet is. Furcsa asszony, biza.

— Menj a szegénységbe! — mordult rá az öreg, s ugyancsak betette az ajtót.

Megrökönyödve néztek utána.

Gyisa Styéfán csúszkált hazafelé. — A bánat egye meg őket! — gondolt vissza a fonóra. — Rosszak az emberek... — pislákol a kucsma alól. — De valóban, hogy csinálja Ana, hogy araszos a máléja?... Tudja a fene — tűnődött —, otthon tanulhatta, ahová való.

Gyisa Styéfán nem a lunkáról házasodott, s nem osány lányt vett feleségül. Úgy hozta a harmadik megyéből annak idején. Nem járt az bocskorban, sem nadrágforma ingben. Csizmát és szoknyát hordott, guba helyett meg pirossal kivarrt posztó szumánt*, sok mindenhez értett. Irigykedtek is rá a lunkán. Gyisa Styéfán megbecsülte. Mióta együtt éltek, nem verte meg ötször.

Az öreg megállt fejét sunyítva. Az erdő felől zörgött a kocsán. Egy nyúl iklatott a fák közé. — Még megesz a nekurát... — fogta tréfára a megállást, s idegesen pislogott maga köré. Megindult tovább, de a sötétebb dolgokat gyanakodva kezdte figyelni. Észre sem vette, s úgy belejött a sietésbe, hogy vizes lett a kucsma alatt.

Mikor hazaért, sebesen taszította be a kaput, s megkönnyebbülve húzta rá a reteszt. A ház ablakai sápadtan virrasztottak. Megtörölte homlokát, s hátrament a juhokhoz. Csend volt, csak a kocsánból tákolt akolban hallatszott egy-egy mozgás. Bágye Gyisa a ház előtt gondolkozott. A tornácban megzavarodva riasztotta el a gondolatát. — Beteg, mert meghült — motyogta. Bement.

Az asszony aludt az ágyon. Az asztalon sajt és málé. Az olajmécses lehúzva égett, a szoba sarkai-ban ott bujkált a sötét. Az öreg leült az asztal mellé, s enni próbált, de szeme úgy nézte a málét, mint kutya a békát. Ledugott egy-két falatot, aztán vetkezni kezdett. Az öregasszony nyögve átfordult a másik oldalára.

* Zeke.

Gyisa Styéfán nézni kezdte az asszonyt. Végigvizsgálgatta ráncos, öreg arcát, hegyes orrát s őszülő haját. Még soha így meg nem nézte asszonyát. Nem tetszett neki egy szőrös bibircsók a bába arcán. Mérgeesen fújta el a mécset. — Bolond vagyok vagy miazisten! — húzta be magát dühösen a cserge alá, de idegenkedve érezte az öregasszony testét, s lassan kihúzózkodott egész az ágy szélére.

Jó idő múlva arra ébredt, hogy nincs mellette az asszony, éppen akkor jött be az ajtón.

— Hol voltál?! — rivallt rá.

— Bajomra — nyögdécselt az az ágyig. — Fáj a derekam, hogy szakad le.

Az ember morogva húzódott ki az ágydeszkára.

Másnap, mikor Gyisa Styéfán szénát hozott elé a juhoknak, a szomszéd Ormán Jákob megkérdezte tőle, miféle láncot húzigált éjjel az udvaron. Ő éppen kint járt, ugattak a kutyák, hogy hasadtak el.

Az öreg dühösen nézte végig.

— Mi bajod vele? Ne csúfságoalj, mert elvágalak! — hagyta ott az elképedt másikat.

Egész nap csak ténfergett ide-oda, nem ment be a házba, a vénasszony nyöszörgött. Kint próbált szöszmötélni, de nem fogta a dolog. Mind a gondolatait hessegette. Megszaporodtak azok, mint a varjak télen. Ingerült lett. Egyik juhát oldalba rúgta mérgeesen. Este nem ment sehová, elévette a szent könyvet, s olvasott belőle, ujjaival kísérve a betűket.

A faluban már mindenki beszélte, hogy a lunkára bekapott a nekurát, Gyisáné boszorkány, és azért döglenek a juhok. Ezen az éjjelen már húszan is halották csörögni a láncot, és Ruzsán Tódor megesküdött a Szűzanyára, hogy látott Gyisáék felé valami fekete-formát.

Este a fonóban megkérték az asszonyok Csonkát, hogy csináljon valamit, mert a nekurát mind megrontja az aklokat. Menjen a pópához, hozza fel, hogy űzze el a gonoszt. Csonka megígérte, bízzák csak rá, lemegy ő holnap. Reggel el is indult, s csak délután jött vissza — pópa nélkül. De hozott egy csomó tömjént s szentelt vizet, hogy füstöljenek, locsoljanak

a házak körül, mert az segít. És hogy még biztosabb legyen a nekurát-kergetés, küldött a pápa egy csomó imádságos könyvet, amit Csonka el is adott egy szálig.

De nem használt a füstölés, sem a locsolás, sem az imádság, mert a nekurát a következő éjjel is jelentkezett.

Szaladtak az emberek Csonkához. Az most kiválasztott közülük vagy hármat, s Gyisa Styéfán házához vezette őket.

Az öreg kint motoszkált, fát hasogatott a tőkén.

— Bágye Styéfáne — állt szembe vele szigorúan Csonka. A többiek mellette szorongtak.

— Mit akartok?! — nézett rájuk hegyesen az öreg.

— Mi azt, hogy takarítsd el innen az asszonyodat, mi boszorkánnyal nem élünk a lunkán!

Elfehérédve emelte fel fejszéjét a vénember:

— Fussatok innen, mind elváglak! — hörögte bőszen.

Azok kiódalogtak a kapun, s az úton megállva öklüket rázták.

— Felgyújtunk, Styéfáne — kiabálták dühösen.

A vénember bement.

Az öregasszony az ágy szélén ült.

— Kik voltak? — kérdezte az urát.

Az merően nézte.

— Csonka az osányokkal — mondta.

— Mit akartak?

— Semmit... Jobban vagy?

— Egy kicsit. De mit akart Csonka?

Az öregember megrándult. Egy darabig még hallgatott, aztán erőltetetten felkacagott.

— Azt mondják, te, hogy nekurát jár a lunkán... És hogy... — eltorzult arccal kimondta: — ... te boszorkány vagy.

— Bolondok! — képedt el az asszony. — Buták az emberek, Styéfáne.

— Buták — hagyta rá az ember. Kényszeredett nevetéssel kiment. Kint egy csúnyát káromkodott. Aztán hirtelen eszébe jutott valami. — Végére jár ő ennek. Az lesz a legjobb — bólogatott. Nekiindult

szaporán a kertnek, s a házzal szemben levő fészerbe becipelt két kocsánkévét s egy rongyos csergedarabbal letakarta.

A tömpe orrú fejszóját is beállította a fészerbe. Aztán türelmetlenül várta az estét.

Az meg is érkezett idejében, csillagos hidegen. És az öreg Gyisa kiült a fészerbe nekurátot lesni. A vén-asszonynak azt mondta, fonóba megy.

Ült a kocsánkévén a guba alatt, s meresztette szemét a ház felé. Kezében a fejsze. A háza megvényülve rongyoskodott az eszében. Eszébe jutott, hogy nem tett sót a juhoknak. De azért nem mozdult. Telt az idő, az este éjfélére vénült. A jobb lába fázni kezdett. Alája húzta a kocsánt. A hideg mindjobban kikezdte türelmét. Kifújta az orrát... A szomszédban ugatni kezdett egy kutya. Bágye Styéfán arra gondolt, hogy keríteni kéne már neki is egy kutyát. Az övé még a tavaly megdöglött. Ígértek a faluból egy kölyökkutyát, de az csak ígéret maradt.

A szomszéd kutya rekedtes hangja elkergette a csendet. Az ember fülelni kezdett a fészerben nyugtalanul. Kinézett az erdőre, onnan az égre. Szíporházva szaladt le egy csillag.

— A tűzgomolya!... — szaladt keresztvetésre a keze. Kapaszkodott a fejsze nyelébe, s szaporán nyeldeste a nyálát. Jó sokáig semmi sem hallatszott, s már felengedett keze a fejsze nyeléről, amikor valahonnan, talán a kocsánrakások felől, halk lánccsörgést hallott, s a kutya megint ugatni kezdett. Az öreg kövéváltan ült a kévén.

A lánccsörgés csilingelve csörgött mind közelebb. A juhaklot megkerülve már a ház mellett csörömpölt.

Gyisa Styéfánnak fejébe tódult a vér. A tornác homályában valami feketeséget látott mozogni.

— Szentkrucsa!* — kiáltotta, sűrűn vetette a keresztet.

A kiáltásra a lánc sebesen csörgött vissza az erdő felé s csend lett, hogy Bágye Gyisa meghallotta a

* *Sfintă cruce* — *szent kereszt*.

szíve hangját. — Ána boszorkány! — vágta fejbe az irtózat. Pislogva ült a kévén, félt bemenni. Csak a harmadik kakasszónál állt fel elzsibbadt lábaira. De még mindig nem mert bemenni, csak mikor a világosság terelni kezdte a sötétséget vissza az erdőbe. Akkor bement.

Az öregasszony az ágyon kuporogva bóbiskolt.

— Hol voltál, Styéfáne? — kapta fel a fejét.

Az ember összeszorított szájjal ült le az asztal mellé.

— Hol voltál, na? — siránkozott az asszony. — Nem tudom, mi van veled. Egész nap nem ülsz a házban, magamra vagyok betegen. Most még éjjel is itthagysz egyedül. Mi van veled, Styéfáne?

A vénember szembefordult vele, eltorzult arccal.

— Hallgass, boszorkány! — rikoltotta. — Tudom már, mi vagy! De eltakarodj a házból, boszorkánnyal nem élek! — köpködte a szót és a nyálát.

Az öregasszony sírva fakadt ott az ágyon.

— Ó, Májkádomnuluj!* Részeg vagy, Styéfáne? Mi van veled, hogy ilyeneket beszélsz? Hová menjek, én öregasszony? Megvénültem, s most el akarsz hajtani? Ó, istenem, istenem! — nyekergett, sírdogált, hangja tele volt keserőséggel.

— Ne beszélj! — ordította az ember. — Amit látam, nem beszéled ki!

Megvirradtak. Az ember előszedett egy fekete csikos átalvetőt, abba beletett egy darab málét s egy darab sajtot. Felvette a gubáját, vállára dobta az átalvetőt, a kucsmát fejére igazítva az öregasszony elé állott. Kemény volt a hangja, hogy szinte ütött.

— Te! Felmegyek az erdőre. Mire visszajövök, ne kapjalak itt! Érted? — rántott egyet az átalvetőn, s az ajtónak fordult.

— Styéfáne! — sírt utána az asszony. — Jaj, istenem, felakasztom magam! . . .

Az vissza sem nézett, magához vette a fejszékét, s szemébe húzott kucsmával kiment.

* *Maica domnului* — Szűzanya.

Feleútnál járt már, mikor eszébe jutott, hogy mi lesz a juhokkal? — Azistenit! — köpött ki keserűen. Felért a vágatáshoz. Kurtán felelgetett az ott dolgozók kérdéseire.

— Mi az, Styéfáne? Megvert az asszony? — vigyorgott rá Muntyán Tódor, a félszemű osány.

Gyisa Styéfán úgy nézett rá, hogy az nagyot nyelt s elhallgatott.

Mogorván dolgozott egész estig, akkor lement a többiekkel a téli kalibához, s a gubába burkolózva lefeküdt, hátat fordítva a tűznek.

A többiek beszélgetve ültek a tűz körül. Egyik felállt közülük, s félrement a sötétbe.

— Vigyázz, megfog a gonosz! — ijesztgetett utána egy öregebb osány, ki a bocskorát kente faggyúval. Mikor meg visszajött, megkérdezte tőle:

— Na, nem láttál semmit?

— Mit hogy lássak?

— Nagy hangod van, hé! — nézett rá egy másik, ki a fejszéjét fente.

— Mért ne legyen — vonta fel a vállát, s a tűz mellé heveredett. — Nem félek én semmitől, temetőben is aludtam én a háborúban. Mégsem láttam semmit... Buta hisz az ilyesmiben csak.

Bágye Gyisán megmozdult a guba.

Az embereknek lassan szemükre ült az álmosság. Az öreg Gyisa sokáig virrasztotta gondolatait. Reggel alig tudták a többiek felrázni.

Ebéd után elhatározta, hogy hazamegy. Mikor feleúthoz ért, szembe találkozott Lisnyán Gávrrillal, ki vállán capinával* felfelé igyekezett.

Kurtán fogadta a legény köszönését.

A legény megállt, s utánakiáltott:

— Bágye Styéfáne, megfogták a nekurátot — s kacagni kezdett.

Az öreg szidni kezdte csúnyán.

— Ne szídj, bágye, igazán megfogták. Tudod, a Pétyola Pável fekete bakkutyája volt a patakról.

* Fakitermelésnél használatos szerszám.

Elszabadult, s láncsal a nyakában elcsatangolt, nappal kint tekergett az erdőben, s éjjel bejött a lunkára baklatni. Ma fogta meg Pável egy kocsánbogyában — kacagott a fekete arcú fiú. S megigazítva szerszámát a vállán, elindult.

Bágye Gyisa úgy állt, mint aki sok pénzt talált. Derengeni kezdett az arca, s azon gondolkozott, ne kurjantson egyet? Felszegte fejét, s nekiigazítva bocskorát az útnak, lódult hazafelé.

De ahogy terpeszkedni kezdett az este az erdőre, úgy terpeszkedett bágye Gyisára is az aggodalom: csak nem bolondult meg, hogy elmenjen? — Erre elkezdett sietni, mint akit a nagyidő kerget.

A házak szemei kinyíltak, mire a lunkára ért. Gyűjtogatták a gyertyát s a mécseseket.

A kapunál megcsendesedett, a ház ablakai feketék voltak. A pitvarban hangtalan sötét fogadta.

— Ána! ... — szólította az asszonyt.

De csak a csend.

— Te, Ána! — kiáltotta el rémülten.

Újra csak a csend.

Kivágta szélesre az ajtót, s belódult a házba.

Gyufát gyújtott kapkodón, de senki.

Kibotorkált az udvarra, onnan a színbe. Ottan csak beleütközött egy csüngő valamibe ...

Motozó kezei megmerevedtek egy pillanatig, aztán csak odakapott vadul, mint aki nem akar hinni.

— Te Ána! Jaj istenem, Ána! — ordított, s nem tudta, mit csináljon ...

A falu tele volt hóval, örömmel. Jézus-várással. Kántálók nyikorgatták az úton a fagyot. Öten voltak, öt apró legényke. Kettő, mint nagybotú pásztor, csillagos istállócskát vitt ügyelett. A másik három háromkirályokként lépdelt utánuk. Borzas kucsmájukra papírkoronát húztak. Le nem vették szemüket a csillagos istállócskáról, melyben gyermekjézus is szendergett — papírból. De még kicsi gyertya is fényesedett ügyesen elhelyezve. Két egész délután rakták a boltos fáját a színes papírért, de megérte. Kékre fagyott akkor a körmük, de most melegedik még a szemük is, ha reánéznek.

Egyik pásztor megcsusszant, s nagy hirtelen térdre bukott.

— Jaj te, jaj! ... — rémült rá a másik.

Ijedten billent helyre.

— Rontsd szét, nagyügyes! ... — mordult rá az egyik király, talán éppen Gáspár.

Menyhért meg Boldizsár is csak csóválta a fejét, s nézték aggódva, nem dőlt-e le a kicsi gyertya, nem lelte-e valami a kicsi jászolocskát.

Nem lelte semmi, mehetek tovább.

— Kis Minyáékhoz bemegyünk-e? — kérdezett vissza az egyik pásztor.

Erre már megálltak.

Gáspár király gondolkozott. Végül is végigtörölt az orrán.

— Menjünk ... — mondta ki komolyan, s elé-szedte a féltve dugdosott kicsi csengőt, amit a bornyú nyakáról vett le ma nagy titokban. El is borult

hirtelen az arca, de aztán megnyugodott. — Úgyis visszateszem, — aztán ő is csengővel kántált, mikor kántált... — gondolt az apjára. Erre már rázni kezdte a csengőcskét, s bement a kapun nagy bátran. Utána a többiek is ügyesen. Gáspár végigcsengette az udvart, s az ajtó előtt jó hangosan elkiáltotta:

— Elindulánk háromkirályok, béeresztnek-e, hallják? ...

— Ha már ilyen csengősen jösztek... — nyitott nekik ajtót egy fiatal asszony. — Né, micsoda egy jászlotok van... — csodálkozott. — Ti aztán igen... Gyertek be na, gyertek! ...

A pásztorok kevélyen pacéroztak be a házba, ahonnan tódult ki a jó meleg. Be a háromkirályok is koronásan, tarisznyásan s egy kicsit szégyenkezve.

— A Pisti Ferié vagy, ugye? — kérdezett Boldizsár a gazda, aki az asztal mellett ült. Előtte üveg, s mellette a komája.

Boldizsár király csak inteni merte, hogy igen.

Egy szöszi leányka, alig hároméves, az istállócskát bámulta elnyitott szemmel.

— Né, hogy nézi... Egyem a szemedet!... — gyönyörködött benne a nagymama, egy már alig valamire való öregasszony, ki a fűtő mellett ült fiatalra pirulva. — Gyeride lelkem — húzta magához örömmel.

— Na lám, mit tudtok? — komolykodott a gazda a királyokra.

Azok neki is láttak a dolguknak egyszeribe. A két pásztor letette az istállócskát, s ledőltek melléje ügyesen. A háromkirályok rákezdték nagy nyújtva:

*Ugorj fel, bojtár, a talpadra,
Ne legyen gondod a nyájadra,
Amott egy dombocska, megellett juhocska,
Vedd válladra...*

S így tovább. A két pásztor felkelt ügyesen, s együtt fújták a többit, ahogy Gáspár király nagymamájától tanulták egy hétig a sütőben.

— Tudtok, na... — ismerte el a gazda, s pénzt tett ki az asztalszegeletre.

— Jó kántálók — hagyta helyben a komája is.

Rózsácska az istállócska elé merészkedett, s leguggolt, úgy nézte. A két pásztor hagyta kényszeredetten, de ügyelték félősen, hozzá ne érjen valahogy.

— Hagyjátok, nézze... — kérte a vénasszony. — Sze ő is tud kántálni... Ugyi, lelkem, tudsz?

A leányka rábólogatott szaporán, s bújt utána szégyellősen.

— Kántálj na, kántálj... — biztatta a nagyanyja.

Rózsácska végül is elkezdte vékonyka hangján:

Én kis morzsa, gyenge rózsza

Még nem jártam iskolába,

Mégis tudom azt az egyet,

Az Úrjézus ma született.

— Dicsértessék! — fejezte be kedvesen.

— Ó, édesem te! — kapta ölébe a nagyanyja. — Látjátok, hogy tud... — dicsekedett a királyok felé.

— Tud — biggyent el Gáspár király. — Csak kicsi, aztán leán...

— Te meg nagy vagy, ugye, s király... — kacagta a gazda. — Hadd el, legén, topogsz te még a kapunk előtti hidegben, ne félj...

Az asszony is elnevette magát.

Gáspár király nézte a padlót dacosan.

— Mennyünk, na! — szólt aztán a többire nagyosan.

— Ezt itt ne hagyjátok — vitte oda nekik a pénzt az asszony, s galambost is dugdosott mindegyik tarisznyájába.

Kint a kapuban megálltak.

— Mennyit adtak? — kérdezte rögtön Menyhért Gáspártól.

Az mutogatta a markát.

Köréje gyűltek, s megnézték egyenként.

Gáspár zsebre tette.

— Ide gyűjtsük, aztán elosszuk — mondta

Ráhagyták, s mentek tovább boldogan.

Végigkántálták a nagyutat, s a nagy boltnál tanakodtak sokáig.

— Menj, bolond! — förmedt egyik pásztor Boldizsár királyra. — A zsidónak nincs Krisztusa, hogy menjünk . . .

— De engem hívott, te — erősködött Boldizsár. — A fiatal boltosné, amikor a csillagot adta, aszonta, elmenjünk, lássa ő is . . .

— Te mit mondsz? — kérdezte a pásztor Gáspárt. Az csak gondolkozott.

— Én azt mondom, menjünk — mondta ki nagy későre —, jól fog akármí, csak adjanak.

Bementek.

— Ugye, megérte — dicsekedett a pásztor, mikor kijöhettek.

Boldizsár hallgatott, mit is szolt volna.

Az új hídnál román kolindásokra akadtak. A román paptól jöttek ki nagy vígan. Szép piros csillagot hordoztak. Megnézték a királyok is ugyancsak.

— Menjetek a vén paphoz . . . — bízatták őket a kolindások, — né mennyit adott . . . — mutogatták.

De indultak is a királyok egyszeribe.

Kaptak ők is jócskán. Aztán vették tovább az utcát. Még a jegyző úrhoz is bementek nagy bátran. Az borozott a volt magyar jegyzővel éppen, aki agglegény létire itt köszöntgette a karácsonyt s vitatta a politikát.

Jöttek be a háromkirályok s szipogtak nagyokat, kiolvadt orruk a hidegben. Pénzt adott nekik a jegyző s még tésztát is biza. Finom egy tészta volt.

Már indultak volna, mikor jöttek be a kolindások is a gyönyörű piros csillaggal. Boton hordozták magosan.

A királyok hátravonultak, a kolindások kezdték az övéket jó hangosan.

*Şede gazda lîngă masă
Şi găzdoaia veseloasă . . .*

* Asztal mellett ül a gazda
S a jókedvű gazdasszony . . .

Tetszett a fiatal jegyzőnek nagyon, kétszer is megénekeltette őket. Aztán pénzt adott nekik is.

A volt magyar jegyző az istállócskát nézegette, Gáspár király a kolindásokat kérdezgette bizalmasan:

— Mennyit gyűjtöttetek, hé? ...

Egyik azok közül megsúgta nekik.

— Mi is majdnem annyit — dicsekedett Gáspár —, de mi csak öten vagyunk.

A fiatal román jegyző odaszólt az öregnek lelkesülten: — Ugye, hogy szépen kolindálnak ...

Az elkacagta magát.

— Nekem ez szebb volt — mutatott az istállócska felé.

A fiatal jegyző is nevetett. Mindig az elsőbbségét vitatták népüknek. Hirtelen egy fura gondolata támadt.

— Énekeljetek egyszerre, lám melyék a szebb ... — kacagott.

Az öreg vállat vont.

— Na, énekeljetek egyszerre! — kacagott a jegyző. — Várjatok csak ... — jutott eszébe valami. Mindegyikbe belediktált egy pohár bort. — Na, most énekeljetek ... — küldte helyre őket.

Azok szégyenkezve pislogták egymást, de aztán csak belekezdtek.

Furcsa dolog lett belőle. A hét kolindás jobban győzte szusszal, s meghozzá Boldizsár elvétette s félrevitte a királyokat egészen.

Megálltak meghökkenve, a fiatal jegyző erre diadalmasan kezdte inteni a taktust a csillagosoknak.

Az öreg jegyző hallgatta egy darabig, aztán csak rákiáltott a megnémult királyokra:

— Fújjátok, te! ... — s még ő is rákezdte nagy veresen.

A fiatal jegyző már felállt, s úgy vezényelt.

Lett olyan hangzavar, hogy ijedten jött be a jegyzőné, ki addig a sülő rucát öntözte forró zsírral.

— Jaj, te, jaj! ... — csóválta fejét az urára.

A két férfi szégyenkezve ült le.

— Ezek aztán tudnak bögni — fogta tréfára a fiatal jegyző. — Menjetek, menjetek! — küldte ki őket.

A betlehemesek kivonultak.

A jegyző töltött.

— Igyál, öregem! — kínálta. Zavart volt. A másik is.

— Békesség, na! — itták ki poharukat, s hallgattak utána.

Kint a nagyút két oldalán ott állingáltak a csillagosok s az istállósok. A kolindások csúfolták a királyokat, s azok vissza őket.

— Ti csak bögni tudtok — csúfolkodott az egyik pásztor.

— Ti csak bögni, mee, akár kecske!... — szólt vissza egyik onnan. — Bújj istállódba, kecske!...

A kolindások kacagtak jóízűen.

Ezt már nem tűrhette Gáspár király.

— Hát az mi a kezedbe, hé?... — kérdezte vörösen. — Az már igazán, hogy nem csillag, az olyan izé, né... csingaleu — találta ki hirtelen.

Menyhért kacagva ismételte:

— Csingaleu, e jó...

Nekiálltak kacagni.

Felhorkantak a kolindások.

— Ti eszitek nyersen a húst... — kiáltotta oda az egyik. — Tudom én, mondta a domnu tanító...

— Csingaleu! — meregte vissza Boldizsár.

A kolindás lehajolt mérgesen, s fagyott havat hajított a királyok közé. Nem találta csak a csillagos istállócskát, amiben el is lobbant egyszeriben a kicsi gyertya.

Jaj de fellobbant Gáspár király.

— Melyiketek volt?... — meredt azokra.

Azok csak kuncogtak.

— Melyiketek volt, mert odamegyek!

— Gyere, kecske, gyere!...

Gáspár király lehajolt bőszen, s jeget vágott a kolindások közé.

Azok vissza hamar.

Neki erre a két király is, s a pásztorok is letették egybe az istállócskát.

És keverni kezdték egymást a hóba. Összehevertek az utat ügyesen,

— Eresztesz el? ... — acsargott Gáspár király hasa alatt a szétnyomott piros csillaggal. Két kolin-dás gyúrta fejét a hóba. — Eresztesz el? — de már sírt mérgiben. — Büdös mokánya!

— Mit csináltok, te! — nyitott ki rájuk ablakot a jegyző. — Takarodjatok! Nézz oda! Fene a bőrötöket!

Szétszaladtak, nem maradt ott csak a széttaposott istállócska meg a laposra nyomott szép piros csillag.

— Fene a bőrötöket! — mérgelődött utánuk a jegyző, s becsukta az ablakot.

Nagy esemény történt nálunk. A házigazdámék hatéves kislánya, a pöttömnyi Ferike, iskolás lett, pacalista. Napok drukkolása előzte meg ezt a nagy eseményt. Lázban égett a gyermek már egy hete, és a kérdések özönével árasztott el engem, ki azelőtt is sokat foglalkoztam vele.

— Pista bácsi, milyen az az iskola? ... Milyen az? ... Mit csinálnak ottan?

Én biztattam őt derekasan:

— Ne félj, öcskös, az iskola az nagyszerű dolog. Az a tudás bölcsője, ahol a tanító bácsi megtanít sok mindenre, amikre szükséged lesz majd az életben. Írni, olvasni, számolni és még sok mindenre.

Ferike hallgatta nagy figyelemmel, és amikor én már kifáradtam a sok kérdezősködéstől, akkor aztán az apját vette elő, és attól kérdezett tücsköt-bogarat összevissza az iskoláról. Apja, az egyszerű, háborút járt kőműves, aki csak a fél lábát és megrokkant derekát tudta hazahozni, kurtán csak annyit morgott a bajusza alatt:

— Az iskola? Az jó, fiam, mert anélkül nem vesznek fel inasnak.

Nos, érkezett a nagy nap. Ferike újjáfoltozott nadrágjába öltözve, útra készen állt. A szülők egy kissé elfogódva nézték. Hát hogyne, mikor ez a harmadik puja, amelyik már ennyire felcseperedett. Féltve féltett Neumann-gombos kabátjában, amit 150-ért vett az anyja az ószeren, elindult Ferike a

nagy ismeretlennek. Az anyja még sokáig nézett utána az ő pacalista fiának.

Telt az idő, és biz jómagamnak is többször eszembe jutott Ferike a délelőtti folyamán. Kíváncsian vártam a hazajövetelét, hogy mesélje majd el az első iskolai nap élményeit.

Fél egy lehetett, amikor nagyosan, büszkén hazajött Ferike. Úgy jött be a kiskapun, mint aki már mindent tud, vagy mint akinek sok a pénze.

Ebéd után aztán behívtam magamhoz, és leültetve a kicsi székre, kikérdeztem.

— Na, hogy tetszett az iskola? ...

— Jól. Annyit játszottam, hogy csak! — válaszolt fölényesen. — A tanító bácsi azt mondta, hogy ez az első nap, tehát nem tanulunk. Felírta nevünket, s kivitt az udvarra játszani. Annyi új játékot tudok — tört ki belőle a dicsekvés. — A nemzetesdi ... az a legjobb ... A tanító bácsi mutatta ...

— Nemzetesdi? ... Milyen az te?

— Az olyan, hogy van egy lyuk, s abban egy labda, aztán mikor a tanító bácsi kiáltja, hogy: — „német“, akkor a német megdobja a franciát, hogy csak úgy huppan.

— Hogy-hogy, te, francia is van az iskolában?

Nagyot kacagott.

— Hogy Pista bácsi milyen buta! Nincs francia, csak a tanító bácsi azt mondja az egyikre, hogy — te vagy a francia, s akkor az a „francia“. S van még „német“ és „angol“ is ám ...

— Hát te mi voltál?

Nagyot nyelt.

— Én? Én „kínai“ ... Azt mondta a tanító bácsi, úgyis olyan sárga vagyok ... De tudja, Pista bácsi, annyit kacagtunk. — A Bumi volt a „zsidó“, őt vertük ki a leghamarabb ... Mindenki őt célozta. Én is eltaláltam ... Épp a fejét. Adtunk a zsidónak!

Meghökkenve hallgattam. Hát ezt a csendes, vékony kis legénykét, aki maga volt eddig a szelídség, akit én két éve ismerek ilyen szelédnek, jónak, s aki

eddig a szomszéd kis szeplős Bumi legjobb barátjának bizonyult, — hát ezt változtatta ilyenre az iskola udvara? Az első nap!... Nemzetesdi-játék...

Tovább nem kérdeztem Ferikét.

Hanem azt hiszem, hogy minden szövetségek, egyezségek és tárgyalások ellenére, Ferike is ott fogja végezni, ahol az apja.

Otthon voltam a Piliske tövéén. Szép hely az, igazi szép hely. Valami kimondhatatlan nyugalom van a vidéken, szokatlan csend nekem a hosszú városi élet után. Kuporog ott a Piliske fejszenyírta üstökével, mint valami vénember. Egyik nap nekiindultam, hogy nézdelődjek róla szerteszét.

A vén hegyen kint ült már a tavasz. Ibolyák kukkantak felém minden bokoraljból, mint valami ijedős gyermekszemek. Sárga kankalinok virítottak, szellő simogatta fürtös fejüket. A vízmosta utacska neki-nekiiramodott merészen, s mind feljebb és feljebb vezetett engem. Mogyorófabottal döfködtem az avart, melynek rőt őszi színéből tört elő a zöldellő élet.

A száraz leveleknek hirtelen nekiszaladt egy fekete-
keterigó, akkora zajt verve, akár egy medve.

— Bolond cigánya! — ijedtem meg. — Várj csak, mert... — s arrafelé mentem, ahonnan kirepült.

Elémbe cserrent éktelen zajjal, s csalogatni próbált ijedt bókolással, amikor közelebb mentem a fészke felé.

Jobbról vadrózsabokor kapaszkodott belém, balról meg egy galagonyabokor.

— Még lehúznak... — gondoltam, s mivel a rigónak is elég lehetett a lecke, otthagytam hát őket isten hírével.

Aztán egy mogyoróstyúk ijesztett rám csúful, alig három lépésnyiből repült fel hangos burrogással.

Odébb az erdő ácsa szegezgetett szaporán. — Kop... kop... — kopogtatott egy didergős nyárfát.

— Ez harkály — gondoltam megállva.

— Ez ember! — gondolhatta ő is, mert elrepült nagy hamar.

Így jártam még egy nyúllal, az is megismerte bennem az embert, s szaladt, hogy csak a szemem érhetette utol.

Egy pirók rám támadt nagy zakotával: — Ripők... ripők... ripők!

Billegette magát egy törpe vadalmazán, amely hiába ágaskodott, hogy elérjen egy fiatal bükkfát. Ez merészen egyenesedett mellette, feszített büszkén, szembenézett egy virágba boruló vadcseresznyefával. A cseresznyefa mellett vén tuskó korhadzott.

Szép volt a cseresznyefa, de én azért inkább megbámultam az én legkedvesebb fámát, a fehér héjú nyírfát, amelynél szebbet nem is tudok. Kellett tudnia, hogy jövök, kiszépítette magát frissen. Zöld fátylat borított fejére s lengette felém az ott futkosó szélben.

Visszaintettem, látom, s továbbmentem a hegyre.

Háromszor is le kellett ülnöm a gyöngyös mohára, míg megérhettem, hogy a Piliske legtetejéről nézhessek lefelé.

Kóricáltam ott aztán sokáig.

Lementem a vágásba is, ahol mindenféle formájú csutakok korhadtak összevissza. Úgy néztek ki, mint valami óriási csontok. Ez maradt meg egy gyönyörű nagy erdőből, ez a furcsa temető.

Továbbmentem a vadfokhagymák között, át az élen, be az ép erdőbe. Pettyes héjú bükkfák nyújtózkodtak magasan. Egy-egy cserefa is vegyült közöttük mogorván, ágaikon tavalyi levél csörgött-zizegett.

De ahogy mentem, hirtelen furcsa zajfélét hallottam. Mint amikor egy macska dorombol.

— Mi lehet? ... — álltam meg sután.

Jobbra tértem az útról, hát még jobban zsong az a valami. Mentem tovább a fülem után. Ráakadtam aztán egy nagy horgas bükkfára, az dorombolt, zsongott olyan furcsa módon.

Megkerültem a nagy fát, hát látom, egy méternyire a fa közepén lukacska van a fában, s azon vadméhek repdesnek ki-be, dongva. Vadméhek tanyáztak a vén fa odvában.

Óvatosan a fa mellé álltam, s figyeltem őket.

De szorgalmasak voltak. Dolgoztak fáradhatatlanul, akár a földet túró paraszt.

Egyenként jöttek ki a lyukon, egy kicsit ténferegtek, aztán zizz... neki az erdőnek. Cicabarkáról kankalinra, vadcseresznyére s más virágra szálldosztak fáradhatatlanul. Aztán nektárral, mézzel megakodva haza. Csak úgy húzták virágporral megrakott sárga lábaikat be a lyukon. Lerakodtak, aztán ki újra, s ez így mehet egész nap, gondoltam meghatódva.

Sokáig elgondolkoztam a parányi bogárkák hasznos voltáról. Egész életük a munka, a hasznos munka. Virágokat termékenyítenek meg, mézet gyűjtenek, új rajokat nevelnek, semmi kár nem származik parányi létükből.

És jó ideig elnéztem a vén bükkfa oldalát.

De egyszerre csak valami furcsát láttam magam előtt a földön.

A bükkfa alatt temérdek barna derekú, fekete fejű hangya táborozott. Hatalmas, jól megtermett hangyák. S ahogyan nézem őket, csak látom, hogy ha egy-egy túlterhelt méh, terhét alig bírva leszáll pihenni a száraz levelekre vagy mohára, a barna derekú fickók, hárman-négyen is rajtaütnek, lefogják, hangyasavval lefecskendezik, s mikor megölték, cipelik-vonszolják el onnan valamerre. A bükkfa alatt már garmadával volt a döglött méh.

— Na, nézd a rablókat!... — háborodtam fel. — Hát ezek honnan jönnek? — Körülnéztem, s csak látom, egész országút vezet hangyákból egy harminc méternyire levő hatalmas hangyabolyból. Akkora bolyt sem láttam még életemben.

Odamentem a bolyhoz. Bükkfa-makkból, rügyekből s száraz ágacskából épült egy korhadó csutak tövén. Tele volt hangyával, s mind újabb és újabb raj indult onnan a méhek bükkfája felé.

Elgondolkoztam.

Lám, itt is van egy szorgalmas bogárfajta. Bolyt épít magának, nemzedéket nevel, de milyen más szellemben... Gyilkolnak, rabolnak, ebből élnek. Hadseregeik vannak, erős rágószervekkkel, savakkal ellátva, előőrseik, osztagaiak, de mind csak támadásra.

Visszamentem a méhekhez.

Ott már a bükkfa is tele volt hangyával, s lent az avaron, mint egy országúton, új hangya-oszlopok meneteltek.

Tovább nem vártam. A bolyhoz mentem, megraktam száraz ággal, és felgyújtottam minden lelkiismeretfurdalás nélkül — a méhekért.

Ötéves sem voltam, olyan pufók arcú kis totyogó, kinek a világ még csak a léces kiskaputól a hátulsó kertkapuig terjed. Állomáson laktunk, előttünk sínek húzódtak végig, s azokon vonatok pöfögtek el mindegyre. Hogy hova, azt nem kérdeztem sem magamtól, se mástól. Éltem, játszottam, mondom, ötéves sem lehettem.

Nekem a háború is vonaton jött el. Virágosan, énekesen és csujogató katonákkal.

Húzódott a szép virágos vonat, s mindenki kiállt háborút nézni, integetni, lelkesülni. Apám és anyám is a ház előtt álltak, s integettek pirosuló jókedvükben. Én a lécek közül kukucskáltam a vonatot, s rikoltoztam boldogan, tetszett nekem a nagy vigasság.

Élt a szomszédunkban egy félkegyelmű fiú, Jánosnak hívták, ha jól tudom. Favágásra, tehénörzésre tartotta az állomásfőnök. Na, ez is ott állt a körtefa mellett, vagy hol. Hát a nagy vigasságban, csak elkezd üvöltözni, bőgni rettenetesen. Aztán futni kerge módra. Végül is beugrott az istállóba, s úgy elbújt a jászolba, hogy alig tudták előhúzni. Faggatták, hogy mi a baja, de nem szólt semmit, csak nyekergett, reszketett, s folytak a könnyei. Egész nap az istállóban bujkált, még enni sem jött elő.

Sokáig találgatták, hogy mi lelhetett, míg rájöttek, hogy egyetlen hozzátartozóját, a bátyját siratja. Kora árvaságuktól fogva az nevelte, gondozta, s a tegnap vitték el katonának. Őt siratta hát a buta

fiú, s még azután is napokat sírt, nyöszörgött szegény feje.

Kacagták, de sajnálták is szegényt. — Ó, te bolond! Szegény fejed, te igazán bolond vagy! — mondták.

Na, erre emlékszem vissza valahogy, de lehet, ezt is csak hallomásból tudom, mondom, ötéves sem voltam.

Azután eltelt vagy huszonöt év. El a háború, és el a béke is. Újra láthattam katonákat a vonaton, s köztük magamat is.

Ültünk a kupében virágtalanul. A nyitott ablaknál morcos, nagybajuszú öreg katona állt komolyan, hallgatóan. Kezében orvosságos üveget tartott, s abból ivogatott valami pálinkafélét. Kacagtató egy üveg volt, rajta piros vignetta, s azon fekete felírás: „Extern”. Az öreg meg használgatta belülről. Ivogatott, s közben összehúzott szemmel figyelte, nézegette az elmaradozó, sárguló kukoricatáblákat, a tájat.

— Érik a kukorica, apám lelkem! — szóltam oda neki.

Bólintott némán, aztán csak rám nézett keserűen.

— Érik az — mondta csendesen. Hirtelen vörösre lobbant: — Érik az, hogy az úristen...! — Azzal úgy kivágta az orvosságos üveget a töltés oldalának, hogy az szilánkokra freccsent.

A vagon másik felén felébredt egy siheder forma legényke. Papírbokréta rikített szalmakalapja mellett, amelynek félig szakadt karimája alól kibújt nagy haja s füle. Szaporán pislogott, s el-elvigyorgotta magát. Kezével mutogatott mindenkire, s egy öregasszony, akivel utazott, elmondta, hogy néma ez a fiú. Ki tudja, hová mehettek. Egy mellette ülő fiatalabb katona kicserélte a szalmakalapot katonasapkával, s ez tetszett a némának nagyon. A papírbokrétát is amögé tűzte, s feszített vele büszkén. Végül is örömében énekelni kezdett a maga módján: üvöltözött, rikácsolt állati hangon.

— Elhallgass, te! — ordított rá dühösen az az öreg katona, de aztán zavartan elfordult tőle. — Bolond! — legyintett fáradtan. A mellette ülő rábólintott: — Az a, bolond — aztán egymásnak dültek aludni.

Nagyot fordult a világ — gondoltam vissza hirtelen tizennégyre. Már csak a bolondot bolondíthatják... — Aztán aludni dültem én is és hagytam a vonatot menni.

1939

Egy légy döngicsélve neki-nekivágódott az ablak üvegjének, de nem bírt szabadulni. Buta konoksággal újra meg újra kezdte a harcot, hogy aztán sírós zümmögéssel lecsússzék az üvegen.

A szoba hűvös volt. Egy öregasszony feküdt az ágyban. Sárga arca fonnyadt volt, mint a fán száradt vackor. Mozdulatlanul hevert, csak a szeme hunyorogott a szűkre szabott ablakokra, amelyeken bearanylott rá az áprilisi nap. Sértette szemét a napfény, de azért hagyta, hadd futkossa be arcát egy kis jó meleg.

Kint felhő terpeszkedett a nap elé. Árnyékos lett a szoba.

Az öregasszony tekintete otthagya az ablakot s a gerendákra lebbent, hogy ott pihenjen meg fáradtan. Gondolata utánavillant a tekintetének.

— Új ház, lesz miben ágáljon — s a vejére gondolt. Lehunyta a szemét. Valami fojtogatta a torkát. Köhögni kezdett kínlódva, sokáig. Nyála kicseppent az állára, szerette volna letörölni, de alig bírta emelni a kezét. Inkább hagyta. — Jaj, be odavagyok ... — ült rá hirtelen az ijedtség. — Még meghalok ... — Az ajtó felé kezdte forgatni a szemét. — Juli ... Juli, te! — próbált kiabálni, de hangja nem ért el, csak az ajtóig. Elhallgatott, s lassan újra végighordta szemét a szobán. — Lesz mibe poszogjon — gondolt a vejére. — Hogy az isten bolondítsa meg! — húzta össze szemét a harag.

Gyűlölte nagyhangú vejét, ki mindig kicsúfolta a vagyonát.

Eszébe jutott valami. Nyugtalanul rebesgetett egy ideig, aztán kezével kínos nehezen maga alá matatt a szalmazsákba. Nem bírta erővel, újra elfogta a köhögés. Mikor kiköhögte magát, úgy elfeküdt fáradtan, mint aki nem is él.

Kis idő múlva fiatal asszony jött a szobába a külső házból. A kasztenben motorászott, s rá-ránézett az öregasszonyra, aki lehunyt szemmel már csak alig pihegett.

Valamivel zörögni kezdett, s a kasztenfiókot is betolta jó hangosan. Az öregasszony csak nem mozgott. Végre az ágy elé állt.

— Alszik, édesanyám? — kérdezte.

Az felrebbentette a szemét.

— Bár aludnék, de nem tudok, Juli, — siránkozott. Gyenge hangját alig értette a lánya.

— Megjavul, aztán alszik maga, ne féljen — próbálta vigasztalni.

— Igen én, a fődbe — lehelte az öregasszony, s újra lehunyt a szemét.

Lánya az ágy szélét kezdte babrálgatni, és kétszer is nekifogott, míg megszólalt.

— Édesanyám, hajja! Adjon valami kicsi pénzt, ha akar... Bandi Feri elhozta a vetnivaló pityókát, nincs mivel megfizessük... Mihály a tegnap bankot fizetett. Az isten szakassza meg a nyakukat, azt se tudja az ember, mit fizessen hamarabb!

Egy darabig csend lett. Csak egy szekér zörgése hallatszott be az útról. A fiatal asszony türelmetlenül állt és várt.

— Ad-e, na? — kérdezett aztán az anyjára.

— Honnét, Juli, honnét? Nincs nekem pénzem. Mit gondoltok ti az uraddal együtt... Jaj, te Juli, jaj! — fulladozva köhögni kezdett.

A fiatal asszony nézte egy darabig, aztán kifordult a szobából, s ugyancsak becsapta az ajtót.

A külső házban megállt, maga elé nézve. A kékre meszelt boglyakemence mellett egy négyéves leányka bölcsőt lóbált, amiben gyerek nyekergett.

— Mámá, Sanyika mind sír — szaladt anyjához a leányka, s annak a szoknyáját kezdte rángatni, mikor látta, hogy nem figyel rá.

— Mit akarsz, na? — nézett le rá az anyja.

— Sanyika mind sír.

— Rengesd csak, majd elhallgat — tolta el magától a kisleányt, s azzal kiment. Hátrament az udvaron a színbe, ahol az ura, egy nagy fekete ember, nyelet szorított egy kapába.

Megállt előtte.

Az ránézett.

— Na, adott?

— Nem az, Mihály.

— Piriistenit a vénségének, de meghalni nem tud! — káromkodta el magát az ember.

— Hadd el te, sze már alig lehel.

— Ne féjds te aztat — legyintett az ember. — Ismerem én az ilyen kuporit. — Nem hal az meg olyan könnyen. Hamarább megdöglök én. Nem tud az meghalni, itt tartja a vagyona. Félti, hogy nekem marad.

— Ne szidd, sze anyám — csendesítette az asszony.

— Disznó az, hallod, fukari vén disznó — mérgelődött még jobban neki az ember. — Kotol a pénzén, hogy a tűz vesse fel. Fösvény kutya, mindég is az volt... Összekaparta volna a világot.

Halgattak egy darabot. Az ember pizsmogott a kapával.

— Most mit csinálunk a pityókával, Mihály? — kérdezte az asszony.

— Tudja az ántiisten — vágta le a kapát az ember. — Mit mondott, mért nem ád?

— Azt mondta, nincs pénze.

— Mit csinált a tinó árával? ... Azt is azért adta el, hogy ne maradjon nekem.

— Fukari, az igaz — ismerte el az asszony is. — Nem tudom, hova dugdossa a pénzét... Apámmal is úgy csinált. Dohányra se adott, hiába kért az öreg. Eltagadta, hogy van.

— Igen, mert lágy ember volt az öreg — bólogatott az ember, és újra felvette a kapát.

— Ketté is vágnálak, ha olyan lennél.

Az asszony megindult elfelé.

— Ha jó Bandi Feri, mit mondjak? — kérdezett még vissza.

— Mondj, amit akarsz — mordult utána az ember.

Az asszony vállat vont, még leszedte a száradni tett gyerekrongyokat, és bement a házba.

A bölcsőben a gyerek már aludt, a kisleány főtt pityókát majszolt az üstből.

Az anyja rászólt:

— Linuska te! Menj, lelkem, hajtsd ki a tyúkokat a kertből, ismét benn vannak, fene a lábukat! Eriggy, lelkem, hamar.

A leányka kiszaladt szófogadón.

Ő tett, vett. Egy jó darab idő múlva eszébe jutott az anyja. Bement, hogy lássa.

Félig nyitott szemmel feküdt az öregasszony, a szája kinyílv.

— Nem kell valami magának, anyám? — szólt oda hozzá.

Csend volt.

— Hallja, anyám? — lépett közelébb az ágyhoz. Az csak feküdt csendesesen.

— Jaj, még meghalt! ... — ijedt rá hirtelen.

— Édesanyám ... hallja, édesanyám — kiabálta, és próbálta összecsukni az öregasszony száját, de annak visszaesett az álla.

— Jaj istenem, Mihály ... — szaladt ki hátra a színbe. — Meghalt édesanyám, te ...

— Na, szegén — tette le csendesesen az ember a kapát.

— Most immár mit csináljak?

Az ember gondolkozott.

— Hát talán megmosnád szegént. Én addig beszólok János bátyádhoz meg a paphoz, csak ezt a kapát rakjam el — szedte össze a szerszámokat.

Az asszony visszament a házba. Egy üst vizet fel tett melegedni, aztán bement a halotthoz. Keresztet

vetett, és egy darabig nézte. Majd a csergét levette róla, elterítette a padlón, aztán léemelte rá a halottat. — Jaj de megsovánkodott — tapogatta végig fejét ingatva, s nekifogott, hogy rendbetegye az ágyat.

Ahogy rázogatta a szalmazsákot, valami megcsörrent a keze alatt. Meghökken, majd kutatni kezdett nagy hamar. Egy összecsomózott sarkú kendőt húzott elő. Kibontotta. Egy csomó papír- és ércpénzt talált benne.

— Né, hová dugdosta — eszmélt rá, hogy milyen pénz az. Gyorsan visszakötötte a kendőt. Felállt, kilesett a külső házba. Sietve a másik ágyhoz ment, felhajtogatta a párnákat és a legaljára bedugta a kendőt a pénzzel. Aztán visszarendezgetett mindent, lesimitotta az ágyat, és gyorsan kinyitotta az ajtót.

Egy darabig hallgatózott, aztán visszaemelte a halottat az ágyba, és letakarta a csergével. Kiment a külső házba, és szappant készített elé. A gyermek felsírt a bölcsőben, rengetni kezdte.

Az ura éppen akkor jött be.

— Na, megmostad? — kérdezte.

— Csak melegedjék a víz. Hát megy bátyámhoz?

— Előbb megnézem szegényt, aztán megyek — nézett be a szobába az ember.

— Sován, ugyi? — kérdezte az asszony, mikor kijött.

— Sovánnak sován. De szép halottat hol látsz? — vont a vállát az ember. — Na, megyek. — Te, Juli, nincs egy szikra dohányom se — szólalt meg végül. — Adj pénzt, hogy vegyek.

— Honnét adjak, Mihály? — riadt fel az asszony. — Honnét? Tán bolond vagy, hogy tőlem kérsz? Nincs nekem pénzem, te.

— Tudja az isten, neked soha sincs! — indult ki morogva az ember.

Az asszony felrándította a vállát, s összeszorított szájjal tovább lóbálta a bölcsőt.

Az egyik kevésbé forgalmas utcán hevert ez a cigarettavég. Jól megtermett példány, aranyozott vége sziporkázott a napon. Nem szelelhetett, vagy gazdája volt már torkig füsttel.

Egy ember jött az utcán. Szemüveges, kopott fekete ruhába öltözött idősebb ember. A fején zsíros coli. Hajlott háttal jövőgetett. Fakó bajusza felett vékony, szinte átlátszó orr hegyesedett.

— Kh... Kh... — köhécselt aprókat, és jött öregesen.

Hirtelen megállt. Szemébe virított a cigarettavég. — Kh... kh... — toporgott zavartan. Óvatosan végiglesett az utcán, jobbra-balra nézett, aztán nagy lassan a föld felé. Az utolsó pillanatban azonban észrevette, hogy jön valaki — Kh... Kh... egyenesedett ki zavartan. Szemüvege felett a közeledőre sandított. Még egyszer a cigarettavégre nézett, aztán nagy lassan egy oldalt levő üzlet kirakata elé totyogott, s onnan, mint egy tükörből leste, hogy mikor halad már el a közeledő.

A másik magas, fedetlen fejű fiatalabb ember volt. Kérgig koptatott cipőt viselt és rojtos nadrágot.

Jött, jődögélt. Hopp, megállt hirtelen, a cigarettavég felvirított rája. Állt, zavartan simította végig a haját. A kirakat előtt ácsorgó szemüvegesre nézett. Majd ő is lassan egy másik kirakat elé állt és leste, hogy mikor megy el a szemüveges.

Álltak és vártak. Mindkettő szeme a cigarettavégen.

— Csak menne már ez a vén trotyi — gondolta a fiatal.

— Csak indulna ez a fickó! — gondolta az öreg.

Egymásra néztek, aztán zavartan kapták el a szemüket, s bámulták tovább a kirakatot.

— Vén hülye! — dühöngött a fiatal.

— Taknyos! — mérgelődött az öreg.

Egy kis idő múlva egymásra néztek türelmetlenül. S akkor egyszerre villant meg a felismerés.

A cigarettavégre néztek.

Egyikük sem mozdult.

A fiatal lazára eresztett lábbal mutogatta, hogy ő kész várni akár estig is. Nézte az öreget szemtelenül.

Az öreg összeszorított szájjal várt, szemüvegét harciasan villogtatta.

Álltak konokul. — Ha én nem, akkor te sem! —

Egy harmadik ember is közeledett.

Nagy hasát kevélyen hordozgatta. Orra alatt vastag szivar meredezett. Szuszogott, nyögött, pöfékelt. Hozta száz kilóját. Lábain irdatlan nagy cipők.

Jött, jövégetett.

A cigarettavég halk reccsenéssel eltűnt az egyik cipő alatt.

— Szs... — sziszegett a szemüveges.

— Híjazta! — szívta fogát a rojtos nadrágú.

A cigarettavég szálakra formátlanodott a cipő alatt.

Elképedve nézték a tovapöfögő harmadikat.

Aztán kárörvendve, gonoszul egymásra pillantottak.

Egyik nap az ablaknál néztem, hogyan pelyhedzik az első idei hó. Szerettem nézni a hóhullást. Mintha láthatatlan anyókák tollut tépdésnének a magasból. Nézegettem, amíg meg nem akadt szemem az udvaron gubbasztó fél öl fán, amit akkori-ban vettem.

Ahogy nézegettem a fahasábokat, valahogy eszembe jutott az az idő, mikor a vén Suta bával meg az öreg Pityikkel méterfát vágtam egy jókora nagy erdőben.

Régen volt. Tizenhét esztendő s lehettem szűken s úrfi az apám után. Legalábbis a vén Suta mindig úrfit etetett a fenével, ha valamit elügyetlenkedtem. Én ugyan már rég nem éreztem magam úrfinak, sőt szégyelltem, és igyekeztem igazi favágónak látszani. Még durvábban próbáltam szidni az istent, mint ők, rongyoskodtam akarattal, s vizet se sokat prédáltam magamra. Mind csak hiába, úrfit éreztek ők bennem, mint ahogy a kuvasz is megérzi maga között a fajakutyát, ha éhesebb s csatakosabb is, mint ő.

Nem is volt semmi tekintélyem előttük. A paraszt, ha semmittevő urat lát, azt gyűlöli, a leromlott dolgozó urat azonban megveti.

Rossz volt, míg megszoktak. Csúfolták hólyagos tenyeremet, amely nehezen bírta a fűrészt s a fejsze nyelét. Gúnyolták nehezen-kelésemet hajnali sötétben, gyámoltalanságomat az erdei életben. De valahogy csak megszoktak, ha el nem is ismertek. Én megismertem őket. Durva őszinteségüket, nyers igazságukat, elbújó jóságukat, amit szégyellnek mu-

togatni. Szidtak gorombán, de megfenték fűrészet, új nyelet faragtak fejszémbe, hogy menjek valamire. Csúfoltak, de megtanítottak a favágás bajaira, mert fortélyja van annak, senki sem hinné.

Lassan rájöttem, hogy ami itt nekem durvaság, az nekik természetes. Ilyenek ők. Nyersek, kemények. Munkájuk nem is túrné a lágyságot. Náluk enyelgés, ami máshol ízléstelenség. Hányszor hallottam a vén Suta bát kedvesen dicsérni az öreg Pityiket.

— Fene egyen meg, te Pityik, okos ember vagy poják létedre.

Na, hogy megszoktak, nem sokat törődtek azután velem. Tréfáltak, beszéltek előttem szabadon. A szegény ember csak a magaszőrű szegény előtt nyílik meg igazán, úr előtt bezárul bizalmatlanul. Velük szidhattam az istent s a céget a kicsi keresetért, s velük örültem, ha becsaphattuk a csúnya szájú erdészt, ürességet hagyva az ölfarakásban, vagy más ilyen favágófortélyal.

Mondom, a vén Sutával meg az öreg Pityikkel dolgoztam együtt, s külön kalibában is aludtunk hárman.

A vén Suta balkezes székely ember volt Gyergyóból. Ugyancsak megroggyant rajta a harisnya, s deres bajusz meredezett összevissza az orra alatt. A hatvan s egynéhány év lassúságra szoktatta az öreget. Inkább az eszével dolgozott, mint az erejével. Ismerte fortélyát fának, fejszének. Mondogatta is eleget:

— A fiatal erővel, az öreg ésszel vágja a fát, úrfi.

Az öreg Pityik tót ember volt, valahonnan Árvából ragadt ide székelynek még a háború után. Itt megházasodott, elvett egy özvegyasszonyt, s hát mit ad az isten, fia is született vénségére.

Jaj, hogy szerette az a fiát, a „Jánikát“, fukari lett érte, mind csak puliszkán, hagymán élt, csak hogy szerezzen. Volt az asszonynak valami húsz lé-

pésnyi telke, na, arra házat akart az öreg akárhogyan.

Beszédben is fukari volt Pityik. Igen, mert kika-cagták mindég, ha nekikezdett. Furán is beszélt magyarul, az szent, még a felesége sem értette min-dég.

Égyszer egy hét vége felé elfogyott az élelme. Leküldött hát az erdésztől egy levelet a feleségének a faluba. Ez volt ráírva:

— Birikákigyéni, pityik.

Az asszony forgatta, sillabizálta, másnak is mu-togatta, de mindenki csak a vállát húzigálta. Végül is eltette, hogy szombaton, ha hazajön, majd meg-mondja Pityik, hogy mit írt. Az meg éhezett az er-dőn atyásan, s szidta az asszony „anyásténit”, de mennyit. Mi kínáltuk egész nap, de ő csak mind az asszonyt várta: „Kélának jéni!”

Hát egyik szombaton meg hogy járt. Beültünk fizetés után illogatni egy kocsmába. Én eldugtam magam jól közéjük, nehogy híremet vigyék haza. Volt közöttünk egy Szarka Pál nevű nagy veres fa-vágó. Zágonból vagy honnan. Csendes ember volt az józan korában nagyon, de megette a fene, ha egy kicsit ivott, kötődött még az élő fával is. Na, elég az, hogy bécsiccsantott akkor is, aztán odaállt min-denki elé, s verte a mellét, hogy tudják, ki ő.

Ráhagyták, látták, hogy nincs kivel.

De valahogy Pityikhez is oda került.

— Tudod, ki vagyok én! Én vagyok Szarka Pál!
— biggyesztette magát veresen.

— Tudó, tudó, szártkápál — bólogatott jámborul Pityik.

De dühbe borult a másik.

— Nem szártkápál, az istenedet! — ordította —
hanem Szarka Pál! — tagolta neki.

— Ige, ige, Szárt-ká Pál.

Úgy szedték ki szegényt a részeg kezéből, hogy tönkre ne verje.

Igy hát az öreg inkább nem beszélt, mint hogy csúfság érje.

De a hatéves kislány is utána tanult meg magyarul.

Azt egyszer az anyja egy vasárnap délelőtt apja után szalasztotta, csak úgy hajdonfőnt. Pityik a zsidónál kuglizott. Világlátott ember letére ez volt a szórakozása.

Na, érkezik haza lihegve a kölyök, de egyedül.
— Hát apád hol? — kérdezi az anyja.

Az csak elkezdte sebesen: — Kugli bábá kugli, kápá náná kápá, tátá kirdi, hun kápá, pákti házál!

Az anyja máig is találgatja, hogy mit mondhatott.

Mikor Suta bá ezeket mondani kezdte esténként, hát sokszor úgy megharagította vele a vén Pityiket, hogy az csak nyekegett mérgében, s olyankor még azt is elfelejtette, ami kicsit tudott is magyarul. Zagyvált összevissza, keverte belé úgy a tótot, hogy majd megfulladtunk a kacagásba.

De ezek csak olyan játékoskodások voltak. A szegényre is ráfér a kacagás a sok dolog után, mert az volt annyi, hogy több mint elég. Sokszor nem bírtam a derekam a sok hajldozásban, s kétrét jártam fiatal létemre, mint az öregek. Szigorúan töből kellett kivágni a fát, mert spórolt az erdész a cégnek, mintha az övé lett volna az erdő. Kellett, hogy igyekezzék, biza, mert Erdélyben manapság több az erdész, mint az erdő. Neki meg nagy családja volt, félthette a kenyerét.

Mondom, dolgoztunk keményen. De akármilyen bajosan telt is az idő, s nehezedett meg estére a munka, visszahúztuk volna mindig szívesen a napot, hogy süssön még egy kicsit, hogy keressünk is valamit. A pénz soha nem elég, kivált, ahol nincs. Az erőnkkel nem sokat törődtünk, hajsoltuk a fűrészelt látástól vakulásig. Mire vége lett a vágatásnak, csak lötyögtünk a ruhában megszigorodva. Soványak lettünk, mint a tavaszi veréb. Pénzünk éppúgy nem volt, mint az elején. Megettük mind, megkívánta a fárasztó dolog. Legjobban a cég járt, az kövérre gyarapodott. Vett azután kétakkora erdőt, mint amit levágtunk, s azt kezdte vágatni.

Közülünk egyedül csak az öreg Pityik gyarapodott meg vagy két szekér kővel s vagy húsz szál gerendával. Háznak szánta az öreg. Koplalt érte annyit, hogy a végén reggelente bajosan kelt s este meg támolygott, mint az őszi légy. A szegény ember csak a hasán, ha spórol.

Mi kacagtuk, de irigyeltük is, hogy ki akar gazdagodni közülünk.

Na, ha az öreg meg is vette a gerendákat, de annyira már nem tudott menni, hogy ház is legyen abból. Ott ehette a szű, vagy rothadhatott kedvére. A végén megütötte Pityiket a fa, s az asszony el kellett, hogy adja a gerendákat, de még a telket is, hogy eltemethesse s élhessen is valamiből.

Csak hálával tudok visszagondolni Pityikre meg a vén Sutára. Közöttük tanultam igazán népismertet. Esténként a kaliba tüzésénél heveredve, fűrészfénés vagy bocskorzsírozás közben nyílt meg nekem igazán a két öreg favágó. Ott lestem el tőlük tréfáikat, szokásaikat, egyszerű szavaik igazságát. Hallhattam meséket lidércről, prikolicsról, fekete macskáról, fehér emberről, meg a többi titokzatos népi dologról.

Egy este elmondta Suta bá, hogyan járt ő egyszer legény korában. Azzal kezdte, hogy — bizonyíristen igaz volt, hallgassuk csak meg. Aztán elmondta.

— Még legén koromban volt — kezdte —, hogy volt minálunk egy igen szép leán, de mint a csillag. Csak a híre volt rossz. Csúf öreg anyja volt, mindenki úgy tudta a faluban, hogy boszorkány. Nem is járta a házukat egy fia legén se, pedig mondom, szép volt a leán, mint a nyíló rózsa vagy még annál is szebb.

Na de én akaratos egy legén voltam fiatal koromban, nem féltem én istent se, nemhogy a boszorkányt. Elkezdtem én járni a leánhoz, csak úgy virtusból, pedig mondott anyám a fejemnek eleget. — Ügyej te! Bajod lesz, meglásd! — Dehogy törődtem. Jól fogadtak, még a széket is megtörölték, szép volt a leán, osztán engedékeny, jártam én oda, mint korsó a kútra egy egész télen.

Igen, de jött a tavasz, s kellett favágni menni. Mentem is többedmagammal, dolgoztam is egész nap, de este akármilyen fáradt is voltam, ahogy ettem, már nem leltem helyem a kalibában. Mintha bolond lettem volna, neki én az erdőnek, meg sem álltam a faluig, s ott egyenesen a leánhoz. Tíz kilométerre volt biza a falu. S így én mindennap. Úgy megszokta a kutyájuk is, egy nagy fekete bakkutya, hogy kezdett már elémbe jövégetni a falu elejéig.

Társaim csak kacagták az elején, igen, de egy hónap alatt úgy lehitvánkodtam, hogy csak zörögtem, mint az őszi fa. Már dolog közben is ejtegettem fejem a nagy fáradtságtól.

Beszéltek nekem, szidtak, de mind szidhattak. Ahogy jött az este, már csak azt néztem, hogyan mehessek.

De volt ott két jó legén cimborám, azok egyebet csináltak aztán. Összesusmogtak még kettővel, osztán vacsora után egyet se szóltak, csak megkaptak kétfelől, s valami kötéllel megkötöttek, de úgy, hogy rúgni se tudtam. Osztán lehengettek a kaliba sarkába, s csak reggel ódoztak fel. Ott mind szidhattam őket, nem törődtek semmit. Másnap újra s egy hét alatt úgy kigyógyítottak a leánból, mint a semmit. Mert, hogy meg voltam csinálva, az biztos. A fekete bakkutya az anyja lehetett. Bizonúristen, így volt — fejezte be Suta bá, s nézte, hogy hisz-szük-e.

Az öreg Pityik bólogatott.

— Bizá sok furcsá ván világon — mondta. Azután ő mesélt el egy prikolics-históriát, ami Árvában történt meg valamikor. Ő is erősítgette minden mondatát, hogy „bizá igaz“.

— Jött fekete kutya leánhoz — mondta. — Nyák-kátát ijfilkor, de mindennáp. Méghált szíp leán, filiv álált méghált, bizá igaz.

Másik este meg a rablókról beszélgettek Suta báék. Azok az ő szemükben nagy erejű hősök voltak egytől egyig, akik köré dicsőséges legendákat szöttek bőven. Szerintük mind szegénységből fellázadt bátor emberek voltak ezek, a gazdagtól elvettek, s

a szegénynek adtak, s akiket a szegények által nem szeretett törvény üldöz szigorú csendőreivel.

Ezek köré szőtték minden kimutatni nem mert lázadásukat, elégedetlenségüket. Szájról szájra adták egymásnak, s megtoldotta mindegyik a maga bajából kigondolt valamivel. Dalt csináltak róluk, s ha el is pusztult az csendörgolyótól, vagy egyéb módon, a szegények között élt halhatatlanul.

Az öreg Pityik mind Mátyót emlegette, aki híres rabló lehetett valamikor Árvában.

— Éjen kicsi vótam ni, mikor Mátyó ilt — mutatta kezével, ahogy magyarázta. — Egy égen szíp léán Eliszábéta kecskéket őrezte hégyén. No, há égyyszer csák jó Mátyó. Szíp mágos émbér vót. Érös, fekéte. Szíp lová vót, sárgá, olyan tán-cos. Lészállt á lórul, odá mént léánhoz. — Csókujj még Béta — kérte igen szípen. A szíp léán nem filt, mégcsókultá. Há csak odá áttá gyéplüt kézibe. — Neszé, Béta, sárga csikó — mondtá, s ávál élmént. Bizá igaz, gáválir vót Mátyó, bizá igaz — dicsérte az öreg.

— Ügyes egy ember lehetett — hagyta helybe Suta bá. Azután ő kezdett beszélni Blénesi Pistáról, aki meg az ő kedvenc hőse volt. Az a gyergyói hegyekben rablószkodott nem is olyan rég.

Erről a Blénesiről én is hallottam annyit, hogy egy gyergyószentmiklósi nagygazda ember fia volt. Előbb csak otthonról lopott, majd mástól, s a végén már a Bucsín-tetőn állítgatta az autókat, amíg el nem fogták.

De bezzeg másképp szerepelt ő a Suta bá meséiben, de milyen másképp.

— Jaj, micsa ember volt — dicsérte. — Micsa ereje volt annak, jajajaj! Egyszer hét csendért pocskolt össze — magyarázta. — Pedig mindegyik puskával volt, s ő csak egy kicsi fejszével. Hiszik-e? — Hát mikor az alfalvi jegyzőt megcsúfolta — lelkesedett az öreg —, azt hallgassák meg — kezdte rá.

— Az úgy volt tudják, hogy a jegyző agglegén volt, osztán nála szógált Kis Eszterke, egy vékon

leányocská, alig tizenhat esztendőös. Biza a jegyző csúffá tette szegént, osztán letagadta. Az apját meg, hogy kiabált, hát az őrsre is elvitette. De ez nem is volt az első, akivel úgy csinált. Na de egyik éjjel csak beállít a jegyzőhöz Blénesi Pista. Máig se tudják, hogy jutott bé, pedig a jegyző a csend-őrőrs mellett lakott. Asszongyák, majd össze csinálta magát ijedtében, mer Blénesi egyszeriben nekitar- totta a pisztolyt s parancsolta hatalmasan, hogy vessen le mindent, de hamar. Pedig csak gatyásan reszketett a jegyző. Na, de le kellett vesse azt is, ha Blénesi mondta. Le is vetette bajosan, akkor aztán Blénesi odakötötte úgy csórén az ágy lábához, s egy jó bogos szíjustorral úgy elverte, de úgy, ahogy csak tudta. Csak nyögött a jegyző, mert kiáltani se hagyta, aszonta lelövi, ha kiált. Mikor el- végezte, csak ki az ablakon, s ereszd, ott se volt, egyből. A volt a legén! Na, ugyi! A jegyzőt úgy kap- ták reggel csórén az ágy lábához kötve, csupa hurka volt s megbánás, bizonyúristen.

— De há mikor a nagy autót megállította tele adópénzzel — folytatta az öreg. — Utolsó krajcá- runkat fizettük bé, hogy végre ne hajtsák a falut, mert ránk ijesztettek volt nagyon. Jaj, vitte az autó a drága sok pénzt. Igen, de másnap már jött a híre, hogy megállította Blénesi s elszedte tőlük egy szálíg ügyesen. Asszongyák szét is adogatta a falu szegé- nyei között, csak azok titkolták, mert volt eszük.

Diadalmasan nézett ránk Suta bá.

— Na!... De hát mikor a gazdag zsidót rabolta ki, aki pénzt adott a szegénynek nagy kamatra, osztán eldoboltatta feje alól a párnát. Kibabrált biza avval is atyásan. S hát mikor kirabolta a szentmik- lósi nagy trafikot — csillogott a szeme büszkén. — Elhordta onnan a jó vastag szivarakat. Osztán a mezőn szétadogatta a kinn dolgozóknak. Mindegyik- hez odalükkent szép fehér lován, a Szellőn, s ma- rékkal adta a szivarat. Biza. Egyszer meg egy tehenet állított bé borjastól egy nagyon szegén öz- vegyasszonyhoz. Reggel, mikor ment ki az asszon,

há csak ott a tehén, s rajta egy írás, amit Blénesi akasztott volt a nyakába. — Ez a magáé, hajja! — az volt reja írva... Ijjen ember volt az! — büszkélkedett Suta bá.

— Derék émbér vót — örvendezett az öreg Pityik.

Én is feltüzesedtem nagyon, s nekem is hősöm lett Blénesi Pista a fehér lovával, és sokszor kívántam, hogy bár arrafelé is eljönne igazságot tenni.

Mondom, rajongott Suta bá Blénesi Pistáért, s ha valaki közbeszólt, hogy — igen, de elfogták — hát csak legyintett az öreg.

— Azt csak az urak hazudják. Dehogyan lehet azt elfogni! Nincs az a csendőr, ki arra kezét tegyen, nincs az a börtön, amely azt fogva tartsa, csak most bujkál valahol, várja, hogy csendesedjék az üdő, osztán eléjő az...

*

A favágókra gondoltam vissza, ahogy néztem a fél öl fámat, melyre csendesesen telepedett a hó, s eszembe jutott az is, hogy annyi szomorú igazságtalanság van minálunk, hogy muszáj béállni Blénesi Pistának, akárhogy is. Ki ceruzával, ki másegyébbel.

1939

Sánta Áron, a hirdető postás trombitával a kezében lefelé bicegett az út közepén. Úgy ment, mint aki a magáiban megy. Mehetett is, mert amit ő itt kimondott, abból sem leajgatni, sem lealkudni nem lehetett. Legfeljebb szidni lehetett érte, de ő azt sem bánta, — szidni az istent is szokták — mondogatta.

Szembe véle, szoknyáját felfogva, öregasszony lépegetett a latyakban.

Sánta Áron odaszólt neki:

— Csak a tetejire, Déboráné.

Az ránézett:

— Már hirdetsz, te? Mi jót találtatok ki megint?

— Adót az öregasszonyokra — nevetett rá a sánta ember, majd az apróka öregasszony mellé érve feléje ölelt —, áttegyem-é a sáron?

— Ulhess te, ne izélj! Öreg vagyok én már, ne kapdoss te hozzám — védekezett Déboráné.

— Már hogy volna öreg — engedte el a postás. — Magának is megvan még a leánykori...

— De fog a bolondság. Mit kuvékolsz, na?

— Meghallja, csak várjon — bicegett ki az út közepére Sánta Áron, s megállt szemben a Grósz Ármin boltjával. Egy darabig várt, aztán belerecsegtetett a régi trombitába.

Végigreccsent a hang, mint vásznon a szakítás, s beszaladgálta az utcaszélire kirakott kékre meszelt házak udvarait.

De biza kétszer is végig kellett, hogy recsegtessen Sánta Áron, míg egy-két ember kitámaszkodott a kapuba.

— Hirdetmény — kezdte rá aztán nagy hivatalosan. — Közhírré tétetik, hogy akinek valamijjen főggye van a Csere alatt, szántó, kaszáló, akármijjen, az jelentkezzen a községházán a jegyző úrnál, vagy pedig Hers mérnök úrnál, aki a Bonka Laci házában lakik! — Elhallgatott, s ütögetni kezdte trombitájából ki a nyálat.

Egypár ember kijebb jött a kapuból.

— Te, Áron! — szólította meg az öreg Nagy András. — Mi baj van a Csere alatt? — Bizalmatlanul nézte a postást.

— Tán magának is van ott? — kérdezte az vissza.

Az öreg tétovázott, hogy eltagadja, vagy ne.

— Hát vanni van — tanácstalankodott zavartan. — De mi van ott, te? — hajolt közelébb bizalmasan, és suttogóra fogta a hangját.

De Sánta Áron szigorúan utasította, — menjen a jegyző úrhoz, megmondja az.

— Hagyja el, András bá! — próbálkozott ravaszul egy hosszú magos ember, Török Feri. — Annyit tud ő is, amennyit megrágnak neki, s azt is mind mondja, hogy valahogy el ne felejtse.

Az emberek kacagni kezdtek.

Sánta Áron dühös szigorúan nézett hosszú Törökre.

— Jókedved van, hé, de majd nem lesz, ha elveszik a földed vasútnak! — vágta oda nekivörösödve, aztán elbicegett lefelé.

Az emberek elmeredve tátoztak utána.

Hosszú Török vállat vont:

— Nincs is földem a Csere alatt.

— Na, van nekem, az istenit! — káromkodott öreg Nagy András. — Mit mondasz, micsináljak? — tépelődött.

A magos ember felhúzta a vállát és hallgatott.

— Krisztusát a sánta bagjának! — szitkozódott a vénember.

Török Feri nevetett.

— Maga is, András bá, úgy csinál, mint az egyszerű ember. Az is mind a bábát akarta agyonverni, mikor gyereke született. Aszonta, micsináljon annyi

nyomorúsággal, mert volt még néki vagy öt. Na, maga is Sánta Áront szidja, pedig nem ő szüli a törvényt.

Az öreg legyintett, s dühösen indult a kapunak. Hosszú Török is bement Grószhoz.

Az öregasszony is feljebb fogta a szoknyáját, s kerülgetni kezdte a sarat hazafelé.

— Jaj, csak el ne vegyék azt a kis földet a Csere alatt — gondolta, ahogy ment. — ... A jegyző úr tud kiabálni, hogy reszket az ablak. — Elhaladt a kovács előtt, ahonnan kicsengett hozzá az üllő. Azon kezdett töprengeni, hogyan is hívják azt a másik urat. — ... Hers úr ... Az a — örvendezett, hogy kitalálta. Az esze forgatni kezdte Hers urat. — Mi-féle ember lehet vajon? ... Aszondják zsidó ... Nem lehet igaz — gondolta —, sze nincs is szakálla ... Grósz úr az igen, zsidó.

Szép lassan hazaért.

A nagyszájú Sós Pálné menye a szomszédos ház falát meszelgette sárgára.

— Mit csinálsz, Marika? Sze holnap újra kenheted, ha jó vaj egy autó — szólt oda a vénasszony.

— Mondja anyósomnak — húzta fel az a vállát.

Déboráné az ő háza felé pislantott, amely itt vénült a kőház árnyékában. — Annak se ártana egy kis mész — méregette a vályogfalakat, ami felett úgy ült a rongyos deszkafedél, mint szegényen a sok éves sapka.

— Hát hazajött a fia? — kérdezte a fiatal asszony.

— Dehogy jött, honnét veszed?

— Éppen olyanforma embert láttam az udvarukon.

— Tán csak nem, de akkor megyek — hökkent meg az öregasszony és nekisietett a kilincs nélküli kiskapunak.

— Itthon vagy, János? — tolt be magát az első házba. Ott csak a csendet találta, de a vaskályha melletti ládán egy csíkos átalvető kuporgott.

— Ez hazajött — nézte meg az átalvetőt.

Benyitott a belső házba, de ott sem volt senki.

Kiment az udvarra. — Hová lett el? — nézdelődött. — Hátra ment. Ott a nagy összevisszaságban kapanyél-faragásban találta a fiát.

— Hazajöttél, Jánosom? — örvendezett neki. — Osztán még nem is köszönsz édesanyádnak?

A legény nevetve ölelte át az apróka öregasszonyt.

— Hát jó napot adjon az Isten édesanyámnak! . . . Na, most jól van? . . . Né, még meg is ölelem, lássa-é? Hová vigyem? — emelte meg játékosan. — Kiviszem a kertbe rózsának, akarja-é?

— Már engem a temetőbe, ha viszel . . . Jaj te, ne szoríts!

— Márpedig összeszorítom, ha ilyeneket beszél — engedte le végül a fia.

— De megsovánkodtál, te János — nézte fiát az öregasszony.

— Nem adják szolgának hiába az ételt — nevetett a legény. — Többet dolgoztam a szásznak, mint az ökre.

— Az ünnepre jöttél, ugyi fiam?

— Én arra, de egész nyáron ünnepem lesz.

— A jó lesz, csak osztán milyen kalendárium után ünnepelsz?

A fiú elkomolyodott.

— A magamé után. Nem szolgállok többé, hallja.

— Na, hát micsinálsz? — borult el az öregasszony.

— Elmondom én magának, csak adjon enni — porolta le magát a legény, s indult eléfelé.

Az anyja némán követte. — Vajon mit akarhat? — töprengett nyugtalanul, amíg tette ki az ételt a fia elé. Fejében mindjobban nőtt az aggodalom. — Szegényembernek egyebe sincs, csak a szolgálás — gondolta, s lopva nézegetett a fiára, aki elgondolkozva ült.

— Mondjad, na, mit akarsz — futott ki belőle.

— Én-e . . . Hát bévetek egy nagy darab földet tiszta pénzzel, osztán magát megteszem pénzpásztornak, hogy ügyejje, ha terem.

— Az jó lesz, csakhogY elébb meg kell szerezned a vetnivalót belé — vágott vissza az öregasszony.

— Hát gondoltam, kölcsönkérek magától vagy két vékával . . .

— Eriggy már, ne marhujj! — mérgelődött az anyja. — Mondjad, na, mit akarsz.

— Hát ide hallgasson — kezdte a fia. — Van, ugye, egy darab földünk a Csere alatt? . . . Na én azt teleültetem káposztával, murokkal, aztán nézze meg, mit szedek ki abból. Tavaly egész nyáron azt csináltam, értek én ahhoz.

Az öregasszony arcán ott fonnyadt a nemtetszés.

— Itt még senki sem csinált olyasmit, te — rázta a fejét. — Ki veszi meg tőled?

— Attól maga ne féljen, megveszik a városban — állt fel a legény. — Tudja, egyszer Ősz Mihály tanító úr is mondott ilyesmiket a gazdáknak, csak, tudja, bé volt rúgva, osztán kikacagták. Azt mondták, hogy a fenébe lehetne megélni murokból, ha még búzából is bajosan.

— Na látod — vágott közbe az anyja.

A legény türelmetlenül intett.

— Igen, de én láttam, mi pénzt szedett ki murokból szász gazdám. De szedek én is, ne féljen.

Az öregasszony el volt szontyolodva.

— Bánja a fene, ha pénzt szedel, csak öreg vagyok immár, sokat láttam, hallottam, s azt az egyet tudom, hogy aki furcsa cipőt hord, az furcsán jár. Itt a faluban senki sem csinál másként, csak ahogy a szomszédja, s a szomszédja se másként, csak ahogy az apjától tanolta. De egyél, hallod, míg meleg az a paszuly.

A legény leült enni.

Az anyja egy darabig tett-vett mellette. Valami szorongatta a torkát. Csendesen kiment hát. Az udvaron is szégyellt sírni, bement hát a sütőbe, s a sulykolópadon kezdte irtani a szeme sarkában bujkáló könnyeket. Hovatovább már csak a kendője csücskével győzte meg. — Az ura is sok bolondot csinált, de ilyet az se . . . — Megvillant valami benne. — De hiszen mibe tesz ő murkot? — jutott eszébe Sánta Áron. A remény szárítani kezdte a szemét. — Nincs baj, na — mötyögte, s ment is már, hogy szól-

jon a fiának. Az éppen jött ki az ajtón, száját törölve.

— János, te! — szólt rá az öregasszony. — Jó volna, amit akarsz, csak hogy baj van a földdel.

— Mi baj? — ráncolta homlokát a legény.

Az anyja kikerülte a nézését.

— Jelentkezni kell, fiam, a földdel a jegyző úrnál, elveszik vasútnak. Éppen ma hirdette Áron.

— Na a jóistenit! — ijedt meg a legény.

— Látod, te — próbálkozott az anyja, — kár volt csak úgy otthagyni a jó helyet...

A fia ránézett ingerülten.

— Az még megvan, ne mind izéljen! — Megigazította fején a zsiros kalapot. — Megyek, megnézem mi van...

— Eriggy, fiam, eriggy.

A legény kiment.

— Mégiscsak jó az isten — örvendezett magában a vénasszony. — Ez a kolontos most otthagyná a jó helyét. — Bólogatva hagyta helybe a gondolatát. — Mégiscsak jó az isten. Ha nem vóna isten, elbolondulnának az emberek.

Az udvaron ténfergett egy darabig, amíg meg nem szúrta szemét a kerítés mellett nekiinduló burján. — Fene a gyökereteket — motyogta. — Hogy kikapáltam tavaly. Hiába, olyan ez, mint az adó, mind fizessük, osztán mégiscsak van.

Eléhozta az újnyleű kapát, s beállt a kerítés mellé gazot irtani.

Szombat volt, szombat este.

A kocsmaasztal ott nyújtózkodott az ivó közepén. Rajta pálinkáspoharak s pálinkatócsák. Körülötte erdőből bejött faragó emberek ültek. Ingükön a heti szenny s a posztó ujjas. A széles bárdokat, tömzsi fejszéket, meg a nagyfogú fűrészeket az ivó egyik homályosabb sarkába állították durva vásznú átalvetőikkel együtt.

Itták a pálinkát, egymás szájából vették s adták a szót. Lehetek vagy tizenketten.

A terem faláról fenyőgallyak s rikító színű papírszalagok fityegtek.

Az ivó fényesebb felén, melyet fényesebbé a barna gerendáról lelógó kormos petróleumlámpa s a király képe tett, kisebb asztal állt piros abrosszal leterítve. Ott ült az öreg igazgató-tanító, a falubíró s a nyugdíjas szemlész. Előttük bor, musttal keverve.

Jókora ember volt az igazgató-tanító. Ősz bajusza széle nedves volt a bortól, sárga a nikotintól. Ült az asztal mellett, s bölcsködött:

— Telik az idő, Józsi, mintha csak lopnák...

— Lopja a halál, s az ellen nincsen bíró... — bólogatott a sovány szemlész. — „Édestatának” csúfolta a falu, feleségét meg „Édesmamának”, így becézték egymást, mikor veszekedtek is.

A bíró bele-belenyelt a borába. Szigorúan ült, nagyra volt hivatalával ez a ravasz paraszt. Csellem, erőszakkal újra és újra kivívta magának a bírói rangot.

A hosszú asztal mellett hangos volt a zshivaj.

— Végy egy litret te is! . . . Na, te osztán fösven vagy . . . — botránkozott meg egy tömpe orrú legény szomszédos társán, ki óvatosan szedegette elé zsebkendőjébe kötözött pénzét.

Oregasszony jött a kocsmába.

— Jó estét! — eresztette el csendesen a hangját. Egyik kezét a köténye alatt dugdosta. A pult elé suhogott. A kötény alól üveget tett a pultra. — Egy kis üveg szeszt, Lukács úr! . . . — dünnyögte. Aztán fejkendője alól végignézte az ivót.

Az ajtón csizmás ember jött be. Ujjasán szalmaszálak, kezében vasvilla.

— Egy decivel, Lukács úr! . . .

Lukács úr szeszt tett a vénasszony elé.

— Egy pakli dohányt is! . . . — kérte az csendesen. A villás ember ránézett az üveg szeszre.

— Csecset visz az urának, Máriné! . . . Kedvet csinál neki estére, ugyi . . .

— Menny, bolond! . . . Mennyi lesz, Lukács úr? — s alaposan megszámlálva tette le pénzét a pultra. Felvette a dohányt, üvegét köténye alá dugta, s kiment. Egy pillanatra kívülről belesett a falusi sötét.

A villás ember keze fejével végigtörölte száját, aztán a hosszú nyakú decisbe kortyolt.

A kis asztalnál a tanító a múltat emlegette.

— Jobb volt régen . . . — mondta ki kurtán.

— Biza jobb . . . — hagyta rá a bíró, de nem nagy meggyőződéssel. Nem is olyan rég a vasúthoz járt napszámba.

— Mások voltak az emberek — meredezett a szemlész. — Más volt a fiatalság . . .

— Más — helyeselte a tanító. — Igazad van, Józsi. Virtuosok, magyarabbak . . . Például a szegény fiam . . . — Mindég a fiával hozakodott elő, aki a háborúban esett volt el. Beszélt hát a fiáról. A szemlész s a bíró hallgatta.

A pálinkázók egy része énekelni kezdett. A tömpe orrú legény furcsa vékony hangon, mint egy klárinét sikoltozott az énekbe. Elnyúlva, mint a füst, tekeredett a nóta.

A tanító a zshivajt túlkiabálva magyarázott a fiáról.

— ... Hát ő vállalkozott ... Elindult ... Csúszott-mászott, ahogy tudott. Elég az, hogy elért egy szőlős elé, ott egy nagy présházhoz ... Nézi ... Hát ott a gépfegyver, amit keres ... Akkor még hadnagy volt ... Elég az hozzá, leskődött a venyigék mögül. Holdvilág volt, őr a közelben egy se ... Nem gondolták, odamerészkedik valaki ... Na, csak felállt, a nyitott ablakon éppen belátott ... Az olaszok bent ültek jámboran az asztal körül, s ettek. Szembe az ablakkal — mondta a fiam — egy fekete göndör hajú fiatal talián ült ... Akkor aztán elévette a kézi-gránátot ... Elévette, kihúzta a zsinórt, aztán sitty ... bé az ablakon ... utána a másikat, ahol a gépfegyver állott ... s szaladj ... — Azt mondta: volt visítás, mint disznóöléskor ...

— Másnap az egész század előtt kezét fogott vele az ezredes, s egy hét múlva főhadnagy volt ... Az volt a legény, ugyi ... — feszült ki a vén tanító büszkén ... — Mint kapitány halt meg szegény ... — komorodott el hirtelen. — Éppen levelet írt, mikor meglőtték azok a ...

Elhallgatott.

A másik asztalnál is csendesedett az ének. A tömpe orrú legény felállt, s kiment az udvarra nyíló ajtón. Mikor bejött, észrevette a villás embert, s odaszólt neki.

— Szerusz, Mihály! Hogy nem jöttél a héten? ...

— Nem érkeztem, komám.

— Hetfűn jössz? ...

— Hetfűn? ... Akkor igen.

— ÜlJ ide, te! — invitálta a legény.

Az villáját a falnak támasztotta, s leült a komája mellé. A másik oldalon egy sima hajú, nagy darab legény az öccsének magyarázott. Az az asztalra könyökölve hallgatta.

— ... Hát azt tudod, mikor Andriska Dénes csutaknak nézte Csata Laji bát? ... Úgy volt te, hogy ülünk a kaliba előtt, én, Páll Náci, Csiki Imre s Csata Laji bá. Este volt, beszélgettünk ... Egyszer csak jó

ki Andriska Dénes a kalibából nagy álmosan . . . Nézzük, ez mit akar? . . . Csak megy egyenesen Laji bának. Ott megáll, s matassa magát . . . Laji bá még jól odahajol hozzá, gondolta, ejsze mondani akar valamit . . . Hát csak felszökik nagy hamar, s káromkodik . . . Mit csinálsz te, a szentségedet! . . . Csutaknak nézte, s rávizelt. Kacagtuk, hogy majd megnyivadánk.

A zsvajon át odahallatszott a tanító dicsekedése.

— Három széket is felemelt egy kézzel . . .

A faragók közül többen odafigyeltek.

— Ember is ült rajta, ugyi, tanító úr? — kérdezte meg egyik nagy ártatlanul.

A tanító végignézte:

— Hát pedig elhiheti!

— Hiszem én, uram, hiszem — mondta az sunyin, s macskabajuszát végigtörölte. A bortól vörös tanító felugrott az asztaltól, s feléjük fordult.

— Hé, ki tudna egy kézzel három széket felemelni? Lássuk csak, hadd lám! . . .

— Én már csak a pohárnál maradok, ejsze — mondta a macskabajuszú. Száját megnyalva laposakat pislantott. A pálinka már a szemén ült.

A fiatalabbak vigyorogva állták körül a már egymásra rakott székeket.

— Most elválik, ettetek-e . . . — nézte őket a bíró.

— Na, Gyuri, mit tudsz? . . . — biztatta a szemlész a tömpe orrút.

Az a fejét vakargatta, aztán a székhez hajolt.

— Hó, hó! . . . Nem úgy, hé, nem úgy! A lábánál fogva, legény . . . — szólt rá a tanító.

A legény nekivörösödve fogta meg az alsó szék lábát, s emelni próbálta. A székek billegtek. Visszejtette.

— Ügyelj, még felemeled . . . — csúfolták.

— Állj csak! — tolt a félre egy tömzsi ember; annak bocskor volt a lábán.

Ő se bírt a székekkel.

A sima hajú legény készült hát neki. Hatalmas kezével megmarkolta, s lassan, nehezen, de fel emelte.

— Jól van, legén! . . . — dicsérték örömmel.
 Letette, s pirosan, büszkén visszaült az asztalhoz.
 Utána a villás ember próbálkozott. Kétszer is neki-
 fogott, míg harmadszor valahogy ő is felemelte.
 De rajtuk kívül aztán senki.
 A tanítónak ez nem tetszett biza, csak hümmögött,
 s hogy vereségét leplezze, italt rendelt a kettőnek,
 s visszaült a piros abroszhoz.
 A faragók is ittak tovább.
 A tanító rosszkedvűen hallgatott.
 A szemlész, csak hogy mondjon valamit, a tanító-
 hoz fordult.
 — Azért a legényt erősebbnek tartom.
 A tanító rögtön vitatni kezdte.
 — Szó sincs róla, Mihály a keményebb!
 — Nem hinném — állt a szemlész pártjára a bíró.
 A tanító azért sem hagyta. A végén odaszólt a
 villás embernek is.
 — Hallod, Mihály, azt tartják, Mózsi keményebb,
 mint te . . .
 Az csak a vállát vontá.
 — Lehet. Még nem küzdöttünk.
 — Úgy hiszem, odatenne . . . — nézte végig a bíró.
 — Odatennéd, ugyi? . . .
 A legény mosolygott.
 — Ő sem hagyná magát, ejsze . . .
 Mások is belevegyültek a vitába. Egy részük Mó-
 zsi-, más részük Mihály-párti lett.
 — Küzdjetek meg! — biztatták őket.
 A legény s az ember csak nézték egymást. Tréfá-
 val szerették volna elütni a dolgot. Egyikük sem
 akart birkózni, de nem akartak gyáváknak sem
 látszani.
 — Itt nem lehet küzdődni — próbálkozott szép-
 szerével a legény.
 — Félsz, híres s annyi! — legyintett a tanító.
 — Én? . . . Én aztán senkitől! . . . — vörösödött el
 a fiú.
 — Na, Mihály! . . . — biztatták erre a másikat.
 Az tétován felállt, s a legényre kacagott.

— Gyere, töltsük kedvük . . .

A legény is felállt, s levetette magáról az ujjast. Az ember is le. Egy szabadabb helyre mentek, s összekaptak.

Keményen markolták egymást. Hátukat kipúposítva próbálták a másikat betörni . . .

Egyik sem engedett. Forgatták, emelték egymást, fújtak, izzadtak.

— No, Mózsi, no! . . . — buzdított a bíró. — Szorítsd, legény, szorítsd! . . .

— Ne hadd, Mihály, ne hadd! . . . — toporgott a tanító.

Végül is a legény megragadta a másik harisnyaszíját, felemelte, s hirtelen oldalt dűtötte . . . Mind a ketten a földre estek. A villás ember alul, a legény felül.

— Ugyi mondtam! — feszült ki a bíró.

A tanító mérgesen protestált.

— Igen, csak a Mózsi akasztott! . . . Birkózzanak még egyszer, rendesen.

A szemlész a bíróra nézett.

— Nem láttam, hogy akasztott volna. De jó, birkózzanak még egyszer . . .

A legény izzadt homlokát törölgette.

— A pap se prédikál kétszer, tanító úr . . . — mondta, s nevetett.

— De te akasztottál, legény!

A villás ember, az csak felhajtott egy pohár italt. A faragók egy része helyeselt, mások tiltakoztak.

— Tán félsz, Mózsi? — kérdezte a bíró.

A legény megmakacsolta magát.

— Még az istentől se, hallja! Csak nem küzdök többet — s nyomatéku az asztalra könyökölt.

— Nincs ezekbe virtus . . . — legyintett a tanító, s leült újra borozni.

A nagy asztalnál azonban tovább folyt a vita. Csúfolták a villás embert, aki mind sűrűbben hajtogatta a poharat.

— Úgy néztél ki, mint Ámáli a szalmán, hasán a legénnyel! — hunyorgott rá csendesen a tömzsi-forma faragó.

A tömpe orrú ráröfönt:

— Mit tudsz te ahhoz, Dádácsi! — A csúfneve volt annak.

— Hát te mit tudsz, Filibok! — vágott az vissza. Valami ott lógott felettük, mint érett búza felett a jég.

Nagyokat ittak, mind csípősebbek lettek.

A villás ember részegen acsargott:

— Sze úgy vágnám oda, hogy isten se szedné össze!... — S csak nézte konokul a legényt.

Egyszer aztán odament hozzá, torz mosollyal az arcán.

— Gyere, legény, küzdjünk még egyet — mondta, s szemében ott ült az ördög.

— Nem én, Mihály, — nézett az rá erősen.

— Hát akasztani tudsz-e?!... — s a legény vállára tette a kezét.

— Az az én bajom, testvér!

A többiek feszülten hallgatták őket, részeg volt valamennyi.

— Jössz, testvér, vagy vigyelek!... — s két kezével megmarkolta a legény mellén a kabátot.

— Ülj veszteg, testvér! — rántotta az ki magát. Abból csak kiugrott a düh.

— Na, a szentségedet! — mondta, s öklével a legény arcába vágott. Az nekiesett az asztalnak, meg-lódulva. De kiugrott, aztán öklével ment neki az embernek.

— Antiistenit az anyádnak!

Az nekibukott a falnak, orrából preckelt a vér.

A tömpeorrú legény odaszökött, de mielőtt a legényhez ért volna, valaki a hajába markolt s lerántotta a padlóra.

És összefutottak mind, vadul káromkodva.

Lukács úr szaladt a csendőrökért. A szemlész utánamenekült. A bíró s a tanító választani próbálta őket.

— Emberek, az istenit, hát van maguknak eszük?! — ordított a bíró. Üveg zúgott el előtte. Hátrálni kezdett hát, feje fölé tartott kézzel.

A tanító a sima hajú legénybe kapaszkodott:

— Mózsi fiam, legyen eszed! . . . Hát állatok vagytok, te, állatok?! . . .

Feketén a dühtől taszított rajta a legény. Vérbeborult szemmel egy széket ragadott fel. A villás ember a zsebébe nyúlt. Egypáran a sarokba rohantak, ahol a fejszék álltak.

A tanító futva bukdácsolt a bíró után, ki az útra, ahol összegyűlt emberek figyeltek a kocsmá felé. Bemenni nem mert senki.

Bent már egy ordító gomolyag volt az ivó. Székek emelkedtek s reccsentek szét, a lámpa lobbanva ingott-harangozott, kormos füstöt fújva.

A sima hajú legény leeresztette a széket, s csodálkozó szemmel állt egy darabig. Nyakából dőlt a vér. Dülöngézve futni próbált, de csak megrogyant, s arccal a padlóra bukott.

Csendőrök tódultak be. Puskatussal és bikacsökekkel hadonásztak, káromkodva.

A macskabajuszú öreg faragó négykézláb igyekezett az eldőlt padok közt az udvarra nyíló ajtóig. Gyér haja közül vér szivárgott elő, le végig az arcán. Lemászott három lépcsőfokon, ott nehézkesen felállt, s a ház falába támaszkodva hátratámolygott. Ott nyögve behúzta magát a szénás csűrbe.

A csendőrök közrefogva kísérték a véres, kalap nélküli embereket. A kocsmá előtti ácsorgókat mérgeesen hajtotta el az ajtó előtt hagyott csendőr.

Az ivóban kormosan pislákkolt a lámpa, mintha csak ráhunyorgott volna a sima hajú legényre, aki ott feküdt az elgurult pálinkáspoharak között, a piroskockás abrosszal letakarva.

Egy széles diófalevél elvált az ágtól, s hullani kezdett lefelé. Meg-meglebbent sárgán, s mikor leért, elfeküdt csendesén a többi közé. Az ágra veréb reppent, — lármázott, csiripolt hangosan.

A fa alatt, valami egymásra rakosgatott gerendákon öregember üldögélt. Melengette hátán a kopott ujjast, s nézte hunyorgatva a leveleken aranyló napot. Jólesett az ülés, nem tudott bételni vele.

— Rózsának se artana — nézett a vedlett fedelű házra, melyben a felesége feküdt nagybeteg.

A menyé, egy nagy darab asszony, kendert tilolt a ház sarkánál: jártatta a tilolót sebesen, csupa szálla volt és izzadság. Az öreg odasandított, aztán a fiára, aki boronával bajlódott a csűr előtt. Onnan vissza a menyére. A fiatalasszony is az öregre pillantott, ahogy ott tilolt. A vénember, mint akit rajtakapnak, kezdett feszengeni kényelmetlenül.

— Mit mind néz vajon? Ejsze, hogy ülök — pislogott zavartan.

A fia valami kötelet rángatott a boronán. A kötél elszakadt, az ember hátralódult.

— Jaj, hogy a szentséges! . . . De azt is, aki idekötöttel! — szitkozódott, kezében a kötélvéggel.

Az öreg megrezzent, s nézni kezdte a földet. Semmi se jó, amit csinálók — gondolta savanyúan. A fia másik kötéleért ment a csűrbe, de jött is ki mindjárt.

— Hol az új kötél, Bori? — kiáltott dühösen az feleségére.

— Tőlem kérded? — engedte el az asszony a tilolót. — Tudja a fene! . . . kérdezd apádtól . . .

Mérges volt az öregre, hogy mind csak ül, s örült, hogy mérgét kimutathatja. Ránézett dühösen, aztán csapdosni kezdte újra a tilolót.

A vénember felkászolódott a gerendáról, s a csűr felé ment.

— Itt kell legyen, Mihály. Itt az, te.

Az asszony félszemmel nézte, hogy mire mennek. Az öreg bétékingetett a csűrbe, aztán motyogva tanácstalankodott:

— Pedig idetettem, bizonyisten, hogy idetettem.

A fiú hallgatott konokul. Az öregember, mint aki rosszat tett, topogott zavartan.

— Vagy a színbe tettem volna? . . .

A fia legyintett sötéten.

— Apám se tud egyebet, csak fenekén koptatni a nadrágot, — mondta, s avval bément a csűrbe valami drótért.

Az öreg állt pislogva s nézte, hogy a másik kettő hogyan dolgozik.

— Ne segítsek, Mihály? — kérdezte bizonytalanul.

Az csak nem is válaszolt. Az öreg nagyot nyelt, ránézett a házra, végre is csoszogni kezdett arrafelé. Az asszony elbiggyedve nézett utána.

A vénember benyomta az ajtót. A ház sarkában az ágy s azon az öregasszony. Úgy hagyta az ajtót, hadd jöjjön bé egy kicsi jó meleg. Földes volt a ház, meg sötét. A kicsi szűk ablakok nehezen engedték befelé a napot. Az öregasszony felrezzent a motoszkálásra.

— Hogy vagy, Rózsa? — kérdezte az ember, de inkább csak úgy szokásból.

Aztán nem is nagyon figyelve a választ, leült a fűtő mellé, közel az ágy lábához.

— Mit csinálnak? — kérdezte az öregasszony. Nem mondta, hogy kik, de az ember tudta úgyis.

— Ott, né — válaszolt későre. — Bori tilol. — Egy darabig hallgatott, s utánatette csendesen: — Azt hiszik, ők a világ teteje.

— Hihetik — suttogta az öregasszony —, nekünk már letőtt ... Le biza.

Az ember nem szólt, nézett maga elé.

— Andriska hol? — zavarta meg az asszony.

— Andriska? iskolába.

— Jól nő az is — csillant meg az öregasszony szeme. Szerette nagyon az unokáját.

— Nő biza — pillantott fel az ember —, de ők is csak idejutnak, Rózsa — mondta.

Fiára s a menyére gondolt. Az öregasszony elérte.

— Ide, András, ide. Ez a rendje, hiába.

Hallgattak. Az asszony hirtelen feltámasztotta a fejét.

— Vót a papnál? — kérdezte.

— Vótam.

— Mit mondott?

— Ebéd után eljő.

Az öregasszony megkönnyebbülve ereszkedett vissza. Az ember ránézett.

— Sok bűnöd van, ugyi? — kérdezte, s pislogott hozzá.

— Mindnyájunknak van — oktatta a beteg nagy komolyan.

— Mondjál vajegyet, hallám tudsz-e legalább.

Az asszony ránézett elgondolkozva.

— Magának is vétettem eleget.

Az ember hümmögött.

— Annyit én is neked.

Az öregasszony felkönyökölt nagy nehezen a párán.

— Emlékszik, András, mikor régen ellopták a nagykendőt, amit maga vett vót.

— No? ...

— Hát tudja, nem lopták azt el, odaadtam anyámnak.

— Anyádnak? ...

— Neki ... Csak nem mertem mondani. Maga nem szívelte.

A vénember csóváltatta fejét. Az öregasszonynak megélénkült a hangja.

— Hát a pénzre emlékszik, ami elveszett vót? ... a tinó árából? ...

— Igen — meredt rá az ember.

— Én vettem el, András. Nem vót Mihálynak csizmája, s maga mind makucskodott.

Az ember csak hallgatta. Az öregasszony szinte mosolygott fogatlanul. Örömmel mondott el minden régi dolgot, amit eddig asszonyesével mélységesen titkolt. A zsák krumplit, amit a boltosnak adott el a szövőfonálért. Az ura ingét, amiért szerencsét mondott neki egy cigányasszony. A malacot, amit meg a bába kapott azért, ami nem lett meg.

— Hát arra emlékszik, András, mikor rám fogták, hogy Gergely János és én ...

A vénember felkapta a fejét.

— Na, tudja meg, az nem volt igaz ... Bizonisten, hogy nem.

Az ember megkönnyebbült.

— Tudom, hogy nem, tudom én. Osztán a többi nem hiba. Vót, eltött.

Hirtelen Bródi Katusra gondolt szégyenkezve, s nem mert az ágyra nézni. Az asszony odaszólt csendesen:

— Hát, bocsássa meg, amit vétettem.

— Inkább te nekem, Rózsa — nézte a vénember a földet.

— Vót, eltött, András, maga mondta — ereszkedett lejjebb kifáradva az asszony.

A vénember hallgatagon nézte a semmit. A beteg aprókat köhécselt, aztán újra urához szólott:

— Kevés jót éltünk, András.

— Biza keveset, Rózsa.

— És sok rosszat, ugyi.

— Éppen eleget, hallod.

Az öregasszony fejebb könyökölt.

— András! Jöjjön csak ... — kérte ságva.

Az ember odament.

— Meghalok, azt tudja?

Az ember a földet kezdte nézni.

— Sanyika s anyám mellé temessen, András ... Megteszi?

A vénember ránézett zavartan.

— Osztán faragtasson egy szép keresztfát cseresznyefából. A színbe van egy darab, tudja, amit maga hozott egyszer. Faragtat — ugyi?

Az ember szaporán pislogott, s kényelmetlenül tekergette a nyakát.

— Meglesz, Rózsa, meglesz — mondta ki végül.

Az öregasszony visszadólt. A vénember nagyokat nyelve leült a fűtő mellé. Azután hallgattak sokáig. Kibeszélték magukat eleget. Bélepte őket a csend. Hagyták az időt telni. A vénember egy idő múlva szivarat csavart, alaposan, lassan.

Kintről béjött a fiatalasszony. Szoknyája suhogva zavarta széjjel a csendet.

— Eszik, anyám? — kérdezte, s a vénemberre nézett. — Apám mind bent bűdösít avval a szivarral?

— Hadd el, Bori, nekem már nem árt — próbálta védeni urát a beteg.

A vénember felkészülődött, s kiment. A tornác előtt megállt, s hunyorgott a hirtelen napon. Fia már szekérre rakta a boronát, s ökröt vezetett ki az istállóból. A kapun egy tízéves forma fiúcska rontott bé. Sebesen jött, ugyancsak éhes volt. Az apja az ökör mellől kiáltott oda:

— Gyere, te, segíts befogni.

A gyerek elhúzta a száját.

— Hogyne, várjon. Sze nem is ettem.

Azzal már bent is volt a házban. Az apja dühösen cságatta az ökröt. A vénember csendesesen nézte.

— Ők is idejutnak — bólogatott. — Ez a rendje, hiába.

Azzal lassan hátraballagott, megnézte, hogy ott van-e még az a cseresznyefa.

Vasárnap volt, külvárosi vasárnap. November elején, úgy délelőtt.

A szoba ajtaján meszes kabát lógott a szegen. Gazdája, Balog Mihály, a kőműves, bent lapult az ágyban. Ötvenéves esze mind azt forgatta: keljen, ne keljen? ... Fog kárálni egy hétig ... — gondolt a feleségére. Szégyellte is magát, s bánkódott is eleget. — Fene a dolgomat! — morogta. — Na, mindegy ... — nyugtatta meg magát a végén, s mivel szégyellte annyit heverni, nagyokat nyögдösve kivackolódott az ágyból.

Felrángatta a nagy trottyú nadrágot, fejére tette sapkáját, s csak úgy mezítláb, nagyokat köhögve kiment. Mindig köhögött, ha szánatni akarta magát.

De a felesége most nem akart tudni a köhögésről. Komoran ült a kicsi széken, s murkot vakart.

Az ember zavartan csetledezett a vederig. Szomjas volt, nagyokat klutyolva nyelt, s két csupor vizet is megivott, bár furcsán kotlósnak érezte az ízét. Aztán hallgatva leült a kályha mellé cipőt húzni. Szeme óvatosan kerülgette az asszonyt.

Annál állhatatosabban nézte az őt. Egy darabig csak szemével ette az urát, végül kiugrott belőle a harag.

— Hát mondd, te Balog, van neked istened? ...

Az ember pislogva nézte a cipőit.

Az asszony rákezde:

— Várom az este, nem jön ... Teszem ki a vacsorát, nem jön ... Tíz óra elmúlik ... El éjfél, nem

jön... Nézem az órát... Két óra. S hát csak matat haza részegen, mint egy disznó!...

— Hogyne disznó — emelte fel fejét morogva az ember. — Mit tudod te...

Az asszony rámeredt.

— De az istenedet, nekem ülj itthon!... — kezdett kiabálni. — Ne idd el azt a kicsi pénzt is, amit keresel!... Vén vagy már, ki ad a szádba pápát, ha eliszod előre?... Hogy én nem tudom?... Tudom én, híres, ki vagy te! Ha én nem volnék, mi lennék?... Rég elittad volna ezt a kicsi tetőt is a fejünk felől...

— Mindég rossz voltam, ugyi?... — keseredett el az ember ennyi ráfogás hallatán.

— Hát tán jó vagy?... Ó, lelkem! Alig élünk, s te iszol! A beledtől nem sajnálsz, de ha mi szeretnénk valamit, mindjárt ordíatsz, hogy nincs... Nagy lányod van, s egy rongyot nem tudsz neki venni, kell dolgozzék, mint egy ló. Sehová sem megyünk, sehová, de te bezzeg járod a kocsmát...

Az ember már odáig volt a megbánástól.

— Ne izélj na, ne izélj! — dörmögte engesztelően.

De biza az mind izélt. Egész nap kint kellett matatnia, hogy ne hallja a száját. Még a leánya is, a tizenhét esztendőös Iboly is úgy nézegette, hogy mindjobban szégyellte magát.

Törte is a fejét, hogyan békítse ki őket.

Másnap estig aztán kitalálta.

Akkor vacsora után odafordult a leányához, s mondani kezdte nagy csendesen:

— Iboly! Lesz vagy hat túlórám, gondoltam, elviszlek vasárnap tüteket a színházba...

Iboly csak nézte hitetlenül. Apja eddig, ha ő csak moziról vagy ilyesmiről beszélt, mindjárt rákiáltott, hogy olyan helyre csak urak meg gazemberek járnak. Becsületes embernek nincsen arra pénze... S ha mégis nyaggatta, rászólt, hogy ne politizáljon.

Csodálkozva nézte hát az apját, majd a duzzogó anyját, kinek szintén arcán ült a csodálkozás.

Az öreg aztán, mint egy vértanú, belavírozott a sötét szobába, s nagy hallgatva ráült az ágy szélére. Füle azonban mind az ajtón volt.

A konyhán sugdolóztak ugyancsak.

Egyszer aztán bejött az asszony, s odaszólt szelíden:

— Nem iszol egy forró teát, Balog? ... Az éjjel is annyit köhögtél ...

Így hát szent lett a béke, s várni kezdték a vásárnapot. Akkor este még lefekvés után is sokat beszélgettek a sötétben.

Az asszony elmondta, hogy biza ő leánykorában volt színházban eleget, s egyszer egy olyan szép darabot látott, de egy olyant, mint egy mese. Kezdte is mondani, de már az elején megakadt, s bevégezte azzal, hogy nagyon szép volt.

Balog is elmondta, hogy ő is volt színházban katonakorában sokat. Bécsben szolgált a közösoknél, s egy szakácsnő ismerősenek istene volt a színház. Neki igaz, nemigen tetszett, mind németül gagyogtak ottan, s őt a végén mindig a szakácsné ismerőse költötte fel.

Iboly megkérdezte, hát mióta házasok, nem voltak sehol? ...

— Volt egyéb dolgunk, fiam — dörmögte az apja.

— Mind ezt a rongy házat kuporgattuk — sóhajtozta az anyja is. — Tudja a fene, úgy eltelt, észre sem vettük. Ugye, te? ... — lökte meg a mellette fekvő urát.

Az morgott, hogy biza.

Iboly erősködött, ha ő férjhez megy, nem lesz bolond, mind csak dolgozni, dolgozik ő most eleget, s mióta csak tudja, háromszor volt a moziban, s abból is egyet a keresztanyja fizetett. De csak menjen ő férjhez ... Minden héten elmegy legalább egyszer — fogadkozott a recsegő díványon.

— Hadd csak, hadd! — intette az anyja. — Én is mind azt mondtam, menjek csak férjhez ... S nem úgy lett biza. Mindég volt egyéb bajunk, mint szórakozni. Született bátyád, aztán te, aztán apád lett beteg, aztán nekifogtunk a házra gyűjteni, de mióta

csak asszony vagyok, mindég így . . . Egyszer mentünk el lakodalmat nézni egy este, akkor is bátyád magára húzta a lámpát, s elégett, hogy majd belehalt. Te akkor voltál másfél esztendősz biza. Apád még el-elmegy egyszer-egyszer, de azt egy asszonynak nem lehet biza. Majd meglátod, ne félj. Dolgozz, szoptass, ennyi a tiéd . . .

— Hogyne, én mindég csak dolgozzak! . . . Mert bolond leszek! — mérgelődött előre Iboly.

Az anyja nem felelt, csak sóhajtott.

Lassan elaludtak.

Aztán másnap, harmadnap és egész héten készülődtek a vasárnapra.

Balogné végigdicsekedte a környéket is a színház-bamenéssel. Az ura azonban törte a fejét, miből kerítse ki a színházpénzt. A túlórákból semmi nem volt igaz, örült, ha a rendeset kidolgozta. Végül rászánta magát, hogy a dohánypénzt áldozza fel színházra. Télire tartogatta azt, ha majd nem lesz munka. Házsártos asszony mellett erre is kell, hogy gondoljon egy dohányos kőműves. Csak a jövő heti füstölésért aggódott egy keveset. — De csak lesz valahogy — gondolta, és szombaton azzal jött haza, hogy ügyeljenek, mert valami „Hattyút” adnak.

Na, eljött vasárnap s el az este is.

Balogék már jó korán készülődni kezdtek. Kint laktak valahol az aszfalton túl, s messze volt oda a színház.

Oltözködtek.

Balogné mind rimáncodott az urának. — Végy nyakkendőt, Balog! Hogy nézel ki, jaj, hogy nézel ki? . . . Látszik, hogy kőműves vagy, látszik . . .

Megmakacsolta magát az öreg. — Ő így is Balog Mihály, a krisztusát! — kezdte kiabálni. Hagyjanak békét neki, mindjárt nem megy sehová. Végül nagy dühösen mégiscsak elővett egy rikító kopott nyakkendőt, s azt aztán addig tekergette a nyakán, hogy a nyakára csavarodott, és tikogott tőle. Tépte, cibálta a bütykös ujjaival, míg valahogy letépte. Akkor kiment dühiben az udvarra, hogy csillapodjék. Onnan dugta aztán be magát minden öt percben,

hogy: — Mija, megvagytok? . . . Mija, jösztek már?... Elkéstek te, elkéstek! . . .

El is késtek.

Mire valahogy jegyet váltottak s nagy nehezen megkapták a bejáratot s felértek a karzatra, már folyt az előadás.

Pislogtak tanácstalanul, hogy hová üljenek. De alig moccantak a nyikorgós karzaton, már pisszegtek rájuk mindenünnen.

Az asszony bátortalanul lökdöste az urát, menjen már a padok felé, de az csak a nyakát tekergette megrettenve. A legszívesebben már kiment volna.

Végre egy kicsike forma ember elvette tőlük a jegyet, s odasúgta nekik nagy mérgesen: — Máskor korábban tessék jönni! — avval vezetni kezdte őket a padok felé.

A padsornak majdnem a másik végére szolt a jegyük. Szomszédaik alig akartak felállani a jegyszedő kérésére. Szidták őket, pisszegtek rájuk elől-hátul.

— Tessék már bemenni, ne itten állani! — sürgette őket a jegyszedő.

A tömzsi Balogné igyekezett is előre, lábakat taposva, de úgy összeszorult egy szuszogva álló nagy kövér asszonnyal, hogy se előre, se hátra.

— Mi lesz ott, hallja? . . . Üljön le! — sziszegték mindenünnen. — Menj már na, menj már! . . . — taszigálta az ura is, igen, mert őt meg Iboly sürgette, akit meg a jegyszedő biztatott.

Balogné kétségbeesetten préselte magát előre. A másik szuszogva nyögdőst:

— Ne nyomjon, jaj, hogy nyom! . . .

Egy darabig egymásba forrva himbálóztak, mint akik birkóznak, míg végül Balogné átrándította magát a túloldalra, egyenesen egy fiatalembernek, aki szitkozódva esett le a padra.

Balognak már valamivel könnyebb volt az átkeles, bár préselődtött ő is eléggé, csak ő az asszony kerekébb feléhez, mert az okulva, megfordult. Iboly is átjutott, végre leülhettek, s nézhették az előadást. Szerelmi drámát adtak.

Az öreg Balog meresztette is a szemét, csak melege lett nagyon. Döglés volt a karzaton. Nem bírta sehogy. Felállt, hogy letegye a kabátját. Igen, de elkezdődött a pisszegés. A felesége is rángatta ijedten. Visszaült hát kabátosan, s nézte, hogy lásson valamit.

A színpadon egy hosszú fekete kabátos úriember mind csak mondott valamit egy szép úriasszonynak, aki egy cifra díványon ült.

Egy darabig hallgatta az öreg, aztán kőműves szemével észrevette, hogy rezeg a színpadi fal. — Papír! — biggyesztette el a száját.

Az asszony is a színpadot figyelte áhítattal, s igyekezett kitalálni, hogy mit mondanak azok ott lent egymásnak. Egy kicsit nagyothalló volt Balogné. De ezt még az ura elől is titkolta.

A színpadra berohant egy másik fekete kabátos úr, és ugyanakkor az első fekete kabátos kirohant, s most ez a másik kezdett el beszélni a nőnek, majdnem ugyanannyit, mint az első.

Balogné ebből nem sokat értett. Oldalba bökte hát Ibolyt.

— Mit mond? ... — kérdezte sűgva.

Iboly próbálta viszamondani, de hát kezdtek pisszegni rögtön.

Ijedten kapták szét fejüket, s meredtek tovább a színpadra.

Végre is szünet lett. Balog is levethette a kabátját, s Balogné is szétnézhetett alaposabban. Iboly oda-sűgta neki:

— Jobb a moziban, hiszi ...

Az öreg Balog a nyakát tekergette. Rájött a dohányzás, de nem látott füstölni senkit, s nem tudott pontosan visszaemlékezni, hogy Bécsben szabad volt-e vagy nem. Addig tanáctalankodott, míg megkezdődött a második felvonás. Savanyúan húzta vállába a fejét, s nézni kezdte tehát a színészeket, igen, de rájött, hogy az elébb is mind csak ezeket látta. Meg is lökte a feleségét, hogy: mi van? ... De az visszalökte, hogy hallgasson. Hát hallgatott csende-

sen addig, míg szép lassan elaludt. Még horkantott is egyszer-egyszer.

Annál inkább figyelt az asszony. Megígérte a szomszédasszonyának, hogy elmondja, mit látott, de hiába, ha nem értett semmit. Végül már beletörődött abba, hogy ma ő itt nem sokat hall, hát legalább látni igyekezett, de már a harmadik felvonás vége felé ő is ejtegette a fejét gyökkentve.

Iboly is ásítózott mindegyre, csak akkor élénkült fel, mikor azok ott lent csókolózni kezdtek, de akkorra vége is lett, s ők jöhettek kifelé.

Fázósan indultak neki a külvárosnak.

Mentek szótlanul.

Az asszonynak eszébe jutott, hogy nem fizethette ki egészen a fűszerest, mert harisnyát vett Ibolyának. — Lesz kontó szombaton!... — gondolta sóhajtván.

Iboly álmos volt, hogy dűlt el. A reggeli felkelésre gondolt, a gyárra. Be sem engedi a portás, ha elkésik. — Sietni kezdett, rángatva az anyját.

— Bolond vagy! — szólt rá dühösen. — Rángassa az embert.

— Igen, én elkések!... — nyafogott a lány.

— Hát menj előre a francba! — förmedt rá az apja, aki mind a jövő heti dohányra gondolt.

Iboly duzzogva ment mellettük. Hallgattak egy darabig, csak cipőjük kopogott a néptelen aszfalton.

— Fene a színházát, én azt mondom!... — tört ki végül mérgesen az öreg. — A nyavaja látott ilyent! Ott né, mind csak beszéltek... Nem ért semmit...

— Az már igaz — szólalt meg az asszony is. — Én sem értettem semmit... Tudja a fene, az egyik kiszaladt, a másik beszaladt, azt sem tudta az ember, hová mind szaladgálnak... Jobb lett volna meg-együk, én azt mondom...

— Igen, s én hogy kelek fel korán?!... — siránkozott Iboly.

— Na, nekem ne nyavalyogj! Kelj fel, ha kellett színház... — mordult rá az apja.

- Hát nem édesapám hívott, igen . . .
 - Igen, mert apádnak istene a prédaság . . .
 - Kinek, te! . . . — állt meg az ember.
 - Neked, neked! . . . Jó pipa vagy, hallgass!
 - Jaj, az istenit, hát nem ti kívántátok a színházat, mondjad!? . . . — fortyant fel az ember.
 - Kívánta a frász! — csattant neki az asszony. — Nálad nem fér el a pénz, mert te csak azt tudod, inni, prédálni! . . .
- S így szépen összevesztek. Hazáig mind egyet szidta, okolta egymást a három szegényke ember, osztották, hogy melyikük a hibás . . .

Este volt, jó késő. Zsuzsi elrakta a vájdingot, letörölgette a linóleum abroszt, aztán a súrlós vederbe vizet zubogtatott a csapnál. Elébotort egy rongyot, s kezdte feltörölni a konyhát. — Ilyen sincs nálunk — nézte a fehér-fekete kőkockákat. — A templomban még igen, de az se ilyen, csak a formája.

Térden felül húzta a csíkos szoknyát, hogy ne vizesedjék. Fehér térde meg-megkoppant a kövön, ahogy cserélgette. Ringó mellétől kipattant blúzában a legfelső kapocs, s ki-kivillant a fehér bőre. Ügyetlen egykézzel visszapattintotta. Ahogy azt matatta térdére egyenesedve, eszébe jutott a levél. Tapogatta blúzában egy darabig. — Persze na — nyugodott meg aztán —, a párna alá tettem.

Nekihajolt újra törölni.

A kapocs újra kipattant, de most hagyta, hogy pattanjon.

Nagyokat loccsantott a vizes ronggyal, s a levélre gondolt. Gondolata csakhamar öröme virágzott, dúdolni is elkezdett tőle. Előbb csak úgy né, dünyögve, de azután dalolva indult a hangja. El-elakadt ugyan a törlésben, de csak húzta, vontatta tovább. Kicsit az orrából, kicsit egyhangúan.

*Édesanyám rózsafája, én vagyok az egyik ága
Kihajolt a nagy utcára a legények bosszújára...*

Térde áthidegedett a kőkockától, gyakrabban kezdte cserélgetni. A hangja egyszínű maradt.

... Én es árva, te es árva,
bújjunk egymás árnyékába ...

A falig ért. Megfordult lebbenő szoknyával. A veder feldőlt éktelen csörömpöléssel. Lélegzeni se mert egy darabig. — Jaj, hogy a nyavalya! — ránkatta aztán a veder fülébe akadt szoknyáját, s a szoba felé hallgatózott, ahol egy kutya kezdett ugatni vékonyan — ... most meg az a ronda kutyácska is — ijedt meg még jobban. Még felkel aszszonya, s kijön, hallgatta az ajtót s a kutyát. Be is pattintotta az akaratos kapcsot, hogy ne lássák úgy. De nem jött ki senki. A kutya elhallgatott, s a zajból végre csend lett. Még egy darabig figyelt tolvaj módra, félt, hogy nem lopta-e meg gazdái álmát. De a csend csend maradt.

Sietve fogott újra törüléshez. Végre készen lett, s elrakhatott mindent. Akkor a csap mellé állt, szoknyáját felhúzta, lábát a lefolyóra tette s megmosta. Aztán az ablakhoz ment.

A város el volt bújva a szapora-esős feketeségbe. Egy meggörbült baktató feltűrt gallérral lacsatolt a járdán.

Zsuzsi lehúzta a rollót, vizet eresztett egy csuporba, gyertyát gyújtott, s indult feküdni. Az ajtóból még visszaneézett. Vigyázgatta vizes lábnyomait. — Megszárad — vont vállat, s lekattintotta a villanyt. Egy darabig állt, aztán visszakattintotta, majd újra le. Nemrég került városra, s tetszett neki ez az otlogatás. Pillogtatta egy darabig a fényt, aztán elégedetten indult a folyosóra s ment be egy kamra-félébe, ahol az ágya állt szürke pokrócosan. Az ágy fejénél asztalka támaszkodott a falnak, rajta egy skatulya hevert s egy régi hátú imakönyv. A skatulyából szalag piroslott elé. A kamara másik felén limlom holmi hevert szanaszét.

Zsuzsi a csuporból egy ütött-kopott latorba mosdott, aztán egy kis tükörben simára fésülte s két ágba fonta haját. Mikor megvolt, a párna alá matatott s egy odadugott, félig elmorzsolódott tésztát kotort elé meg egy levelet, amit ma kapott. A tésztát

béfalta, avval felkuporodott az ágyra, s lábait maga alá húzta. Így elhelyezkedve kihámozta borítékjából a levelet. Kezdte böngészni. Egyszer már olvasta ugyan, de csak úgy futtában. Ideje se volt rá, nem azért fizetik a cselédet, hogy álljon. Hát olvasgatta nekihajolva a gyertya fényének. Komolyan és nehezen silabizálta. Össze-összehúzta szemét, ahol nem értette, s maga elé susmogva igazodott előre a papíron.

Kelt levelem Plojest, szeretett kedves Zsuzsi! Tudatom véled, hála istennek vagyogatok, mit az Istentől neked is kívánok. Szeretett kedves Zsuzsi, hallom szolgálni mentél. Kis Minya beszélte, aki hazajárt. Szerencséjére meghalt a nagyanyja, aztán hazaengedték. Igaz, alig dugták el szegén öregasszonyt, már kellettett jöjjön, de csak hazajárt, na. Kedves jó Zsuzsi, tudatom véled, hogy itt annyi az eső, hogy sok. Van sár akkora, hogy menni is sok benne, hát még szaladni, mert mű kedves Zsuzsi szaladunk annyit, hogy a nyúl se többet. Van egy káplárunk, alig egy embernyi, megcsökkent erősen, na ez kedves Zsuzsi megforgat, hogy én se jobban téged a táncba. Nehéz keze van, úgy üt véle, hogy a szerzsent úr se jobban; hiába, ez a rendje úgy látszik. Az étel megjárna, sze húst is adogatnak majd mindennap, csak Balázs Balázs, a nagygazda fiú, mert ő is itt van, káromkodik, hogy ez nem étel. De vannak itt másfélék, azok eszik, mint a marányi kutyája. Szeretett kedves Zsuzsi köszönöm, hogy a pakba, mit édesanyámék küldtek, te almát is tettél. Jól fogott erőssen. Igaz, nekem egy ha jutott, elosztogattam ideoda. Igaz, most fájtatom a lábom, tudod, kedves Zsuzsi, felrágta a bakancs. Csak húzom magam után, mint a kővel dobott kutya, de csak elmúlik ejsze. Szeretett kedves Zsuzsi, örülök, hogy jó szívvel vagy hozzám, gondoltam kár, hogy nem itt szolgálsz Plojesten, be jó volna. Itt van

magyar lány annyi, hogy nincs mód rá. Még tölünk is van, hallod. Bródi Eszti, tudod, aki olyan szép volt. De most megcsúnyult erőssen, levágatta a haját s kűsasszony ruhát húzott. Kitanulta a rosszaságot, veress a szája, mint egy pipacs s még bitangja is lett, csak bétette lelencnek. Aszongyák, mindegyik is olyan rosszféle, hogy jajajaj! . . . A fene tudja igaz-e? Ezért gondolom, hogy mégis jobb, ha nem szolgálsz itt. Kedves jó Zsuzsi, édesanyámék sok jót tudatott felőlled Kis Minyától. Tudatta, hogy tisztességes jó leán vagy, húzol hozzám, még táncba se voltál, mióta katona szeretőd van. Nagyon szívellek érte, s tudatom véled, hogy elveszlek, ha haza kerülök. Vigyázz is magadra kedves Zsuzsi, mert féltelek erőssen. Mind azon gondolkodom, hogy be paraszt voltam az elmúlt őszkor, sarjűcsinálásnál. Hallgattam rád, pedig be egyedül voltunk. Mű ketten s az erdő. Tudod, mikor anyád nem tudott feljönni. Mert hiába, Zsuzsi, tudom én, hogy van az. Most én lennék az erős. Szeretett kedves Zsuzsi, nincs több hely a papiroson, bévégezem a levelet. Kis Minya tiszteletit küldi, írdál te is hallod. Csókolja szádat katona szeretőd

András.

Zsuzsi leeresztette a levelet. Fészkelődve igazgatta magát, aztán újra beleolvasott. Azt a részt olvasta, hogy sarjűcsináláskor . . . Halkan maga elé kacagott. Aztán a végét olvasta el még egyszer. — Csókolja szádat . . . — Elszégyellte a gondolatát. — Né, de bolond vagyok — de azért elégedetten dugta borítékjába a levelet.

Egy darabig ült, aztán leszállt az ágyról, s az asztal fiókjából irkát, a szalagos skatulyából meg egy apróka ceruzát kotort elő. Visszahelyezkedett, mint madár a fészkére, maga elé igazgatta az irkát, s rágni kezdte a kurta kis ceruzát. Rágta, rágta, aztán neki nyomta az irkának, s írni kezdett lassan, nehezen. Meg-megállt, nézte a falat, s újra írt tovább. A gyer-

tya majd csonkig égett, mire bajosan elkészült. Akkor olvasni kezdte, amit írt. Úgy olvasta, mint az András levelét. Akadozva, susmogva.

Kelt levelem Brássó, kedves jó katona szeretőm András. Tudatom, hogy jól vagyok, amit Istentől neked is kívánok. Továbbá tudatom, hogy megkaptam a levelet éppen ma, amit küldtél. Továbbá tudatom, hogy csakugyan szolgálok, jól mondta Kis Minya. Pünkösöd után jöttem volt ide. Odahaza mit hogy csináljak. Apám, anyám engedtek jó szívvvel, sze maradt a nyolcból, aki odahaza egye a kenyeret. Aztán nem vagyok nagygazda lánya, szegén leánnak meg az a rendje, hogy szolgáljon. De tudatom véled, hogy szeretek szolgálni, sze micsa ágyba alszok egy kicsi szobában, meg ojanyokat eszek, hogy alig győzőm magam. Ehetek kedvemre, nem nézi ki senki a számból mint odahaza, ott egy cső kukoricát nyolc felé is törtem, hiába na, mert úgy volt. Csak asszonyom ideges naccsága erőssen haragos de olyan, hogy egész nap a fenével etet. Az úr az finom ember, a minap még meg is simogatott biza. Mondom, kedves szeretőm, elég jó helyen vagyok. Igaz, van rossz itt is, dehát mindennek van árnyéka. Sok a lépcső, aztán mind kell súroljam meg mind csak takarítok, mosogatok. Nem lehet állni egy szikrát se egész ilyenkorig né. De nem ez a rossz inkább, sze dolgozni kell akárhol, de hát van itt egy kicsi kis kutya. Egy macska nagyobb nála, mégis több baj van véle, mint tíz nálunknál való kutyával. Fereszteni kell, mint a kicsi gyermeket, meg aztán bolhászni, füsülni meg sétáltatni a nyavalya a négy lábát egye le. De hiába ha asszonyom bolond utánna. Gyereke nincs, hát mind a kutyácskát édesöli. Na ez egy. De még van itt aztán egy úrfi is, olyan legénforma, csak sován, látni se lát jól, mert üvegje vagyon a szemén. Az asszony öccse vagy mije.

Na, ezt még a kutyácskánál is jobban utálok. Ha jó el mellettem, csak csíp meg, aztán mind a mejjemet, a rossz egye le a körmit. Asszonyomnak szégyellek szólani, aztán mind nem hágy békét. Egyszer bécsengetett ahol alszik, hogy vigyek vizet neki, vittem, de csak elkezd fogdosni, mit hogy csináljak, megrúgtam, hogy elhagyott egybe. Azóta eszi a fene, mind csak parancsolna s hazudozik asszonyomnak, hogy lusta vagyok, így meg úgy. A múltkor még sírtam is miána. Kedves jó katona szeretőm tudatom, hogy én is szívellek tégedet s megvárlak, amíg hazakerülsz. Apám mondta, hogy a hátulsó házba tőlük eltérünk, anyám két párnát is ígért, meg a nagy fazakát. Varga Daniné keresztanyám meg ide ígérte a régi osztovátáját. Igaz, azt te is tudnál csinálni, de hadd csak adja. Tudatom, hogy apád is ígérte, hogy a nyíresi félholdat terád írassa, csak becsüljük meg magunk én is, te is. Mondtam, ne féltsen ő engem, jobban szívellek én annál, mint hogy megbolonduljak. Továbbá tudatom, hogy a Sós Pali lánya Ida azt híreszteli, hogy te a reguta táncba neki adtad a zsebbe való kendőt, amit én varrtam volt neked. Még sírtam is, de anyád megmutatta, hogy nem is igaz, mert ott van a ládába. Kedves jó katona szeretőm tudatom, hogy már két hónapi bérem van egészibe a párna alatt. Gyűtöm, mert itt ojany ágyakat lehet venni, hogy ritkaság. Szép uriasat, még kasztenyeket is. Kedves jó szeretőm, továbbá többet nem is írok, a gyertya se bírja. Tisztellek s maradok hű szeretőd

Kacsó Zsuzsi.

Zsuzsi, hogy elolvasta a levelet, a fiókból borítékot szedett elé, melyen ríkított a bélyeg. Nagy alaposággal helyezte el benne az irkából kitépett lapot. De megcímezni már nem ért rá. A gyertyacsonk tócsába olvadt s utolsókat pislogott.

Zsuzsi sietve eresztette le magáról a szoknyát, s ingesen bébújt a pokróc alá. A gyertya mintha csak erre várt volna, ellobbant.

Zsuzsi nézte a fekete csendet, s Andráusra gondolt. Keze nyugtalanul simította végig mellén és hasán a vászoninget. Aztán bolondul arra gondolt, hogy tényleg butaság volt Andrástól, hogy őrá hallgatott sarjúcsináláskor . . .

Márton Ignác vakolatlan faháza úgy nézett ki a hó alól, mint egy őszbe borult cigányember. A ház eresze megszakállasodott, pedig nem is volt valami kemény az idő. Havazni készült. A sütő ablaka kivirágzott, mint a fehér rózsza nyár derekán. Bent a boglyakemence agyagos padkáján ott szuszmogott lisztcsirizzel meg mindenféle színű, tarka-barka papírral Sandri, a Márton Ignác fia. Kihajtotta anyja a házból, mert — úgymond — csak szemetet csinál. Mellette meg ott mesterkedett két iskolás cimborája. Lajika, a Pál Pisti fia, bicskával faragcsált. Tele volt az öle forgáccsal. Ahogy ült egy régi fejőszéken, össze-összehúzta száját szigorúan, s nyesegetett egy darab fácskát nagy vigyázattal. A másik, egy szikrányi fiúcska, színes papírral ragasztott teli egy fából tákolt kicsi házformát, melynek teteje is volt szalmából, akár egy igazi háznak. Az első fala hiányzott, benne fajászolka állott. Ennek a legénykének is füléig csúszott báránybőr sapka volt a fején, mint a másik kettőnek. Meg-megdörzsölte csirizes kezével kivörösödött szemét, mert szivárgott a repedezett hasú öreg kemence, s a sütőben nagyobb volt a füst, mint a meleg.

Sandri, ki csak úgy mezítláb kuporgott a padkán, végiggyönyörködött a kicsi házformán. — Ugyanvalóst szép lesz — nézett a másik kettőre.

— Hát még csillaggal... — duplázott rá a szikrányi fiúcska, kit Fehér Béni Picusé-nak hívtak az apja után, akinek olyan egy-két szál bajusza volt, mint egy macskának.

— Hű az ántiját! — falta be az ujját Lajika. Bele-nyisszentett a bicsokkal.

— Nincs egyéb, mit vágjál! — nagyoskodott rá Sandri.

— Kaparj meszet rá. Édes'ám azt szokott nekem — tanácsolta kicsi Béni.

— Vaj tegyél pókhálót rea. Az meggyógyítja. Nanyó csak tudja — jóakaratoskodott Sandri.

Lajika nagyokat szívott az ujján, s köpött pengőformákat. Majd legyintve fordította el a dolgot:

— Kitelik a főtttyából.

Tovább ragasztgattak, faragcsáltak.

Kicsi Béni Sandrihoz fordult.

— Hogy nem jöttél a héten, te? Gaál Emri feladott a tanító úrnak, azt mondta, nem is igaz, hogy nincs papucsod, mert azt mondta, látott iszánkodni a patakban.

— Azt mondta?

— Azt.

— Akkor hazudott. Ha bémenyek, mind béhasogatom a fejét... Persze, hogy nincs papucsom. Sze ma vesz édes'pám Szeredán, ha eladja a fát, amit vitt. — S elhallgatott. De aztán megint kitört belőle: — Hazudik az. Sze mióta leesett a hó, nem is járhatam ki a házból, csak bajomra. De mennyek csak bél!

— Ne bánd egyet se — szólt oda Laji. — Nagy irigy az. Mindenkit béarul, s a tanító úr hisz neki.

— Ha hisz annyi! — pattant fel Sandri. — Legfeljebb megbújok... bújtam én még — tette hozzá.

— Engem is megcsapott a tennap, mert eldőtöttem a téntát — vallotta be Lajika.

— Eldőtötted?

— El azt. Igen, mert Bandi Báлинд mind hátra rugdosott. Mondtam: Ujj veszteg, Báлинд! De csak rugdos. Hát megharagudtam. Odaütök, oszt leütöttem a téntásüveget is. Folyt végig a padon, mint a patak. Észreveszi a tanító úr, hogy mi van, aszongya, — Páll Laji, gyere ki! — Kimegyek. Aszongya — bújj meg! — Megbújok... Megcsapott úgy a mogyorópácával, hogy gondoltam, elszakadok. — De adtam

én Bandi Báлиндnak azért. Kitőtöttem a bosszúm. Mikor mentünk haza, békevertem a hóba, hogy hazáig bőgött. Biza.

Fehér Béni Sandrit biztatta:

— De ne félj, te, sze nemcsak te vagy, ki nem jött a héten. Legalább tízen maradtak otthon a papucs miatt.

— Még jól jártak, mert mü annyi havat hánytunk, meg fát hordtunk a tanító úrnak, hogy csak. Az egyik nap majd lefagyott a körmöm...

— Pedig „picus” köröm nélkül nemigen van, halod — kacagott rá Lajika.

— Hallgass! Te mi vagy? ... Csolokán! — röffent vissza kicsi Béni.

Sandri elvigyorogta magát. Pál Lajikát Csolokánnak csúfolták az apja után. Mert egyszer Lajika apja, Pál Pisti, valahogy megpénzesedett úgyanyyira, hogy gondolta, na vesz két lovat. Át is ment Moldvába, hallotta, ott olcsó a jó jó. Meg is vett két aprócska, nagyhajú lovacskát. Megkérdezte aztán a régi gazdát, hogy hát, hogy is hívják a lovakat. — Csolokán és Bolokán — mondta neki a nagy tüszőjű román ember. — Hazahozta őket. Másnap, vasárnap befogta a szekérbe, s végigbüszkélkedett velük a nagyúton. Csak úgy táncoltatta őket, ha akartak, ha nem. Hadd lássa a falu. — Gyí, Csolokán! Hí, Bolokán! — pattintgatta felettük az ostort. Másnap aztán már Csolokán Pál Pistinek hívta a falu. De ez még nem volt elég. Egyik vasárnap elmegy hozzá Ambrus András, a komája, valami járatban. Dél már eltelt ugyan, de Pál Pistit még az asztalnál kapta. Ette a pityókatokánt. Szegényes étel biz az, kivált vasárnap fejében, de ha nem akadt egyéb. Szégyellte is Pál Pisti erősen a komájától, s váltig bizonygatta, ő mennyire szereti a pityókatokánt, még a húsnál is többre tartja. — Látod, koma, még vasárnap is ezt eszem, mert van ugyan, háláistennek — de ha úgy szeretem. — Kínálta aztán Ambrus Andrást, hogy — egyél te is, ha nem utá-

lod. — És hiába szabadkozott az árva, belediktált egy tányér főtt krumplit.

Egy pár nap múlva már azt fújták a faluban: — Gyí, Csolokán! Hejsz, Bolokán! Pál Pistiékní fő a pityókatokán. — A lovat már rég el kellett, hogy adja adó vagy más efféle végett, de a csúfneven nem tudott túladni, rajta maradt végképp. Sőt már Lajikát is Csolokánnak kezdték csúfolni.

— Hallgass, Csolokán! — nézett rá keményen még egyszer kicsi Béni Lajira.

Az visszavigyorgott.

— Nete né, picuska . . .

Sandri rájuk szólt:

— Ulhessetek immán!

Azok elhallgattak s tovább szöszmötéltek. Csend lett. Sandri megszólalt:

— Szebb lesz ez, mint a réformátusoké. Hiszitek?

— Biztos, hogy hoz apád csillagot? — kérdezte Lajika.

— Biztos.

— Akkor jó. Kell az a tetejére — szólt Lajika. — A réformátusoknak az nem lesz. De még senkinek — tette hozzá örvendezve.

Kicsi Béni nem hagyta helybe.

— A románok is csillaggal járnak, te.

— Azok igen, de szökös csillaggal és istálló nélkül. Ne félj, e lesz a legszebb.

Sandri felegyenesedett a kuporgásból s kinyújtózódott.

— Csak jó a karácson, ugyé? — kérdezte a másiktól.

— Jó biz' a, mindenfélét ehetsz, amit miesnap nem látsz. De bé is lakok én tőtelékes káposztával, hogy csak. Megeszek egy köblöt — csillogott a Lajika szeme.

— Igen, én is galambost, ne félj — pirult ki a kicsi Béni.

— Hát az édes tészta, a mi? — ragyogott fel Sandri. — Édes'ám azt is szokott csinálni. Még hús-

vétkor is csinált — dicsekedett. — Hejába, minden ünnep, jó ünnep — tette hozzá, de aztán elgondolkozott: — Mi is lenne, ha nem lenne ünnep?

Elmeredtek hallgatva. Végre Laji felijedt:

— Nem lehet a, hogy ne legyen. Sze akkor mikor ennénk tőtelékes káposztát?

— Abbiza — hagyta helybe Sandri.

Kicsi Béni odaszólt neki:

— Te Sandri, én hátramennék egyet.

— Mennyél. Nem foglak meg.

— Te nem, de a kutyátok.

— Láncon van, ne félj, nem ér a ganyéig.

Kicsi Béni meghúzta a retesz madzagját, s kiment az ajtón. Kintről visszakiáltott:

— Pilinkél.

Kint mintha valaki fehér rongyokat tépdesett volna, hulkodált a hó.

Az ölfa-rakás mellett a kutyaólba összetekeredve, mint egy nagy fekete rétes, feküdt a Sandriék kutyája.

Kicsi Béni félszemmel az ólat lesve kuporgott a ganédombon. A kutya rá se hederített.

Béni nekibátorodott, hógomolyát gyúrt, s mikor lejött a ganéről, az ólhoz vágta.

A kuvasz rekedt ugatással ugrott ki. De a lánc visszarántotta.

Ijedten szökte meg magát kicsi Béni, szedte magát eléfelé.

A házból egy öreg, fekete fejkendő asszony jött ki.

— Mit hergeled azt a kutyát te! — ráncosodott szigorúra az arca.

— Nem hergelem, csak fog, nem üsmér ejsze — vörösödött neki a hazugságnak kicsi Béni.

A kutya ugatott bolondul. Az öregasszony a topogó fiúra szólt:

— Eriggy bé már te, ne vadítsd.

Kicsi Béni iszkolt a sütőbe, nagy ajtót nyitva.

— Úgy jössz, mintha szekér szénát hoznál — kiáltott rá Sandri. — Kiereszted azt a kicsi meleget.

Az öregasszony benézett hozzájuk.

— Eszel pityókát, Sandri?

— Eszek, ha hoz nanyó.

Az asszony visszament a házba.

Bent a földes szobában egy fiatal, harmincéves forma asszony tett-vett csendesen a vaskályha körül. A Sandri anyja, az öregasszony lánya. Az anyja odaszólt neki.

— Aggy, vigyek pityókát Sandrinak.

Az asszony a vaskályhán levő üstbe vigyázkodott.

— Kemény ez még anyám, majd ha fő.

Az öregasszony leült a kanapéra. Kint már szürkülni kezdett. A kis szobából lassan mind kijebb szorult a világosság. A tűz fénye mosolyogni kezdett a kályhából.

Az öregasszony komolyan nézte a lányát. Jó darabig hallgatott, míg megszólalt.

— Te Juli, hát tulajdonképpen mért nem szóltál eddig, csak most? — kezdte a nemrégén abbahagyott beszélgetést folytatni. — Hát nem vagyok én anyád? Sze én anyámnak mindent elmondtam annak idején.

A fiatalasszony csak hallgatott.

Az öreg tovább beszélt:

— Sze most már a forró feredő se használ, ha egyszer háromhónapos... Ignác tudja? — kérdezte hirtelen.

— Dehogy tudja — sírt fel az asszony. — Összevág, ha megtudja. Megmondotta, nem kell több bitang nyomorúságra. Megmondotta. Azért nem szóltam magának se, féltem kikottyantja.

— Összevág? Hát tán ő nem hibás? Tán a víz hozta? — mérgelődött fel az asszony.

— Nem törődik az avval. Csak azt mondta, nem kell több koldustarisnya. Csináljak akármit, de neki nem kell.

Az öregasszony a fejét ingatta:

— Baj biza, tudom én, pláné most. Forró feredő kéne, te — nézett a lányára.

Az legyintett.

— Próbáltam már, nem használ semmit. Erzse Mariné tanácsolta, és még egyebet is, de hijába, nem használ.

Jó darabig csend lett. A lomha sötétség előjött a szoba négy sarkából feketén, mikor az öregasszony újra megszólalt.

— Zsákkal próbáltad? — kérdezte csendesen.

— Nem én, mongya, az hogy van? — kérte a lánya.

— Az úgy, hallod, hogy . . . de azt későbbben szokták, tudod a hetedik hónapban.

— Nem baj, csak mondja.

— Hát egy tele köblös zsákot megemelsz a hasadon, tudod, minél nehezebb, annál jobb. Csak mondom, úgy hiszem, azt később szokták. — Elhallgatott.

Újra csend lett. A fiatalasszony a sarokba nézett, ahol egy szemeskukoricával tele zsák állott a falnak támasztva. Most ugyan nem látta, csak tudta, hogy ott van. Gondolkozva állt egy darabig. Az anyja fürkészve nézte. Végül is az üsthöz ment, egy cseréptányérba kiszedett vagy öt főtt pityókát. Aztán az anyjához fordult.

— Vigye ki Sandrinak — kissé furcsa volt a hangja.

Az anyja ránézett, valamit mondani akart, de aztán szó nélkül kiment a sütőbe. Majd onnan kijöve a ház felé lesett. De nem ment be, hanem kiállt a kapuba, s belenézegetett a hóhullásba.

Egy kurta erdőlő szán közeledett. A ló futtában megbotlott, prüszkölve kapta fel fejét, csengve csilingelt nyakán három kicsi csengő. Aki hajtotta, bebugyolálva, szinte mozdulatlanul ült a szánon, be volt lepve hóval. Elhajtott a mindjobban kékülő estében, tovább a falu között.

— Ignác éjfélkor ha megjő. Messzi van Szereda — gondolta az öregasszony.

A sütőajtó megcsikordult. Hátranézett. Sandri szökött ki mezítláb a hóba, s megállt a kerítés mellé.

— Nem mész bé, te varasbéka! — kiáltott rá a nagyanyja. — Megbetegedsz, osztán kúrálhat anyád.

Sandri beugrott vissza a sütőbe. Ott ugyancsak sötét volt már. Kicsi Béni és Lajika a tűz mellett vakoskodtak. Már kész volt az istállócska, csak még a papírbárányokat kell beragasztani.

— Nagyszerű — nézte végig Sandri. — Evvel nem maradunk szégyenbe, ne félj. Csak osztán tuggyátok a kántálást.

— Én tudom az „Istennek szent angyala” elejét, csak a hátujját még bajosan — szólt Lajika.

— Az a legszebb — hagyta helybe Sandri. — Én tudom végig. Még tavaj is tudtam.

Kicsi Béni rájuk nézett.

— Én tavaj, mikor még kicsi vótam, azt kántáltam, hogy — s mondani kezdte vékonyka hangján:

*Én fogaim nagyok,
Szólani se tudok.
Ha nem adtok galambost
Kirúgom a kapusast.*

— Ezt én! — végezte a verset. — Édes'pám tanított. Összeszedtem vele vagy két tarisnya galambost. A jedző úr még pénzt is adott. Adhatott, mondta édes'pám, ha mindennap karácson lenne se tudnám visszakántálni, amennyit ő oda adóba elhordott.

Sandri beleszólt:

— Hát akkor kántálhattad, mert kicsi voltál. De ha már jászollal járunk kántálni, hát kántáljunk rendszeren. Legjobb az „Istennek szent angyala.”

— Sze én azt is tudom, te.

— Hát akkor mit lepcselsz — mérgelődött Lajika. — Inkább próbáljuk, hallám. Jó, Sandri?

Sandri válasz helyett énekelni kezdett. Cikornyázta a kántálást, cifrázta, mint a jászolos istállócskát. A másik kettő fújta utána ugyanúgy:

*Az Istennek szent angyala,
Magos mennyből alászálla.
Éjjel mezőbe megállta,
Pásztoroknak nekik szóla.
Ne féjjetek, tü pásztorok,
Mennyből jöttem tühozzátok.
Elhoztuk az eleséget,
Miből tü es élhessetek.*

*Paradicsom kőkertében,
A legfelső közepében,
Arany szőnyeg leterítve,
Ringó bölcső rajta vagyon,
Az Urjézus benne vagyon,
Jobb kezében aranyalma,
Bal kezével felhanyítsa,
Lejöttében úgy zengeti.*

Mikor elvégezték, újra kezdték vagy háromszor. Akkor Lajika megkérdezte:

— Hát a béköszöntőt tudjátok-e?

Azok hallgattak. Lajika rákezde nagy hangosan:

— Sohasem láttam ilyen szép keresztfát, mint az Urjézus keresztfája, vérrel virágozik, szentlélekkel gyümölcsözik. — Dicsértessék!

— E szép — dicsérte Sandri. — Hajjátok, mü osztán szépen fogunk kántálni.

— Mü osztán igen. De aprószenektezni is együtt megyünk — fogadkozott Lajika.

Kicsi Béni rámondta:

— De még aranyvízért is együtt első napján reggel. Én tavaly is hoztam édes'ámnak a küpüből, mert én úgy szeretem édes'ámat, hogy aki jobban szereti, hát a má sok.

— Próbáljuk meg egyszer a kántálást — szólt Sandri.

A tűz rőtvrösen rápislogott a boglyakemencéből a három összehajolt, vedlett báránybőr sapkára, s tekeredett a kántálás a sütőben, mint a vizes szalma füstje.

Az öregasszony ezalatt a kapuból bejött a ház elé, s rálesett a két sötét ablakra, amely olyan volt, mint két lehunytt szem.

A két lehunytt szem hirtelen felnyílt s rávillant a leselkedőre. Bent a fiatalasszony meggyújtotta a fali lámpát. Az anyja még egy kicsit állt a ház előtt, aztán lassan becsoszogott.

Bent az asszony fáradtan rakosgatott ezt azt. Az anyja fürkészve nézte.

Jó darabig hallgattak. Az öregasszony végigsze-
mezte a szobát, de semmi nyomát se látta annak,
amit látni szeretett volna. De aztán meglátta, hogy
más sarokban áll a zsák, nem ahol volt, s a lányá-
nak ugyancsak meg van izzadva az arca. Nem áll-
hatta meg szó nélkül, odakérdezett halkan:

— Próbáltad, Juli?

Az csak a fejével bólogatott, s a kezével legyin-
tett.

— Osztán nem érzel semmit? — faggatta tovább
az anyja.

— Nem én semmit, hajja — legyintett újra a fia-
talasszony.

A vénasszony hosszas tépelődés után megszólalt:

— Te, Juli, mondanék valamit.

— Mit? — kapta fel fejét az hirtelen.

— Mondanám, hívnánk el Misinét, a vén bábát —
szólt a vénasszony, s csak félszemmel nézett a leá-
nyára.

Az rámeredt.

— Tuggya anyám, hogy járt Csíki Biri? — kér-
dezte.

— Tudom, te, tudom, de az csak egy. Nem min-
denki hal bele, ne félj. Misiné érti a módját, nem
mint az új bába. Ha most elhívom, osztán adnál neki
miegymást — folytatta rábeszélően —, az elcsi-
nálná. Látod, Gergéj Linát, a Brodi Pali feleségét is
ő kúrálta ki, hogy úgy mondjam. A Kacsó Dénes
feleségét is és még hányét, ajajaj... Gondolod, csak
tü vagytok szegények a faluban?... Van valami vas-
kanala... karácsonkor akár táncolhatnál...

— Kell a francnak a tánc. Nem az a fontos. Csak
tudja, Ignác megöl, ha meghagyom...

— Éppen azért te, éppen azért.

Hallgattak.

A fiatalasszony egy helyben állt, s nézett maga
elé.

— Hát hívjam? — kérdezte csendesen az anyja.

— Hívja, ha akarja — mondta az halkan, s a fal
felé fordult.

Az öregasszony fekete hárászkendőt kerített magára. Még egyszer a lányára nézett. Aztán kicsoszogott a kapuig. Ott megállt, szétnézett lopva a kendő alól, aztán elindult a havas úton. A nagykendő lassan fehéredni kezdett. A sütőből utánakanyargott a kántálás.

*... A legfelső közepébe
Arany szőnyeg leterítve,
Ringó bölcső rajta vagyon ...*

Nyár volt, de milyen. Sütött a nap, ahogy csak tudott, tikkadozott a burján a kerítés tövén. A kerítés körüldülingélt egy jókora udvart, melyen két ház is üldögélt. Egy ágálós szép kőház, piros tetővel, mögötte meg egy vályogfalú másik, kicsike ablakokkal, földes tornáccal. Zöldre mohásodott felette a deszkafedél.

A vén ház nyitvahagyott ajtaján macska futott ki hirtelen, fiatal, nyurga, fekete macska. Visszahunyorgott, aztán lépdelni kezdett a csűr felé. A csűr hátul magasodott keresztben a kert előtt. A macska azonban nem ment a csűrig. Már a szín előtt megállt, s visszanézett a ház felé. Na, ha ott nem is látott senkit, de igen maga mögött a farkát. Neki-lendült hirtelen, s kergetni kezdte, úgy né, macska módra.

Ekkor jött ki a leányka. Kenderszőke, egyszál ruhácskában, mezítláb. Befont haja pirosperltisen fityeggett utána ígézés ellen. Kék szeme kereste a macskát ugyancsak, s mikor meglátta, indult is feléje szaporán.

— Cicii! . . . Cicicicii! — csalogatta kedvesen.

Az csak forgott maga körül bolondul.

— Cicii — menegetett a leányka, s mutogatta ujjacskái között a semmit.

Az el is hagyta a farkát, s várta elfeküdve, hogy mi jót adnak neki. Csak a fejét emelgette kíváncsian.

— Cicikém, cicic! — édeselte a kislány, aztán csak lekuporodott melléje ragyogó örömmel, hogy végre megfoghatta.

Egy darabig simogatta, aztán nagyokat nyögve fel-
emelte derekánál fogva, s négyéves kis szíve min-
den szeretetével cipelte boldogan ide meg oda.

A macska nyávogott, lelógó farka idegesen ver-
deste a leányka lábát.

A kút mellett a leányka apja, Sánta Sós Márton
rongydarabokkal dugdosta a vályút, amelyet meg-
repszott a szapora meleg. Szép, magos ember volt,
de egyik lábára sánta, még születésétől. Szégyellte
is nagyon, s örökké az anyját okolta érte. Felhányta
neki, hogy sokat vétetett az isten ellen, s az avval
verte meg, hogy nyomorék fia legyen.

Pedig az anyja templomos asszony volt világéle-
tében, s most még inkább az lett. Istennel kelt,
Istennel feküdt.

Dugdosta Sós Márton a vályút csak úgy ingujjban.
A leányka elpacérozott mellette egészen a kőházig.
Ott lekuporodott a tornáclépcsőre, s babusgatta a
macskát.

A régi házból kijött az anyja valami ruhákat tere-
getni. Hajoldosott, rengve-ringva, szoknyája meg-
megvillantotta lábát huncutul. Szép asszony volt.
Szegényül hozta Sós Márton a szomszéd faluból, de
csak hogy megmutassa, sántán is kap szépet. Min-
dig több akart lenni, mint a többi jólábú ember. Az
asszony ment nagygazdánénak szívesen.

Teregette hát a ruhát ügyesen.

A kőház tornácára vénasszony jött ki feketeken-
dősen. Végignézte szigorúan az udvart s a fiát, de
még szigorúbban a ruhát terítő fiatalasszonyt. Nem
szívelte a menyét sehogy, igaz, az sem őtet. Aztán
csak meglátta a macskával játszó leánykát. Össze is
húzta egyből a szemét.

— Tedd le azt a bűdös macskát, Iduka! — szólt
le hozzá mérgesen.

A gyermek megrettenve nézett fel a nagyanyjára,
s ijedten szorította magához a macskát.

— Hadd a nyavalyába, nem kell az neked! — is-
mételte a vénasszony.

A leányka pityeregve felállt, de a macskát csak
nem engedte.

— Hallod, hogy tedd le! — kiáltotta a nagyanyja, s lépdelni kezdett lefelé.

A fiatalasszony odanézett.

A kislány megfordult hirtelen, s a görcsösen szorongatott macskával elfutni igyekezett. A macska nyávogott keservesen.

— Sicc! Kácc! — hajkurászta dühösen a vénasszony.

A macska nyávogva vicánkolt, végig is karmolta a leányka karját. A gyermek ijedten engedte el, és sírva futott odasiető anyjához, aki elborult arccal kuporodott le melléje. — Szegénykém, te — simogatta anyásan. — Már azt is irigylük, ha játszol egy kicsit... Na né, hogy megkarmolta... — látta meg a vörös karmolást. — Az isten verje meg az ilyet! — mondta ki jó hangosan.

Az öregasszony odaért melléjük.

— Engem veretsz istennel, Ida? — kérdezte haragosan.

— Én magát, ha a leánykát bántja! — állt fel a fiatalasszony. — Mondja, mit vétett magának?...

Az anyósa csak nézte nagy dühösen.

— Semmi bajom a gyerekekkel, te, sze unokám, de a fekete macskát eltakarítsd, megmondtam, ugyi!

Az ember is odafigyelt a vályú mellől, s összefutott a szemöldöke.

A leányka csak szipogott az anyjához bújva, aki dühösen nézett a vénasszonyra.

— Mit akar avval a macskával, mondja? — kérdezte. — Nem nyomja le a helyet, s osztán én etetem, nem maga! — vágta oda a végén.

— Bánom is én, etesd! Mind macskát etess! Egyébre úgysem vagy jó, de ezt eltakarítsd, aszondom, fekete macskát nem tűrök, érted! Az csak a bajt hozza mindig.

A fiatalasszony elbiggyent.

— Na, maga jól tudja, hallja. Nem tud maga semmit. Sze a fekete macska éppen, hogy a szerencsét hozza. Csak magának istene a veszekedés.

— Én édes Jézusom! — nézett az égre a vénasszony. — Halld meg, Isten, miket fog rám!... Hát

nem te rágal folyton, mióta idehozott a fiam, hogy inged se volt! Hát nem te ócsárolsz öregségemre minden áldott nap! Onokámat eltiltod, fiamat uszítod, mégis én civódok? — Összefogta kezét az ég felé. — Én édes Istenem, rogyaszd le az eget, pusztíts el engem, vagy tégy igazságot! — Böszülten fordult a menyéhez. — Te! Eltakarítsd azt a macskát, annyit mondok, vagy elpusztulsz innen véle együtt, te, te . . . Lina lánya.

A menyének féleszű anyja volt, Bolond Linának csúfolták, míg élt.

A fiatalasszonyt vörösre öntötte a szégyen. Hargosan lökte el a beléje kapaszkodó leánykát, s az öregasszony elé dobbant.

— Mért mondja ezt nekem, mért? Öreg léteire csúfolja a más baját? Sze maga azt tartja, hogy jobban hiszi az Istent, mint más, minek csúfol? — kiabálni kezdett. — Lina lánya vagyok, de nem szenteskedek s közben rágok mindenkit, tuggya meg! És azt is tuggya meg, a macska ittmarad, s annyi!

Az ember felkelt a vályútól s odament hozzájuk.

— Meg vannak maguk bolondulva? — szólt az anyjára.

— Hát nem látod, miket csinál vélem? — kezdte az öregasszony. — Egy nap nem hágy békén, mindig kezd valamit. Fáj neki, hogy nem döglök meg, hogy nem ülhet az új házba, hogy poszogjon kedvére. De üljön abba, amit a bolond anyja hagyott! — hadarta, keresztbe állt szeme a dühtől.

— Hallgasson, az istenit, hallgasson! Egyik sem jobb, mint a másik — csendesítette a fia. — Te meg menj dolgozdra, ne mind anyámmal bajolj — fordult a feleségéhez.

— Én bajlok, te, én? — pattant fel az dühösen. — Hát nem ő irigyli azt a kis macskát is a gyerektől? Rám fog mindent a szűk eszivel. Kell nekem az ő háza? Kell a francnak! Pedig te építetted azt is. Öreg létire felfalná a világot. Mi kucorgunk a rongy házban, ő poszog az újban, s az se igazság, csak amér anyád? De bánja a franc, csak hagyna békében. Bejött az a kis szerencse-macska, hát mi baja

véle? Ő eteti? S még te is neki adsz igazat. Igen, mert te sem vagy jobb nálánál. Összekaparnád neki a világot, minket hagysz kucorogni. Egyformák vagytok, egyformák! Két rosszféléje!... — Itt elfulladt dühében, s ölébe kapva a leánykát, sírva beszaladt a házba.

Az ember zavartan nézett utána.

A vénasszony csak tátogott.

— Hát így beszél vélem a feleséged, Márton? Rosszféléje vagyok én neki, te, rosszféléje? Hát ingyen beszélek én neked, azt hiszed? — Kiabálni kezdett dühében. — Mért döglött meg a bornyú, te, mért? Eső sincsen, mióta? Kell neked fekete macska, a kell neked? — Rámeredt a fiára. — Valamit csinált véled, hogy te ezt így tűröd, valamit csinált. — Verni kezdte a fejét a tornác deszkájához. — Megbolondította a fiamat, megbolondította a fiamat! Én édes Jézusom, szakaszd le az eget, haljak meg, ne tudjak semmit!... Ezt kellett megérjem öregségemre, a menyem dirigál, a menyem!... Egy senki, egy senki! — ordította s tépte a haját.

Az ember dühösen csapta oda a kezében tartott rongyot.

— Bolondokháza, a Krisztusát, bolondokháza!... Egy macskáért, egy rongy macskáért!... Na, állj meg, macska! — Egyenesen a régi háznak rontott.

Dühösen taszította be az ajtót.

A leányka a kanapén kuporgott. Az asszony a csérgével letakart ágyra borulva sírt.

— Hol az a macska?

Az asszony nem felelt, a macska meg, mintha megtudta volna, a vaskályha alól bemenekült az ágy alá.

Az ember a szemével keresgélt egy darabig, aztán az asszonyt kezdte nézni. Szerette volna, ha szólna valamit, ne csak hallgasson. Úgy tudott az hallgatni, hogy rosszabb volt, mint a veszekedés.

Nem kereste tovább a macskát. Leült az ágy szélére.

— Mi az isten van veletek? — kérdezte ingerülten. — Veszekedtek egy rongy macska mián, de agyon is ütöm én! — lobbant fel újra.

Az asszony felkapta a fejét. Vörös volt az arca a sírástól.

— Bánom is én, üssed. A szerencsédet ütöd. El is vesztetted te a peredet! — fenyegette az urát.

— Na fene! — kezdett kacagni az ember.

— Kacaghatsz, majd nem kacagsz te, menj csak anyád után! — erősködött gyűlölködően az asszony. Az ember elkomolyodott.

— Mért bajolsz véle, Ida? — kérdezte csendesen, — Hadd el, beszéljen, ne törődj, mit mond.

Az asszonyban felduzzadt újra a keserőség.

— Én bajlok, te, én? Hát szólok valamit is? Sze úgy élek itt, mint valami kuka... Mit is szólhatnék én, a Lina lánya? — tört ki belőle. — Mért vetted el a Lina lányát, mért? — kiabálta dühösen. Meg-megrándult a szája ahogy beszélt, a végén újra sírva fakadt.

— Ne sírj, na — szólt rá az ura. — Öreg már ő is, nem él még a világ.

— Éljen még a kövek! — vágta rá keserűen az asszony. Egy darabig még törölgette a szemét, aztán a legyűrt párnát kezdte igazgatni. Fekete toll bújt keresztül a cihán.

— Tán varjútollu van abba, te? — kérdezte nagy sunyin az ember.

— Az hát! Nem mindenkinek nagygazdáné az anyja! — vágta oda mérgesen az asszony.

— Jó, jó, bolond! Tréfálni sem szabad? — állt fel nehézkesen az ember. — Kácc a nyavalyába! — riasztott rá az ágy alól kibújó macskára.

A macska ijedten kereste az ajtót, aztán vitte a farkát kifelé ugyancsak. A kislány is le hamar a kanapéről s utána.

— Riogasd csak, riogasd — szólalt meg az asszony. — Elvesztetted te a peredet, aztán örülhet Krekuc.

Az ember morgott valami csúnyát, aztán elgon-dolkozva kifelé indult.

— Voltál Gyurinál? — kérdezte utána az asszony. Az ember kelletlen megállt. — Voltam, voltam — nézte a földet.

— Hát eljő?

— El az, ha megfizetem. A fene-franc álljon belé, annyit kér, hogy kimondani is sok — tört ki ingerülten. — Fél Krekuctól, hogy bezáratja.

Az asszony ült hallgatva.

— Látod — mondta aztán. — Azt mondják, bolond, nincs esze. Nincs a fenét! Több van annak, mint tíz okosnak.

— Több annak, Ida — hagyta rá az ember, s özszeráncolt homlokkal kiment.

Az anyja már nem volt az udvaron. Megnézte a kőházat, felvette az eldobott rongyot, s visszaállt a vályú mellé, folytatni, amit abbahagyott.

De az esze nem ott járt, ahol a keze. Mind a perére gondolt. Perben volt a bíróval, a vén Krekucal. A vén Bori háza s földje miatt pereskedtek.

Vén Bori még életében odaigért a házat s vagy két darab földjét Sánta Sós Mártonnak, ha eltartja öregségére étellel s mindennel. Másfél esztendeig küldte is a sánta ember a nagy kondér leveseket. Gondolta: jó az annak, úgy sincs foga, s azt nem kell rágni. Igen, de a vén halnivaló megunta a sok levet, s kifogott rajta ugyancsak. Nagy suttyomban megegyezett Krekuccal is, hogy neki hagyja a vagyonát, csak istápolja vénségére. Már félig holt volt, mikor ez történt. A bíró el is kezdte traktálni sült hússal s mindennel, de úgy, hogy két hét alatt belépusztult a léhez szokott öregasszony a nagy gondozásba.

Sánta Sós Márton nem tudott semmit az egésztől. Hordatta a kondér levest mindennap, s káromkodott, hogy mikor hal már meg. — Még megteszi a csúfot, s kivár engem — mondogatta mérgesen.

Na, de csak akkor káromkodott igazában, mikor a vén Bori halála után eléállt Krekuc, hogy övé ott minden, s betelepítette a vejét nagy hamar a vén Bori vagyonába.

Jaj de odáig lett szegényébe-bújába Sós Márton. Azt sem tudta, mit csináljon. Beszaladgálta a falut jegyzőtől a papig, onnan a csendőrig, de mindenki csak a vállát húzigálta. Krekuc bíró volt.

Akkor beperelte. Tanúnak beadta Bolond Gyurit, aki míg élt a vén Bori, ott ténfergett annál favágni, vizet hozni, miegymást csinálni. Kapott a vénasszonytól szivarat, ezt-azt, és elhálhatott a konyhán.

Na, ezt a kelekótya Gyurit adta be Sós Márton tanúnak. Ez láthatta eleget, hogy majd két esztendőn keresztül ki etette a vén Borit.

Hát az látta is, hogyne látta volna. De ha bolondnak bolond is volt, olyan már nem, hogy ingyen bizonyítsa a Sós Márton igazát. Aztán volt valami hárpia néneje is, aki eddig ugyan nem sokat törődött az öccsével, de most úgy kioktatta a kelekótya fiút, hogy Sós Mártont a fene ette meg fukari mérgében. De nem volt, hogy mit csináljon. Megígért Gyurinak mindent, hogy megnyerje tanúnak. Csak az nem hagyta nyugodni, hogy elfogadja-e a törvény egy bolond bizonyítását?

Mind erre gondolt a vályú mellett is. — Hiába, kéne még egy tanú. De ki? — forgatta az esztét. — Jaj, hogy az úristen! . . . — káromkodta el magát, mert eszébe jutott, hogy dugott pénze is lehetett annak a kupori vénasszonynak. — Annak már fuccs, az a Krekucé — gondolta keserűen. Mérgesen döfködte a repedést, s észre se vette, hogy a kapu kinyílt, s egy kicsike öregasszony jött be, csendesen, akár az egér.

Szép Máriné volt, a falu füle. Abból élt, hogy hordozta a jó szót házról házra. Itt mötyögött erről, ott motyogott arról, valamit csak adtak. De ha egyszer öreg az ember. Élni csak kell valahogy, aztán már sok úgy sincs hátra, azt tartotta Máriné. Leánykorában szép volt, akár a csillag. Szép Márinak is hívta mindenki. Volt kérője, hogy tíz leánynak sem annyi. Ez is lett a baja. Fejébe vette, hogy nem megy akárkihez, csak úrféléhez. Hát azok meg is simogatták az arcát, meg ott né, egyebet. Egy fiatal

jegyző még ruhát is vett neki, ügyest. De férjnek egy sem akart beállni. Az idő meg telik, úgy maradt biza leánynak, vénnek. Aztán már parasztnak sem kellett, s a „Szép Mári” lassan a csúfneve lett. Éldegélt úgy né, maga sem tudta, hogy.

Bejött csendesen, odaköszönt Sós Mártonnak, s közelebb lépdelt.

Az ember megnézte, morgott valamit, azzal matattott tovább.

Máriné állingált kényszeredetten. Tudta, hogy ki nem állhatja ez a kevély ember, s nem is hozzá jött, hanem az anyjához, de mégis szeretett volna valamit odahízelegni.

Állt tanácstalanul, s lopva a kőházat leste.

— Szegény fejed, dolgozol eleget — próbálkozott aztán.

Na, eltalálta. Az ember ránézett sötéten. Nem tett neki, ha sajnálták, soha. Félt, hogy a sántasága miatt sajnálják, s most amúgy is olyan volt, mint a láncos kutya, marós.

— Ne sajnáljon engem senki koldussa, hallja! Nézze mindenki a maga baját! — vágta oda büszke parasztul, s azzal hátat fordított az öregasszonynak.

Az ijedten toporgott, s mentegette a dolgot.

— Sze nem azér mondom te, nem azér. Egész ember vagy te úgyis.

— Mi úgyis? ... — kapta hátra vörösen magát az ember.

— Hát, úgy, né, izé ... — gyúrta a köténye szélét Máriné, s lesütötte a szemét mötyögve.

Az ember rárivallt tele dühvel:

— Mennyen innen dolgára s ne papoljon, mer...!

— Ne haragudj, na, ne haragudj — nyekergett a vénasszony, s riadtan hátrált a kőház felé.

Az ember indulatosan kezdett dolgozni tovább.

Az öregasszony, mint aki nem tudja, mit csináljon, állt a kőház előtt. Puliszkalisztért jött, s most menjen el anélkül. Gondolkozott. Végül a kút felé nézett, s óvatosan fellépdelt a lépcsőn.

Mire az ember visszafordult, már senkit sem látott az udvaron.

Máriné csoszogva lépett be az ajtón, s már az aggyon istent elmondta, mikor észrevette, hogy senki sincs az első házban. Egy darabig a nyakát tekergette, meg köhécselt, hogy vegyék észre, de csak nem jött senki. Végre is lenyomta a belső ház ajtókilincsét, s óvatosan bekukkantott a szobába.

Ott volt, akit keresett.

A jó hűvösségben, pápaszemmel az orrán, imád-ságos könyvből susmogott az asztal mellett a santa ember anyja.

Az „itt van, lelkem”-re odanézett mogorván a pápaszem felett:

— Mi jót hoztál, Mári? — kérdezte nem nagy szívességgel.

Az öreg Mári azért csak közelebb ment, s nagy nyögdösve leült a tornyosra vetett ágy melletti barna kanapéra.

— Hát jöttem egy kicsit, de alig kapám meg — mondta kedvesen. — Látom, igyekszik — nézett az imakönyvre.

— Mire te? — kérdezte az értetlenül.

— A jó életre, Katusné, de jól is teszi, biza — mondta ájtatosan.

— Hát gyönyörűség szolgálni az Urat, Mári — vette le pápaszemét a santa ember anyja. — Csak kígyók között élünk, te, azok bűnre visznek akár-hogy is. Reszket a szívem, hidd el, ma kétszer is káromlám az Istent.

— Ó, szegény feje! — sajnálta meg Máriné.

— Biza te, kétszer is. De mit csináljak, Mári, sze a galamb se túrné. Megértem, te, hogy a menyem dirigál öregségemre.

— Szegény jó asszony! S a fia hagyja.

— A fiam? Hagyja az, ne félj, asse jobb annál. Elvesztenének egy kanál vízbe. Az új ház, Mári, a fáj nekik, a fáj. A haláloamat várják, te, a haláloamat.

Máriné csóváltgatta a fejét, közbe forgatta az eszét, hogy mimódon kérje a lisztet.

A Sós Márton anyja tele volt panasszal. Most, hogy akadt, akinek elmondja, mondta is, mint aki

kívülről tudja. Nem hagyott a menyén semmi jót.

— A halálomat várják, Mári — ismételve minduntalan. — A kőház kell nekik, a kőház. De azt várhatják. Amíg az a drága úristen él, ide be nem teszik a lábuk, ide nem. Nem akarok úgy járni, mint az öreg Veresné. Azt szegényt, mikor már rájuk íratta a vagyont, a menyé beültette a sütőbe s éhezettette annyit, hogy belépusztult az öregasszony. Na, én nem akarok úgy járni, Mári, azt már nem! Coki, amíg én élek! — kiabált mérgesen.

— Jól teszi, biza jól teszi — sietett helybehagyni Máriné. — Igaza van, ne hagyja magát.

— Tudod, mit csinált a drága? — kérdezte Katusné.

— Szegény feje, hogy miket kell megérjen.

— Nem is hiszed el, te. Tudod, bejött ide egy fekete macska. Hát nem itt tartotta?!

Máriné pislogni kezdett, nem egészen értette a dolgot.

— Na, mondjad Mári, a fekete macska nem a bajt hozza? Na, mondjad?

— Na, biza az a bajt hozza — sietett most már válaszolni Máriné. — Jaj, istenem, osztán maga nem mondta neki?

— Hát lehet annak mondani. Itt tartotta, csak hogy bosszantson. Azt hazudja, az ő falujukba a fekete macska szerencsehozó.

— Na, az már nem igaz — mondta ki Máriné határozottan. — Nekünk egyszer volt egy fekete macskánk, s hát nem meghalt apám abba az esztendőbe?

— Ugyi. De hát lehet evvel beszélni? Megbolondította a fiamat is, te — kesergett Katusné. — Hát a multkor is mit csinált? — jutott eszébe egyéb. — Megyek hátra a színbe valamiért, hát ahogy elmegyek előttük, csak kiloccsant egy csomó vizet, éppen a lábam elé. Akkor még gondoltam, bosszantásból teszi, csak azután mondta az öreg bába, akinek elmondtam vót, hogy ügyeljek, mert meg akart csinálni, hogy haljak meg. Kiöntötte a vizet, hogy

lépjek belé, hogy felvegye a nyomomat s osztán kuruzsolja.

— Jaj de rosszféle! — botránkozott meg Máriné. — Az ilyenek igazán nem ártana a hét vasárnapi bőt.

— Mi, te? — kérdezte a vénasszony.

— A hét vasárnapi bőt. Tudja, az olyan — kezdte magyarázni Máriné —, hogy ha valaki haragosa sokat vét maga ellen, hát megbőtöl hét vasárnapot, s kéri Istent, hogy tegyen igazságot. Nem eszik egy szikrányt sem, csak imádkozik ájtatosan. Osztán a hetedik vasárnap után, ne féljen: beteg lesz a haragosa, de olyan, hogy belé is pusztul biza. Én anyámtól hallám, ő is bőtölt a Ráb Erzszi halálára, aki mind apámat csábítgatta annak idején. Aszonta anyám, beteg is lett az olyan, igaz jó későre, hogy egy esztendeig egyebet sem csinált az akkori bába, csak őt kúrálgatta, amíg valahogy helyrejött. De gyereket nem szülhetett többé, mert valami olyas baja volt. Úgy biza — erősítette meg, amit elmondott.

A másik hallgatott egy darabig.

— Nem visz rá a lélek, hogy megtegyem — szólalt meg végül. — Pedig de megérdemelné. Csak én bízom Istenben, aki tudja s látja az én lelkem.

— Tudom én azt, tudom. Drága jó asszony maga. Éngem is hogy kiségit mindig a bajomból, de mindig — sóhajtott Máriné, s elhallgatott.

Katusné nézni kezdte a földet.

— Ki én jó szívvel mindig — szólt kénytelenül. — Mikor van, mér ne segítsenek, csak hát nekem sincs mindig — gondolkozott egy kicsit. — Eső sincs, aztán nem is öröltettem...

Máriné sóhajtott.

— Pedig, gondoltam, ha egy kicsi puliszkalisztet adna, be jól tenné.

A másik hallgatott konokul.

Csend volt, csak Máriné sóhajtozott.

— Megnézem, na — határozta el végre az öregasszony, s felállt nehezen. — Jaj, a lábam, te — nyögdöste.

— Áztassa sós vízbe — tanácsolta buzgón Máriné.

— A főd, Mári, a főd! — legyintett a vénasszony.
— Hát hoztál, amibe vigyed?

Az elébotort egy eddig jól eldugott vászonkendőt, s szó nélkül odaadta, majd ő is felállt.

— Maradj csak — intette le a háziasszony. Nem akarta, lássa a másik, hogy tele liszttel a láda.

Máriné ott is maradt a belső házban, s elbámészkodott a fehér falakon s a nagy tisztaságon. A cifra poharakkal telerakott kaszten tetején almák pirosoztak jószagúan. Az öregasszony megnézte őket, majd az ajtót. Aztán odasettent, s levett egy almát nagy hamar. Ahogy nyúlt utána, megkoccant egy pohár, s el is dőlt csörrenve a többi közé. Elugrott az ajtóra meredve. Az almát lázasan dugdosta a szoknyája zsebébe. — Észreveszi — nézte a poharat, de azért nem merte visszaállítani, pedig a liszttel piszmogó vénasszony odaült még jócskán.

Addig kint a vályú mellett Sós Márton még mindig a perét forgatta így is, úgy is. — Még egy tanú kéne, hiába — gondolta minduntalan. — Csak ki? — jártatta az esztét. Egyszer csak megvillant előtte. — Máriné! — Úgy ahogy, ő is tud a dologról, meg aztán ez-az felfrissíti az esztét.

Egy darabig még piszmogott a kút mellett, de nem tudott nyugodni sehogy, és ment, hogy szóljon az asszonynak is, mikor éppen jött ki az anyjától Máriné sok hálálkodás után.

— Máriné! — szólította meg, ahogy leért a lépcsőkön.

Az öregasszony meghökkenve állt meg. — Mit akarhat vajon? — pislogott zavartan. — Mija te, mija! — szorongatta félősen a puliszkalisztet, s fejét az ablak felé tekergette, nem hallott-e ez onnan keresztül valamit.

Az ember a földet nézte.

— Nem jönne be hozzánk egy kicsit? — kérdezte egész szelíden.

Máriné lopva a kapu felé nézett.

— Hát bemehetek — mötyögte zavartan, s elindult az ember előtt. Nyugtalanul ment be az ajtón s köszönni is elfelejtett ijedtében. Szípgöngybe állt meg a ház közepén.

— Adj széket Márinénak! — intett feleségének az ember, aki nézte kíváncsian, hát ezt miért hívták ide.

Az ura szavára szó nélkül széket tolt az öregasszony alá, aki le is ült arra, de éppen csak a szélére.

Az ember is leült a kanapéra, és szivart kezdett csinálni. Végül megszólalt:

— Máriné! Tuggya ugyi, hogy perbe vagyok Krekucsal? — Elhallgatott, s a szivarát babrálta.

Az öregasszony egyből megérezte, hogy nincs baj semmi.

— Tudom, Márton, tudom. Biza ravasz egy ember az — csóválta a fejét megbátorodva.

A fiatalasszony kíváncsian figyelte az urát.

Az egy darabig hallgatott, aztán csak kimondta:

— Tanúra van szükségem, Máriné — nézett az öregasszonyra. — Nem kívánom ingyen — tette hozzá.

Máriné kezdett elhelyezkedni a széken.

— Hát biza, Márton, etetted eleget a vén Borit, tudja azt mindenki.

— Na ugyi — vágott közbe a fiatalasszony. — Telehordtuk minden jóval a gyalázatost... Jaj, bocssáson meg isten! — vert a szájára. — Halottakról nem illik, tudom, de mikor igaz.

— Hallgass na! — szólt rá az ura. — Hát vállalja, Máriné?

Az ide-oda feszengett.

— Hát vállalni vállalhatom, csak nem szeretném, hogy bajom legyen. Tudod, Krekuc bíró...

— Hát osztán. Ne törődjön maga avval. Ő se az Úristen! — vörösödött ki Sós Márton. — Osztán, ha maga nem is látta, de tudja...

— Jó, jó! Tudom, tudom, csak hát... — elhallgatott kelleetlen. Az igazság az volt, hogy tudni akarta, mit ígérnek neki.

Az ember észre is vette. Csak ő meg azt számítgatta, hogy túl ne ígérjen. Végre csak nekifogott.

— Hát adok vagy két véka búzát, Máriné, s a tárgyalás napját is fizetem...

Az öregasszony csak hallgatott.

— Puliszkalisztet is kap, amennyi csak kell, ne mondja, hogy fösvénkedek. Na, jó lesz? — ígért rá az ember.

— Jó lesz, fiam, jó lesz — legyintett Máriné. — Nem az a fő, hanem az igazság... Igaz, fám sincsen... — mötyögte.

— Viszek én magának — ígérte az ember.

— Megköszönöm, Márton, de ha már ilyen jó vagy, hát adjál egy kis pityókát is, ha akarsz...

Az ember összehúzta a szemét, de azért csendes maradt. — Kap azt is, meg paszujt is, csak aztán állja a szavát.

— Állom én, Márton. Bízatsz bennem, ne félj.

— Akkor jó — állt fel az ember. — Ida, adjál miegymást Márinénak — szólt a feleségéhez. — A tárgyalás után megkapja a búzát is — mondta. Egy kicsit még állt, aztán kiment matatni újra.

A fiatalasszony hordott elő ezt-azt az öregasszonynak, még egy darab szalonnát is.

Máriné mohón nézte az összegyűlt mindent. Azt sem tudta, mit mondjon örömébe. De rájött hamar, hogy mit.

— Be szép macskád van, Ida — nézett a fűtő alá, s meg sem várva a választ, utánatette: — Szerencsehó az ilyen, fekete...

Hát el is találta a fiatalasszony szájaízét egyből. Szidni kezdte az anyósát, de csúful. Elmondta, hogy a vén irigy bajnak mondta a fekete macskát, de csak mert irigyli a leánykától. — Irigyel az mindent, higgye meg, Máriné — panaszolta. — Elótana, ha tehetné. Ő poszog az új házban, mit bánja, ha más sínylődik.

Máriné rábólogatott okosan, és megtoldotta azzal, hogy az ilyen vénasszonynak nem ártana már meghalni.

— Éljen, míg a kövek! — vágta oda neki is a fiatalasszony.

— Igen jó vagy, Ida, nem mindenki az — hümmögte Máriné. — Tudod, mit csinált a vén kántorné menyee? — kérdezte. — Te nem tudod, de tudja más mindenki.

— Micsinált? — kérdezte a fiatalasszony.

— Az azt, te, hogy csinált egy bubaformát rongyból az anyósa képmására, s abba bevarrt macskakörmöt, aztán mindennap, pont éjjélkor összevissza szúrkálta tűvel s kuruzsálta. Aszondják, abba halt meg a vén kántorné...

— Na, ez is megérdemelné — mondta rá a fiatalasszony. — De bánja a franc, éljen. Pedig csak én tudom, mit eszi a napomat. Istene a civódás, higgye meg.

— Tudom én, rossz az ilyennel nagyon — bólogatott Máriné. — Na de megyek — állt fel lassan, s kezdte összeszededegetni, amit kapott.

— Várjon, adjak valamit, amibe vigye — szolt a fiatalasszony, s adott is neki egy kosaracskát.

Az öregasszony hálálkodva köszönt el tőle is, meg Sós Mártontól is kint az udvaron.

— Hát akkor megegyeztünk, ugyi? — kérdezte csendesen az ember.

— Meg, fiam, meg — ígerte Máriné.

Sós Márton ki is kíserte nyájasan, s jókedvűen jött be. Holnap bemegy az ügyvédhez, aztán perelj, Krekuc. Jött, hogy rikkantson egyet. Micsa föld a vén Borié, kivált az egyik...

A házból éppen kifelé lépett a macska, rakosgatta a lábait nagy ügyesen. Elnézte barátságosan, aztán füttyörészve látott a dolgához.

Eltelt az idő s a nap is. Bement az istállóba, hogy ellássa a marhát s a lovait. Lett volna miből, de nem tartott szolgát mégsem. Kupori volt, akár az anyja.

Az istállóban már sötét volt ugyancsak. Alig látott a lámpa felé botorkálni. Belébotlott a fejőszékbe zakatolva. — A fene, aki ide tette!... —

morogta. A lámpa után tapogatott, amely ott szokott lenni felakasztva, de csak meghökkent hirtelen. A tehén felől olyasmit látott, mint két égő szivar. — Mi a franc? . . . — nézte ijedten. Hátrálni kezdett, s újra nekiment a fejőszéknek. A két pont csak eltűnt, s valami kisurrant mellette.

— A macska! — találta ki, hogy mi volt. — Hogy a fene! . . . — szégyellte el az ijedtségét, aztán hirtelen eszébe jutott a múlt héten megdőglött bornyú. Megkereste a lámpát, meggyújtotta, s gyanakodva vizsgálgatta körül állatait. Nem látott rajtuk semmi különöset, de azért gondolkozva állt sokáig. És lefekvés után is mind a fejében motoszkált a macska.

Másnap beszekerezett a városkába az ügyvédhez. Az ügyvéd jól fogadta őt is, pénzét is, amit vitt. Elmondta, hogy mikorra van a tárgyalás, aztán egy óráig mind azt magyarázta, hogy hogyan nyerik meg Krekucot. Úgy teletöltötte reménnyel Sós Márton, hogy az majd sántítani is elfelejtett, olyan büszkén ment végig egy szép hosszú utcát a kocsmáig, ahol a szekerét hagyta. Biza még azt is megtette, hogy ebéd után bort is ivott egy literrel, pedig ritka szokása volt. — Telik! — gondolt kevélyen a vén Bori házára.

Hazafelé elérte egy akkora eső, hogy csurom-csurvíz lett. Jól jött az annyi szárazság után. — Lám, a macska . . . — gondolta hirtelen, s elpisolyodott. De azért valahogy hitte is már a tréfát.

A felesége is azzal fogadta:

— Na, ugyi, lett eső! — Aztán elpanaszolta, hogy a vénasszony csupa irigységből kiöntötte a cseber esővizet, amit az új házról fogott fel.

Az ember rosszkedvűen hallgatta, nem szólt semmit, csak evett.

Az asszony azt is elmondta, hogy ma megint volt Máriné kukoricáért.

— Még idekap egészen — morogta az ember. — Tagadd le máskor, mondd, hogy nincs, amit kér — oktatta a feleségét.

Biza mind oktathatta, mert mikor Máriné újra eljött, és jönni jött az mindennap, hát ha letagadott az asszony ezt, ő kért azt, vagy egyebet. De üres kézzel el nem ment soha. De nem is merték eresztetni. Féltették a tanúságát.

Sánta Sós Márton veresre mérgelődött sokszor Márinén, mert nem unta az meg járni sehogy. Közbe volt egyéb is elég, abból több a rossz, mint a jó. De hát az élet nem mézes madzag. Felesége s az anyja mindennap marakodtak. Ha az öregasszonynak elveszett egy tyúkjá, ki tudja hova, mindjárt a menyének állt neki, hogy eltakarítsa a macskát, mert az csinál minden bajt. Aztán biza a fiatalasszony sem hagyta magát, sem a macskát, s civódtak cigány módra. Sós Márton már hallani sem szerette őket. Ma ez kezdte, holnap az.

Aztán Bolond Gyurival is lett baj elég. Azt a bíró kezdte ijesztgetni, még a csendőrségre is elvitette, csak úgy né. Mikorra hazacsapták, azt izente Sós Mártonnak, hogy ő nem tanúskodik.

A sánta ember egy hétig egyebet sem csinált, csak mind Bolond Gyurit járta meg a bírót szidta. Végre valami pénzráadással lelket vert a kelekótya fiúba, s az újra vállalta a tanúságot.

Krekuc akkor magára Sós Mártonra próbált ráijeszteni.

Felhívatta a községházára a tavalyi adó végett, amit pedig kifizetett már régen.

Szaladgálhatott egy hétig, amíg azt is elintézte. De hát nincs olyan hosszú, hogy vége ne legyen. Telt az idő, s egy szombati nap elhozta a tárgyalást is.

De szép egy reggel volt, mint a pohár. Tiszta, ragyogó.

Sánta Sós Márton a hámot igazgatta a lovakon, ideges volt nagyon. Az idő telt, s Máriné még sehol. Bolond Gyuri fent ült már a saroglyán nagy hallgatva, el volt ereszkedve valahogy s mind csak pislogott. Az ember egyre türelmetlenebbül nézte a kaput. Végre arra gondolt, Máriné talán odahaza

várja, hiszen útba ejtik. Kinyittatta hát feleségével a kaput, felült s indította a szekeret.

Anyja a tornácról nézte.

— Ügyelj magadra, Márton! — szólt felesége is a kapu mellől.

Az ember csak morgott, s megcsapkodta a lovakat.

A fiatalasszony nézett utána, amíg el nem nyelte egy kanyar. Akkor betette a kaput, kurtán az anyósára pislantott, s hátrament a házba. Tett-vett, matatott, de nem fogta a dolog.

Az öregasszony is szótlán volt egész nap, mind az imakönyvét bújta s az órát figyelte. Máskor azt tartotta, ráér megnézni, hogyan telik el az élete, de most mind az órán járt az esze.

Telt a nap nehezen. Eljött a délután is. A fiatalasszony mindegyre kidugta magát a kapuba szekeret várni. Az anyósa is mind a tornácban ténfergett, s leste az utat.

Na, azt leshette.

A Sánta Sós Márton szekere ott állt az alszegi kocsmá előtt a pipáló lovakkal. Sós Márton meg bent egy asztal mellett itta a pálinkát komoran.

A kicsi kis zsidó kocsmáros a pult mögül nézegetett rá lopva. Az ember csak emelgette a poharat, s nézett maga elé. Az elvesztett perére ivott. Csikorogatta a fogát, s kapdosta fel a poharat, hogy ne tudjon gondolkozni. — Nincs Isten! — nézte a semmit. — Falu csúfja leszek! — nyögött fel hirtelen. S hiába akart egyébre gondolni, mind a pere foglalkoztatta. Biza furcsán járt ő ma.

Márinét reggel odahaza sem kapta. Megijedt még jobban, de gondolta, hátha előrement gyalog. Eresztette a lovakat neki az útnak. Minden előtte menőben Márinét vélte, de nem látta ő annak színét sem a tárgyalásig.

Bár ott se látta volna. Ott csak előkerült, ki tudja honnan, s kezdett tanúskodni nagy siránkozva a szigorú bírónak, aki ült egy nagy asztal mellett, mint aki kőből van, előtte kereszt. Mellette egy ab-

lak, s avval szemben egy kémény, mert emeleten volt az igazságnak ez a szobája.

Hát nyekergett ott Máriné magyarul, s egy úrforma mondta utána románul, hogy a szigorú bíró is értsen.

Máriné elmondta, hogy ő sokat nem tud, csak annyit, hogy Sós Márton felkérte tanúskodni, és ő el is mondja az igazat, mert az is igaz, hogy Sós Márton vitetett eccer-máccor egy kis levest a vén Borinak, de az is igaz, hogy Krekuc egy álló esztendeig minden áldott nap húsokkal etette vén Borit. — Itt ránézett az ott álló Krekucra, aki félhold földet ígért neki háromévi ingyen használatra, ha mellette lesz a perben. És Máriné szaporábban rákezdte, hogy biza még bort is küldött Krekuc, mert jó ember az nagyon...

Itt Sós Márton nem bírta már hallgatással. Felugrott, hogy rákiáltson Márinéra, de a bíró rászólt szigorúan, hogy maradjon a helyén. Lenyelte hát, amit mondani akart, s elhallgatott mérgesen. De volt is, hogy mit hallgasson.

Eléállt a Bolond Gyuri nénje is, és elkezdte dicserni Krekucot, mint pap az Istent. — Milyen egy jó ember az, akár a kenyér, hogy etette a vén Borit... ő csak tudja, hiszen az öccse ott szolgált... — alig tudták elhallgattatni, annyi jót rámondott a falubíróra. Hogyne, mikor az a falu disznópásztori hivatalát az öccsének ígérte, s az avval járó komenciót meg neki. Mit is csináljon avval az a kelekótya. Neki meg elkelt, de még hogy elkelt. Volt hat apró kölyke, meg egy nagy részeges ura, aki elitta, amit ő hozott innen-onnan.

Azután Bolond Gyurit szólították elő. Az oda is ment, de akármit kérdeztek tőle, mindenre csak azt mondta, hogy a nénjének van igaza. A szigorú bíró úr csak legyintett, s visszazavarták Gyurit a nénje mellé.

Sánta Sós Márton úgy érezte, megfordult a világ. Mikor már őt hívták a nagy asztal mellé, hát csak kiabálni tudott haragjában, hogy: nincs igazság. Av-

val sokra nem ment, a szigorú bíró rászólt, hogy ott ne kiabáljon, s helyére küldte nagy mérgesen.

Na, annál szebben beszélt Krekuc, akár a vízfolyás. Elmondta, hogy ő nem haragszik senkire, csak szereti az igazságot, azt tudja róla mindenki, ezért is tették meg bírónak. Beszélt ott annyit, hogy csak. Avval végezte: ő a tekintetes törvényszékre bízza az igazát...

Azután még a két ügyvéd veszekedett egy csomót, s avval vége lett a pernek.

Sós Márton azt sem tudta, hogy került ki onnan. Valahogy leért a lépcsőkön, az utcán az ügyvédje mérgesen fordult hozzá: — Na, maga ilyen tanúkat hozott! — legyintett, s elment, hogy nem is köszönt.

Sós Márton azt kívánta, hogy bár szakadna össze a világ, s veszne el mindenki! — Sápadt volt, mint a fal, s jött, hogy sírjon nagy ember létire.

A háta mögött jött ki Krekuc az ügyvéddel, aki rázogatta a kezét jókedvében. A vénember arcán is ragyogott az öröm. Utánuk jöttek ügyesen a tanúk.

Vörösen ugrott Sánta Márton fejébe a harag.

— Hát mija, Máriné! — kiáltott a vénasszonyra. — Jobb a más pénze, mint az enyém?

Az a bíró mellé húzódott félénken, s onnan mötyögte zavartan:

— Szegén asszon vagyok én, fiam, te meg nagygazda maradsz így is, úgy is... — Szipogott, topogott, szégyellte is magát egy kicsit.

A bíró is megállt, s odaszólt nagy sunyin a sánta embernek:

— Hát mija, te, tán haragszol?...

Sós Márton előtt fekete lett minden. Odadobbant a bíró elé.

— Csaló, bitang, az úristen ne adjon szerencsét hozzá, soha, érti, soha!... — elakadt a nyelve az indulattól, csak állt kifeketedve.

A vén Krekuc megrettenve húzódott előle.

— Hallotta, doktor úr, hallotta? — kérdezte megijedve. — Csalónak nevezett, bitangnak... Bepe-relem, be én...

Az ügyvéd szaporán bólogatott, hogy bízza csak rá, s avval mentek is.

Sós Márton megállt utánuk meredve. Végre valahogy helyrejött s elindult ő is. Ment, de csak ő tudta, hogy megy.

A kocsmaudvarról kivezette a lovakat, felült a szekérre, s meghorgadva hagyta, hogy vigye a két ló. A város végén bement valami kocsmába, s beivott egy csomó pálinkát. Ettől megveszett, de úgy, hogy hazáig mind egyet verte a lovakat.

Délután lett, mire a faluba ért. Nem ment haza, beült a zsidóhoz inni. Aztán csak ült az ivóban s hajtogatta, hogy nincs Isten.

A kicsi zsidóka nézegette ugyancsak. Ritka dolog volt nála Sós Márton.

A részeg ember észrevette, hogy nézik. Nem tett neki sehogy. — Sajnál ejsze! — figyelte keserűen. Hirtelen fejébe tódult a kevélység. — Engem ne sajnáljon senki, az úristenit! — gondolta, s felállt az asztaltól összeszorított szájjal. De olyan hirtelen-keményen, hogy az asztal meglódult, s a szűk szájú pálinkásüveg gurulni kezdett lefelé. Vissza se fordult, oda se nézett, bár hallhatta eget. Az üveg szétlepcsent miszlikbe.

— Mennyi az egész, hé? — kérdezte oda dölőfösen.

A kicsi zsidó kiszámította nagy hirtelen.

— Ennyi, Sós úr, ennyi! — mondta, és hehegett nyavalyásan.

Az ember tudta, hogy becsapták, de a szeme sem rándult. Pénzt dobott a pultra, s szó nélkül fordult kifelé. Igyekezett egyenesen lépni, s tántorgott nagyokat.

Valahogy felült a szekérre, elindította a lovakat, s ült nagy egyenesen, mint aki józan. Nehéz feje megbillent hátra, mindig úgy, ahogy a szekér rándult.

Anyja nyitott kaput, de már a fiatalasszony is jött ki sietve a régi házból.

Az ember hátrahajtott egész a csűr elé, s ott kászálódott le nehezen. Addigra a két asszony is odaért.

— Mi van veled, te? . . . — nézte csodálkozva Ida, hogy tántorog.

Az ember ránézett, arcára rajzolódni kezdett az oktalan düh.

— Semmi, te, semmi! Érted? . . . Semmi! — kezdte ordítani nehezen forgó nyelvvel.

— Na, na, na! — ijedt meg az asszony. — Bolond vagy? — Szótlanul a lovakhoz ment, hogy kifogja.

Az ember csak nézte. Csikorgatta a fogát.

— Ügyelj, te, ügyelj, mert . . .

Az asszony látta, urával nincs kivel, nem felelt, bevezette a lovakat az istállóba.

Mikor onnan kijött, csendesen szólt oda:

— Gyere, egyél.

Az ember állt imbolyogva.

Az öregasszony, aki eddig hallgatott, nem bírta tovább, odafordult a fiához:

— Tán csak nem vesztetted el a peredet, Márton? . . .

Na, éppen jótól.

Az elkezdett ordítani:

— De elvesztettem, s ha elvesztettem, mi baja véle?! Mindent elvesztek, mindent! . . . Ezt is né, ezt is! . . . — mutatott az ágálós kőházra.

Az öregasszony meghökkenve hallgatott, de aztán csak kitört mérgesen:

— El a tiédet, fiam, de nem az enyémet, hallod! — Hirtelen a menyére meredt nagy dühvel. — Na, híres! Kellett neked fekete macska? . . . Most fel-fúhatod!

Az, mint akit megcsípnek, pattant eléje. Minden elfojtott dühe kiömlött belőle.

— Fújja fel maga, vén kígyó! Elmennyen innen, mert kiütöm a szemét . . .

Az ember elfeketedve tántorgott középük.

— Mocskok, ti mocskok! — ordított a feleségére. — Cívódtok az én bajomon egy macskáért, egy rongy macskáért! . . . Hol az a macska! Hol az a

macska! — üvöltötte elnyújtva. Felkapta a színnek támasztott vasvillát, s dühöngve lódult a ház felé. Onnan a leányka ijedten menekült az anyjához.

A macska, az éppen a tornác fáján örült a késői napnak. Szundított gondtalanul, ügyet sem vetve semmire.

Az ember nem is vette volna észre, csak az asszony hajkurászni kezdte ijedtében. — Sicc, te, sicc!

A macska ijedten nyitotta kerekre a szemét, szembe az emberrel, aki rácsapott a villával éppen a derekára. Nyivákolva esett a földre, s ott vonszolni kezdte magát, de az ember ráugrott, s örjögve taposta, majd a villával döfködte komisz dühében.

A macska fetrengett, bukdácsolt, verte magát a földhöz. Bársonyos feket szőre csupa vér s piszok lett. Aztán csak elnyúlt. De az ember kétkézre fogta a villát, s paskolta ordítózza:

— Macska kell nektek, macska? ... Nesztek macska, na nesztek! — Végül felszúrta a villára, s a ganédombra csapta a megdöglött állatkát. — Nesztek macska, az isteneket! — mondta, s eldobva a villát, lödörögni kezdett a ház felé.

A két asszony iszonyodva nézte.

A lányka sírva szaladt a macskájához.

— Cicikém! ... Cicii! — zokogta. Lekuporodott s emelgette a megdöglött állat fejét.

— Elmész onnan, te! — látta meg s fordult vissza az apja.

A leányka visszamenekült az anyja mellé, s bújva bújt az apja elől, aki nyúlkaált utána a nagy kezével.

— Mit akarsz, na, mit akarsz? Nem ölnéd meg ezt is?

Az ember őt kezdte ütni dühében.

Az futni kezdett az ölébe kapott leánykával.

— Szégyentelen, szégyentelen ... — kiabált vissza sírva.

A vénasszony már a tornácról nézte őket.

Az ember a régi ház előtt megállt imbolyogva, néhányat még káromkodott, aztán bebotorkált a

házba. A részegség elgyengítette már, hogy csak motyogott, ő se tudta, mit. Aztán csak végigfeküdt az ágyon, mint egy csutak.

Kint a fiatalasszony állt szemben az új házzal, s átkozta az anyósát sírva.

— Megdöglük maga is, ne féljen, megdöglük! — kiáltozta. — Visszaadom én, hogy megveretett a fiával!...

Az öregasszony kiabált vissza egy darabig: Lina lánya, Lina lánya, aztán csak becsapta az ajtót, s bent átkozta a menyét halálos dühében. — Tesz majd az Isten igazságot, ne félj! — kiabálta ki. Végül bement a belső házba, s elévette az imakönyvét.

A fiatalasszony is elhallgatott lassan, s ő is bement a házba.

Az ura beteg volt, hogy csak úgy nyögött.

Az asszony leült a kanapéra, s gondolkozott sokáig. — Megdöglük ő is! — állt fel végül összeszorított szájjal.

Kiment, beparancsolta a leánykát, aki még mindig a macskáját siratta a ganén.

Sötét lett jócskán. Az asszony meggyújtotta a lámpát, s komoran matatott ezt-azt. Enni adott a leánykának, majd lefektette aludni. Az ember sápadtan nyögött az ágyon. A gyenge lángú lámpa alig tudta betölteni a házat. A szoba sarkaiban bujkált a sötét.

Az asszony az urára nézett, s szigorú arccal rongydarabokat szedett elé az asztalra. Tűt, cérnát. Aztán ollóval a kezében csendesen kiment.

Az égre már telehold kerekedett s belepett mindent gyönyörű ragyogón. A csűr árnyéka nem ért még a ganéig.

A fiatalasszony a tornácból végigtekintgette az udvart, mint aki rosszra készül. Aztán sebesen a döglött macskához suhogott s leguggolt. Egy kis idő múlva felemelkedett, s vissza hamar a házba. Ott leült az asztal mellé, varrta a rongybubát s várta az éjfélt...

Az új házból is hunyorgott még világosság. A belső szobában az öregasszony imákat susmogott

fáradhatatlanul, kérte az Istent, hogy tegyen igazságot. Készült a hét vasárnapi böjtre.

Nagy későn aztán eltette imakönyvét, levetkőzött, elfújta a lámpát, s nagyokat nyögve felmászott az ágyra.

— Én édes Istenem, segíts meg engem, szegény öregasszonyt! — fohászkodott sóhajtvá, aztán magára húzta a csergét.

Szürkén virradt a reggel. Egyszínű volt az ég, akár a hamu.

Mihály, a görbe lábú úri kutya, kint ült az istálló küszöbén, s vakarózott, hogy csattogott a füle.

A Birike Péter kutyája volt, úgy került ide, ki tudja, honnan. A legény maga mellé szoktatta, és az istállóban altatta. — Hãjkurássza csak a patkányt... — gondolta. — Legalább éjszaka nyugodhatik.

Mihálynak keresztelte, ahogy a régi ispánt is hívták. Kacagta mindenki, mert mikor az nem látta, csak füttyentett sunyin, s kiáltotta maga elé ártatlanul. — Ide Mihály né, az istenedet!...

Vakarózott hát Mihály a küszöbön, de hogy a lábával nem érte, az orrával kezdte turkálni magát. Kattogtatta a fogát nagy sebesen, kutatta a bolhát. Aztán csak célba vette a farkát, és odakapott olyan hirtelen, hogy felhengeredett bele. Felült aztán nehezen, s prüsszkölt vagy kettőt.

— Menny innen, na!... — lökdöste félre Birike Péter az útból. Mérges volt, hogy mindent egyedül kell csinálnia. A vén Zsiga elément parancsot kapni, aztán csak várja... Hányd ki a ganét, végezz el mindent, aztán majd előkerül ő is...

— Menny, na! — tolta lábával a kutyát.

Mihály nem sokat törődött vele. Arrább ült lustán, és kereste tovább a bolhát.

Birike Péter sepergetett az istálló előtt. Bent rend volt, amilyen kell. — Nézheti akárki!... — gondolta büszkén.

A kastély felől jött is aztán a vén Zsiga. Jött keresztül a sáron, piszmogva.

— Pókhálót ne lássak, azt mondta — állt meg a legény mellett.

Az csak ránézett hirtelen, de aztán vállat vont, és sepert tovább.

A vénember bement az istállóba.

A legény sepert, de kezében valahogy meglassúdott a seprő, és fejében a jóakarát.

— Akármit csinálj, úgyse jó... — gondolta indulattal. Ráhúzott a kutyára, menjen tovább a fenébe onnan.

Mihály lesunnyadt morogva, de már a másodikkra vitte magát ijedten. Szaladt, hogy repdesett a füle. Farkát behúzta egészen a hasa alá, s csak a ganétól nézett vissza, olyan csodálkozom formán.

A legény el is pisolyodott tőle.

— Nem tetszik, ugyé?... — kérdezte csúfolódva.

Mihály csak rázta a fülét.

— Ó, ártatlanja! — kacagta a legény.

A kutya leült a farkára, és nézett a fiú felé féldoldalról.

A vénember eléjött az istállóból. A dohányt dugdosta el odabent. Pislogott, mint a bajbajutott béka. Készült a menyé elé. Legszívesebben nem ment volna sehová, szégyellte az estéli dohánytolvajlást, de hát enni is kell. — Rám fogja, biztos... — gondolta savanyúan. — De ki látta... — erősítgette magát.

A legényre lesett, aki csak sepert. Ha por lett volna, most belepte volna az öreget.

— Jól sepersz... — szólt oda, hogy mondjon valamit.

— Én jól!... — morogta az kurtán.

Az öregnek járt a szeme nyugtalanul. — Megyek s eszem — mondta ki végül, de inkább csak magának mondta, észre sem vette a fiú haragját.

S csakugyan elindult. Ment lassan, tempósan, kerülgette a sarat macska módra.

De akármilyen lassan ment, csak odaért.

Csoszogott, és benyomta az ajtót.

Kicsi ház, három gyerek. Annyival vesződött a menyé. Veszekedett most is, hogy szinte jajgatott:

— ...Meg se tud tojni a szegény állat, mind zaklassák... Mit akarsz, te, mit akarsz, sze most ettél, nem most ettél?!... — kiáltott kicsi fiára, aki sírva bizonygatta, hogy igen, de éhes — s kapaszkodott az anyjába, hogy az fellökte mérgében.

Az öreg, ahogy bécseppent közéjük, nézett mindjárt a helye után ártatlanul a fűtő mellé, s keze rögtön a zsebében kezdett keresgélni. De ki is kapta onnan, mint aki tűzbe nyúl, és nézte a menyét megzavarodva.

Az asszony szeme összeszűkülött az öreg láttán, a szája keskenyre vékonyult egyszeriben. De nem szólt, hallgatott fukarin. Kas alá borította a tyúkot, s tett-vett szótlanul.

A fia csak bögött dünnögve.

A kisebbik lányka a kosár mögé kuporodott, s kukucskálta a tyúkot.

A nagyobbik mind az anyja után nyafogott: — Csípi édesanyám, csípi... — Feje kendővel volt bekötve jó szorosan.

— Úgy jó, ha csípi... — intézte el kurtán az anyja, s jött-ment a házban szigorúan.

— ...Hallgass már, te, hallgass! — rivallt a fiúcskára, aki abbahagyta ijedten, hogy aztán még jobban rákezdje.

A vénember csak sunyított a fűtő mellett, hallgatott nagyokat. Aztán csak eszébe jutott az alma. A konyhán kapott ma egy fonnyadtka almát.

— Né, te!... — vette elé s kínálta oda a fiúcskának.

Abba is hagyta egyből a sírást, szeme nagyra nyílt, mint a hajnali virág, könnyeit felszárította mindjárt az öröm.

Elvette az almát szinte áhítattal.

— Ni, mámá, ama!... — mutogatta anyjának boldogan, s kacagott a két fényes szeme.

— Edd meg, ha alma!... — vont a vállát, de szája szigorú vonása meglágyult egy kissé.

A két leányka körülállta mindjárt a kicsit.

— Ama! . . . — mutatta az nekik büszkén.

Azok nézték a bingyóka kis almát.

— Nem adsz? . . . — kérdezte a nagyobbik, s már nyúlt is az alma felé.

A fiúcska ráijedt, mit akar, s bújt előle az asztal alá.

De az bújt utána konokul. — Adj, na! — követelte.

Mind kapálódzhatott. Elvette erővel, és leharapta majdnem a felét.

A kicsi sírt, hogy hasadt el ketté. A megmaradt alma elgurult az asztal lába mellé.

A leányka aztán bújt félre az anyja elől.

— Hányszor mondjam, hagyj békét a kicsinek, te! — ütötte az mérgében.

— Sose ad, igen . . . — sírta el magát a leányka.

Az asszony a fiát csicsijgatta.

A kisebbik leányka, hogy őt senki sem ügyelte, felvette hamar az almát, és ment ki vele hallgatva, mint egy kis egér.

Az öreg szorongva ült, el volt rontva megint a béke. Sírás, csatara; örült, mikor bájött a fia.

— Örökké nyávogtatod őket! . . . — nézett asszonyára, s leült az asztal mellé, úgy kalaposan.

Az asszony nyelven csúnya szó fogant, de nem született meg. Inkább ételt tett ki az asztalra.

A vénember a fűttő mellett csak hallgatott. Pislogott nagyokat, s várta, hogy hívják.

De a menyé nem szólt volna semennyiért.

A fia vetette oda:

— Magát instállni kell, ugyé? . . .

Az öreg felállott zavartan.

— Éngem osztán nem, csak izé, gondolkozom . . .

Az asztal mellé ment, áldást mondott, kurtát, s leült ő is enni.

Ettek. Puliszkát, a tegnapi levessel.

A fiúcska már a kosár mellett ügyelte a tyúkot, a nagyobbik leányka újra nyafogással ölte az anyját. — Csípi, édesanyám, csípi! . . .

— Mi csípi, te, hadd lám, mi csípi?... — tört ki az végül, és kibontotta a leányka fején a kendőt.

Az kapkodott a feje felé jajgatva.

— ...Jaj, né!... — ijedt meg az anyja, mikor meglátta. Vörös volt a feje bőre, és a füle mellett fel is hólyagozva.

— Miért kell neked mindig a Lina kölykével játszani!... — szidta siránkozva. — Megtötött, ugyl megötött... jaj, drága leánykám! — rémült meg egészen, s nem tudta, mihez kezdjen.

— Mit csináltál, lám, mit csináltál?! — Ment oda az ura is. — Na, az istenedet! — látta meg a leányka fejét.

Az asszony sírni kezdett, és szorította magához a leánykát.

— Mári néni mondta, tegyek rá gázt, aszonta... mert mindig idehurcolod őket! — szidta a gyermeket.

— Nem mondtam, tiltsd ki, az anyjuk dancs nem-jóját! — kiáltotta az ember.

— Hová tiltsam, te, hová tiltsam?... sze bogáncsok azok — jajongott az asszony. — Kitiltom, mégis jönnek, az anyjuk soha nincs otthon, hol ül-jenek?

— Szoktasd magadra őket, tetvesedjünk mind!... — kiabálta az ember, — mosd le vízzel, mit állasz!... — förmedt az asszonyra.

Az ijedten tett meleg vizet a fateknőbe, s mosta a leányka fejét nagy kímélettel. Amíg mosta, mind özvegy Linát s a kölykeit átkozta:

— ...Ideküldi enni... — panaszkolta. — Kinézik az ember szájából az ételt. Ki tudja megtagadni, sze csak állnak s bámulják az embert... Koldusok, nem egyéb!... — Ül j veszteg, te, ül j veszteg!... — nyomta le a leányka fejét, aki sírt-rítt a keze alatt.

— ...Másnak telik, azt hiszi... Kéreget mindenkitől... Beosztása nincs, mikor van, esznek, még éjjel is... Préda, nem egyéb!... Tyúkot ettek vásárnap is, látták a tolluját, én is láttam... Felfal-

nak mindent, örökké sír, hogy nincs, hogy adjanak neki, isten megfizeti... Meg azt az ántiisten — fakadt ki dühösen. — Üljl, mert rád vágok! — kiáltott a leánykára. — Még egyszer lássalak velük, mert elhull a hajad, ne féljl! — ijesztette avval, amittől ő is ijedezett. Most kimondta félősen, s szeme az urára rebbent.

Az ült komoran, mint a haragos ember. Eddig nem szólt, csak a szeme feketedett mind sötétebbre. Most aztán kibomlott, mint a nehéz felhő.

— Te sem vagy különbl! — mondta ki haragosan.

Az asszony észrevette a bajt, s tette, hogy nem hallja. — Hajolj le, na, hajolj le! — kiáltotta a leánykára, s kipirult egészen.

Pirulhatott. Emberéből ömlött a harag, akár a sűrű eső.

— ...Gyalázkodni tudsz s más dancsosságát osztani! — szidta. — A magadét dugdosod bezzeg. ...Fut el a házad, szanaszét minden... Egy váltóm sincs, ehet a kosz... Egy tűt nem tartasz a házban. Minek rozsdásodjék, ugyé?... Te aztán asszony vagy, igazi asszony, mint anyád, mert az is az volt, jó gazdasszony... a te házadat seperd, a krisztusodat, ne a másét, mert!... — hirtelen felállott ültiből — hulljon csak el a haja, mert a tiéd is levágom, ne féljl!... Hogy néz ki az a leányka, hogy néz ki? — meredt a feleségére.

Az csak elfakadt sírva. Otthagyta a leánykát vizes hajjal, s leült a kanapéra, a kötényébe sírni.

A két gyermek is rákezdte rögtön.

Az embernek ellobbant a mérge. Visszaült az asztal mellé, és hallgatott.

Az asszony sírt, s gyűlt benne a keserűség.

Egyszer aztán kifutott belőle:

— Nem vagyok jó, ugyi, nem vagyok jó!... — állt fel könnyesen. — Kínlódom, hogy mocskolj... Te csak jössz s eszel, mint az urak, avval mész el... Mit törődsz te... Egy váltód nincs, azt monddod... honnét... Apádról húzom le, és reád adom fel. A kölyket kell dugjam az ágyba csórén, amíg

szárad... Te nem tudod, csak főzlek, hogy egyél... Kérjem a kicsi zsírt, kolduljak, azt szereted. Ha fa nincs, szedjem a gázt, öljem magam füsttel... De neked legyen ki!... Eltartani se tudsz, csak gyalázni... Ki bírja ezt, te, ki bírja ezt?!... — hirtelen az öregre villant a szeme. — Mást becsülsz tolvajul is, engem semmire... — vágta oda hamar. — Mert nem elég, hogy kínlódom, de kell dugdossak mindent, hogy már én szégyellem...

Az öreg megrettenve ült. Mint a lepke szárnya rebbent a szeme bűje, pislogott nagyokat.

— ...Hadd csak, hadd!... — végezte az asszony, s mert a leányka haja egész tócsát csepegett a földre, felállt, hogy megtörölje.

Ahogy törölte, újra csak sírva fakadt.

— Megölöm magam, meg én! — hüppögte.

Csúnya volt a leányka feje nagyon. A vénember tanácsolni próbálta buzgón:

— Kend meg olajjal, hogy...

Az asszony mint a villám kapta fel a fejét:

— Maga hallgasson!... — s csak a szeme mondta a többi.

Az öreg megzavarodva nyeldesett. Fiára nézett, de annak is kemény volt az arca, akár a kő.

— Sze csak, na... — motyogta, s a sapkáját forgatta tanácstalanul. Feltette, letette akarátán kívül. Végül indult volna, de csak topogott helyben.

Azok hagyták, toporogjon.

Csak mikor mégis elindult gyámoltalanul, szólt rá a fia, nyomva a szót:

— Osztán ha magának nincs dohányja, kérjen, mert adok. Ne csak vigye kéretlenül! Az nem szép, érti!... Tudhatna már annyit a vén eszivel! — mondta kiméletlenül.

Az öreg állt, mint a rajtaért ember. Tagadni sem tudott, csak helyben toporogni. — Visszaadom, te, visszaadom... — tapogatta a zsebeit restelkedve.

A fia csak legyintett.

Az öreg mind keresgélte a zsebeit.

A tyúk kotogni kezdett a kosár alatt s kotogott mind erősebben.

Az asszony otthagya hamar a leánykát, s ment a tojásért.

Ahogy ment, kerülte volna ki az öreget, s az is őt szívesen, de egyfelé léptek s csak egymásnak botoltak újra.

— Álljon, na... — kerülte ki végre az asszony, s ment a kosárnak pirosan.

— Állj az útba te is, állj az útba! — kiáltott kicsi fiára, mert bújt oda az is, hogy lássa ő is a tojást.

A vénember ment ki aztán gyámoltalanul, hogy alig kapta az ajtót.

Kint sem látott a szégyentől. A csűr előtt vette észre, hogy nem jól ment.

Megállt megzavarodva, s pislogott a csűr tetejére, ahol varjú fente a csőrét feketén. A sárga szőrű Mihály kutya ott igyekezett el a csűr mellett, ő tudja hová. Rá sem nézett az öregre.

— De hát miért kínlódom?! — meredt ki a bajusza hirtelen.

De aztán csak lekonyult újra, s belepte megint a szégyen.

— Útba vagyok, na... — ismerte el mötyögve.

Keze önkéntelenül a dohány után matatott, míg rájött újra, hogy nincs nála. Megfordult hát, és indult az istálló felé.

Birike Péter a svájccerek közt tett-vett. Piros bojtot kötözött a legszebbik szarvára. Mindig cifrázta volna őket, mint anya az eladó lányt. Rá sem nézett az öregre, ahogy az bójött. Bújt a tehenek közé, hogy ne látszódjék.

Az öreg odapislogott, és kérdezett volna valamit, de hát csak mötyögés lett belőle. Duruzsolt, hápogott, szidta magamagát és a rongy életit. Végül nagy mérgesen a fapriccsnek tartott, s kotorászott a kabát alá. Valami puhába markolt, hogy csak úgy maradt megállva...

Furcsán állhatott. Birike Péter szakadt el, úgy kacagta. Szébb volt az öröme, mint a piros bojt. Szíviből jött.

— Mihály fogta magának a jó dolgáért... — törölgette a két szemét.

— Na az istenedet!... — meredt rá az öreg, s leseperte kezével az odatett patkányt. — Csúfot űzöl belőlem, mi?... — kérdezte csendesen. — Utadba vagyok, ugyi? — hirtelen káromkodni akart, de csak sóhajtott.

Zsebébe tette a dohányt, s szó nélkül, szomorú-komolyan kiment.

1941

Jó, hogy túl voltak rajta. Harmadnap a házi-
bácsi is már csak legyintett egyet. — Látszik, hogy
fiatal házasok. Ennyi baj érje őket majd ezután is.
Ez afféle úri szokás — mondta. — Majd leszoknak
róla — tette még utána, s újra csak legyintett.
Csak az Annus anyját furkálta még a méreg, hogy
neki miért nem szóltak. Pedig de szívesen kioktatta
volna a vejét, hogyan kell viselkedni az ő lányá-
val szemben... Anyai négyszemközt meg is
mondta Annusnak: — Hogy fogjam pártodat, ha te
eltitkolod?... — Megpróbálta ugyan utólag bele-
szólni, de nem sokra ment vele. Jani erősítette ko-
nokul, hogy: nem úgy volt, mert így volt. Persze
ezt Annus sem tűrhette szó nélkül, s így aztán
mindegyik a maga igazát osztotta.

De mivel az igazság sohasem kétféle, inkább hát
elmondom én röviden, hogyan is volt az egész.
Ebből legalább az Annus anyja is megtudhatja, ki-
nek volt igaza.

*

Egy pénteki nap történt, egyik péntek reggel.

Már zakatoltak a gépek, mikor a „kicsi mester”
magához intette Janit.

— Maga most itt fog dolgozni — mondta neki, s
rámutatott egy gépre, a Kádár Mancsi gépére.

— Meg is ette akkor a fene — gondolta magá-
ban Jani, s fanyalodott el a szája íze. De hát mit
szólhatott volna. Hogy úgy járjon ő is, mint Kádár
Manci?... Az keserűségében, mert nem keresett

semmit, összeveszekedett a mesterrel, s mindjárt elküldték „különkosztra”. Felmondtak neki egyszerűen. Jaj, mert vacak gép volt az, s ráadásul még hitványabb rajta az áru. Alig indult meg, s már pattantak el a szálak marékszámra.

— Na, szervusz bútorrészlet! — legyintett egyet, de hát mit csináljon, odaállt indítani. Csakhogy egy óra múlva teljesen megette türelmét a „tragacs”. Káprázott a szeme a sok szálfűzéstől, s a munkamérő-óra mégsem mutatott semmit. Aztán kire legyen dühös ilyenkor egy akkordba dolgozó szövőmunkás? ... Természetes, hogy a feleségére.

— Az sincs mit bedugni, s kell neki bútorrészlet! ... Kihúzásos rekámé s egy lábú virágállvány ... — lett mindjobban dühös ... — Na, majd megfizeti az, aki ott fent van! — nézett a plafon felé. Aztán, hogy ezt tudja meg más is, otthagyta a helyét, s elindult nagy dühösen. Egy másik terembe ment, egy másik gépterembe. Ott dolgozott Annus, a felesége.

Az szötte ott a flanellt ártatlan-gyanútlanul, mikor csak odaáll melléje az ura, s ennyit mond rém dühösen:

— Aztán a rekámét visszavigyed nekem, vagy még ma kidobom az állványoddal együtt! Megértetted?

Ennyit mondott, nem többet, s avval otthagyta elképedve.

De legalább kitölthette a mérgét. Mire a helyére ért, már szinte megnyugodott. — Legalább az órabért meg kell adják neki, mire valók azok a bizalmiak ... Benne van az a szerződésben. Olyan bolond meg nem lesz, hogy a maga szőrére veszekedjen, mint Mancsi. Hirtelen elmosolyodott. — Annusnak sem ártott — gondolta sunyi módon —, kell a rekámé, igaz, de azért nem lehet azt csak úgy szó nélkül ...

Visszaállt a gép mellé, s piszmogott kényelmesen. — Tőle mind szakadjon, telik a nyolc órából ...

Egyszer aztán hátrament a lehúzó súlyokhoz. Babrált ott guggon ülve, mint aki órabérre babráل.

Ráért nézelődni is immár. Ahogy ott nézelődött, csak megakadt a szeme s kinyílt kerekre. Igaz, elkapta hamar, de már a gondolatát nem tudta elkapni onnan...

Simon Maris is guggolt a szomszédos gép mellett, s olyan nagyon guggolt, hogy újra csak odanézett...

S addig, míg Maris is észrevette. Összekapta magát, s odafenyegedett az ujjával.

— Aztán ha megvakul, mi lesz? ... — kérdezte mosolygósan.

— Akkor már rég nem látnék — legénykedett Jani —, legfeljebb tapogatva ... — tette még utána, s kacagott szembe a leánnyal felbuzdulva.

Az huzigálta a szoknyát lejjebb a térde alá. — Majd megtapogatja magát a felesége ... — ijesztgette Janit, s nevetett kötekedve.

— Nem olyan veszélyes — legyintett egyet Jani, de mert ebben ő sem volt egészen bizonyos, meg-rebbent a szeme akaratlanul. A másik terem felé rebbent.

Maris észrevette rögtön, s elkacagta magát csúfondárosan. Majd egy kicsit feljebb eresztette a szoknyát, úgy véletlenül...

— Jöhetne inkább egy kicsit segíteni — igyekezett ő komolyra váltani a szót. Majd hogy vere-ségnek ne lássék, húzódott nagy lassan vissza a helyére. De aztán, bár maga is szégyellte már a szemét, titokban mégiscsak odanézett, hogy guggol-e még Maris? ...

Hiba volt odanézni.

Guggolt az nagy komolyan, csak fél szemével leste, hogy rajtacsípje Janit ... Akkor aztán kacagott, mint akit csiklandoznak.

Janinak a füle is égett már szégyenében.

— Jönnél csak közelebb, mert nem kacagnál, ne félj! ... — lett mérges hirtelen, de nem mert már odanézni.

Hát nem odajött Maris?

— Na, mit kell segíteni? — kérdezte nagy komolyan, de kacagott a szeme, hogy azt nem lehet ki-bírni.

Nézte, mint a farkas, aztán csak elkapta s beszorította oda jól maga mellé. Aztán fogdosta, ahol csak érte.

Maris birkózott vele, s végül is elkezdte: — Jaj, né, a felesége! . . .

Jani csak kacagott győzelmesen, s dehogy is eresztette.

A leány már egészen kétségbeesett ott mellette.

— Igazán né, eresszen el! — s lökte el magától ingerülten.

Végül már Jani is elhagyta, s félszegül odanézett. S mintha fátyolon keresztül látta volna, biza ott állt Annus, de mint a fagyos idő. Jött volna még előbb, sze meg volt ijedve nagyon, vajon mit akarhat Jani a bútorokkal. — Biztosan megtudta az éjjeliszekrényt is . . . — gondolta nagy zavartan, de hát a művezető ott volt a szomszéd gépen, s nem merte otthagyni a helyét, amíg el nem ment. S most tessék! . . . Az ő híres ura gyámbássa Simon Marist. Először arra gondolt, hogy szembeüti őket, de aztán, mint akinek dróton jár a lába, megfordult mereven, s egy árva szót sem szólva visszament a terembe.

— Izé na, ne izélj . . . — kezdte volna Jani, csak-hogy már nem volt kinek. A vállát huzigálta, s meg volt zavarodva tökéletesen.

Na, ő most megcsinálta! — gondolta kénytelenül, s szerette volna megenni a fejét. Égett talpa alatt a cement. Otthagyta a gépet, s átment hamar Annushoz rendbehozni a dolgot.

— Odatett a mester arra a бүdös gépre, hogy ne keressek semmit — kezdte ártatlanul: — Sze azért voltam дühös reggel a bútorokra . . .

De mintha csak egy szoborhoz beszélt volna. Az még csak rá sem nézett, tett-vett nagy meredten.

Jani meg nem tudta, mit kezdjen el újra. Állott ott zavartan, s nem jutott eszébe semmi. — De legalább szólna, szidna vagy akármi, ne csak hallgasson némán.

— Mit akarsz, na . . . Ne izélj! — próbálkozott aztán, s odanyúlt félszegül, hogy megfogja a kar-

ját. De úgy elkapta előle Annus, mint aki kígyóhoz ér.

— Nehogy hozzám éréj! — kiáltotta durván. Felkapott egy vetélőt, s ha el nem kapja onnan, összetöri az ujját. Szinte fújt a dühtől.

Szégyenében ijedten lesett körbe Jani, sze itt süllyed el mindjárt, ha ezt látta valaki.

— Tisztára bolond vagy... — mötyögte elsápadva. — Na hadd el csak, menjünk haza! — próbálta ijeszteni, s igyekezett aztán eljönni hamar onnan. Beállt a gépe mellé, de nem fogta a dolog. Mind Annusra gondolt, hogy kéne kibékíteni.

— Csak ne lenne olyan makacs! — óhajtotta szívéből, s alig várta, hogy teljen el a nyolc óra... Akkor aztán sietett át hamar Annushoz, hogy együtt menjenek haza.

Csak hogy az nem várta meg. — Az előbb ment el éppen — mondta neki a portás, akitől megkérdezte.

— Ó, hogy a mennybéli!... — kesergett Jani hazafelé menet. — Én aztán megcsináltam! — sóhajtotta, s úgy ment be otthon a kapun, mint aki törvényre megy.

De úgy is ült Annus a házban, mint egy királyi ügyész. Kabátosan ült, megközelíthetetlenül, s meredt a semmibe.

Jani körülnézett lopva a szobában: se tűz, se ebéd, pedig hűvös volt még, áprilisi tavasz... Ránézett Annusra, de arra hiába nézett. El is fogta mindjárt a hirtelen harag... Lecsapta magát komoran egy székbe, s feltette magában: — Ha te így, én is úgy! — Igen, de éhes volt olyan, hogy kopogott a szeme. Egy darabig kibírta nehezen, de egyszer aztán felállt:

— Szóval ez lesz az ebéd?! — kérdezte hatalmasan. De hogy az nem is szólt, járkálni kezdett izgatottan, közben mötyögött mérgesen, adta a haragosat.

— Az ember olyan éhes, s itt kell, hogy mind izéljen!

Hirtelen megállott Annus előtt:

— Mondjad, te bolond vagy? Mi bajod van mostan, mit csináltam én neked?!...

De az csak hallgatott.

Egy darabig nézte, aztán vállat vont.

— Nahát csak fújjad magad! — lecsapta a kabátját, s tüzet rakott hamar. Zsírt tett egy lábosba, s kenyeret pirított benne. Kitette az asztalra, s leült nagy zakatával. Igen, de nem bírt mégsem az ételhez nyúlni.

— Gyere, hallod, s egyél — szólt Annusra komoran.

De az csak meg sem mozdult.

— Csinálj, amit akarsz! — vont vállat újra Jani, s beleharapott dühösen a pirítósbba. De már a második falat kifordult a szájából. Lecsapta a pirítóst a tányérra, s szinte kétségbeesve nézte Annust.

Az, mint a néma kő, se nem szólt, se nem mozdult, csak nézte a semmit meredten.

Osszeacsapta a kezét: — Nahát! Tele az ember bajjal, s még ő csinálja erővel... Mondjad, mit akarsz, mért truccolsz itt velem?!... — kérdezte fojtottan. — Gyere enni, annyit mondok, mert olyan kiáltok, hogy... összefut a világ! — fenyegette meg hirtelen. Egy sifonnal elrekesztett ajtó választotta el őket a házigazdájuktól, s tudta: attól fél Annus a legjobban, ha áthallatszik valami, mikor ők veszekednek.

Meg is rezzent Annus, de azért nem mozdult.

Felállt hirtelen a székről:

— Még egyszer hívlak, s ha nem jössz, vágom oda! — kapta fel a tányért dühösen.

Erre már Annus is más módszert választott. Felállt szótlanul, leült az asztal mellé, s ette a pirítóst, de olyan szenvedve ette, hogy a Jani szájából csak kifordult a falat.

— Evvel nem lehet bírni! — ugrott fel hát újra, s kirohant a házból, hogy inkább ne is lássa.

De mikor megint bejött, Annus még mindig úgy ült, kegyetlen konokul. Kezében a pirítóssal meredt a semmibe.

Most aztán mit csináljon? ... Délután menjen az anyjának segíteni. Megígérte, segít hazahozni a fát, sze egyedül van az öregasszony, s most hagyja ezt így itthon, egyedül? ...

— Hallod, te falelkű! Mondjad meg, mit akarsz? Tudod, hogy le kéne menjek anyámhoz, mit akarsz itt velem?! ...

Annak mind mondhatott.

Várt egy keveset, majd felkapta mérgesen magára a kabátot.

— Hát a bánat szóljon még hozzád! — kiáltotta vissza, s becsapta rá az ajtót. S úgy ment ki a kapun, mint aki vissza sem jön. — Mert bolond leszek mind vele törődni! Hisz akkor annál rosszabb! ...

Nekiindult gyorsan, de már a második utcánál kezdett ám meglassulni. — Az, milyen makacs, még csinál valamit magával — állott meg hirtelen s tehetetlenül.

— Nahát a! ... — felnézett az égre, s már káromkodni sem mert. Egy darabig toporgott ott a két utca sarkán, aztán csak visszafordult. — Éppen csak meglesi, mit csinál ... — szépítette meg a visszafordulását, s úgy ment be aztán a kapun, hogy ne vehesse észre senki. Odaállt ügyesen az ablak alá, s belesett óvatosan ...

De hiába lesett; senki sem volt a házban.

— Annus, te! — nyitotta be hamar a ház ajtaját, — Annus!

Senki.

Hátrasietett hamar.

— Annus, ne bolondulj! — kiáltotta halkan.

De ott sem talált senkit.

— Jaj Istenem, a padlás ... — s ki sem gondolta egészen, már fent volt a padláson. De Annust ott sem kapta.

— Akkor a fáskamrába ... — gondolta hirtelen, s inkább csúszott, mint leászott a létrán.

Belülről volt ott beakasztva az ajtó.

— Nyisd ki, hallod, nyisd ki! — kezdte dőngetni rémülten, majd rángatta nagy erővel.

Hát ki is pattant az ajtó, s ott állott Annus kisírt szemekkel, megrémülve.

— Ne csinálj cirkuszt, te, most biztosan meghallották! — tördelte a kezeit ijedten, s hogy őt ott ne kapják, beszaladt a házba, s dugta be a fülét, hogy ne is halljon semmit. Sze azért ment ki éppen a kamrába, hogy tudja kisírni magát, ne halljanak mindent a házibácsiék. Eleget célozgatnak, hogy szeretik a csendet, s most az az örült Jani felveri itt a világot...

Az az örült Jani meg állt a kamra előtt, s még mindig reszketett a horgas ina. El volt keseredve egészen.

— Játszik az emberrel! — gondolta mind dühösebben.

— Még nekem mondod, hogy csinálom a cirkuszt?! — kezdte rá dühösen, mikor bement a házba. — Se enni, se nyugodni nem tud már az ember, csak amért viccelődtem! — kiabált mind hangosabban.

Annus felállott izgalmaiban. — Kiabálj, na, kiabálj, hallja meg mindenki.

— Bánom is én, hallják! Én nem tudok sugdosva veszekedni! Mi bajod van velem, mondjad meg most rögtön! — meredt Annusra bőszen.

— Az, hogy nem élek többet veled, tudd meg! — csattant ki Annusból hirtelen. — Menj s fogdoss másokat, szégyentelenjel! Visszakapod, ne félj! Megmutatom én, hogy nekem is lehet! Több közöm nincs hozzád, elvégeztem!... — S ezzel tényleg elvégezte, hátat fordított Janinak, s mintha rajta kívül senki sem lenne a házban, tett-vett közömbösen, kutyába se véve az urát. Még a vacsorát sem tette ki eléje.

— Ott van, én megfőztem! — felelt neki kurtán, mikor az követelte. S külön vetett ágyat is magának a kicsi rossz díványra.

Na, ezt már Jani sem hagyhatta szó nélkül:

— Nem úgy van az édes! — tört ki nagy dühösen. — Látom ám, hogy mit akarsz! Nekem ágyat vetsz az úri bútorodra, hogy aztán te reszkess aka-

rattal, s mondhass, hogy kivertelek az ágyból. Nahát, majd hogyne! — Egy rántással lekapta a neki vetett ágyat a kihúzás rekamiéről. Egy kicsi párnát a feje alá rakott, a kabátjával betakarózva, elégedetten készült elaludni nadrágosan a — padlón.

Annus belátta rögtön, hogy nem sikerült a terve.

— Ne bolondulj, hallod! — szidta, kérlelte most már, hogy csupa gyönyörűség volt azt Janinak hallgatni. Dehogymozdult volna.

Csak hát Annus sem hagyta sokáig gyönyörködni. Hirtelen felugrott arról a rossz díványról, s ahogy volt, egy ingesen, ő is a padlóra feküdt, éppen az ajtó elé.

Jani elképedve nézte, hogy az ott mit csinál. Aztán csak felült hirtelen fektéből:

— Kelj fel onnét, Annus, annyit mondok, kelj fel! — s reszketett a hangja izgalmában.

Annus meg sem moccan.

— Hallod, hogy kelj fel! . . .

— De nem alszom a rekámén!

— De ott én sem alszom.

Csend lett egy darabig.

Jani kétségbeesett dühvel ült a nagykabát mellet. — Mindjárt egy óra van, s ötkor fel kell kelni... — Hirtelen felugrott rettentől haraggal. — Felkelsz te mindjárt, ne félj! — ígérte borzasztóan. Felkapta az asztalról a kicsi vizes csuprot, és zsupsz, oda éppen a kályha alá... Preckelt szét a porcelán oly csörömpölve, hogy Annus azt sem tudta, hogy szökjék fel a földről.

De már döngették is túlról a sifón mögötti ajtót:

— Mit csinálnak ott maguk?! — kiabált mérgesen a vén Balog. — Miféle úri szokás?! Egész nap a cécó, s még éjjel is marakodnak! — lármázott mindjobban.

Jani szó nélkül ugrott a rekamiéhez s ahogy volt, egy szál nadrágban, be hamar a pokróc alá. Annus rémült szégyenében fel s alá szaladgált, hogy lobbogott utána a hálóinge. Végül bebújt ő is hamar az ura mellé, s kukultak mind a ketten.

Moccanni sem mertek egy jó ideig. Túl, a vén Balogot Balogné csitítgatta: hagyjon nekik békét, elintézi majd holnap... Addig, míg az morogva végül is elhallgatott.

Egy darabig csend volt. De aztán Annus újra kezdte:

— Ugyi, mit csináltál! Biztosan felmond holnap — nyöszörögte sírósan.

— Mondjon — próbált legénykedni Jani, de már bizonytalan volt nagyon a hangja. — Nem mind te izéltél? — igyekezett mindent Annusra hárítani.

Feküdtek egymás mellett mozdulatlan, csak Annus szipogott tele keserőséggel.

Jani úgy szégyellte magát, hogy nem tudta, mit is mondjon.

— Megmondom, véletlenül esett le a csupor s kész — próbálta vigasztalni gyámoltalanul Annust. — Igen, mert te is felfújsz mindent nagyra — mondta aztán csendesesen. — Sze úgy érzem magam, mint aki rablógyilkolt... Mit csináltam olyan nagy dolgot? Vagy azt akarod most már, hogy térden állva kérjem a bocsánatot?... Nyakunkon a sok baj, s még csinálsz hozzá erővel — mondta keserűen. — Sze itt van holnap szombat, s miből fizetünk kontót. A mézáróst, a boltost, s most még a bútórészlet... Elszököm holnap este, el én, bizonyisten.

— Elég víg voltál máma — vágott vissza Annus. Jani kényelmetlenül hallgatott, majd restelkedve mondta:

— Törődött vele a fene, ő mind vicogott... Ne haragudj, na — fordult Annus felé —, nem lesz többet párja. Na, jól van?...

Annus nem felelt semmit, s így csend lett egy darabig.

De aztán csak hallja Jani, hogy nevet Annus úgy, hogy fullad meg a párnán...

— Most kikacagsz, ugyi! — lett mérges hirtelen.

— Jaj nem, te, csak azt kacagom, te, hogy... — és fulladt meg, úgy nevetett. — Hogy hogy ugrottál be ide, fogtad a nadrágodat, s még most is ott

van rajtad s... — elkacagta a többit, hogy kellett törölgesse utána a szemét.

— Tudtam én, hogy bolond vagy — mérgeskedett Jani.

Már majdnem aludt Annus, mikor csak eszébe jutott, hogy jaj, az éjjeliszekrény!...

— Jani te, hallod! — költögette az urát.

— Mija na, mija? — morgott az nagy álmosan, s el is aludt rögtön, mielőtt mondta volna.

Most aztán titkolhatja tovább, de hogy költse fel immár, sze csak elkezd újra veszekedni...

Abbahagyta tehát, és sóhajtvá fészkelődött az ura mellé.

Hát így történt az egész, s én mit tegyek még hozzá?... Legfeljebb, amit az öreg Balog mondott! Örüljenek neki, hogy tudnak ilyenért veszekedni. Ez úgysis csak afféle úri szokás. Majd leszoktatja őket erről a nyomorúság.

Tél van, szombat este, vizita ideje: jóval kilenc után. Tele van hóval és hideggel a falu, a kerítések zúzmarával. Pattog a zsindegy, repeszi a hideg. A nagy út síkos, akár az üveg.

Egyik ház előtt három kucsmás legény. Az útszélen állnak, szemközt a kapuval. Nagydarab legények, mint egy-egy fia medve. Bajuszosak, alszegiek. Fény motoz ki a házból, lámpafény. Állnak és várnak. Ritkán szólnak, akkor is keveset. Kitartóan várnak, türelmesen, mint a farkas a havon. Múlik az idő, s egyszer csak megrezzenek. Bent a tornácban moccan az ajtó. Pára tódul ki, világosság. A párában egy legény áll, a vizitás legény. Felteszi a kucsmát, s lépeget lefelé. Utána a leány, mert kikíséri. . . . Az alszegiek lapulva nézik, feljebb oldalognak a hetedik házhoz, s ott megállnak újra az út közepén.

Azok az udvaron susognak. A leány nevet, akár a bűgő galamb, s a legény nem bír tőle elszakadni. A kapunak támaszkodik, s fogja a leány kezét.

— Ámálka, te! — mondja. Egyebet nem mond, odavonja magához.

— Eressz el, Dénes . . . — a többi csak dűnnyögni tudja s a csók után mondja ki. — Kijő anyám, eressz! — de azért marad, s visszaadja a csókot . . .

A kapu árnyékot vet, s a lány keze melegít.

Kint az úton erős a hideg. A legények ott állnak, nem is néznek a kapura, csak a fülük figyel.

Végre kattant a kapu, de a legény még visszanez.

A leány már a tornácban villan, s utána pára tódul a házból.

Indulna felfelé vidáman, de akkor csak megáll . . .
Azok ott állnak az úton türelmesen, mint három fa.
Megnézi őket bizonytalanul, aztán lassan, tempó-
san szivart csavar. Vigyázattal méri a dohányt. Pe-
dig hideg van, cudarul hideg. Tétován végignézi az
utat lefelé is. De hát ő felszegi. Aztán gyufa után
kutat. Bár jól tudja, melyikben keresse, megmatatja
a másik zsebét is. Attól megnyugszik, s most már ha-
tározott. Rágyújt, elteszi a gyufát, s megindul kemé-
nyen. Még dúdolni is rákezd, ahogy a vizitából jövő-
nek illik . . .

*Édesanyám rózsafája,
kihajlott a nagyutcára.*

Azok ott hárman nem moccannak.

*Kihajlott a nagyutcára,
a legények bosszújára.*

Odaér.

A három közül kiválik egyik, s lomhán eléje áll:

— Állj meg már, testvér.

A másik kettő lassan kerül két oldalra.

— Mit akarsz, testvér? — nyugodt a hangja, mint
egy köszönés.

— Semmit, testvér, csak hol jártál ilyenkorig? . . .

— Utána nagyot szív a cigarettájából, mert ő is ci-
garettázik.

— Az az én bajom, testvér.

Csendesen beszélnek s komolyan, mintha csak az
időt osztanák meg így szépen, közösen.

Az alszegi eldobja a szivarat, még el is tapodja,
aztán felveszi a fejét:

— Na, hogy ne járjál oda többet, testvér! — s av-
val már üt is keményen, ököllel.

A legény beletántorodik. — Ez mért volt? — S
benyúl a zsebébe . . . Csak a másik kettő, mint két
medve, már rája is dobban. Inog egy darabig, nem
tudja kivenni a kezét. Hiába küszködik, a földre so-
dorják, az út szélére.

S nem tudja kivenni a kezét.

Szó sem hallatszik, csak az ütések suppanása. Kucsmája messzi gurult, az is csupa vér; bicsakfokkal ütik a fejét.

Végre kiszabadult a keze s a bicska... Hasad a posztóujjas...

— Megszúrtál, testvér! — dühödik az egyik.

Ezzel időt nyer, s elgurul hamar tőlük. Felszökik, s forog kereken, mint a pereszlen.

Újra posztóba akad a bicska...

Egyik azon közül keresztülugrik az árkon, s ropog a kerítés, ahogy karót szakít le róla. A másik kettő újra nekimegy a bicskásnak...

De ez meg most kiugrik közülük, s véresen, hajadonfőtt szaladni kezd felfelé.

Azok utána, hogy dobog belé a nagy út...

A karó éri el hamarébb. Keresztülsuppan a fején, hogy oldalt tántorul nyögve. A másik ütés leveri lábáról, s ráugranak egyből, futásból.

— Ne öljetek meg, testvér!... — fogja most már könyörgésre, de csak tapodják, tiporják egyre jobban.

Mikorra otthagyják, alig bír lábára állni. Egyik kapu mellé támolyog, s leül a kicsi padra. — Azt a szentséges!... — a többit csak nyögni tudja. Szájából, fejéből ömlik a vér. A keze is csupa vér...

Azok ott hárman már mennek is lefelé. Mennek és nevetnek cinkosul. Inyükgig nevetnek. Foguk fehérlik a sűrű bajusz alatt. Egyikük felveszi az úton maradt kucsmát, s lemennek a ház elé. A lányos ház elé, szembe az ablakkal. Ott egyszerre kezdik rá és csúfondárosan:

*Szárad a bokor a tetőn,
száradjál el, szép szeretőm!...*

Még dobogtatnak is nagy kedvükben...

*Száradj, szikkadj,
ragadj, hervadj,
száradjál el, ahol most vagy!*

Nevetnek s úgy fújják. Aztán az egyik jól kezébe fogja azt a gazdátlan kucsmát:

— Ámálka! — kiáltja — Ámálka, te!... Kell-e felszegi sapka? ... Nesze, lelkem, babusgasd! — Azal úgy bevágja a tornác sötétjébe, hogy csak úgy puffan.

Aztán elindulnak újra lefelé. Mennek összefogózva s énekelve; csak most immár elnyújtva fújják:

Jaj de bajos a szerelmet titkolni...

Május van, gyönyörű reggel. Szellő lebben a földeken, a fiatal árpa lesimul, mint cirógatott macskán a szőr. Ha macska volna, most dorombolna is ez a határ. Az út, mint leejtett pántlika, s rajta keresztjáró menet. Búcsúsok. Alfalviak. Vagy kétszázan. Elöl négy-öt kereszt s Mária-zászlók. Legények viszik, fekete legények. Keményen tartják, büszkén, magosan. Utánuk ministránsfiúk csengettyűvel. Aztán a pap, miseruhában, oldalt tőle a kántor. Aztán férfiak, asszonyok, s rikít a sok csikos rokolya. Lassan haladnak, ünnepélyesen, s énekelnek elnyújtva. A férfiak dörmögve, az asszonyok élesen, de egyformán színtelenül. A kántor kezdi az ének új sorát, ők rögtön utána rá, furcsán vontatottan:

*... Ékes virágszál,
kit szent Anna szült...*

S hovatovább mind színtelenebbül. Egyik versszakot a másik után. És ki nem zökkennek a lépésből s abból a furcsa ritmusból. Énekük változik, de hangjuk egyforma marad, arcuk mind merevebb. És semerre sem néznek, csak gépiesen előre.

Egy száraz kis öregasszony is fújjá, s lépése ütemére ingatja fejét:

*Ó, áldott Szűzanya,
mennyei szép rózsza...*

Két kezét mellén összekulcsolva tartja, s meggörbült ujjai között fekete szemű olvasó.

*Ó, életünk reménye,
lelkünknek ékessége...*

S nagyon lassan haladnak Szárhegy felé.

Egy útszéli keresztnél megállnak, meghajtják a Mária-zászlókat. Aztán elérik a falut. Ott zeng-kong a harang. Az utak tele búcsúsokkal, néppel. Lobognak a Mária-zászlók. Koldusok mutogatják kifecskézett tagjaikat, s mindegyik fújja a maga mondókáját. Cigányok is vannak, kolduló cigányok. Egy asszony maga mellé rántja leánykáját. — Itt ülj! ... Ellopnak, aztán sírhatsz! — azzal énekel tovább.

Benyomulnak a ditróiak közé. A remeteiek fejüket csóválják éneklés közben, csakhoggy kevesen vannak. A szárhegyiek vannak legelől.

Indulnak a kálváriának. Az alfalviak előbbre törnek, egy vonalba Ditróval. A férfiak húzódnak kezek között a keresztek közé. A pap már nincs közöttük, kivált még az aljban. Nyomulnak fel a meredeken, a remeteiek lemaradnak egészen.

A szárhegyiek elállják az utat. Az alfalviak megtorpannak kissé, s így a ditróiak kerülnek legelőre. De csak egy darabig... A szárhegyieket nyomni kezdi a kétszáz, azokat a remeteiek s így Ditró oldalra szorul. Abba is hagyják az éneket, s tömörülnek dühösen. A kálvária útja mind meredekebb és szűkebb... A ditróiak, mint eleven fal, törnek fel szívosan. A szárhegyi kereszt meg is inog bele. A ditróiak félrenyomják őket, az alfalviak meg másfelől szorítják. Fej fej mellett haladnak, mint egy konok ék. Kinek a keresztje kerül fel leghamarább... Már énekszó sem hallatszik, csak feszülnek egymásba. Tipornak a lábak, s a Mária-zászlók inogva bukdácsolnak. S ebben az iszonyú présben hangtalanul érlelődik a düh.

Szárhegy valahogy mind hátrébb szorul. Alfalu s Ditró megelőzte. S ekkor csak szétterül köztük a

düh. Ököllei kezdik csépelni, vágni maguknak az utat, s a ditróiak vissza őrzöngve, egy embergomolyag lesz az egész búcsú. Eleven gát, melyből karok nyúlnak ki bőszen s csapnak le kíméletlenül. És lebukik az egyik ditrói kereszt, és tiporják keresztül az elesett legényt. De hangtalanul folyik az egész. Az alfalviak, mint a veszettek, tapodják magukat előre, s egy asszonyról hersegve szakad le a szoknya.

A kereszték lebuknak, majd újra lebbenve szállnak, mint a varjak a szélben, s végre elől lebeg az alfalvi kereszt, egy ... kettő ... majd mind a négy, s a Mária-zászló is. Ők értek ki elsőnek a kálvárián. Tépve, lihegve, de ujjongva mennek, s ujjongva énekelnek:

*Ékes virágszál,
kit szent Anna szült ...*

Csengve szól a harang ott fent a kálvárián: és az úton ott fekszik széttaposva az a száraz kis öregasszony, rajta valamivel feljebb egy félig meztelen asszony, majd vérében ázva a ditrói legény.

Úgy éltek veréb módra. Egy cserép alól, más fedél alá. A Szamos utcából a Görbe utcába. De már karácsonykor ott is felmondtak nekik. Alig tudták kisírni, legalább újévig maradhassanak...

Újévkor aztán elhurcolkodtak a Virág utcába valami Kuji úrhoz. Leghátul volt ott egy kis lyuk, hogy azután már csak az árnyékszék következett. Hideg egy szoba volt. Ujjnyira harmatozott minden reggel a fal, fáskamara lehetett azelőtt, vagy mi. A deszkafal éppen hogy csak le volt vakolva. A padlás le sem tapasztva, s egy rongy kis dobkályha csak vitte ki a meleget, mind dughatták fával.

A hideg még hideg, de étel se volt mindig. A tizenhat éves Bélus fél éve, hogy nem keresett egy darab kenyeret. Inasnak állt be nagy bolondul az anyja keserűségére.

— ... Három évre szegődött tiszta ingyen — panaszkolta is az mindenkinek —, eddig még megvoltunk úgy ahogy, csomagot hordott, ezt, azt, ha sokat nem is, de csak hozott. Most állt belé a fene nagy létére — siránkozott. — Én csak hordjam az újságot, járjam az ószert, s ő csak inaskodjon, az úrfi... Nyüvi le magáról a gúnyát, az anyja csak szerezze ki. Dolgozik másnak ingyen... Az övének dirigáljon az is, ne más kölykét nyúzza... Mert hóhér az is, nem egyéb.

Igazat adott az egész utca, csak a fia nem.

— Maga nem akarja, tudom, labdaszedő legyek, azt szeretné, mindenki rongyosa. Hogyne! ... — ma-

kacskodott érthetetlen módon, s nem hallgatott az anyjára, inaskodott tovább.

Ilon a másik. Valami ládagyárban dolgozott, s ott kellett, hogy hagyja. Azóta vizet árult egy moziban. De ott annyit sem keresett, hogy egy rongyot megvegyen magának. Neki is az anyja kellett, hogy ki-szerezze. Mert egyedül csak az öregasszony hordott a házhoz. Mint a gyűjtő egér, futkosott-kajtatott. Útról, szemétről, összeszedett mindenünne min-dent. Aztán kivitte, eladta, csereberélte az ószeren. Azonkívül bejárt, újságot árult, hogy valahogy ki-keresse a mindennapit. De már házbérre nem tellett soha. Egy évben hatszor is költözködtek.

Most újévkor odaköltöztek hát Kuji úrhoz. Igen, de alig múlt el január s a február fele, már Kuji úr is kimondta szigorúan: — Elsejéig, tovább sem-mit! ... Nem mondja, sajnálja, de hát ő miből él-jen? ... Ő jó ember, higgyék el, de negyven évig volt a más kapcája, kínlódott világéletében, hogy vénségére nyugodtan élhessen. S hogy éljen, ha a lakó nem fizet. Akkor mért kínlódott? ...

A szegény asszony végighallgatta türelmesen, s a végén rákezdte, már csak szokásból is:

— Szánjon meg minket, Kuji úr, szegényeket. Mosni megyek, Kuji úr, s a lányom is keres. Fize-tünk mi, kérem, s az Isten is megfizeti ...

Fújta, akár a vedlett koldus.

Kuji úr egészen megijedt tőle. — Ez bogáncs — gondolta, s mérges lett bele. — Ő jó ember, hang-súlyozta ismét, de ami sok, az sok. Elhagyja, amivel tartoznak, s ülhetnek még elsejéig, nem bánja, de aztán sipirc! ... Így mondta: Sipirc! ... Avval ott-hagyta az asszonyt.

— Kutyaszívú! — szídta az magában.

— Az utcára lök, azt mondta ... — adta le a leá-nyának is délután.

Ilon vállat vont, és sietett enni, hogy mehessen vizet árulni.

— Megint ez van?! ... — turkálta a kozmás ízű rántáslevest.

— Honnan adjak, te, miből?! — fortyant fel az anyja. — Tíz újságot adtam el ma, mit gondolsz, szakad le a lábom... — Hirtelen eszébe jutott valami. — Né! — tűrte le a két szárból összetákolt nádliharisnyáját, s lábahúsán két vörös pontra mutatott. — Látod?... Bemegyek egy helyre — magyarázta —, kiáltom az újságot, hát a kutya nekem... Akkora sem volt, mint az öklöm... Még azt mondja egy nagysága, mért hergetem...

— Rúgja fel máskor... Rúgja fel, hogy hengeredjen! De előtte rúgja fel! — ugrott ki Ilonból a harag. — Azt hiszik, más kapca! — izgalmában kilöccsintette kanálával a levest.

Az anyja aztán újra Kuji urat kezdte átkozni. Könnyített a lelkén.

Este a fiának is eléhozta.

Az fáradt volt, hogy csak morgott. — Ő nem cipekedik! — ígérte előre. — Cipekedik ő eleget...

— Mert kellett neked inaskodni! — csapott le rá rögtön az anyja.

S majdnem összevesztek.

— Hát aludni se hágy? — ült fel Bélus a díványon. Az anyja elhallgatott, csak magában zsörtölődött sokáig.

Másnap aztán minden lakáskiadó cédulát végig-silabizált a külvárosban. Ószeri ismerőseitől egyebet se kérdezett, csak lakást. Végül a hónap legvégére kikurkászott egyet, egészen a szőlők alatt. Furcsa ház volt, cégér egy állapotban. Egy szobából állott egy gázos kert szélén, a kátránypapír kövekkel volt kirakva rajta. Dehogy tetszett neki, jaj, dehogyis tetszett. Csak hát itt volt elseje, s Kuji úr dühöngött, nem egyéb.

Felpénzt adott hát rá, s vitte a hírt haza: — Van lakás! — Mire hazaért, gondolatában már ki is szépítette.

— Szép nagy szoba — dicsérte a leányának —, világos, házigazda nincs, oda öntheted a vizet, ahová akarsz... Tyúkókat tarthatunk, te, s malacokat. — Egész belejött a beszédbe. — Lesz zöldség, szilvafa

is van kettő. Megvesszük, befőzzük... Tiszta szerencse, azt mondom.

Este aztán kijelentette:

— Holnap költözünk.

Bélus, aki már feküdt, csak felült. — De holnap vasárnap...

— Legalább segítesz.

— Ki?... — ugrott az fel a díványról. — Hogy még vasárnap is dolgozzak?... Nem gondolja, hogyne!... — kiabálta. Tele volt gonddal, bajjal. A mester ma szégyenszemre a fülét húzta mindenki előtt. Minden bűja kitört belőle. Ordítózott, hogy hogyanak békét neki.

Az anyja csitította, szidta, hallgasson már, ne hallja mindenki, legalább annyi hasznát vegye, hogy segítsen valamit a háznál, ha mást nem. Más ekkora bitang eltartja már az anyját, vagy legalábbis segíti. — Neked coki, amíg én ruházlak! — fogta el a düh az öregasszonyt.

A fiú erre csak kiment az ajtón, úgy rongyos alsóban, s állt a hideg köveken, konok-dacosan.

A megijedt anyja mind hívhatta — gyere be, te, meghúlsz, te —, állt összeszorított szájjal, s meg se mozdult.

Ilon is kérte. Az anyja már rimánkodott. Mind csak hiába. Végül húzni kezdték a karjánál fogva. De kirántotta magát vadul.

— Eresszen engem, eresszen!... — kiabálta durván, bár szeméből szivárgott a könny.

Álltak mellette tehetetlenül.

Igen, de nyikorogni kezdett a Kuji úr ajtaja.

Befutottak, mint a megijedt egerek. Az öregasszony még a lámpát is elfújta hamar.

De semmi sem volt, csak a csendesség.

— Mert megölöm magam! Meg én! — tört ki az anyjukból olyan panaszosan, hogy a fia is megijedt belé.

— Ne izéljen, na, ne izéljen — szállt le a díványról. — Maga mind szid, igen... — mondta engesztelően.

Erre Ilon is sírni kezdett.

— Nem szidlak én, ne félj... — szipogta az anyja. — Majd szid más, hadd el.

— Igen, de maga nem akarja, hogy ember legyenek... — kesergett a fia.

Az anyja nem szólt rá semmit.

Hallgattak, csak Ilon pityergett mindegyre.

— Eridj, feküdj le már! — küldte az anyja.

— Igen, de jöjjön maga is, mit ül itt — sírt fel az újra.

Lefeküdtek.

És reggel Bélus szó nélkül várta, hogy mit kell segíteni.

Anyjuk átvitte őket az új lakást rendbehozni. Csak nézték, mikor odaértek.

Az öregasszony nyugtalanul figyelte őket.

— Jó ház, ha rongyos is — magyarázta buzgón —, nyár jön úgyis, nem igaz? — kérdezte csendesesen.

De neki is elhervadt a buzgalma hamar.

A kályhán se plattni, se cső. A padlón több a lyuk, mint a deszka. Egyik ablak rámostul hiányzott, a fal füstös, piszkos.

— Majd csak lesz valahogy — sóhajtotta. Aztán elszalasztotta Ilont budai földért s háromra festéért. Ő maga elment plattnit és csövet kérni kölcsön. Bélus addig az ablakot próbálta megtákolni úgy, ahogy.

És süttött az áldott márciusi nap, és telt a drága idő. Eljött a dél, s még mindig félben-szerben voltak a házzal.

Bélust ekkor hazaküldték, szedje szét az ágyat s pakoljon a sifonba, ami oda elfér. Stráfot ma nem lehet kapni, pénz úgy sincsen, áthordozgatják kézben — mondták. Nincs messze. Öt utca az egész.

Bélának nem kellett sokat kínlódnia az ággal. Egyet mozdított rajta, s széthullt darabokra. De már ringy-rongy annyi volt, hogy nem fért el a sifonban fele se. Azt sem tudta, hova gyúrja be őket. Rosszkedvében csak dobálta összevissza.

Jött aztán az anyja is Ilonnal, segíteni.

S pakoltak.

Rossz ládába, kosárba, szatyorba, annyi volt a kacat, hogy nem volt mibe tegyék. Anyjuk a sok ószerre járkálással rakásra gyűjtött üres üveget, bokszos skatulyát s mindent. S ragaszkodott mindenhez fösvényül.

— Mit tudjátok ti, miből él az ószeri szegény — szidta őket, ha valamit félrerúgtak, hogy hát ez mire jó? ...

Azok már egészen ingerültek voltak. Összegyűlt előttük minden szegénységük. Egyik sarokban egy szatyorra való dugóra akadtak.

— Egy jó asszony adta — magyarázta az anyjuk —, két hétig mind hurcolta szegény, a kutya se vette. Nekem adta a végén, ne cipelje még haza ... Milyen a szegény? — vontá meg a vállát — örül, ha egy kicsi ingyenhez jut, hát hazahoztam. — Elhallgatott, s mikor látta, hogy azok csak teszik-veszik a dugókat, rájuk hagyta, hagyják ott, maradjon Kuji úrnak.

Kiöntötték hát egy félre sarokba.

Délután lett, mire cipekedhettek végre. Hurcolkodtak aztán veréb módra.

Előbb a sifont vitték. Bélus elől mind nem tudott menni. Ilonnak meg nehéz volt, hogy csak dülingézett. Nem jött a lépésük sehogy. Veszekedtek mind-egyre.

— Ne nyomj, te. Mit nyomsz?! ...

— Hát nem te ráncigálsz?! ...

Minden sarkon megálltak, s a végén már etették egymást a fenével.

Anyjuk a hátuk mögött jött megrakodva. A sok vasárnapi nép szinte mosolyogta őket.

A negyedik hozatalra már este lett. Az ágydeszkákat vitték s az ócska diványt.

Az ötödik út közepén egyszer csak érzi Béla, hogy megy szét a motyó, s hát hull ki belőle a sok dugó ...

— Na, ugyi, hogy elhozta, ugyi! ... — meredt az anyjára, s hirtelen egy villanyfa tövébe borította a sok dugót.

— Hadd ott, bánom is én... — motyogta az anyja —, préda vagy, mint apád volt... — tette utána, s a lakásig mind egyet mötyögött.

Közel éjfélt lett, mire végére értek a sok mindennek. Nem volt már, csak az utolsó hozat. Cseber, tekenő, vagy két öl aprófa, meg a porcelánnemű. Három fületlen bögre, vagy négy mélytányér, a lámpa s az ecetesüveg. Ezeket egy szatyorba pakolták, hogy össze ne törjön. Az aprófát karikába kötötte Béla, összefűzte a szatyorral s mint az átalvetőt, a vállára vette. Egyik kezébe csebert, a másikba egyebet erőszakolt még az anyja. Ilonnak a tekenő jutott. Az öregasszony a mosófazekat cipelte megrakva üres üveggel.

Kuji úr ingbe-gatyába, mint a hörcsög tette be utánuk a kaput, elég volt már a cigánia, mondta, ne éjjel járjanak, mint a baglyok.

Az utcán nem járt senki, csak ők. Az ablakok feketén vakoskodtak. Bélus hátán kocogtak a csuprok. Kezét húzta a cseber, vállán csúszkált a szatyor, hiába igazgatta.

— Összetörik, te, összetörik... — szólt rá az anyja minden csörrenésre.

— Törjön!... — mondta ki kurtán. — Mert mindjárt odacsapom az egészet!... Hogy kelek én fel, igen?... Más alszik régen — tört ki még dühösebben. Megcserélte a csebert, s cipelte tovább nagy mérgesen.

Az anyja már szólni se mert.

Az Ilon fején is nehéz lett a teknő. Igazgatta szegény minduntalan.

Egyik villanyfánál Bélus eléje állt ingerülten.

— Igazítsd meg, te!... — tartotta oda a szatyrot.

— Igazítsd... — kerülte ki Ilon.

— Na, hogy egyen meg a fene!... Hogy az egyen meg! — szidta a fiú.

— Téged! — mondta vissza kurtán.

— Odacsapom, hogy szétmegy!... — rántotta dühösen helyre, de olyan dühösen, hogy csak roppant a spárga, s a szatyor lesuppan nagy csörömpöléssel.

— Jaj, marha! — szörnyülködött Ilon.

A fiú csak állt, s nézte a széttörött csuprokat. Olyan düh fogta el, hogy hirtelen lecsapott mindent, ráugrott a szatyorra, s taposott ott mindent diribdarabra.

Ilon ijedtében szidni kezdte, az anyja csak állt a kezeit tördelve és sikítozott.

— Tróger, te tróger! — Hirtelen fát kapott fel, hogy üsse.

A fiú félreugrott előle, akkor nagy dühében követ dobálta.

— A bánat lepje el a lelkedet! — átkozta. Aztán letérdelt a szatyor mellé, és sírva keresgélte a csuprait. — ...Né, a lámpa is... — sírta —, a tányérok!... Megölöm magam, ó, megölöm magam!...

Ilon ott sírt mellette.

A fiú a villanyfa alatt állt, lehajtott fejjel.

Az anyja sírva átkozta, szidta.

— Az isten szomorítsa meg a szívedet!...

Aztán már csak nyögdösni tudott.

A fiú dacosan felkapta a fejét, de aztán még lejjebb engedte kókadtan, s csak nyeldeste a könnyeit mindjobban.

Az anyja csak nyöszörgött: — Tróger ez, tróger... — ismételte szakadatlanul.

A fia csak nézte szomorúan, aztán odament lassan.

— Édesanyám! — kezdte, s komoly volt az arca, könnyesen komoly. — Ne izéljen, na! — kérte. Hallgatott egy kicsit, azután kimondta: — Sze nem megyek be holnap, ne izéljen, nem leszek inas...

A szegénységnél csak a betegség ha rosszabb. Mi meg szegények voltunk, olyan szegények, hogy egyebünk sem volt, csak étvágyunk. — S hiába, hogy „a szegénység nem szégyen” — mi szégyelltük biza, titkoltuk. Takartuk a világ szemét, hogy úgy mondjam, ha nem is volt háta az ingnek, nyakkendőt kötöttünk. Polgári sorsból estünk mi nagyot. Apám nem törődött már semmivel, megtört testben, lélekben, mi nőttünk burján módra, senki számára. Anyánk ügyelgetett ránk csodálatos módon, hogy el ne essünk végképp.

Brassó szélén laktunk akkor, s biza elég szűken. Haton egy szobában. Kutya dolgunk volt. Tél, február közepe, hideg nagy, fánk semmi, csak ha a Cenk oldaláról hozogattunk lopva. Többnyire az ágyban ültünk állig takarózva. A koszt is gyenge volt, azt sem tudtuk jóformán, miből élünk. Csak bátyám dolgoztatott valami gyárban csip-csupért, de azt is kiszedegette előre bonban. A fogaink belelódultak már a sok szigorkodásba. Kesereghettünk dologra erősen, mert munka az nem akadt. Egyebet sem csináltunk hát, csak kajtattunk étel után, mint a téli egér. Csupa önvédelem volt az életünk, nem nagyon válogathattunk, hogy hogyan éljünk.

Már karácsonyig is furcsán éltünk; novemberben öcsém kicseppent a lemezgyárból. Ő bánta legkevésbé. Gyerek volt, gyenge, s az a sok munka kegyetlenül nehéz. De anyám sírt-rítt, jajongott. Az öcskös végre is nagyot gondolt. Mért fizette ő azt a sok betegsegélyzőt? Legalább annyi haszna le-

gyen... Bevett egy csomó kinint, s beteget szimulált.

Izgult aztán nagy sápadtan az ágyban, mikor a szigorú, gyanakvó orvos kopogtatta, vizsgálta. De hát amúgy is olyan sovány, vékony fülű fiú volt, s úgy tudott köhögni, de úgy...

Az orvos végre is receptet írt, pihenőt rendelt s elment.

Mi meg kacagtunk, örvendtünk bolondul.

Egy hét múlva mehetett anyám a táppénzért. Kikapta rendesen. És kikapta rendesen hétről hétre majdnem karácsonyig. Akkor egyik nap a kiküldött betegellenőrző csicsonkázva kapta öcsémet az utcán. De hát tud egy gyerek mind csak ágyban vagy csak házban is ülni, ha egyéb baja nincs, csak hogy éhes?... Csicsonkázott az utcán.

Nagy dolog lett belőle. A betegsegélyző megvizsgálta a dolgot, hogy még az orvosnak is baja lett. (Képzelem, milyen gyanakvó doktor lett még csak azután belőle.) Öcsémre akkora büntetést róttak, hogy csak lett volna miből fizetgetni. Már börtönt is emlegettek. Anyám éjjel-nappal siratta-féltette a fiát. Mi meg szégyelltük a csalást; de hogy szégyelltük...

Elmaradt hát az orvos, s el a táppénz is. Pedig azután még inkább szükség lett volna rá. Öcsém, nem tudom, a csicsonkázásban vagy a falopásban, de olyan hűlést szerzett, hogy csak fetrengett a láztól, és tavaszig köhögött belé. De hát ki merte volna még egyszer a betegsegélyzőt hívni; igaz, a könyvét is elvették.

Kikoptunk hát a táppénzből, s januártól csak az a két liter tej tartotta bennünk a lelket, amit egy türkösi csángó hozott hitelbe mindennap. Anyám szerezte ezt az embert, ő tudja, milyen nehezen. Gyanakvó volt és szegény ő is. Kondérokban cipelte be a tejet mindennap. Két tehénkéje volt, azokból élt. Tele volt adóval és sunyisággal. Szinte gyűlölködve nézte, mikor kilenc óra felé minket még mindig az ágyban kapott. Látszott rajta, irigyeli a nagy uraságunk. Mit tudta ő, mi hogy van. Mi meg, ahogy

element, ittuk meg a tejet hidegen, nyakig takarózva s mégis dideregve. Úgy vártuk minden reggel, mint gyermek az anyját.

Az első hetet anyám, máig sem tudom miből, talán párnát adott el, de kifizette. De már a második héten elmaradtunk a fizetéssel. — Majd a jövő szombaton... — biztattuk nagy igyekezettel.

Meghökken, de hallgatott. A harmadik héten már karimájáig sem mérte a lábast, s alig köszönt, mikor ment ki.

És mikor szombaton újra csak nem fizettünk, már nem tágított. Kérte hangosan, hogy csak fizessünk biza, sze drága a széna, aztán sok az adó.

Csak lett volna miből.

— Jövő szombaton most már biztosan megadjuk... — ígérte rábeszélően anyám.

Morgott, morgott, de valahogy belenyugodott, s hordta még egy hétig a tejet. Mi már visszautasítani sem mertük.

De mikor aztán a másik héten sem tudtunk fizetni, hát elkezdett káromkodni, hogy mit gondolunk mi, mért eteti ő a marhát, koptatja a lábbelit, ha meg tudtuk enni, fizessük is ki.

Mi szégyellünk eleget, de nem volt, mit csinálnunk, minthogy a másik hétre ígértük megint a pénzadást.

Valahogy újra elment, de tejet nem hozott többet.

És eltelt az a hét is. És jött a szombat. Tőlünk reggel korán már ment, ki merre látott, csak hogy otthon ne kapjon a csángó.

A másik héten aztán minden reggel lestük, mikor jön, és bújtunk, amerre tudtunk, vagy bezártuk az ajtót, hogy nem vagyunk otthon.

Különösen szegény anyámnak volt már nagy gyakorlata az efféle bujkálásban. Ahogy zörrent a kapu, hogy valaki jön, ő már a sifonban volt. Még annyit odasúgott nekünk — mondjátok, hogy nem vagyok itthon —, azzal már húzta is magára a sifonajtót. Apám, ő inkább kimenekült, ha tehetette, a házigazda, fűszeres vagy más ilyen elől.

Na, egyik nap úgy délfelé ülünk bent négyen a szobában. Apám, anyám, én s a húgom. Anyám éppen azzal próbálkozott, mit lehetne főzni babérlevélből meg köménymagból. Egyéb semmi nem volt, csak még egy kis fa. Hát egyszer csak bukik be öcsém az ajtón, hogy — jön a tejes!...

Anyám rögtön a sifonnál termett.

— Mondjátok, hogy nem vagyok itthon — súgta nekem, s már el is tűnt a silány ruhadarabok között. Apám már nem tehetett egyebet, elfeküdt az ágyon, mint aki alszik. Mi meg néztük az ajtót.

Az biza kinyílt, s jött bé a csángó, de olyan dühösen, hogy csak nem is köszönt.

— Hát mondja az úr, mi vagyok én, a kutya istenit!... — kezdett kiabálni az ágy felé.

Apám rögtön felült nagy pirosan. Láttam, szégyenkezik nagyon.

— Izé, na, kifizetjük kérem, csak...

— Mi csak?!... — vadult meg az ember. — Nyakendőt tud kötni, de a tejemet nem tudja kifizetni!... Miféle urak maguk? — kiabálta.

— Kifizetjük, jóember — csendesítette apám —, csak a... csak a feleségem izé, a piacra ment, nála van a pénz... Majd holnap... — s még jobban elpirult a hazugságba.

Jaj, dehogy csendesedett a csángó. Ordított, hogy őt ne bolondítsuk, nem lopta ő a szénát, ha nincs itt a nagysága, hát vár ő estig is, ha kell.

Avval megállt az ajtó előtt nagy dühösen, s nézett minket szinte gyűlölettel.

Apám csak ült az ágyon, mi hallgattunk az asztal mellett, anyám a sifonban.

Jó darabig csend lett, kínos, lassú csend. Öcsém nem is bírta ki. Szépen felkelt az asztaltól, s lassan kiment. Az ember zörögve vette félre a kondérjait.

Hát az ajtónyikorgás utáni csendben csak látom, megmozdul a sifonajtó, kinyílik, kidugja anyám a fejét, s kérdi nagy örömmel:

— Na, elment?!

Aztán csak meglátta az embert, aki állt nagy csodálkozva s egy kicsit bambán. De a csodálkozás

után rögtön kétfelé szakadt a szája, s elkezdett nevetni.

— Hát megjött a nagysága?... — kérdezte, s zötyögött a kacagástól.

Én sem bírtam komolysággal, kacagtam. És nevetett apám is az ágyon.

Anyám is mosolygott kényszeredetten, zavartan. Lassan kijött a sifonból. Izé, na... — motyogott, maga sem tudva, mit mondjon. Mosolygott hol az emberre, hol ránk. Aztán csak leült a székre, ráborult az asztalra, s elkezdett sírni csendesen.

Mi elhallgattunk s néztük. Néztük sokáig.

Egyszer aztán megszólalt a csángó:

— Ne tessék, na... Izé, nincs baj... A fene tudta, hogy maguk se urak... — tört ki hirtelen. Aztán állingált zavartan. — Eljövök majd a jövő héten — szólalt meg végül. — De aztán megadják, ugye? — kérdezte komolyan... De csak elakadt a hangja, ahogy síró anyámat nézte. — ... Rossz a nyomorúság biza... Jaj, mert... — változott hirtelen haragosra a hangja, de csak elnyelte, amit mondani akart. — Hoznék egy kis pityókát, ha nem restellnék — nézett még egyszer anyámra. Azzal összeszedte kondérjait, és lassan és nagyon komolyan kiment.

— ... Mindég a más ökre végénél cselédkedni, utolsó mesterség az ... — panszolta sokszor odahaza az öreg Jóska.

— Jó az Isten, majd csak lesz valahogy — biztatta meg ilyenkor istenes felesége, a sok dologba megpúposodott öregasszony.

— Lesz, lesz — biggyent el az öreg —, még meg is halunk, ugyi — legyintett. — Jobb az ökörnek, hidd meg, azt legalább etetik ... Mert egyszer, nézd csak meg, mit csinálók! ...

Hát lehetett is az öregnek panasza bőven. Rossz helyen béreskedett, fene rossz helyen. A méltóságossal ugyan még ki lehetett jönni valahogy, de a tisztartóval már bajosan. Beleszokott az már a hivatalába, mint a kuvasz a kutyaságba. Még verte is a bérest, ha olyan kedve akadt. Kisisten volt, nem egyéb. Ki mert volna szembeállni véle? ... Senki. Ha csak egyet mukkant is akárki, már csapta el.

S mégis megesett az is. A szembezállás. Meg az. Eleinte hinni se merték, azután meg nagygyá fújták a dolgot. Nőtt az s színesedett, mint a buborék. Ráfogták, hogy Biri Péter, a rongy béres, megverte a csupa büszke tisztartót. — A földre verte, s ott is ütte ... — dicsekedték örömmel.

Nem volt igaz! Biri Péter tagadta is eleget, de már neki sem hittek. — Lefizette szégyenébe — mondták. — Megérdemelte, jól tetted — súgták oda neki még azután is sokszor. Addig, addig, hogy a katonaságtól nemrég szabadult legény is a végén

már csak félszájjal beszélt, titkolózott, mint aki csak nem akarja mondani. Tetszett neki, hogy kinek tartják.

Pedig az egészből csak annyi volt igaz, hogy szembeszállott a nagy kövér emberrel, mikor az ráemelte a botot.

Úgy történt, hogy egyik nap szürkület felé csúnya nagy esőt adott az Isten. Biri Péter csuromra ázott az ökrök mellett, ahogy hozta be a nagy szekér sarjút. A mezei út úgy fogta a szekeret, hogy púposodtak az ökrök. A faluhoz közel aztán az első kerek beásta magát egy akkora vágásba, hogy agyig. Az ökrök fújtak, faroltak, Biri Péter rekedre ordította magát, s mind csak hiába.

Állt, nézte a kereket s az eget. Gúnyája vizes, ő éhes, s né, itt fogja a sötét.

— Csá, hogy a mennybéli úristen... Csá te, sze este van!... — hajkurászta az ökröket mérgesen. — Hó, te, hó!... — állítgatta aztán, mert azok ráigyekeztek a rúdra, hogy csak ropogott belé.

Aztán megint csak állt-várt, szidta hol az ökröket, hol meg az Istent. Úgy kapta ott a tisztartó, aki hazafelé jődögélt éppen.

— Mit csináltál, te, mit csináltál?!... — kezdte rá mérgesen.

A legény felmutatott az égre.

— Az ott fenn, az csinálta... — s káromkodott pogányul.

— Indíts, ne pofázz! — szólt rá kurtán a nagy vastag ember.

A legény cserdített, kiabált, az ökrök döltek a húzásnak, mélyedtek a sárba.

A szekér csak nem mozdult.

— Állj elébük, s oldalt húzasd, marha! — kiáltott a tisztartó. — Oldalt, te, oldalt!...

A legény bokán felül állt a dagadó sárban. Az egyik ökör majd térdre bukott az erős húzástól.

A szekeret fogta a föld.

— Állj innét, te!... Állj, mert!... — ordított a tisztartó, s lökdöste a fiút félre onnan.

Az húzódott hátrább.

A tiszttartó állt most az ökrök elé, s csavarta a rudat mindjobban.

Az ökrök faroltak, cuppogtak, a szekér hátulja magosodott, s az első kerék még jobban nyomult a sárba.

— Biztasd őket, mit állasz!... — ordított a tiszttartó.

A legény csáगतott, emeldeste az ostort, a szekér egészen megdőlt, s a rúd csak nagyot roppant gyászosan.

— Mit csapdosol, te, mit csapdosol!... — ijedt meg a tiszttartó, s faroltatta az ökröket vissza nagy hamar. Aztán nézegette a rudat félősen.

Meg volt biz az repedve töből.

— Mindég csak a kár, a máriáját... — ordította. — Mert holnap elcsaplak, az istenedet!...

A béres megrándult.

— Csá nye!... — csapott az ökrökre, hogy valakin ő is bosszúját töltse.

— Mondtam, hogy ne csapd!... — meredt rá a tiszttartó, s a botot is felemelte rá.

Biri Péterből, maga sem tudta hogy, csak kiömlött a harag.

— Ide ne, tiszttartó úr!... — kapta ki a sarjúk közé szúrt villát. — Ide ne, mert!... — Többet nem szólt, csak markolta a nyelet. Feketedett a szeme, s a szája összeszorult vékonyra.

A tiszttartó bele is hökkent.

— Csendörkézre adlak, bitang!... — ígérte ijedten, s hadonászott a bottal. Csak hadonászott a bottal. Csak hadonászott, ütni, azt nem mert.

A legény állt konokul.

A tiszttartó belezavarodott a mocskolódásba.

— Hányd le, húzasd ki, de hazahozd, mert!... — parancsolta szigorúan. — Kicsi legényt csinálók én belőled, ne félj! — fenyegetőzött még hatalmasan, s azzal otthagya.

A legény nézett utána komoran, keserűen.

Későre került csak haza, de sarjú nélkül. Lerakta, s otthagya az út szélén haragjába. Nem bolond éjjel is dolgozni. Így is elmúlt éjfél, mire ledughatta

magát a vackába. Aztán úgyis elcsapja, gondolta keserű egykedvűen.

A tisztartó el is csapta. Még a bérét sem adta ki. — Fizesse meg a rudat! ... — mondta.

A fogát csikorgatta szegény, s ígérte reggel a többi előtt, hogy felgyújtja, fel ő! ...

Az öreg Jóska rokona volt szegről-végről. Csak hallgatta az öreg nagy elgondolkozva. Valamin jártatta az eszét erősen. A többiek is nézték a földet.

— S nem ütött hozzád, te? ... — kérdezte meg az öreg hirtelenül.

— Jaj, az istenit, hát hazudok én? ... — nézett rá Biri Péter.

Az öreg a fejét csóválta.

— Akkor már ő is csak egy ember, én azt mondom ... — susmogta nagy titkosan. — Mondjátok, egy se marad, ha Pétert elcsapja ... Sok a dolog, mit tud csinálni ...

— Hát maga? ... — kérdezték azok bizalmatlanul. Most az öreg kezdett el fészkelődni.

— Hogy én? ... Hát izé ... — hirtelen mérges lett. — Hát én is egy kutya vagyok veletek ... nekem is kijut, vagy nem? ... — Megcsendesedett. — Hiába na, így nem lehet, ma Péter, holnap mű ... Tudja az áldás ... — vakarta meg a fejét —, mit mondtok na?

De azok csak hallgattak pislogva, s hallgattak biza egész nap. Dugdosták egymás elől még a szemüket is, nemcsak a szavukat. Mindegyik a Péter baját igyekezett kisebbiteni, de mindegyik rájött, hogy a Péter baja az ő baja is. Káromkodtak belé. Mindegyik azt szerette volna legeslegjobban, ha ő valahogy kimaradhatna, de a többi csinálja meg. Igen, de mindegyik felijedt, hogy ha mind ezt akarja, marad minden a tisztartó kedvére. Erre már csak azt keresték, hogyan biztassák egyik a mászt mind bátrabban. — Van igaza az öregnek ... — gyűltek össze az esti sötétben.

Az elején még sunyiskodtak, félősködtek egymással, de a végén csak megegyeztek nehezen.

És biza másnap hagyták az ökröket az istállóban, a szekereket a színben, még villát sem fogtak ganékihányini.

A tisztartó azt sem tudta, hova legyen veszett dühében. Ordítózott csúnyán, aztán elrohant a jegyzőhöz is végül.

Az hallgatta kénytelenkedve. — Ő nem sokat tehet — húzódozott. — Egyezték ki velük... — tanácsolta. — Erővel senkit nem lehet munkára fogni... s az ő falujában nem szereti az ilyesmit... Kellemtlen... — mondta.

— Hogy ő ezekkel?... — képedt el a tisztartó. — Jaj, azt al... Inkább még a faluból is kivereti őket — kiabálta, s fújt belé veresen.

De hát csak nem verette. A sarjú java a mezőn volt, a sok dolog a nyakán... Estig még kibírta valahogy, akkor aztán maga elé hívatta az öreg bérést.

Jött az, csak nem egyedül. Ötön álltak a tisztartó elé.

Az komoran nézte őket.

— Hát ittmaradhat az a bitang... — mondta ki végül rekedten. — De nehogy még egyszer, mert!... Akkor nincs pardon!... — fejezte be dühösen.

A vén Jóska bólíngatott nagy áldozatosan, s cserelgette lábait zavartan. Mind a többire nézett sunyin, de azok hallgattak konokul. Az öreg nyeldesett, nyeldesett, végül is kimondta:

— De a rúdért se húzzon a tekintetes úr, sze nem hibás abba se, ugye na... — A többire nézett, mondjanak azok is valamit.

Morgott is mindegyik összevissza.

A tisztartó csak állt rájuk meredve. Hirtelen kibombolta az inge gallérját.

— Jó, ne fizessen a rúdért se... — mondta, de csak suttogva jött ki a hangja.

— Ugye, na — vidámult fel az öreg. — Hát akkor jó lesz — öntötte el az öröm. — Menjünk, na — fordult a többiekhez sután.

Kimentek.

A tisztartó megnézte utánuk az ajtót, aztán csak kilobbant a száján a düh:

— A bitangok! . . . a senkik! . . . — Felrúgta a mellette álló széket. Telides-teli volt haraggal.

Ő haraggal, a béresek örömmel.

— Látod, így is lehet . . . — dicsekedte otthon feleségének az öreg béres.

A vén, fogatlan asszony örvendezve hallgatta.

— Biza jó az Isten . . . — bólogatott. — Ha ő akarja, minden lehet.

Az öreg meghökkenve meredt rá. Végül is legyintett.

— Hiába na, te ilyen vagy . . . Veled nincs kivel . . .

Eltelt már február fele, s még mindig legénykedett a hideg. Fújhatta körmét, aki korán felkelt, mondjuk a napszámos. Az árvaházi nagy kertben is vagy négy napszámosféle csapdosta magához a két karját. Olyan csip-csupba kereső alkalmi dolgos, kinek jó az Isten, ha az aznapra valót megadja úgyahogy. Három falusiféle s egy olyan városi szegény. Ölelték volna a meleget.

Az öreg Banda Mihály volt az ötödik. Ő nem csapdosott semmit. Fázik, fázik, de minek azt mutogatni. Aki parancsolóféle, legyen az keményebb ember.

Végigjárnak a kerítés mellett, s hunyorogta a nyurga akácfákat. Túlágaskodtak jóval a kerítésen, s körülnőtték a villanydrótokat is ugyancsak.

— Lecsapdossuk s kész... — gondolta ki, s avval ment is a többi felé.

— Lássunk hozzá, emberek!... — kezdte a parancsolást.

Azok épp a városi szegényt biztatták, csúfolták: — Fusson fel hamar a fára, s kezdje a kertészkedést...

A nyomorúság-ember csak állt közöttük sután, s nem tudta volna megmondani, melyik keze fázik jobban. Cserélgette a lábait toporogva, mint éhes koldus a tenyerébe csapott forró puliszkát. Szabó volt ő világeletében, csak a piacon bizonygatta az árvaházi gondnoknak, hogy kertész ő, gyümölcs-kertész, csak vegye fel valahogy a tekintetes úr.

Most nézte a fűrész s a kis baltát, s pislogott hozzá gyámoltalanul.

— Hideg van biza — mondta ki végül szégyenkezve, de szelíden, hogy engesztelje is azokat.

Csak azok tölteni akarták az időt más kárán.

— De látom, maga már kitavaszkodott, uram... — mutatott egyik arra a semmi nadrágra, amit a szabó viselt. Vékony egy nadrág volt, s még most is tartotta a vasalását.

— Márciusi nadrág az, hé... — kacagta egy másik. — Akácfára való, igaz... Legalább nem öli el az unalom, reszkethet benne estig...

A szabó csak hallgatta őket. — Durvák ezek s irigyek! — gondolta, de szólni nem mert. Állt közöttük sután, s gyúrdosta kezét a zsebébe.

— Gyerünk na, gyerünk! — szólt rájuk újra az öreg. — Kijön a gondnok úr, s még semmi...

Nekifogtak hát, felültek a fákra.

Csak a szabónak nem ment a fáramászás. Igyekezett, de hát mindegyre lecsúszott.

— Mókusnak való, igazi... — kacagták.

Végül is az öregnek kellett feltolnia. Felnyomta nehezen, s biztatta, hogy fogózzék. — De csináljon is valamit — mondta —, legalább kopácsoljon. Sze tiszta csúfság...

Ult aztán a szabó a kerítésen, emelgette a baltát, s ha sok kárt nem is csinált, de hasznot aztán semmit.

A végén az öreg is már csak legyintett.

— Imádkozzék, valahogy szél ne kerekedjék, sze kifújja kezéből azt a baltát... — Otthagyta mérgesen, s kívül bújt a kerítésen. Kezdte az ő hivatalát. Állt az úton komolyan, s kimondta minden tíz percben: — Gyerünk, emberek, gyerünk!...

Dolgoztak frissen.

A szabó nézte őket félszemmel. Ujjai fáztak a balta nyelén, mintha jeget markolászott volna. Figyelte őket, s haragudott rájuk. — Durvák, komiszak — gondolta. — El akarnak marni... Fene a bűdös életit! — Fújta a körmeit mindegyre.

Végül is nem bírta. Ágra akasztotta dühösen a baltát, nem bánta, látják, nem látják, zsebre dugta

a kezét. Últ meggörnyedve a kerítésen, s szorította ujjait az ágyékához.

Azok csak kacagták, az öreg meg nézte alulról mind dühösebben. — Üljön, üljön, de ne ilyen maf-lán! — gondolta. — Menjen bajára vagy egyéb, de ne így... Ha jön a gondnok úr, kit vesz elé?...

— Gyerünk, na, gyerünk! — kiáltotta el szigorúan.

A szabó nem is bírta ki bátorsággal. — Még ki-dobhat... — gondolta megijedve. Kivette kezét hamar a zsebéből, s dolgozni kezdett magában puffogva. De neki kellett, hogy lásson serénykedni hamar. Jött a gondnok úr. Megijedt, hogy a fázást is elfelejtette.

Lent a gondnok a fákat mutogatta Mihály bának: — Csak ami szükséges, öreg — magyarázta. — Ne sértsék agyon. Hol az a kertész — nézett hirtelen körül. — Hallja csak... — látta meg a kerítésen. — Magának szakmája, ügyeljen, mit csinálnak. Mutogassa inkább a többieknek is...

— Igen, kérem, igenis — pislogott az ott gyámoltalanul.

Az öreg Mihály mérgesre komolyodott egyszeriben. Megnézte a gondnokot, de meg a szabót is.

— Csinálják csak, ahogy ő mondja! — fordult hozzá a gondnok.

A szabó, mint az ijedt madár hallgatott a fán. Vörösre fázott kezenyelén hegyesre meredtek a szőrök. Tekingetett le olyan könyörgőn, hogy az öreg elfordult, ne is lássa.

— Az ágakat meg el ne prédálják! — hagyatkozott ott még a gondnok —, gyűjtsék csomóba, jó lesz tüzelni.

Az öreg rá sem hallgatott jóformán, mind a mér-gével küszködött.

— Ide állít neki egy ilyen izét... — fortyogott. — Ez tanítsa őt áglevágni?!...

Ha még áll ott a gondnok, biztos megmondja, ki ez a híres, de hát az siethetett. Meghagyta még, dolgozzanak csak, délután kijön, s avval ment sebesen.

Nézett utána dühösen az öreg, aztán elévette a szabót.

— Meddig piszmog ott, he?! ... — kezdte rá mérgeesen. — Összehazudja magát mindennek, s egy ágot nem képes levágni! ... Dirigálni tudna, ugyé? Hát hogyne! Mert lezavarom! ...

A szabó nyekergett ijedtében.

— Dehogyis, kérem, dehogyis ... — mötyögte. — Ő nem akar itt semmit, sze csak a gondnok úr izél ... — elhallgatott zavartan.

De nem hallgatott a többi, mert azok is rákezdtek.

— ... Jön ide uraskodni, más elől elenni a kenyeret, s a más kicsi munkáját ...

Egészen kétségbeesett.

— Ne izéljenek ... — kérte. Muszáj volt mondjon valamit, sze két hónapja nem dolgozik. — ... Maguk nem tudják ... — siránkozott ...

— Tudjuk mi, ne féljen ... — vágta oda egyik. — Az ilyenekért megy le a napszám ... — fordult a többihez. — Dolgozik semmiért is, s ha kap egyebet, isten áldja, két nadrágba se fér az uraságtól. De mi ebből élünk, a máriáját — káromkodott oda neki.

Az már védekezni sem mert. Pislogott nagyokat, s igyekezett hallgatni. Csak hát egy angyal se tűrné. A végén már ráfogták: — Biztos olyan júdásféle.

Akkor már elkezdett kiabálni. — Rá ne fogjanak semmit, semmi piszkosságot. Ha ki akarják túrni, mondják meg, de ne izéljenek! Anyja beteg, hogy rothad alatta a szalma, s csak ő kereshet. Nem akarja senki kenyerét, de neki is kell egy darab! Ő rászorult, hogy a fára másszék, hajtogatta. Szinte elsírta magát izgalmában. A végén meg mászni kezdett lefelé. — Inkább elmegy, őt ne csúfolják! ...

Csakugyan lement, s meg se nézte felkarcolt tenyerét, indult ki a kertből.

Azok csak nézték meghökkenve.

— Ne izéljen, hallja! ... — ijedt meg az öreg. A nyavalyába. Még elmegy a gondnokhoz. Csinál bajt erővel.

A szabó ment nagy meredten.

— Nem úgy van, hé! — lépett utána az öreg. — Hogy gondolja, csak megyünk?...

— De mit csúfolnak! — állt meg az meglassulva.

— Ki csúfolja? ... — fortyogott az öreg. — Hát kisasszony maga? ... Jöjjön, dolgozzék, ne bolonduljon ... Inkább mondta volna, né, kutya, ez vagyok ... Sze nincs kőből az ember.

A szabó még állt bizonytalanul, de aztán csak visszajött nagy hallgatva. Visszajött, s ment a fa alá, hogy kapaszkodjék.

Az öreg leintette:

— Ne kacagtasson senkit, inkább gyűjtsön ágat.

Kívül került hát, s szedte az ágat. Nekivaló munka volt, fújhatta a körmét, mikor csak akarta.

Végre is hát dél lett. Tüzet rakhattak, s ülhetek enni. A szabó, az félrébb ült, ő tudja miért.

Egy szemben levő szép házból öreg nagyságaféle jött ki. Puha, meleg papucsban, sálban. Nézegette őket, s még inkább az ágat.

— Jaj, milyen hideg van ... — szólt nekik kedvesen.

— Még az se legyen? ... — kérdezett vissza valamelyik kurtán.

— Biza én nem szeretem, annyi fa fogy ... — beszélgetett az úriasszony.

— Ahol sok van, sok fogy — felelt meg az rögtön. — S ott csak fogyjon ... — tette utána.

A nagysága elhallgatott, de egyszer csak az ágcsomóra mutatott.

— Hát avval mit csinálnak — kérdezte —, sze csak szemétre való ...

Egyenesen az öregnek mondta.

— Az oda, szemétre ... — vont vállat az egykedvűen. Egyebet nem is szólt.

Az öreg nagysága újra csak hallgatott, de végül megkérdezte nagy suttogva. — Nem adnának egy kicsike ágat? ...

— Nem! — mondta ki az öreg nyugodtan. — Eből nem — mondta.

— Na csodát, hát mért nem? ... — zavarodott meg a nagysága.

— Csak — vont vállat az öreg. — Ez az árváké.

— Ó, attól még lehet — erősködött az asszony. — Sze ki látja?

Az öreg becsukta a bicskát.

— Ha látja, ha nem látja ... Az árváké! — ismételte makacsul.

A nagysága most egészen megzavarodott. — Ó, de milyenek! — biggyent el végül. Megfordult bosszúsan, s ment a kapu felé.

Egyikük a tűztől utánaaszólt hamar: — A kisasszony itthon van-e? — kérdezte.

Az öreg nagysága megfordult csodálkozón. — Na, hát maga ismeri?

— Hogyne ismerném — nézett rá az ember. — Alig két hónapja vágtuk ott a sok fát, a kisasszony mind ügyelgette ... Tán, hogy el ne lopjuk ... — tette utána.

— Már alig van belőle — védekezett az asszony. — Itthon van a lányom, — neki adnának-e ágat? — kérdezte meg mosolygós várakozón.

Az ott bólintott lassan a fejével.

— Neki igen, a hegyéből ... — mondta nagy komolyan.

A többinek szaladt a szája kacagásra.

A nagysága dühösen nézte végig őket. Aztán megfordult sebesen, s ment be hamar a kapun.

— Kéne neki ág ... — kacagta az ember. — Őszeszedné a világot, rossz fukarija, s cselédjítől meg sajnálja bezzeg, egy tüzet is sajnál, — magyarázta. — Szegény leány eleget panaszkolt ... Hidegben altassa egy kicsi kis kamrába, ilyen egy fukari ...

— Annak van, aki kapar — vont vállat az öreg. — Nincs neked, ne félj!

— Inkább ne legyen! — háborodott fel az mérgesen. — Inkább ne, mint hogy olyan legyenek! ...

— Nem jól teszed biza, vaké az alamizsna — bölcselkedett az öreg. — Hiába, te, ilyen a világ. Annak van, aki kapar ... — mondta el újra.

A másik egészen felfortyant belé.

— Na, magának sok van! — mérgeskedett. — Még meggazdagszik, ha így tudja...

Az öreg vállat vont egykedvűen.

— Igen én, ne félj, még megérem, hogy keserűlapiból lesz a kapcám...

Kacagták, de valahogy elkomolyodtak.

Egyikük káromkodni kezdett csúnyán.

— Ez leves? ... — mutatta a többinek is. — Lé ez, megsózva! Mert menjek csak haza! ... — turkálta a kanálával.

Kacagtak, sze szívesen kacag más baján akárki.

Az öreg hirtelen a szabóhoz fordult.

— Aztán miféle maga tulajdonképpen? ...

— Szabó — mondta meg az halkan.

Az öreg megnézte.

— Jól ide került — csóváltatta a fejét. Hirtelen a kenyérre mutatott, amit a szabó ráfogotott, mióta csak ettek. — Aztán avval akarja maga kiülni itt estig? ... — kérdezte.

A szabó nyekegett, szégyenkezett, s igyekezett dugdosni a kenyeret.

— Fogja, egyék szalonnát is ... — kínálta meg az öreg. — Vegye el, na ... — nyújtotta oda. — Ne marhuljon, ha adnak, vegye el ... — Aztán elfordult, ehesse nyugodtan.

De ez csak tartotta ott ügyetlenül. Bicskája se volt, kérni meg szégyellte.

Végre egyik odaadta a kését, s hagymát is adott, ne egye csak úgy ... Ette félrefordulva.

Egy sovány kis cigányasszony jött arra fázósan. Keze a kabátujjban, karján egy szotyor. Pislogott az ágakra s húzódott feléjük.

— Mije nem fázik, mámi? ... — kötődött az egyik.

— Még a nyelvem is, bizonúristen — panaszkodott az mindjárt.

— Kéne egy kis fa, ugyi? ... — kötődtek tovább. Mosolygott rájuk kényszeredetten.

— Egy darabocskát bár ... — siránkozott.

— Kap, kap — ígérték. — Csak mondja meg hamar, mért lett olyan fekete? ...

— Mert visszanéztem, lelke ember... — felelt meg az rögtön, avval hajolt, hogy szedje is az ágat. Dehogyan engedték.

— Kérje cigányul — biztatták, s azután kitaláltak egyebet.

Egészen feldühítették. Fellobbant, mint a gyufa feje, s rakta rájuk az átkot: Hogy a szomorúság, a bánat s a szegénység!... — fújta cigány módra.

Csak jobban kacagták.

— Krr... krr! — károgták, csúfolták.

Otthagyták őket átkozódva. Akkor visszahívták.

— Jöjjön, szedjen ágat, sze megéri a kacagás...

Alig akart visszajönni, s míg rakta a szatyrát, addig is átkozta őket.

Hagyták, hogy átkozódjék, még a vállára is rakták.

— Izzadjon, mámi! — biztatták.

Cipelhette, akár a hangya.

S hát alig megy el, jött ki a nagysága. Háta mögött egy olyan kisasszony forma.

— Ennek szabad, ugye?... — kezdett kiabálni.

— Most nem az árváké! Mert megmondja ő a gondnok úrnak!...

Az öreg Mihály meghökkent, de nem mutatta. Megrándította vállát, s felállt lassan a kőről.

— Mit akar a nagysága? — kérdezte csendesen.

— Tán csak nem sajnálja egy szerecsia cigánytól?... Sze árva ez is, isten árvája! Szegény vagyok — mondta —, de bizony isten szégyelleném...

A kisasszony ott hátul mind huzigálta az anyját.

— Jöjjön be, anyu, jöjjön be, na... Jaj, milyen, megáll ezekkel veszekedni... — s behúzta valahogy.

— Na, ez is egy nagysága!... — csóválta fejét az öreg. — Látja, milyen a világ?... — fordult a szabóhoz.

Az ült ott jóllakva.

Osztották még jó darabig az asszonyt.

— Na, fogjunk hozzá, csináljunk is valamit... — Kezdett aztán készülődni az öreg. — Maga csak rakja a tüzet — szólt rá a szabóra. — Mit ülünk

hidegbe... — morogta. Aztán odaszólt még neki: — Ha akarja, jöhet velünk hétfőn kanálist ásni... Ugyi, te, jöhet?... — nézett a többire is.

— Jöjjön, elfér, ahol mi... — vonták meg a vállukat. — Csak aztán jöjjön... — néztek rá szigorúan.

Igérte, hogyne ígérte volna, megy ő szívesen. S mikor egyedül maradt a tűznél, egész megzavarodott. Pislogva nézett utánuk.

— Fene a füstödet! — szidta aztán a tüzet. — Jaj, mert mindenben kell, hogy legyen valami rossz. — Még jó, hogy leszen munka — nyugodott meg, s ment mérgesen ágért, hogy rakja azt a tüzet, ne csak füstölögjön, mint a szegényember mérge. Égjen, bár kedvesítse legalább a hideget...

Még aludtak volna, csak leszakadt az ágydeszka. Anyjuk ijedten ült fel a sezlónon.

— Ugyi na, örökké vackolódtok... — kezdte a napi siránkozást.

Hirtelen az ablakra nézett:

— Kelj fel, Béluskám, ugyi, hogy elkéstél.

Ő is felkelt a sezlónról, s kapkodta a ruháit.

— Kelj fel, na!... — lett ingerültebb a hangja. Félkézzel a lyukat igyekezett összefogni az ingén. — Mert annak is éppen ott kellett kiszakadnia... — rángatta dühösen.

Azok ott mozgolódtak.

— Fene a vacak ágyát!... — kelt fel a nagyob-
bik. — Kelj fel, te!... Tegnap járattad a szádát,
kelj fel!... — biztatta a kicsit, s a nadrágjáért nyúlt.

Az anyjuk el kellett, hogy engedje az inget, egy
kézzel hiába ráncigálta, nem bírt a szoknyával. Fél-
rébb fordult hát sután, ne lássák, sze már nagyok...

Bélus is felkászolódtott addigra.

— Megint nem varrta meg a nadrágomat, ugyi?...
— kesergett. Egyik lába a nadrág fenekén bújtt ke-
resztül, s újra kellett, hogy húzza.

— Mit varrjak rajta, te, mit varrjak? — védeke-
zett az anyja. — Csupa rongy, s cernám sincs...
Örülj, hogy nyár van...

— Igen, de szégyellem — siránkozott Bélus —,
éppen hátul...

— Hadd el, legalább nem bűdösödsz meg — vi-
gasztalta az anyja, aztán a sztelázsira mutatott az
este odatett kenyérdarab után.

Dehogy volt az már ott.

— Melyik vette el, te? ... — fordult feléjük. S meg sem várta, hogy mondják, szidni kezdte a nagyobbik fiát.

— Nem lehet tőled letenni semmit, felfalsz mindent... Egy szikra kis kenyér... Félretettem szegénynek, s na, nézz oda! ... Most mit adok neki, te! Menjen éhesen, s te csak trógerolj... Hajolgasson, szedje a labdát, hogy te elegyél mindent... Sze azért olyan sovány... Na, hadd el, lelkem, eridj csak — fordult a kicsihez. — Ha hazajössz, sütök neked tojást...

— Sze ő ette meg, mit szid... — tört ki a nagyobbik. — Nem még az ágyban is csámcsogtál? — meredt a kicsire.

— Azt édesanyám adta, igen — védekezett a kicsi —, az enyém, azt mondta... A sztelázsiról adta...

— Akkor mit akarsz... — zavarodott meg az anyjuk. — Akkor honnét adjak?... Menj csak, aztán majd eszel... — biztatta. — Az urak eddig már játszanak, kapnak más fiút, aztán mehetsz, ne félj, mindenkinek jól fog a krajcár...

Magában arra gondolt hirtelen, hogy miféle mánia, hajnalban felkelni, hogy labdával játszdjanak... Még jó, hogy vannak ilyenek is azért — vont a vállát —, legalább a szegénynek is legyen valami haszna... Urak, na s kész... — puffogott. — Aztán hazahozd mind, úgyis megtudom!... — kiáltott a kicsi fia után.

Az már a kapuban trappolt, kint beállt az utca közepére s megtette magát lónak.

— Hii, nye!... — biztatta magát komolyan, s kavarta fel a port, mint az igazi lovak. Vágtatott teniszlabdát szedni.

Bent az anyja azalatt tett-vett, matatott, de fél-szemmel mind a nagyobbik fiát ügyelte, aki valami gumicipőkkel bajlódott. Végül csak nem állta meg, hogy oda ne szóljon neki.

— Hát tényleg nem mész sehová?...

A fia lejjebb hajtotta a fejét, s hallgatott.

— Tán nem akarsz ma is csak itthon ülni?! ... — állott eléje az anyja.

A fiú felnézett rá hirtelen.

— Hová menjek? ... Kőművesek mellé nem veszek, tudja jól ... Menjek labdaszedni, mint egy nagy lóringó? ... Maga küldene, tudom ... — A végén már szinte sírós volt a hangja.

— De enni nem szégyelled — vágta rá az anyja. — Kicsi létire, hozza neked a pénzt, azt nem bánod, mint apád, mert az se bánja ... Elment, hogy munkára megy, most írja, hogy éhezik ... Ki küldte?! ... Aki otthon nem él meg, az máshol se, ne félj ... Én csak kínlódjak ...

— Mért nem adott inasnak ... Mindég csak szid... — keseredett el egészen a fiú. — A múltkor, mikor kerestem, én voltam a drágalátos fia ... Azt mondta, cipőt vesz ... Csupa lyuk, né ... — mutatta a gumi-cipőket.

— Miből te? Bolond vagy? ... Tán magamra kötöm?! — fortyant fel az anyja. — Ti ettétek meg, s még követeled? ...

— Akkor mit szid? ... Én is kerestem ...

Elhallgattak, s hallgattak jó darabig.

Az asszony szólalt meg hamarébb.

— Inkább csináld meg azt az ágyat, ha már itthon vagy, megyek kerítek valamit, jön szegény éhesen, aztán mit egyék? ...

Kendőt kötött hát, s elindult kölcsönkérni.

Kilenc óra lett, mire összekerített egy kicsi krump- lit s két-három hagymát innen-onnan. Zsírt már se- hogy sem bírt szerezni, pedig mindenütt feldicsért mindent okosan. A szomszéd Róza leánykájának a kancsiságára még azt is ráfogta, hogy: — Nem baj, kinövi ... Még jól áll neki, te ... — vigasztalta az anyját. Mégsem tudott zsírt kapni tőle, annak sem volt. Az üres bádogot is megmutatta bizonyságul.

— Egy fillérem sincs, Varga néni — sírta. — Nem is tudom, mit csinállok, s még csak kedd ... Se zsírom, se semmim, még hagymám sincs, hogy az ételbe tegyek ...

— Ha nincs, nincs, mit csinálj — sajnálta meg. — Né te, úgy kaptam Bokornétól — s egy hagymát odaadott jószívűen. — Majd megadod ... — mondta, s avval ment.

De a kapun kívül már megbánta.

— Még én adjak neki, az ura keres ... Kár volt jöjjelek — mérgelődött.

Allt az utcán egy darabig, aztán vállat vont.

— Megeszik úgy, mit csináljak ... — Elindult haza, de mégis egyebet gondolt. — Átmegyek nény-nyéhez ... — gondolta, és sietni kezdett arrafelé.

A nénje kukoricakakast pattogtatott éppen. Öreg volt s özvegy, se ura, se senkije. Kofáskodásból élt, nyáron kukoricakakassal, télen maga sütötte döbleccel, néha még almát is árult.

Zavartan köszönt, s nem tudta hol kezdje.

— Hogy vagytok, na? — nézte meg az bizalmatlanul.

— János írt, hogy küld pénzt ... — hazudta dicsekedve. Másképp mind ígérheti, hogy megadja ... — gondolt a zsírra.

— Könnyű neked, urad van ... — kezdte az mindjárt a panaszolást. S lett mit hallgatnia egyszeriben.

Hallgatta hűségesen, nem mert közbeszólni, nehogy elrontsa a kedvét. Mind csak bólogatott vagy a fejét csóválta. Addig, hogy az már azt kezdte osztani, mért nem jön többször is.

— Sose jössz hozzám ... — mondta.

— Hagyja, mindég van valami — magyarázta. — Né most is — kezdte el —, megvettem ezt a kicsi krumplit, s nincs egy szikra zsírom ...

— Süsd meg, jó az úgy is ... — tanácsolta hamar a nénje.

— Az igaz, de kevés ... Tudja, levest akartam ... — Hirtelen kimondta: — Nem adna egy kicsi zsírt, néném? Tudom, magának van ... Holnap megadom... — tette utána gyorsan.

Az öregasszony kényelmetlenül pislogott.

— Honnan legyen, te, sze nem adnak ... Úgy kerített, izé, a Feri fia egy negyedkilót, tudod, mészárosnál van, inas ... — Hirtelen megzavarodott. —

Nem is tudom, van-e még, te... Megnézem, na, — indult el mötyögve. — Hadd csak, én kihozom... — intette, hogy ne menjen utána.

Ki is hozott valamit papírban jó későn.

— Nesze né, egy kicsi szalonna, tepertyűje is lesz, s adok még egy kis kakast is, na... — ígérette buzgón.

S avval kellett, hogy elmenjen, a darabka szalonnával. De még örült annak is.

— Aztán majd megadom... — kiáltotta vissza, és sietett haza. Addigra majdnem tíz óra is elmúlt.

Ment az utcán szaporán. Félutca volt csak. A másik oldala csupa méteres burján s szemét, azontúl a víz, a Szamos vize.

A boltosék előtt kint állt a boltosné. Egy fehérkesztyűs rendőrnek mind magyarázott. Megállt ő is, hogy hallgassa.

— Ez már a harmadik tyúkom, biztos úr — magyarázta a boltosné. — Kibújt az utcára, oda a burján közé. Nem tudtam kicsalni... Jött valaki a boltba, s úgy felejtettem... Láttam, valaki bujkál a burján között, kezében valami fehér, egy asszonyforma, de nem is nagyon figyeltem, sze ki gondolta... Aztán jutott eszembe, hogy jaj, a tyúkom...

A rendőr kényelmetlenül hallgatta.

— S nem ismeri azt az asszonyt?... — kérdezte.

— Nem láttam, jól, biztos úr, de ki gondolta... — Hirtelen a burjános szélére mutatott, ahol három gyerek üldögélt a gyepen s játszottak ott, ők tudják mit. — De azok kellett, hogy lássák, sze alig pár perce... — mondta, s nem is várva a rendőrt, ment oda gyorsan.

— Nem láttátok te, ki vitt el egy tyúkot? — kérdezte. — Mondjátok meg, mert becsuk a biztos úr!... — ijesztett rájuk.

— Én igazán nem láttam... — ijedt meg a legnagyobbik, egy nyolcéves forma.

A rendőr is odament lassan.

Vargáné is oda kíváncsian.

A másik fiú is bizonygatta félénken, hogy ő se látta, csak a legkisebb kölyök, egy olyan ötéveske, hallgatott, s mind piszkálta a gyepet nagy rémulten.

— Na állj fel, te kicsi, s mondd meg, ki volt az az asszony... — szólt rá a rendőr.

— Mondd meg biza, fiam, mert becsuk a biztos úr... — hajtogatta a boltosné újra.

Jaj, de az csak szipogott, lesütötte szemét, s ujjai reszkettek a rongyos kis nadrág mellett.

A rendőr el is mosolyodott, ahogy ott nézte.

— Ne félj, te, nem eszem én gyereket...

— Mondd meg na, aztán adok neked cukrot... — biztatta a boltosné.

A fiúcska csak elfakadt sírva.

— Igen, én nem mondhatom meg édesanyámat... — zokogta, s arcáról gurultak a könnyek.

A rendőr elkomolyodott, Vargánének is elszorult a szíve.

— Nahát, istenem!... — zavarodott meg a boltosné is.

A rendőr állt tanácstalanul, de végül is a gyerek keze után nyúlt.

— Na gyere, fiam, mutasd meg, hol lakik édesanyád... — állította fel onnan csendesen.

Az felállt szipogva, és menni kezdett engedelmesen.

A boltosné hirtelen utánuk sietett.

— Biztos úr!... — kérte szégyenkezve. — Hagyja őket... Adják vissza a tyúkot, s bánom is én...

— Hogyne, mert az csak úgy van! — mérgelődött a rendőr. — Mit gondolnak maguk?... Az embert bolondítsák!... Na gyere, fiam...

Vargáné fejét csóválva indult hazafelé.

— Fene egye meg az életjit!... — motyogta. — Hát tán jókedvükből lopnak?... Négy apró kölyökkel s a részeges urával... Sze leeszik a zsírját is...

Hazáig mind mondott magában. Egész elromlott a kedve. A végén már magamagát sajnálgatta. — Ma még van az a kicsi krumpli, de holnap mi a jó fenét főzzön?... Nincs kitől kérni se. Aztán ne lopjon az ember?... — ment be mérgesen a kapun.

A kicsi fia már otthon volt, s boldogan mutogatta az anyjának.

— Né, mennyit kerestem, édesanyám... Hatvan fillért. Még vajaskenyeret is ettem... — dicsekedett. — Adta egy nagysága, mert mikor elveszett egy labda, kikutatták a zsebemet is... Előkerült a fű közül, aztán adtak vajaskenyeret... Holnap is megyek biza...

— Jó, jó... — nézett rá az anyja. — Most menj, s hozzál kenyeret — adta vissza a pénzt. — De siess!... Az még mindig állt.

— Sütött tojást, édesanyám?... — kérdezte gyanakodva.

— Hogyne, mind tojást!... — förmedt rá az anyja.

— Maga mindig csak mondja... — indult el az elkeseredve.

— Eridj már, te! — kiáltott rá az anyja, hogy ijedten szökött ki a kapun.

— Eridj, szedj össze fát, te is — fordult most a nagyobbikhoz.

Elindult az is gízgazért, ágért, vagy amit talál. Kiment a Szamos mellé.

Anyja addig hámozta, kaparta a krumplit, s csapdosta a vízbe mérgesen.

— Csak kínlódik az ember!... — háborgott mind-egyre.

Még nem lett készen egészen, mikor csak jön a szomszédbeli fiatalasszony.

— Varga néni, jön ürmöt szedni? — hadarta. — Kovácsné mondta, hogy fizetnek érte, csak ne mondja senkinek. Egy úr járt itt, s az mondta, húsz fillér kilója, átveszi, akármennyit... Na jön?... Csak ne mondja senkinek, mert ellepik...

— Hogyne mennék, te — állt fel hamar Vargáné. — Megyek biza szívesen. Ki az az úr, te?...

— Nem tudom, nekem Kovácsné mondta. De megyek — indult máris kifelé. — Ne mondja senkinek... — kiáltott vissza, s avval ott sem volt. Sietett készülni.

De Vargáné is abbahagyott mindent. — Megeszik

úgy azt a kicsi szalonnát, nincs most idő főzni... — gondolta.

Elrakott mindent, s átszaladt Bokornéhoz. Jó aszszony az is, most is adott krumplit, és jól fog neki is a pénz...

Átszaladt, s elmondta annak is az ürmöt.

Aztán hazakiáltotta a nagyobbik fiát. — Ne szedjen most semmit, mennek ürmöt szedni.

Az hallgatta fanyarul. — Menjen, mint az asszonyok — gondolta, de nem mert szólani semmit.

Na, nem úgy a kicsi. Letette a kenyeret, s tele lett igyekezettel.

— Tíz kilót is szedek, édesanyám... — ígérette buzgón a kicsik buzgalmával, akiknek valami kedves dolog a pénzkeresés. Hogyne, mikor ő is kereshet az édesanyjának, éppúgy, mint a nagyok.

Alig kapdosták be azt a csepp szalonnát a sok hagymával, s már kiáltották őket, hogy na mennek...

Mentek örömmel. Az ágyterítőt is vitték, hogy legyen mibe szedni.

Kovácsné nem szívesen nézte az ágyterítőt, pedig ő három üres zsákot is hozott. Három üres zsákot s mind a négy gyermekét. Mikor aztán nekikezdtek szedni a Szamos mellett, nem eresztett senkit oda, ahol több volt az öröm. Bélust mind kergette. — Eridj innen, te, keress magadnak...

Pedig volt elég. De az is, aki szedje. Mert nemcsak ők szedték biza. Az egész negyed kint volt.

Meleg volt, hogy lucskosra izzadtak. A Szamos tele volt fürdőzőkkel s csupa kacagással. Fürödtek, sütkéreztek ott sokan.

Ők oda sem néztek, csak szedték az ürmöt.

Bélus tövisbe lépett s sántikált nagyokat. Le-leült, s próbálta kiszedni, de nem látta sehogy. Ha meg felállt, szúrta. Egész délután nyafogott vele.

Csupa bogáncs lettek, meg mindenféle szálla. Kést sem vittek, aztán kínlódhattak az örömszárral.

Telt az idő, mind siethettek.

Úgy késő délután rátaláltak a sovány Balognéra. Fogta a hátát, s mind az ürmöt szidta.

— Alig tudok kiegyenesedni... — mondta. A leányával volt.

Ott nála egy kicsit megpihentek.

— De hogy minek kell ez nekik? — töprengett Balogné. — Én eddig csak bolhák ellen tudtam...

— Az a fő, hogy kell — legyintett Vargáné. — Szedjük mi, csak vegyék...

Egyebet kezdtek osztani aztán.

— ...Hogyan járt a leányom — mesélte Balogné. — Tudják, szedi az ürmöt, s egy úr a víz mellől mind csak nézi... Egy olyan kopasz fürdött ott gatyásan... — magyarázta. — Én úgy félrébb voltam, s hát egyszer csak odamegy Annushoz, s elkezd, hogy akar öt pengőt keresni?... Még a címét is leírta, vagy mit, s ez a bolond csak kacagja... Megmondtam volna én neki! Ha szegények is vagyunk, de rosszfélék már nem vagyunk... S ez meg csak kacagja... Mert letöröm a lábod, ne félj! — kiáltott a lányára dühösen.

A leány most is csak kacagta. Fiatal melle feszült az ing alatt.

— Anyám bolond... — mondta.

— Akkor mutasd azt a papirost!... — gyanakodott az anyja.

— Hogyne, sze eldobtam — hazudta Annus.

Balogné megnyugodott, de azért még fenyegette.

— Az is kell csak neked, ne félj!...

Még ültek egy keveset, aztán szedték tovább az ürmöt. És hiába hozott Kovácsné három zsákot, alig telt meg egy, s már kellett, hogy menjenek. Szaporátlan volt nagyon. Hat óra elmúlt, s egyik se tudta, hová is kell vinni. Mentek hát a többi után.

Kívül a városon, a Szamos mellett egy kertben szedték be az ürmöt.

Várni kellett, mert későre jött, aki beszédte tőlük. Későre jött s akkor is mérgesen.

— Maguknak is mind beszélhet az ember — mérgelődött. — Megmondtam ugyi, hogy csak a virágját s a levelét veszem... Idehosszák nekem száras-tul! Sze azért nem adok nyolc fillért se, mit gondolnak...

Kicsire húzták magukat ijedten, pedig harmincan is voltak.

— Csupa szemét! . . . — haragudott az rájuk mindjobban.

A válluk vonogatták sután és szégyenkeztek.

Csak egyik állt közöttük, mind mérgesebben, egy bajuszos ember.

— Tudtam én, hogy ez lesz! — mondta ki hangosan. Összekötve púposodott előtte az ürmöm.

Hirtelen előbbre lépett.

— Egész nap hajoldostam érte, uram, most dobjam el? . . . — kérdezte hangosan.

Az úr rá se nézett.

— Akar nyolc fillért kilójáért? . . . — kérdezte röviden.

— Inkább a vízbe dobom . . . — fortyant fel az ember.

— Na, akkor vegye innét! — intett az kurtán.

— Bár tizenöt fillért adjon érte, uram — próbált még alkudozni.

— Még kilencet sem, apám, csupa kóró s gyökér. Nem az én zsebemből fizetem.

— Na, akkor vigyed, Szamos! — lobbant fel az ember. Felkapta a csomót, s hirtelen haragjában úgy a vízbe csapta, hogy csak loccsant. — Aztán szedek én még ürmöt az úrnak . . . — mondta, s indult nagy mérgesen.

Igen, de egyikük indult a víz felé, hogy kiszedje az ürmöt.

— Ott hadd, te! — ordított rá hamar, s ment neki vészesen.

— Hiszen maga eldobta . . . — hátrált az ijedten.

— Ott hadd, mert! . . . — nézett rá az ember, s megvárta, míg leúszik a csomó.

Az csak nézte sajnálkozva.

Az úr a többiekhez fordult:

— Na, maguk se adják nyolcba? . . . — kérdezte.

Az egyik asszony lassan a mérlegre tette az ürmöt, s kötögette a kendőjét zavartan. Nem nézett senkire, csak a földre.

Az úr lemérte s kifizette.

Lett aztán tülekedés. Mindegyik elsőnek akart odajutni.

Vargáné is odakerülhetett végre.

Egy pengő hatvan! — számolták le neki.

Megolvasta kétszer is.

— Húsz fillér... Még jó is lett volna... — kacagta otthon a fiait. — Több az, mint három pengő, te, éppen négy!... Sze nem bolond az se... Jó, hogy ezt is adta... — ismerte be örvendő. — Holnap korán kelünk, s nem várunk senkire... — magyarázta. — Még cipőt is vehetsz aztán, ne félj... — biztatta nagyobbik fiát. — Csak az Isten segítsen, hogy szedhessünk sokat... De siess, te, rakj tüzet, csináljam meg azt a kicsi krumplit...

Egész boldogok lettek.

A kisebbik nem bírt a kedvével.

— Ugyi, édesanyám, én is mennyit szedtem?...

— Szedtél, fiam, szedtél — hagyta rá az anyja.

Vacsora után lefeküdtek mindjárt, hogy korán kelhessenek.

— Na, lebújtatok?... — állt anyjuk ingesen a lámpa mellé.

— Lee... — húzták nyakukig az egy szál, rossz lepedőt.

Anyjuk még végignézett rajtuk.

— Eltelt ez is, na... De mit is csináljon az ember?... — gondolta.

— Még jó, hogy valahogy mindig csak kikerül... Ebben megnyugodott, s elfújta a lámpát.

A múlt nyáron volt, hogy fent lehettem a Pilis-kén. Nagy hegy az, tele málnavésszel meg fiatal bozóttal. Alig egy kis erdő tarkítja itt-ott, javát kiirtotta a fejsze, kevés hasznára az ottani lakosságnak. Járkáltam hát jókedvűen a vén hegyen, ritkán jut ki nekem efféle passziós sétafika. Rám fért nagyon, mert valami négy évig koptattam magamat azelőtt városi gyárban, én, aki falun s erdőben éltem világeletemben. Alig is tudtam betelni vele. Napokig eltekeregtem rajta, csak estére, ha lekerültem apósomékhöz az aljba, aki nyolcvan s egynéhány család méhével kínlódott ott sok ügyel-bajjal.

Egyik nap, ahogy kódorogtam ott kedvemre, az egyik oldalban juhokra akadtam. Néztem, hogy lássam a juhászt is, meg hogy a kutya le ne húzzanak. Húztak csodát. Egyet se láttam; a juhász, az meg ott ült egy nagy csutakon s szurkálta botjával a földet. Oda se nézett köhintésemre, mintha nem is hallaná.

Közelebb mentem hozzá.

Felém sandított nagy bizalmatlanul, aztán újra lekapta fejét. Úgy ötven év körül lehetett, nagy borzas bajusszal.

— Adjon az isten! — köszöntem rá nagy szelíden.

— Adjon! — morogta vissza.

— Meleg van.

— Az.

Ezzel csend lett. Elakadtunk.

Ritka bizalmatlan ember, gondoltam, de azért nem hagytam.

— Jámbor kutyái vannak, hallja, nem ugattak, hogy jöttem.

Rám nézett hirtelen.

— Azok már igazán jámborok — mondta ki keserűnyésen. De azt is megbánhatta, hogy mondta, mert elfordult tőlem, mintha ott se volnék.

Na, evvel sem igen lehetne madarat fogatni, néztem meg. De aztán egyebet gondoltam.

Elévettem a dohányt, s lassan cigarettát csavartam. Közben szidtam, milyen kórós.

Odasandított kétszer is, majd babrálgatni kezdte térdén a harisnyafeslést.

— Gyújtson rá! — kínáltam oda.

Rám nézett, s láttam, hogy zavarban van. Cserélgette kezében a botot, ide is, oda is, végül letette a csutak mellé, aztán szinte félősen elvette a dohányt.

— Meleg van biza — szépítette előbbi mordságát. — Aztán merre megy az úrfi? — kérdezte, s rám nézett a csajkos kalap alól.

— Én csak így né, tekergek . . . Hagyja, ne . . . — toltam el kezét, ahogy nyújtotta vissza a pakli dohányt. — Tartsa meg, nálam még van.

Nézte hol a dohányt, hol engem, hogy igazán nekiadom. De nem szólt, csak elévett egy ki-behorpadt pléhdóznit, abból kiszedett egy csomó lágyra gyúrt újságpapírt, meg egy ilyen újságpapírba csavart félig elszívott cigarettát. Helyükbe begyömöszölte a kapott dohányt, tetejére meg visszahelyezte a félszivit, s rácsukta a fedelet. A kintmaradt papírt megnézte, s betette egyik zsebébe. A dóznit is be egy másikba.

— Kevés a papír, úrfi, amit a dohány mellé adnak — szólt aztán hozzám. — Az urak csinálják azt is. Csak vegye a szegén a sok dohányt — legyintett.

— Mit tudják ők . . . Dehogyan törődnek. — Hirtelen zavarba jött. — De az úrfi nem afféle, ugyi?

— Én még úrfi se vagyok — nyugtattam meg.

Visszaült a csutakra füstölni. — Nye te, prr! — prügetett a juhok felé, bár azok inkább álltak, mint

legeltek, s nem füvet, hanem árnyékokat kerestek a nagy melegben.

Most láttam, hogy alig van ott juh.

— Kicsi nyája van, hallja — szóltam a juhásznak.

— Elvitte a dühös kutya, meg az urak — komorodott el hirtelen.

— Na hát azt hogy?

— Azt jól.

Hallgatott.

— Hát a kutyái hol? — néztem még jobban körül. Az öreg is még jobban elkomorult.

— Azok? . . . Azok, ahol a juhok.

— Tán azokat is az urak?

— Azok biza, hogy az úristen! . . . — lenyelte a többit.

Hallgattunk egy darabig.

Nem biztattam beszédre az öreget, hagytam, mondja magától, ha akarja.

De mondta is aztán. Előbb csak úgy félmondatokban szakadt ki belőle a panasz, aztán már beszélt, mint a vízfolyás.

— Csak szegény ne legyen az ember — sóhajtott. — Annál csak a betegség, ha rosszabb. — Hirtelen rám nézett. — Tudja, micsoda kutya volt, úrfi? A Bogrász. Az már kutya volt. Fehér, olyan szőrrel, mint a téli juh. Csak az egyik füle s a farka fekete. Száz kutya közül megismerném. Kutya volt, okos. A buta ember semmi mellette. Nem adtam volna semennyiért. Olyan kutya kevés van biza. Volt ugyan még egy másik kutyácskám is, de az csak olyan piszli. Fiatal kolontos kutyácska volt, ha nyúlra akadt, otthagya a nyáját, aztán nem láttam estig. Mégsem fogott soha egyet is. Na, vagy igen egyszer egy nyúlfiút valahogy, de abból sem volt hasznom, megette.

Az öreg a szivar végére ért. Kioltotta. Beszéd közben elővette a dóznit, s belétette óvatosan a szivarvéget. Zsebre rakta a dóznit, s avval folytatta a Bogrász dicséretét.

— Azt kell mondjam, úrfi, hogy az már nem is kutya volt, hanem jó dolgos társam.

— Hová lett el?

— Hosszú sora van annak. Ráér-e nagyon?

— Én rá estig is.

— Na, akkor elmondom. — Még egyszer a juhok felé sandított. Azok a bokrok közé húzódva alig-alig tépdestek. Aztán csak elkezdte:

— Az úgy volt, úrfi, hogy még tavasszal volt. Éppen akkortájt nyírtuk le a juhokat. Hát egyik nap kint voltam velük a Paizs élén, ott szaggatták a fűvet, mert szép fű volt már, hamar tavaszodtunk. Kutyám, a Bogrász, a juhok mellett ült nagy okosan. A másik az inkább mind engem őrizett. Hát egyszer látom, hogy felkapja magát Bogrász, és ugat, de ugat. Olyan hangja volt, mint egy szép kolomp. Nézem, mi a fene, hát látom, de csak egy szemvillantásnyira, hogy egy valami szürke bevágódik a juhok közé, s Bogrász utána. Még a kis Piszli is ugatni kezdett, igaz, ő inkább ijedtében . . . Jaj, úrfi, mi lett ott. A juhok csak duvadtak széjjel, azt se tudtam, mi leli őket. A Bogrász is lökdöste félre mindet, hogy megcsíphesse azt a valamit, ami hol itt, hol ott villant meg a juhok között.

— Erre már én is szaladni kezdtem, jól megmarkolva a botot. A Piszli is a sarkamba vinnyogva.

— Na, oda én a juhok közé, s hát látom, a Bogrász elérte már a valamit, s forog vele karikába.

— De én láttam már, hogy mi az a valami. Egy nem nagyobb kutya volt, mint a Piszli, mégis jaj, de másabbnak nézett ki. Csurgott a nyála fehéren s csak kapdosott egy hang nélkül Bogrász felé, hogy kattogott a foga.

— Te isten, sze ez dühös! — találtam ki, hogy mi van. Topogtam aztán ijedten mellettük, s markoláztam a botot, hogy segítsek a kutyámnak. Bogrász, az marta, ahol csak érte, bár ne marta volna. Egyszer aztán úgy verte a földhöz, hogy csak. Akkor én is neki a bottal, s ütöttem, míg nem mozgott . . . Bogrász még döglötten is marta. Még a Piszli is neki-bátorodott, s cibálta nagy hősen, közbe nézte, hogy

látom-e . . . — Otthagytam aztán, s a Bogrász után néztem. Ez mind csak prűszkörészett, rázta fején a fűlit. Össze volt csipegetve. Orrán, fülén, még a vére is folyt. Elvittem a patakra. Ott lafatyolni kezdett nagy fáradtan, még a Piszli is úgy, mint aki a legjobban kiérdemelte.

— Na, nézhettem aztán a juhok után. Szerte voltak, mint a csürkék, ha menyét járt köztük. Együvé tereltem, s megügyeltem mindegyiket. Hát fene-franc a dühös kutyáját, annyi meg volt marva, hogy csak . . . De könnyű dolga volt a nyavajásnak, mondom, nyírás után voltak a juhok. Na, nézhettem őket. De nem volt mit csináljak. Gondoltam, egye fene, kibírják, majd meggyógyulnak. Hallottam ugyan itt-ott, hogy nem jó a dühös kutyamarás, de gondoltam, Istentől van az is, majd ő elmulasztja.

Én hallgattam ezt a bölcsességet, nem akartam zavarni beszédjében az öreget, hagytam, mondja tovább. Mondta is az.

— Nem még ügyelgettem őket, úrfi, hagytam tépdessenek. Este aztán vittem őket haza. Tudja, nem a faluból való nyáj, hanem a pataki. Van ott sorjában vagy harminc ház, odavaló a nyáj is, én is. Ott élünk mi, s biza elég rosszul. Se papunk, se templomunk, de se iskolánk, úrfi, csak annyi a mienk, hogy székeltek vagyunk. Aztán bírónk sincs, csak olyan bíróformánk, Gyorgyika Laji. Kőháza vagyon s a legtöbb juha. A falu az jó messzire van mihozzánk, de elég messzire mégse, mert ha templomunk nincs is a Patakon, de van a faluban kettő. Aztán pap is van ott kettő. Azok meg tőlünk is elkerik a képét, de szigorúan. Folyton járják érte a Patakot. Csak hát ad a fene, ha nincs miből. Sze az adót se tudjuk fizetni, pedig azért csendőrrrel járnak. Olyankor neki mi az erdőnek, s hallgatunk ott estig. Ott zörgessenek. A juhok az erdőn, a házat el nem vihetik. Egyebünk meg nincs, csak a szegénység. Régebb még volt. Amíg erdő volt, másképp volt. De azt levágták egy szálíg. Csak jöttek ki az urak, mérték fel, aztán furton-furt vágták. A sok is elfogy. Ami kicsi maradt, annak is csak a neve a

mienk. Ostornyelet se vágthatunk, úgy tiltják. Igaz, akkora bolondok se vagyunk, hogy a fa tövéen megfaggyunk, hozunk mi a saját fejünktől is...

— De mi lett a juhokkal? — juttattam eszébe.

— Jaj, azokkal baj lett, de nagy — folytatta az öreg. — Mikor este levittem őket, elmondtam soknak, hogy mi volt kint a hegyen. Máig is bánom, hogy mondtam. De hát tudtam én, hogy mi lesz? Ha tudom, inkább levágom a nyelvem, mint hogy egyet is szóljak. A patakiak ugyan nem sokat törődtek. Jó, hogy agyonütöttem — mondták, s azt kezdték osztani inkább, hogy egy hétig még hozzam haza a juhokat, de aztán, ha feljebb megyek, hát maradjak is fent.

Na, otthon még a vénasszonnyal is elosztottam egyet-mást, avval feküdhettem is le a kocsánba, mert kinn aluttam a juhok mellett. Van egy jó bundám, aztán hidegek se voltak...

— Mennyi idős a felesége? — szoltam én közbe.

— Az-é? — nézett rám — az jó sok. Várjon csak — számíthatni kezdte. — Hát van ő is ötven — mondta ki végül. — De asszon volt az valamikor, úrfi — csillant meg a szeme. — Ringott, mint a búza. Kétszer is megverték miatta, mikor leánkorában hozzá járogattam. Micsa egy leán volt — csóvalta fejét mosolyogva. — Jajajaj! — hirtelen ki-aludt szemében a mosoly. — Csak hát minden eltelik, úrfi. Vénasszon lett ő is, de aztán a javából. Alig férek sokszor szájától a házba. — Hirtelen meg-rándult az arca ravaszul. — De azért szeretni még szeret, sokszor még etet is...

— Na! Eteti?

— Igen az, a fenével — kezdett kacagni zötyögve. — De mondjam csak tovább — végezte a kacagást.

— Reggel aztán kihajtottam újra a juhokat. Hát délután egyszer csak látom, hogy jön ki a vénasszon a hegyre. Meg is ijedtem biza, mert ritka szokása volt. Kértem, ahogy hozzám ér, — mi van, te...?

— Aszondja, jaj, baj van, Samuka Feri, aki levelekért jár le a faluba, elkotyogta ott a dühös ku-

tyát, mindjárt elévette a körorvos úr, s nagy dolgot csináltak véle, még a községházára is elvitték. A végén meghagyták neki, hogy mondja meg Gyorgyika Lajinak, a megmart juhokat gyűjtsék külön helyre, amíg feljő a körorvos úr. Ki tudja, mit akarnak csinálni velük. Így az asszony.

— Megijedtem nagyon, de azért nem szóltam egyebet, menjen csak haza, ne féljen semmit, van még Isten is, nemcsak az urak.

— El is ment, de a kedvem is utána. Mind arra gondoltam, hogy mit akarhatnak az urak vajon. Hogy jót nem, azt tudtam.

Itt rám pislogott keserűen az öreg, ahogy beszélt.

— Mert biza, úrfi, minálunk ördög helyett úrral ijesztgetik a kölyköket.

— Van azok között is becsületes — próbáltam védeni az urakat.

— Ott lehet — morogta —, de mihozzánk csak a rosszra került. Mindegyik csak vinni akar, hozni csak írásokat hoznak adóért, bankért, a fene azt is, aki kitalálta! De mondjam csak tovább. Meglássa, hogy járánk.

— Na estefelé lehajtom a nyáját, de valahogy korábban, mint máskor. De nem érek az első házig, mikor látom, jó szembe Gyorgyika Laji. Mondani kezdi, élémbe indult éppen, beszélni akar velem.

— Mondom: hát beszéljen.

— Aszondja, csak azt akarta mondani, ahogy végeztem a juhokkal, nézzek be hozzá, de biztosan, majd megmondja akkor, hogy miért hí. De ne mondjam senkinek, hogy megyek — kötötte lelkemre.

— Olyan nyájasan beszélt, hogy csak néztem utána, mikor elköszönt. Ő lekerült a kertek felé, én hajtottam tovább a juhokat.

— Ne-te-né, e mit akarhat? — gondolkoztam házáig. De nem tudtam kisütni sehogy. Na, elláttam a juhokat sóval, aztán bémentem. Ott avval fogad a vénasszon, hogy öten kerestek, s meghagyták, legyek otthon, mert visszajönnek.

— Mit akarhatnak? — kérdem.

— Aszondja, ő nem tudja.

— Elmondtam neki Gyorgyika Lajit s azt is, hogy mijjen nyájas volt.

— Aszondja: nem rossz ember az — aztán elmondta, hogy az egyik pataki, az itt jártak közül, a komenciót is elhozta a juhait után.

— Ez már igazi csuda — mondtam. Igen, mert máskor heteket kell járjak a nyakukra, míg megadták csip-csupba.

— Tett ki, hogy egyek, aztán csak megáll előttem, s mondani kezdi: — Ügyeljek, legyek ügyes, mert né, itt van valami a juhok dolgában, aztán nekünk ne csak a bagó jusson... — Így oktatott, míg ettem.

— Intettem, hagyjon, egyek, ne mind duruzsoljon. De akkor meg avval jött, hogy ne legyek mindig a világ élhetetlenje, ő csak annyit mond. Mert né, mindenki úgy él, ahogy tud, ez a világ rendje. Aztán becsüljem meg, ha az Isten ránk is néz egy kicsit.

— Na, gondoltam, ennek bolhát rakhatott valaki a fülébe, hogy annyit mond, dorombol. Jól is gondoltam, mert bévallotta biza, hogy Gyorgyika Laji idejárt hamarébb s az töltötte tele a fejét. Ezt ád, azt ád, ha úgy lesz, ahogy ő akarja.

— Aztán mit akart? — kérdeztem.

— Azt hiszi, úrfi, mondta? Dehogya mondta. Azt mondta, megtudom Gyorgyikától, ha odamegyek.

— Végeztem az étellel, s át is mentem szép lassan. Jól fogadtak ott nagyon. Felesége, egy magos, száraz asszony, még széket is törölt alá, pedig máskor még a szót is sajnálta attól, aki kevesebb, mint ők. De most még poharat is rakott elé, s egy jó nagy üveget. Aztán csak kiment.

— Gyorgyika Laji, mikor ketten maradtunk, kiöltött egy pohár jó, erős pálinkát, s biztatott, hogy igyam. Ő is ivott vélem. Rám köszöntötte, az Úristen segítjen meg mindenkit, aki szegény! Avval azt mondja, hogy biza ő is szegény, mert jóformán egyebe nincs, mint az a tíz juha, amit én őrizgetek.

— Én ugyan még tudtam volna mást is hozzátenni a tíz juhhoz, hogy miye van még, de hát csak

hallgattam inkább, s ültem a szék szélén. Egy kicsit szégyelltem is magamat, hogy úgy megtisztelt.

— Jó darabig sajnálta ott magát előttem, a végén már én is nekifogtam segíteni. Na, szegény feje... Van baja elég... — De mit csinálhattam volna egyebet. Gondoltam, sírjon, töltse kedvét, nem muszáj el is hinni. Aztán a pálinka is fogyott, mert nem mondom, töltögetett szaporán. Már kezdtem is nézni, bírná még panasszal, legalább még az üvegben van.

— De egyszer aztán közelébb hajolt, hogy tudom-e miért hívott?

— Mondom: én eddig még nem.

— Azt mondja, na, ő megmondja, mert tudjam meg, hogy baj készül a juhokkal, de nagy. A kör-orvos úr agyon akarja üttetni egy szálíg. De még az én két kutyámat is, akkor aztán mit csinálok, juhok és kutya nélkül. Ki ad nekem enni?

— Le is tettem én a poharat egyből. — Csak nem, az istenit?... — kérdeztem megijedve. — De hiszen nincsen azoknak szikra bajuk...

— Sze a juhoknak sincs — nézett rám Gyorgyika —, s mégis mit akarnak azokkal is. Pedig a juh nem kutya, s ugye neki nem egyet, mert kettőt mart meg...

— Mondom: nem biza, mert hármat. Még jó, hogy tíz van, hát akinek egy volt, s azt is megmarta.

— Igaz az is, azt mondja, de tudjam meg, hogy ő az urak kedvéért nem akar károsodni, s aztán inkább eladja. De ezt nem kell tudja senki, én csak hallgassak, ő nem kívánja ingyért. Ő még ma éjjel elviszi egy messzi faluba, s ott adja el. Nekem ad egy zsák pityókát, fát, pénzt, de még egy első bárányt is, ami ezután születik.

— Kicsi dolog annyi mindenért, gondoltam. Fene az orvosát s a többi urát, igaza van az asszonnak, becsüljem meg, ha egy kicsit rám is néz az Isten. Aztán még sohase volt saját bárányom, tudja, pedig világeletemben juhokkal bajlódtam.

— Ahogy ezt mind elgondoltam, addig hallgattam. Gyorgyika Laji megijedt, s biztatni kezdett,

hogy aztán a kutyákat is letagadjuk, ő se szól semmit...

— Evvel vége is lett a beszédnek, ígértem én neki mindent, csak baja ne legyen a Bográsznak.

— Még kitöltött egy pohárral, megittuk, avval mehettem haza. Mentem is. Mind a bárányra gondoltam, amíg mentem. Még nem volt bésötétedve egészen, mikor bétettem a kaput. Hát otthon várnak vagy öten is. Mind juhosgazda, s mindegyik avval kezdi, menjek csak véle félre egy kicsit... — Majd szétszedtek, rángattak ötfelé, s osztották dühösen, ki jött hamarébb. Én csak álltam ott köztük, s néztem merre húznak. A végén csak megegyeztek, úgylis egy bajuk van, beszéljenek közösen. El is kezdte mindjárt a vén Vaszi bá', kinek hat juha volt nálam.

— Azért jöttek — mondta —, hogy tagadjam le a dühös kutyát az ő juhaikról, csak nem kívánhatom kárukat, aztán ők adnának ezt-azt, s nem kell azt se tudja mindenki... Lesték azután, mit mondok.

— Én hallgattam egy darabot, kitanoltam én már Gyorgyika Lajival a dolgot, hümmögtem-hámmogtam. Jó-jó, csak... Mert ugye, né... izé... — s hallgattam megint jó nagyot.

— Meglett a foganatja. Ígérni kezdtek egyik többet, mint a másik, ha csak felét kapom meg, úrfi, a sok mindennek, én most vígan élek ebbe az esztendőbe. Én is megígértem hát nekik, amit vártak. Köszönték eleget. Egyik pénzt is hagyott az asztalon. Avval is maradtam aztán, de akkor örültem nagyon, hogy minden lesz. Az asszony is ragyogott egész este, s biztatott, hogy jól teszem biza.

— Valahogy nehezen elaludtunk a nagy örömben, mert úgy van az, úrfi, hogy bánatában, de örömében is nehezen alszik el az ember. Reggel még ki sem virradt, csak költoget az asszon a kocsiából, hogy keljek, segítsek Bajkó Misinének orvosolni a juhokat.

— Nézem, mi van, hát tényleg ott van Bajkó Misiné, egy csúf, de csúf öregasszony a Patakról, az-

tán biztat egy csomó egyjuhos pataki gazdát, hogy bízzák csak rá, mert kikúrálja ő a juhokat hamar, aztán mind jöhet a körorvos úr...

— De a Gyorgyika juhaival mi lett? — juttattam én az öreg eszébe.

— Na, né, el is feledém. Azokkal az lett, hogy még akkor éjjel elhajtotta őket eladni. Reggelre már a harmadik faluban járhatott velük. De mondtam tovább ezeket. A vén Misiné nekifogott a juhgyógyításhoz. Én fogtam őket, ő meg vetette rájuk a keresztet s mötyögött, ő tudja mit. A végén még rávetett a sebükre valami szőröket, s avval kezdte a másikat.

— Alig telt valamibe, s készen is voltunk. A patakiak nem győzték köszönni. Én vihettem a juhokat a hegyre. Aznap úgy délfelé még kijött a hegyre Batics Mihály is, egy nagy fekete ember, kinek a télen két szép földjét dobolta el a magyar bank. Csak odajő, s annyit mond, hogy ő viszi a juhait haza. Kettő volt neki, s egyiket megmarta volt a kutya. — Mit hogy szóljak? Az övé... — Vigyed — mondtam.

— Kiválasztá nagy hamar, morgott valamit, s avval ott se volt. Azután telt a nap baj nélkül. Már azt is hittem, na, ugyi, nem lett semmi, s már kezdtem megnyugodni, de a jézusmáriáját, ha aznap nem is, de másnap bécsapott a baj, de mint az égi villám.

— Akkor nap alig telt el dél, s látom, jó két emberforma felém az ajból. Oda is értek. Samuka Feri volt az egyik, s mellette egy csendőr, de olyan szigorú arcú, hogy mindjárt bátorítani kezdtem magamat, ahogy rájanéztem.

— Samuka Feri köszönés helyett avval kezdte, nagy ijedten, hogy le kell hajtani a juhokat, de hamar. A csendőr is mondani kezdte nagy hangoosan, hogy: Hájdi, hájdi! — Aztán szétnézett hegyesen: hol a kutya, hol a kutya?! — Néztem hát a kutya után. — Bogrász az a helyén, vigyázott okosan, bár ne lett volna ott. Bezzeg a Piszli az ellett valahová akkor is, nyúl után vagy hová. — Így van

ez, gondoltam, így ez az emberek között is. Aki helyén áll, azé a baj java. — De nemigen volt időm bölcsölködni, mert Samuka Feri nyavajgott, jaj, menjünk, neki baja lesz, ha elidőzünk.

— Én mentem volna, de a csendőr mind csak keresgált a szemével, hogy: ket kutya, ket! — végén már az ujján is mutogatta a kettőt.

— Mondom, én megkeresem, s indultam is, de csak megfog haragósan, hogy álljak az istenemet, mert...

— Mit csináljak, megálltam. Ő meg vakarhatta a fejét, hogy ő mit csináljon. Vakarhatta, a Piszli csak nem jött elé. Rám ordított — hájdi! — s a juhokra mutatott. Na, hajtottuk aztán Samuka Ferivel azokat. A Bogrász mind a csendőrt meregte.

— Mikor aztán elértük volna a pataki házakat, a csendőr is nekikezdett juhot hajtani, de úgy, hogy egyből kitaláltam, hogy ő se most lát először juhot. Úgy prügetett furcsa módra, hogy három hét múlva sem tudtam utána csinálni, pedig próbáltam eleget. Még a Bogrász is elismerte, nem meregte többet.

Beértünk a Patakra. Minden kapuban állt valaki. Többnyre asszon, aztán siránkoztak nagyon.

— Elértük a Gyorgyika házát is hamar. Ott állt egy autó s egy csomó pataki ember. Megállítottuk a juhokat, a csendőr ment, hogy szóljon az uraknak. De a kapuig se ért, jöttek azok szembe. A jegyző úr a faluból, a körorvos úr s még vagy kettő. Mellettük az őrmester úr is ott jövégetett s utána két csendőr.

— Egyenesen nekem jöttek. Le is kaptam a sapkám egyből. Hát csak rám kérdez a jegyző úr, szigorúan, hogy én vagyok az a juhász s ezek azok a megmart juhok?

— Én csak forgattam a sapkám, s mondom: én vagyok az a juhász, s ezek azok a juhok.

— Kérdi, hány van megmarva.

— Mondom: sok nincs.

— Rám parancsol erre a körorvos úr, kerítsem ki hamar a megmartakat, hajtsam külön őket.

— Nézem a gazdákat, azok vissza engem. Indulok, hogy csináljam, amit a körorvos úr mond, de akkor már elémbé állottak a patakiak s egypáran meg az urak elé, s kérni kezdték azokat, ne bántsák a juhokat, sze nincs egyebük, csak az, s nincs azoknak bajuk, ami volt is kikúrálta Bajkó Misiné...

— A jegyző úr csak intett az őrmester úrnak, az rögtön odadobbant a három csendőrrel, s taszigálták félre a patakiakat, mint a semmit. Azok mentek szét ijedten, s csak messziről nézték, hogy válogatom én Samuka Ferivel s a csobán-csendőrrel külön a juhokat. A körorvos úr is ott szökdösött köztünk, s alig tel el valamicske idő, már kétfelé volt a nyáj.

— Az urak ott álltak, nem mentek egy tapodtat sem. Mikor készen voltunk, akkor csak odaállították a három csendőrt meg Samuka Ferit a két nyáj négy felére. Engem meg tessékelni kezdett az őrmester úr a házba, ahol aztán a belső szobában külön fogott, hogy na, most mondjam meg, de hamar, hogy ki vitt el megmart juhot a nyájból. Ő ugyan tudja, csak látni szeretné, hogy én igazat mondok-e. De aztán ne hazudjak, mert akkor baj lesz nagy, ő hirtelen haragú ember . . . — Ezt úgy mondta, hogy belésárgultam. Nagy mokán ember volt az őrmester úr. Csak tekergettem a fejem, s nem mertem a szemébe nézni.

— Ahogy ott hallgattam, csak látom, hogy az őrmester úr összehúzta a szemét, az ajtóhoz megy, bezárja, s jó nekem hatalmasan.

— Dehogy vártam, míg hozzám ér, nézni is rossz volt. Mondtam én, úrfi, eszem nélkül Gyorgyika Lajit s a többit, aki csak le akarta tagadni a dühös kutyát. Igen, de akármennyit mondtam, neki mégse volt elég. Biztatott jobbról is, balról is, hogy mondjam tovább, mert tömlöcben esz meg a fene. Csatogott a pofám.

— Megnéztem hát a ház gerendáját, s hazudni kezdtem én neki összevissza. Addig, míg megelégette az igazmondást, s kinyitotta az ajtót. Engem kitaszígtált, az urakat béhívta, de bé Gyorgyika Lajit is. Az csak nézett rám nagy fehéren, s kereste a szememet

félősen. Én kerültem az övét, csak a földet néztem nagy pirosan. Az őrmester úr még rikoltott, hogy küldjek bé egy csendőrt. Küldtem is neki egyet, én meg a helyére álltam a juhok mellé. Alig láttam egyet is, olyan sírhatnékomból volt. — Öregember vagyok én, úrfi, szégyeltem erősen a verést. Nem néztem semerre, csak a földre. Egyszer hallom, csikorog a kiskapu, s jön ki Gyorgyika Laji a csendőrről. Piros volt ő is, mint a tűz langja. Mentek hallgatva lefelé, aztán tudtuk meg, vitte a csendőr, mutassa meg, kinek s hol adta el a megmart juhokat.

— Néztünk utánuk, de már jöttek ki az urak is. Haragudhattak nagyon, mind kiabáltak. Kivált a körorvos úr. Mind azt kiabálta, butábbak vagyunk a juhoknál is. Mi lesz, ha megtudják, nem tudom hol, neki is baja lesz, a fene mind parasztot egyék... A jegyző úr meg ordítozott, kerítsék elő Batics Mihályt a juhaival együtt, de hamar.

— Ment is Samuka Feri ijedten, még csendőrt is vitt magával. Én maradtam csak a juhok mellett Bográsszal s na még egy csendőr.

— Az urak addig állingáltak az autó mellett, s szidták a patakiakat.

— Egyszer aztán csak jön Samuka Feri s a csendőr. Elöttük Batics Mihály haragosan, mint a láncos kutya, mind csak meregett hátra a csendőrré, aki hozta utána a puskát nekitartva.

— Megálltak az urak előtt. Juhot egyet se kaptak, jelentette Samuka Feri.

— Hol vannak a juhok, te?! — kiáltott Baticsra a jegyző.

— Az csak a bakancsait ügyelte. — Nincsenek juhaim, instálom, jegyző úr — szólalt meg végül.

— Ne hazudj, te! — ordított rá az őrmester úr.

— Batics Mihály csak hallgatott.

— Hová tetted, te, hová tetted?!... — ordított rá még jobban az őrmester.

— Batics Mihály akkor felkapta a fejét. — Megettem! — mondta ki, s nézett az urak szeme közé hatalmasan.

— Jaj, látta volna, úrfi, az urakat. A körorvos úr mind a fejét fogta, s ordított, hogy buta paraszt, buta paraszt! A jegyző úr is ordított: — Állatok ezek, állatok! — Hogy merted, te?! — rikoltott Baticsra, aki csak állt ott, mint aki nem fél senkitől. — Meg tudtam volna ölelni. — Megvetette a lábát a haragos jegyző előtt, s úgy kezdte mondani:

— Én úgy mertem, jegyző úr, hogy ha a földemet el is vették az urak, a juhokat már nem hagyom... Az enyém volt, megettem s annyi!...

— Az urak zúgtak, mint a méhek. A körorvos úr parancsolni kezdett az őrmester úrnak, hogy azonnal vigyék Baticsot s az egész családját a városi kórházba, de akár csendőrrel is, ha nem menne szépszerével.

— Az őrmester úr szalasztotta is mindjárt Samuka Feri le a faluba új csendőrért, s el is vitték aztán Baticsékat egy szálíg, még a hetvenéves öregapját is biza, pedig eleget mondta a jámbor, hogy öreg ő már, dehogy evett a juhból, sze foga sincs, éppen csak, hogy mártogatott egy kicsit. De mind beszélhetett. Vitték őt is. Mert ilyenek az urak, úrfi.

— A körorvos úr összeszedett az őrmester úrral egy csomó ást s vagy hat embert, aztán csak rám dirigált, hajtsam ki a megmart juhokat egy olyan csúf gazos rétre.

— A jó juhokat azokat lehajtotta Samuka Feri a faluba, ott külön tették egy nagy-nagy kertbe, aztán onnan fel nem engedtek egyet is három hétig. Cipelhették le a drága szénát a patakiak, de mindennap, ha nem akarták, hogy éhen dögljenek ott rakásra, szép füves tavaszon.

— Mi meg aztán, hogy kiértünk a rossz juhokkal a gazosba, hát csak nekiállított az őrmester úr az ásóknak mind a hetünket, aztán estig mind egyet ástunk. Lett is akkora gödör, hogy az már gödör volt. Akkor aztán a körorvos úr csak hajtatta velünk a gödörhöz a juhot, az őrmester úr a csendőrrel meg csak lődözte rakásra. Mi meg heten lökdöstük a gödörbe ügyesen. Szomorúbb volt az nekünk, mint egy

temetés. Egy pataki el is fakadt sírva, hogy a juhára ismert.

— De nekem csak azután jött a java. Mikor elvégeztük a juhlökdösést, hogy egy se volt, azt mondja az őrmester úr, hogy hívjam csak oda a kutyámat. Ott ült az nem messze tőlünk.

— Hát azt mért, őrmester úr? — kérdem, de már reszketett a hangom.

— Rám kiáltott: ne pofázzak ott neki, tegyem, amit parancsol.

— Hívni kezdtem hát Bográaszt, de szívem már a szememben volt.

— Odajött szegén lassan, félszeggel mind az urakat nézte, aztán csak leült mellém.

— Azt mondja az őrmester úr: — álljak csak félre.

— Tudtam már, mit akar. — Inkább engem, őrmester úr — szóltam keserűen, de aztán csak félreálltam.

— A Bográasz már jött volna utánam, mikor az őrmester meglötte. Leesett mindjárt, s kezdte verdesni a fejét a földhöz.

— Éreztem, hogy valami csak lefolyik az arcomon. Nem is bírtam tovább ottan, elindultam csendesen, s mind az arcom kaparásztam. Kiáltottak utánam, hogy álljak, hová megyek, de mind kiálthattak. Mentem, mint aki beteg. — Szegén kutyám, jaj, szegén kutyám! — botorkáltam nagyokat, még az Istent se tudtam szidni, úgy odavoltam.

— Hát amikor a kertek alatt beérek haza, az udvaron csak ki vicánkodik elébem: a Piszli. Még vinnyogott is örömében. De elfogott a fekete harag. Fel én ott valami botot s neki, hogy üssem . . . De a Piszli nem még várt arra, futott, de hogy, két napig se jött haza. Akkor is hiába jött, elvertem az udvarról. Nem állhattam sehogy. Egyszer aztán haza se jött.

— Így én a kutyákkal, úrfi. Aztán két hónapig azt se tudom miből éltünk. Se juh, amit őrizzek, se semmi. Ami maradt juh, annak is eladták a felét a patakiak. Félték, hogy anélkül találnak maradni. De még meg is büntettek egypárat. Így járánk mi a dühös kutyával, úrfi. Most meg itt né, őrzöm a ma-

radékot. Alig kapok valamit utánuk, sze darab után fizetik. Na lássa, azért ijesztgetik úrral a kölyköket a Patakon. De igazuk is van biza, igazuk — végezte beszédét az öreg, s új szivarat csavart a hosszú beszédre.

*

Én álltam ott megdöbbenve, tanácstalanul. Végül mégiscsak nekifogtam megmagyarázni, hogy nézze csak, a körorvos úrnak azért igaza volt, mert nem úgy kell azt venni, ő avval csak jót akart, veszedelmes betegség a veszettség.

Végighallgatott. Akkor csak annyit kérdezett:

— Mondja csak, úrfi, javát akarja az a szegénynek, aki elpusztítja egyetlen vagyunkáját, hogy az se legyen, javát akarja az, aki úgy csinál? ... — Nézett rám konokul, szigorúan.

Egész belezavarodtam. — Még az igazukban sincs igazság! — gondoltam az urakra feldühödve. Az öregnek azzal ütöttem el a választ, hogy ne mind szólítson úrfinak, mert nem vagyok az. Pedig megérdemleném — mondta —, mert lám, dohányt is adtam.

Aztán elbúcsúztam tőle.

Mikor kezét fogtam, láttam, mondana még valamit. De nem szólt, csak mikor mentem már vagy tíz lépést, akkor szólt, s intett, hogy álljak meg csak, menjek vissza, mutat ő valamit ...

Visszamentem. Egy közeli bokorhoz vezetett, ott megállt, s rám kacsintott. Félrehajtogatta az ágakat, hogy nézzek csak bé oda ...

Benéztem. Ott biza egy alig párhetős kutyakölyök aludt az árnyékban. Hosszúszőrű, szép kicsi kutyakölyök. Tiszta fehér, csak a két füle fekete.

Az öregre néztem. Ragyogott, mint a júniusi nap.

— Ebből lesz kutya, úrfi! Juh mellé való, igazi ... A nagy sztináról kerítém, olyan anyja van, hogy az már kutya. — Eleresztette az ágakat. — Csak azért mutatom meg magának, úrfi, mert látom, maga nem afféle ember ...

Nagygazda szásznál szolgált Gál Mihály, az ökrök faránál. Nehéz élete volt, akár a búfátyol. Mert milyen a rossz gazda? . . . Még azt a hitván ételt is felhányja, amit csak kell neki adjon, ha akarja, hogy bírja a dolog nyelit. Márpedig a szász igazán, hogy akarta: ha nem úgy teremti Isten a világot, hogy éjszaka nyuguvóra térjen, s benne a szász is, hát ne félj, Gál Mihály, hogy csak elszusszantsa is magát dolog nélkül. De hát hitván feje mit csináljon, ha egyszer nem született főispánfiúnak: szenvedte az életit, s ahogy szegényéknél szokás, szidta, aki semmit sem hibás, a saját anyját s a fennvaló Istent. A szászt dugva sem merte szidni, nehogy más szolgát fogadjon arra a hitván kosztra.

S így élt volna Gál Mihály, mint a téli fa, kedvetlen s leveletlen, ha egyszer meg nem szeret egy igazi szép leánt. Jaj, micsoda egy leán volt . . . Kedves, mint a vadalmavirág; példás életű, akár az anyamadár: de aztán szegén, mint a tavaszi egér; mind szerethette Gál Mihály. A leán még hajlott volna, sze mint májusban az ákác, akkor mézesedett, de hát anyja is volt, sok bú-bajt látott anyja, aki avval a szemivel nézte Gál Mihályt, melyikkel a kutyára szokás.

— Szegénségből minek nyomorúságot! — tiltotta ki még a házából is.

— Majd, ha két ökörrel jössz utána, legén . . . — mondta ki kereken, s őrizte a leányát, hogy még hátra is csak nappal eresztette . . .

El volt hát keseredve Gál Mihály. Ott mind nézhette a somfa ostornyelit, ha csak annyi volt az övé s na még a szász ökrein a vakarás.

— Most immár mit csináljon?... — támasztotta fejét a kezével éjszakákat. — Hogy szerezzen s mivel az ostornyel végire ökröt is?...

Addig, míg kigondolta:

— Más egyebe úgy sincs, csak a két csupasz karja; nahát akkor avval.

S akkor reggel aztán úgy ment bé a szászhoz, mint aki megnőtt egy fejjel. Odaállt elébe, aztán csak mondta:

— Ide hallgasson, gazdám! Van magának ugyi, egy erdőnyi döntött fája. De olyan egy csúf helyen, hol még a medve sem jár, s hogy mikor meglátta, még a sokpénzü zsidó is, aki magának erdei üzlettársa, csak kiköpött egyet, hogy: na az ott rothadhat, ha csak kecskével nem fognak fahúzatni...

Megnézte jól a gazdát, aztán mondta tovább:

— Ott hever a sok boronafa, gazdám, s maga annyi hasznát se veheti, amennyit — azt mondja — kígyó a tollujának... Nahát, ha Isten s maga is úgy akarja, én napi-ételért, húsz szál boronafáért s a két rongyos mokánökörért tavaszig egy szálíg kihúzatom. Ha nem úgy lesz, ahogy most ígérem, hát három kerek esztendeig tiszta ingyen szolgálom magát, s ezt írásba is adom, ha kell bíró előtt!...

A nagygazda csak nézte s hallgatta Gál Mihályt. S de mert volt neki magához való esze, hagyta toporogjon előtte a legén: mind csak hümmögött, és súrolta a fejét, mint aki igazán nem tudja, most mit csináljon. Magamagában meg számolt nagy serényen:

— Ha kihúzassa, megéri a sok fa, ha meg nem, hát akkor ingyen-szolgája lesz három esztendeig... Mindenképpen neki áll a haszon. — Csakhogy ezt az esze valahogy furcsállotta. — Vajon mi itt a hiba?!... — találgatta. De hát nem volt ő szerelmes leánba soha, így aztán hiába találgatta.

Végül is megnyikkant, de csak hogy alkudozzék:

— ... Így, meg úgy ... mert hát, izé ... Két ökör... Mit gondolsz?! ... — Aztán, hogy legalább öt esztendő adjon írásba Gál Mihály ...

Gál Mihály mit csináljon, volt neki abból elég, rátett hát a háromra még két ingyen-esztendőt.

Akkor aztán mentek a bíróhoz.

György úr volt a falu-bírája. Nagygazdag magyar ember, aztán tekintélyes. Kívülről tudott minden olyan törvént, miből a szegénnek még a kevés is sok. De hát ő tudhatta azokat jó bátran: apja is bíró volt, s még a nagyapja is, megtanólhatta hát még fickó korában ...

A szásszal jóba volt erősen. — Bundának szűr a barátja, csurdénak meg csóré a társa. — Aztán így a szász ment bé előre György bíró úrhoz. Gál Mihály meg addig kinn várta, hogy hívják.

Ha megunta, kezdhette előlről a várást, de hát csak behívták aztán.

György úr elébe tett egy nagy árkus papirost, teliírva betűvel, s kérdezte nagy hangosan:

— Igaz-e, hogy mibe egyeztél a szásszal? ...

— Igaz — mondta rá Gál Mihály, s mind a papirost nézte nagy ijedten. A szász is bólogatott, ahogyan vasárnap a papja előtt szokta.

— Akkor csak írd alá — szólott György bíró úr, s mutatta a pennát, hogy avval.

Gál Mihály ki volt veresedve, forgatta a pennát addig, míg letette. Szégyellte eleget, de csak bé kellett vallja: biza ő nem tud írást.

György bíró megnézte haragosan, aztán csak legyintett, nyomja oda az ujját. — Oda a papirosra! — mondta nagy mérgesen, hogy a hitván szolga majd a téntát is feldőtötte. Alig is várta, hogy kívülre kerüljön, szégyellte tudatlanságát, mint jódogú ember a betegséget. Igaz, még a szász is csóválta a fejit.

De hát csak megvolt az egyezés. Gál Mihály odakinn megnézte a két karját, aztán csak indult haza a gazdával, s ott is bé egyenest az istállóba.

Volt ott ökör elég s akkorák, mint egy havas; de ő meg sem állott a legbelsőbb sarokig. Ahol a pókok legtöbbet fészkelnek, oda volt békötve a két mokán-

ökör. Akkora szarvuk volt, hogy kurtább, mint a fülük, aztán szőrösek, mint két gomolya medvebocs. Rágták ott a pelyvát; a gazda éppen csak hogy csúfságból tartotta őket.

— Ezeket viszem el — mondotta Gál Mihály, s avval kötötte ki a két semmi ökröt.

Jaj, hogy nézte a gazda fösven örömben, s ígért láncot, fejszét s egy rossz szekeret is megrakva pelyvával.

— Etesd őket bátran — biztatta Gál Mihályt —, ne sajnáljad tőlük, van Istennek hálá! — de már a szalonnát fene bőtösen mérte, mind a hagymát testálta inkább. — Jót tesz a gyomrodnak — mondta. Aztán a szekérnyi pelyvával s a kevés szalonnával útnak eresztette Gál Mihályt.

Ment aztán Gál Mihály neki a hegyeknek. Karácson még nem volt, de hideg igen olyan, hogy törülhetett eleget, ami nyáron befagy s télen aztán kienget. Pengett a szekérút, akár a sarkantyú, s a két mokán-ökör csúszott akkorákat, hogy nem győzte emelgetni őket. De aztán láss csudát: ahogy a vert útról béértek az erdőbe, hát mint egér a likban, egyből helyben voltak. Mikor aztán a boronák végire állította őket, hát egészen megtáltosodtak. Azokkal lehetett fahúzatni. Még akkornap délután tíz boronafát kikapartott velük a gazosból Gál Mihály. Pedig az nem volt kicsi dolog. Emelt akkorákat, hogy szakadt meg az ina. Öt ujja meg fagyott oda a vaslánchoz, s az ötödik térésnél füstöltek biza még a táltosok is. De azért vondozták a boronafákat késő vakulásig. Aztán éppen csak hogy aludt egyet Gál Mihály, s már törülte ki a szemeit, s neki a boronáknak. Másnap ugyanúgy, s harmadik nap megint.

Telt az idő gyorsan, egy hét után két hét, s hát egyszer jó a gazda: hadd lássa, mit csinált a szolga.

Azt ugyan nézhette. Fösven fejével nem tudta kacagja vagy sírjon.

— Jaj, micsoda ökrök! . . . — búsulta immár a táltosokat. De szólani nem szólt. Lerakta a most hozott pelyvát s a merindét, avval hazament gondolkodni.

Furcsát gondolhatott, mert eltelt újra két hét, s Gál Mihály várhatta, hogy hozzon neki újra merindét meg pelyvát. Üres hassal pedig bajos boronahúzatni. Ő még bírta volna hagymával s a szerelemmel, de már a táltosok kezdtek volt meglassulni. Le ő hát egyik este.

— Mi dolog ez gazda! — akarta mondani. Igen, de hallj oda, ki prűszkölt ott jobban, ha nem épp a gazda maga.

— Kiesel mindenemből! — rítta, kiabálta, s alig akart adni pelyvát egy fél szekérrel s valamicske szalonnát. Annál többet pótolta bőbeszéddel.

De hát Gál Mihálynak is volt feje a nyakán: mert nem szólt ő se semmit, még meg is köszönte, csak mikor aztán kiért a csűr mellé, le hamar a szekérről, s neki a szérűskertnek... Volt ott sarjú bőven, s vitt akkora öllel, mint egy-egy kicsi boglya. S amíg hely volt a szekeren, addig mind egyet hordta. Onnan bé a pityókás verembe, elé egy köblös zsákot, s hányjad belé a pityókát s abból is a szebbjít. Aztán ereszd: öt ujj s egy futás... bé a sarjú közé, a szekérre... Jaj, ha lássa a gazda... de hát az nem látta, éppen Istent kérte a holnapi napra s hogy segítse meg ötöt az erdei boronákkal...

Igaz, Gál Mihály is úgy ment vissza az erdőre, mint aki istenes dolgot cselekedett.

Nem is búsulta ő többet a gazda hagymáját, sem az ökrök a pelyvát. Ha jött a gazda, ott volt, ha meg nem, hát annyi. Rákapott ő a szérűskertre minden két hétben egyszer. De így legalább dolgozhatott kedvire.

Egyszer aztán, ahogy megemel egy horgas boronafát, hát hóvirág vagyon a boronafa mellett. Szertenéz még jobban, hát csakugyan tavaszodik. Nézi, mennyi van még kihúzatni való, hát épp az az utolsó.

— Én elvégezém... — gondolta megsápadva, s le kellett, hogy üljön, ha nem akart elesni. De fel is ugrott helyéről, s szembenézett az éggel:

— Isten, ökreim vagynak — mondta ki csendesen, aztán, mint a gyermek, neki a virágoknak. A két kis

ökök szarvát teli kötötte virággal, s ment aztán utánuk, mint akit vállon visznek.

Egyet aludt az erdőn, s reggel aztán haza a kicsi szarvú ökrökkel.

— Elvégezém — mondta ki másodszor, s most immár a gazdájának. Aztán várta nyugodtan, mondja az is az övét.

Na, azt ő várhatta.

— Fogjál bé szántáshoz . . . — mondta a szász kurtán, s avval fordult a háznak.

— Hát az egyezség, gazda! — kérdezte Gál Mihály, s megcserélte lábán az állást.

— Miféle egyezség? — tette magát a gazda, mint aki csodálkozik.

Gál Mihály nem hitt a fülinek.

— Hát amit kötöttünk — mondta —, az ökrök s a boronafa . . . Ne izéljen, gazda — forgatta a kalapot. — Nem abba egyeztünk? . . . — térítgette az embert, hogy próbáljon emlékezni.

Csakhogy az nem akart sehogy se emlékezni:

— Te tán bolond vagy! — mondta. — Amíg ott voltál, egyebet úgyse csináltál, akkor mért etetek s fizetek én téged . . .

Gál Mihály megsápadt, s fejire tette egyből a kalapot.

— Nem addig van, gazda! — kezdett lármázni ő is. — Van még igazság is — mondta s avval el ő a bíróhoz.

— Hol vagyon az írás? — fogadta az komolyan, s tette fel mindjárt a pápaszemit.

— Jaj, azta'! — ijedt meg Gál Mihály, s vissza hamar a gazdához, hogy adja elé az írást . . .

Attól ugyan kérhette.

S ha hiszik, ha nem, avval maradt Gál Mihály, a csalfasággal. Aztán hova menjen tudatlan fejével, sze kikacagják. Ette meg a fejét; ő ilyen paraszt legyen! . . . Addig, amíg aztán kitalált egyebet: próbálta szépszerivel, megpróbálja hát csúful. Megszerzi az ökröket, ha még addig él is.

Elküldte volt a szász a két mokán-ökörrel, hogy húzassa le immár a sok fát a vasút mellé. A sok-

pénzü zsidó volt az üzlettársa, az vette volt meg a sok-sok boronafát.

Jószívű ember volt az is, ha tehetett. Hajtotta Gál Mihályt, mint kuvasz a juhok, mindig a sarkában volt. Dirigált vón neki, ha volt miért, ha nem. Közben a Gál Mihály gazdáját is csalta meg ügyesen. Tíz borona helyett mindig nyolcat írt a szállító-cédulákra. Volt egy itkányos úrféle írnokja, azzal csinált mindent. Az mikor józan volt, sunyult, mint a féreg, de mikor bétöltött egy kicsit a nyelve alá, csak teregette ki a gazdája szennyesét.

— Világ csalója! — mondta le mindennek, de másnap meg mán sírt-rítt, hogy bocsájtna meg neki.

Elég, hogy Gál Mihály eltanulta Berger úrtól a boltot: Megszerzi ő az ökröt... — gondolta ki bátran, s minden forduláskor le vagy két boronát, s bé az erdő közé; dugta el ügyesen. Gyűlt is a boronája; hogy ha még hússzor térhet, ki van a két ökör. De hát hitván feje megint csak nem számolt biza az írással.

A szász gazda az állomáson számolgatta a cédulákat, s hát nem pászol sehogy a borona. Tanakodott Bergerrel, hova lesz a sok fa; addig, hogy meglesték.

Kísérték Gál Mihályt, mint az olyan libát, ki eltojik a háztól, s hát nem ott fogták a dugott boronáknál?!

Makogni se tudott. A gazdája, az csak mutatta a szállító cédulákat.

— Tudom, most vagyon írás!... — kesergett Gál Mihály. A gazda félrehúzta szigorúan onnan: Most aztán vagy szolgál neki ingyen, vagy csendőr kezire adja — mondta neki kurtán.

Ne neked, Gál Mihály; hordhatta a boronát a gazdának tiszta ingyen, épp hogy csak enni kapott.

Most aztán mit csináljon? Hogy kerüljön csupaszon a leán anyja elé?... — kesergett bújában, s ette meg a szomorúság.

De mert a reménség olyanféle virág, hogy azt csak a halál tudja letapodni, Gál Mihály újra csak felszegte a fejét.

— Legyen az, ami lesz; próbál hát még egyet...
— biztatta fel magát, s nekibuzdult aztán, mint tavasszal a nyírfaág. De mert a maga kárán kitanólt az igazságot, fordított egyet ő is az eszén. Avval kezdte furcsán, hogy elkezd az egyik nap a gazdájával veszekedni: — Mit gondol, hogy mi ő: duplábélű, hoplás?!... Sze megcsemerlik annyi sok zsírosságtól — mondta, s avval kezdte vágni ketté a szalonnát, amit a gazda pakolt merindébe neki. — Még a fele is sok! — lármázott hangosan, hogy az nem győzött eleget csudálkozni. Mint a tyúkot a varjú, csak nézte féloldalról.

De biza Gál Mihály csakugyan úgy ment el, a fele szalonnával. S úgy az egész héten. A gazda azt se tudta, hova legyen el fösven örömébe.

De hát a másik héten:

Egy este állít bé vagy tíz nagy boronafával. Lehányja a szekérről, s azt mondja:

— Ez a magáé, gazdám.

Kérdi az: mi s hogy?... De ő csak annyit mond: — Visszaloptam Berger úrtól...

A gazda azt se tudta, szidja vagy dicsérje. Morgott egész este, a fösvényebb szemivel addig nézte, hogy egyenként behordta a csűrbe a boronákat, s eldugta ügyesen egy csomó szalma közé.

Igen, de Gál Mihály a másik este újra hoz vagy tíz nagy boronafát, s a harmadik nap megint.

Most aztán már a gazda nem is csak hogy morgott, hanem jajgatott Gál Mihálynak: — Tömlöcbe teszel, vagy azt akarod, ugyé?! Ide többet ne hozz, kihánylak véle együtt!...

Gál Mihály csak legyintett:

— Egyet se búsulja, magát is bécsapta eleget Berger úr... — s avval ott elmondja a szállító cédulákat... —, ha kell ő tanúsítja — ígérte a végén.

A gazda ott se volt mindjárt; rohant át Berger úrhoz. — Mert most ő agyonüti! — ígérte futtában, s aztán csak bédobbant úgy oda az ajtón, mint a veszedelem.

Berger úr egy kutyanak adott éppen enni, mert hogy tömte magát jóízű vacsorával, s jól meg se

nézhetette, mi szél fújja körül, már a gazda kiemelte a székből.

— Engemet csaptál bé, hűséges üzlettársad?! — kezdte neki a szállító cédulákat, s avval mártogatja fel véle a padlót.

Lett aztán bécsi-banda!

S ki tudja mi lesz még, ha bé nem jön két szolga, akiket Berger úr tartott vékon kosztal, s azok neki a gazdának... Keresette az is sarkánál az ajtót, hogy veretlen tudjon valahogy kikerülni...

— Béperellek, ne félj! — rikoltott Berger úr, s rázta úgy az öklét, hogy majd utánadobta.

— Nem félek én attól — hangoskodott a gazda otthon az istállóban. — Béperelem én is! — biztatgatta magát. — Leszel tanúm, ugyé? ... — kérdezte Gál Mihálytól.

De az csak hallgatott s kukult a fejőszéken.

— Béadlak tanúnak... — kezdte újra a gazda.

Gál Mihály hallgatott újra csak okosan.

— Hallod, mit beszélek?! — mérgelődött az fel.

— Igen én, s jószívvel, de csak a két ökörért — vette fel a fejét Gál Mihály merészen.

Jaj, mi lett ott akkor!

A gazda ordítozott, hogy köpködte a nyálát. Mocskolta Gál Mihályt s lehordta mindennek. Végül siránkozott, akár egy rossz koldus; ne hagyja most cserbe, s legyen a tanúja...

— Igen ő s szívesen — mondta rá Gál Mihály —, de csak a két ökörért...

Az meg, hogy ne is hallja, béfutott a házba. Oda bézárkózott, s osztotta magával, most immár mit csináljon?...

Éjfélkor csak kijön, s megy bé Gál Mihályhoz:

— Legyen úgy, nem bánja — azt mondja szomorúan —, adja a két ökröt, ha kell írásba adja, csak aztán tanúskodjék.

Azt mondja Gál Mihály szelíd ártatlanul; dehogy kell neki írás, lesz ő tanú úgy is; csak bár annyit tegyen, doboltassa szerteszéjjel a faluban, hogy mivel jó szolga volt, neki ad két ökröt, csak úgy ajándékba...

Úgy megnézte a gazda, hogy parázslott a szeme. Aztán csak megfordult, s bévágta az ajtót, hogy a kicsi lámpa egyből setétben maradt.

Csakhogy késő reggel újra jön ki, de mint a beteg ember.

— Kelj ki, s aztán menjünk — azt mondja nagy kurtán.

— Mehetünk mi bátran, csak azt mondja meg, hova? — kérdezi Gál Mihály.

— A bíróhoz, te cudar! — löki a szót a gazdája, s viczorog Gál Mihályra.

De az csak visszaül hamar a fejőszékre, s azt mondja komótosan: addig ő sehova, amíg dobszót nem hall...

S hiába akármilyen, kellett menjen a gazda, hogy a két mokán-ökrét a cudar szolgának odadoboltassa.

De az még mind semmi.

Alighogy kitette sarkát a kiskapun, Gál Mihály fel hamar, s átal Berger úrhoz.

— Akar-e pert nyerni? ... — kérdezte meg attól, s elmondotta annak a csűrbeli boronákat. — A szász hordta oda — hazudta nagy bátran —, s ha kell ő tanúsítja — ígérte Berger úrnak. Csak addig ne tudja senki, hogy ő mondta, mert aztán ő is tud valamit a boronacédulákról...

Berger úr nem tudta, hogy ültesse jobban. Ígért hetet-havat s ami csak nem kerül pénzbe, csakhogy megnyerhesse a gazda ellen tanúnak.

— Eljön-e hát, Gál úr? — urazta le végül.

Gál Mihály úgy tett, mint aki gondolkozik.

— Hát azért a rossz házért elmenne jó szívvel ... — mondta ki hirtelen.

— Miféle rossz házért? — hökkent meg Berger úr.

— Amit apámtól perelt el, pálinkaadósságba...

— Jaj, azt ő nem adhatja — jajgatott Berger úr.

— Neki az pénzibe áll. Mit is gondol róla, sze ő is szegén ember — sajnáltatta magát, s ígért nagy hirtelen egy alig hordott csizmát, cserébe a tanúságért.

— Mért nem egy rühös macskát! ... — állott fel Gál Mihály. — Hát akkor istennek hagyom! — kö-

szönt el hirtelen, s ha vissza nem húzzák, kimegyen az ajtón.

Csakhát visszahúzta s ültette Berger úr; üljön még egy cseppet, ne siessen már úgy! S biza még vagy tízszer mind így huzigálta, ameddig valahogy meg-egyeztek. A rossz házba egyeztek s aztán a dobo-lásba, mert azt kikötötte ottan is Gál Mihály.

Meglett aztán a per, s híztak az ügyvédek... Ber-ger úr se hagyta, de a gazda még úgy se... Addig így s addig úgy, hogy csak mit ád Isten: belékeve-redett biza György bíró is. Mert ha ők hármásban mindenben társak voltak, összejátszottak hát a falu dolgában is. Aztán most hogy tegyen igazságot köz-tük?... Hogyha Berger úrnak próbált kedvezni, mindjárt prűszkölt a szász, hogy: hát a falu erdeje?! ki adta el a sok fát, mindenki tudta nélkül?... — Hogyha meg a szásznak kedvezett György bíró, Berger úr kiabált, hogy: hát a falu pénze! ki adta ki aztat kamatos kamatra, mindenki tudta nélkül?...

Addig hergelődtek, míg kitudódott minden. Aztán ilyenformán csak a falu járt jól. Elcsaphatta a bírót, s választhatott olyat, aki a falu javát nézi.

Gál Mihály, ő tartotta szigorúan a szavát: ahány tárgyalás volt, mindegyikre elment. Aztán ha kér-dezték: miket tud a gazdájáról, hát csak dicsérte egyfolytában:

— Micsoda jó ember... Neki ökröket adott, ha kell ezt bizonyítja, akár a fél faluval. Nem tud rá-mondani semmi, de semmi rosszat... Berger úrról se tud — mondotta okosan —, az is fájin ember, neki házat adott, s ha kell, ő bizonyítja ezt is a faluval! Jó emberek nagyon — dicsérte folyton őket.

Azok mit szóljanak, ha nem is mertek szólni... Gál Mihály kezibe tartotta mind a kettőt. A gazda féltette a csűrbeli boronákat, Berger úr is igen a borona-cédulákat...

A vége aztán az lett, hogy nem hívatták többet, s pereltek nála nélkül. Mert a pert nem hagyták, amíg tartott miből. Addig s addig újra, hogy csórén ma-radtak minden vagyonukból. A szász gazda is, Ber-ger úr is. De legalább hasznuk is lett annyi, hogy

nekik is állt aztán: aki gazdag leszegényedik, ember-ségben megrendesedik . . . Megrendesedtek ők is, ha akartak, ha nem, s élhettek a faluban, akár a többi ember, s velük György bíró is . . .

Gál Mihály, mikor már nem zaklatták többé, javítgatta a házát, mint a szorgalmas hangya. Mikor avval megvolt, szerzett egy szekeret, s akkor jött a java: egyik nap délután elé a táltosokat, egy-egy piros bojtal kicifrázta őket, s ereszd . . . indult velük elhozni a leánt.

Bezzeg most nyitotta a leán anyja a kaput. Verte le a helyet, hogy hogy ültesse jobban. Mindjárt avval kezdte: édes-kedves vejem, nem győztem remélni . . .

Gál Mihály hallgatta, aztán csak leintette:

— Ott a maga veje, azokat édeselje! — mutatott szigorúan a két mokán-ökörre.

— Elég lesz magából nekem a leánya — mondta meg ápertén, s vitte aztán a leánt haza a táltosokkal.

Csaptak olyan lagzit, amilyen csak kellett.

S élt aztán Gál Mihály, ahogy ő még soha: a saját házában s akit kedvelt avval. Becsülte mindenki, s ő is azt jó szívvel, aki érdemelte. Szolgát se kellett tartson, sze asszon volt a házban, s az éjszaka is az volt: lett olyan hat fia, mint hat nagy jegenyefa, minek hát oda szolgál.

Csak egyet nem tett aztán sohase Gál Mihály.

Azt nem tette soha, hogy levegye egyszer is a négy piros bojtot arról a két ökörrel.

Így volt, igaz volt, s ha van, aki nem hiszi, hát annak én hazudni úgyse fogok.

Júliusi módon nem lehet telet várni. Ami kicsit szereztek hát a nyáron, anyjuk elvásárolta az őszeren. Megvett ezt-azt, nadrágot, sapkát, de már két nagykabátra nem tellett sehogy. Pedig a kisebbik hogy a lelkére kötötte. — Olyan nagygombosat, édesanyám . . .

De ha nem tellett, csak egyre.

— Amelyiknek jó lesz. A másik hordja a szvettert — gondolta, s hazavitte nekik.

Lettek nagy osztozások.

Jani, a nagyobbik, magára rángatta mindjárt.

— Neked nagy, nem látod? Nadrágot is kaptál, mit gondolsz . . . Nesze a szvetter, elhordod sportosan . . . — dobta oda neki. Eddig ő viselte, az apjukról maradt, kinyúlott jó bőre.

A kisebbik sírva fakadt keserűségében.

— Tavaly sem volt, igen . . . Mindig csak neked... Járjál te sportosan — dobta vissza neki. — Nem kell semmi, edd meg! Lelketlen vagy, tudod! — s még a most vett sapkát is ledobta magáról, s indult ki könnyesen, hogy megyen ő világgá.

Elébe kellett álljon az anyja, hogy valóban ki ne menjen.

— Nagy az neked úgyis . . . — vigasztalta. — Sálát veszek, ne félj. Bizonyisten veszek — ígérte.

S vett is másnap egyet. Összeszedett otthon valami már igazán hordhatatlan holmit, s mert nincsen olyan szegény, hogy ne legyen nála egy még szegényebb, eladta az őszeren, s megvette a sálát, hogy vigasztalja a fiát.

Csakhogy az nem vigasztalódott. Vékonyka fiú volt, ellepte a szvetter, szégyellte viselni. Begyúrta a nadrágba, bevarrta a két oldalát, mégsem tudott megbékülni vele.

— Olyan vagyok, mint a maskurák! — siránkozott az anyjának minden áldott nap. S mind csak a kabátton járt az esze.

— Honnan, te, miből?! — lett mérges az a végén. — Ulj itthon, ha szégyelled, na nézz oda! Nem tudsz tekeregni, ugyi!

Evvel maradt hát, a szidással.

Akkor este nem tudott elaludni.

Ha neki kabátja lenne! — fogta el a sírás. Nem volt mivel, mind a párna csücskével törölgette a szemét.

— Mit bögsz, te! — dühösködött rá Jani. — Nézze meg, mind bög, nem is lehet tőle aludni!... — ült fel a végén mérgesen.

— Hogyne bögök, nem is igaz... — ijedt meg az hamar. Befordult a falnak, s már az orrát sem merte szívni. Addig, míg kigondolta. Messze van még karácsony, s addig kikeresheti...

Jani morgott ott mellette, s kucorodott össze, amiért kitakarta.

Lebújt hát még jobban, s fészkelte magát a pokrócba. Na, csak legyen holnap! — biztatgatta magát, s valahogy elaludt.

Reggel aztán az anyjának sem szólt, csak felkelt jó korán, s öltözködött dideregve. Befalta a zsíroskenyerét, s már fordult is ki az ajtón.

— Hová, úrfi? Aztán fát ki hoz? — nézte meg az anyja.

— Csak ide ki, né... — hazudta, hogy csak egyszer kint lehessen az ajtón. Aztán ki a kapun s iszkiri: a sarokig vissza sem nézett. Onnan is csak alig. Ment ki az állomásra, a reggeli vonathoz, csomagot vinni.

Ácsorgott ott sokáig, bemenni félt a hordároktól. Fújt a szél, gyúrta a kezét a zsebébe, de megérte. Két kosarat is nyomott egy kofa a kezébe, hogy vigye csak utána.

Vitte is boldogan. Nehéz volt, hogy húzta ki a karját, de hurcolta nagy akarattal. Le-letette olykor, hogy jobban markolhassa, aztán szaladt egyet a kofa után.

Hatvan fillért kapott, nagy öröme.

— De hazavidd mind, ne csak elcukrozzad! — oktatta a kofa. — Nincs neked kabátod? — kérdezte meg hirtelen. — Sze megfagysz...

— Van, dehogynincs! — hazudta szégyenében. — Csak még új, tetszik tudni, vasárnap hordom. Olyan csontgombos...

— Jó, jó, de megfagysz...

— Dehogyis, kérem. Jó meleg ez, sportos... — dicsérte a szvettert. — Csak tetszik tudni, bő.

Ottmaradt aztán egyedül.

— Mert lesz nekem kabátom, úgyis! — fogta el az öröm, s megrázta a nadrágja zsebét hirtelen. Kocódott ott a hatvan fillér.

— Tessék mondani, ne segítsek? — állt aztán egy öregebb úriasszony elé. — Olcsón viszem, kérem... — ajánlkozott buzgón.

És későre került csak haza. Úgy három óra után. Az anyja mosni volt valahol, Jani meg kóborogni. Két hétig volt ő borbélyinas, s mikor mestere megbukott, nem inaskodott tovább, szerzett két rossz borotvát, s borotválta, aki csak elé akadt. Volt egy-két olyan kuncsaftja is, akiket nyírt is házi ollóval.

Megette hát otthon a neki hagyott paszulylevest, aztán hamar be a városba újra. Estére megszaporodott a hatvan fillérje kilencvenre.

Vitte haza, mint a madarat. Az anyja szidni akarta éppen, mikor csak borította ki az asztalra.

— Nézze meg!... Mert lesz nekem kabátom, úgyis.

S elmondta, hova járt s hogy szerezte.

— Na add ide, gyűjtsük meg — kérte el az anyja. — Aztán megvesszük, ne félj.

Odaadta kipirulva, nem szólt, hallgatott gyámoltalanul, csak mikor lefeküdtek, tört ki belőle sírósan:

— De aztán gyűjtse meg... Tavaly sem volt kabátom, tudja jól! Maga elkölti, ha nem is akarja...

— Hát ne add ide, na nézz oda! — zsörtölődött sokáig az anyja.

Hallgatta keseregve, de másnap azért odaadta az aznap keresett negyven fillért is. — Tegye el — súgta.

Karácsonyig tartott a bizodalma, de már a nagyhéten mind sűrűbben vette elé az anyját.

— Mennyi van már, mutassa... Miért nem mutassa?!

— Mit tudom én, mennyi van! — csattant fel a végén, de valahogy nem mert a fiára nézni.

— Mindennap hoztam, vagy tíz pengőt is hoztam... — tört ki kétségbeesve.

— Na és ha hoztál? Hát enni nem ettél? Minden nap ettél... — védekezett az anyja.

Annak csak megroggyant a térde.

— Elköltötte?... Na ugyi, hogy elköltötte! — találta ki, hogy mi van.

Először az ágyra bújt sírva, de aztán felugrott onnan az anyja elé.

— Adja ide, nem bánom, adja ide! — kezdett kiabálni, s rángatta az anyját nagy dühösen.

— Ereszted el a ruhámat, te! — mérgelődött fel az egyszeribe, s taszított egyet rajta, hogy csak huppant az ágyon. — Nézz oda kölykire! — háborodott fel mindjobban. — Sze ez megölne tíz pengőért... Én ettem meg, azt hiszed? Ölöm magam, hogy kikerítsem, s még nekem jössz, híres?... Mert letöröm a körmöd! — kapott fel hamar egy fakanalat, s mind takarhatta a fejét.

Végre is elfogta a köhögés, abba kellett hagynia.

— Megölik az embert!... Nézd meg az ujjamat... — mutogatta. — Eszi meg a szóda... Magamért kínlódom, azt hiszed?... Lelketlen irigye!... Nekem többet ne add, edd meg a pénzed! — dobta oda a maradék három pengőt. Avval leült a kályha mellé, s törölgette a szemét ott sokáig.

Jani csak nézte őket.

Bélusnak az ágyon szakadt meg a szíve.

— Mért lelketlen ő? — szipogta mindegyre. — Csak amiért nincsen kabátja.

A hárcm pengőhöz hozzá sem mert nyúlni, csak mikor lefeküdtek, dugta el suttyomban a párna alá.

Másnap aztán keresett hozzá még vagy negyven fillért, s tette szégyenlősen az anyja ölébe.

— Tegye el — mondta. — Né, faggyút is hoztam — kotort ki a zsebéből valami papírba csomagolt faggyút. Kőműves apjától látta annak idején, hogy azzal kenegette mésztől kirepedt ujjait.

— Hadd el, lelkem, gyűjtsd te — békült meg az anyja. — Dugd el inkább, hogy én ne lássam... Elköltöm, ha nem is akarom — sóhajtott.

Eltelt hát a karácsony kabát nélkül. De újév után megint megszaporodott a kicsi pénze. Kitalálta, hogy kimegy a városi dombra, s két fillérért visszahúzza az ott szánkázó úrigyerekek ródliját. Ötven fillért is megkeresett sokszor.

Nem fázik, bizonyúristen! — bizonygatta azoknak dicsekedve. Van neki kabátja, hazudta, csak új, aztán vasárnap hordja. Még a sálát is levetette nagy hősen, s csupasz nyakkal trappolt utánuk, mikor lecsúsztak. De olyankor arra gondolt, hogy legyen csak neki igazán kabátja, mert kiviszi ő, hogy lássák.

Gyűjtötte konokul s számolgatta naponta tízszer is a pénzét. Már úgy volt, hogy na, a jövő héten megveszik, mikor szombat este elküldte az anyja marhacsontért. — Jobb leveze van annak, mint a húsnak, s jó lesz vasárnapra... — mondta. — Eridj, fiam, hamar.

El is ment szívesen, s hát egyszer csak jön be nagy lihegve. Lecsapta a csontot, s alig tudta valahogy kimondani:

— Né, mit leltem, édesanyám drága! — Egy össze-
gyűrt tízpengőst simított ki az anyja elé. Szinte resz-
kettek az ujjai.

— A ... A mészárosnál, a földön... — magya-
rázta. — Felvettem biza... Na, ugyi hogy lesz ka-
bátom! — mondta ki örömeiben.

Anyja elején még megijedt a pénztől.

— Jaj, te! — mötyögte. De aztán lassan rajta is úrrá lett az öröm.

— Osszuk el... — alkudozott a fiával. — Borneyűlábat veszek, s olyan kocsonyát csinállok... — ígérte. — Nem ettünk jót, mióta... A többivel megvesszük, ne félj. Hétfőn megvesszük — tette utána.

Adta ő szívesen, még Janinak is adott vagy negyven fillért. Alig fért el a szvetterben.

Az anyja ment hamar vásárolni. El is vásárolt öt pengőt egy-kettőre, de akkor este még kolbászt is ettek.

Éppen ették a kolbászt, mikor csak jön be egy asszony, s vele a mézárós inasa.

— Ez a fiú volt, kérem, még azt hittük, az övé...

Csak hallgatta sápadtan, kukkanni sem mert, nem-hogy letagadni. Dugta volna még a kolbászt is zavarában. Csak szipogott ott az asztal mellett.

Az anyja is megijedt, nem merte tagadni ő sem.

Az asszony még vigasztalta őket.

— Jó, hogy megvan — mondta. Örült, hogy megkerült a pénze.

Hát meglenni megvolt, csak hiányzott a bornyűláb ára, meg a kolbászé. Más pénz nem volt a háznál, az ő kis pénzéből kellett hogy kipótolják. Maradt megint vagy négy pengője. Igaz, az asszony is adott hozzá még ötven fillért.

Mind adhatta.

Mikor elment, az anyja nem győzte vigasztalni.

— Egyél, na — békítette.

Dehogyan evett. Lebújt az ágyra, s dugta fejét a párnába. Nézni rossz volt, úgy sírt.

— Nesze, nekem nem is kell — adta vissza Jani a negyven fillért. — Van öt pengőd, mit bögsz?... — Keresel még ötöt s kész... — mondta.

Mind mondhatta. Úgy aludt el sírva. Reggel még megette az estéről maradt kolbászt, de hallgatott egész nap. Két napig nem is ment sehová, hiába unszolta az anyja, úgy belejött a búsulásba.

— Úgyse lesz nekem kabátom — legyintett, s csak a harmadik nap indult el ímmel-ámmal. De azért gyűjteni kezdte megint a pénzét.

Elvállalt akármit.

Egyik nap, egész estig, mind vizet hordott egy asszonynak a nagymosáshoz. Átázott a lába s megfázott, köhögött egész éjjel. Jani alig tudott aludni tőle.

Egy másik nap meg a nagybátyja sajnálta meg, s hívta el magával pénzt keresni. Fávágó gépnél dolgozott az öreg, s el-ellátogatott hozzájuk is nagy ritkán.

— Hordod ott a fát, vagy adod a gép alá — bízta. — Dolgozol egy hétig, s lesz kabátod, ne félj!

Egyszerre elfelejtette a búsulást. Másnap már hajnalban felkelt, csakhogy már mehessen. Hidegen itta meg a teáját is, s indult az öreghez. Ment aztán vele izgatottan, s majd sírva fakadt, mikor a géptulajdonos nem akarta felvenni.

— Mit akar itt vele? — kérdezte az öregtől. — Nem vagyok én menhely! — mérgelődött. — De nem is szabad — mondta. — Tiltja a törvény gyerekekkel dolgoztatni...

— Hát enni nem tiltja? — mérgelődött az öreg. — Ki keressen neki? Sze apja sincsen. Mit tudja a törvény... — legyintett biggyenve. — Írja be, hogy tizenhét éves és kész... — tanácsolta. — Legyen Nagy úr másabb, mint a törvény...

Végre is csak felvette Nagy úr. — De csinálj is valamit, hé — hagyta meg neki.

Jaj, hogy igyekezett. Egy óra múlva gőzölgött a szvetter. Csodára nem volt hideg, inkább olyan, hogy kásásra olvadt a hó. Amíg letaposták, átázott a cipője, akár a bendő.

Dehogy bánta, mind csak Nagy urat leste: — Láss-e, milyen nagyon dolgozik? — Szinte szaladgálva hordozta a fákat.

Délben megmondta aztán Nagy úr, hogy pengőt kap egy napra. Azt se tudta, hogy dolgozzék jobban.

Estére megkörmösödött az idő, hogy didergett a szvetterében. Hazáig kocogott a foga. Tiszta víz lett az ágyban, nehezen aludt, mind csak forgolódott. De reggel azért felkelt, s ment dolgozni konokul.

Igen, de egész nap csak kókadozott. Meg sem tudta enni délben a zsíros kenyerét. Szédelt bágyadtan. Estefelé aztán kilelte a hideg, csak a két szeme tüzelt.

— Sze te beteg vagy! — vette észre az öreg is.

— Na, csak pakolj haza! — kergette, mikor tagadni próbálta, hogy hoggye, nem is igaz!

Otthon az ágyban már láza lett, olyan, hogy süttött a két arca.

Anyja nem győzte szidni ijedtében.

— Na látod, mit csináltál, látod! ...

De ő most is csak a kabátot siratta.

— Tudtam, hogy mégsem lesz kabátom... — sírta.

Este a nagybátyja újra eljött, lássa, mi van vele.

— Dehogynem lesz — biztatta. — Beírt Nagy úr a segélyzőbe, táppénzt kapsz, s abból megveheted, ne félj. Holnap hívd az orvost — fordult az anyjához.

Hívta is az másnap, még korán délelőtt elhívta. Egész éjjel félrebeszért a fia. Mind a kabátot osztotta, s a pénzt, amit ő elköltött.

— Tüdőgyulladás — mondta meg az orvos, s tanácsolta, vigyék kórházba. — Ebben a lyukban nem lehet beteget tartani... — nézte kereken a szobát.

— Csak az a baj, hogy akkor nem kaphatsz táppénzt — mondta még az öreg, mikor meghallotta.

Na, csak ez kellett szegénynek. Ő nem megy sehová! — kiáltozta az anyjának. — Nem azért lett beteg, hogy mégse legyen kabátja!

Szegény anyja ráhagyott mindent, csakhogy megnyugtassa.

— Jó, jó, csak ne izélj... — s egész éjjel virrasztotta a fiát.

De a harmadik nap csak be kellett hogy vigyék. Beteg lett, hogy nem merték otthon tartani. Az anyjának is pénzt kellett keresni, mosni, hiszen csak két napig volt otthon, s már nem volt mit egyenek.

Bevitték hát, ő vitte, az anyja. Sírva hozta haza a kicsi holmiját.

— Szegény fiam, kicsi fiam! — siratta otthon is.
— Mert te is oka vagy! — támadt rá Janira. — Elvetted a kabátot, szvetterben kellett járjon... — vádolta.

Erre már Jani is sírva fakadt.

— Én mind kell hogy járjak, tudja jól. Járjak, mint a vakok, rongyosan? Cipőm sincsen, nézze meg, csak hozzam a pénzt, ugyi?!

Úgy sírt az a nagy fiú, hogy rázkódott a válla.

— Maga is elköltötte a pénzét, s még rám fogja?

— Jaj, istenem, hát kire költöttem, te? Nem ti ettétek meg? — ijedt meg az anyja.

— Akkor mér mondja nekem — kiabált az sírva.
— Többet nem veszem fel, legyen nyugodt. Hüljek én is meg, nem bánom...

Elhallgattak, nem merték okolni egymást.

— Jaj, csak legyen jobban! — fogadkozott az anyja — többet nem is engedem én sehová...

De biza két hétig beteg volt az, olyan, hogy fetrengett a láztól. Mire valahogy jobban lett egy kicsit, lefogyott, hogy nem maradt más, csak a két nagy szeme. Ujjai is megvékonyodtak, hogy a nagybátyja alig mert hozzájuk érni, mikor meglátogatta. Még azután is bent tartották vagy három hétig. Akkor aztán mehetett érte. Ment is az anyja s vitte a szvettert is, hogy abba bugyolálja.

Jöttek lassan hazafelé.

— Csak nincs semmi otthon, az a baj... — sóhajtott az anyja az úton. — Pedig neked most az kéne, enni jól mindenfélét... Jani sem keres... — panaszolta.

Csak hallgatta komolyan, ment az anyja mellett szóltanul. Csak mikor már befordultak a sarkon, mondta ki hirtelen, de olyan sírós volt a hangja:

— Nem bánom, költse el... Otthon van, az ágyban, a párna alatt... Nekem már úgyse kell. Jó, hogy meleg van, nem igaz?...

Bizony meleg volt már, jó meleg március.

A szegényember már novemberben készül a karácsonyra. S milyen konokul készül: — csak legyen karácsony, akkor eszem egyet! S ha zsinegen járna, két kézzel húzná a napot, hogy minél előbb teljék, ha meg értelme lenne, mindennap két lapot fordítana a naptárban.

Mi is voltunk ilyenformán elégszer.

Egyik karácsonykor meg még olyanabbul: dolog semmi, a kamara üres, éppen csak fánk volt, sze az erdő mellett laktunk, s lophattunk onnan kedvünkre. Na még étvágyunk is volt, nagy, nagy étvágyunk. Rágtuk is a pityókat csömörlésig. Egy törött lábú kakasunk is volt, de azon ennivaló semmi. Alig egy kiló volt tollastul, mindenestül, s máskülönben is valahogy már családtagnak számított ez a sok éves kakas. Egyszer ajtó közé szorult volt a lába, s anyám kúrálta ki lécek közé kötözve. Úgy járt anyám után, mint a kutya, még a faluba is bekísérte. Nem volt szíve anyámnak leölni sehogy. A négy sovány tyúkot még október végén megettük, de ez a sánta kakas élt bicegve köztünk, s kukorékolt nagyokat reggelenként.

Gonoszul álltunk nagyon, de azért volt egy kicsike reménységünk a karácsonyi bőségre. Még a boldog munka idején, novemberben történt, hogy összeütötte egyik kezemet egy gerenda a munkán. Mivel tagja voltam a betegsegélyzőnek, ügyeltem okosan, minél tovább tartson a gyógyulás, hogy annál több időre járjon érte a táppénz. Még a hideggel is meg-

csípettem a sebet, s valahogy kihúztam vele karácsonyig.

Karácsony péntekjén indultam aztán a pénzért. Tizennyolc éves gyermek, vagy harmincöt kilométert, Sepsiszentgyörgyre gyalog. Listára írták otthon s lelkemre kötötték, mit vegyek a pénzen s mennyit, hogy azért haza is hozzak belőle. Anyám a nagyútig elkísért, s megcsókolt kétszer is, úgy bocsátott útnak.

— Menj aztán be egy cukrászdába, s egyél, lelkem, egy kávé, sze ki leszel éhezve arra a kevés krumplira — kiáltotta utánam. (Ők akkor reggel annyit sem ehettek, ideadták nekem, hogy jobban bírjam az utat.)

Mentem aztán a hófúvásban. Szórta úgy a szemembe, hogy csak úgy vakultam tőle. De hát nem bántam semmit, igyekeztem konokul, sarkallt erősen az a szentgyörgyi kávé.

De akármilyen bátran is mentem, két óra elmúlt, mire Szentgyörgyre értem. A betegsegélyzőben már szellőztették a délelőtti szagot hivatal után.

Jöjjenek holnap reggel, biztatott egy szolga, s felvonta a vállát, ő nem tehet semmit, az urak elmentek már...

Azt sem tudom, hogyan mentem ki onnan. Mivel sírni szégyelltem mások előtt, csak belülről nyöszörögtem a szentgyörgyi utcákon...

Most hogy menjek haza üresen, minden nélkül?... S mit tudjak csinálni?... — jajgattam magamban, addig, míg valamit kigondoltam:

Estig elbódorgom az időt, éjjel meg beülök a vasúti váróterembe, aztán reggel, ne félj, betegsegélyző!...

S töltöttem az időt járkálással.

Este beültem a váróterembe, a harmadosztályúba, s próbáltam szunyókálni.

Volt egy öreg vasúti kapus, mind nézett egy darabig, aztán úgy éjfél után egyszer csak odajön, s kérdi, hogy hová utazom?...

Mit hazudjak ott neki?

— Brassóba — mondtam ki végül, s mosolyogni iparkodtam gyámoltalanul.

Azt mondja: — hol a jegyem? . . .

Kinyitottam a számat, majd újra becsuktam, végül is szedelőzködni kezdtem fel a padról.

— Fene a tekergő nemjodat! — kiabált reám. — Ugyi, hogy nincs jegyed — mondta letegezve, s meg ne lásson itt többet, mert rendőr kezire ad! — fenyegetett meg szigorúan.

A többit már nem hallottam, mentem ki sietve.

— Most aztán hova? — ácsorogtam az állomás előtt, és nagyon senkinek képzeltem magam. Kivertnek s elhagyatottnak. Végül is odasettenkedtem a sötét raktárok mögé, s ott, a csattogó fagyban lestem a szentgyörgyi hajnalt. Úgy tele voltam bánattal, hogy csak folyt a könnyem, ha akartam, ha nem. Közben füleltem, nehogy valaki meglásson, s még tolvajnak higgyen a raktárok között.

Mire nehezen megvirradt, fehér voltam a zúzmarától, s úgy lépegettem a város felé, mint aki tojásokon járkál. Úgy éreztem, csak a cipőm megy, s szinte csikorogtam a dermedtségtől.

A betegsegélyzőben meleg volt, de én még csak ott kezdtem igazán vacogni. Ott jött ki belőlem a hideg.

Aztán kezddhettem a járkálást ablaktól ablakig. Egyik írást a másik után adta a sok hivatalnok. Már egész csomagot cipeltem ide-oda, de pénznek még színét sem láttam. Végre úgy délfelé a pénztáráblakig jutottam. Ott vártam egy darabig, míg sorra kerülhettem. Már rendben is volt minden, a pénz is leszámolva, mikor a pénztáros kéri, hogy igazoljam magam.

— De hiszen én vagyok az . . . — hökkentem meg, s még a felkötött karom is felmutattam igazolásul.

Leintett; az nem elég, meg hogy ne töltsen az idejét hiába. — Arcképes igazolvány kell — magyarázta meg.

Nekem olyasmi nem volt. Másféle még akadt volna, de azokra csak legyintett a pénztáros. — Akkor nem tudja kiadni — mondta ki végül.

— Jaj istenem, az nem lehet — mondtam sírósan, s kezdtem mondani, mikor s hogyan jöttem én Szentgyörgyre.

Megsajnálta, még egy húszlejest is adott a saját zsebéből. Aztán vigasztalt, jöjjenek el negyednapján reggel az arcképes igazolvánnyal, ő akkor majd kiadja rögtön a nekem járó pénzt. — Ez egy komoly intézmény — mondta —, itt mindennek megvan a maga szigorú törvénye, ez ellen senki sem tehet. — Avval máris fordult egy másik ember felé.

Kétségbeesetten visszadobtam neki a húszlejest, s kezdtem kiabálni, hogy: — az enyémet tessék kiadni, ami nekem jár — követeltem.

De felmérgeződött. Rám ordított keményen: takarodjak onnan.

— Nézz oda! — mondta haragosan. — Jószívú az ember, és még ő lármázik.

Úgy mentem ki onnan, hogy alig láttam az embereket. Tele volt a két szemem könnyel. Csak álltam kint az utcán, s nem tudtam, mit csináljak. Végül is elindultam haza.

Késő volt egészen, jóval angyaljárás után, mire hazaértem.

Úgy fogadtak otthon, mint a megkerült fiút. Sült krumplit tettek elébem, s várták, hogy beszéljek.

Hát én beszéltem...

Csend lett aztán olyan, mint mikor halott van a házban. S akkor csak bátyám sírva fakadt hirtelen az ágyon. Rossz volt hallgatni, úgy sírt.

— Miért dolgoztunk akkor egész nyáron — vadt meg egyszerre. — Még karácsonykor is éhezünk?! ... Igen, mert azt a rongy kakasát is sajnálja tőlünk! — támadt rá anyámra. — Akkor minek szült minket? Munkásnak, rongynak, mindenki kapcájának?! ...

Anyám csak sápadt lett, mint a fal.

— Te!! — ugrott ki apám az asztal mellől. — Ki vagy te, hogy ugatsz?! — s már emelte is az öklét.

Bátyám kiszökött az ágyból, s feszült szembe apámmal keményen.

— Üssön meg, na, üssön!

Anyám kétségbeesve ugrott oda közéjük:

— Jaj, istenem, a szeretet ünnepén, te, a szeretet ünnepén? . . .

Sötéten ült vissza apám az asztal mellé, s mindnyájan ültünk csendben, kegyetlenül hosszú csendben.

Anyám nem bírta el. Hirtelen kikapott valamit a fiókból, és kiment vele a házból.

De alig telt valamibe, már jött is vissza hozzánk, a kezében ott lógott az elvágott nyakú vén kakas.

— Itt van, egyétek meg! — mondta. — Egyétek meg a szeretet ünnepén, mert . . . — a többit nem lehetett érteni, sírásba fulladt a szava.

Így telt el minálunk akkor az a karácsonyeste.

Kedves a szegényember szerelme, mint a februári cinke. Bogáncsmagon is élél, s felesel a télnek; az emberteremtette nyomorúságnak. Jókedvű, csintalan, aztán szapora nagyon. Észre sem veszik, s már hárman vannak. Így voltak hát ők is majdnem egy esztendeig, mindig egymáson a kezük. — Az öregasszonyt sokszor ette meg a penész, mit tudnak egymásnak annyit örvendeni nyakukon a sok nyomorúsággal. Morgolódtott örökké, mint a sokat járó malom: — Na, két bolond, na! — csúfolta ki őket, s pusmogott mérgesen. A fia már azt is ráfogta nevetősen: — Biztosan irigyli, azért... Látszik, hogy régen volt pár hónapos asszony, elszokott már a jótól, mint öreg macska a cérnagomolyától.

De az egy mézes esztendő el sem telt egészen, s ők is már hárman voltak. Lett akkora fiuk, hogy az már fiú volt. Apja, mint a jóféle kakas, járkált nagy kevélyen.

— Megér öt leánkát! — dicsekedett vele. — Eszi meg az anyját, olyan egy jóétkű — mondta nagy kacagva. — De eheti is bátran, van annak teje bőven. Hat macskát el tudna tartani mellette, annyi van... De szívja is úgy, hogy csurog le kétoldalt, mert abból lesz egy ember! — hengegte mindenkinek.

Csak hát az öregasszony lehűtötte hamar:

— Az emberséget máma nem szálában mérik... — mondta. — Hanem kinek amivel pótolja az apja, avval... — s legyintett elbiggyenve.

Na, majd ő kipótolja! — ágált az elején, de lassanként megpendült benne is a félés, s hovatovább aztán mindjobban megpendült...

— Mennyit tud kárálni! — hallgatta az anyját egyre mérgesebben. — S a baj, hogy igaza van... — ismerte el végül maga is savanyúan. — Napszájáró tarisznyával a fia emberségét ő ugyan pótolhatja — keseredett el aztán egészen. — Avval az annyi lehet, amennyi az apja, nagygazdák kapcája... De hát az egyik este?...

— Legalább egy tehenünk ha volna!... — kezdi el Ida is, a felesége nagy sóhajtvá.

— De okos vagy, hallod! Adott volna apád! De egy malacot sem adott — kezdte hánytorgatni az apósa szegénységét.

— Akkor mért vettél el, ha egyszer koldus voltam! — sírta el magát Ida. — Lám, te hány tehenet hoztál?!... — vágott vissza az urának keserűen.

S evvel aztán megvolt az első háborúság.

Volt ugyan közöttük eddig is bakalódás, de csak olyanféle, mint májusban az eső, hogy jobban szagosodjék tőle a piros rózsza, ettől azonban tövise nőtt s bokrosodott szúrósan. A végén aztán már alig fértek a tövisektől...

Az öregasszony kellett, hogy lecsitítsa őket:

— Ha csak tehént akarsz, neked a legkönnyebb — mondta a menyének. — Szegődj el dajkának, azt megfizetik, ne félj. Tejed van jó bőven, megfogadnak hamar. Pál Amáli is úgy tett, s onnan most a fél hold. S amért elhajtotta házától az ura? nem mindenki viseli ki magát, mint Pál Amáli, s aztán legalább egy tinócskát spórolhatsz — hadarta egyfolytában. — Nekem ugyan mindegy — vont a vállát. — Ti tudjátok, mit s hogy, csakhogy a szerelemből ki a fene él meg! — mondta ki mérgesen, s avval otthagya őket.

Azok ottmaradtak, s köztük ott a tinó.

Hallgattak nagyokat, s lestek egyik a másra, hogy ki kezdi hamarabb a békülést.

Végre is az ember, hogy madarat rebbentsen, elkezdett búsulni akarattal. Támasztotta a fejét, go-

molygott magában, akár a nehéz idő. Hát nem is bírta ki sokáig az asszony.

— Valahogy mindég volt, mit öled úgy magad?... Igaza van biza anyádnak, annak van, aki kapar — mondta ki a végén.

Az ura csak legyintett: kutya ez a világ...

Az asszony újra kezdte:

— S mért ne szegődjek el? Hogy sose legyen semmink?... Legalább egy borjúnk, ahogy anyád mondja — elszegődök biz én! — mondta ki kereken.

— Hogy kiviseljed magad, mint Pál Amáli?... — nézte meg az ember féloldadról.

— Összetennél véle! — haragudott Ida, hogy lobogott a hangja.

S majdnem összevesztek most már Pál Amálin.

Na de hát éjfélre, mikor a viola nyit, mégiscsak megbékéltek. Sze olyankor mi fontos, hogy tinót etessenek fenével, vagy hogy a viola nyíljék?... Megegyeztek kedvesen, s aludtak rája egyet. Igen, csakhogy másnap kezdték észrevenni, hogy lelegelte biza a tinó a violákat... S a harmadik nap aztán már csak azt furcsállták, hogy mit is tudtak azon annyit osztozkodni, s azt vitatták most már, hogy milyent vegyenek inkább, tarkát, vagy fehérret. S úgy elseje felé elindult aztán Ida, hogy beálljon dajkának. Ura is vele ment, ő vitte a fiút, s a szegődésnél is ott volt.

Kapva kaptak Idán, hamar megfogadták. Egy orvos fogadta meg s annak a felesége. Ők is azok voltak, tavalyi házások. A szép kicsi asszonynak nem volt egy szikra teje, üvegből etette mindig a kicsi fiát.

Jó emberek voltak, igazi jó emberek. Nem alkudtak semmit, megadták egy szóra, amit Idáék kértek. Csak annyit kötöttek ki, hogy megvizsgálják Idát, mert az egy dajkánál igen nagyon fontos. Meg is vizsgálta az orvos, ahogy hazaértek. A felesége addig mind csak azt siratta, hogy miért nincs neki teje...

— Van Idának bőven — vigasztalta az ura. — Nem kell már búsulni — mondta, s hogy megfogad-

ják szívesen. — Csak, hogy is mondja, van még egy kikötése . . . nézett aztán rájuk s küldte ki a két aszszonyt, hogy azt csak az embernek tudja most megmondani.

Annak megmondta aztán.

De alig is várta Ida, hogy ketten maradjanak az urával.

— Mit mondott, mit akar? . . . — kérdezte kíváncsian.

— Ott né, bolondságot! . . . — kacagott az ember. — Hogy aztán hagyjak békét neked, mert elromlik a tejed, s fél, hogy megsínyli a kicsi úrfi hasa. — S hogy ő köti magát ehhez, mert azt mondta, ami biztos, biztos, aztán ha akarjuk, inkább megpótolja a béred. Bolondság — legyintett. — Fő, hogy tinó legyen! — nézett rá Idára, aki pirosodott, mint nyáron szokta a pipacs.

De még csak azután pirulhatott Ida. Az öreg nagysága is evvel állott elé, aki a doktor úr anyja volt:

— Ahhoz tartsák magukat, amit a fiam mondott! — intette Idát szigorúan. Nem mondja, jöhet az ura, amikor csak akar, s megnézheti a fiát, de isten őrizzen, hogy egyébre is gondoljanak! . . .

Ida restelkedett, hogy miket fognak rájuk, de aztán gondolta: — mind csak beszéljetelek, fő, hogy tinó legyen, a többi, az nem fontos . . .

S jó dolga lett aztán, sze úgy élt, ahogy soha. Mindég etették volna, s amennyit csak akart. Nagy csupor kávékat, jó darab húsokat, s még dolgozni is alig engedték. De ki is pofosodott a kicsi úrfi hamar, s ki az ő fia is még jobban . . .

Az első havi bérét is kiadták előre, s alig várta az urát, hogy dicsekedjék vele. Jött is az két hét múlva.

Jött egy kicsit félszegül, s nyújtotta a kezét, mint legénykorában szokta.

A konyhában ültek le, ottan megkínálta valami sült hússal. De az csak csipegette szégyenlősen. Az öregebb nagysága mindegyre csak rájuk nyitotta az ajtót, ha volt miért, ha nem. Egyszer mikor kiment, az ember nagy komolyan azt mondja Idának:

— Olyanformán látom, hogy vizitába jöttem, s eszembe jut anyád, isten nyugosztalja!... Téged őriz, ejsze... — vágott az ajtó felé.

Ida csak kacagott, mint tavasszal a gerle.

— Legyél most is ügyes... — biztatta az urát.

Annak a szemében már villant az ügyesség, csak hát bejött újra az öregasszony.

De azért a kapuban, mikor búcsúzkodtak, kezdte maga felé húzni az asszonyt.

— Ne izélj, meglássák! — ijedt hátra Ida, s dugta hamar magát be a kapu mögé.

— Nézz oda, bolondra! — veresedett el az ura. — Nem eszlek meg, mit félsz?... — lett mérges hirtelen. — Maradj hát magadnak! — mondta. Aztán csak megfordult, s elment nagy mérgesen.

Nézhetett utána az asszony megijedve, s törhette a fejét, hogy vajon ezt mi lelte.

De hát két hét múlva újra jött az ura. Nem sokat beszélt most, csak ott ült késő estig. Az öreg nagysága már nem győzte pillogtatni. De amikor felállt, hogy: na Ida, kísérj ki!... — ki szökött hamarébb, ha nem az öregasszony, hogy: ne, mert ő kikíséri. — Idusnak szoptatni kell... — mondta.

Az ember csak megnézte, hogy parázslott a szeme. Majdnem szólt valamit, de inkább csak lenyelte. Idát is megnézte haragosan, s avval kiment onnan, hogy csattant egyet az ajtó.

De két nap múlva aztán ki jön el Idához, hát újra csak az ura. Szelíden, mint a bárány s kedvesen, mint a messziről jött gyermek. Még korán délután eljött, s ült ott nagy kedvesen, csak éppen hogy feszengett ültiben. Egyszer aztán felállt, s azt mondja nagy komolyan:

— Kísérjél el, Ida, egy darabig legalább...

Ida nézte gyáván, de aztán elkísérte.

Az öreg nagysága a kapuba is kiment, s úgy nézett utánuk, hogy nyúlott meg a nyaka.

Ida ment az ura mellett, de egyszer aztán megállt.

— Na most már menjél, eleget kísértelek...

Az ura is megállt, s nézi a földet, mintha egyéb nem volna ott látnivaló.

— Nahát akkor, szerusz! — próbált köszönni Ida, de mert az nem mozdult, ő sem mehetett.

Az ember akkor csak ránézett szigorúan.

— Eridj na, mit állasz, vagy azt hiszed fogok még futkosni utánad?! . . . Azt te rosszul hiszed, s megbánod még, ne félj!

Avval csak megfordult, s úgy elindult onnan, hogy az ijedt Ida alig tudta utolérni.

— Meg vagy bolondulva! . . . — támadt rá sírósan. — Hát nem a tinó a fontos? . . . Vagy azt hiszed, nekem könnyű? . . . Sze már azt se tudom, mit tudjak csinálni! . . . — kezdett el sírni keservesen.

— Hát szoltam én valamit? . . . — ijedt meg most az ura. — Még mit nem fognál reám! — szégyellte el magát hirtelen. — Csak aztán meg ne bánd, mondtam! . . . — lett újra mérges nagyon.

S álltak ott hallgatva egy darabig mind a ketten.

— Nahát akkor szerusz! — köszönt végre el az ember, s vissza sem nézett, úgy elment Ida mellől.

Szegény Ida meg mit csináljon. Folytak a könnyei, ha akarta, ha nem. Alig látta az utat visszafelé.

— Jaj, hogy a szegénynek az se legyen szabad! — gondolta keserűen. — Kellott nekem tinó! . . . — törölte meg a szemét. S aztán csak azt várta, hogy jöjjön még az ura, hogy beszélhessen vele most már komolyan.

De az biza elmaradt, nem jött vagy három hétig. Akkor is csak úgy né, tessék-lássék módra. Éppen hogy csak leült, s már indult is, hogy menjen. S kerülte a szemét Idának. Az most bújt volna hozzá, de most már ő kezdte, hogy: fontosabb a tinó . . . s hogy né a vén nagysága . . .

S mind gyérebben járkált be Idához, mert — sok a dolog — mondta.

S azután már a híre jött el hamarább, hogy — járja a kertek alját, s hogy látták Amálival, — hordozták a jó szót a jószívű asszonyok.

Törölhette Ida éjszakákat a szemét, hogy mi lesz most, istenem! . . . Vergődött, gyötrődött, addig, míg egy vasárnap nem bírta ki tovább. Nem szólt ő senkinek, még kendőt sem kötött, csak ki hamar a ház-

ból. Még a kicsi fiát is otthagytá aludva a kicsi úrfi mellett. Estig úgyis megtér, gondolta ki bátran, s mint akit kergetnek, indult meg hazafelé.

Ment aztán, igyekezett. Mire a faluig ért, szúrt a két oldala, hogy alig tudott lépni. De valahogy már kezdte restelleni azt is, hogy így hazabolondult majd minden ok nélkül. — Mit szól majd az ura, hogy beállít gyermek nélkül, s lehet, nem is igaz, amit rájafogtak, csak ötet bolondítják... S jaj, hát a doktor úrék?... Még megéri, elcsapják, s akkor ne félj, tinó!... — okolta magamagát. A falu elején került a kertek alá, hogy meg ne lássa senki, sze ki tudja mit gondolna.

Ahogy aztán leért az ő kertjük végéhez, hát igen furcsát látott.

Ura kint volt a kertben, s rázta az almafát, a koránérő almát, az édeset. A fa ágai között meg fenn volt Pál Amáli, a szomszéd Pál Amáli. Egy kézzel kapaszkodott, a más kezével pedig fogta a piros szoknyát s szorította maga köré...

— Mit nézel, na, mit nézel, megdoblak almával! — kacagott lefelé burukkolva.

De az ő ura csak nézett úgy felfelé, hogy fehérlett a foga:

— Gyere, vegyelek le, mert lerázlak, bizisten! — ígérette annak.

— Né, inkább béhunyor, s nem nézlek, csak gyere... — ígérte az ember, s mézes volt a hangja, hogy azt nem lehetett kibírni...

Idának nem lehetett.

Elindult feléjük, de mint a keserűség.

— Szégyentelen, az vagy! — kiáltotta sírva, s nekiment az urának éktelen haragjában. Mint a dühös macska, kösmölte, karmolászta...

Az meg mit csináljon hirtelen, szégyenében; tűrte s csitította, hogy — ne bolondulj, Ida!... Jaj, az istenedet! — káromkodott aztán, mikor már a haját kezdte tépdésni Ida...

Már a piros szoknya a túlsó kertben villant, s ő még mindig küzdött az asszony körmeivel. Megütni

restellte, de dühös szégyenében megfogta a kezét, hogy mindjárt felsikoltott.

— Eressz el, szégyentelen! Hallod, hogy eressz el!
— kiáltozott Ida, míg az el merte engedni valahogy.

— Még mit nem fognál reám, nézz oda bolondra!...
— próbálta békíteni. — De ha te engemet borjúkötélen tartasz... — mondta ki hirtelen. — Sze én sem vagyok fából...

Ida sírt mellette, hogy rázkódott a válla.

— Ne izélj na, hallod?... — kérlete meg az ura
— vagy tán azt akarod, hogy örökké haragudjál?... Úlsz még egy hónapot, s megvesszük a tinót is... aztán nekem sem kell, ne félj már, édesalma...
— próbálta vigasztalni.

Ida meg mit csináljon, nem sírhat míg a világ... Telt az idő is, az úrfit szoptatni kéne, a kicsi fia is ott van, nem ülhet itt estig...

Szipogott még egy darabig, de aztán csak elindult az urával visszafelé.

S két hónapra reá megvették a tinót, serkent ki a szarva, egy akkorát. De hát szegény Ida nem tudott már annak szívéből örvendezni. Ő már csak annyit tudott, s azt behunytt szemmel tudta: ami volt, az elmúlt, a bolondságnak letelt, s ami ezután jön, az már csak kínlódás.

Jaj, mert kedves bizony a szegény ember szerelme, csak elrontja azt hamar az ember teremtettenyomorúság.

Az anyányi leányka ott állt egy szál ingben a szamár árnyékában, s őrizte szigorúan. Tizennégy éves sem volt, és semmi színű haja, ahány szál, anynyiféle.

Meleg volt, hogy száradhatott kedvére a bogáncs, a szamárra is épp csak a füle vetett árnyékot, s felhőt a legyek hada. Fogyott is az állat türelme mindjobban, rángatódzott a bőre idegesen. A leányka meg őrizte konokul, nagyon szigorúan, mert rábízta az anyja, jaj de nagyon rábízta. Állt nagy gyanakodva, s előre kesergett, hogy: biztos bemegy a bogáncsba, biztos...

Be is ment az a disznó állat, igen mert ő tövisbe lépett, s az mintha csak erre várt volna, elindult nagy gyorsan, egyenesen a bogáncsosnak...

— Hó, Csinos, hó!... — szaladt volna a leányka, de a tövis még jobban a talpába szúródott. Le kellett kucorodnia, hogy megnyálazza a helyét, s addig már a szamár bent volt a bogáncsosban. Mezít-láb meg hogy menjen utána...

Kerülgette hát a tövisest, s egyezkedett a szamárral.

— Hí ki, Csinos, hí! — hajkurászta, majd dobogálta ottan kóróval s mivel érte. Végül szidni kezdte, átkozni sírósan. Átkozta, ahogy az anyja szokta őket, szegény anya módján, akinek senkije, de senki istenén s gyermekén kívül, akin búját töltse. Átkozta hát a szamarat, mondott neki csúnyákat. Még rossz ringyónak is leszidta a végén.

Fegyveres katonák jöttek, határi katonák vagy ötön. Határt őrizni mentek, felváltani másokat. Megálltak, s hallgatták, miket nem mond annak a számárnak.

— Miket tud leánka létire! — kacagták.

— Mondjad neki azt, hogy... — tanította az egyik, mit mondjon még a számárnak.

A leányka csak állott szégyenkezve.

Egy másik katona, egy sunyi veres legény, megnézte rajta a vászoninget.

— Várj, segítek neked... — indult feléje lustán. — Felteszlek a hátára... — mondta.

A leányka nézte megriadva, s húzódott kicsire, csak a két szeme tárgult ki nagyra. A katona már hajolt le hozzája, mikor lebbent egyet rémülten, akár a fehér lepke.

A legény kapkodott utána, s el is kapta az ingét, de az a kis semmi ing egyszeribe végighasadt a hátaig, s ahogy rángatózott, fel egész a nyakáig, hogy csak kifordult belőle pucéran, mint burkából a dió. Szaladt aztán onnan olyan sikoltozva, hogy a katona is megijedt bele.

— Ne te, az inged, gyere, sze nem bántalak! — kiabált utána, de mind mondhatott annak; szemérmes szégyenében nem törődött az már a tövisekkel, csakhogy takarja valami, nekiszaladt bogáncsosnak.

— Na te, sze csak játszottam! — ijedt meg most a katona, s indult, hogy ne eressze. De az, mint aki vízbe fut, tört neki a sok tövisnek, és sikoltozva vergődött át rajta. Még azután is szaladt, s csak jó messzire kuporodott le vinnyogva a fűre. Égtek testén a karcolások.

A katona állt kiveresedve, s nézte a másik négyet, akik igyekeztek sietni félre onnan. Nagy-nagy zavarában ledobta az inget, s hogy most már valami jót is cselekedjék, a szamarat kezdte hajtani kifelé. Csakhogy az nem mozdult, rágta a bogáncsot. Rúgott egyet belé, hogy kondult annak a hasa. Majd lekapta a szíját szuronyostul, s végigvágott rajta, hogy csak nyögött az állat, s a hátulsó felével ki-

kucorodva futásnak indult, ki a bogáncsosból s neki a világnak. Amíg csak követni bírta, ütötte egyre.

— Hí, ki! Nyavalya a csontodat! — szidta. Aztán visszakapcsolta szíját, és semerre sem nézve, loholt a többi után.

A szamár meg szaladt, nézhette a leányka, mint megy be az erdőbe s fut túl az országhatáron.

— Hó, Csinos, hó — ordította rémülten, hiszen mezítelen, hogy menjen utána. De mikor látta, hogy eltűnik az erdőben, nem törődött magával, szaladt a szamár után.

Ott a csend fogadta: a szamárnak nyoma sem volt.

— Jaj, istenem, jaj — nyöszörgött iszonyodva, sze most igazán, hogy agyonüti az anyja... Beljebb nem mert menni, tudta, hogy nem szabad, hogy az másik ország, hallotta eleget; mind az erdő szélén futkározott sírva s kiabálta egyre:

— Csinos, jaj, Csinos!

Végül elbújt a fűre és sírt, hogy rázkódott a gyenge kicsi teste.

Hogy menjen most haza, szamár s az inge nélkül?... Végül is visszament megkeresni az inget. Ott volt, ahová a katona ledobta. Magára terítette s nézte a szakadást. Összefogta hátul, s tele félelemmel elindult hazafelé. — Most biztos agyonüti — gondolta mindegyre, és szívéből kívánta: jaj, csak már lenne holnap...

Otthon alig mert odaállni az anyja elé. Bugyogott a könnye, s többet sírt, mint beszélt, míg elmondta nehezen, hogy mi lett a szamárral.

Az csak nézte a lányát, mint aki megnémult.

— Jaj, édesanyám, igazán, édesanyám, jaj bizony-isten! — rimázkodott az hátrálva.

Az asszony, mint aki megbolondult, tépni kezdte a saját haját. Hogyne, mikor egyetlen vagyona, a szamár, amivel azt a kicsit is kiszzerzi mindennap, — hogy éhen nem hálnak, annyit, — elveszett, nincs többé... Mivel viszen tejet most már a városba; a bíró tejét s a mindenkiét?... Jaj, teremő úr-

isten! — esett sírva az ágyra, s nem tudta, mit csináljon...

Aztán csak felugrott onnan, s neki a leánykának:

— Katona kell neked, az kell neked, katona?... Hol a számár, most mondd meg, hol a számár!...

Tépte, ütötte, letaposta a földre. Meg akarta ölni gyermekét a számárért. Vagy már azt sem tudta, mit akar, mert otthagya, hogy a saját haját tépdesse.

Végül is, mint egy eszelős, elszaladt a bíróhoz.

Most aztán ő holnap mivel viszen tejet?... — sírta el a dolgot, hogy mi történt a számárral.

A bíró csak hallgatta, mindjobban veresedve.

— De a máriáját, most mondd ezt nekem?! — Kit kerítsen ő most holnapra tejet vinni?! Hús liter teje a nyakára savanyodik... — gondolta. Tegnap fejes s összetöltögetve... Hát ez már disznóság!...

— A véka kukoricát kisírtad előre s azt a sok pityókát, én meg maradjak a kárommal, ugye! — támadt az asszonyra. — Ez már tolvajlás, te! Így kárba tenni engem!... Most aztán mit csinálok a sok drága tejjel, mert a bőrödön veszem meg, ne félj!...

Az asszony sírt előtte kicsire zsugorodva.

— Nekem itten ne bőgj, eridj bőgj magadnak! — rivallt rá durván, hogy az ijedtiben megindult kifelé.

— Hová mész, hé várjál! — kiáltott utána. — Kárban hagynál, ugyé!...

Kabátot vett, s vitte az asszonyt magával.

A határi őrség parancsnokához vitte, a hadnagyhoz. Fiatal volt a hadnagy, de lelkes ember nagyon. Gyűlölt az mindenkit, aki csak idegen volt. De legeslegjobban a túlvaló szomszédokat. A saját fajtáját meg becsülte szívéből. Vérit adja értük, fogadkozott sokszor, s ha kell, az életét.

Ide mentek mostan, ehhez a hadnagyhoz.

És rezgett a bíró hangja, mikor elmondotta, hogy mi történt a számárral. Ilyenformán mondta:

— Őrizte az ártatlan leánka, instálom, mikor csak

rátörtek . . . Leszaggatták az ingét, s alig tudott aztán elszaladni, pucéron. Túlról valóak voltak, idegen katonák, hárman s fegyveresen . . . Akkor aztán fogták s elvitték a szamarat . . . Fut az anyja hozzám, sze kibe bízzék szegén, de hát én hogy segítsek, mondtam, jöjjünk ide, segít a hadnagy úr, azért jöttünk instálom . . .

A hadnagy csak hallgatta véreig háborodva. Sétált hátratett kézzel, s főtt benne a harag.

A szegény rongyos asszony meg hát mit is szóljon? Hogy nem túlról való katonák voltak? . . . Csak a szamár meglegyen egyszer! A többi a bíró lelke dolga. Inkább sírt hát csendeskén szipogva.

A bíró meg beszélt, verte a meleg vasat:

— Szegén kicsi asszony, hogy éljen meg immár, négy apró gyermekkel a szamár s az ura nélkül, mert az kinn van a fronton, a háborúban instálom, igazi jó hazafi . . . Harmadszor is kint van, kétszer volt sebesülve, érme vagyon kettő, bátor ember nagyon . . . Most aztán miből éljen, sze abból élt idáig, amit a szamár szerzett. Tejet vitt a városba, a mindenki tejét . . . Nem azért mondom, nekem semmi közöm, csak sajnálom, instálom, sze ember ő is, mint más, aztán a fajtám . . . — fejezte be gondosan.

A hadnagy nem is bírta sokáig hallgatással.

— Elintézem én ezt! — mondta ki hirtelen, s fojtott volt a hangja a dühtől.

Hívatta az őrmestert, s vagy tíz katonát mellé, s indult ki azokkal egyenesen a határra. Ott odakiáltott egy túlvaló katonának: hívja a parancsnokot, fontos ügyben hívja. Aztán várta, hogy jöjjön. Sötétedett jócskán, mikor az odaért.

A hadnagy avval kezdte rögtön, hogy követelte a szamarat. Feljelentést ígért és még sok egyebet. — Majd ő megmutatja! — ígérte vicsorogva. — Ezt mégsem lehet túrni — mondta ki szigorúan. S nem is amit mondott, hanem ahogy mondta. Az ottani parancsnok kövé is merevedett egyből.

— Az egészből annyi igaz — mondta —, hogy áttévedt egy szamár, amit ők befogtak. A többi mind hazugság. — Különben is sem ideje, sem kedve

tárgyalni ilyenkor a dolgot. Este van, inkább majd holnap reggel.

Avval megfordult kurtán, intett a katonáknak, s indult velük lassan vissza a határról. Semmibe sem vette többet a hadnagyot.

Az sápadt volt a dühtől. Nem a számmal törődött immár, hanem a becsülettel. Lekapatta rögtön embereiről a puskát s feltűzette a szuronyt. Aztán átlépett velük a határon.

Azok ott túl is megállottak rögtön. Le ők is a puskát, s bújtak hamar a fűbe, vagy ki hova érte. Aztán mire való a puska, s aki a puskát fogja? ... Lőni kezdtek ezekre minden kímélet nélkül. Még szerencse, hogy sötét volt, s a golyók csak prédálódtak.

A hadnagy körülnézett, ki jön még utána, hát biza azt látja: egyedül vitézkedik. A többiek okosan lebújtak a földre, s még az őrmester is le oda ügyesen. Egyedül hová menjen? ... Lebújt hát hamar melléjük, s onnan biztatta, hogy lőjenek immár ők is.

Lyuggatták aztán kétfelől a sötétet, hajnalig mind egyet lőttek. Igen, de vaktyúk is talál szemet. Egyszer csak éjfél után látja ám a hadnagy, hogy egyik katonája felül nagy hirtelen, s emelgeti magát, de lóg a feje nagyon ... Az őrmester meg szidja, hogy: Feküdj le, boldogtalan! Eltalálnak, bolond! — de az szólni sem tud, csak bugyog furcsán a hangja. Aztán csak elnyúlik hanyattán a földön ... Le sem foghatták a két felakadt szemét, s már meg is volt halva. Nézhette azokkal a szép csillagos eget. A hadnagy, mikor odament, szinte sírt dühében. Ordított töltényért, s szidta a katonáit. Az őrmester, az mind a szamarat átkozta inkább. S kezdtek lőni újra, de most mint a vakok, sokat és összevissza. Egyszer aztán hallják, hogy túlról is jajgatnak ...

A hadnagy vicsorgott, hogy fehérlett a foga.

Hajnal felé végre csendesedtek valahogy. A hadnagy is húzódott szépen hátrafelé, vissza a határra. Kezdett gondolkozni, hogy mi lesz a halottal. Azt tőle kéri számon ... Otthagyta az őrmestert, hogy

őrizze a határt, s lesietett hamar, megírni a jelentést, s hogy ő semminek sem oka . . .

A túlról való parancsnok is otthagya már a határt, hadd lássa, mi van a sebesülttel, akinek vállában akadt meg egy golyó.

— Fene a szamarát! — mérgelődött magában — még most bajba hozza . . .

— Csapjátok át, a fenébe! — mondta . . . — Reggel van s megígértem. — Nehogy itt kapják nekem . . . — gondolta kelletlenül.

A szamár az őrház mellett egy fához volt odakötve. Lógatta a fejét, aludt szamár módra. Egyik katona kikötötte hamar, s vitte jó messzire, ahol nem láthatta senki. A határ mellé az erdőbe. Ott aztán elengedte, s neki egy bogos bottal, a határig mind egyet verte. A szamár, mint a vonat, szaladt át a határon . . .

Egy óra múlva fut ám egy katona, s mondja a hadnagynak, hogy visszajött a szamár, átcsapták a határon . . .

Ott volt a bíró is, az asszonnyal együtt, ott tartotta a hadnagy aláírni a jegyzőkönyvet.

Meg volt az csinálva szépen:

— Átaljött onnan túlról három idegen katona — írta —, bántalmazták a leányt, leszaggatták az ingét, s mezítelen hagyták, még a szamarat is elvitték aztán tőle . . . Erőszakkal vitték el, rabló módon, s mikor ő odament visszakövetelni, egy emberét agyonlőtték . . . Egész éjszaka kellett hogy védje a határt a túlerővel szemben . . .

Két óra hosszat kínlódott rajta, míg megírta nehezen. Most meg jön ez a marha, hogy azok onnan túlról visszacsapták a szamarat. Ki hiszi el most már neki a jelentést, hogy itt a szamár . . . Ette meg a fejét, hogy mit tudjon csinálni.

Az a bolond asszony meg szinte sírt örömében. — Mégis jó az Isten! — mondta. — Tartsa meg a hadnagy urat is békében, egészségben, mindenki örömére! . . .

De bizony a hadnagy ráordított mérgesen:

— Várjon kint, míg hívom! — s kiküldte haragosan. A katonáit meg utasította, hogy hagyják kint a szamarat a határon, ahol van, el ne merjék hozni, amíg nem parancsolja... Ő aztán bent maradt susmogni a bíróval.

Egyszer aztán hívja az asszonyt, s azt mondja nagy mérgesen: hiába is beszél, ő szégyenben nem maradhat... Most olyan világban élünk — magyarázta szépen —, hogy mindenki azt ad a hazának, amit tud... S hiába akármi, egyebet nem lehet tenni. Ő az életét is odaadja szívesen, de a becsületét nem hagyhatja! S hogy mi lesz a számmal, azt ne is kérdezze többet...

Az asszony csak hallgatta, s nem hitt a fülének. Nézett a bíróra megrémülve, de az csak a vállát huzigálta.

— Ha egyszer nem ügyeltetek rá... — mondta.

— De azt mégsem lehet... — kezdett sírni az asszony. — Mit csinál számár nélkül? ... Miből éljen, ha az ura is kint van a fronton... — Hirtelesen felderült az arca gyámoltalanul. — De hiszen nem lehet — mondta ki örömmel. — El kell vinni a tejet, a húsz liter tejet, a bíró úr tejét — mondta, s ragyogott az arca.

A bíró csak legyintett, az most már nem fontos.

— Ma még elviszed te, holnapra majd kerítek másvalakit — mondta. — Tudtam én, hogy kárommal maradok... — legyintett egyet újra.

Az asszony arcán újból elhervadt az öröm, csak állt ottan meghorgadva.

A hadnagy meg nézte türelmetlenül, aztán a zsebébe nyúlt mérgesen, s pénzt vett ki belőle.

— Fogja, tegye el. Szívesen adom — mondta. S mivel az nem vette el, begyűrte a kezébe hamar. Aztán tiszta papírt tett oda eléje: most aztán ne beszéljen, nyomja oda az ujját...

De az sírni kezdett, hogy nem adja a szamarat; ő azt nem adhatja. Ő akkor miből éljen... — hajtogatta konokul.

A hadnagy ideges haragjában már szidta csúfúl, hogy: önző, buta paraszt! — ordította reá, hogy a hazáért teszi, értse meg már egyszer!

Végül is a bíró olyat kiáltott rá, hogy nem mert már ellenkezni. Odanyomta az ujját, s állt aztán rémülten.

A hadnagy most újra leírta a jelentést. Pontosan azt írta, amit az elsőben írt, csak annyit tett még hozzá: másnap meg a határon agyonlőve találták az ellopott szamarat. Azok lötték agyon, hogy ne találják meg ottan...

Az asszony pedig indult, ment ki a bíró után, hogy vigye el a tejet.

Cipelte aztán a két nagy kondérban, hogy szakadt ki a két karja. Teli bánattal, szinte szaladva vitte. Ment vele meggörbülve, összeszorított szájjal, és muszáj volt, hogy sírjon, ha akarta, ha nem.

Vitte merev arccal, jó darabot vitte, de egyszer aztán megállt. Lekapta nagy hirtelen a két kondér fedelét, s zsupsz ki mind a tejet, oda az országútra...

— Nesze, föld, igyál, bíró tejét iszod!... — kiabálta bolondul, s nézte konok arccal, hogy fut a tej s keveredik a porral...

Mostanában sok vita folyik az írói szemlélet kérdése körül. Jómagam is beleestem abba a hibába, hogy meggyőzni igyekeztem másokat az én szemléletem helyességéről. Nehéz dolog ez nagyon. Hogyan győzzek meg bárkit is olyasmiről, amihez én magam is olyan nehéz élet után jutottam. Hogy megérthessen valaki, ahhoz gyermekké kellene változzon, s tizenkét esztendő korától alagutat csáskányoljon árva krumplikat ebédelve. Azután ölfát vágjon kint az erdőn, s többet háljon priccsen, mint ágyban. Huszonnégyszer éves korában pedig álljon be inasnak, és seperjen műhelyt kilenc hónapig. Azután meg menjen el gyári munkásnak, s négy esztendeig harcoljon a kétszázhusz lejes hetibér ellen. Majd házasodjon meg erre a hetibérre, és házasága napján forrázza ki az ószeren vett nászágyat, hogy ne vadászgatással kelljen eltöltenie a huszonnégyszer óra legmézesebb felét.

Bizony, ha szétnézek mostani egyszobás lakásomban, minden bútordarabnak furcsa és különös története van. Különös és kettőnk számára sok mindenre emlékeztető története. Feleségem és én tesszük ki a kettőt. A fiam számára már inkább csak mulattatók ezek a történetek. Hempereg a kacagástól, ha elmondom neki például az ócska sifon történetét, amit házasságom napjának reggelén fuvaroztam haza — majdnem olyan ócskán — egy rozoga stráfszekéren. Nevet rajta jóízűen, s mikor kinevette magát, ragyogva a vidámságtól, unszol: — Mondd el még az asztalt is, édesapám, amelyiknek nem volt fiókja, s

úgy lógott a lába, hogy nem tudtatok rajta ebédelni. — S nevet úgy, hogy én is kénytelen vagyok vele nevetni, s az anyja is velünk ugyancsak.

Hát ezért reménytelen dolog a szemléletről vitatkozni. A nyolcéves fiam számára csupán mulattató históriák a bútoraim históriái, és bárki más számára is az, csak kettőnk részére volt keserűen komoly, s belénk ecetesedik bizony még most is a vidámság, ha visszaemlékezünk rájuk.

Fordítok hát egyet a vitán, s most nem az írói szemléletről írok, hanem arról inkább, ami az én szemléletemet alakította olyanná, amilyen. Leírom ide a szőnyegünk történetét, amely bármennyire is jelentéktelen történet, de sok hasonló társával súlyosan befolyásolta ám az én írói szemléletem ilyené alakulását.

Ott kezdődik a történet, hogy házasságunk második napján délben összeszámoltuk minden pénzünket. Feleségem ült a lógó lábú asztal mellett, s számolt nagy igyekezettel. De hiába volt az igyekezete, hamar végzett vele. Háromszáznyolcvan lejünk maradt a nagy lakodalom után a heti kosztra, a jövő szombati fizetésig.

— Kell két kiló paszuly — diktálta a feleségem, s én írtam fel egy papirosra. — Fél kiló zsír, két kiló liszt, csütörtökre fél kiló hús; öt kiló krumpli, öt kiló kenyér, majd pótoljuk puliszkával — mondta. — Só, bors, ecet, paprika, szappan, zöldség és egy liter tej naponta.

Aztán elgondolkozva töprengett, mit hagyott még ki, ami okvetlenül szükséges egy háztartáshoz.

— Gondolkozzék maga is — biztatott.

— Gríz — sütöttem ki bizonytalanul.

Legyintett bosszúsan.

— Hagyma — igyekeztem helyrehozni hibámat.

Bólintott, s én írhattam fel nagy komolyan a hagyományomat.

Mikor aztán fel volt már írva a cipőkrém s a fogpor, addigra a feleségem kitalálta a fakanalat, a szitát s legalább egy vaslábast, 'szen nem volt, amiben egy rántást megpirítson. Végül bevallotta nehe-

zen, hogy neki bizony kellene egy harisnya is. Lelkesen írtam fel a harisnyát, mint a legelső olyan ruhadarabot, amelyet már én veszek neki. Aztán összeadtam a tételeket. Ötszáz lejen felül jött ki az eredmény. Hitetlenül néztük, s most már a feleségem próbálta összeadni. Nem használt semmit. Végül azt csináltuk, amit ilyenkor a szegényeknél csinálni szokás: kezdtük kihúzni a tételeket. Kihúztunk egy kiló paszulyt s két kiló krumplit. De hát ez volt a legolcsóbb, s így akár ne is húztuk volna. Akkor kihúztuk a szitát. Városon úgyis szítálva mérik a lisztet. Kihúztam a vaslábast is, de erről hallani sem akart. És hiába igyekeztem rábeszélni, hogy csinálja habarva a rántást még azon a héten, nem: — húzzuk csak ki a harisnyát — mondta. De ehhez én ragaszkodtam szigorúan. Végül is kihúztuk a fél kiló húst, s a zsírból is egy negyed kilót. Lemondtunk a zöldségről, a paprikáról, de vagy ötven lejjel így is többre jött ki a számítás. Végül is azzal biztatott, hagyjam csak, annyit ő úgyis lealkuszik a piacon. Különben is, holnapra még marad a vasárnapi ételből, egy napot megspórolunk, s így csak kedden kell majd bevásároljon. Ezzel elintéztük hát a háromszáznyolcvan lej dolgát, s megnyugodhattunk. Utána, hiába nem akaródtam, sétálnom kellett egyet, míg az új asszony rendbeszedi magát, hogy délután meglátogassuk anyámékat. Egy lavorból állott akkor is a fürdőszobánk.

Egy félórai ámbolygás után hazamentem, hadd lám, elkészült-e. Hát elkészülni elkészült, csak éppen nem jöhetett. Bent ült nálunk a velünk egy udvaron lakó szőnyegárus asszony, egy háromszéki cigányasszony, s úgy dicsérte a feleségem szépségét és fiatalságát, hogy az nem győzött pirulni belé.

— Gyönyörű pár! — mondta, ahogy én is beléptem. — Jaj, őrizze meg a szerencsáját! Ez a legszebb idő — bizonygatta. — Várjon, vessem ki a boldogságát — húzta elé a már agyonforgatott kártyáját. És ott ült a nyakunkon, és vetette a kártyát éneklő hangon.

Kétségbeesetten iparkodtam elfogni a feleségem tekintetét: — Mi lesz már, küldje el valahogy! — De ő szegény csak ült elgyávultan, s erőltette magára a kedvességet. Ahogy később bevallotta, mind azon rettegett, nehogy én valahogy megsértsem a vendéget. S két bugyuta fiatal, megmoccanni sem mertünk. Ő meg még a kártyavetés után is ott ült s beszélt, dicsért egyfolytában. Megdicsérte a sifonunkat, a terítőnket, s bevégezte azzal, hogy majd, ha sok pénzünk lesz, vegyünk tőle egy szép szőnyeget, s akkor jöhet hozzánk bárki, nem maradunk szegyenbe... — De várjanak csak! — ugrott fel hirtelen, és kisietett az ajtón.

— Hadd el, kedves, mindjárt elmegy — próbáltam vigasztalni. Többet nem is mondhattam, mert már jött vissza az asszony, s egy összegöngyölt szőnyeget cipelt az ölében. Egy szót sem szólott, csak félrerakta az asztalt, elterítette a szőnyeget a padlón, visszatette az asztalt, elrendezte ügyesen. Aztán diadalmasan nézett ránk.

— Na, hogy mutat? — kérdezte.

Valóban, mutatott az a fene szőnyeg, egész barátságossá vált tőle a szoba. De mi csak néztük gyámmoltalanul. Végül is, hogy valamit szóljunk, megkérdeztem tőle: — Vajon mennyibe kerül egy ilyen szőnyeg?

Legyintett. — Tiszta ajándék. De most még nem való maguknak, drága — mondta. — Majd... — s azzal kezdte lassan összegöngyölni. De aztán megint csak visszasimította a padlóra, s elgondolkozva nézte. — Mennyit tudnának adni érte? — kérdezett reám hirtelen.

— Előbb mondja meg az árát — igyekezett rajtam segíteni a feleségem, de bizony ő is elpirult, mikor arra gondolt: pénz nélkül, né, máris alkuszik a szőnyegre.

Az asszony tette magát, hogy gondolkodik, majd ránk nézett, s mondani kezdte nagy őszintén: mivel olyan kedvesek és fiatalok vagyunk, már azt se bánja, ha kárával is marad: nekünk adja a szőnyeget ezerkétszáz leért. — Látják, milyen bolond va-

gyok — tette utána —, ha az uram megtudja, agyonüt.

— Jaj istenem, honnan lenne nekünk annyi pénzünk — nevetett kínos zavarában a feleségem. S utána csend lett egy darabig.

— Hát mennyi pénzük van? — kérdezte meg tőlem az asszony.

— Hát annyi nincs, hogy szőnyeget is vehessünk belőle — próbáltam kivédeni a kényes kérdést.

Az asszony lehajolt, hogy összehajtogassa a szőnyeget, aztán csak legyintett. — Maradjon még itt holnapig — mondta —, maguk nem piszkolják össze. — Avval elkészönt. Mi is el tőle örömmel. Igen, de az ajtóból még visszafordult:

— Tudják mit, ezerszáz lejért legyen a maguké — mondta, s nézett ránk jószágosan.

Már dühösített, hogy annyira mézes kell legyenek akkor, amikor legszívesebben kidobtam volna azt a szőnyeget.

— Hiába, nénikém, nincs annyi pénzünk — iparkodtam kíméletesen visszautasítani.

Megnézett komoran.

— Mennyit tud adni érte? — kérdezte kurtán.

Na várj csak, gondoltam, mindjárt kimész te! — Ötszáz lejt! — mondtam ki határozottan. Igaz, előbb négyszázat akartam mondani, de azt már magam is restelltem.

Elszörnyülködve legyintett, s azzal csakugyan kiment.

Kacagva néztem a feleségemre, s egy kicsit büszkén, hogy milyen jól elintéztem. — Ez sem jön ide többet szőnyeget árulni! — dicsekedtem. Csak hát kár volt előre dicsekedni. Alig jöttünk vissza anyáméktól, már újra bent volt nálunk az asszony.

— Megfőztem ám az öreget! — újságolta örömmel. — Ezer lejre hagyta maguknak a szőnyeget — mondta. Mi pedig se reá, de se egymásra nem mertünk nézni. Végül inkább nyekeregtem, mint mondtam: — Hiába, nénikém, ötszáz lejnél nem tudunk többet adni, nincs több pénzünk. — És akármit és mennyit beszélt, csökönyösen megmaradtam az

ötszáz lejnél. Gondolkozott egy darabig, aztán rettentő ijedtségemre leengedte a szőnyeg árát kilencszáz lejre. Ez az utolsó szava, mondta.

— Nem, adósságot nem csinálok — mondtam.

— Nyolcszáz lejért kell? — kérdezte kurtán s már szinte haragosan.

— Te jó Isten! — rémültem meg most már teljesen. — Ez még ötszáz lejért is ide fogja adni! — gondoltam. És hogy a feleségem is erre gondolhatott, azt onnan láttam, hogy nagy, barna szemei szinte könnyesen könnyörögtek felém: mentsem meg a háromszáznolcvan lejünket.

— Nem kell se nyolcszázért, se hatért, nincs anynyi pénzünk — lettem erélyesebb.

Erre kiment, de a szőnyeget otthagyt a nálunk.

Már vacsorázni sem tudtunk.

— Meglátod, ide fogja adni ötszázért is! — járkáltam izgatottan a szobában.

— Csak lesse, hogy szőnyeget vegyek tőle! — fogadkoztam mérgesen. S akkor csak kopogtattak.

Az asszony jött vissza, de nem egyedül. Hozta az urát is. Elöl jött az ember, ő csak a háta mögött integetett nekünk biztatóan.

— Látod? Hát nem gyönyörűek? Mint két gerle. Hadd el, legyen szerencsájuk. Kiveszed majd máson, akinek van . . .

S kénytelen voltam belátni, hogy tényleg jót akar tenni velünk ez az asszony.

S amitől féltünk, bekövetkezett. Nekünk hagyták a szőnyeget ötszáz lejért. Át kellett szaladjak bátyámékhoz, a sógoromhoz, s pénzt kérjek tőlük kölcsön, hogy kipótolhassuk azt a háromszáznolcvanot.

S ez idáig még a vidámabbik része a szőnyegügynek, a szomorú azután kövekezett. Másnap még volt, ahogy volt, ettük a vasárnapi maradékot, de azután két napig a feleségem egyetlen nászajándékát, a díványpárnát ettük, amit az ószeren kellett eladjon egy fél napi ácsorgás után. Csütörtökön pedig csalánt ettünk kölessel. És pénteken délután, a mézeshetünk hatodik napján, bármennyire is iparkodott

tartani magát a feleségem, meg kellett bizony fogózkodjon a lógó lábú asztalba.

— Mi van veled? — ugrottam hozzá ijedten.

— Nem tudom, csak szédülök... — mosolygott sápadtan. Egy kis szünet után megszólalt: — Én nem bánom, de csalánt többet nem főzök! — Ezt még kacagva mondta, de aztán elfordult tőlem, s hiába törölgette a szemét, s igyekezett titkolni, láttam, hogy sír, ha akarja, ha nem.

Hát ez a mi szőnyegünk története. De a feleségem akkori könnyei is abba az edénybe hullottak, amelyből aztán az én írói szemléletem kicsordult.

Még 1945-ben történt, karácsony szombatján, a kerületi pártházban.

Már két héttel azelőtt elhatározta a kerület, hogy karácsonyra műsoros estet rendez. Kényszerhatározat volt ez mindenképpen, ugyanis a kultúrgárdával már nem lehetett bírni. Úgy rászabadult a kabaré-szereplésekre, mintha csak akkordban csinálta volna. Legszívesebben mindennap próbáltak volna, s már még a sejtgyűlések ellen is morogtak, hogy örökké foglalt a terem, s ők nem tudnak még csak próbálni sem.

— S mi meg ezután menjünk gyűlésezni az utcára, ugye elvtársak... — mordult végre rájuk az öreg Kovács, a kétvízközi sejt titkára, aki mind görbébb szemekkel nézte a kultúrgárda „imperialista módszereit” a pártházban. — Csendesüljenek egy cseppet, elvtársak — mondta —, sze maholnap már a külpolitikai beszámolómat is szavalókórusként fogom előadni, úgy telizúgják ilyesmikkel minden este a fejemet.

— Azért nem kell lenézni a kultúrát sem, elvtárs — torkolta le rögtön az öreget egy fiatal lakatos, a kerület kultúrfelelőse. — Igaz, sok elvtársnak éppen az a legnagyobb hibája, hogy nem akar művelődni... A politika még nem minden — tette utána szigorúan.

Kovács elvtársnak egyszeriben összerándult a szemöldöke. Már azelőtt is mind célozgattak a műveltségére ezek a „kulturisták”, ahogy ő nevezte magában őket, de ennyire nyíltan még soha. És

mindezt csak azért, mert az egyik sejtgyűlésen bíráltni merészelte a kultúrgárda műsorát. És most beigazoltnak vélte azt a benne motoszkáló gyanakvást is — amit eddig hőiesen igyekezett elnyomni —, hogy az a sok bíráló hozzászólás, melyet éppen a „kulturisták” intéztek az ő politikai beszámolóí ellen az utóbbi sejtgyűléseken, nem éppen csak véletlenek voltak. Márpedig ezek a politikai beszámolók voltak legféltettebb gyengéi Kovács elvtársnak.

Mióta a kétvízközi sejt titkárának választotta, teljes igyekezetével iparkodott ennek a fontos tisztségnek megfelelni.

Úgy mentek hozzá, mintha ő lett volna az ország miniszterelnöke. Tőle kértek számon mindent. Igaz, hogy úgy is viselkedett, mintha csakugyan ő lenne az ország feje. Beszélt, magyarázott, igyekezett meggyőzni az embereket; az egész fertály sorsát a vállain érezte. Utcáról utcára és házról házra járt megmagyarázni a dolgokat, s elintézni, ahol valami hiba akadt.

Végre is rájött, hogy ez így nem mehet tovább. S mikor aztán újabb panaszokkal jöttek a szomszédok, reájuk ment alaposan:

— Igen — mondta —, azt tudják követelni, hogy a Kétvízközre is járjon ki a szemetes autó, s hogy az utcában minden öt lépésre legyen villany, de ha arról van szó, hogy hordjuk el közösen a szemetet, s hogy közösen menjünk fel a városhoz a villany-ügyben, akkor csak húzódoznak. Újságot nem olvasnak, politizálni nem akarnak, persze, hogy nem értik a világot. Mindent csak mástól várnak. Hát tudják meg, hogy ezentúl egyedül nem intézek semmit, csak magukkal együtt, közösen. Már a heti beszámolókat sem írhatom meg rendesen magukért — fejezte be elkeseredetten. Ugyanis éppen akkor tájt történt a „kulturisták” részéről már a második olyanféle „hozzászólás”.

Csoda tehát, ha mindezek után Kovács elvtársnál betelt a mérték?

— Ide hallgasson, elvtárs! — nézett farkasszemet az előtte álló lakatossal. — Maga nagyon téved. Nem a kultúra ellen van nekem kifogásom, elvtárs, hanem az olyan tingli-tángli műsor ellen, amelyeneket maguk csinálnak, ami csak arra megy ki, hogy minél többet léhaskodjanak benne, hogy ha kell, ha nem, csak nevéssen a közönség.

Tovább nem tudta mondani. Lett olyan felzúdulás körülötte, akár egy tüntetésen. A kultúrgárda úgy körülvette, mint darazsak a medvét.

Ők itt kínlódnak, hogy ne legyen kultúrgárda nélkül a kerület... — kiabálták. — Feláldozzák minden estéjükét, s még ez a köszönet? ... Hát csak léhaskodásnak nézik az ő munkájukat? ... És mind-ezt csak azért, támadtak rá, mert valaki csak a politikai beszámolót tartja kultúrájának... — Akkor minek ide kultúrgárda? Oszoljunk fel s kész! — kiabálták.

De az öreg tartotta magát keményen. Nem volt hajlandó visszaszívni semmit.

— Csendesebben, elvtársak! — mondta. — Voltam én már nagyobb zajgásban is. Igenis, csak léhaskodás! — ismételte makacsul. — Mért akarnak maguk mindig csak olyan dolgokkal jönni, amin nevéssen a közönség? Hát csak viccelődésből áll ez az élet? Aztán minden műsor után csak a malagomba reggelig, vagy mi a bolondgombának hívják. Sehogyz sincsen ez kommunista módra, elvtársak. Ha ebből áll a kultúra, hát én nem kérek belőle — fejezte be, s állt a kulturisták között konokul.

— Nahát ez borzasztó! — Csapta össze két kezét a kultúra felelőse, s megrémülve nézte az öreget. S bizony a kerületi propagandafelelősnek kellett „taktikusan” közbelépnie, hogy az egész kultúrgárda fel ne oszoljon abban a szent percben.

— Csendesüljenek, elvtársak! — csitította őket.

Tényleg elcsitult a zaj, s a „kulturisták” sötét gyanakvással néztek a propagandafelelősre. Még csak az hiányzik, hogy az is Kovács elvtárs pártjára álljon — gondolták.

— Szóval a kerület elhatározta, karácsony szombatján műsoros estét rendez, s felkéri a kultúrgárdát, egy jó műsort állítson össze. Persze ne akármilyen műsort, hanem, ahogy Kovács elvtárs is mondta: olyan igazi demokrata módra összeállított műsort.

A kultúrgárda, amely már diadalmasan nézett az öreg Kovácsra, erre megint csak elsötétült, és nagy csend támadt.

— Két hetük van, elvtársak, van idejük bőven. Mutassák meg, hogy nincs igaza Kovács elvtársnak. Bizonyára ő is azt szeretné a legjobban. Igaz? — fordult nevetve az öreghez. — Bogaras az öreg, nem kell tőle mindent felvenni — súgta oda a „kulturistáknak” békítően. — Azért igaza is van, higgyék el — tette utána elkomolyodva.

— Nahát nem lesz igaza! — mordult fel a kultúrfelelős lakatos. — Olyan műsort állítunk össze... Holnap felmegyek a megyéhez, a Szaktanácshoz s a könyvtárba. Megmutatom én, hogy nem lesz igaza...

Igy történt tehát ez a kerületi kényszerhatározat. Másnap aztán, akár a hangya, szaladgált a kultúrfelelős mindenfelé a kultúranyagért. Felment a Szaktanácshoz, a megyéhez, és össze is szedett egy csomó ígéretet hamar. Megígérték, hogy kerítenek neki anyagot, jöjjön fel úgy két nap múlva. A harmadik napon pedig beült a Szaktanács könyvtárába, s agyonolvasta a két szemét a karácsonyi műsort bogarászva. Volt ott kultúranyag bőven, csak karácsonyi, főleg olyan karácsonyi anyag nem volt, amilyenre ő pályázott. Minden vers és egyéb írás elolvasása után önkéntelenül is Kovács elvtársra gondolt, és savanyú arccal csukta össze a könyvet. Végignézett a polcokon: — Jóságos isten! Amíg ő ezeket végigbolhássza... Látszik, hogy javarészt nem nekünk írták s főleg nem rólunk — gondolta elkeseredve, s aztán mélységes gyanakvással vett a kezébe minden újabb könyvet.

Végül mégiscsak talált egy verset, aminek igaz, hogy királyok volt a címe, „Betlehemi királyok”, de

József Attila írta, akiről már hallotta, hogy a munkások költője volt, s a versről, ahogy végigolvasta, valahogy eszébe villant külvárosi gyermekkor, a karácsonyi kántálások. Kiírta boldogan s vitte sebesen haza.

Másnap a Szaktanácstól és a megyétől is kapott anyagot s elég jó anyagot, csak az volt a hiba, hogy egyik sem volt karácsonyi anyag, és egyedül csak az a vers mégsem lesz elég, gondolta. — Mind-egy, majd kerül — bizakodott.

De bizony hiába bizakodott, mert eltelt két nap, három nap, el egy hét, s a karácsonyi főanyag még mindig hiányzott. A többit már be is tanulták szavalókórusnak, egyébnek, csak éppen a főműsor hiányzott. Az előadás pedig már be is volt szervezve az egész területben. Kézzel írt plakátokkal ragasztottak tele majd minden utcakerítést.

Kovács elvtárs? Ő tette magát, hogy nem is érdekli a dolog, de valahogy azért érezte, hogy még sincs egészen rendben. Túl titokzatosnak találta a próbákat és túl csendesnek a kultúrfelelős lakatost. Ennyire megváltozott volna? — kémlelgette gyanakvón. Máskor hogy rendelkezett, magyarázott; vitte el a helyet, most meg hallgat, mint a csuka, s a próbákat is fent tartja meg a manzardban, és a kulturistákon kívül senkit sem enged be oda. S tele van gonddal az arca. — Talán csak nincs valami baj a műsor körül? — ijedt meg hirtelen, mert harag ide vagy oda, ő még a pártönkívülieket is mind beszervezte a Kétvízközön, hogy eljöjjenek. S tessék, még szégyenben marad a párt. És attól fogva jobban idegeskedett, mint maga a kultúrfelelős. Járt-kelt izgatottan, mint aki nem leli a helyét. Végül is, mikor már csak öt nap volt hátra karácsonyig, nem bírta tovább, s megszólította a lakatost:

— Hát rendbe megy ez az izé, elvtárs? ... Tudja, nem szeretném, ha ...

A lakatos csak hallgatott egy darabig kínlódva, végül is kimondta nehezen: — Suta lesz az egész, hiányzik a fő műsorszám. Most aztán örülhet elv-

társ — emelte fel a fejét —, mert magának lesz igaza — tette utána elkeseredve.

— Most már nem arról van szó! — intette le az öreg. — De pártonkívüliek is lesznek... Én hívtam őket — vallotta be komoran.

A lakatos hallgatott tanácstalanul.

— Mutassa, milyen — szólt rá az öreg.

A lakatos engedelmesen vezette fel a manzardba.

Az öreg végignézte a próbát.

— Nem is olyan rossz — vigasztalta a kultúrfelelőst, úgyhogy az egyszeribe felragyogott. — Csak tudja, tényleg nem ártana egy jó, karácsonyi szám. Mindegy na — morogta. — Ez még mindig jobb, mint amilyeneket eddig csinált.

De azért ő sem tudott egészen megnyugodni. Minduntalan azon kapta magát, hogy azon a karácsonyi műsorszámon tépelődik. De hát ő sem tudott kisütni semmit. Végül is eljött karácsony szombatja.

Kovács elvtárs délután még felvágott egy csomó fát, hogy ne kelljen majd az ünnepek alatt azzal is bajlódnia, s úgy hat óra felé öltözködni kezdett, hogy lemenjen a kerülethez.

Éppen a nyakkendőjét kötötte, mikor kint az ajtó előtti sötétben egyszer csak rákezdí három kicsi hang: — Jézuskának nincs csizmája, — nincsen ködmöne. — Ázik-fázik, megveszi az Isten hidege. — Hogyha volna kis csizmám, — Jézuskának odadnám, — báránybőrös kis subámmal betakargatnám.

Egészen jól fújták és selypítve, csak néha-néha vitték hárman háromfelé.

— Ezek a Mátyáséké — tudósította Kovács elvtársat a felesége.

— Na, gyertek be! — nyitott nekik ajtót, mikor elvégezték.

Úgy jött be a három kis srác, mint aki megnémult. Négy-ötévesek lehettek, s csak pislogtak a két rossz báránybőr kucsma alatt, mert a harmadiknak már csak egy micisapka jutott s a bátyja kicsi kabátja, amit ő nagykabátnak hordott, s ami térdén alól verdeste a csóré lábaszárát. Három nagy

bot volt náluk, azokkal igyekeztek mindenképpen betlehemi pásztoroknak látszani.

— Hát csak ennyi volt? — kérdezte Kovácsné. — De hiszen tudtok ti még egyebet is — biztatta őket nevetve, s az ura felé intett, hogy figyeljen csak.

S csakugyan, a három külvárosi pásztorka lefeküdt tempósan lent a konyhában az ajtó elé, s mivel egyebet nem tudtak a pásztorkodásból, csak feküdtek hangtalanul. Mikor aztán eleget feküdtek, akkor felálltak, s néztek Kovácsnéra várakozón.

Az asszony pénzt adott nekik meg három vaskos ízeslapótyát. — Menjetek Horvátékhoz is — biztatta őket.

Kovács elvtárs csak nézte a pásztorokat. — Várjatok csak — szólt rájuk.

— Ezekkel én előremegyek, gyere majd utánunk — mondta az asszonynak, azzal hirtelen magára kapkodva kabátját s a kalapját, úgy elhurcolta a három kicsi puját, mint medve a kölykeit.

Egyenesen a pártházba vitte őket, s ott is felhamar a manzardba.

Aztán felkiáltotta a lakatost.

— Megvan a műsorszám, elvtárs — mondta neki kurtán. — Kezdjétek el — szólt rá a három fiókára.

Azok értetlenül nézték egy darabig, de végül is rájöttek, hogy mit akar az öreg, s rákezdték selypítve: — Jéduskának nintidmája, ninten ködmöne...

A lakatos úgy nézte őket, mint aki csodát lát. Aztán csak se szó, se beszéd, nekiindult lefelé a lépcsőkön.

— Hová megy elvtárs, hé, várjon! — nézett utána az öreg, de az se látott, se hallott. Kettesével vette a lépcsőt, s ledübörgött. De két perc sem telt bele s már újra fent volt.

— Mi kölyökkorunkban csillaggal jártunk — mondta nagyot fújva —, legyen hát nekik is csillaguk — s az ötágú piros csillagot, melyet a lenti terem faláról vett le, az egyik botra kötözve oda nyomta a legkisebb pásztor markába. — Te állasz majd közbül — oktatta. Aztán Kovács elvtárs felé fordult:

— Gyűjtést rendezünk, elvtárs, veszünk valami szövetet, van itt szabó is az elvtársak között, s olyan ruhát csináltatunk nekik, hogy csak.

— Az még nem elég elvtárs, az még csak alamizsna — oktatta ki az öreg, — kultúra kell nekik, művelődés. Ezek a mieink, lássa. Össze kell szedjük mindőket a Kétvízközről, aztán csinál belőlük egy kultúrgárdát, tudja úgy kommunista módra. Hogy ne csak nagyra, hanem emberre is nőjenek.

A lakatos nevetve és szégyenkezve nézett az öregre:

— Akkor nem ártana nekik egy-egy politikai beszámoló sem . . . Mert úgy látom, elvtárs, mégiscsak az a legfontosabb.

— Azt bízza rám — derült fel az öreg. — De vigye már le őket. Ha, hogy dübörögnek, tele van az egész terem . . .

Aztán lassan ő is lement utánuk, leült a terem egyik félreeső sarkába, és végighallgatta az előadást.

Még abban az időben, amikor ötszáz lejből, ha nagy nehezen szert tehetett reá, egy hétig is élélhetett a szegény, hát ebben a boldog időben élt Kolozsvár egyik külvárosában egy munkásember. Balog Jánosnak hívták. Sovány, keszeg emberke volt, mesterségére nézve borbély. S bár borbély volt a mestersége, mégis gyárba járt dolgozni, egy bőrgyárba. A borbélyssággal annyira sem tudott menni, hogy magát eltartsa, nemhogy még a feleségét is.

Azt is el kell mondanom róla, hogy hallgátog és örökké riadt tekintetű ember volt. Keszegségéért vagy miért, de félszeg gyanakvással figyelt mindenkit, és szentül meg volt győződve arról, hogy őt mindenki lebecsüli. S valóban, senki előtt sem volt tekintélye. Még kétéves házások sem voltak, s már a felesége is őt küldözgette a boltba, mondjuk háromra élesztőért vagy hat lejre ecetért. Már örült, ha fát vághatott a színben, azt legalább férfimunkának tartotta. Na de a gyárban is. Bár minden vágya az volt, hogy rendes munkásszámba vegyék, ha akárkinek valami szerszám kellett, mindjárt csak neki szólt oda: — Balog, adja csak azt az izét. — Bár sokszor feltette magában, hogy nem lesz bolond, mint egy pincér mindenkit kiszolgálni, mégis ha valaki szerszámot kért tőle, elpirult, de aztán oda-vitte. De legjobban mégis az bántotta, hogy mindenki rajta üzte a kedvét. Mindig kikacagták, mikor a semmi kis ember, mint egy frakkos hangya, a nehéz marhabőröket cipelte. Hurcolta kivörösödve, és kétségbeesetten iparkodott szilárdan lépni, nehogy

még azt higgyék róla, hogy nem bírja. Egy ízben a mester is meglátta, hogyan botladozik a bőrök alatt, s mikor jött vissza a ványolóból, magához intette. — Mondja, nem borbély maga civilben? Azok ilyen nyeszlettek — mondta, s a munkások kacagtak körülötte.

Balog félszegül bólintott. — De már nem űzöm, kérem — igyekezett menteni a tekintélyét.

— Na, csak űzze, barátom — kacagott a mester is —, az jó szakma. Holnaptól kezdve ványolni fog — jelentette ki, s kezével beretváló mozdulatokat tett. — Simára borotválja a bőröket, s méghozzá szappan nélkül — mondta, s avval továbbment.

Így jutott hát a ványolóba. Itt egy vele egykorú munkás mellé került, akit Sós Albertnek hívtak. Ez a Sós Albert mindig vidámkedvű ember volt, aki keveset beszélt ugyan, de örökké fütyörészett. Valami titokzatosság vette körül ezt az embert, s bár ő maga sohasem beszélt erről, azt sugdosták felőle, hogy olyan főokos, aki sokat tud. A mester, ha valahol szóba került, mindig megvetően beszélt róla: — Az a bolsevista?!

Mikor Balog János melléje került, ridegen nézte végig. Balog zavartan próbált vele beszélgetésbe ereszkedni, de Sós Albert kurtán felelgetett, dolgozott egykedvűen, s végül fütyörészni kezdett, hogy ne kelljen válaszolnia.

Mint fát a féreg, rágt a Balogot a keserű szegyenkezés. — Nem vét senkinek, s né, ez is hogy bánik vele.

Végül is szinte dühösen fordult Sós Alberthez:

— Mondja, vétettem én magának, hogy itt izél velem? . . . — szinte kettétörött a hangja az izgatottságtól.

Sós Albert csodálkozva nézett rá.

— Nekem maga nem vétett — mondta nyugodtan —, csak tudja, nem szeretem a gyáva embereket. — Ennyi — tette utána csendesesen. Egy darabig még nézte Balogot, aztán dolgozni kezdett tovább.

Balog elképedve meredt rá:

— Maga azt hiszi, hogy gyáva vagyok? — kérdezte, s szinte kiabált.

Sós Albert nem felelt.

Balog nyelt egyet, és dolgozni kezdett ő is.

De nem sokáig bírta hallgatással.

— Azért vagyok gyáva úgyi, mert szégyellek maradni? — fordult keserűen Sós Alberthez. — Mert nem tudok olyan aljasul durva lenni, mint a többi. Ha maga olyan híres főokos, akkor miért nem igazságos?

Sós Albert ránézett, s önkéntelenül elnevette magát.

— Kacagni azt tud — mondta Balog szinte gyűlölettel.

Sós Albert hiába próbált komoly maradni.

— Fura ember maga — nevetett. Végül ő is zavarba jött. — Mit tragédiázik itt nekem? — lett mérges hirtelen. — S mit kíván tőlük is — intett a meszes felé. — Akinek kutya élete van, az maga is kutya lesz, s marja, akit tud. Mondja, szokott maga olvasni? — kérdezte meg hirtelen. S meg sem várta, hogy feleljen, így folytatta: — Akkor hogy akarja maga megérteni a világot és az embereket? Ha valaki azt se tudja, miért ilyen a világ s benne az ő élete, mind tragédiázhat ítéletnapig.

Balog megint csak feldühödött.

— Mit akar maga avval az olvasással? — kérdezte mérgesen. — Mi közöm ahhoz a sok hazugsághoz, amikkel azt a sok vacakot teleírják? Ilyen marhaságot! — fakadt ki még jobban. — Azt mondja meg, hogy minden könyvben a detektív mért pontosan csak a könyv végén tudja leleplezni a gyilkost, addig az Istennek sem, még ha a szemét veri is ki? Ha nekem ezt megmondja, húsz könyvet is elolvasok a maga kedvéért! — jelentette ki dühösen.

Sós Albert nevetett.

— Hohó, de olyan könyvek is vannak, amelyek nem hazudnak — mondta.

— Hát azokat meg adja oda azoknak — intett fejével a meszes osztály felé. — Azokat javítsa meg először velük — nézett szembe Balog csökönyösen.

Sós Albert vállat vont.

— Maga olyan, akinek hiába húzza a fejét az ember a padra, mégis mindig alája dugja — mondta, s nem vitatkozott vele többet.

Balog elégedett volt nagyon, végre egyszer ő is megmondhatta valakinek bátran a magáét. S bár őszintén szólva sokszor furdalta a kíváncsiság, hogy milyen könyvekről beszélhetett neki ez az ember, már csak azért sem érdeklődött többet a könyvek felől, nehogy még azt higgye, hogy igazat ad neki. És talán sohasem ismeri meg a Sós Albert könyveit, ha nem történik vele egy igen furcsa eset.

Ott kezdődött a dolog, hogy a ványolóknak kevesebbet fizettek, mint a meszeseknek. Így aztán a felesége meghökkenve nézett rá Balogra, mikor szombaton leszámolta a fizetését, s a háromszázhatvan lej helyett csak kétszáznyolcvanat.

— Ennyivel mit csináljak? — háborodott fel az asszony. — Se fa, se zsír, kint van a lábom... — s a végén úgy nekimergesedett, hogy leseperte a pénzt a földre. — Más viszi haza a négyszáz-ötszáz lejet, csak te vagy ilyen pipogya, Balog! Mondjad, mikor hoztál te nekem haza még életedben ötszáz lejt egészben! — támadt rá az urára, aztán csak elfakadt sírva. Balog kimenekült a fásszínbe. — Aztán dohány nincs többet, ne félj! — kiáltott utána a felesége.

Az ember bement a fásszínbe, s keserű kínjában mind felhasogatta a félretett gyertyánfa-bogokat, amikkel eddig sehogy sem tudott megbirkózni. Mind azon törte a fejét, hogyan magyarázza meg az asszonynak, hogy ő nem rongy ember, hogy van olyan, mint bárki. De bizony a gyertyánfa-bogokat hamarabb szétverte, mint hogy valami okosat is kigondolhatott volna.

De történt, hogy sürgős rendelést kapott a gyár, s így aztán egyik szombaton délután Balog túlórakból ötszázharminc lejt tette le otthon az asztalra. Egy ötszázlejest egészben, a többi apróban. Az asszony semmi különöset nem szólt, mindössze annyit

kérdezett, mikor papíron kiszámították, mennyiért mit vegyenek, hogy: — Dohányt vegyek neked?

Balog bólintott félszegül, s kiment a fásszínbe, nehogy elrontsa a hangulatot. Kint vidámnak érezte a világot, magát meg könnyűnek. (Valahogy olyanformán, mint mikor Sós Albertet lefőzte a gyárban.)

Az asszony elment bevásárolni, ő meg jókedvűen matatott a színben. De félóra sem telt el, s hát jön haza az asszony sírva. Mikor ő meglátta az asszony sírástól eltorzult arcát, el sem tudta képzelni, mi történhetett.

— Mi történt, Annus? — kérdezte megrettenve.

— Elvesztettem az ötszáz lejt, János, jaj elvesztettem! — s még jobban sírni kezdett.

— Mi, te? Hogy? — képedt el Balog.

— Nem tudom, jaj, nem tudom! Kihúztam a táskából, nem tudom — tördelte kezét az asszony. — A mészárosból kijöttem, húst vettem a harminc lejből, mentem, hogy vegyek szappant s egyebet, ki akarom fizetni, hát nincs a pénz sehol. Azt hittem, megbolondulok... Mit csináljak, mit tudjak csinálni?! — járt fel s alá a szobában izgatottan.

Balog, csak hogy valamit szóljon, megkérdezte:

— A mészároshoz visszamentél legalább?

— Dehogy mentem, jaj, dehogy mentem. Ki boldog ötszáz lejt visszaadni... — sírta az asszony. — Jöttem egyenesen haza. Jaj, csinálj valamit, menj a rendőrségre, s jelentsd be legalább... — kérte.

Balog maga sem tudta miért, de úgy félt a rendőrségtől, mint a tűztől, de most már nem mert ellenkezni. Elment hát a kerületi rendőrségre, és ötször is elsétált az épület előtt, míg rászánta magát, és benyitott.

Egy őrmester ült a szemben lévő asztal mögött, s irkált, ott, ő tudja mit. A kályha mellett két rendőr beszélgetett.

Előrejött, köszönt illendően, s várta, hogy észrevegység. Úgy érezte, valami bog jön fel a torkán.

Végre az őrmester felütötte a fejét, és ránézett.

— Mit akar, kérem? — kérdezte kelletlenül.

Elmondta akadozva.

— Itt vesztette el a maga felesége azt a pénzt? Ebben a szobában? — kérdezte az őrmester barátságatlanul.

— Dehogyis, kérem, csak...

— Akkor mit kéri tőlem számon? — vágott szavába az őrmester. — Hogy hívják? Mi a foglalkozása? — kérdezte meg kurtán, s egy papírost húzott maga elé.

Balog mind nagyobbnak érezte torkában azt a bogot.

— Honnan volt magának ötszáz leje?

— A fizetésem, kérem, a gyárból.

— Mutassa az iratait!

Balog pislogva kereste elő az iratokat.

Az őrmester átnézte nagy lassan, aztán visszaadta.

Balog megkönnyebbülve, mint aki bajból szabadul, s örömeiben beszél, beszél, beszélni kezdett kérézetlenül.

— A mészárosnál volt, kérem, utoljára, ott húzhatta ki a táskából. Csak ki bolond ötszáz lejt visszaadni?

Az őrmester intett az egyik rendőrnek: menjen Baloggal, s adassa vissza azt a pénzt.

Balog meghökkenve ment a rendőr mellett. Irtozva gondolt arra, mit szól majd a mészáros, hogy rendőrrel állít be hozzá, hogy adja vissza azt a pénzt, amit biztosan nem is ott vesztett el a felesége... Szidta magát bolondnak, mért kellett az őrmester előtt megemlítsa a mészárost.

De hát nem történt semmi különösebb baj. A mészáros a vállát vonogatta: ő semmiféle pénzt nem talált a földön, mondta, mikor az egyik inas közbeszólt:

— Az az ember vette fel a pénzt, tudja, főnök úr, aki a sarkon lakik a szuterinben, az a napszámos. Még azt mondta a főnök úr, mikor én szóltam, biztosan az övé volt, csak elejtette...

— Az lehet, persze — élénkült fel a mészáros is. — Eredj, mutasd meg, hol lakik — küldte velük a gyereket.

Mikor bementek abba a szuterinbe, az az ember, akit kerestek, éppen valami szalonnát vagdosott fel egyforma darabokra, s az asztal mellől három gyermek nézett rájuk bámészan. Az asszony a rendőr láttán ijedten dugott be az ágyba egy egész kegyeret.

— Maguk találták meg ennek az embernek a pénzét? — kérdezte a rendőr.

Az asszony az urára nézett sápadtan, s az ember előrébb lépett.

— Én találtam meg, kérem. De én a mészárosnál találtam — mondta ki zavartan.

— Na, jöjjön velünk — intett a rendőr. S mentek vissza a rendőrségre.

A szerencsétlen pénztaláló egész úton mind azt hangoztatta a rendőrnek, hogy ő nem hibás.

— Mondja, kérem — fordult Baloghoz kétségbeesetten, mikor látta, hogy a rendőrnek hiába beszél —, ha maga szegény ember volna, s ötszáz lejt találna a földön, ott hagyná?

Balog zavartan bizonygatta, hogy ő is szegény ember, s így bizony szüksége van erre az ötszáz lejre. — Visszaadja, s nincs semmi baj — vigasztalta.

— De én már elköltöttem abból a pénzből. — Kétségbeesetten csapta össze a kezét. — Semmi bajom se volt soha a rendőrséggel, s most tessék! — sírt izgatottan. Hirtelen kaparászni kezdte a zsebeit.

— Kétszázharmincat elköltöttem, de a többi itt van, tessék — mondta, s próbálta beledugni a Balog zsebébe. — A többit megfizetem, ó, kérem vegye el...

Balog rémülten védekezett, s konokul takargatta a zsebeit. Végül is a rendőr vette el a pénzt, s ő tette le aztán az őrmester asztalára.

Az őrmester felvette az adatokat, s mindent feljegyzett szigorúan.

— Nem tudja maga, hogy az effélét büntetik? Maga egyszerűen csak elköltötte, mi?! Most megjárja, ne féljen! Elmehet — mondta a pénzt megtaláló embernek.

— Szegény ember vagyok, kérem, felvettem, most mit csináljak? Visszafizetem, ahogy pénzem lesz, azonnal visszafizetem.

Az őrmester legyintett, hogy hagyja abba, s menjen ki. Kiment hát nagy nehezen.

Az őrmester felvette a pénzt az asztalról, s forgatva nézegette.

— Ezt most csatolni kellene az iratokhoz, s csak a tárgyalás után kapná vissza — fordult Baloghoz. — Tudja mit? — nézett rá hirtelen — ad ötven lejt, s rendben van. Maga is szegény ember... — mondta.

Balog pislogott zavartan.

— Húsz lejt meg adjon a rendőrnek, amiért visszaszerezte, ő is csak szegény ember — folytatta az őrmester jóindulatúan, s átadott neki kétszázhusz lejt, s abból Balog húszat a rendőrnek.

— Máskor jobban vigyázzon a pénzére — intette az őrmester búcsúzóul.

Balogot kint várta a másik ember.

— Hallgasson meg, ember — kísérté izgatottan —, maga is azt akarja, hogy becsukjanak? — kérdezte fojtott hangon.

Balog meg kellett álljon, már egészen eléje állt a másik.

— Adjon még ötven lejt, le kell fizessem ezt az őrmestert, családom van, mit akar? Hiszen maga is felvette volna, akármit mond, felvette volna — ismételte konokul. — Egy héten belül megadom, hallja. Az ördögbe is, adjon ötven lejt, ember! — sürgette izgatottan.

— Maga bolond — hátrált zavartan Balog. — Kétszázharminc lejemet elköltötte, s most még akar ötvenet... ügyeljen, mert kiáltok! — mondta ijedten, mert a másik már majdnem a falig szorította.

Az egy pillanatig farkasszemét nézett vele.

— Nem ügyel a pénzére, nyavalyás, s engem most ezért csukjanak be, ugyi?! — lihegte gyűlölettel. Hirtelen nekilökte a falnak, s avval elrohant izgatottan.

— Ez tiszta bolond — nézett utána megkönnyeb-bülten Balog —, nekem jön, s követeli a pénzemet. — Leporolta vállát a mésztől, s elindult haza. De valahogy furcsán érezte magát. — Az igaz, hogy én is felvettem volna — gondolta szégyenkezve. — A fene egye meg az életét! — motyogta dühösen.

És este sokáig nem tudott elaludni, nézte a sötétet. — Ha ő odaadta volna azt az ötven lejt, most nyugodtan aludhatna — gondolta. — Igen, s akkor mit ettek volna a jövő héten? Még így sem lesz elég. Az emberek nem is lehetnek jók, amíg szegénység van a világon. Furcsa egy világ — fanyalodott el az arca a sötétben. Hirtelen eszébe jutott, amit Sós Albert vágott oda neki. — Ha valaki azt sem tudja, mért ilyen a világ s benne az ő élete, az mind tragédiáz-hat...

És hétfő délben hirtelen rászánta magát, és Sós Alberthez fordult.

— Mondja, van magának olyan könyve, amely-ben az is benne van, hogy miért van szegénység a világon?

Sós meglepődve nézte meg a sovány kis embert.

— Van — mondta aztán egy kis szünet után.

— Akkor elhozhatná, legalább tudjam meg én is — mondta ki Balog János.

És másnap este Balog János vacsora után elővette a Sóstól kapott könyvet, előbb megnézte a címét, aztán belekezdett az olvasásba.

Balog János mindig komoly arcú s valahogy mindig bizalmatlan természetű ember volt. Erre a bizalmatlan természetre még ifjúmunkás korától kezdve rászoktatták a hosszú gyári évek s még inkább az elmúlt idők hivatalos közegei. Munkatársai már azt híresztelték róla a gyárban, hogy anynyira szívéen viseli a világ minden baját, hogy egyszerűen szégyell mosolyogni. Úgyhogy Lajos, az új inas, akit akkor vettek fel a talposztályra, s aki semmiképpen sem tudta elhinni és elképzelni, hogy akadhat olyan ember a világon, aki szégyellne mosolyogni, lefogadta Janival, az öreg inassal, hogy két hónap leforgása alatt nevetésen fogja Balogot. A bicskájába fogadott, amelynek már ő reszelt nyelet vörösrézből, s amelyre borzasztóan büszke volt. „Saját bicskám”-ként mutogatta mindenkinek, s valóban, ilyen saját bicskája nem volt még soha. Hát ebbe a bicskába fogadott Janival egy kopott teniszlabda ellenében. Izgulhatott aztán kétségbeesetten, mert eltelt egy hét, két hét, eltelt egy hónap, s már a második is a vége felé tartott, de Balog János még egyetlenegyszer sem mosolyogta el magát nyilvánosan. Sőt, az utóbbi időben mintha még komolyabbá változott volna. Lajos mind rémültebben igyekezett rajtakapni Balogot a nevetésen. Különféle vicceket tanult meg, hátha azokkal majd megneveteti, de ahogy Balog komoly arcára nézett, úgy elfogta a reménytelenség, hogy megmukkanni sem tudott. Végül már komorabbá vált, mint Balog. S mivel egyebet nem tehetett, ahogy az édesanyja

szokta odahaza: szidta a feketézőket, akik felverik az árakat, a zsíros falusiakat, akik méregdrágán adják a málélisztet. Biztosan ezekért olyan faarcú örökké Balog is, gondolta elkeseredve. Bánatában a munka sem fogta. Balogra pedig már rá sem tudott nézni.

Az egyik április végi napon történt aztán valami, ami megmentette az ő bicskáját. A tízórai evésszünetben történt:

Leültek enni, ki mit hozott, Bodoki, a csorba fogú falusi; Bálint Péter, a főkuglizó; az öreg Kiss; ő, a másik inas és Balog János együvé telepedtek. Ő a főtt krumplija felét odaadta Janinak máléért, s így aztán mind a ketten kétfélét ehettek. Balog rántáslevest kanalizott puliszkával, Bálint Péter pedig hanyatt feküdt az egyik padon, s evés helyett fütyörészett.

Egyszer aztán abbahagyta a fütyörészést, felállt, és a fali vezetéknél megivott egy tele csupor vizet. — S még azt várják, hogy menjünk május elsejézn! — morogta hangosan, aztán visszaült a padra fütyörészni.

Az öreg Kiss ránézett, s már majdnem odaszólt csípősen, de aztán meggondolta, s inkább Bodokihoz fordult:

— Maguknál, falun, tartják május elsejét? — kérdezte.

Bodoki bólintott. — Aki fiatal — mondta.

Az öreg megütődött. — Hogy-hogy, aki fiatal?

— Úgy a szokás — világosította fel Bodoki. — Elsején korán hajnalban a legények zöld ágat tűznek a szeretőjük kapujára. Városon talán nem szokás? — kérdezte meg.

Az öreg elnevette magát. — Itt egyebet tűznek ki a legények a kapukra és egyebüvé. Már aki legény volt — tette utána jókedvűen. Hirtelen Balogra mutatott. — Egyszer a szaktárs, még legénykorában, a főtéri templom tornyára tűzött ki egy vörös lobogót. Micsoda május elsejék voltak!... — kacagott az

öreg. — Úgy szaladgáltak a policájok, mint a dühös darazsak. — Nevetett jóízűen.

Lajos csodálkozva nézte meg Balog Jánost. Na, ezt sem hitte volna erről a faarcú emberről.

Az öreg Kiss hirtelen elkomorodott:

— A mostaniak most, amikor lehetne, bezzeg nem nagyon legénykednek.

Bálint Péter éhes volt és dühös, alig várta, hogy közbeszólhasson:

— Üres hassal ki tud legénykedni?! — kérdezte ingerülten. — Dumával nem lehet jóllakni — mondta. — Mind papolhatnak május elsejéről s kivonulásról, ha annyi erőm sincs, hogy azt a nagy, nehéz zászlót vigyem. Nem megyek én sehova.

És ezt olyan elkeseredve mondta, hogy Lajos ijedten nézett körül, vajon ki tudna most valami olyant mondani, ami ezt a keserűséget megvigasztalja.

Balog János akkor eltette a kanalát s a kis füles fazekat, aztán Bálint Péterhez fordult:

— Ide hallgass, szaktárs! Én nem dumálni akarok itt neked. Mondd meg nekem őszintén, kiken állasz te bosszút azzal, ha nem mész ki május elsejézní, ahogy te mondod? S tudod, kik dörzsölik a markukat, ha te nem mész ki május elsejézní? Akik a bőrödre spekulálnak. Ilyesmit, barátom, csak a bolond szokott csinálni, s az ilyen bolondokat pedig, ne haragudj, de én nem sokra becsülöm.

— Te azt hiszed, csak én mondom, amit én mondtam? — kiabált Bálint Péter.

— S te meg azt hiszed, hogy csak én mondom, amit én mondtam? — kérdezte komolyan Balog János. — Nézz körül a világban, jóember. Mit gondolsz, merre halad a kerék?... Hogy néznél csak ezeknek a szemébe — mutatott hirtelen a két inasgyermekre —, ha csak azt tudnád reájuk hagyni, amit apád hagyott reád, a szolgaságot?

Még tovább is akarta volna mondani, de Lajos már nem bírta tovább hallgatással:

— Ha Bálint szaktárs nem bírja azt a lobogót — kiáltotta kipirulva —, akkor elviszem én, legyen

nyugodt! — Hirtelen zavarba jött. — Legfeljebb Jani is segít . . . — tette hozzá bizonytalanul.

Az örökké komoly Balog János a fiúra nézett, és elmosolyodott. Majd az inaska vállára tette a kezét, és Bálinthoz fordult:

— Mit mond, Bálint szaktárs, elbírnák ezek azt a lobogót?

Bálint elvörösödött, ingerülten nézett egy darabig a két fiúra, majd hirtelen ő is elmosolyodott. — Hogyne, hogy elejtsék. Majd hozzák kétoldalt mellettem a feliratos táblákat — mondta. — A lobogót Balog szaktárssal felváltva visszük — tette még utána.

Így nyerte meg hát Lajos a kopott teniszlabdát, és már nemcsak a labdának meg a tulajdonában maradt saját bicskának örült, hanem valahogy annak az örökké komoly ember mosolygásának is.

1947

Valamelyik délután gyűlésre kellett mennem, ahonnan egy, a gyűlésen szintén résztvevő munkás-emberrel mentem haza. Egy fertályban lakunk, s ismerem régóta. A gondjairól beszélt, melyeket feladata iránt érez, amiket pártja és közössége rótt rá. Amikor elváltam tőle, hirtelen csak rádöbbsentem a mai valóságon alapuló és még megírandó új regényem témájára. S ennek a regénynek a témáját írtam meg röviden, hogy kisegítő legyen a regény megírásánál.

A felszabadulás első esztendejében, 1945-ben, lakott Kolozsvár egyik villájának egyszobás pince-lakásában egy öntudatlan munkásember. Türelmes és gyámoltalan természetű volt, hogy addig akár fát is vághatott volna a hátán az a rend, amely addig a világot a saját zsebe szerint igazgatta. Hogy nevet is adjak neki, ezt a munkást Balog Jánosnak hívták. De talált is reá ez a név, mert világéletében balogra sikerült minden dolga. Eredeti mestersége az ácsmesterség volt, de ebből is kikopott már rég. Sehogy sem tudott szakmájában elhelyezkedni, és már vagy négy esztendeje favágásból s más alkalmi munkából tengődött. De ő ebbe is beletörődött, azt tartotta fonákul, hogy szegény ember mindig volt és mindig lesz. Mit csináljon, ha egyszer ilyen a világ... Egyszóval úgy gondolkozott, mint addig sok hasonló társa, akik — mivel sohasem volt részük megbecsülésben — már ők maguk sem becsülték magukat semmire.

Balog János még a többiekénél is kevesebbre becsülte magát. A felesége szerint — aki egy szövőgyárban dolgozott — olyan félénk természetű ember volt, akinek még a darazsak is kieszik kezéből a szőlőt. Ezt a felszabadulás utáni első tavaszon mondta Balogné szemébe az urának, mikor az — titkos veszekedései ellenére — mégiscsak lemondott az általa felásott kertről a menekülésből visszatért volt főtanácsos háziúr követelésére.

— Egy egész hetet kínlódtál neki potyára... Az ő idejük már letelt, s mégis te hunyászkodsz meg előtte, még ha igazad is van?!... — szidta, s mikor Balog rémulten csitítgatta: ne csináljon lármát, hiszen minden szó kihallszik, elképedve meredt rá. — Jézus Mária! Sze éppen azért kiabálok, hogy hallja — világosította fel az urát. Aztán csak legyintett bosszúsan, s elment ingerülten a kerületi gyűlésre.

Akkor délután Balog alig mert kimozdulni a lakásból, úgy szégyellte magát az asszony szája miatt. — Hátha meghallotta a főtanácsos úr is, amit kiabált. — És másnap egészen belepirult, amikor a főtanácsos úr valóban megszólította.

— Mondja csak, Balog! — szólt hozzá dohogva. — Mondja, mit akarnak ezek itt most a munkásokkal? ... Ha kell, ha nem, csak uszítani? Anarkiát? ...

Balog a vállát vonogatta zavartan, mint aki nem oka semminek.

A főtanácsos határozottan ingerült volt.

— Látja, így van ez, ha a műveletlen emberek kontárkodnak bele a politikába. A politikához műveltség kell, kérem. Iskolázottság. Diploma nélkül nem lehet népet vezetni — oktatta ki Balogot. — Állandóan gyűlésekre cipelik őket, az arravalókat pedig kihagyják mindenből. Még megérem, hogy elveszik a házamat — mondta keserűen. — Mondja csak őszintén: nem jól megvoltak maguk eddig is? Okvetlenül urakat kell magukból csinálni? Képzelve, eddig egyszerű munkás volt, most meg mirnix-dirnix polgármesterré választották — nevetett fel ingerülten. — Még megéri, hogy magából is bankigazgatót

vagy tudom is én mit csinálnak, ha ez így megyen tovább . . .

És Balog is vele nevetett, s este meg is kérdezte a feleségétől: — Tényleg, te Maris, mire való ez a sok mindenféle gyűlés?

— Arra, hogy okosodjanak az olyanok, mint te — vágta rá az asszony. — De igazuk is van — tette még hozzá —, sok ember ha tölcserrel nem töltik fejébe az igazságot, világeletében oktalan marad a saját kárára és szégyenére. S jó, hogy felhoztad ezt a dolgot: monddad csak, te miért húzod ki magad a gyűlésekről? Én járjak helyetted is? Terád is ráfér, s nálad okosabb emberek is eljárnak oda becsületesen.

Balog szidta magát bolondnak, hogy miért kellett szóvá tegye a dolgot, de hát késő bánat — ebgon-dolat, mert a következő alkalommal hiába próbált gyengéden ellenkezni, az asszony csakugyan magával vitte a gyűlésbe, és ezután mindegyik gyűlésbe elvitte. Sőt ezt sem tartotta elegendőnek, egyik nap csak elővette Balogot, hogy tulajdonképpen miért nem iratkozik be már a munkások pártjába? — Te mindenáron azt akarod, hogy én viseljem itt a ka-lapot?! — kérdezte. És Balog, mert úgy látszik, mégsem járta haszon nélkül azokat a gyűléseket, ő is felvetette már magában ezt a kérdést, de hát ki is verte hamar. — Úgysem veszik őt fel oda — gondolta.

— Vagy talán azt várod, hogy hívjanak? — mér-gelődött a felesége, mikor látta, hogy az ura csak hallgat. — Azt ugyan várhatod, mi nem hívunk sen-kit. Aki velünk van, az jön magától — mondotta büszkén.

— Mit tudom én, kihez kell ott menni, s hogyan kell azt csinálni — védekezett Balog zavartan.

Az asszony türelmetlenül legyintett, s másnap egy belépési nyilatkozatot tett Balog elé az asztalra. — Na, ha akarod, akkor töltsd ki, és írd alá — mondta.

Balog aztán három hétig izgult hallgatagon: felve-szi-e a párt vagy sem. A felesége újságjait és köny-veit is mind elolvasta titokban, hogy ne álljon majd

éppen tudatlanul a párt elé, ha valamiképpen mégis csak beveszik.

Három hét múlva értesítette aztán a felesége, hogy rendben van az ügye, a párt felvette, s a kerület ebbe és ebbe az utcasejtbe már be is osztotta, a következő pénteken mehet is sejtgyűlésre. Így aztán Balog a következő pénteken este szorongva ugyan, de pontosan megjelent a kerületi pártházban.

A sejtgyűlés elején egy kissé megkönnyebbült, látva, hogy a résztvevők többsége hozzá hasonló munkásember — volt olyan is, akit ő személyesen ismert a fertályból —, de később újra csak elfogta a szorongás, amikor látta, hogy a hozzá hasonló emberek javarésze hozzá is szól a beszámolókhöz, s olyan dolgokat vet fel, amikhez bizony ő hozzá sem konyít. — Már megint a számpadba kerülök . . . — gondolt vissza fanyalogva iskolás korára, amikor — mivel szegény ember fia volt — sohasem telt könyvre és írkára, így sohasem tudta a leckét, s a tanító mindig a leghátulsó padba ültette. — S itt még azt sem mondhatta, hogy nincsen könyve, mert mindjárt a gyűlés után újságokat és különféle könyveket osztottak szét a sejttagok között, arra kötelezve őket, hogy olvassák is végig azokat, mert kötelessége tanulni és tudni minden egyes pártagnak.

Balog, ahogy hazaért, konokul vetette rá magát a betűre, s már éjfél is elmúlt, de ő még mindig olvasott. Még a háta is borsózott, mikor arra gondolt, mi lenne, ha esetleg ki is kérdeznék őt abból a tudományból, ami azokba a betűkbe írva van. Hogy önként felálljon, s jószántából hozzászóljon a kérdésekhez, az még az ötödik ülésen sem jutott volna eszébe. — Örült, hogy hallgathatott. Sőt, amikor a hetedik sejtgyűlés után hazafelé menet egy pillanatra felvillant benne: — mi lenne, ha mondjuk, ő is hozzászólna a dolgokhoz —, hát még önmaga előtt is tréfának tűnt fel ez a gondolata.

Azonban hovatovább a sejtgyűléseken mindinkább kínozni kezdte a saját hallgatagsága. — Mégsem járja, hogy valaki csak üljön a többi között, mint egy kuka. Már csaknem mindenki hozzászólt

valamihez szerre-szerre a gyűléseken, csak ő nem. — Csak hallgatók és hallgatók — gyakorolt magában önkritikát. S még hozzá érezte, hogy vannak dolgok, amelyekre ha ő felhívná a figyelmet, el is lehetne intézni. — Nincs bennem felelősségérzet — gondolta keserűen. És addig emésztette, biztatta magát, míg végül keményen elhatározta: akármi lesz, de a következő sejtgyűlésen felveti a fertálybeli utcák rendbehozatalának a kérdését. Hiszen azt a sok szemetet el lehetne hordani közösen, ha egyszer nincs a városnak még elég szemetes autója. Addig pedig nem ülhet ott a sok szemét a közegészség kárára, amíg teljes erővel meg nem indul a szemetesautó-termelés... A párttagok pedig ebben is járjanak elől jó példával, hadd lássa a polgárság...

Egy egész délutánjába került, amíg ezt kigondolta, és a mondatokat egymás mellé állította.

Este aztán sápadtan ült be a sejtgyűlésre. S bizony hiába gondolta ki, mert nem került rá sor, hogy el is mondhassa, amit kigondolt. Ugyanis mind halogatta a dolgot, már haton is hozzászóltak a napirend „különfélék” pontjához, s ő még mindig alkudozott magával, hogy na még megvárok egy hozzászólót s azután. — Addig, míg a hetedik hozzászóló pontosan a szemetes utcák rendbehozatalának a kérdését vetette fel, s még hozzá hajszálla ugyanúgy, ahogyan ő kigondolta. Elmondta előle a hozzászólást. S még meg is dicsérték érte. Balog szívhatta a fogát. De aztán felderült hamar.

— Lám, nem is mondtam volna butaságot — gondolta diadalmasan, s most már bízni kezdett magában.

És a következő sejtgyűlésen Balog János, új párttag, elsőnek jelentkezett hozzászólásra a napirend „különfélék” pontjához.

— Panasz van, elvtársak, hogy ez a városrész el van zárva a világtól — mondta. — Elvitte a Szamos azt a szükséghidat, melyet a németek által felrobantott betonhíd helyébe csináltak volt ideiglenesen. A gyermekek nagy kerülővel mehetnek csak az iskolákba, az asszonyok a piacra. Javasolom, hogy

pártunk kezdeményezésére, közös munkával csináljunk egy fahidat. Itt az elvtársak között vagyunk ácsok, szakmabeliek elegen, a többiek segítenek, ahogy tudnak. Az anyagot összegyűjtjük a várostól, ahonnan tudjuk, s megcsináljuk. Hadd lássa a polgárság, hogy a mi pártunk mindenben elől jár...

Nem mondom, hogy éppen ilyen simán és folyékonyan mondta el Balog a mondókáját, meg-megakadt a hangja, nyelt közben nagyokat, de a lényege ez volt.

S íme azt látta, hogy nem dőlt össze a világ. Mind a negyven elvtárs helyeslően és komolyan hallgatta végig a hozzászólását. A javaslatát pedig elfogadták, és meg is dicsérték érte.

És a következő héten a Balog János javaslata meg is valósult. Balog elvtárs irányítása mellett az egész fertály kiment hidat építeni. És ezután történt, hogy mint jó szakmunkást a párt ajánlására az egyik fapari üzemben alkalmazták.

Balog János most már nem akart szegyenben maradni sem a sejt, sem önmaga előtt. Nem volt olyan betű, amit el nem olvasott volna, és nem volt olyan munkás, aki lelkiismeretesebben dolgozott volna az üzemben. A sejtgyűléseken pedig lassanként már nemcsak a „különfélék” pontjához szólt hozzá, hanem a politikai és társadalmi kérdésekhez is. És minél többet tanult, annál többet akart most már tudni. De most már nem azért, mintha félt volna, hogy az utolsó padba kerül, hanem tudatosan a saját kedvére és közössége hasznára. — Én csak most születtem meg igazán — mondta egy ízben a feleségének.

És bizony a felesége csak nagyot nézett, amikor már nem hozzá jártak az elvtársak tanácsért, hanem az urához. De még nagyobbat nézett Balog János, mikor egyik nap a főtanácsos utanasietett az udvaron, és roppant udvariasan megszólította:

— Balog úr, volna egy kérésem — kezdte, s arra kérte aztán, mivel hallotta, hogy a pártszervezetnél „Balog úrnak” szava van és ő be szeretne most már

lépni a pártba, hát legyen szíves és ajánlja felvétele.

Balog hallgatott egy darabig, aztán ránézett házigazdájára.

— Főtanácsos úr. Meg kell mondjam őszintén, nem fogom ajánlani a pártunkba — mondta komoly és nyugodt hangon. — Nem olyan embernek ismerem, aki alkalmas a párttagságra. A párttagság engem felelősségre kötelez, s én a főtanácsos úrért nem tudok felelni. A politikához nemcsak műveltség kell, hanem becsület is. Egyformán fontos mind a kettő — mondta s avval udvariasan elkészönt a főtanácsostól.

Az bámulva nézett megváltozott lakója után, akinek még járása is más volt, mint azelőtt.

Másfél esztendő múlva Balog Jánost beválasztották a sejt vezetőségébe is. Mikor pedig egy ízben a kerületi sejtek közös gyűlésén ő tartotta meg a politikai beszámolót, felesége büszkén ment vele haza a gyűlésről.

— Látom, csak visszaszerezted tőlem a fele kalapot, mert a másik felét sose kapod vissza — súgta oda neki nevetve. — Most már tudod ugye, mire jók a mindenféle gyűlések? — kérdezte.

Hogy a Balog emberré születéséről még megírandó regényem végét is ide írjam, csak annyit teszek még hozzá ehhez a vázlathoz, hogy most nemrégiben a „főtanácsos úr” jóslata csakugyan beválott: Balog János tényleg megérte, hogy igazgató legyen belőle. Annak a faipari üzemnek lett munkásigazgatója, amelyben lelkiismeretesen és olyan öntudatosan dolgozott.

A vadászmester, a királyi uradalom egyik érdekének felügyelője, ingerülten tért vissza a fővárosból. Ezelőtt négy nappal utazott el oda, mert sehogy sem bírt belenyugodni a megváltoztathatatlanba. Nem bírta elhinni, hogy lemondott a király. De a főváros csak jobban felkavarta. Szűk baráti körét, melyben rendszerint olyan jól érezte magát, most felbolydulva, széthullva találta. Mindegyik csak magával törődött, és szaladgált idegesen. Egymás nyakára járkáltak hírekért, s ha már biztatni nem tudták, hát rémítgették egymást. Csakhamar úgy érezte, hogy megüli, lenyomja most már a bizonyosság. Bágyadtan ült fővárosi legénylakásán, s már gondolkozni sem tudott. Az utcán tömegek tüntettek, éltették a köztársaságot, katonák vonultak fel és hurráztak.

— Nincs egy hűséges ember! — tört ki belőle a düh, s úgy érezte, megfullad. Csendet óhajtott, magánosságot. Éppen csak köpenyt vett magára, s ki-sietett az állomásra. Ott vonatra ült, és visszautazott az uradalomba.

A kastélyból csak a sovány erdőkerülő, a fácános őre jött elébe kaput nyitni. A fővadász szigorúan ránézett, s erre ő elmondta, hogy a kastélybeli cselédség két napja széjjelszaladt, intézővel s a főkomornyikkal együtt.

Alázatosan beszélt a kerülő, és lesütötte a szemét, akárcsak négy nappal ezelőtt, csak szeme sarkából figyelte a vadászmestert.

A fővadász kiveresedett.

— A patkányok! — sziszegte, és mereven nézte az utat. Majd ugyanolyan mereven félig a kerülő felé fordult, és ránézett.

A kerülő elérte a nézést. Az úton mély autónyomok látszottak.

— Mindent elvittek — mondta alázatosan, és csak nézte a földet.

— Városiak voltak... Munkások... hivatalos írással jöttek, kell a népnek, úgy mondták... a köztársaságnak... — tette hozzá vontatottan.

A fővadász súlyos pillantást vetett rá. A kerülő kissé meghajolva állt előtte, s szemével csak a földet nézte.

— Hogyhogy mindent?! — kérdezte a fővadász, s rekedtes volt a hangja.

— Lisztet, húst, mindent... — kissé hallgatott, aztán hozzátette:

— A falu is segített, a béresek is, adtak nekik is mindenből... Kell a népnek s a köztársaságnak, úgy mondták.

— Az aljasok! — sziszegte a fővadász, s undorodva szétnézett a parkban. A virágoskert szét volt taposva, mindenütt autó- és szekérnyomok.

— Az ördögbe is!... És a puskáim?... Eh! — levette a sapkáját, és végigtörölte megizzadt homlokát. — S a kutyáim? A király kutyái, a fajkutyák?... — riadt fel hirtelen.

— A béresek házába zárták őket — mondta a kerülő jellegzetesen alázatos hangján. — Azokat meg felvitték lakni az intéző úr, a főkomornyik úr és a... nagyságos úr lakásába... Majd építenek nekik, a köztársaság épít, úgy mondták.

— A fajkutyákat, a drága kutyákat?... Az ökrök! — meredt rá a fővadász. Aztán kétségbeesve bámult maga elé. — Meg fognak döglenni.

— Meg — mondta a kerülő. — Nem eszik a málét... Húshoz szoktak.

— A barmok! Ó, a barmok! — sziszegte a fővadász, s csak sóhajtni tudott. — S a fácánok? — nézett szigorúan a kerülőre. — Eteted őket? — Bosz-

szantotta ennek az embernek ez a konok alázatos-sága.

A kerülő csak nézte a földet.

— Már pénzért sem adnak a parasztok tojást. A béresek meg csak ütik le őket. Azt mondják, engedelemmel, míg ők nem ettek, a fácánok tojáson híztak. — Kissé elhallgatott, és sunyin felnézett a fővadászra. — A legszebb még megvan. Arra nagyon, nagyon ügyeltem — mondta furcsa, de alázatos hangon, aztán újra lesütötte a szemét. — Tetszik tudni, engedelemmel, amelyért meg tetszett verni... Mikor egyszer majdnem elveszett, tetszik tudni... Amit Ófelségének tartogattunk, hogy Ófelsége löje majd le... — köhintett, és másfelé nézett, és tűrhetetlenül alázatos volt a hangja. A fővadászt mindjobban dühítette.

— Te-e! — sziszegte, és vörösre dagadt a nyaka, de valahogy fegyelmezte magát. — Szóval csak ütik le őket? — kérdezte fojtottan, s ki volt sárgulva a dühből.

— Nem szívelik őket. Engedelemmel, azt mondják, csak cifrák, nincs semmi hasznuk. — Megnézte sunyin a fővadászt. — Az még megvan, a leszebb... — s újra elhallgatott.

A fővadász úgy érezte, hogy meg kell fulladnia. Ő ezt mind el kell tűrje! Úgy érezte, hogy összeszorul körülötte a világ. Gyűlölettel nézte a parkot s a kastélyt. — A csöcselék! A csöcselék! — morogta. Itt most hol maradjon? — ...de hát hol maradhat? Szinte megrémülve nézett a kerülőre, aki csak állt mellette soványan és dühítő alázatosan. Eddig jóformán meg sem látta ezt az embert, még akkor sem, amikor azért a fácánért felpofozta. Tehetetlenségében újra csak szétnézett.

A kastély melletti kocsiszínben meglátta a zongoráját. Oda volt kivive, s a fedele is felnyitva félig.

— Nem fért be két család, kihozták, hogy beférjenek — mondta a kerülő vontatottan. S a fővadász ebből tudta, hogy mennyire figyeli őt ez az ember.

— Kutyák, ti kutyák! — tört ki belőle az elfojtott

düh, s már a kezét is emelte, de aztán csak leejtette bágyadtan és tehetetlenül.

A kerülő alázatosan állt, nem szólt rá semmit, csak a földet nézte konokul. És ugyanolyan konok alázatosan köszönt el tőle, mikor pár percre rá becsukta utána a kastély vasrácsos kapuját.

A fővadász, ahogy ment, mind a hátán érezte a szemét. S mikor riadtan visszanézett, csakugyan ott látta még a kerülőt a kapunál. Állt kissé meghajolva, s nézett utána mereven.

— A bitang! Kinézett innen! — gondolta tele dühvel és szégyennel, s szinte futni kezdett, hogy ne lássa már ezt az embert.

Akkor a kerülő lassan visszaindult a kaputól. Bement a kocsiszínbe, s a zongora mellől felvett egy rövid, de súlyos botot. Elégedetten nézegette, méregette, aztán óvatosan, de biztosan, mint aki már a magáéban megy, bement a fák közé.

Sokáig ment és nesztelenül.

Az a gyönyörűséges fácán pedig kint állt egy tisztás szélén.

A kerülő egy fa mellől szakértően nézegette a szépre hízott madarat. Nagyon elégedett és jókedvű volt az arca.

— Kapcád voltam, átkozott ördöge — dünnyögte a foga közül. — Madarak s urak kapcája... Tojást zabáltál, hogy hízzál, a gyermekeknek pedig hullt ki a foguk a sok málétól. Ennek már letelt, jómadár. — Szinte bólogatott vidáman. — Most ők és mi eszünk meg téged — dünnyögte.

A fácán lépett egyet, majd még egyet, s minden lépésére bicegtetett azzal a szép fejével. Farktollai, mint valami sötét, bársonyos pántlikák folytak szét utána a havon. Aztán csak futni kezdett, de már későn... Az a súlyos bot suhogva zúgott utána, s úgy elütötte futtában a királyi madarat, hogy szerteszéjjel repült a tolla.

Kolozsvár egyik külvárosában, ecetesüveggel a kezében, egy fiúcska nyargalt keresztül a fűvel benőtt Július 14. téren. Egyenesen a sarkon lévő Viktoria szövetkezet felé talpalt, s olyan buzgón, mint ha nem is ecetért, hanem futballozni küldte volna az anyja. Már a tér közepén tartott, mikor a Fellegvár túlsó oldalán a vasúti műhely kieresztette a hangját, s elnyújtva fújta a négyórást.

— Már négy óra, s neki pont most kell ecetért menni, mintha nem is érne rá beletölteni az anyja, amikor már kész van az a paszuly . . . S ő most készen le a közgyűlésről! . . . — gondolta elkeseredve. S úgy belefelejtkezett a méregbe, hogy majd nekirohant a szövetkezet lehúzott rollójának.

— Tessék! Még ki se nyitott! — nézte a rollót kétségbeesetten.

Ugyanekkor a tér túlsó oldalán két másik fiú igyekezett az ő utcájuk felé.

— Bandii! Gyertek csak! — látta meg őket s kezdett kiabálni.

De azok visszaintettek: ők most nem érnek rá, menjen ő oda, ha akar. De hát nem mert elmozdulni a szövetkezet elől, hogy első lehessen, ha majd ki nyitják, hiszen máris hárman álltak mellette.

— Mondjátok, hogy jövök! De ne kezdjétek addig . . . — kiáltotta utolsó reménységképpen, s azok máris elmentek.

— Biztos megkezdik! — gondolta keserűen, s dühösen nézte a rollót meg azt a kövér asszonyt, aki míg ő a két fiúval volt elfoglalva, könyörtelenül

eléje állt. Megpróbált eléje fészkelődni, de hát olyan kövér volt, hogy ki se tudta kerülni. Állingált hát tehetetlenül, s mint akinek a foga fáj, aztán egyébre se tud gondolni, csak a fogára, neki is mind csak a Szamos-menti Ifjak Egyesületének mai közgyűlése forgott a fejében. — Most jól elkések. — Hirtelen eszébe jutott, hogy a pénztárkönyv is nála van... Ő az ellenőr. — Biztosan fegyelmi elé visznek... Vagy kihagynak egészen. — Aztán eszébe jutott a legnagyobb bánata is: az, hogy a jövő héten úgyis maga mellé veszi a kisiparos apja inasnak, aztán dehogyan engedi majd egyesületezni... Hogy kiabált a múltkor is: meg van bolondulva az egész város, s már ezek is kezdik — mondta. — Miféle Szamos-menti kölykök szervezetét találtok ki már ti is?!... Naponta öt közgyűlés. Tiszta marhaság!... Az én időmben rendes játékot játszottunk, nem ilyen felnőttesdit! — morogta ingerülten. — Ebből nem élsz meg, úrfi. Van négy gimnáziumod, jössz mellém inasnak. Legalább annyi hasznom legyen belőled, hogy ne kelljen két segédet tartsak.

S ez ellen mit szólhatott volna? Hogy most új iskolák lesznek, s hogy Kovács bácsi azt mondta, ezekben tiszta öröm lesz tanulni... Olyan szakiskolák, hogy aki azokat végigjárja, olyan szakember lesz, hogy bátran dr. lakatosnak nevezhetik a mai iparosok mellett. Mind mondhatta volna...

Végre kinyitott a szövetkezet, s ő rohanhatott haza a három deci ecettel. Otthon éppen hogy csak letette az üveget az asztalra, s már somfordált is kifelé, nehogy egyéb dologra is ottfogja az anyja. Aztán csak ki a kapun, szaladt át egyenesen Kovácsékhoz. Ugyanis a tőlük tizedik szomszédban lakó Kovács Jánosék fáskamrájában közgyűléseztek már másfél hónapja s naponta ötször a Szamos-menti Ifjak.

Ezt a Kovács Jánost furcsa embernek tartotta a szomszédság. Tömzsi, széles ember volt, mesterségére nézve öntőmunkás az acélárugyárban, és szervezőfelelős a kommunista párt Dónát úti sejtjében. De ezzel még kibékültek volna a szomszédok, mond-

juk Kertész úr a borbély, Havadi a kőművesmester meg a környéken élő és családi házzal rendelkező, de örökké zárt kapuk mögé húzódó egyéb iparosok és háztulajdonos nyugdíjasok, csak azt találták különösen érthetetlennek, miért tűri ez a Kovács, hogy három utca kölyke mind az ő udvarán lármázzon. Hazajön fáradtan a gyárból, s még akkor sincs semmi pihenése. Érthetetlen egy ember.

De igazuk is volt. Egész nyáron át úgy nézett ki a Kovácsék udvara, mint egy iskola. A dolog úgy kezdődött, hogy neki is volt egy nagy barna szemű, tízéves fia, s az odavitte vagy három barátját, ez a három aztán másik hármat, s mivel a Kovácsék kapuja sohasem volt bezárva, amennyi gyermek az utcából, mind odakapott. A végén már csak enni jártak haza. Esténként az anyák arccal mind Kovácsék felé fordulva ordították: Nélul!... Bubi! Gyuri! — takarodj haza... jön apád, s kapsz te, ne félj!

Az elején a *Kámá*-val kezdték, s az összes amerikai kovbojfilmeket végigjátszották, és olyan sikerrel, hogy a Gligorán Vaszi fejbőrét három kapocscsal fogta össze az orvos, úgy eltalálta a Dávid Jancsi parittyája. De ekkorra már Kovács János is tágra nyitotta a szemét, hogy mennyi gyermek gyűl össze az udvarán naponta. — Mégsem lehet csak így szabadjára hagyni őket — ötlött a fejébe. Gondolkozott egy darabig, aztán másnap délután mintegy véletlenül, megkérdezte tőlük, hogy ki köztük a legjobb gombfutballista. Persze mindegyik eléje tolazkodott, hogy ő a legjobb. — Na, majd meglátjuk, hékások. Írjatok ki gombfutball-bajnokságot. Ott majd kiderül — tanácsolta. Kapva kaptak rajta. És két egész hétig folyt az izgalmas bajnoki, bíróval s Kovácsék vekkerórájával, amit Kovácsnétól kunyoráltak el minden reggel. És nemsokára már olyan szenvedélyessé fajult a bajnokság, hogy például a nagyobbak megverték a bírót, s erőszakkal törtek a bajnokságra. Ki kellett hát írni egy második bajnokságot, s ezt már délutánra tervezték, amikor otthon van Kovács bácsi is, hogy ő legyen a bíró.

Hát nem elvállalta?! Legközelebbi szomszédja, Kiss úr, a nyugdíjas vasúti, felháborodva nézte, hogy ott áll a kölykök között, s bíráskodik nekik.

— Lenne a fenének türelme — dohogta mérgesen. — A végén majd szemtelenkedni fognak magával, szomszéd — mondta.

Hát valami igaza volt is ebben Kiss úrnak, mert például, amikor éppen a fia játszott Salai Gyurival, nehogy azt mondhassák, hogy a fiát pártolja, Kovács János nagyon is igazságosan igyekezett bíráskodni; a fia játék közben egy darabig csak a könnyeit nyeldeste, de mikor aztán egy nagyon is kétes gólt megadott az apja a Salai Gyuri javára, hát csak lecsapta a leszórtelenített fogkefét, és sírva kiáltotta:

— Tudd meg, hogy csaló vagy, édesapám! Csaltál! — s a többiek is csak hallgattak lesütött fejjel. Utólag még Salai Gyuri is elismerte, hogy ez az egy nem volt igazságos. Jobbnak látta hát többet nem avatkozni a dolgokba, legalábbis nem közvetlenül. Ráadásul másnap azzal fogadta a felesége, nem tudja, mi van a vekkel, de hol megy, hol pedig áll, s amikor jár is, csak hörög. — Nézd meg s csinálj vele valamit — mondta.

Kovács János szétszedte, megnézte, aztán csak nézte a fiát is.

— Nem én törtem el, édesapám — esküdözött az mindjárt —, csak Berindán Nélú bíró volt, osztán elejtette, de ő se akarta, csak Kertész Pityu meglökte, mert Salai Gyuri félrenyomta, hogy tudja kapura löni ...

— Igen, mert nem ügyeltek semmire! — veszekedett a fiára Kovácsné is.

— Hadd csak el, elintézem én őket — morogta Kovács János. — Ideje már kurtábbra fogni a bandát. Ezek tisztára anarchisták ...

Úgy estefelé aztán átment a kerületi pártházba, s Takács elvtársat kereste, a kultúrfelelőst. — Hol van a fiad, elvtárs? — kérdezte.

— Fent van az Ifjagnál, mit akarsz vele?

— Küldd csak át hozzám, neki majd megmondom.

És harmadnap délután egy már tizenhat éves, nyugodt tekintetű fiú állt be észrevétlenül nézőnek a gombfutballozó gyermekek közé. Nem sokat beszélt, de amit mondott, okosan mondta, nem volt mit szólani ellene. Például mikor azon veszekedtek, ki következék a játékban, s hogy ki legyen a bíró, hát azt ajánlotta, hogy írja le mindegyik a nevét egy papírosra, tegyék egy sapkába, három nevet kihúznak, a két első játszik, s a harmadik lesz a bíró. Azután kihúzzák a másik hármat s így tovább. — Nem kell ezen marakodni — mondta. — És minden nap valami újat javasolt. Például javasolta, hogy csináljanak futballcsapatot.

— Csináljunk csapatot, osztán nincs labdánk! — ellenkezett Negruc Kornél.

— Vagyunk már tizenötön, tegyünk össze pénzt, s megvesszük az ószeren — ajánlotta Takács, s mindjárt ott helyben meg is alakult a Szamos Futball-klub, ami a legfontosabb, elnökkel, alelnökkel, jegyzővel, szertárossal és pénztárossal... Persze több tag volt, mint vezetőségi hely, s így most már kiütpött köztük az irigység.

— Ki lesz a könyvtáros? — vetette be ekkor hirtelen Takács Feri.

— Minek kell futballcsapatnak könyvtáros? — hökkent meg Havadi Bubi, az „elnök”. — Aztán milyen könyvek mellett könyvtároskodik? — kérdezte.

— Mindenki bead mondjuk egy könyvet, én hozok majd tízet is, ne féljeteK — nyugtatta meg őket Feri. — Csinálunk ide egy polcot, s kicsi Kovács lesz a könyvtáros, ő úgylis itt lakik. Aztán mindenki köteles lesz két hét alatt legalább egy könyvet olvasni, s akkor persze, hogy kell a könyvtáros. Aztán kell még tisztasági felelős, aki rendbentartja a kamarát, két pénztárellenőr... Ohó, van még vezetőségi hely elég.

Hát így kezdődött a dolog. S folytatódott azzal, hogy két hét múlva az ószeren megvették a labdát, a Szamos mellett megcsinálták a pályát, s az egyik vasárnapra kihívták a Donát útiakat futballmeCsre.

Ki is kaptak tőlük 4—0-ra. Még vagy háromszor hívták ki őket, de mind a háromszor kikaptak. Most aztán mi legyen? Ekkora szégyen! Újra csak Takács Feri oldotta meg a dolgot:

— Hívjuk át őket is a Szamos Futball-klubba — tanácsolta. Ebbe beleegyeztek volna, de mi legyen a vezetőséggel, akkor oda is be kell őket venni, s ki maradjon ki a régiek közül? Féltékenyen ragaszkodott mindegyik a rangjához.

— Akkor alakuljunk át — vetette fel Takács Feri.

— Hová, minek alakuljunk? — kérdezték izgatottan.

— Egy olyan egyesületté, amelynek mindene van. Gombfutball-szakosztálya, futballcsapata, könyvtára, faliújságja, sakk-köre, kultúrgárdája, egyszóval egy nagy egyesületté.

— Ez már igen — lelkesedtek módfelett. — Holnap meg is csináljuk.

— Ezt nem csinálni kell, fiúk! Hanem szervezni — mondta Takács Feri. — Tagsági könyv, alapszabály, különféle bizottságok, nem kicsi dolog.

De most már nem tágitottak. Nekikezdtek, és egész héten szerveztek. Úgyhogy vasárnap délután a Kovács János fáskamrájában, egy nagy közgyűlés keretében megalakult az SzIE, vagyis a Szamosmenti Ifjak Egyesülete, négy gépelt oldalas alapszabállyal, amit Takács Feri fogalmazott meg nekik. Főbb pontjai a következők voltak: „A Szamosmenti Ifjak Egyesülete a kolozsvári Szamos-mente ifjainak és lányainak demokratikus sport-, nevelési és kulturális szervezete.” Célkitűzéseiben a következő pontok szerepeltek: „Az ifjúság művelődési színvonalának emelése, hogy hasznos értelmiséget és erőteljes ifjú nemzedéket neveljen a népnek; a román—magyar baráti kapcsolatok felvétele az egyesület keretein belül és kívül; tagja lehet bármely fiú vagy leány, nemzetiségi és vallási különbség nélkül.”

Mikor Takács Feri felolvasta nekik s a végére ért, olyan lelkesedéssel szavazták meg, hogy rezgett belé a fáskamra.

— Ez aztán a szép játék — ujjongott Dávid Jancsi —, mit szólsz hozzá, tatus? — lökte meg Berindán Nélut.

Szeptemberre már harmincöt tagja volt a Szamosmenti Ifjoknak, és tele voltak munkával: faliújságot írtak, könyvtárórát tartottak, kirándulást szerveztek, sőt már fürödni sem mentek, csak közgyűlési határozattal. És ebből még Takács Ferinek sem engedtek, aki ezt már túlzásnak vélte.

Szeptember közepén egyik este Kovács János behívta Takács Ferit magához.

— Hát idáig rendben van, elvtárs, de télen, attól félek, szétmegy ez a társaság. Vékony lesz a faskamara az egyesületnek, tavasszal aztán kezdheted előlről... Mit mondanak az Ifjagnál, beszélj meg velük. De úgy látom, még fegyelmezetlen a banda, a múltkor is verekedtek.

— Negruc Kornél a főverekedő, ő kezdi mindig, rontja a többit, még káromkodik is.

— Szervezd be nekik a fegyelmi bizottságot, s Negrucot tedd meg bizottság-felelősnek. Ebmarást, eb szőrivel gyógyítják, fiam.

S másnap délután négyre közgyűlést hirdetett Takács Feri a fegyelmi bizottság megválasztására...

...Ezért sietett hát olyan izgatottan Dragics Vili, a mogorva szabó fia Kovácsékhoz. — Hogyne, hogy éppen vele kezdje meg a fegyelmi bizottság a működését?!...

A tagok már mind ott voltak, kint álltak az udvaron, s vitatkoztak hatalmasan, hogy a gépipari és fémipari iskola között mi a különbség.

— Gyere, Dragics úr! Téged hova íratott apád? A vasaló mellé, ugyi? — kiáltotta neki már messziről Kocsis Jóska. Csúfondáros és dicsekvő természetű volt ez a Kocsis, mindenkibe belekötött. Most különösen boldog volt, apja a gépipariba íratta a tegnap.

— Hagyjad, ne csúfoljátok — szólt reá Havadi Bubi, az alelnök.

A kicsi Tyiorán meg egyenesen nekiment Kocsisnak:

— Az apja az oka, nem ő. Bezzeg tavaly te sem ugráltál, mikor kettőből megbuktál! — Csak negyedik elemista még Tyiorán, de mióta az anyja élmunkás a szövőgyárban, nagyon megnőtt a tekintélye. Most is csak nézett szigorúan Kocsisra, pedig alig ért annak az orráig.

Kocsis nyelt egyet, s jobbnak látta hallgatni, de közben arra gondolt dühösen: meg is kérdi este az apjától, hogy ő miért nem élmunkás. Hogy őt még ez a Tyiorán is megszégyenítse...

Negruc Kornél is ott volt, s ha nem is mutatta, de belülről izgult erősen. Biztosra vette, hogy egyenesen ellene készül ez a fegyelmi bizottság, a múlt-napi verekedéséért. Ha őt itt most mindenki előtt megszégyenítik, itthagya az egészet — gondolta, és nem is tudott a többiekre figyelni, mind csak a kaput leste, hogy mikor jön már Takács Feri.

Bizony fél őt is elmúlt, mire az megérkezett. Egy csomó teleírt papírost vett ki a zsebéből, s behívta őket a fáskamrába.

— Ne haragudjatok, de meg kellett írjam a fegyelmi szabályokat — mondta, aztán megnyitotta a közgyűlést.

— Fiúk! Meg kell mondjam, fegyelmezetlenek vagyunk. Még verekedés is történik köztünk — mondta. — De hát nem tudunk mi magunknak parancsolni? Indítványozom, fogadjuk el a büntetőszabályzatot, és válasszunk fegyelmi bizottságot.

— Negruc Kornél mind verekedik — szólt közbe hirtelen Dávid Jancsi.

— Ami volt, nem érdekel, ezután nem verekedik — vágott a vita elé Takács Feri, azzal felolvasta a szabályzat-tervezetet:

„Az Egyesületnek jogában áll a fegyelmi bizottság javaslata alapján megbüntetni minden olyan tagot, aki verekedik, káromkodik vagy más fegyelmezetlenséget követ el. Büntetések a következők: először: beírjuk a feketekönyvbe; másodszor: nyilvánosan

megdorgáljuk; harmadszor: egy hétre kizárjuk az egyesületből; negyedszer: véglegesen kizárjuk, s az egyesületben szerzett összes kitüntetésaitól megfosztjuk." Aztán: „Az egyesületnek a vezetőség javaslata alapján jogában áll kitüntetni az egyesület munkájában vagy az iskolai tanulásban kitűnt tagjait, és pedig a következő kitüntetésekkel: faliújságban közöljük a fényképét; elismerő oklevelet kap az SZIE-től...”

A közgyűlés a javaslatot egyhangúlag elfogadta.

— Na, most válasszuk meg a négytagú fegyelmi bizottságot — hajtogatta össze az elfogadott szabályzatot Takács Feri, s egy kisebb papirost vett elő a zsebéből. — Én javasolom a következőket — s olvasni kezdte a papirosról: — Egy: az egyesület elnöke, tehát én.

— Éljen! — kiáltották.

— Kettő: Tyiorán Jonel.

— Éljen! — visszhangzott a fáskamara.

— Három: Salai György.

— Éljen Salai Gyuri! — kiáltották.

— Négy: Negruc Kornél — fejezte be Takács Feri, és eltette a papirost.

Mindenki meghökkenve hallgatott.

Negruc Kornél, aki megkönnyebbülve látta, hogy a múlt napi dolog elfelejtődött, most roppantul szégyellte magát. Borzasztóbb volt ez, mint az előbbi izgulás. Nem mert a többiekre nézni. Végül is kibukott belőle a szó:

— Legyen más. Én izé... verekedtem, na... Nem fogok többet bizonyisten! — fogadkozott hirtelen.

— Éppen azért — nézett rá Takács Feri. — Elfogadjátok? — kérdezte a többiektől.

Havadi Bubi, aki eddig Takács Ferit nézte, vajon mit akarhat ez Negruc Kornéllal, hirtelen rájött, hogy mit akar. — Éljen, elfogadjuk! — kiáltotta hangosan, s erre a többiek is ráhagyták, hogy éljen. S valami eláradó és eddig szokatlan jóérzés fogta el a fiúkat. Ragyogtak a nagy komoly gyermekszemek, s nem tűrtek maguk között szomorúságot.

— Valamit kell csináljunk Vilivel is — kiáltotta Kovács János fia —, mért menjen inasnak, ha egyszer iskolába is mehet.

S elmondták Takács Ferinek, hogy mit akar Dragics Vili apja.

— Vili nem való szabónak, gyenge a melle — magyarázták.

— De hát nem tudja az apád, hogy a tanügyi reform előírja, hogy az inasokat szakiskolába kell íratni? — kérdezte Vilitől Takács Feri.

— Menjünk magyarázzuk meg neki — lelkesedtek a fiúk. — Válasszunk egy bizottságot.

S dehogyis hagyták Takács Ferit szóhoz jutni, meg kellett nyisson egy új közgyűlést, amelyen megvitatták, milyen szakiskola felel meg Vilinek, és Takács Ferit, Havadi Bubit és a Kovács János fiát kijelölték felvilágosító bizottságnak, azzal a feladattal, hogy holnap, mivel éppen vasárnap, menjenek át Dragicsékhoz, s magyarázzák meg annak a csökönyös szabónak, hogy mit ír elő a tanügyi reform, és javasolják, hogy adja be Vilit az élelmiszeripari szakiskolába.

Hétfőn délután aztán Dragics Vili nem is ment, hanem repült át Kovács Jánosékhoz. — Mi az, hogy beleegyezett az apja?! Ma délelőtt már be is íratta az anyja, s méghozzá nem is az élelmiszeripariba, hanem a fémipariba. Mert azt mondta az apja, igaz ugyan, hogy az élelmiszeripar a legjobb szakma, mert ott az, aki amit elront megeszi, de azért az ő fia legyen csak műszerész.

Akkor nap délután egy levelet olvasott fel Takács Feri, egy igen fontos és hivatalos levelet. Abban a levélben pedig szóról szóra ez állt:

„A kolozsvári Diákszövetség vezetője elfogadta a dísztagságot, és biztosítja az SzIE-t a Diákszövetség támogatásáról. Egyúttal értesíti az SzIE-t, hogy a Diákszövetség örömmel üdvözli kezdeményezésüket, mint a tavaszra várható kolozsvári pionírmozgalom előfutárát, s a mai naptól kezdve a Szamos-

menti Ifjak Egyesületét véglegesen és hivatalosan elismertnek nyilvánítja. A tél folyamán a Diákházban a SzIE rendelkezésére bocsát két helyiséget, s ha az egész város területén megalakulnak a SzIE pionírklubok, abban a két helyiségben lesz a központjuk. Aláírás. Dátum. A Diákszövetség hivatalos pecsétje. Alatta pedig nagy betűkkel: Éljen a Román Népköztársaság!”

Antal János, a kazánkovács, nagyon hallgatag természetű ember. Mintha pénzért mérné a szót, oly keveset beszél. És ez az oka annak, hogy — bár élmunkás — Kovács elvtárs, a szakszervezeti felelős még sincs megelégedve vele.

— ... Rendben van, elvtárs, tudom én, hogy dolgozol, de nem lehet minden gyűlésen csak hallgatni... Feltétlenül hozzá kell szólj a kérdéshez. A békeharcról van szó, értsd meg, ember, a békéről! Elvégre a tiéd is ez az ország — nézett szigorúan Antal Jánosra, aki komoran és mind kényelmetlenebbül állott előtte.

— Nem tudok én ilyesmit... Én dolgozom, s kész... — hajtogatta makacsul.

A szakszervezeti felelős sóhajtott.

— De éppen azért, elvtárs. Jól dolgozol, élmunkás vagy, sokra becsülnek, súlya volna a szavadnak... Nem értem, miért nem akarsz beszélni?!

Antal János zavartan cserélte meg a lábát.

— Most mért mondod, hogy nem akarok?... — Hallgatott egy keveset, aztán ingerülten szólalt meg:

— Nem lehet ott butaságokat... nem tudok, na... Szégyellem. Nem szeretem én, hogy kacagjanak!...

A szakszervezeti felelős elképedve nézett rá:

— Ki kacagjon, mért?... Ejnye, elvtárs!... Mondd úgy, ahogy tudod. Tudod te mondani, hogyne tudnád. Szóval vállalod? Okvetlenül kell beszélj. — És időt sem hagyva, beszélt, duruzsolt a fülébe.

— ... Menni fog, elvtárs, csak azt mondd el, amit érzel. Tudják ők, te ki vagy.

És addig beszélt a lelkére, míg Antal János végül is megígérte, hogy a munka utáni gyűlésen hozzászól a békeharc kérdéséhez.

Nos, megígérte, de minél inkább telt a munkaidő, annál jobban ránehezedett valami a gyomrára. Sohasem volt szokása, de most mind csak az üzemi órát leste. Az eddig is túl gyorsan járt az ő számára — legszívesebben mindig megállította volna, hogy álljon az idő, s nőjön a termelés — de most valósággal nyargaltak előre azok a mutatók.

Magában mindig nagyon tisztelte azokat, akik jól tudnak beszélni a gyűléseken, s titokban irigyelte is őket. Minden gyűlés után lelkiismeretfurdalást érzett:

— ... Ezt is meg kellett volna mondani, azt is: fontos dolgok, de senkinek sem jutottak eszébe, ő pedig nem mert beszélni. Kárt okozott a többieknek, az üzemnek, az egész országnak — gondolta nemegyszer. — A ki nem mondott gondolatok olyanok, mint a meg nem született gyermekek, senkinek sincs bennük öröme ...

— Majd egyszer én is hozzászólok — próbálta magát ilyenkor megnyugtatni.

És most eljött ez a „majd egyszer”.

— A mindenit, de hát mit mondjak én ott?! — gondolta, s ijedten próbálta magában előre összeszedni a szavakat. Csakhogy, mintha egy zsák bolhát próbált volna egyenes sorba állítani: míg a negyedik szót kigondolta, addig az első három máris szerte-széledt a fejében.

Az izgalomtól már nem is tudott gondolkozni.

A nagymutató végül is fél négyet mutatott, s a gyár dudája lefújta a műszakot.

— Az ebédlőbe, elvtársak! Menjünk az ebédlőbe... Ott lesz a gyűlés — kiáltotta valaki, s Antal János úgy indult az ebédlő felé, mint aki fogat húzatni megy.

A többiekkel együtt ő is bement a hosszú terembe, végigsodródott a padok között, de tulajdonképpen se látott, se hallott.

... Elmondom, hogyan viselkedtek régen az urak... meg hogy most hogyan élek... — próbált gondolkozni, de mikor észrevette, hogy a legelső padban ül, újra összekuszálódtak gondolatai.

— Kikacagnak, biztos, hogy kikacagnak! Szégyen lesz, nagy szégyen... — s miután megkezdődött a gyűlés, egy darabig nem is tudott figyelni Kovács elvtárs beszédére. De hát az olyan érdekes dolgokat mondott, hogy végül is elfelejtkezett izgalmáról, s figyelt nagy buzgalommal.

— Mint nitszegeket légpisztollyal a kazán oldalára, olyan szépen rakja egymás mellé a szavakat — gondolta. — Jó elvtárs, jó munkás. — Büszke volt Kovács elvtársra.

Mikor azonban Kovács elvtárs befejezte a beszédét, s bejelentette: most a hozzászólások következnek, hirtelen úgy érezte, hogy összement benne a reggeli kávé.

Egymás után jelentkeztek hozzászólásra az emberek, és beszéltek, ki röviden, ki hosszan, csak ő nem mert jelentkezni.

— Ki kér még szót, elvtársak? — kérdezte aztán Kovács elvtárs.

És a kérdésre olyan hosszú csend támadt, hogy Antal János nem bírta ki ezt a csendet. Úgy érezte, nemcsak Kovács elvtárs, hanem mindenki őt nézi.

Nyelt egyet.

— Én — emelte fel munkától súlyos kezét.

És Kovács elvtárs már mondta is:

— Antal János, a kazánosztály élmunkása kért szót. Hát akkor kezdjed — intett oda Antal Jánosnak.

Antal János felállt, s körülnézett a hosszú ebédlőben.

Kétszer is nekikezdett.

— Régen, elvtársak . . . Szóval, hogy is mondjam... Régen, elvtársak, ugyebár . . . — Elakadt a hangja, s zavartan nézett maga elé. — Szóval vittek meghalni, ugyebár . . . — akarta folytatni, de csak a szája nyílt meg, hang nem jött ki a torkán.

S ekkor világosan rádöbbsent, hogy nem tudja elmondani, amit akart. Ijedten nézett körül a kínos csendben várakozó munkatársain, aztán egyszerre nyugalom vett rajta erő. — Nem fogok itt szepegni, mint egy gyerek — gondolta.

— Hiába, elvtársak, nem megy — csóválta meg a fejét. — Nem tudok én beszélni. Sokat kaptam én a fejemre, hogy hallgassak. Elszoktattak engem a beszéd-től még gyermekkoromban. A tanító is ütött, a mesterem is ütött. Azt mondták: „Hang se legyen“... Még apám is vert, szegény. „Nem elég, hogy az urak szívják a vérét, tőlünk se ülhessen csendben?!“ — mondogatta. Ha el tudnám én nektek mondani, mennyit kínlódtam életemben . . . — megcsóválta a fejét. — Nem tudom, elvtársak . . . A kalapács nyelével vert a mesterem. Négy évig vert. — Elhallgatott, maga elé gondolkozva. — Egyszer a rendőrök is megverték. Tüntettünk, hogy adjanak több bért. A nagyobbik leányom akkor volt kicsi. Az anyja nem tudta szoptatni, nem volt teje. Úgy szoptatták más jószívű anyák. Kértük, adjanak több fizetést. Négy fogamat ütötték ki. Bikacsökkel vágta a számra . . . Nem tudom én elmondani, mit éreztem. Aztán hajtottak szavazni, hogy szavazzunk rájuk. Hogy a bikacsökre szavazzunk . . .

Körülnézett a társain, akik rábólogattak a szavaira.

Az emlékezetében kutatva, kissé meggörnyedve állt.

— A feleségem örökké mosott, mindig másnak mosott. Mi örökké szennyesek voltunk. Úgy nézett ki a lakás, mint a mocsár. Örökké vizes, lucskos . . . Szólni nem volt szabad, elvtársak, csak hallgatni.

Meg menni a háborúba. Azt szabad volt. Küldtek, hajtottak.

Ránézett az asztalnál ülő elvtársakra, köztük Kovács elvtársra is, s most már egészen nyugodt volt az arca.

— Szóval, elvtársak, én ezt mind tudom, s azt is, hogy a mostani életem ég és föld. A leányom, akit az anyja nem tudott szoptatni, most egyetemista, a másik kettő iparista, a fiam is... Szóval elég jól élek. Jó lakást kaptam. A feleségemnek ott a víz a falban, a fűtő mellett, a lábát sem kell kitegye. Hogy az mennyi vizet hordott, de mennyit!... azt csak a Kisszamos tudná megmondani meg az utcai vezeték. Na, ezért dolgozom, elvtársak. Összetenném a nappalokat, hogy egyfolytában lehessen dolgozni, nehogy még egyszer, ugyebár... Hogy jobb legyen, hogy ami baj van, mind elmúljon... Azért dolgozom. A feleségem, a fiam is, a nagyobbik. A pártunkért dolgozom, a hazámért.

Még rövidebb, tagolt mondatokkal folytatta:

— A háború ellen dolgozom, elvtársak, a békéért... Nem adjuk oda gyermekeinket, szabadságunkat!... Megvédhetjük a békét, hát akkor hogyan védenénk meg!

— Szóval, tudom én ezeket, elvtársak, csak nem tudom elmondani. Hiába, nem megy.

Hirtelen felemelte a hangját:

— Vállalom, elvtársak, a százötven százalékot... Fél évvel hamarabb lesz nekem újév...

Tovább nem tudta folytatni. Olyan taps ropogott végig a hosszú termen, mint a fergeteg.

— Jól van, Antal elvtárs! Nagyon jól van! Köszönjük neked! — kiáltott Kovács elvtárs nevetve s mégis komolyan, onnan az asztal mellől.

Egy öreg öntőmunkás tapsolás közben büszkén kiáltotta a melléte ülő fülébe:

— Mit szólna hozzá, elvtárs?!... Hát ha még tudna beszélni!...

Még nem voltam tizennégy éves, s máris nehéz munkával kerestem meg kenyerem. Akkoriban nem úgy volt, mint most. Ma már minden gyermek iskolába járhat, s az lehet belőle, amihez esze van: vas-
esztergályos, traktorista, tengerésztiszt, pilóta, mér-
nök, orvos, vagy éppenséggel miniszter. Akkor azon-
ban pénzbe került, s csak az járhatott iskolába, aki-
nek pénze volt rá.

Mi olyan szegények voltunk, hogy csak napszá-
mosok lehettünk. Maltert hordtunk, követ fejtettünk
vagy földet lapátoltunk.

Azon a nyáron földmunkát dolgoztam bátyámmal
együtt. Ő tizenhat éves volt, én tizennégy. Vasúti
töltéshez csákányoltuk az agyagos földet.

Nem gyermekeknek való munka az. A szerszám
nyelétől megkérgesedett s az eleven húsig hasadt
tenyerünkön a bőr. Esténként, munka után, mint ér-
zéketlen fadarabok hevertünk a priccsen, nemegy-
szer vacsorázni sem tudtunk a fáradtságtól. Regge-
lenként pedig szinte recsegett a derekunk az első
nekihajlásnál.

A munkafelügyelő minket is éppen úgy hajszolt,
akárcsak a felnőtteket, fizetéskor azonban csak fele
napszámot kaptunk. De hát kénytelenek voltunk dol-
gozni, ha enni akartunk. Dolgoztunk is volna nagy-
nagy buzgalommal s egész éven át, ha szeptember
végére meg nem szűnik a munka, csakhogyl elkészült
a töltés, s mi ottmaradtunk kereset nélkül. Jártunk
hát munka után, mint a hangyák. Felmentünk a kő-
bányához, az erdei útépítéshez, a közúzó malomhoz,

az ölfavágatáshoz, de nem vetek fel sehol. Akkoriban minden tizedik ember munka nélkül volt ebben az országban, s így mindenhova százával akadt jelentkező.

Már benne voltunk októberben is, s még mindig nem akadt munka. Törtük a fejünket, hogy mit tudjunk csinálni. Apám Brassóban kőműveskedett, s minden két hétben csak egyszer jött haza. Ilyenkor októberben még kevesebbet keresett, mint máskor, s annak is a fele ráment a kosztjára, a szállására. Már csak egy kevés krumpli volt a háznál. Tavasszal és nyáron még lehetett evvel-avval egy kis pénzt szerezni: például össze lehetett fogni egy csomó még szája nem nyílt békát, levágni a hátulsó lábukat; egy vederben becipelni Brassóba, s ott eladni az előkelőbb vendéglőknek, ahol aztán lisztben, tojásban kirántva adták el az ingyenc étvágyú uraknak. Nyáron gombát, epret, málnát, szedret lehetett szedni. — De hát mit szedjen s adjon el októberben az, akinek se kertje, se földje. Ilyenkor csak a kökény, a vackor meg a galagonya terem meg vadon, s mindezt csak a szegény ember gyermeke szokta megenni. Az pedig nem ad pénzt ilyesmiért, szed ő magának, ha rákényszerül.

Meg voltunk hát akadva nagyon... Járkáltunk, kajtattunk, mint a téli egér. Végre egyik délután bizakodva jött haza bátyám.

— Ne búsuljon, megvan már, hogy mit csináljunk... Lesz kenyér elég — vigasztalta anyámat.

Anyám gyanakodva nézte, ismerte bátyámat, túl gyorsan lelkesedett az mindenért.

— Hörcsögöt ásunk... — jelentette ki bátyám. — A zajzoni románok s a tatrangi csángók mind ezt csinálják ilyenkor. Kiássák a hörcsögöt — magyarázta fontoskodva. — Annyi búzánk lesz, amennyit akar — biztatta újra, s elmondta bőbeszédűen, hogy mennyi töméntelen gabonát gyűjt össze magának ez a zsugori állat. A Deboráné ura, akitől ezt hallotta, s aki oly kergesd ide-kergesd oda napszámosember volt a nagygazdáknál, egyik ősszel öt véka búzát ásott ki egyetlen hörcsög fészkeből.

Egyéb sem kellett nekünk. Egész délután lázban égve készültünk a holnapi hörcsögásásra. Ásót, csákányt kerítettünk és zsákot a búzának. Bátyám már ki is számította:

— Egy nap alatt kiásunk négy hörcsöglyukat... Jó na, vegyünk csak hármat. Ennyi biztosan lesz. Az akkor: háromszor hat véka búza... vagy mondjuk csak öt véka... de az is tizenöt véka búza egy nap. Tehát akkor kell legalább három zsák — jelentette ki határozottan, s mivel egy már volt, küldte anyámat, menjen, s kérjen kölcsön még két zsákot.

— Minek elárulni, fiam, hogy annyi búzánk lesz?... Sok az irigy ember, aztán mindenki tőlünk fog kölcsönkérni — aggódott előre anyám.

Végül bátyám úgy határozott, elég lesz az az egy zsák, úgyis van még egy átalvető, abba is belemegy legalább három véka. Mikor meg tele lesz a zsák, a kertek alatt hazahozzuk, kiürítjük hamar, s megyünk a többi búza után. Bátyám elmondta azt is, hogy a búzát meg kell majd mosni, a padláson megszárítani, csak azután vihetjük a malomba. Kiszámította azt is, ha egész héten mind csak hörcsögöt ásunk, akkor kilencven véka búzánk lesz, s annyi kenyერünk, hogy bőven kitart a jövő ilyenkor i hörcsögásásig, sőt, akár el is adhatunk abból a rengeteg sok búzából.

— Jaj, fiam, csak tavaszig kitartson — vetette közbe anyám. — Dehogyan adok el én abból a búzából... De biztos ez a hörcsög-dolog? — tört ki belőle a kételkedés.

Bátyám felháborodva nézett rá.

— Ugye, hogy milyen! Mindig elveszi az ember kedvét... Nem érdemes semmit sem kitalálni...

Anyám végül már nyugtalankodni sem mert hangosan, nemhogy kételkedni a hörcsögásás sikerében.

Másnap reggel pedig elindultunk, ki az októberi határra. Bátyám vitte a csákányt, én az ásót s a zsákot.

Hideg ülte meg már a letarolt földeket. Aombok hajlata mögöl vörösen gőzölögve kelt fel a nap. A fekete szántóföldeken ökörnál csillogott, mintha

keresztül-kasul ezüst szálakkal lett volna telehímezve a határ. A dűlőút szélén kecskerágó piroslott, s legfelső ágán szarka egyensúlyozta magát nagy komolyan. Mi letértünk az útról, rá a kékesen párolgó őszi tarlókra, s kerestük, kutattuk a hörcsöglyukakat...

Nagy megrökönyödésünkre egyet sem találtunk. Pedig könnyű felismerni, nagyobb, mint az egerlyuk, s a környéke tele van pelyvával, maghüvellyel. A lyuk szélét meg olyanra dörzsöli a testével, hogy az valósággal fénylik. Ilyen lyukakat kerestünk hát most is, de egyet sem leltünk. Végül már minden nagyobbforma lyukat kiástunk, de pockos egeren s alvó tücskön kívül semmit sem kaptunk.

— Keressük csak, elég, ha naponta egy hörcsöglyukra akadunk — biztatott bátyám. — Az hetenkint már hatszor öt véka búza, összesen harminc véka... — számította ki hamar, s én újult erővel ástam tovább.

Kezdett már szürküledni, mikor abbahagytuk a keresést.

— Nem lehet mindjárt az első nap — magyarázta otthon anyámnak bátyám. — Nézze meg holnap...

Azonban hiába kerestük, ástuk a határt, másnap sem kaptunk egy fia hörcsögöt, sem harmadnap, sem negyedik napon.

Bátyám ekkor már azzal vigasztalta az egész családot, hogy elég, ha egyetlen lyukat ásunk ki hetenként, az ugye öt véka búza, havonként meg húsz véka. S másnap reggel újra elindultunk hörcsög vadászni, s jártuk a határt. Ez volt szombaton. Este hazajött apám Brassóból, s felvilágosított, hogy a hörcsögök ilyenkor betömik már a folyosóikat földdel, s téli álomba merülnek. Hiába keressük hát mi a hörcsöglyukakat.

Bátyám elkeseredve hallgatta, de azért nem tudott véglegesen lemondani a hörcsögök búzájáról.

— Még egyszer próbáljuk meg. Hátha vagy egy hörcsög elfelejtette betömni a lyukat. Holnap úgyis vasárnap, hiába is mennénk munkát keresni.

Így hát vasárnap reggel újra elindultunk, ki a határra.

Ketten kétfelé, egymástól úgy húsz lépésnyire figyeltük, kerestük a lyukakat.

Csípős volt a reggel, egyre cserélgettem vállamon az ásót, fázott a kezem, a harmattól felázott szántóföldeken nagy papucsok ragadtak bakancsainkra.

Lassan eltelt a délelőtt, s már délfelé lehetett, mikor egyszer csak izgatottan integet s kiabál felém bátyám:

— Megvan! Itt van! ... Gyere hamar!

Botladozva rohantam hozzá, keresztül egy friss őszi szántáson.

Szó nélkül egy jókora lyukra mutatott, amelynek fényes volt a széle, s mellette régi pelyvával vegyes földkupac púposodott. Kétségen kívül, hörcsög-lyukra akadtunk.

Egy darabig néztük áhítattal, aztán bátyám elvette tőlem az ásót, és ásni kezdett szaporán. Alig tett azonban két-három ásóvágást, hirtelen felegyeneseedett, s rám meredt:

— A másik lyuk! Mindig két lyukja van ... Maradj itt, nehogy kijöjjön — mondta, azzal lecsapta az ásót, s keresni kezdte a másik lyukat. Meg is találta hamar. Az már egész meredeken vezetett le a földbe. Ez volt a hörcsög bejárata a fészekbe. A csákány nyelét jó mélyen belenyomta, visszajött hozzám, s ásni kezdte tovább.

Hát volt mit ásni azon a lyukon. Fél méterre, majd egy méterre leástunk, s még mindig nem értük a fenekét. Felváltva dolgoztunk, egyikünk ásott, a másik figyelte a lyukat.

Már másfél méterre leástunk, s még nyoma sem volt a hörcsögnek. Őszintén szólva, annyi ásás után már le is lohadt a kedvem, s biztosra vettem, nem-hogy hörcsögöt, de egy fia egeret sem lelünk abban a lyukban.

Hát egyszer csak, amikor éppen adom át az ásót bátyámnak, hogy ő ásson tovább, hirtelen tompa és dühös morgást hallok, s abban a pillanatban kiszökik a lyukból egy kis vastag, sárgás pofájú, roppant mérges állat, és jön egyenesen nekünk. Úgy ugrotunk hátra, mint két szöcske, s csak néztük ijedten. Ő volt az, a hörcsög. A fogát csikorgatta, csattogtatta, s szökött neki az elébe tartott ásonak. Hörgött, morgott, odáig volt haragjában.

— Hogy mertek betörni az én tulajdonomba s szemet vetni az én vagyonomra, búzámrá! — Mintha csak ezt fújta, hörögte volna.

Csakhowy ekkorra már bátyám is felocsúdott az ijedtségből, megfordította hamar az ásót, s a nyelvvel olyant húzott a hörcsög fejére, hogy annak egyszeribe elmúlt a haragja. Élettelenül nyúlt el. — Örvendezve néztük.

— Látod, hogy igazam volt... — ujjongott bátyám. — Hím hörcsög, lesz ennek búzája, ne félj!...

Újult erővel fogtam hát neki újra az ásásnak. S nem is kellett sokáig ásnom.

— Hó, megállj! — kiáltotta bátyám, s máris kiomlott elénk a finom szalmaszállal és pelyvával bélelt hörcsögfészek.

— És hol a búza? — néztem bátyámra. A fészekben egy szem búzát sem láttam.

— Áss tovább a folyosók mentén — biztatott. A fészekből pontosan négy folyosó ágazott tovább a földbe.

Ástam hát nagy buzgalommal.

Az egyik, a bejáró folyosója üres volt; a másik három azonban néhány ásóvágás után kiszélesedett, s csak úgy ömlött ki belőle a drága sok búza. Kettő búzával, a harmadik pedig kukoricával és különféle gyommagvakkal volt teletömve dugásig.

Majdnem egy mázsa gabonát szedtünk össze a három éléskamrából. Ennyit harácsolt össze ez a zsugori állat. Majdnem megtelt a zsák búzával s az átalvető kukoricával.

Hű de boldogok voltunk!

— Ugye, mondtam?!... Ugye, megmondtam! —
hajtogatta mindegyre bátyám.

A csákányt és az ásót eldugtuk, betakartuk föld-
del, hogy majd visszajövünk értük. Az átalvetőt s a
döglött hörcsögöt reám bízta bátyám, hogy vigyem,
ő a zsák búzának fogózkodott neki. Alig bírtam a
vállára segíteni. Bár tizenhat éves korában is erős
volt már, mint egy fiókmedve, olyan nehéz volt a
zsák, hogy csak tántorogva, botladozva vitte. De ha
még egyszer olyan nehéz lett volna, sem engedti,
hogy segítsek neki. Egyedül akarta ő azt hazavinni,
s odatenni anyám elé.

Késő délután volt már, mire betérhettünk a dülő-
útra. Onnan vagy két kilométer volt hazáig.

— ... Ha minden héten ennyi búzát lelünk —
nyögte bátyám a zsák cipelése közben — akkor ...
Várj, leteszem egy kicsit, s kiszámítom neked, meny-
nyi búzánk lesz, mire leesik a hó.

S bár félénken megjegyeztem: addigra minden
hörcsög rég betömi a lyukát, s alszik, mint a bunda,
lám, ezt is milyen nehezen s csak véletlenül talál-
tuk ... ő ügyet sem vetett rám, minden húsz lépésre
megállt pihenni, s tovább számolta, szorozta és sok-
szorozta a hörcsögöket meg a véka búzákat.

Az egyik pihenőnél utolért egy ember. Cirmes Bá-
lint, ki a legnagyobb gazda volt a faluban. Két szol-
gát is tartott, ötven hold földje volt, ökrei, cséplő-
gépje, szóval jóformán azt se tudta, mi mindene van.
Kis vastag ember volt, a szemével mindig álmosan
pislogott. Máskor szóba sem állt ilyen gyerekecs-
késsel, most azonban felénk biccentett a fejével, s
a kezemben levő hörcsögre nézett.

— Most ástátok?... Szép állat! — Morgott még
valamit, aztán odajött, s megtépdeste tömpe ujjával
a hörcsög bundáját, hogy nem hull-e a szőre. Majd
a zsák búzát méregette a szemével. — Van jó há-
rom véka — mondta.

Bátyám bosszankodva nézett a zsákra.

— Van ott négy is! — vetette oda. — Abban meg
kukorica ... — mutatott az átalvetőre.

— Ott ástátok? — kérdezte Cirmes, s maga mögé intett.

— Nem. Ott arra — mutatott bátyám a kiásott lyuk irányába.

Cirmes köhintett, aztán még egyszer a zsákra nézett, dörmögött valami köszönésfélét, avval elment.

— Három véka?! — nézett utána mérgesen bátyám. — Irigyli, ez az ő baja — mondta.

Végül is vállunkra vettük a zsákot, az átalvetőt, s elindultunk mi is a falu felé. De alaposan megizzadtunk, mire a kertek alá értünk. Már be is fordultunk a hozzánk vezető ösvényre, mikor csak látjuk, hogy két szuronyos csendőr jön felénk keresztül a kerten, a kopár fekete ágú szilvafák között. Jöttek egyenesen felénk.

Rögtön megálltunk, s letettük a zsákot meg az átalvetőt. Bár magunkat semmiben vétkesnek nem tudtuk, de ahogy csendőrt láttunk, mindjárt erőt vett rajtunk a félelem.

A csendőrök odaértek hozzánk, s egyikük a kezében levő hörcsögre mutatott:

— Ti ástátok hörcsögöt?

— Igen, de azt szabad — igyekezett bátyám bátornak mutatkozni.

A csendőr azonban csak maga elé intett a fejével.

— Lóduljatok előre! — szólt ránk szigorúan.

— De hát mit csináltunk? — kérdezte a bátyám.

A csendőr levette hirtelen a fegyverét, s a tusával mellbe taszította bátyámat.

— Előre! — parancsolta. — Vedd csak a zsákot is!

S vállunkon a zsákkal s az átalvetővel kísérték be az őrsre. A kertek alatt vittek, hírt sem adhattunk anyámnak, apámnak. Bátyám még egyszer megpróbálta kivenni a csendőrből, hogy miért visz az őrsre, de az csak siettette durván. Végül is ráförmedt:

— Megtudod te mindjárt!

Meg is tudtuk.

Mikor beléptünk az őrs irodájába, az őrmester ott ült az asztal mellett, s mellette ott ült Cirmes Bálint is.

A zsákot s az átalvetőt le kellett tenni az asztal elé, s a zsákra rá a hörcsögöt.

Az őrmester Cirmes Bálinthoz fordult:

— Ezek voltak?

Az lustán bólintott:

— Ezek. Láttam. Az én földemen ásták, az én tulajdonom. Az én búzám az.

Bátyám elképedve meredt rá.

— Hogy? ... A maga földjén? ... Ez a maga búzája?! ... Hiszen ez nem igaz! — kiáltotta.

A nagygazda azonban rá se nézett.

— Láttam, mikor ásták — hazudta makacsul.

Az őrmester most már felénk fordult:

— Ki engedte nektek, hogy a más földjén turkáljatok?! — Hirtelen megfenyegetett. — Ügyeljete, mert né! ... — s egy vastag pálcát vett fel az asztalról. Aztán mondani kezdte, hogy a búza azé, akié a föld, s hogy a hörcsög ottmarad nála. Egyáltalán nem csinált titkot belőle, hogy a hörcsög bőrét magának szánta. — A kukoricát vigyétek, az a tiétek. Na, hallottátok?! Most pedig takarodjatok!

Bátyám a felháborodástól sápadtan állt, de aztán csak odajött az asztal elé, s megragadta a zsákot.

— Hiszen ez pizsokság! ... Mit gondolnak, itt-hagyom maguknak?! — kiáltotta, azzal emelte a zsákot, hogy felvegye a hátára, s vigye. Az őrmester ekkor odaintett az ajtó mellett álló csendőrnek, az előbbre lépett, és úgy ütötte arcul a zsákot emelő bátyámat, hogy nekiesett az asztalnak s onnan le a zsákra.

Én tele izgalommal és szégyennel álltam ott, de csak nyelni tudtam, segíteni bátyámnak nem.

Bátyám felkelt a földről, egyik orcája halálosan sápadt volt, a másik vérvörös az ütéstől. Kezefejével lassan megtörölte az orrát. Aztán az őrmesterre nézett.

— Jó, legyen a tiétek. Mi kínlódtunk érte, s ti csak elvettétek. Nektek puskátok van ... — Hirtelen könny gördült végig az arcán, de dühösen letörölte. — Hát egyétek meg — mondta. Gyorsan Cirmeshez fordult. — Hallod? Edd meg! — És most

már tele gyűlölettel kiabált: — Tudod, mi vagy te? ... Hörcsög. Te vagy a legigazibb hörcsög! De hadd csak el! ... — fenyegette meg, aztán megfordult, és kiment gyorsan az irodából. Alig tudtam utolérni az átalvetővel.

Többet nem mentünk hörcsögöt ásni. Másnap nyakunk közé szedtük a lábunkat, s mentünk a kőbányához szerencsét próbálni. Hátha felvesznek nap-számba követ fejteni.

Esős volt egész április, de végül is kiborotválkozott az idő. Fia felhő sem szemetelt az égen, és süttött a nap, ahogy csak tudott. Az ágak hegyei kibomlottak, megselymesedtek, s a bokrok alján már rékszámra kékült az ibolya.

Fodor Ferenc, a kollektíva kondása, fogahullt ember, hatvan és egynéhány éves, s az ilyen jó meleget nagyon szereti. Legszívesebben most is azt tenné, amit a kutyája: elheveredve süttetné hasát a nappal, de hát azt neki nem lehet, meg aztán nem is illik. Hetven állat van a kezére bízva, hetven szoptatós fajkoca. Egytől egyig báznai kendős, fekete-fehérek; olyan egyformák, mint hetven katolikus pap. De csak kívülről egyformák, belülről hetvenfélék. Például az ott, egészen fiatal koca, előhasi, aztán ahogy eszébe jutnak a malacai, azt sem mondja: bikmakk, csak nekiiramodik, s nyargal a tanya felé. Ma már vagy tízszer végigbírálta a bottal, de azért tizenegyedíkszer is nekiindult. A másakra még jobban kell vigyázni, nehogy felhasítsa a kutyát. Öreg koca, akkor is félti a malacait, ha nincsenek is mellette.

— Fene az anyai szeretetekbe! — káromkodik rájuk minduntalan.

Ezért a káromkodásért norma jár neki, három-negyed norma egy napra, s ezért nem illik heverészni. Lábon álljon az ember, ha már ilyen jól megfizetik. S ez aggasztja őt most a legjobban, ez a jó megfizetés. Tavaly ősz óta aggasztja. Addig attól félt, hátha csak elbolondították: bevitte a kicsi föld-

jét, s öregségére ittmarad csórén. Annyi sok mindent zúgtak akkor is a faluban. De aztán osztáskor kétszáztíz munkanapért annyi búzát, tengerit, pénzt meg egyebet kapott, hogy nem volt hely a házban, hová tegye. Kukoricán járt, és búzán feküdt. Leg-erősebb korában sem keresett ennyit, mikor látástól vakulásig cságatta az ökröt, aratott, csépelte vagy hordta a fát az uradalomba. Hirtelen nem is tudta, mit csináljon vele. Özvegy ember már hatodik esztendeje, két fia városon, leánya az urával együtt bent van a kollektívában... Nem bolond szétgórálni. Olyanformán van már vele, mint a fogatlan farkas: nyalja a bárányt, ha már meg nem rághatja. Minden szemet őriz féltékenyen. Valamennyit eladott belőle, új csizmát, új gúnyát vett magának, a többit meg elrakosgatta gondosan. Ha a leánya kérdezi, mi a szándéka vele, teszi magát, hogy nem hallja a kérdést.

De legjobban az aggasztja, egyszer csak rájönnek, hogy igen sokat adtak neki, hogy ő nem érdemel annyit... S ez az, ami nem hagyja nyugodni. S hiába mondják, az elnök, meg a pártszervező: menjen már haza, hiszen kidolgozta a normát; nem, késő estig is ott ül a tanyán, s tesz-vesz a kocák körül.

Az utóbbi napokban sokat gondol arra, hogy eladja a felesleget, s veszen egy tehenet meg egy órát. Ez a legfőbb vágya, egy szép kis zsebóra. Olyan, milyen Guszti Gyurinak van, a brigádosnak. Még az őszkor vette, mindjárt osztás után, s lánccon viseli a zsebében. Kiveszi, megnézi, majd ráhunyorít a napra, aztán kiabálni kezd: „Mi az úristen, már ilyen késő az idő, s a munka még sehol?!“ — Na, egy olyan óra kellene neki.

Most is báránybőr sapkában, rossz ujjasával a vállán, nekitámasztja hátát a jó meleg napsugárnak, áll a botján, s az óravásárlásra gondol.

Megvenné szívesen, de előre tudja, hogy szégyellené hordani. Sohasem volt még órája, s fél, hogy kicsúfolnák... — Az istenbe belé, milyen

emberek vannak a világon! — mordul fel dühösen. — Aztán a tehén is... Egész nap nincsen otthon, ki fejné, ki gondozná? A leánya? ... De hát a leányának vegyen ő tehenet?! ... Megette a fene apróra, nem lehet így egyedül! ... — gondolja mérgesen, s mivel az a fiatal koca már felemelt fejvel hallgatózik a tanya felé, hirtelen eléje vágja a botot, úgy, hogy az rögtön visszafarkal a többi közé.

A botsuhogásra a kutya ijedten szökik fel fektéből.

— Na, isten restje! — szidja. — Én őrizzem, mi? Te csak melengesd a bolháidat? ... Most meg csak nézed a földet, mi? ... Tudod, mit mondott Szalánki tisztartó úr ... Aki lesüti a fejét, méltó a pofra. A fene ott egye ki, ahol van! Na, hocci a botot.

S a kutya szájába fogja kényesen a botot, s feltartott fejvel, óvatosan lépkedve, mint aki tele pohár vizet visz, odahozza neki.

— Úgy, na — dicséri meg érte, azzal visszatámaszkodik háttal a napnak.

Jó sokáig nem történik semmi, aztán meglátja, hogy megint csak jön az az öregasszony, a Bódi Boris.

— A fene, aki megette, nem Bódi Boris az már, inkább Böjdi Borbála — neveti el magát úgy belülről. — De valamikor az volt. Hú, micsoda leány volt ... Úgy állt a csecse, mint két puska.

Nagyon elégedett, hogy megint kijött az öregasszony. Nem mozdul, csak a szeme sarkából figyeli, hogyan jön. Innen látja, hogy zsák van a karján. Forgácsért jön a ligetbe. Gerendát faragtak ott az őszkor. Száraz forgácsal hamar fel lehet lobbantani egy kis levest ... Csak akkor mért kell neki egészen hozzáig kerülni? ...

Roppantul érdekli ez a dolog, szinte megmered a várakozástól.

— Né te, fenébe, nem is ide jön ... — lohad meg benne hirtelen az érdeklődés.

Csakugyan, Bódi Borbála letér jobbra a bokrok közé.

Tűnődve rándolja a homlokát, aztán gyanakodva megfordul. Hát persze, hogy jön valaki az úton. Messziről megismeri, hogy Agusztin elvtárs, a kollektíva szervezője. Román ember, vasesztergályos. A dési vasúti műhelyből küldték ide hozzájuk. Vékonypénzű ember, alig van árnyéka, de az álla erős, akaratos.

— Istenit a kutyájának! — néz a kutyára megijedve. — Elvihetnének tőle fényes nappal. Ez meg most így kapja itt az embert... Hej rá, kerítsd! — sziszegi oda.

A kutya nem érti a dolgot: azt az embert, aki jön, ismeri. A disznók nyugodtan legelnek, turkálnak; mi rosszat tett ő? ... Ha most ember lenne, rántana egyet a vállán, de mivel kutya, áll tanácstalanul, és nézi a kondást.

— Kerítsd! — sziszegi az még dühösebben. — Huj, nye! — emeli a botot.

A fiatal koca rögtön észreveszi a mozdulatot, nagyot röffen, s a farát oldalt vetve félreszökik, egyenesen neki egy másiknak, aki gyanútlanul turkál mellette. Az is röffen egyet, s beszökik hirtelen két másik közé. Erre azok is felröffenek, s egy pillanat alatt a fele konda rőfög és szökdösik. Olyan egyformán csinálják, mint a katonák a gyakorlatot.

A kutya most már ugatja, keríti őket, s mire Agusztin odaér, Fodor Ferenc, a kondás lelkesen dolgozik.

— Szervusz, elvtárs, felkeltél?... Várj, rögtön, csak térítsem helyre őket... — kiáltja oda futtában, s nyargal felemelt bottal az egyik koca után, azután egy másik után, majd a harmadikat téríti; végül már a szervező is segít neki, s szaladgálnak hárman hetvenfelé, míg valahogy egy helyre kerítik a kondát. A disznók farral összetömörülve állnak, s apró szemükkel bizalmatlanul lesik, vajon most mi következik.

Az öreg törüli a homlokát, szuszog hangosan, s magában nagyon elégedett.

— Nem lehet bírni velük — mondja.

— Fürgék a nyavalyások. Mi leli őket? — kérdezi lihegve Agusztin.

— Nincsenek egy akaraton — tréfál az öreg. — Tudod, ilyenkorra meggyúl a tejük, s vinnék haza a malacaiknak — magyarázza aztán szakszerűen, s lesi annak az arcát, vajon miért jött ide. — Húj, nye! — kiált a fiatal kocára, amely most csakugyan indulni szeretne haza.

— Kiindultam a gáthoz, s gondoltam, ide is eljövök — mondja Agusztin. — Akarja, hogy magához is bevezessük a hangszórót? ... — kérdi.

Az öreg szaporán pislog, és gondolkozik. Az bizony jó lenne. Hallotta már a híret ...

— Jó volna, csak aztán mibe kerül?

A szervező legyint.

— Öt lejért annyi muzsikát hallgathat havonta, amennyit akar.

Az öreg nem tartja soknak, de azért megkérdi:

— S olcsóbban semmiképpen sem lehet? ... Mondjuk, háromért ...

Agusztin nevet.

— Nem, nem lehet. Semmiképpen sem lehet. Mindenkinek ennyi.

Az öreg bólint:

— Akkor jó. Akkor vezessétek be.

A szervező nézi a kocákat.

— Azért megcsendesedtek — mondja.

Az öreg ijedten pislog oda, aztán kényszeredetten legyint.

— Á! Annyi ideig tart ez náluk, mint gyónás után a vallásos asszonyok jámborsága.

Agusztin nézi az öreg kondás ráncos, széltől kicserzett arcát, és elfutja a sajnálat.

— Terhes munka ez magának, Fodor bácsi. Ha akarja, beszélek az elnökkel, osszuk be könnyebb helyre ...

Az öreg meghökkenve mered rá egy darabig, aztán csak kiugrik belőle az ijedtség:

— Eridj már magadnak, ilyent aztán igazán ne csinálj. Ne kímélj te engem ...

Egészen kétségbe van esve.

A szervező csodálkozva nézi.

— De hiszen a javát akarom... Az előbb is láttam, hogy...

— Mit tudod te, hogy mi van nekem javamra — fortyan fel az öreg.

Agusztin végül is belenyugszik, felírja az öreget a hangszóróbevezetés szempontjából, köszön és elmegy.

Az öreg sokáig nézeget utána.

— Majd megjárám — gondolja szégyenkezve. Aztán eltűnődik: — Különleges egy ember... Hogy megtisztelt, kijött ide hozzám...

Hirtelen nagyon megsajnálja Agusztin elvtársat, hogy olyan sovány.

— Igen, mert annyit kell jöjjön-menjen, hogy mind lejárja magáról a húst. Hiába, sok még a hiba a kollektívában — gondolja. — Sokan még becsapni igyekeznek... Mint én is az imént... — Erre még jobban elszégyelli magát. — Nem szoktuk még meg, hogy az ilyesminek letőtt — próbálja mentetetni a dolgot. Megcsóválja a fejét. Milyen is az ember; még ahhoz sem őszinte, aki a javát akarja... — Bólogat maga elé: — Bizony nem árt az, ha az ember beletekint néha a saját kebelébe is...

A kutya ugat a bokrok felé, s neki hirtelen eszébe villan az öregasszony.

— Szóval ezért bújtál el, Böjdi Bori...

Néz a bokrok felé, s csakugyan bújik ki onnan Bódi Boris, aki öreg özvegyasszony. Úgy formájára még nem is lenne olyan öreg, inkább az arca mutatja az időt, s az is inkább azért, mert száraz, sovány, és tele van keserűséggel.

Keskenyre szorítja az ajkát, szigorúra; úgy jön oda az öreghez.

— Adjon isten! — köszön.

— Neked is, Bori! — fogadja az öreg, s nem állja meg, hogy meg ne kérdezze:

— Forgácsért jöttél, ugye?

Az öregasszonynak arcába ömlik a szégyen. — Rájött ez már, mért járogat ő ide... — Előbb le-

hajtja a fejét, de aztán csak azért is felkapja: Ha rájött, hát rájött, legalább tudja. — Kedveskedni akar, de száraz marad a hangja, s ami még rosszabb, gúnyoros:

— Mi az, jöttek rajtafogni kiedet, hogy lopja-e a napot?

Az öregnek nem tetszik az ilyenfajta beszéd. Viszsa is utasítja:

— Nálunk ez nem szokás.

Az asszony, mivel ellenkezni lehet, minden egyebet felejt, és rögtön elemében van:

— Tudom én, hogy van maguknál: aki dolgozik, mindenki azt taszigálja, a többi pedig lopja a napot. Mindenki ingyen akar normát... Nem való olyannak vagyon, aki elpocsékolja...

Az ember leint:

— Annyit jártál varjak közé, hogy eltanultad a károgaást.

— Mért varjak? Ők is emberek, s azt mondják csak, ami az igazság.

— Ne akard te az ördögöt bemeszelni.

— Mért? Kiedéknél talán rend van?... Semmi sincs a helyén, mindenük szanaszéjjel...

Az öregnek kesernyéssé változik az arca.

— Te sem hagytad anyádban a nyelved.

Az asszony rá sem hallgat, kezdi felsorolni.

— A boronákat kint hagyták a földeken; a sok szekér ótatlan meszet az udvaron, az esőben; a melegágyakat kitakarva és őrizetlen, a drága palántákat mind kikapálták a tyúkok. Azt hiszi kied, nem tudjuk, nem látjuk...

Fodor Ferenc egészen elkomorodik. Annál is inkább, mert bizony ez mind igaz.

— Meddig láttok ti? — veti oda dölyfösen. — Bürröktől a bodzáig. — Hirtelen feldühödik. — S ha olyan rossz nálunk a kollektívben, minek akarsz velem vegyülni?...

Az öregasszony úgy érzi, megállt benne az ütő. Hogy ilyen paraszt legyen valaki! Körömmel szeretne nekimenni, de aztán csak kifut belőle a sírás, és szinte vinnyogva sírja:

— Nem tudok élni, Ferenc! Kinézik a számból az ételt. Rájuk íratam a földet, s már senki vagyok a házban. Teher vagyok nekik, azt vetik, hogy eszem.

Reménytelenül áll már Fodor Ferenc előtt, tele kétségbeeséssel.

Az összehúzott szemmel nézi. Nem szereti, ha valaki sír.

— Huj, nye! — kiált a kocákra, s most teljesen jogtalanul. Azok már helyet turkáltak maguknak egy-egy árnyékosabb helyen, s csendesen hevernek a frissen feltúrt, jó hűvös földön.

Végül is az öregasszonyhoz fordul:

— Na látod, nálunk ilyesmi nincs. Nem létezik. Ennek már letőtt. Aki dolgozik, rendesen megkapja a részit, nem szorul senkire. Nagyon megjavult itt az öregségnek, hidd meg. Tudod mennyi búzám van nekem, még odahaza? Meg tengerim, meg krump-
lim? ... Jó kis életem van nekem, Bori. Gondoltam is, hogy veszek már egy tehenet ...

Az öregasszony rámeredve hallgatja. Arca tele van irigységgel és mohósággal. Szeretné, ha most, ha most rögtön kimondaná ez a vénember, amit ő szeretne, amiért három napja már, hogy idejárogat forgácsért. De mivel erről az semmit sem beszél, legyűri a mohóságot, sóhajt egyet, s fáradtan kérdezi:

— S ez? Ez az Agusztin? Miféle ember? ... Azt mondják, kedvez a románoknak, merthogy ő is az. Fodor Ferenc egészen felháborodik:

— Ez?! ... Ez nekem, Bori, több, mintha fiam lenne. Ez törődik is velem. Most is azért jött, hogy bevezeti nekem a muzsikát. Majd meglátod, micsoda ember ...

Az öregasszonynak szinte könny szökik a szemébe.

Majd meglátod? ... Hiszen akkor jól van, akkor rendben van. Akkor ez az ember számít rá ...

Legszívesebben újra elsírná magát, s éppen ezért egészen zavarban van.

— Na, menjek én is — mötyögi félszegen, de azért nem mozdul, sőt hagyja, hogy az öreg Fodor a kezével is tartóztassa.

— Ne menj még, ráérsz avval a forgáccsal...

Mind lejjebb lapogatja a hátát. Már csak megnézi az ember, hogy mit visz be a házába...

— H... Hű, micsoda leány voltál te, Bori — mondja közben, hogy mondjon is valamit. S már nem is a hátát lapogatja.

Az öregasszony állja egy darabig, de aztán eltaszítja magától.

— Elmenjen, vénember, az kell nekünk csak, hogy lászon meg valaki...

Hirtelen megvillan a szeme, s úgy mondja tovább:

— Nem tudja kied, hogy előbb jön a kézfogó, s csak azután a lábfogó?...

Az öreg is nevet, nem szól semmit, csak nevet. Tetszik neki, hogy azért az öregasszony is nekipirosodott.

Aztán elmegy Bódi Borbála. Rátartian megy, mint aki tudja, hogy valaki nézeget utána. S nem is olyan akárki, hanem akinek hét mázsa búzája van. S most van, amikor alig két hónap van már csak az aratásig.

Szeptember. Az ég selymesen kék, csak a Gyalui hegyek fölött lebeg egy-két fehér felhő. Reggel van még, de már jó meleg. A szél sem fúj semmit, a táj mozdulatlan, csak az emberek serények a határban. A szérún szorgalmasan dűnnyög a cséplőgép, a betonúton mérges darázsként egy motorbicikli. Kolozsvár felől jön, de úgy, mintha ott a szemét vették volna, s most ki akarna szaladni a világból. A szérú mellett azonban letér a főútról, végigporoz egy dűlőúton, s nekivág a Szamosnak. A lónai híd felé tart, s két perc alatt ott is van. A víz szélén fűzfák állanak, a vízben pedig asszonyok. Gömbölyű és fehér térdű asszonyok meg hajlékony lányok. Lónaiak. Sulykolnak, mosnak. A víz is hajlékony meg tiszta és friss; szinte cseng a kavicsok között, mint a pohár.

A motorbiciklista lefékez. Még a nyeregben ül, de egyik lába már a földön. A szemével pedig kétfelé dolgozik. Nézi a vizet is összehúzott szemöldökkel, s a lábakat is titokban. Igyekszik mindent látni, mert nemcsak a természete kíváncsi, hanem a mestersege is az, hogy kíváncsi legyen. Írással foglalkozik.

Az asszonyok, azok nyíltan szemlélik őt, hogy vajon mit akarhat. Végül is egyik, aki harmincon is felül van a valóságban, de a vízben és feltűzött szoknyában huszonötnek se látszik, odakiált neki:

— Idejőjjön itatni, elvtárs!

A többiek nevetnek, a lányok is.

— Nem látod, legeltetni jött, nem itatni... — mondja egy másik. — A szemit — teszi hozzá.

Az asszonyok még jobban nevetnek, a motorbiciklista pedig jobb híján pislog. Ő is mondana valamit szívesen, de nem jut eszébe semmi. Tekergeti hát a fejét: néz erre is, arra is, mint aki most roppant fontos dolgot ügyelget, s nem ér rá holmi asszonyoknak válaszolni. Végül is megmorogtatja hatalmasan a motort, s a selymes sarjún át odahajt a legközelebbi fűzfához. Ott leszáll, megtámasztja a gépet, s kezd lepakolni.

Az asszonyok kíváncsian figyelik.

— Jókorá emberke — állapítja meg valamelyik.

— Nem szálában, széltében — nevet egy magas, még elég fiatal özvegyasszony.

Ez azt jelenti, hogy a motorbiciklista kicsi és kövér.

— Azért te már egy ekkorát is elfogadnál a portádra, ugyi? — szól oda neki a feltűzött szoknyájú menyecske.

Az özvegyasszony nevet egy kicsit, de mindjárt utána sóhajt:

— Hát nekem bajos is — mondja. — A kakas még ki se nyitja a torkát, s már fenn kell legyek... Mégse jut idő semmire.

— De éjjel legalább alhatol — mondja egy idősebb keserűen.

Egy kicsit hallgatnak, aztán a menyecske legyint:

— Na, az ángyó lova se futott el soha az abraktól, sze hány gyereke van...

— Éppen azért — bizonygatja a másik.

Az özvegy dönti el a vitát:

— Arra is szükség van — mondja, de egy kicsit el is pirosodik. Még vissza is szívná, de a menyecske megelőzi:

— Kiáltsd oda, hogy nálad üres az istálló, bekötheti a lovát...

Egy öregasszony, aki eddig szó nélkül, irigykedve hallgatta a dévajkodást, rájuk szól:

— Marhuljatok csak, mer megjárjátok! Mik vatok ti, nézze meg az ember: nem lássátok, hogy vadász...

A menyecske nem hagyja magát:

— S aztán, ha vadász?... Kiedet nem lövi meg, legyen nyugodt!

Erre aztán kacagnak úgy, ahogy csak az asszonyok tudnak maguk között kacagni: hangosan és turbékolva. A víz meg hozza fel a hangot egész a vadászig. Annak a füle eddig is ott volt az asszonyoknál, de most a szeme is ott van. Tudja, hogy rajta kacagnak, de nem bánja. El nem menne innen, még ha csalogatná is valaki. Igaz, úgy készült, hogy éppen csak megnézi a vizet: tiszta-e, aztán délig kimegy a szérűre megfigyelni a munkát, az osztályharcos életet. Most hallja, ezek ott miket mondanak, leveszi hát hamar hátáról a vászontokba dugott, szíjura kötött puskát, s nagy hirtelen az asszonyokra tartja. Azok sikoltoznak. Ő nevetve bontja meg a tokot, s akkor tűnik ki, hogy hiába sikoltoztak. Nem puska van a tokban, hanem halászkészség. Gondolta: úgy estefelé, mikorra már jól megfigyelte a harcos életet, lejön ide ebbe a csendességbe, s halászik egyet.

Összerakja nevetve, felszereli a botot, aztán odamegy az asszonyokhoz.

— Jó napot, asszonyok. Na, ki halt meg?

Azok nevetnek.

— Á, a maga puskája csak a halaknak való — mondja a menyecske.

Egy darabig csend van, csak a lányok vicognak. Az asszonyok hallgatnak szemlesütve, mintha nem is ők lettek volna, akik az előbb pajzánkodtak.

A halász elvtárs érzi a csenden, hogy a puskaügyet nem illik tovább folytatni.

— Mosnak, mosnak? — kérdi, de csak hogy szóljon valamit.

— Drága a szappan, aztán itt jó lágy a víz — világosítja fel az öregasszony. — Kolozsvárról jó, ugyi? — kérdi.

— Onnan. Kicsit halászní — magyarázza a halász.

Vagy hárman lejjebb engedik a feltűzött szoknyát, a többiek szemlesütve mosnak. Újra az öregasszony válaszol:

— Jó az időtöltésből — bólintja. — Az én uram soha nem írt rá — teszi utána, s irigység meg lenézés érződik a hangján.

És csend van sokáig.

A halász látja már, itt ő csak zavarja a munkát, leveti hát a félcipőt, a parton hagyja, bemegy a vízbe, s vagy húsz lépésre tőlük halászni kezd a sugóban. Messzire hajítja a horgot, s nézi mereven a pallókát, hogy van-e húzás.

Ahogy nincs a közelükben, az asszonyokról rögtön lehámlik a merevség, újra feljebb tűrik a szoknyát, s a menyecske odakiált neki:

— Halász elvtárs, mér ott halászik, ahol nem foghat semmit?! . . .

— Hát hol foghatok? — kérdezi vissza.

A menyecske megmondja, hogy hol, de nem lehet érteni; a víz is zúg, el is kacagja a javát; így a halász sohasem tudja meg, hol foghatna ő halat a menyecske tanácsa szerint. Csak annyit lát, hogy az asszonyok bukna fel a vízben a nevetéstől.

Nem szól semmit, inkább beljebb megy halászni. Egy kicsit restelli is már, hogy ittmaradt, ilyen idilli csendességben, helyett, hogy kiment volna a szűrűre munkát és harcot tapasztalni. Ezt úgyse lehetne megírni, még ráfognák, hogy csakugyan vadászni jároga ide, s ha nem is lónai fehérnépre, de hatást keltő színekre . . .

Messzire megy tőlük, s csak félfüllel hallja, hogy hárman már énekelnek:

*A Szamosnak mind a két széle habos,
Közepébe darumadár lecsapott . . .*

Szomorú dal. Ő térden felül áll a vízben, és hallgatja. Aztán csak látja, hogy a pallókája elfut a víz alá . . . Ránt egyet a boton, s szép kis pirosszárnyú süllőt vesz le a horogról. Beteszi a kis hálóba, s többet nem törődik az asszonyokkal. Nincs is rá ideje, mert még fog egyet s azután még kettőt. Úgy látszik, haljárásra akadt, mert úgy szedi össze őket,

mint a szilvát. Az asszonyok nézik csodálkozva, különösen az öregasszony.

— Látod, aki szerencsés... Hazavisz egy jó vacsorát — mondja sóhajtván.

— Halász elvtárs, mit tesz a végire? — kérdez oda jó hangosan a menyecske.

De ő nem törődik velük, el van merülve a hal-fogásba.

Közben az asszonyok felől két bivalyat hajtottak a vízbe, a gazdájuk, egy vastag bajuszú, öregebb-forma ember már jó ideje nézi, hogyan fogja ez a halakat. Minden fogásra megcsóválja a fejét, köp egyet a vízbe, változtat egyet a lába állásán, aztán nézi tovább. Most ő válaszol a menyecskének:

— Megsózza a farkukat, aztán megállnak neki — magyarázza.

— Magát kéne megsózza, hogy fusson el innen az ilyen beszédekkel — vág vissza a menyecske.

Mivel az asszonyok között nagy a képzelőerő, rögtön elképzelik, hogyan futkosna itt akkor ez a vénember, s kacagnak.

— Aki sokat nevet, keveset elmélkedik — bölcselkedik az öreg. — Látszik, asszonyok vattok... — teszi utána.

A halász is hallja a vitát, s tetszik neki.

— Jóízű ember — gondolja.

Egy darabig csend van, halászhatik nyugodtan... De nem sokáig. Látja, hogy a menyecske bevégezte a mosást, derékig levetkezett, s szemérmesen elfordulva tőle, egy a martra tett laborban mosakodik. Beszappanozza magát jó erősen, aztán lemossa. Ezt megcsinálja kétszer is, s mikor megvan vele, s tisztának érzi magát, egy szál szoknyában, de egyébként csupaszon bemegy a nagyobb vízbe, s minden szégyenkezés nélkül fürödni kezd. Az özvegyasszony pár perc múlva utána csinálja.

A halász elvtárs fogja a botot, de csak a keze halászik, a szeme nem.

Az öreg a hídról szemlélődik nagy nyugodtan.

— Jó lennétek rucának — szól le hozzájuk.

Az özvegyasszony felkiált neki:

— Jöjjön le, Mihály bá, mossuk meg a hátát...

— Megmosta már neki a néptanács — nevet a menyecske.

Az öreg hallgat, s mogorván szívja a szivarát, amelyre az imént gyújtott rá.

A két asszony preckelődni kezd, s nagyokat sikítoz. Az öregasszony a parton látja, neki még mennyi sulykolnivalója van, s mérgesen nézi őket.

— Hogy nem restellitek? Más is lát, te!... — kiáltja oda nekik.

A halász ijedten kapja el a szemét. A menyecske azonban bosszankodva rántja meg a vállát.

— Aztán ha lát!... Nincs seb a testemen...

De azért már elmúlik a kedve, kimegy a partra, megtörülközik; patyolatinget meg száraz szoknyát vesz magára, s olyan ügyesen, hogy éppen csak egy villanásnyira látszik ki a teste.

Az özvegyasszony azonban nem jön ki a vízből. Feljebb megy, majdnem a híd alá, s háttal a halásznak beleül a vízbe löcsötölni.

Ekkor az öregember közelebb megy valamicskét, s leszól hozzá:

— Már otthon is kerestelek... Hát akkor ideadod annyiér?... — kérdi, és sürgető a hangja.

Az özvegyé meg ingerült:

— Nem azért neveltem, hogy magának most elprédáljam...

— De neked most kell a pénz... Mástól meg úgyse kapsz — mondja rábeszélő hangon. Egy darabig hallgat, aztán újra leszól:

— Aztán muszáj is eladjad.

Az asszony felkapja a fejét.

— Mér muszáj? Amér maga akarja? Ki maga? Magának már letőtt. Az olyanoknak, mint maga, már nincs szavuk.

Az öreg beleköp a vízbe, egy kicsit hallgat, aztán ezt mondja:

— Hát hogy ki ne tudódjanak a báránybőrök...

Az asszony meghökken, de fel is háborodik.

— De hiszen maga tanétott! Mit gondol, én majd hallgatok?!

— Csak kivel bizonyítod?...

A halász meghökkenve áll a vízben. No lám, ez a jóízű ember!...

A vénember újra leszól:

— Akkor holnap elmegyek érte. Hajnalban...

Az asszony most már sírósan védekezik:

— De tudja jól, hogy bornyút nem szabad; abból baj lehet... az feketézés.

Az ott fenn csak legyint.

— Attól ne félj, azt én elintézem. Beszakadt a hídlás, eltört a lába... Valaki jó velem, el is viszi.

— Az isten verje meg magát! — sírja az özvegy.
— Mondták, ügyeljek. Így fon be mindenkit... a fél falut így fonta be. — Hüppög, de csak halkan, hogy a parton ne hallják. A halászra nem ügyel, az háttal van feléjük s elég messze.

Az öregnek egykedvű az arca, a hangja is az.

— Akkor hajnalba megyünk. Te légy készen — mondja, azzal eljön onnan, lemegy a bivalyokért.

Az özvegy is elindul, kimegy a partra félszegen, s hallgatva öltözködik.

A halász is kijebb húzódik, s figyeli az öreget.
Az a bivalyokat hajigálva, hajtja ki a vízből.

— Híj ki, hogy a kutyák ebédeljenek meg!

A bivalyok kimennek, ő megáll az asszonyokkal beszélgetni. A halász hallja, hogy dicséri a kormányt, a demokráciát.

... — Tavalyelőtt is, akinek kótahátraléka volt, nem elengedték? ... Ez a kormány belátással van... — magyarázza.

Az öregasszony mohón hallgatja.

— Vajon? Csak az idén jó termés volt... — aggodik.

Az öreg vállat von.

— Hát akinek sok van, az csak hadd tolakodjik.

— De maga már beadta! — veti oda a menyecske.

— Nekem muszáj vót. Én megjegyzett ember vagyok. De nektek más — teszi hozzá. — Egyébként

uradnak mondd meg, jön felém egy kicsit. Halom, beteg a bihalatok. Keríthetek rá valakit...

— Hagyja, ne kerítsen. Nem jó a kied kezibe jutni! — mondja vissza gyorsan a menyecske.

Az ember nézi egy darabig, aztán vállat von.

— Menj te a nyavalyába — mondja egykedvűen, s lehet, még mondana egyebet is, de a hídon egy ember jön keresztül, s lekiabál neki:

— A bihalai dűtik el a motrot, Mihály bá!

Csakugyan az egyik bivaly ugyancsak dörzsöli a nyakát a fűzfához, s másik is a fa túlsó oldalához. A gép pedig himbálózik jobbra is meg balra is.

Az öreg elindul kelletlenül, s kiabál a bivalyokra. De a halász is igyekszik ám ki a vízből, csak hogy meztelen talpa meg-megcsúszik a köveken, s sziszegve sántikál, egyensúlyoz kifelé.

Mire odaér, már lent is van a gép a fűzfa tövében, a bivalyok elkergetve, a vénember meg tíz lépésnyire tőle várja, szól-e valamit. Mikor aztán látja, hogy nem szól semmit, s a gépnek sem történt baja, odamegyen mellé.

— Fő, hogy nincs baj. Látom, megvan a vacsora — mutat a halashálóra.

A halásznak kényszeredett a hangja:

— Meg. — S kezdi leszerelni a botot.

Az ott némán figyel.

— Már megy is?

— Igen.

Annak egyszerre csak édesre változik a hangja.

— Nem ad vaj egy halat?

Kér, mint a koldus, a ruhája is épp olyan rongyos, s tartja a tenyerét is.

Ez kiválaszt három kicsi halat, s odaadja neki.

Annak elégedett az arca, s a halakat úgy csupaszon a zsebébe rakja. Aztán nézi tovább, hogy mit csinál a halász.

— Az elvtárs úr, ugyi, kolozsvári? — kérdi.

A halász bólint, hogy igen.

Egy darabig hallgatnak, aztán a bivalyos ember hirtelen suttozni kezd:

— Nem akarna egy kicsi jó bornyúhúst? Vaj tíz kilót? ...

Elhallgat, várja, az mit mond.

A halásznak megrándul a keze, de aztán tovább matat, s egy darabig nem szól. Mikor felemeli a fejét, már nyugodt az arca.

— Hát ha tudnám, hogy biztos ...

A vénember a szemébe néz.

— Hagyja meg a címit, hónap estig beviszik magának ... Tizenkét lejt. Most ad húsz lejt, a többit majd hónap.

A halász előbb zavarban van a pénzért, de aztán kiveszi a húsz lejt, s odaadja. A címét is leírja a noteszbe, a papírt kitépi, s azt is odaadja. Aztán megkérdi:

— Hogy hívják a bácsit?

— Nem bácsi vagyok, hanem lónai — röhög az öreg, s nem mondja meg a nevét. Ehelyett egyebet ajánl:

— Báránbőrt nem akar? Sapkának való. Jó a tél, jól fog ...

— Nem, most nem! — tiltakozik a halász. Attól fél, hogy ez is előlegbe kerül.

Az öreg még egyszer rákacsint bizalmasan, köszön nagy tisztességgel, hogy: Jó napot adjon Isten! — aztán elpályázik a bivalyokkal.

A halász néz utána egy darabig, aztán odamegy hamar a hídhoz. Már csak az öregasszony sulykol ott a vízben, a többiek a kimosott ruhát teregetik a fűre.

— Jóízű ember az öreg — szól oda az öregasszonyhoz, s int a bivalyos ember után.

Az öregasszony megütközve néz rá, aztán csak legyint:

— Az ilyen ember, elvtárs, kevesebb, mint a tudja maga, hogy mi: ez eltűnik, s még a szaga se marad ... — mondja megvetően.

A halász nevet, aztán azt is megkérdi, vajon hogy hívják az öreget.

Az öregasszony megmondja, ő meg visszamegy a fűzfához, s gondosan beírja a noteszébe a bivalyos ember nevét.

Aztán elhatározza, hogy most csakugyan kimegyen a szérűre. De még egyszer végignéz a híd környékén: a fűzfákon, a fodrozó vizen s a lónai asszonyokon.

— Szép kis csendes hely! — gondolja, és megcsóválja a fejét. Utána újra a lónai asszonyokra néz, gondolkozik egy keveset, aztán újra előveszi a noteszt, és ezt is beírja: a menyecskének kék volt a szeme, fekete a haja, és úgy tudott nevetni, mint a gerlemadár.

Augusztus van, reggel, kint vagyok a lónai hídnál. A víz átlátszó tiszta, szinte csörömpöl keresztül a köveken. A halak messzire látnak, és óvatosak. Nem harapnak semmire. Unom is halászni, inkább nézelődöm. Itt mindig akad látnivaló: írónak, férfiúnak egyaránt.

... Két lány s egy menyecske térdig felgyürközve sulykol a vízben... Az úton kapások jönnek, az egyik közülük asszony, a másik kettő már nem az, öregek. A fiatal leszól a hídról:

— Ne moss annyit, Ilona, elázik a lábad... s mivel lépsz fel az ágyra?...

— Majd feltesz az uram.

Aztán ő kérdi:

— Sok van még, te?

— Ha nem jön eső, ma lefogy.

A másik hirtelen ezt mondja:

— Erzsí, vidd el ezt a halász urat is magaddal. Jó lesz ott neked eprészni...

Az rám néz.

— Úgy lehet, csak a meggyet szereti...

— Megeszi ő az epret is, ne félj!

És kacagnak.

A vízből a menyecske most már egyenesen nekem szól:

— Halász úr, menjen szedjen epret!...

— Akkor ki fog halat? — kérdezek vissza.

Ez kell neki.

— Ó! — int a kapás asszony felé. — Megfogja ő, legyen nyugodt!... Ugye Erzsí, te megfogod a halat?...

Az is nevet:

— Inkább itthagynom neked. Fogjátok, sózzátok, hogy meg ne bűdösödjék...

— Gyere már te! — fordul vissza az egyik öreg-asszony. — Még komolynak véli a halász elvtárs, és híretek viszi...

Az anyósa lehet, olyan epés a hangja.

— Dehogy viszem, nénike, értem én a szót — védem a menyét.

Nem kell azt védeni, megfelel hamar.

— Látja, milyen jó ember. Aztán mikor jövök, cserélünk epret halért, jó? Csak várjon itt meg! — mutat a hídra nevetve, s végképp elmegy az anyósa után.

Az ott a vízben, hogy egyedül maradt, most már hallgat és sulykol serényen. Reám se néz, nehogy eszembe jusson folytatni a csintalan beszédet. Most már, hogy magunk között vagyunk, nem illik.

Tudom mi a tisztesség, s feljebb megyek a vízben.

Halászok, de halat nem fogok. Kimegyek a partra. Látom, a hídon egy ember áll, tarisznyával a vállán, bot a hóna alatt, s két kezével messzelátót tart a szeme elé.

Ki lehet, mi lehet? és felmegyek a hídra.

Magas öregember, kissé meg is hajlik bele. Ritka bajuszú, mint a macska. Az arca ráncos, a bőre barna, rászikkadva a csontjára.

Csakugyan messzelátó van nála. Színházi kukker, gyöngyház nyelű, azzal néz ide-oda, szanaszét a határban.

— Mit néz, bácsikám?

Kurtán mondja:

— Hogy nem-e lopnak. Mezőőr vagyok, kérem, a társasé.

— Áhá! — gondolom, s most már én is figyelem a határt kukker nélkül.

De semmiféle tolvajlást nem veszek észre, csak annyit, hogy jó messzi tőlünk asszonyok hajoldosnak. Meg-megvillannak a sarlók, és sárgulnak a széles szalmakalapok. Hátrébb tőlük fehér, kék meg rózsaszín ládákat látok.

— Mik azok a ládák, tessék mondani?

Az öreg megszegi a nyakát.

— Miféle ládák? — s odanéz a kukkerrel, ahova mutatok.

— Nem ládák, elvtárs — mondja. — Gyermekekcsik. Azokba hozzák ki az asszonyok a gyereküket a tarlóra, így nem bántja őket a légy. Nagyon kitanóltak a mostani asszonyok... Halászni jött? — kérdezi. — Ez jó hely. Idejárnak feredni az asszonyok... Azok ott társasok — int az aratók felé.

— Miért kitanultak? — kérdem.

— Hát ezt is hogy kitanólták. Régen kitették a kisdedet a barázdába, szállták a legyek, mind böghetett. Még szülni is ott szültek. Megtörtént bizony. Engem is ott szült anyám, másodszori kapáláskor. Leterítette a kötőjét, megszült, kukoricalevelivel elvágta a köldökömet, bebugyolált, hazavitt, megfürösztött, s csak azután látott maga után.

Legyint.

— A mai asszonyok kényesek, mindjárt szaladnak a doktorhoz, úgy szülnek. Már házat is csináltak, hova szüljenek. — Megcsóválja a fejét. — Mindenbe kitanóltak...

Hallgat jó darabig, s ingatja a fejét, hogy milyennek is a mai asszonyok.

S hogy ezt bizonyítsa, mondani kezdi:

— Török Éva fiatalasszony, az ura, Molnár János, jóvérű férfi. Szeretője is van neki. Tudja az elvtárs, hogy van az: az újat szereti, a régít kedveli. Nem tud leszokni róla. Hát aztán!... A férfi megfordítja a kalapot, s nem történt semmi, nem igaz? Na, ez nem hagyta, ez az Éva. Ő nem tűri. Vagy tisztességes férje legyen, vagy ő otthagyja s hazamegy... — Mii? Hazamész?!... Ezért?! Ilyen semmiért?! Na, nekem ittmaradsz, az anyád ragyo-

góját! — De az, hogy ő nem... Akkor aztán elpántolta. Hát aztán?!... A mi időnkben is így volt, s jó volt. Kézhez kell nevelni az asszonyt... No, de amit az csinált... Összepakolt s elment. Ott hagyta, ott az. Egy hét múlva Molnár János már hívta haza, de nem ment... Nem érdekelisz! Többet nem alázol le! — azt izente. S a baj, hogy neki adnak most igazat. A törvény, a tanács. Elkapassák őket. Persze, hogy kitanóltak... Nálunk már mindenik asszony avval kezdi, ügyeljünk, mert ugye Török Éva is... Rágják, pletykálják, de ellenünk felhasználják... Már még az én feleségem is a múltkor: ha nem becsülöm meg, ő megyen haza. Tudja, elvtárs, gyűlt egy kis pénz tehenre; ő nem akarta. Tehenünk van, vegyünk varrógépet meg állótükröt. Neki is kell legyen valamije, amiről tudja: az az övé. Hogy én csak magamat nézem, őt nem veszem figyelembe. S legyek nyugodt, tartásdíjat kell fizessek majd, mint Molnár János Török Évának.

... — Hová mész te haza, jó asszony? Meghalt apád, anyád. Itt van neked már otthon. Mi a jó istent akarsz állótükröt? Nézni benne magad milyen vén vagy? Tudsz te gépvarrni? Nincs hozzá látásod. Fél óráig dugdosod a cérnát is, hogy beletanálj a töbe... Jaj, akkor ő nekem...

— Miért vén ő? Mért fogom rá, ötvenöt múlt ő még csak.

— Ez igaz, de hány esztendővel múltál, jó asszony — mondtam, s védtem a tehenet.

— S megvette? — kérdem.

Rám néz.

— Mit?

— A tehenet.

Legyint.

— Megvette ő a varrógépet s az állótükröt. Nem értem a szájától a házban — teszi hozzá védekezve.

Megvonja a vállát.

— Nem lehet már velük bírni.

— S régen jobb volt az asszonyokkal? — kérdem.

Lenéz a vízre s hunyorog erősen, tényleg hogy is volt régen az asszonyokkal? ...

— Hát, elvtárs, tisztességtudóak voltak. Mentek a templomba? elől ment az ember, három lépésre csak az asszony. Vendég volt? Ettek az asztalnál? az asszony háttal állva s a fűtő mellett.

— S mi volt ebben a jó? — kérdem.

Az öreg megnéz, miféle értetlen vagyok.

— Ez volt a rend — mondja szigorúan. Hirtelen felkapja a fejét.

— Ott az ilyen Török Évák nem fungálhattak volna. Nem volt ilyen nagy egyformaság.

— Szóval verhették, üthették az asszonyokat? S az volt, amit a férfiak akartak?

Rábólint.

— Igen.

— Nem védte őket senki?

Csökönnyös a hangja.

— Nem.

Feldühödöm.

— S ez jobb volt? ... Jobb volt, ha az asszonynak hallgass volt a neve? Ha az a betyár férfi ráment, s kemény öklével úgy arcul csapta, hogy estig piroslott a helye? Hitestársát, ki neki gyereket szült, főzött, mosott reá, vele dolgozott látástól vakulásig ... hát ez volt a jobb, bácsika?!

Az öreg nem néz rám, hallgat.

— Beszéljen, jobb volt?

Pislog.

— Jó, jó, nem mondom, mert csakugyan — kezdi, de aztán újra elhallgat. Végül megszólal.

— Csakugyan úgy volt. Mi heten voltunk testvérek, anyám kicsi vékony asszony, örökkéig a nyakán rittunk valamiért. Dolgozott, mint a tűz. Soha nem láttam ágyban feküdni, csak egyetlenegyszer. Este elfelejtette megkötni a borjút, s mind kiszopta a tejet. Reggel ezért apám úgy pofonvágtá, hogy csak ledült az ágyra, s délig nem tudott felkelni. Az arcán éppen olyan piros folt volt estig, mint

ahogy maga mondja. Félttem apámtól, kiporolt sokszor, de akkor meg tudtam volna ölni, gyilkolni...

Gondolkozik s bólogat.

— Ez nem volt jó, de akkor úgy volt. Mehetett panaszra az Istenhez, nem vették számba az asszonyokat. Kapáláskor, aratáskor csak fele napszám járt nekik. Az ispán úr, ha akarta, meg is csúfolta őket. A férje meg őt verte el: — Mért hagytad?!... — azt vetette. Az ispánt nem merte megverni, egy-kettőre kitették a szűrét. Az asszonyon töltötte a bosszút.

Gondolkozik, s még hozzáteszi:

— Ezek a mostaniak nem is tudják, mitől szabadtak. Gyermekekcski kell nekik, városi ruha, rádió, de még az öregeknek is állótükör s varrógép. Nincs bennük tisztességtudás. Én helyeslem, mert jól mondja a kormány, a párt, becsüljük meg a nőt, de azért nem szabad hagyni az olyan nagy egyformaságot, hogy a férfi éppenséggel senki se legyen — néz rám eltökélten. — Úgy látszik, az elvtárs még nem próbálta a férji életet — mondja.

Most én hallgatok, s próbálom másfelé terelni a beszédet.

— Hol szerezte ezt a jó messzelátót? — mutatok a kukkerre.

Megnézi büszkén.

— Ezt? Mikor megalakult a társas... Mondtam nekik, kell egy jó mezőőr, én leszek, ha akarják. Mezőőrt akartak, csak nem engem. Fiatal kell, mondták, aki messzire lát. El is ment a kedvem mindentől. Jó kis hivatal, s én elesek tőle. De aztán az asszony kitalálta... Bement Kolozsvárra, az ószerre, s ott megvette ezt... Nem volt mit szóljanak. Ilyen senkinek se vót. Én lettem a mezőőr...

Körülnéz. Hirtelen lehalkítja a hangját, s úgy mondja:

— ...Őszire kollektívát akar a falu, s akkor lesz egy igazi jó hivatal. Örökös. P. Balog András igen ügyes ember, őt akarjuk elnöknek, ő viszi itt a pár-

tot. Ki is próbálta, azt mondta: — Ezzel tényleg jól láthat kied . . .

— A hörcsögöt is meglátom vele, fiam — mondtam. — Aztán most úgy van, akkor is én leszek a mezőőr. Nem egyedül, a kezem alá adnak még két öreget, bojtárnak. Mi mindenkit ismerünk. Látja, ez az asszony hogy kitalálta.

Jókedvében nekiszegzi hamar a messzelátót a vízben sulykoló menyecskének, s lekiált neki:

— Nézzelek jól meg, Ilona, evvel a ruhán is átlátok, te.

Az felpillant rá:

— Menjen kied haza, s tekintse meg vele Vilma nét. Nála törvényesen nézheti s közelről. Itt magának tilos.

Az öreg legénykedve szól vissza:

— Tudod te jól: ami tilos, az fájntos.

A menyecske nem hagyja magát:

— Szép kis őr maga, ha a tilost pártolja.

Az öregnek ez már kényelmetlen:

— Megörzöm én, légy te nyugodt, a törvényt. Jobban minte te, ami rád van bízva . . . — s reám kacsint, ugye jól megmondta.

Egy darabig hallgatunk.

— Mondom én, jó hely ez, kérem. Itt ferednek az asszonyok holdvilágnál — súgja. — Török Éva is itt fürdik. Egy kolozsvári úr megleste, s kiírta az újságba.

— Miféle újságba? — hökkenek meg.

— Egy kolozsvári újságba. Megírta, milyen jó hely ez, híres hely. Úgy jönnek ide a kolozsváriak, mint a rák a májra. Éjszaka halásznak. Az asszonyok kitalálták, miért halásznak ezek éjszaka. Már el is terjedt, melyik asszony jár ide holdvilágnál feredni. Török Éva egy biztos.

Még halkabban súgja.

— Olyan testje vagyon, mint a hab, fehér. Ezért nem megy vissza ő az urához.

Rémülten gondolok a „Csendes hely” című írásomra.

— Szamárság! Nem arról írták azt, bácsikám!...

— Mi azt jobban tudjuk. Az asszonyok kikurkászták.

Elégedetten néz rám, s végül is indul.

— Menjek, nézzek széjjel — mondja hivatalosan.

De aztán visszafordul sebesen, s nagyon lelkes a hangja:

— Hallotta a nyugdíjat?...

Látja, nem értem a dolgot — hozzáteszi diadalmasan:

— Feljött már a parasztságnak is, kérem. Tegnap írta az újság, a párt kiadta parancsba: nyugdíjat kapjon a parasztság, aki kollektivista. Mind belépnek, elvtárs. Nem leszünk már parasztok, mert munkások, akik gyártsák a búzát. Nyugdíjas leszek én is, mint a vasutasok. — Csillog a szeme. — Becsületes dolog, ez elvtárs. — Olyan magabiztosan néz rám, mint egy nem nyugdíjas halandóra. Végül is elmegy, s én ottmaradok egyedül.

A hídra szekér jön fel megrakva dús kalászú búzával. A két ló dobog keresztül a hídon, viszik a termést a szérűre. Hosszú gyeplőszáron vezeti őket egy ember... A magasban fecskék villannak. Augusztus van, ünnep előtt, és zuhog a fény a Szamosra.

1955

Október ellenére szép az idő. Süt a nap, párolognak a harmatos háztetők. Még csak nyolc óra, de a nap s a munkások kitettek már magukért. A hivatalnokok s az altisztek még nem. Ők most fognak munkához. A törvényszéki teremőr is eddig mint felelőtlen magánember biztatott egy verekedésért megidézett legényt, hogy három hétnél többet úgyse kaphat, de hogy a törvényszék órája elüti a nyolcat, rögtön átváltozik teremőrré. Megszigorodnak a vonásai, és ridegen néz a reménytől már éledező legényre. Sőt véget is vet a további éledezésnek:

— ... csak hát a bicska ... az beteszi az ajtót! ... az legkevesebb hat hónap ... — mondja, s mikor a legény kétségbeesetten emlegeti az előbbi három hetet, ránt egyet a vállán: — Itt a paragrafus beszél. Az egyik azt mondja, ittas volt az egyén, lehet enyhíteni; a másik: bicska is volt, hat hónap.

A legény sápadtan megy félre, s ül le a folyosó egyik padjára. A teremőr pedig az ajtóhoz áll, s most már megközelíthetetlen. Be-benéz a terembe, hogy nincs-e már ott a bíróság, aztán dolgozik tovább: áll az ajtó előtt, s cserélgeti a lábait.

Rajta s a legényen kívül még sokan vannak a folyosón. Pereskedő, verekedő meg főleg olyan emberek, akik amit más még el sem veszített, ők már megtalálták. Zsibonganak ugyancsak.

A teremőr nem állhatja, hogy nála nélkül menjen végbe ez a zsibongás. Odakiált nekik:

— Csendben legyünk, emberek!

Az emberek ránéznek, egy pillanatig elhallgatnak, de aztán folytatják tovább, ahol abbahagyták.

Ekkor egy ember odamegyen hozzá. Jó magas öregember, és olyan ráncos az arca, mint a fonnyasztott alma. A szeme azonban eleven, s a szemöldöke nagyon mozgékony. Le-fel szaladgál a homlokán: erre is, arra is, ahogy a ravaszság megkívánja. Az orrával pedig szinte szimatol.

— Kezdik-e hamar? — kérdi, s hunyorog az örre, hogy neki felelhet bátran, el nem árulja senkinek.

A teremőr azonban néz rá szigorúan, és nem felel.

De a magas vénember nem veszi tudomásul ezt a szigorúságot. Pakk cigarettát szed elő a zsebéből, s odakínálja:

Az örnek megrebben a szeme, s pislog vagy kettőt. A szigorúság már eloszlott az arcáról, de még határozatlan. Végül is eldönti a dolgot, s a cigaretta után nyúl.

— Kéne már kezdjék — súgta —, csak újak az ülnökök; ki kell még oktatni őket...

Az öreg csak tartja a pakk cigarettát.

— Vegyen még vagy kettőt, ha elfogy, mit csinál?... Látom, magának innen nem lehet hiányozni.

A teremőr végignéz magán, s bólint, hogy nála nélkül itt csakugyan nem lehet meg a világ, s most már egészen szolgálatkész.

Az öreg közel hajlik hozzá:

— Én mikor kerülök sorra?... D. Nagy György... Be vagyok perelve...

A teremőr buzgón fordul az ajtó felé. Azon lista van kifüggesztve, s a listán nevek. Viszi végig az ujját a sorokon, s böngészi hangosan:

— ...denagy... denagy...

— Nem denagy, mert: dénagy — igazítja helyre erélyesen a vénember. A három cigarettáért most már jogosnak véli, hogy erélyes legyen.

A teremőr is jogosnak találja, és ijedten ismétli:

— Dénagy... dénagy... — s örvend ugyancsak, mikor mindjárt a harmadik sorban megtalálja, hogy: Tóth Erzsébet, kontra D. Nagy György.

— Nem kell sokat várni, elől vannak — mondja megkönnyebbülten. — Milyen ügy?

Az öreg egy kicsi ideig nézi: érdemes-e a bizalomra, aztán azt kérdi:

— Ugye most annak adnak igazat, aki szegény? ... A gazdáknak nem? ...

A teremőr újra pislog. Nem tudja, hova raktározza a vénembert, és zavarban van. De aztán látja, hogy kopott ruhájú erősen, s ezt feleli.

— Népbíróság van.

— Úgy is kell — hagyja helybe, és kenetteljes az arca. Azzal elmegy onnan, vissza egy nyírott bajuszú emberhez, akit a teremőr kedvéért hagyott ott. Méltóságteljesen megyen, mint egy kanmacska. Ritkás bajusza is olyanformán áll, mint egy szerelmes kandúrnak. Látszik rajta, hogy a felperesnek, az összes folyosón levőknek igyekszik imponálni.

— Új ülnököket tanítanak be; a régiekből már kifogytak — magyarázza hangosan.

A felperesék egy ablak mellett állnak, és hárman vannak. Egy már elég idős, szikár és feketeruhás parasztasszony; egy nála alig valamivel fiatalabb férfi; s egy tizenhét éves forma szép egészséges leány. Tisztesen vannak öltözve, mintha nem is törvényszékre, hanem templomba jöttek volna. Az asszony fején keményre vasalt fejkendő, a leány kezében csipkés szélű kiskendő.

Mikor a vénember elmegyen mellettük, az asszony izgatottan fordul feléje, de az oda se néz, csak megy és fontoskodik.

— Most nem nézik, ki vagy, mi vagy, fő, hogy igazad legyen. Ezt szeretem én a demokráciában ... Nyugodtan alhatsz ...

Sokan irigykedve nézik, valakit idegesít is ez a fontoskodás.

— De vígan van, hallja! — szól reá mérgesen.

Az öreg végignézi, és vállat ránt:

— Mer lehetek is, én kérem a vidámság embere vagyok. Nem viték senkinek, nem bajlódom senkivel ...

— Akkor most mért van itt?

Az öreg meghúzza a vállát.

— Ez csak olyan véletlen. Mások nem férnek a bőrükben... Így van-i, te Erzsi? — szól oda csípősen a szikár asszonynak, aki gyűlölködve néz rá, de aztán csak nyel egyet, s inkább elfordul tőle.

A vénember még mondana valamit, de ekkor egy öregasszony jön oda hozzá, egy már elég idős legénnyel. A fia s a felesége. Elsötétedik a szeme, s egyből ingerültté válik a hangja:

— Mondtam, ne gyertek, ugyi! Nem is tudom, mi a fenéért? Megmondtam, maradjatok a szekérnél?! Há én hiába mondok?!...

Az öregasszony valamit motyog, de ő rá se hallgat.

— Most eriggyetek innen. Itt ne lássalak! — Még toppant is a lábával, ahogy a kutyára szokás.

Az öregasszony nem is szól többet, megfordul, s megy ki a folyosóról a legénnyel együtt. Ő meg néz utánuk mérgesen.

A teremőr ebben a pillanatban kinyitja a teremajtót, s be lehet menni.

Be is mennek mind.

Az asztalnál ott ül a bíróság; közbül a bíró, mellette jobbról és balról egy-egy ülnök.

A vénember a nyírott bajuszával beül az első padba. A szikár parasztasszony a másik kettővel egy hátrább lévő padba. Ülnek hangtalanul, és várnak. De itt már nem szükséges sokáig várni. Az első ügynél nem jelennek meg a tanúk, s elhalasztják a tárgyalást. A másodiknál kihallgatnak egy embert, s utána a tárgyalást ugyancsak elhalasztják. Aztán újabb papírokat szed elő a bíró. A szemüvege fölött beléjük olvas, és hangosan kiáltja:

— Tóth Erzsébet, kontra D. Nagy György!

A parasztasszony rögtön feláll a padból, s kelti a lányát, hogy álljon fel az is.

— Ó, istenem! — sóhajtja az, de azért feláll, s enged, hogy tolja anyja kifelé.

A többiek is kimennek, s végül mind az ötön ott állnak a korlát előtt.

A bíró azonban rájuk szól.

— Nem úgy, nem! Csak Tóth Erzsébet maradjon itt. A többiek menjenek ki...

A vénember a más kettővel ki is megy a folyosóra, a leány azonban nem mozdul.

— Ű az én leányom, akirül szó van — magyarázza az asszony.

De a bíró int, hogy csakis Tóth Erzsébet maradhats.

A leány mégse mozdul, csak mikor már az anyja is rászól türelmetlenül:

— Eriggy mán, ha mondják! Majd bójüssz tésis...

A leány aztán megyen kifelé, de igazi anyátlanul. Nem mer semerre se nézni, csak megyen lesütött fejjel.

Bent a teremben egy darabig csend van. Az asszony összeszorított szájjal vár.

— Jöjjön közelébb — int neki a bíró.

Az asszony odaáll az asztal elé, s vár. Úgy összeszorítja a száját, hogy sovány arcán megfeszül a bőr.

A bíró az ülnököknek suttog, s csillog a szemüvege.

— ...Kedves egy történet — mondja. De rögtön utána elkomorodik. — Az ördög tudja, mért nincs ezeknek ügyvédjük!...

Az egyik ülnök lakatos a vásárugyárban, s e számára szokatlan helyen egyelőre nem tudja, hova tegye a két súlyos kezét. Végül óvatosan és egyenként elhelyezi egyiket az asztalra, másikat a térdére. Aztán megkönnyebbülten bólogat a bírónak. A másik ülnök szövőgyári munkásnő. Zavartan és roppant mereven ül, s teszi magát, hogy figyel a bíróra. De aztán csakugyan figyelni kezd... — Hű, a gyalázatos — mondja, és csóválja a fejét.

A bíró végül is az asszonyra néz kíváncsian, aztán megkérdezi csendesesen:

— Maga Tóth Erzsébet?

Az arra van elkészülve, hogy itt lepirongatják, vagy legalábbis rákiáltanak, s hogy itt most szájalni kell, ha azt akarja, hogy igazsága legyen. Zavarka jön hát. Nézi a bírót, s pislog nagyokat.

— Válaszoljon — biztatja a bíró.

— Igen, instálom — mondja ijedten. — Az uram után. Űt Tóth Jánosnak hitták, csak aztán meghótt...

A bíró beleolvas az iratokba, s mondani kezdi:

— Ide hallgasson, Tóth Erzsébet. Maga azt állítja, hogy október tizedikén este D. Nagy György, hatvannyolc éves gazda a csűrjében megerőszakolta a maga leányát. Ezért maga beperelte, és kártérítés címén hat hektár földet követel tőle. Így történt a dolog?...

Az asszony buzgón helyesel.

— Úgy, instálom, ippeg úgy. Nála vót napszámba. Csak ű úgy hazudja, hogy kalákába... Neki most nem szerencsés, hogy napszámosokat fogadjon, aztán úgy mondja, hogy kalákába vagynak. A tengerit törték. Űk is ott voltak... a tanúk... tanúsíthatják...

A bíró bólogat.

— Akkor hát mondja el pontosan, hogyan történt.

Az asszony fészkelődik álltában, cserélgeti a lábát. Aztán beszélni kezd.

— Mondom, instálom, törték a tengerit. Aztán mikor elvigezték a töríst, utána történt...

— Jó, jó, de hogyan történt? — sürgette a bíró.

— Há, hogy ígíretett neki... Aztán mer a lány nem akart, há ráment. Ledűtötte a földre, s úgy...

A bíró bizalmatlanul nézi.

— Ez a száraz vénember a maga erős, fiatal leányát?

De az asszony konokul erősíti:

— Ű. Ez olyan gyámoltalan, aztán a férfiember, kérem, az férfiember. Erőben nincs egyenjogosultság...

A lakatos ülnök elmosolyodik, s hogy ne lássák, lehajtja a fejét...

Az asszony vállat von.

— Egyebet nem mondhatok.

A bíró int neki, hogy befejezte a kihallgatást, s rámutat egy a korláton belül levő padra, hogy oda üljön le. Aztán szól a teremőrnek, hogy hívja be D. Nagy Györgyöt.

Az asszony azonban izgatottan áll. Hát csak ennyi volt az egész? Mötyög-pötyög, végül is megszólal:

— De elvtárs úr, instálom. A hat hektárról is tessék már szólani, mert az jár, ugyi... Tanúsítjuk, hogy megcsúfolta — s most még szikárabb, konokabb az arca.

A bíró azonban int neki, hogy üljön le.

Kénytelen hát leülni.

A vénember pedig odaáll az asztal elé, s szemöldökével majdnem a homloka közepén várja a kérdéseket.

— Maga sem tud románul?

— Tudok én, kérem, mindenféleképpen — húzza ki magát.

— Hogyhogy mindenféleképpen?

— Úgy, hogy nímétül is alássan. A közösöknél szógáltam.

A bíró legyint, hogy erre nem kíváncsi, s magyarul folytatja.

— Tóth Erzsébet azt állítja, hogy maga október tizedikén este a csűrjében megerőszakolta az ő leányát. Mi igaz ebből?

A vénember felháborodott pillantást vet az asszony felé. — Tekintetes bíró úr, megerőszakolta az ü leányát az a fennvaló úristen!

Egypáran elröhögik magukat a teremben, de ő ezzel nem törődik, folytatja tovább:

— Az igaz, hogy idősöcske már a felesígem, persze, hogy bennem is mozog a vér. De azért...

A bíró hirtelen közbevág.

— Hány éves maga?

— Hatvannyóc, alássan. Nyolcvanhétben születtem.

A bíró azon gondolkozik: ő még csak hatvanhárom, s mióta, hogy elmúlt tőle a férfikor... Ezért aztán kissé ingerülten mondja:

— Akkor mi az ördög mozog még magában?

A vénember meghökkenve pislog, áll tétován, végül is megvillan a szeme, s hunyorogva mondja:

— Hát alássan, aki mértékletesen íl, az öregségire sokat megspórol. Tetszik érteni, ugyi?

A teremben újra röhögnek, a bíró azonban ridegen förmed rá:

— Itt ne viccelődjön, jó?!

D. Nagy Györgynek le-fel sétál a szemöldöke. Cserélgeti a lába állását, végül is lehajtja a fejét alázatosan.

— Nem szándékoztam sérteni a tekintetes törvényszéket — mondja.

A bíró bólint, hogy rendben van, aztán faggatja tovább.

— Mondja el pontosan, hogyan történt a dolog.

Nagy Györgyöt nem lehet rajtafogni.

— Nem történt, alássan, semmi. Az ég színevilágán semmi.

— De valami mégiscsak történt.

— Hát annyi igen, ahogy ez az asszony is mondja: kalákába hívtam a lányát, meg a többieket. Egész nap törtük. Este aztán mondom: — ne hagyjuk az udvaron, hordjuk be a csűrbe. Vacsora előtt vót, még pálinkát is adtam nekik . . . Nem szeretem, hogy a napszámos panaszkodjék . . .

Észreveszi, hogy félrement a szóval: az a kormosforma ülnök rögtön odasúg a bírónak, aki bólint is egyet. Végigsimít hát homlokán, s igazít a beszéden:

— Így szokás a kalákásokkal. Aztán én is velük ittam, jókedvem vót, mindig is jókedvem van. Én a vidámság embere vagyok. Aztán mondtam neki ezt, azt. A lánynak . . . Csevegtem véle, mint a fogatlan kutya, úgy játikból . . . Azok ott künn esetleg komolynak véltik . . . De kérem, én tisztességes ember vagyok . . .

A bíró még egyszer megkérdi:

— Szóval tagadja, hogy elkövette volna.

— Á, kérem. Közönséges ráfogás.

A bíró őt is helyreküldi, de mielőtt leülne, még megállítja:

— Mért nem fogadott maga ügyvédet, D. Nagy György?

A vénember féloldalról néz reá.

— Élni se tudok, nemhogy ügyvédet is tartsak ...

— S maga, Tóth Erzsébet?

A parasztasszony feláll, nézi a bírót, és ingerült a hangja.

— Nekem honnan legyík? Tudom én az igazságot ügyvíd nélkül is.

A bíró int, hogy leülhetnek, aztán beszólítja az asszony tanúját. Megkérdezi a nevét, a korát. Az csak nézi a padlót, s úgy válaszol, mint aki drága pénzen vette a szót, s most nem szeretné elpredálni.

— Tegye szívére a kezét, s mondja utánam.

Kocsis Márton megcselekszi, s mondja halkan a bíró után.

— Esküszöm, csak az igazat mondom.

— Akkor hát beszéljen, mit tud a dologról.

Az egy darabig még nézi a padlót, aztán beszélni kezd. De nagyon óvatosan és tapogatózva beszél, mint aki sáron megy keresztül, s nem szeretné, hogy belelépjen.

— Én, kérem, hallottam, hogy bent vagynak a csűrben ... Meg hogy Esztiike sikoltzott, de egyebet nem hallottam.

A szövőmunkás ülnőknő felháborodva szól közbe:

— Ha maga hallotta, mért nem ment megnézni, miért sikoltoz az a leány?

A tanú csodálkozva néz rá:

— De kérem, nem illik az ilyesmibe vegyülni ... Mit tudtam én, hogy csakugyan nem akarja.

— De ha egyszer sikoltzott.

Kocsis Márton felhúzza a vállát.

— Gondoltam, csak tisztességből csinálja ...

Pislogva mered az ülnőknőre; az meg dühösen néz azokra, akik erre is csak nevetnek.

A bíró újra átveszi a szót:

— Menjen, s üljön le maga is ... Hívja be Nagy Jánost — mondja a teremőrnek.

És bejön a nyírott bajuszú ember. Bejön, az asztal elé áll, a bíró pedig megkérdi.

— Mondja csak, Nagy János, rokona maga D. Nagy Györgynek?

Nagy János meg van ijedve, s csak a fejével int, hogy nem.

— Beszéljen, ember! — kiált rá a bíró. — A fejrázást nem tudjuk jegyzőkönyvbe írni!

— Nem, instálom, nem rokonom — nyekereg Nagy János. — Ű D. Nagy, én B. Nagy. Egisz ábécére való Nagy van minálunk — magyarázza.

A bíró őt is megesketi és kihallgatja:

— Mit tud a dologról?

Az félig tátott szájjal hallgat egy darabig, majd nyel egyet. D. Nagy Györgyre pislog, aztán a bíróra.

— Hát, kérem, én tisztességes embernek üsmerem az öreget. Vélem nem bajlódott soha... Hallottam, mondott ezt-azt a lánynak, mer mocskos szájú az öreg, de sikoltozni nem hallottam senkit.

A bíró ül az asztal mellett, s úgy gondolja, most már tisztában van a dologgal. Ez a vénember csakugyan elkövetett valamit. Persze nem éppen erőszakkal, hanem ígért a lánynak fűt-fát, most meg nem akarja megadni. Erre aztán az aszony dühében beperelte. — Lássuk a leányt! — gondolja. Helyreküldi hát a nyírott bajuszút, s behívátja a leányt.

A lány áll az asztal előtt, gyűrögeti a kiskendőjét, és rettenetesen szégyelli magát. Kínlódva néz az anyjára, aki a szempillája alól figyeli a bírót.

— Magát Tóth Eszternek hívják?

A lány nem válaszol, áll lesütött fejjel.

— Feleljen, annak hívják?

— Igen — válaszol végre a leány, de alig hallani a hangját. Aztán újra az anyjára néz, és esdeklő a tekintete.

De az ül mereven, egyenesen, a száját összeszorítja keskenyre, s meg se rebben a szeme.

— Ide hallgasson, Tóth Eszter; a maga édesanyja beperelte D. Nagy Györgyöt, mert azt állítja, hogy

D. Nagy György egyik este magát megerőszakolta a csűrjében. Mi igaz ebből?

A lány áll, arca lángvörös a szégyentől, s nem felel.

A bíró vár egy darabig, aztán újból felteszi a kérdést, de most már szigorúan.

A lány arca egészen eltorzul a szégyentől, kétségbeesetten fordul az anyja felé, nem szól, csak néz rá kinlódva.

Az asszony azonban ül egyenes derékka, az arca, mint a lárva, konokul hideg. A szövőmunkás ülnőknő oda szeretne menni, s megrázni ezt az asszonyt, ha még hibás is a lánya, álljon melléje, hiszen az anyja: a gyermeke. Vagyis együtt szenved a lánnyal. De az a parasztasszony nem. Ül mereven, és hallgat.

A leány már reménytelenül áll, végül is visszafordul a bíróhoz:

— Igaz — mondja ki sóhajtva, aztán leejti a két karját, és szinte felzokog.

— Maga azelőtt leány volt? — kérdi a bíró...

A leány erre már csakugyan felzokog. Hangosan sír, meg-megcsukló hangon.

Az asszony most már fészkelődik a helyén, s úgy ül, hogy minden pillanatban felállhasson. Mikor látja, hogy a lánya mind hangosabb sír, hirtelen fel is áll, és előbbre jön. Édeskés a hangja.

— Tessék mán hagyni. Ez ilyen. Nem lehet belőle kiásni a szót. Az apja is ilyen vót: hallgatag, aztán ilhetetlen.

A bíró hangosan inti le őket.

— Nem magát kérdeztem, maga hallgasson.

— De hát a leányom — erősködik az asszony. — Felelj te, hogy leány voltál... Az hát, persze, hogy leány vót. A vín gonosz aztán megrontotta.

D. Nagy György odakiált neki a padról:

— Locska vagy, mint apád volt. Belém te ne törülj semmit...

A bíró hangosan inti le őket:

— Itt ne veszekedjenek! . . . Feleljen, Tóth Eszter, leány volt, vagy nem volt leány?

Az asszonynak még édeskésebb a hangja:

— Felelj hát, anyámé. Mondd meg a bíró úrnak, hogy leány vótál. Mondjad hát, kedves . . . — És simogatja a leány hátát. Az arca azonban száraz és merev.

— I-igen, a vótam — hüppögi a leány. Aztán még hangosabban sír.

— Menjenek helyre — mondja a bíró.

A lakatos ülnök suttogni kezd a bírónak. Sokáig beszél neki, a bíró bólogat, aztán hozzájuk fordul:

— A tárgyalást most elhalasztom. A leányát pedig orvosi vizsgálat elé utalom. Megértették?! . . .

Az asszony nyugtalanul néz rá egy darabig, aztán csak nagyon gyorsan rábólint, hogy igenis. De ekkor a lány hirtelen kiabálni kezd:

— Nem, idesanyám, azt nem! Tudja jól, hogy azt az egyet nem!

Az anyja csitítani próbálja, s vinné el onnan, hogy menjenek, de a leány kitépi magát a kezéből:

— De megmondtam magának, hogy azt az egyet nem! Értse meg, azt én nem akarom! — kiáltja magánkívül, s a bíróság felé fordul: — Nem igaz, maguk is tudják meg, semmi se igaz!

A bíró összehúzott szemmel, meglepődve nézi: a lakatos ülnök izgatottan magyaráz neki valamit; a szövőmunkás ülnöknő pedig nem ért semmit, de vigasztalni szeretné a lányt.

— Bolond vagy, te bolond vagy! — szidja azt az anyja, s rángatná félre onnan, de az nem hagyja magát. Ömlik a könny a szeméből, s mind csak kiabálja, hogy nem igaz.

A bíró az asszonyra kiált, hogy engedje el a leányt.

— Mi nem igaz? — kérdezi.

— Semmi se igaz! Ű vett rá — mutat az anyjára. — Megegyeztek. A földért. De én azt nem engedhetem, hogy nizzik a testemet! . . .

A teremben mindenki megkövülten hallgat.

Az asszony most már ijedten áll, a kezét tördeli izgalmasában, s hirtelen közbeveti magát: a bíró és a lány közé.

— Szígyenli, instálom. Azért csinál így. Hogy hírbe ne hozzák a falu előtt... Hiszen én csak szeretetből, te!...

A bíró azonban rákiált:

— Álljon félre onnan. Mondja el, Tóth Eszter, bátran, mire vette rá az anyja.

A leánynak kocog a foga, úgy sír.

— Nem tudok semmit!... Ó, ídes jó anyám, mit csináltál vélem! Hát ez a szeretet?! Az igazi szülői szeretet?!... Hogy akkó fődem lesz: meg hogy nem tudja meg senki; hogy akkó Szabó Janihoz is hozzámegetek, mer megengedi... Hát csak a becsületet letaposva lehessenek én boldog?!

A bíró megdöbbenve hallgatja.

Ekkor D. Nagy György, aki eddig összehuttyanva ült a padon, a két borzadozó tanú között, hirtelen elszánja magát, s feláll.

— Tekintetes bíró úr, nem tudom én ezt nízni. Nem kell ide semmi vizsgálat. Bevallom... Megtettem, hát megtettem...

Néz a bíróra féloldaltól, de az izgalomtól már neki is remeg a hangja.

A bíró nézi szúrósan.

— Persze, most bevallja.

A vénember teszi magát, nem hallja, amit a bíró mond.

— Ittas voltam egy kicsit, aztán megtörtént, na...

A lány úgy kapja fel a fejét, mint a szél a levelet:

— Nem igaz, hazudik! Kezet se tett rám, hazudik! Megegyeztek...

A bíró is meg van zavarodva. Egyelőre fogalma sincs, hol a kérdés gyökere. Gondolkozik egy darabig, aztán mondani akar valamit, valami nagyon szigorúat, mikor csak a padok közül a korláton

belülre jön egy öregasszony. A D. Nagy György felesége. Már régebben bejött a terembe, s a legényfiával eddig csak ült a hátulsó padban, de most fürgén és halkán odaáll az asztal elé.

D. Nagy György, mikor meglátja, nem tudja elképzelni, mit akarhat az ottan, s ráförmed:

— Mit keressz te itt?! ... Mondtam, maradj a szekéرنél.

Az öregasszony azonban nem törődik most már vele, hanem beszélni kezd a bírónak. Úgy beszél, mint egy pap, halkán, kenetteljesen.

— Az ú hites felesége vagyok. Tudom én az egészet. Eddig mind hallgattam, de most nem engedhetem, hogy a saját fiát kitudja a vagyonbul! ... Hogy hat hektár földet csak úgy odadobjon az ilyen senkiknek ... Mer ezt akarja. Úgy egyezett ezekkel ...

A vénember szinte megdermedve hallgatja a felesége szavait, csak áll, s nézi az ostoba öregasszonyt, akinek eddig egy szava se volt a házban, aki mukkanni se mert ellene, csak tűrt, tűrt, tűrte, hogy az legyík mindig, amit ű akar, amit ű parancsol ... — Hirtelen a fiára néz, akit szolgának tartott a háznál, s aki most vállba húzott fejfel sunyin ül a padban, s rögtön lesüti a szemét, mikor ő oda tekint. Nézi őket, ezeket az ostobákat, akik meg sem értik, hogy ő mit akar, akiknek csak a föld számít, aztán csak megért mindent. — Há azért jöttek ezek vele mindenáron, s ő meg számba se vette őket; a fia csinálta ezt. Félretesz hát most már minden tettetést, ravaszságot, de csak suttogni tud a haragtól.

— Szóval ezt főzte ki a fiad, ostoba vín dög?! Ezt susmogja neked mán egy éve, ugyi?! Nektek csak a föld számít. Hogy engem börtönbe dugass, ő meg beleüljön a vagyonba. Hogy elfőzzítek, felzabáljátok! ...

A végén már beszélni sem tud a dühtől.

De az öregasszony nem törődik vele, csak beszél, beszél édeskés hangon.

— ...hogy megszabaduljék a listáról, azér... Nyolc hektárral már leveszik róla. Úgy már közepes lenne... Hogy könnyebben tuggyék mozogni. Neki most tizennégy van. Eladni nem lehet, se ajándíkozni: így a törvény ítéli oda...

Az egész terem zúg; a bíró lázasan jegyez, közben elképedve néz a vén kulákra, aki most már úgy tekergeti a fejét, mint a kígyó a tűzön.

— Vín dögje! Kutya vín dögje! — káromkodik mindegyre.

A lány szipog az anyja mellett; a két tanú moccani se mer a padon.

A bíró hirtelen rájuk rivall:

— S maguk meg tudtak erről, ugye?

Azok hallgatnak kicsire húzódva.

— Maga meg miféle anyja? Hogy nem restelli magát?

A szikár parasztasszony ránéz a bíróra, s olyan konokul nézi, hogy a bíróban még jobban felforr a harag.

— Igen, igen, szégyellheti magát!

Az csak nézi, aztán hirtelen megrázza szilajul a fejét, s a merevség egyszerre eltűnik róla.

— Nem szígyellem, bíró úr! Nem szígyellhetem. Én tudom az én viszontagságos ítetemet, s azt is, hogy ki vót ű! — mutat a vénemberre. — Azt én tanúsíthatom.

A bíró mérgesen kiabál:

— Mi az ördögöt akar itt még maga tanúsítani!

— Az ű gonoszságát!

— Miféle gonoszságát?

— Hogy neki nem számít senki, csak ű maga. Isten nyomorultja legyik, nem irgalmaz ű annak se. Nem irgalmazott soha. A mások bűrin ílt mindig. A szegénynek nem volt kanál zsírozója, de ű négy hízót vágott. Ki nem fogyott a pallásáról a szalonna soha, de nyáron adta a kapásoknak a férges almalevest. Hörböltem én is azt náluk eleget... — Szenvedélyesen kiáltja. — Jár nekem az a hat hektár,

megdógoztam én azér, — arra ment rá az én friss derekam!...

Megvonaglik az arca a fájdalomtól s a gyűlölet-től, aztán ezt kiáltja:

— S vélem amit csinált... — Hirtelen felzokog. — Házas ember vót, én meg olyan leányocska, ten-gerit hordtam a csűrjibe napszámra. Ű meg rám jött. Nem akartam. De rám jött. Ledűtött a fődre, s megcsúfolt. Mer engem, igenis, megcsúfolt. Aztán apámat kiverte az udvarából: ha kurva a lánya, ne tőle kírje számon. Velem ez megtörtént, s akkor ne-kem ne járjon az a hat hektár? Az nekem jogos tulajdonom. — Kiugrik belőle a düh. — Vagy most is csak úgy legyík?! Listára van téve, de a fél falu a kezibe van. Ki úgy, hogy eladja neki a bárány-bűrt, ki meg úgy, hogy bornyút vág feketén. Ű aztán azokat mind a kezibe tartja. Muszáj neki a tejet, vaját, gyapjút, bőrt, mindent odaadni, hogy Ű jó drágán elfeketizze. Ha meg rajtafogják, van aki elsimítsa. Az alelnököt is ott tartja a kezibe. A leá-nyomat én csak szeretetből...

Szomorú már a hangja és reménytelen.

— Mindenkinek van egy kis vétke, s Ű azt mind számon tartja... Űket is úgy vette rá — mutat hirtelen a tanúkra.

A bíró azonban már nem figyel rá, végignéz a vén kulákon, s ezt mondja:

— D. Nagy György! Elismeri maga, amit ez az asszony mond?

D. Nagy György összehúzott szemmel nézi a bí-rót. Most már egy cseppet sem alázatos. Csak úgy odalöki a szót:

— Nekem is ílni kell.

Dacosan rántja meg a vállát.

— Mért tettek listára? Engedjik mozogni az em-bert. — A bíró int neki, hogy hallgasson. Aztán feláll:

— D. Nagy György, csalásért, a bíróság félreve-zetéséért eljárást indítok maga ellen. Itt kell ma-radjon — mondja szigorúan.

A vénember egy pillanatra összegörnyed, aztán hirtelen eltorzul az arca, s a feleségére kiált:

— Azér rosszul számítottál, vín dög! Kikerülök én! Lesz még neked coki a neved! — s nagy, horgas ujjával megfenyegeti az öregasszonyt. Aztán többet nem szól, áll az asztal előtt, s várja, hogy a teremőr elvezesse.

Puhán és vastagon hullt a hó. Mintha az emberek s az autók vattában jártak volna; mintha megsüketült volna a világ. Szokatlanul csendes volt az utca, s ebben az utcában volt a kórház.

A kórház egyik szobájában fiatalember feküdt a vaságyon. Aranyérrel operálták, most meg feküdt a hasán, s izzadt a kintől. El-elborította a harag.

Mind arra gondolt, hogy összeszidta őt az orvos: lám, ha nem fürdött rendszeren, ha nem váltott rendszeren fehérneműt... De hát ő volt ennek az oka? Éjjel-nappal a traktoron ült, s hol fürödjék, ha nem volt fürdő... Hiába kérték az igazgatót, nem csináltatott nekik fürdőt. Meg aztán két hétig sem válthatott gatyát az ember. Persze, hogy csupa olaj meg piszok volt mindég a fehérnemű... neki csak az a fontos, hogy száznolcvan százalék, hogy első legyen a gépállomás. Biztos éppen ezért nem lett az első... Udvarolni tud: így édes elvtársam, úgy drága elvtársam, éltraktorista vagy, mennyit keresel, te vagy a legjobb munkaerő... Na, várj csak, kerüljek haza!...

Úgy érezte, eleven parazsat öntöttek a sebére, s valaki állandóan fújja, éleszti, hogy süsse, égesse, marja a testét.

— ...Befűtök én neki, törödni fog a fürdővel meg a tiszta fehérneművel!... Huu, azt a!... szentséges!... Uá, aj!

Sziszegett, fújt, míg valahogy az oldalára fordult. De így se volt jó. Úgy érezte, minden perc egy óra, s minden óra egy nap. Valósággal megkönnyebbült,

mikor valaki kinyitotta az ajtót. Végre valami elvonja a figyelmét...

Az ápolónő jött be, az éjjeli szolgálatos. Bejött, felkattintotta a villanyt, s ránevetett a fiúra. A fiú jólesően nézte. Nemcsak mert elterelte figyelmét a fájdalomról, hanem mert szép volt a lány. Üde, fiatal, s behozta ebbe az orvosságszagtól soha ki nem szellőztethető betegszobába a tél frissességét, egészséges szagát. Karcsú, finomhajlatú lány volt, s úgy tudott nevetni azzal a két nagy szemével.

— Kicsit elkéstem, s féltem, hogy kikapok... Alig tudtam valahogy belógni... — magyarázta, s újra nevetett.

A fiúnak nem tetszett, hogy úgy mondja: belógni, de egyébként nagyon tetszett a lány, s örült, hogy nem kapta őt a hasán fekve. Borzasztóan zavarta, hogy állandóan ilyen férfiatlan állapotban látja ez a lány: mind csak a hasán fekszik, meg hogy milyen testrészén operálták...

— Megmérte a lázát?... Persze nincs is lázmérője... Moziban voltunk, annyit lehetett nevetni... Azért is késtem el. Még szerencse, hogy a fiatal kapus van szolgálatban — súgta a fiúnak. — Mind mereszti rám a szemét... Nem rosszképű, csak olyan bugris. Nagy klampa füle van...

Csevegett, csacsogott, ficserélt, mint egy kis madár, s ő, bár megütközött a szavakon, vele nevetett. De aztán csak ijedten gondolt a saját füleire, vajon azok nem klampák?...

— Nem látta, ki a szolgálatos orvos?...

— Itt volt az előbb, nem tudom a nevét.

— Egy olyan magas, szemüveges?...

— Igen.

— Akkor nincs baj. Ez jópofa, nem mind lármázik... Csak szeret mindenkit tapogatni...

Ezt is úgy mondta, nevetve, halkan. Mint aki valami bizalmas dologba avatja bele ezt a jóképű fiút. Mert ez jól kereshet. Úgy megbecsülik, hogy külön szobát kapott...

A fiú most már kínosan nevetett.

A lány rögtön észrevette, hogy ez ennek nem tetszik; odament hát hozzá az ágy mellé, s a homlokára tette a kezét.

— Na, ne féljen, nem hal meg. Nincs is láza — mondta. — Olyan hideg van. Megfázott a kezem, ugye milyen hideg?

A fiúból rögtön eltűnt minden rossz érzés, csak tartotta a homlokát a lány keze alá nagy áhítattal.

A lány könnyedén végigsimított az arcán, s az ajtó felé indult.

— Hozom a lázmérőt, aztán beszélgetünk — mondta. Lekattintotta a villanyt, s kilépett az ajtón.

A fiú úgy érezte, kettőt ver a szíve egy helyett. Lelkesen gondolt a lányra, s még jobban az ajtó felé fordult. A fájdalom rögtön úgy nyomult beléje, mint egy szurony. Majdnem felkiáltott, de csak összeharapta a fogát, s feküdt olyan mozdulatlanul, mintha be akarta volna csapni a fájdalmat, nehogy az észrevegye, hogy ő még él, létezik. Csak feküdt, és hallgatta a nagyfülű csendet, hogy jön-e már vissza az a kedves, finomhajlású leány.

Bizony nem jött. Eltelt egy jó óra, mikor végre azzal a magas, szemüveges orvossal megjelent.

Megnézték a mellette lévő ágyat — két ágy volt ebben az élmunkások részére fenntartott szobában —, a lány mondott valamit az orvosnak, az megvonta a vállát, s feléje fordult.

— Na, hogy van? ... Négy hét múlva lehet dolgozni — biztatta. — Van még láza? — kérdezte a leánytól.

— Nincs — rázta meg az hamar a fejét...

Azzal kimentek.

Nemsokára két ápoló jött, és hordágyon egy szokatlanul kurta embert hoztak be az ajtón. Öregember volt, nagy lompos bajuszú, sárgás arca tele mély ráncokkal. Csajkosszélű fekete kalap volt a fején, színehagyott kubikoskalap. Csak úgy egy szál ingben hozták be, de ahol az ing véget ért, ott véget ért az ember is. Térden felül mind a két lába le volt vágva. Csak úgy felkapták a hordágy-

ról, s feltették az ágyba, mint egy nagy babát. A kalapot levették a fejéről, letették melléje az éjjeliszekrényre, aztán kimentek. Akkorra már az ápolónő is visszajött.

Eligazította az öregén a takarót, majd a fiú mellé ment.

— A nagyteremben volt ez a vénember, csak nem hagy aludni senkit. Mindig nyög s beszél magában. Át kellett hozzuk ide.

Mentegetőzve tette utána:

— Az orvos mondta, hogy ide hozzák... Maga csak egyedül van, azt mondta.

— Nem baj, dehogyis baj — súgta gyorsan a fiú.
— Csak vártam, hogy maga hamarébb bejön hozzám — csúszott ki a száján önkéntelenül.

A leány mosolygott.

— Nem volt időm... Maga a legjobb betegem... Ez az öreg megbolondít, mindig van vele valami baj. Tizenegy óra, s most kellett őt ide-oda költöztetni...

Egy keveset még állt, aztán még egyszer a fiúra mosolygott, és kiment. A villanyt égve hagyta.

A fiú nézte az ajtót, s szeretne volna, ha az máris kinyílna, s megint visszajönne a lány. Az ajtó azonban csukva maradt, ehelyett a vénember kezdett nyögdösni. Nem nagyon hangosan, de annál kitaratóban és elég szaporán.

Végül is az öreg győzött, mert a fiú szeme ott hagyta az ajtót, s feléje fordult.

A vénember feküdt az ágyon, kérges nagy kezét a mellén nyugtatta, fel-felnyögött, s ilyenkor a lombos nagy bajusza is megrándult.

— Né te, mint nagyapám!... — hökkent meg a fiú. Úgy látta, nagyon hasonlít a nagyapjára, akire ő csak ötéves korából emlékszik, aki nagy, derék és hallgatag természetű ember volt, s aki neki mindig faragott valamit: kicsi szekeret, ezt, azt, s csak akkor adta oda, ha elmondta érte azt a mesét, amiből csak arra emlékszik már, hogy: fityele-fátyele, kicsi madár gyér ide... Akkor halt meg az öreg,

mikor a báró úrék nagy kőistállóját építették. Egy gerendával együtt leesett a tetőről, s azt mondták, megszakadt benne valami.

Újra az öregre nézett, s akkor látta, hogy az sír. Feküdt hanyattán, s nagy könnycseppek gördültek le borostás arcán.

— Mi baj van, atyus? — kérdezte halkan.

Az öreg azonban nem felelt. Feküdt némán, s folytak a könnyei.

— Valami baj van? — kérdezte hangosabban.

A vénember most már feléje fordította a fejét. Ebben a nagy épületben s ebben a még nagyobb ismeretlenségben végre ismerősnek érezte ezt a hangot. Nézte a fiút rejtett, nagy szomorúsággal.

A fiú szégyenkezve hallgatott.

— Fájt? — kérdezte aztán nagy sokára.

Szerette volna valamivel megvigasztalni az öreget, csak aztán arra gondolt hirtelen: mi lenne, ha neki is levágnák mind a két lábát?... Ūristen! Ezen nem lehet, csak iszonyodni... — inkább hallgatott hát.

Az öreg is hallgatott egy darabig, majd újra elkezdett nyögdösni. Végül kezével az éjjeli szekrényen motoszkált.

— Mi kellene? — kérdezte gyorsan a fiú.

— Víz. Egy kis víz. Megfullad az ember a gondjától... Csak egy nyelet, ha volna... Meg aztán szeretnék felülni, ne mint a dög, csak heverjek.

— Kell ott legyék víz... a pohárban... — igyekezett segíteni a fiú. S önkéntelenül is úgy beszélt, mint gyerekkorában, tájszólásban.

De hát nem volt víz, csak az üres pohár. A fiú az ápolónőre gondolt: mért nem tett az vizet az öregnek.

— Várják csak, csengetek neki. Jön az mindjárt... — s megnyomta a csengőt.

De bizony nem jött. Már belefájdult az ujja, úgy nyomta azt a kis csengőt, de a lány nem jött.

Jó darabig hallgattak.

— Engem is operáltak — szólalt meg hirtelen a fiú, de éppen olyan gyorsan el is hallgatott.

— Nem baj, megleszek valahogy — motyogta az öreg, aztán nyögött tovább. — Mintha homok volna a számba... Csak egy nyelet ha volna — nyögte.

A fiú hirtelen gondolt egyet:

— Várják csak, megpróbálom...

És roppant óvatosan, egész testével az ágy széle felé mozdult. Ment is hiba nélkül, míg nem kellett mozgassa a lábát. De mikor le akart volna lépni, olyan fájdalmat érzett, hogy azt gondolta, na, most elesik. S tényleg, inkább esett, mint lelépett a lábára. A fogát összeszorítva állt egy darabig, egész arcát előntötte a verejték. A hátán meg végigborzongott a hideg. Már arra gondolt: visszadől az ágyra, mint egy darab fa, de aztán megrázta a fejét, s állt szétvetett lábbal. Olyan düh fogta el, hogy megcsikorgott a foga. Felvette az üres poharat, s úgy, szétvetett lábbal megindult lassan a vízcsap felé. Eltorzult az arca, de ment. Végre odaért, teleengedte vízzel, aztán óvatosan megfordult, s lassan, nagyon lassan megindult visszafelé. Tüzes kín s parázsló fájdalom kísérte. Egyik kezével felhúzta a vénembert, a másikkal megitatta. A poharat visszatevette az éjjeliszekrényre, aztán odavonszolta magát az ágyhoz, s felfeküdt rá. Úgy érezte, szakad össze a fájdalomtól. — Állj csak meg, igazgató elvtárs!... De ez a lány is!... Hát nincs ennek apja, nem volt neki nagyapja?!... Hát ennyire becsüli az embereket?! — dühödött fel hirtelen. — Pohár vizet se képes odatenni ennek a súlyos beteg vénembernek? Sze emberek vagyunk. Őt meg ezért fizetik...

Az öreg a víztől kissé felfrissülve, de azért roppantul elkeseredve szólt oda neki:

— Csak nem tudok felülni. Fekszem, mint a dög. Az is vagyok én már, egy darab dög.

— Mi történt magával? — kérdezte a fiú, de csak hogy elterelje figyelmét a becsuten fájdalomról.

Az öreg beszélt is. Negyedik napja, hogy levágták a lábát, s végre akadt valaki, aki meghallgassa,

akinek elbeszélje a dolgot. Eddig senki sem beszélt véle.

— ...Az egyiket rég elvesztettem, tizenöt éve. Leütött a fa. Ezt a másikat most, kedves fiam. Csak úgy magától megfeketedett, azt mondják, nem mozgott benne a vér, megdugult az erem. Egyszer megfagyott a lábom, azt mondják, attól maradt. Aztán most egy sincs ...

A fiú arra gondolt, hogy tudja ez a nagyon kedves lány a munkáját ennyire elhanyagolni.

— ...Az élet sűrű háló, fiam. Engem úgy megfogott, hogy nem szabadulhatok ... — magyarázta az öreg.

Kis szünet után folytatta.

— Gondoltam, most már lesz egy kicsi jó is, beléptem a közösbe. Háromszáz almafa meg szilva ... Egy nagy gazdag ügyvédé volt. Szép sima utak, gondozott az egész; csak egy fáról négy mázsa almát szedtünk le az őszön ... Jó kis kutyám van, jól megőriztem véle. Csak láb nélkül már nem lehet. Három fertály normám volt egy napra ... Nem hallgatod, ugyi?

— Dehogynem hallgatom, hallgatom, csak mondja.

Az öregember hirtelen kitört.

— Muszáj beszéljek, fiam, hogy ne mind a lábomra gondoljak! ... Mert mi hasznom lesz ezután? Annyi, hogy nem kell akkora koporsó ...

Elhallgatott, és hallgatott sokáig. Végre lecsillapodott egy kissé.

— Csak segíts felülni egy kicsit. Kösd azt a kendőt az ágy végire, attól fogva felhúzó é én magam ...

És a traktorista fiú szó nélkül kelt fel másodszor is az ágyból, s kintől eltorzult arccal ment oda, kötözte a törülközőt az öregember ágya végéhez, ültette fel az öreget, s adta kezébe a törülköző végét. Aztán visszafeküdt az ágyba, párnájába temette az arcát, s a fogait csikorgatva feküdt a hasán.

— ...Most már elveszitem azt a jó kis helyzetet — beszélt tovább az öreg.

Últ az ágy közepén a törülközőbe fogózkodva, csupa verejték volt az arca, s a kalap a fején. A fiúnak, mikor ránézett, most már az apja jutott az eszébe. Az is, ahogy felült reggel az ágyon, első dolga volt, hogy feltegye a kalapját.

Az öreg csak beszélt tovább.

— ...A tegnap mondta is az elnök... Eljött meglátogatni. Az asszony is itt volt... Azt mondta: ez nem olyan, ha a fogam kihullt, a szemem még megmaradt. Azt mondta, sajnálja, hogy a tavaszon mást kell tegyen a helyembe. De találjak ki valamit, mondta...

A fiú már álmos volt, hogy pilledt le a szeme, de erre odaszólt:

— Magának nyugdíj jár, atyus. Ez benne van az alapszabályban.

Az öreg jó sokáig hallgatott.

— Mondták — szólalt meg kurtán. — Csak én úgy tanoltam, fiam, hogy ne támaszkodj a senki árnyékára, mert elesel; meg hogy a magad kezével vakarózzál, ha azt akarod, hogy ne viszkessen... Nem szoktam én alamizsnára. Inkább lakjon jól vélem a temető.

— De nem úgy van. Az nem alamizsna, az jár magának.

— Csak az jár, fiam, amiért megdolgozol. Hatvanhét esztendő lesz a tavaszon, kedves fiam, de nyolcéves korom óta egy tőt nem adott ingyen nekem soha senki...

S hiába igyekezett meggyőzni a fiút, csökönyösen kitartott amellett, hogy neki nem kell alamizsna.

— Látom én, kedves fiam: a feleségem máris úgy dicséri szemibe az elnököt, mintha most már tőle függne az életünk!... Aki dolgozik, sose kell hálálkodjék... Na látod!... Aki dolgozik, az a legboldogabb ember. Csak én már nem tudok — tette hozzá csendesen. — Hallgatod, fiam? Valakinek el kell mondjam.

— Mondja csak, hallgatom.

— Az esett a legrosszabbul, mikor az elnök azt mondta: ez már így van, tudomásul kell venni, hogy én már nem vagyok. Mer aki nem dolgozik, az annyi, mintha nem is lenne... Aztán megkérdezte: nem adom el a csizmámat, amit előlegosztáskor vettem... Nekem úgys kell most a pénz... Az egyik, igaz, tiszta új, de a másikat már viseltem, mondta, s hogy most már nem lesz rá szükségem... Hát ez esett a legrosszabbul... Nem aluszol?

— Dehogyan aluszk.

— Tudom én, hogy jó ember; jó dolgos ember, jól vezeti a kollektívet is, csak úgy tanolta, amit megfoghatsz, ne ereszd... Lehet, én se csinálnék másképpen... Szűklátásúak vagyunk. Annyi rossz-
szat értünk, hogy megfásodott bennünk a lélek... Aluszol?

— Nem.

— Ne is aludj, mert immár harmadszor kell felkötselek, kedves fiam. Adj egy nyelet vizet, ha nem restelled.

És a fiú nagy fájdalom között, de felkelt harmadszor is, és vizet adott az öregnek.

Csak mikor már visszafeküdt nagy kínlódva, mondott ennyit a vénembernek:

— Közöttünk is van még fásult szívű, atyus.

Aztán dühösen kezdte nyomni a csengőt, hogy keljen csak fel az a lány, és végezze a dolgát.

Az öreg leintette:

— Azt, fiam, hiába várod. Nincs az a szobájában. Máshun vicog az mostan. Annak, fiam, kajtár az eleje. Ott túl sok mindent mondtak róla. Nincs abban érzés... Csak az apját sajnálom — tette hozzá hirtelen. — Tudod, akinek ringyó a lánya, sok veje van annak.

A fiú tele dühvel feküdt.

— ...Ilyen semmi legyék neki egy beteg ember... Az ilyen mindenkire rámosolyog, hogy könnyen éljen, hogy ne kelljen dolgozzon, hogy lehes-

sen elkészni... Az ilyenben tényleg nincsen érzés... Ez a szegény öreg!

Eszébe villant valami:

— Lehetne csinálni egy olyan kicsi kocsit. Maga csak beleülne, s hajtaná a kezével... Láttam én olyant... — mondta.

S egy óra hosszat magyarázta az öregnek, hogy hogyan néz ki egy olyan kézzel hajtott kocsi, s magában arra gondolt, azt a kocsit náluk is megcsinálhatnák a műhelyben.

Reggel aztán, mikor bejött a lány, már rá sem nézett. Írt a hasán fekve, az öregember pedig a virágos fákra gondolt, és szigorú hangon diktálta:

— ...A gyümölcsösi helyemet oda ne ígérd senkinek, elnök. Tudatlak, hogy továbbra is örködni fogok kutyával és kézi biciklivel...

A leány értelmetlenül nézett a fiúra, s nagyon kedvesen megkérdezte, hogy hogyan aludt. Az rá nézett közömbösen, de nem válaszolt; visszafordult, s írta tovább a vénember diktálta levelet.

Teljesen megfagyott már benne a kedves leánnyal való emlékezés.

A nagyfiú ott állt a kislánnyal az iskola udvarán. Szép szál fiú volt és jóképű. A cipője pedig gyönyörűségesen sárga. Olyan szép sárga cipő, hogy az Irisz-telepi gyermekek ötszáz méterről megismerték, hogy jön az instruktor elvtárs... Még a harmadikosok is áhítattal nézték ezeket a cipőket. Gumiból volt a talpuk, de olyan vastag gumiból, hogy az ötödikes Fülöp Jóska egyik szünetben tele hittel vitatta, hogy ezekkel a cipőkkel a fertály legzötyögősebb és legsárosabb utcáit is simán be lehet járni. — Se sáros nem lesz, se nem ráz... — állította.

Szóval nagyon hatáskeltő cipőknek bizonyultak. Csupán két ember volt ellenük. Egyik a mindig szigorú főinstruktor; a másik pedig saját édesapja, aki kőműves.

— ...Jampec dolog ez, elvtárs... Marhaság! Rossz hatással van a gyermekekre is... — mondta a főinstruktor, mikor legelőször meglátta rajta.

Az apja csak a fejét csóválta.

— Miféle kanári-cipők ezek, fiam?!... Ilyent csak az olyanok viselnek, akik belsőleg buták, aztán külsőleg ágálnak... Ötkilós talpak!... Mi akarsz te lenni? Autóbusz?... Igen, mert téged is minden számárságba belevisz! — dünnyögte a feleségének.

— Régimódi az öreg — gondolta a fiú, a főinstruktorra pedig ráfogta magában, hogy irigy. Irigyli, mert neki nincsen; meg hogy nem tud futballozni. Ő ugye csak egyet szól, s minden srác vele megyen

játszani. Egy sem marad fákat hernyózni, kertet ásni. A leányok igen, de azok nem tudnak fára mászni, s még ásni se nagyon... Biztos azért találta ki ezt a sportversenyt is az évzáróra. No, csak kínlódjon nála nélkül...

Nyüzsgött az udvar a gyerekektől. A főinstruktor a tornatanárral igyekezett rendet tartani köztük.

Ő meg állt az iskola udvarán, s büszkén magyarázta a mellette álló leánynak:

— A hatodikosok a legjobb váltófutók. Mint a nyulak... Hátravetik a fülüket, s ereszd!... Én szerveztem meg őket.

A kislány tanítóképzős s ugyancsak instruktor. Csak ő egy másik iskolában. Szívesen sétált ide a fiúval, s nemcsak azért, hogy tanuljon tőle pionírmunkát, hanem mert hát leány: tizenhat éves leány. S mikor sétáljon a fiúkkal, talán hatvan éves korában?... Hallgatta a fiút, bólogatott neki, meg csodálkozott, ahogy a beszéd megkívánta. A fiú ettől még inkább nekibuzdult, s elmondta, hogy ő szervezte meg ezt az egész sportversenyt; ő is javasolta.

— ...Csak most már hagyom, hogy csinálja ő — intett a főinstruktor felé. — Irigy. Félti a kenyerét.

A leány most már csakugyan csodálkozott.

— De ezt nem szabad hagyni! Fel kell vetni a Városi Bizottságnál — mondta felháborodva.

A fiú legyintett.

— Á, füttyölök rá!... Nem érdekel. Hol leszek én ősszel! Akadémiára megyek, a tengerészetre. Konsztancára — világosította fel méltóságteljesen a leányt. — Felfedezőnek — tette utána közömbös hangon.

A lány szinte irigykedve nézett rá.

— Miért nem lehet ilyesmit a lányoknak is — sóhajtott magában. De aztán elrestellte magát. Hiszen ő tanár akar lenni, az a legszebb hivatás — gondolta. Ettől ugyan megnyugodott, de most már még nagyobb tisztelettel nézett a fiúra.

A fiú közben erősen gondolkozott azon, hogy el

kellene vinni a kislányt moziba... — hű, ha vagy egy meglátná a fiúk közül. — Csak nincs elég pénze. Ötven bani hibázik. Igen, mert az öreg so-hase ad. Az anyjától tud csak egy-két lejt kiva-salni.

— Ne féljen, az ilyenek nem sokáig ámíthatják a népet — vigasztalta öntudatosan a leány.

Értetlenül nézett rá. Már el is felejtette, miről volt szó az imént.

— Tessék?... Ó, igen, igen... De semmi. Nem kell vele törődni.

Kényelmetlenül gondolt arra: ez a leány még tényleg felveti a dolgot, s akkor jön a leégés...

Körülnézett, mivel is vonhatná el a figyelmét.

A kisfiú ott állt tőlük nem messzire. Varga Sa-nyinak hívják, hatodikos. Áhítattal figyelte az ins-truktor elvtársat. Csak kár, hogy ott van az a lány is. Igaz, már a tegnap megmondta nekik. — A nőci is itt lesz, nekem kitegyetek magatokért! — Hát ő ki is tesz magáért. Nagyon tiszteli az instruktor elvtársat. Hogy tud futballozni; milyen szép sárga cipője van. S felfedező lesz... Látott egy szovjet filmet, az volt a címe: *Bálnavadászok*. Az neki na-gyon tetszett. Petőfi Sándor egyik versében azt írta: Ha férfi vagy, légy férfi... Hát az instruktor elvtárs ilyen igazi férfi. Nőcije van; s velük mindig viccel. A legfőbb vágya, hogy ő is ilyen igazi férfi legyen. Legyen ilyen szép sárga cipője; tudjon jól futballozni, s ha nem is éppen felfedező, de legalább bálnavadász lehessen.

Állt, és nézte az instruktor elvtársat.

Az instruktor elvtárs észrevette a kisfiút.

— Gyere csak, öregem — intette magához.

Mint egy hűséges kis kamaszkutya gazdája hívá-sára, oly boldogan ment oda.

— Ez szalad a legjobban — dicsérte a nagyfiú a leány előtt.

A fiúcska hálásan pislogott.

— A váltóban fut, az én osztagomban. Kitegye-tek magatokért — intette szigorúan. — Úgy, ahogy mutattam... Hadd lám, hogy csinálod?

Varga Sanyi boldogan nekiiramodott, aztán vissza, s lihegve állt meg előttük.

— Jól van, öregem... Ahogy elkapod a botot, rohanj!... Ahogy mutattam.

És büszkén nézett a lányra.

Varga Sanyika is roppantul büszke volt magára. Így megdicsérték. Estig is itt ülne az instruktor elvtárs mellett, de hát kezdődik a verseny, s neki mennie kell. Félszegül motyogta hát, hogy ő megyen, s indult is buzgón, de tíz lépést sem tett, s az instruktor elvtárs utána szólt:

— Várj csak.

Odament hozzá, s csak úgy halkán, félszájjal kérdezte:

— Nincs ötven banid?

A kisfiú pislogott.

— Csak egy lejesem van... Irkára kaptam. De szívesen.

És buzgón nyúlkaált feneketlen nadrágzsebében és könyökig vájkált benne, mert a boldog izgalomtól, hogy az instruktor elvtárs tőle kért szívességet, egyelőre nem találta az üveggolyók, parittyagumik, spárgák és az egyéb értékek közé rejtőzött egylejest.

Végül is kihalászta, s tele igyekezettel nyújtotta át a négyrétbe hajtogatott papírpénzt.

A nagyfiú átvette, zsebre tette gyorsan, nehogy a lány észrevegye, morgott valamit, hogy köszöni, avval visszafordult. Varga Sanyi pedig trappolt a tornatanár felé.

Aztán megkezdődött a verseny.

A váltót csakugyan a hatodik bé nyerte. Az instruktor elvtárs, aki addig szóttanul nézte, a váltófutásnál nagyon szurkolt.

— ...Bele, fiúk! Gyerünk, öregem!... Gyerünk, Sanyi.

És Varga Sanyi szárnyakat kapott ettől a hangtól. Lobogott a haja, úgy nyargalt keresztül az udvaron, és legelsőnek szaladt a célba.

A hatodik bések boldogan ölelgették. A főinstruktor is kezet fogott vele, de ő alig várta, hogy ide-

jöhessen, az instruktor elvtárshoz. Hadd hallja, az mit mond.

Nagyon megdicsérte:

— Jól van, öregem. Úgy mentél, mint egy Zatópek. Látod, jól megtanítottalak. — De aztán rögtön visszafordult a lányhoz.

— Csakis ők nyerhettek. Én tanítottam őket a váltásra. Az nem mindegy, hogyan váltanak... Ha így kapja el a botot, máris rohanhat — magyarázta, s mutatta is, hogyan kell futás közben elkapni a botot.

A kisleány is hallgatta, s bólogatott lelkesen. Ott állt, és el nem ment volna most már egy világért. Persze valamivel ő is fel szeretne volna hívni magára a figyelmet, kuncogott hát halkán:

— Instruktor elvtárs, instruktor elvtárs. A hetedik bések jól leégtek. Erről az egyről lecsúsztak — magyarázta elégedetten.

Az instruktor ránézett türelmetlenül. Zavarta őt most már ez a gyerek, csak hát az nem vette észre, hogy zavarja. Boldog volt, hogy ott lehetett, s igyekezett mindenképpen kedvére lenni az instruktor-nak.

— Instruktor elvtárs, a főinstruktor elvtárs haragudott, azt mondta, csak lógni tetszik — súgta bizalmasan.

A nagyfiúnak ráncba szaladt a homloka.

— Na, jól van, öregem. Csak most már puccpaszta. Ne komiszkodj itt tovább!

A kisleány még mindig nem értette. A szavakat hallotta ugyan, de az értelmüket nem tudta elhinni. Hiszen az instruktor elvtárs hívta ide. Meg ugye pénzt is szíves volt kérni tőle, s hogy megdicsérte.

— Nem érted, öregem! Pucolj innen! Na, lódulj! — szólt rá még hidegebb hangon az instruktor elvtárs. És nem is amit mondott, hanem ahogy mondta...

Ezt most már meg kellett érteni.

Meg kellett érteni, hogy nem azért hívta oda az instruktor elvtárs, hogy őt dicsérje, hanem saját magát. Hogy dicsekedjék a nőcije előtt, s hogy

pénzt kérjen tőle. Pénzt, amit irkára kapott... Ő meg, ugyi, csak áll itten, s azt hitte, hogy szereti őt az instruktor elvtárs.

Elborította a szégyen. Szeretett volna elszaladni onnan, de mozdulni sem tudott a megalázottságtól, csak hallgatta, hogy az instruktor elvtárs moziba hívta a lányt, s el is indultak. Úgy mentek ki a kapun, hogy az instruktor elvtárs vissza se nézett.

Osszeborult szíve fölött a bánat, s lehajtott fejjel ment vissza pajtásai közé. De nem tudott vigasztalódni. A megnyert érmet is úgy vette át a főinstruktortól, hogy semmi örömet nem érzett.

— Mi az, beteg vagy? Megerőltetted magad, ugye? — nézte meg a főinstruktor. — Na eredj, fiam, haza, s pihend ki magad — mondta.

El is indult. De az úton sem tudott szabadulni bánatos gondolataitól.

— ... Akkor minek hívta oda? S a pénz is. Ő azt irkára kapta. Az ő édesanyja be kell osszon minden kis banit. Azt se mondta, hogy visszaadja vagy valami. Ez tisztára becsapás.

Felszívta az orrát, hogy sírva ne fakadjon, mert ez esett neki a legrosszabbul. Mért csapta be?! — Kár, hogy a főinstruktor elvtárs nem tud futballozni... — sóhajtotta.

Az anyja veszekedve fogadta.

— Hol ültél annyit, kisfiam? Mindjárt egy óra, bezár a kenyeresbolt; mit adok neked s apádnak ebédre? Jön haza mindjárt. Siess, fiam, hamar!...

Kezébe adta a pénzt, a neccet, s ő indult a kenyérért.

Kint járt már a kockaköves Kajántói úton, mikor meglátott egy kutyát. Kajlafülű, kicsi, gazdátlan kamaszkutya volt, olyan piszkosfehér szőrű és sovány. Ült a farkán, egyik első lábát felemelte, s kíváncsian figyelte őt: honnan jön, merre megy. Olyan buta kiskutya volt, amely még mindenkivel bizalmas. Csak egyet intett neki, s esetlen ugrándozásokkal rögtön odafutott hozzája is, s mikor megsimogatta

a fejét, hálásan szökdösött a térdére. Vékony kis farkát egész testével együtt csóválta.

— Hű, de jópofa kis kutya — melegedett meg a szíve. Igaz, piszkos erősen, de egészen jópofa. — Kár, hogy nem viheti haza. Vinné ugyan szívesen, de az anyja vele együtt kidobja a házból.

— Jól van na, jól van — simogatta meg még egyszer, aztán rászólt. — Eridj, barátom — mondta, és trappolt a kenyeresbolt felé.

A kiskutya azonban nem maradt el tőle, trappolt utána.

Megállt.

— Nem érted, hogy menj innen?

A kutya csak állt, s nézett reá.

— Menj, na! Mars! — kiáltott rá haragosan.

A kutya leült a földre, s nézett reá csodálkozva.

— Pucc-paszta, lódulj! — s toppantott szigorúan. Aztán csak elfehéredett. Rémülten gondolt arra, ő most éppen úgy csinálta, mint ahogy az instruktor elvtárs csinált vele. Ez a kiskutya bízott benne, s ő becsapta. — Még elüti vaj egy autó! ... — nézte az utca közepén ülő kutyát. — S mindjárt bezár! — meredt a kenyeresbolt felé. De nem tudott határozni. Kétségbeesve nézte az őt kíváncsian figyelő kutyát. És nemsokára hallotta, hogy a kenyeresboltra dörögve húzzák le a rollót.

Erre már végleg elfacsarodott a szíve.

Egy darabig még állt, aztán csak nekidőlt a deszkapalánknak, s elfakadt sírva.

— ... Én nem tehetek róla ... Én nem is akarok felfedező lenni. Nekem nem kell sárga cipő ... Nem akarok olyan lenni, mint az instruktor elvtárs! ...

És sírt, hogy szakadt meg a szíve.

A kis kamaszkutya odament melléje, és leült egészen közel a lábához.

... Ha ott lettem volna, én is odamegyek hozzá, és megsimogatom a fejét.

A szamosvölgyi útra készen füstölgött az állomáson. Vásár volt aznap, s a fülkék lassan teltek meg a vásárról jövő paraszttal. Átalvetővel, kondérral szálltak fel a füstszagú vagonokba, húzódtak végig a folyosókon, s nagy csörgés-kongás közben rakosgatták fel batyuikat a csomagtartókra. A férfiak rögtön cigarettára gyújtottak, az asszonyok meg jól elterpeszkedtek a padokon, hogy két helyet is elfoglaljanak.

Az egyik fülkében már ötön is ültek. Borostás állú, durva, agyonnyúzott ruhájú, nehézkes férfiak. Kint jó melegen süttött a tavaszi nap, betűzött a széles ablakon, s barátságossá tette a különben poros, rossz szagú fülkét.

A parasztlak azonban barátságtalanul ültek a helyükön, s aggodalmasan pislogtak a folyosón járkálókra, nehogy bejöjjön még valaki, hogy ők összebb kelljen szoruljanak.

Pedig bejött. Egy ötven év körüli nagy szőke bajuszú parasztember jött a fülkébe. Ráncos arcú, de még barnapiros ember.

Vannak, akik akárhová mennek, az élet örömét viszik magukkal. Körüllengi őket a jókedv, felfrissül tőlük az élet. Ilyenfajta volt ez az ember is.

Bejött, köszönt hangosan, s leült az ablak mellé. De fel is állt hamar, s leengedte az ablakot.

— Süt a drága nap — magyarázta vidáman.

A parasztlak a nyakukat nyújtogatták, mint a tyúkok, ha veszélyt sejtene.

A folyosón egy idős paraszasszony állt meg kondérjaival. Irigykedve nézte, mennyien ülnek már a fülkében, aztán indult volna tovább, de a szőke bajuszú odaintett neki.

— Van itt még hely ... Ide né, mellém, hadd fiatalodjam.

Az asszony bejött, felrakosgatta kondérjait, batyuját, aztán leült magába húzódva, szótlanul. De a szőke bajuszú ember nem hagyta némán ülni.

— Most mi ketten itt úgy ülünk, mintha összevesztünk volna — mondta nevetve.

Az asszony azonban nem nevetett. Jóhúsban lévő asszony volt ugyan, nagy, fekete szemű, de petyhüdt volt az arca, és betegesen sárga. A hangja visszautasító:

— Nem muszáj nekem mindenkivel beszélgetni.

Az ember kissé meghökkent.

— Tudom én, hogy nem muszáj, csak hát szokás. Nem ülhetünk kuka módra — mondta. Aztán elfordult az asszonytól, s a többieknek kezdett beszélni.

— Egy jó kis tehenet szeretnék ... Megnéztem, hogy jár az ára ... A jövő héten veszek is ...

Senki se szólt rá semmit.

Pakk cigarettát vett elő, rágyújtott, aztán a szemben ülő felé nyújtotta.

— Gyújtson rá — kínálta.

Az nagy igyekezettel kaparászott ki bütykös ujjaival egy cigarettát. A többiek meg fészkelődni kezdtek. Egy nagyon borostás állú ember megköszöörülte a torkát.

— Khmm ... Hát, jó a jó tehén — mondta, s a pakk cigarettára pislogott.

A szőke bajuszú észrevette, s megkínálta őt is; azután még két embert.

Füstölt az egész fülke, s beszélgettek a vetésről.

— Mi már pontot tettünk rá — mondta a szőke bajuszú. — El van boronálva, sima, mint az asztal ... Az ősszel is nálunk volt kész leghamarább minden ...

S a továbbiak során is mind csak úgy mondta, hogy: mi, meg hogy: nálunk.

A többiek lassan rájöttek, miért mondja. Akkor aztán még jobban megnézték. A csizmáját, ahogy magabiztosan előrevetette, a cseppet sem kopott fehér harisnyáját, a sötétkék ujjasát. Sál is volt a nyakában, szürke sál, s a báránybőr sapkája is új volt, fényes és apró szőrű. De a kedve volt a legfényesebb. Hangosan, határozottan beszélt, mint aki nek nincsen semmi titkolnivalója.

— ... Olyan tehenünk is van már, hogy napjában megadja a huszonnégy litret... Mint az óra, egy fejésre nyolcat... Persze kapja a moslékot...

Később megkérdezte tőlük:

— Maguk kaciaik, ugyi?... Jártam Kacán. Én gezsei vagyok, csak aztán elkerültem onnan Barára. Oda házasodtam. Gezsén már senkim sincs. Legfeljebb az elhagyott szeretőm. — Nevetett kurtán. — Szép kis szeretőm vót ott nekem. Lackó Annus... Sötét szeme volt, mint az éccaka...

A mellette ülő asszony, aki eddig összehúzódva ült, most megmozdult, s a szőke bajuszú emberre nézett. S egyre izgatottabbá vált. Már-már szólani akart, de aztán a száját még jobban összeszorította, s ült némán. Oldalról azért egyre az embert leste. Nézte, milyen jó erőben van, milyen módosnak látszik, s főleg milyen jó a kedve. Lassan egészen belekeseredett. Egy darabig még küszködött magával, végül is megvonaglott az ajka, s kibuggyant belőle a kérdés:

— Aztán mér hagyta ott?

Támadó és éles volt a hangja.

Az ember, aki már másegyéről beszélt, megütődve nézett rá.

— Mit?

— Azt a gezsei lányt.

— A gezsei lányt? — vállat vont. — Nem találunk. Ő másmilyen volt, én megint másmilyen...

Elgondolkozva nézett maga elé.

— ... Nem tudott élni. Mindenkitől sajnált mindent. Még saját magától is... A ládába kell tenni, nem a hasba, majd engem is megtanét gyűjteni... Mindig ilyesmiket duruzsolt.

Felkapta a fejét.

— Egyszer táncban egy liter bort rendeltem a cimboráknak. Lemocskolt, hogy préda vagyok, meg minden . . . Gondoltam, állj meg, jó leány, nem akarok én egész életemben bőjtölni . . . Otthagytam.

— Ezért?

— Ezért. Elmentem Barára szolgálni.

Csend volt egy darabig, az asszony hallgatott, az ember is eltűnődött, egyszer aztán hozzája fordult:

— Talán maga is gezei?

Az asszony tétován babrálta a kendőjét, aztán hirtelen szembefordult vele.

— Hát nem ismer meg? — kérdezte kihívóan.

Az ember fürkészve nézte az arcát, majd lassan megcsóválta a fejét.

— Nem.

Az asszonynak izgalmában újra megrándult az ajka. Hirtelen kikötötte a kendőt.

— Így se?

Az ember újra csak a fejét csóválta.

— Nem. Így se.

Az asszony belepirult a szégyenbe. Érdesen mondta:

— Annus vagyok . . . Lackó Anna.

Az ember erre már csak motyogni tudott:

— Annus! . . . Lackó Annus?! . . . Hát te csakugyan elváltoztál.

Annak a szégyentől s az irigységtől sértővé vált a hangja.

— Kied is megvénült, legyen nyugodt. Látom, már a szemivel se lát . . .

Az ember végignézte alaposan. — Na te aztán . . . — mondta. Aztán csak megvidámodott:

— De látom, tézis inkább a hasadba gyűjtöttél, nem a lábába. Igaz, anyád is kövér vót ilyen korában, pedig mindig csak hosszú leveken élt . . . Tudják, milyen egy sugár leány vót ez az Annus? — fordult a többiekhez. — Nahát! . . . — s a fejét csóválva csodálkozott azon, hogy hogy meghízott ez a Lackó Annus.

— Hallom, férjhez mentél Boros Ferihez, s hogy nem lett gyereked . . .

— Nem adott isten — pirult el újra az asszony.

— Nem volt jó szomszédod — nevetett az ember.

Egy cukorkaárus jött végig a folyosón. A szőke bajuszú beintette, s celofánba csomagolt savanyúcukrot vett tőle. Tíz szem volt benne, jó nagy szemek.

Az asszony meg csak nézte, hogy veszi elő a bukszáját, s fizeti ki a cukorkát. Jó csomó pénz volt a bukszában.

Úgy elkeseredett a szíve, hogy még keskenyebbre szorult a szája.

Az ember kibontotta a cukorkát, s odakínálta.

— Vegyél, Annus, hadd édesedjen az élet.

Vett is az asszony mérgesen és hamar. — Legalább ennyi legyen az övé ebből az emberből . . . — Rögtön a szájába is tette a cukorkát, aztán szörnyülködve nézte, hogy az végigkínálja az egész fülkét.

Egyik fiatalabb paraszt arra gondolt, ő is veszen a leánykájának ilyen cukrot; de most, hogy ez az ember az övét elkínálta, hát végleg letett a szándékáról. Még elkívánnák, hogy ő is megkínálja őket. Inkább hát azt dugta el suttyomban, amit attól kapott.

A szőke bajuszúnak megmaradt négy cukra. Egyet befalt — hármát meg visszacsomagolt a celofánba, s fogta a kezében. Az asszony csak nézte, s epés lett az arca.

— Látom, maga most is csak úgy, mint akkor . . . Gyerünk, mindenkinek — mondta halkan, hogy azok ne hallják.

Az ember elkomorodott, aztán vállat rántott:

— Te meg látom, csak külsőleg változtál. Szegény urad nem sokáig él, ha meg nem etted eddig . . .

Az asszony irigyen nézte.

— Könnyű magának.

— Igen, ahol nehéz, ott leteszem.

Hirtelen feldühödött.

— Mindig evvel jösztek, hogy nekem könnyű. Mindig is evvel jöttetek . . . Miért volt nekem könny-

nyebb? Éppen úgy túrtam az orrommal én is, mint ti. Meggörbült az ujjam a sok munkától.

Felemelte súlyos, eres kezét s megnézte.

— Ez dolgozott annyit, mint akárkié, ne félj! — mondta.

A többiek is önkéntelenül mind a maguk kérges tenyerükre s meggörbült ujjaikra néztek.

A szőke bajszúnak újra vidám lett a hangja, s egy kissé hetyke:

— Most már könnyű, nem mondom. De nektek is a lehet... Jó kis kollektívánk van nekünk, első a rajonban. A legjobb földek. Háromszáz hektár...

Az asszony arca elszürkült. Náluk is a kollektíváé a legjobb földek.

— Csak az olyan senkik, azok vannak ott...

Az ember felhördült.

— Olyanok, mint én, ugyi?... Kellett vóna neked az olyan senki!...

Az asszony most már mart, mint a kígyó:

— Akik csak prédálnak. Mindent elprédálnak...

Az ember erre lecsendesedett.

— Negyven pár ökrünk van, Annus... Húsz fejőstehenünk...

— Majd nem lesz... Nem értenek semmihez...

— Százhusz fajkocánk. Tavaly még egy se volt. Számítsd ki, hány malacunk lesz őszire...

— Kint hagyják az ekéket a földeken, az esőben... A kukorica novemberben szedetlen...

— Nálunk ilyesmi nincs. Huszonnyolc mázsa búzát vittem haza osztáskor harmadmagammal, Annus... Most tehenet veszek...

Az asszony erre már nem tudott felelni. — Huszonnyolc mázsa búza egy esztendőben... Gyűlölködve nézte az embert, aki olyan nyugodt, aki őtet csak úgy otthagyt a leánykorában, akinek mindig ilyen könnyű volt az élete, s nem olyan gyötrelmesen nehéz, mint az övé.

Már csak ült összeszorított szájjal, némán.

A többiek is hallgattak. Az egyik végignézte magán az elnyűtt darócot, s nagyon elkedvetlenedett. — Huszonnyolc mázsa búza, rettentően sok az —

gondolta. Az jutott eszébe, ők ötön vannak, akik meg tudják fogni a munkát. Az hány mázsa lehetne? Belesápadt a gondolatba.

Ekkor egy legény ütötte be fejét az ajtón.

— Mióta keresem, András bá. Jöjjön át hozzánk, van ott még hely — mondta.

A szőke bajuszú ember fel is állt.

— Együtt vagyunk — magyarázta ezeknek.

Az ajtóból még visszafordult.

— Azért ne haragudj te énrám — szólt oda az asszonynak. — Jó, hogy legalább még egyszer találkoztunk. Nesze, neked adom — mondta, s a celofánba csavart három szem cukorkát odanyújtotta neki.

Az asszony szeme még jobban elsötétült, s rándult a keze, hogy szembecsapja vele, de végül meghunyászkodva mégiscsak elvette. S a vonat már rég elindult, ő csak ült a helyén, s szigorúra húzott szájjal szorította a markában azt a celofánba csavart három szem cukorkát.

(Tanulságos mese egyes néptanácsai elnökök számára)

Az a história akkor történt, mikor a sas leváltotta a karvalyt az erdei tanács elnöki tisztségéről, s a fiatal kányát nevezte ki helyette.

A kakukk, aki addig szerényen élő és fészken ülő madár volt, elmélkedni kezdett:

— Lám csak, az élelmések máris igyekeznek jó helyet biztosítani maguknak az új elnök környezetében. A verebek közül sokan beköltöztek az erdőből a városba, s munka nélkül akarnak megélni. A bagoly kinevezte magát tudósnak, holott annyi esze sincs, hogy ne éjszaka vakoskodjék élelem után, hanem nappal. A mátyásmadár megtagadta a múltját, s kinevezte magát szajkónak . . . Nekem is tennem kell hát valamit, ha nem akarok örökké ilyen szürke életet élni s míg a világ, szőrös hernyókat enni.

Így töprengett, elmélkedett magában, aztán csak gondolt egyet, felkerekedett, s meg sem állt a legmagasabb tölgyfáig, ahol a kánya fészkel.

A fiatal kánya bátor, igazságos, de fiatal lévén, tapasztalatlan és túl büszke madár volt. Jólesett neki, hogy a gyámoltalan hernyónyelő fölé őt tette meg a sas elnöknek. El is határozta, nagyon igazságosan fogja az ügyeket intézni.

Kegyesen fogadta hát a kakukkot.

— Ki vagy, polgártárs?

A kakukk alázatosan hajolt meg előtte, és sutogni kezdett:

— Kedves, szeretett elnökünk! Jöttem feldolgozni a cinegét, aki még mindig a karvaly híve, az ő érdekeit szolgálja.

A kánya gyanakodva hallgatta.

— Mivel bizonyítod?

A kakukk még közelebb hajolt hozzá.

— Nézd meg. Én is szürke vagyok, mint te, vagyis hozzád hasonló, sőt, szegről-végre rokonod. Hiszen a te ángyod ángya az én ángyom ángyának az ángya, nekem tehát hihetsz.

A kánya bólogatott.

— Igen, így már rendben volna a dolog. No de mit tanácsolsz, mit tegyek?

A kakukk bizalmasan súgta:

— Csapd el a cinegét, és add nekem a hivatalát.

A kánya nem sokat gondolkozott, elcsapta a cinegét, s kinevezte a kakukkot cinegének.

A kakukk hazarepült, befestette magát cinegének, és büszkén foglalta el új, felelősségteljes hivatalát.

Csak hát hiába festette be magát cinegének, ha a csőre és a lába kakukk maradt. A vékonyabb ágakon nem tudott megkapaszkodni, a csőre pedig nem volt alkalmas aprócska hernyók és hernyótojások összeszedésére. Titokban továbbra is szőrös hernyókat zabált, s egyáltalán nem törődött a gyümölcsfákkal. Alig múlt el egy-két hónap, s a kánya felrendelte magához.

— Baj van, rokon — fogadta dühösen. — Mérhetetlen károkat okoztál a gyümölcsösben.

A kakukk öntudatosan védekezett.

— Szeretett elnököm, tudd meg, engem ott mindenki elszabotált: a fák, az ágak, a hernyók...

A kánya gyanakodva pislogott.

— Most mi az ördögöt csináljak veled? — kérdezte bosszúsan.

A kakukk alázatosan hallgatott, végül is ezt mondta.

— Hát tedd vissza a cinegét a gyümölcsösbe, engem pedig nevez ki az erdőbe harkálynak. Nem ma-

gamért tanácsolom ezt, hanem térted. Hiszen beláthatod, te, az elnök, nem maradhatsz szégyenben. Hiszen érdemtelenül nem nevezhetéd ki cinegének. Rád foghatnák, hogy te vagy az oka a gyümölcsösi károknak . . .

A kánya komoran gondolkozott, s végül is belátta: igaza van a kakukknak, ő mint elnök nem maradhat szégyenben. Felmentette hát a kakukkot a cinegehivatal éléről, s kinevezte harkálynak.

A kakukk most tarka harkálynak festette ki magát, gyűlést hívott össze, s közölte mindenkivel, hogy átvette a harkály hivatalát.

Igen ám, csak hogy hiába volt harkály tolla, ha a csőre és a karma megmaradt kakukknak. Nem tudott kúszni a fa törzsén s harkály módra kopácsolni. Vagyis nem tudta a hivatalát betölteni. Újra csak szőrös hernyókra fanyalodott, s alig telt el pár hónap, újra hívatta a kánya.

— Semmi rokon! — vijjogta, mikor hajlongani kezdett előtte a kakukk. — Az egész erdőt tönkretetted, s most már csakugyan nem csaphatlak el anélkül, hogy én magam is bele ne keveredjem. Mit csináljak veled?

A kakukk nem mert szólni egy darabig, de végül is a torkát köszörülte.

— Khm, khm! . . . Elszabotáltak azok az izék . . . De tudod mit, kedves elnök, ne tégy te engem többé a fák közé, hanem inkább ki a szabadba, a széles határba; hadd legyek pacsirta, a természet nagy művésze. Nevezd ki pacsirtának.

A kánya haragosan nézte sokáig, végül mégiscsak bólintott ingerülten.

— Jó, legyél pacsirta, de nekem ott megbecsüld magad! — fenyegette meg keményen, s útjára bocsátotta.

Azzal felült a tölgyfa legtetejére, s megnyugodva szunyókálni kezdett.

De alig szunyókált valamennyit itt, mikor csak hallja, valaki panaszkodik mellette. Kinyitja a szemét, hát uramfia, kit lát — a kakukkot. De valami

síralmas állapotban. Be volt ugyan festve mezei pacsirtának, de sáros a tolla, a festék félig leázva, a fél lábára meg bicegett.

— Hát veled mi van? — kérdezte a kánya.

— Kiröhögtek, megaláztak, sárral dobáltak!... Rám fogták, hogy nincs is hangom, pedig ide hallgass... — mondta, s kezdett kakukkolni.

A kánya egy darabig lesütött fejével hallgatta, aztán vállat vont zavartan.

— Hát csakugyan... izé... hogy is mondjam: nem éppen pacsirtái hang, de lehet, hogy én sem értek hozzá. Hm, hm. Most mitévő legyek?

A kakukk elkeseredve hallgatott sokáig, aztán csak nagyon elgondolkozott.

— Kedves elnök, mondanék valamit...

— Mondjad, rokon, mondjad — biztatta a kánya.

A kakukk folytatta:

— Jó elnök vagy, nagy elnök vagy, hatalmas elnök vagy és igazságos. De ugye még fiatal, tapasztalatlan, szükséged volna higgadtságra, bölcsességre, s most különösképpen szükséged lenne, hiszen most már mindenki haragszik rád, s csakis bennem bíz-hatsz, aki rokonod vagyok... S ugye, nehogy a sas is megtudja a dolgot...

A kánya kényelmetlenül hallgatott, s komoran nézett maga elé.

— ... Ezért hát — folytatta a kakukk — nevezd ki engem, tapasztalt idős madarat elnöknek. Mindent eligazítanék, te lennél a díszelnök, én pedig, ugye, aki gyakorlatilag...

Tovább nem tudta folytatni.

A kánya tele dühvel vijjogta el magát.

— Szóval te engemet akarsz most már kitűrni? Hát csak mars vissza kakukknak! — s úgy meglegyintette a szárnyával, hogy a kakukk rémülten szédelgett el onnan.

A kánya dühösen meredt utána. Aztán meg szégyenkezve gondolt arra: lám csak, mire ment, ha hitt a csalfa kakukki szónak. Most aztán tarthat önbírá-

latot a cinegék, a pacsirták s a más madarak előtt, ha azt akarja, hogy le ne váltsa őt a sas az elnöki tisztségről.

A kakukk azonban mindebből nem okult semmit. Nem akart belenyugodni abba, hogy ő kakukk maradjon. Otthagyta fészket, otthonát, mert arra gondolt: ha ő már kakukként kell is meghaljon, de legalább a fiai ne maradjanak kakukkok. Ezért aztán tavasszal belopdosta titokban a tojásait a cinege, a pacsirta s más madarak fészkébe. Azóta minden kakukk ezt cselekszi.

Így lett hát a kakukkból kakukk.

Tóth Zsiga macskája

Április van, és jó meleg. A városi kertek megszépültek: kövéredik bennük a zöldhagyma, s a cseresznyefák ágai rakva vannak virággal. Fűben és fában egyaránt működik a tavasz.

Csak két emberben működik egyéb. Jönnek lefelé az utcán, s nem a tavasszal, csak magukkal törődnek. Egyikük asszony, a másik férfiú. Falusiak. Tóth Zsiga meg a felesége. Az asszony karján kosár tojás, a férfi ölében bárány. Válogatott tojás és válogatott bárány.

Beszélgetnek.

De inkább a férfi beszél. Röviden, kurtán, mint katonaságnál a nagyobbbrangú:

— ... Bémész hozzá, odaadod a tojásokat, és megmondod, van bárány is. Meg hogy hozol csirkét, vaját ...

— Sok az, Zsiga ...

A férfi mint aki nem is hallja:

— ... szóljon az urának, járjon közre ... Mondjad, nincs földünk, ebből élünk, ne tegyenek ki; s hogy két párat is hozol ...

Az asszony újra sóhajts.

— Nekem ne sóhajts, nyeld le! A ház csupaszon, istálló kell, kerítés. Cipeljem gyalog?! Vagy a más szekeren?! Így a vonat ingyen, s ez a legfontosabb. Jegy nélkül nem megy ...

Még szigorúbban teszi utána:

— Ígérj csak! ...

Az asszony nyel egyet, s nem mer többet sóhajtani.

Hallgatva mennek tovább, mindegyik a maga gondjával.

Az asszony, hogy annyi tojást oda kell prédáljon. Február óta gyűjti, jó áron eladhatná, s most oda kell adja ingyen. Sajnálja a bárányt is, de sajnálja a csirkét, a vaját s a tejfelt is. S mi lesz, ha nem sikerül!... Erre gondolni se akar, de azért mind csak ez jár az eszében.

... Az ember azon tűnődik, milyen jól ment minden. Lehetett szerezni, már külön helyei vannak: kofák, mészárosok, csak hozza be a disznóhúst, a zsák liszteket, borjúbőröket, a vaját, a tojást. Megveszi a faluban olcsón, itt megfizetik jó áron. Két év óta házat épített, most istállót, kerítést akar, s tessék, kiteszik... Nem az állást bánja, hanem a vasúti ingyenjegyet, ami avval jár. Mindennap bevonatozhatott és vissza. Az istenit, aki ezt a rendeletet kitalálta. El kell herdálja ezt a sok tojást, meg a szép bárányt. Kenje a kereket, hogy hagyják őt békében, hogy járjon neki az a vasúti jegy. Ez meg — vet dühös pillantást az asszonyra — nem lát, csak az orráig. Azt hiszi, ő nem sajnálja?! De előre kell nézni, az életet kell nézni, másképp hogy lehessen istálló meg kerítés...

Az asszony odamotyog:

— Hetfűn otthon maradsz? El kell vetni a török-búzáat...

Az ember izzad a báránycipeléstől meg a gondoktól.

— Te szűkeszű! Azt gondolod, most lehet?...

— A múlt héten azt mondtad. Nem azt mondtad?

— Az akkor volt, akkor még másképp volt. Hívlak Kiss Janit. Megveszem a bőröket is jó áron.

S arra gondol, csakugyan össze kell szedje már a báránybőröket a faluban... Az most van bőven. Itt meg várja Májer úr. Abból kijön a kerítés... Csak a vasúti jegy megmaradjik...! — sóhajtja, s újra megcseréli ölében a bárányt.

Az asszony is karján a kosarat, s mennek tovább.

Kovács elvtárs ingujjra vetkezve tol egy talicskát. A talicska nyekereg-nyikorog, mint az éhes malac, meg dülingél erre-arra. Ócska szerszám, de Kovács elvtársnak megfelel. Gruppot szeretne a munkásblokk elé. Virággruppot, ahhoz meg föld kell. Rajtuk kívül még hét család lakik ebben a nagy házban, s valakinek el kell kezdeni, hogy ne csak belül legyen szép. Ha ő megkezdí, kedvet kap a többi is. Párttitkár a vasúti műhelyben, s megszokta: ez a legmeggyőzőbb módszer. Tolja hát a talicskát. A Máramaros utcában nemrég ásták el a gázcsöveket, megmaradt egy csomó föld. Abból gondolja a gruppot megcsinálni.

Így kapja őt Tóth Zsiga meg a felesége.

Ismeri jól, ez mindég a legtöbbet hiányzik a munkából.

Az asszony ödöng ott még egy keveset, aztán elveszi az urától a bárányt, s eltűnik a blokk-házban. Tóth Zsiga meg segít nézni, hogyan talicskázza a földet Kovács elvtárs.

— Nem gyújt rá? — kérdezi, s kínálja plugárral. Kovács elvtárs rágyújt, de csak a sajátjára.

— Az nekem erős — mondja.

Fújják a füstöt.

Tóth Zsiga messziről kezdi.

— Jó maguknak.

Az öreg lakatos kíváncsian néz rá.

— Csak szórakozásból dolgoznak — bök az a talicska felé. — Virágot ültetnek — teszi hozzá, s legyint megvetően. — Azt né, szántsál, kapálj; várj, hogy süssön a hold, hogy elvégezhesd, s hajnalba mehess munkába, hogy keress egy kicsi pénzt is. Aztán meg orrba is vernek, hogy paraszt vagy, s ülj csak falun. Túrjad a földet, hogy ne legyík pénzed... De mi a jó istenből fizessem az adót?!

Kovács elvtársnak összeszalad a szemöldöke. Ő most gruppot szeretne csinálni, s nem másokat meggyőzni. Nem szereti, hogy ez itt panaszkodik. Hallgat hát, s rakja tovább a taligát.

Tóth Zsiga is hallgat egy darabig, aztán kirukkol:

— S nem lehet semmit se csinálni?

— Mit, mivel?...

— A rendelettel.

— Miféle rendelettel?

— Hát hogy kiteszik, akik falusiak.

— Ja, maga arra céloz?

— Arra. Engem most az érdekel. Meg hogy lehetne-e valamit csinálni?...

Kovács elvtárs leteszi a lapátot.

— Nézze, Tóth Zsiga, csak azokat teszik ki, akik nem szakmunkások, földjük van, s elhanyagolják otthon is, meg itt is a munkát. S meghozza elveszik a városiak elől. Ugye, ez nem lenne igazságos.

Tóth Zsiga készségesen bólogat. Érti ő, hogyne értené. Az csakugyan nem lenne igazságos. Ezt mondja:

— Értem, elvtárs. Érték én mindent. Mert ugye, meg kell értsük egymást. Aztán én sem sajnálok akármennyit, aki nekem segít...

Várakozva néz Kovács elvtársra, aki azonban nem érti, mire céloz.

Tóth Zsiga erre még hozzáteszi:

— Mert a titkár elvtárs, ugye, titkár elvtárs. Ezért gondoltam...

Hirtelen meglátja, hogy jön a felesége, s hogy üres kézzel jön meg üres kosárral. Megvidámodik a hangja.

— Aztán erről egy szó sem lesz, legyen nyugodt. Tudom én, mi a becsület...

Bizalmasan néz Kovács elvtársra. Utána elköszön, s a feleségével együtt elmegy.

Az meg néz utánuk értetlenül.

— Mi a fenét akar avval, hogy szó sem lesz?...

Megvonja a vállát. A fene rágódik rajta, gondolja, s megfogja újra a talicska nyelét. Azonban a felesége leszól neki halkan az ablakból.

— Gyere csak fel egy kicsit.

Olyan hangon mondja, hogy Kovács elvtárs fel is megy.

— Nem lesz baj ebből? — kérdezi az suttozva.

— Miből? — néz rá értetlenül. Nem szereti, mikor a felesége sugdolózik. Ilyenkor vagy pletyka, vagy valami más nemszeretem dolog sül ki az egészéből.

A feleség a sarok felé int, ahol ott hever a lábakötött bárány.

— Azt mondta: te tudod, miről van szó.

— Nem értem.

Az asszony már csak félszemmél néz rá.

— Hát hogy tartsd vissza az urát a műhelybe. Tojást is hozott. Tulajdonképpen nem is esnek a rendelet alá. Kicsi földjük van.

Kovács elvtárs elhűlve nézi a bárányt, aztán a feleségét. Érti már a dolgot, nagyonis érti.

— Szóval erről van szó...

Elfullad a hangja a felháborodástól.

— A krisztusmáriáját! Micsoda kuláktempó!

Keserűen néz a feleségére:

— S te is Rózsika...

— Legfeljebb kifizeted neki s kész.

Az ura nem válaszol. Kisiet az előszobába, felkapja a biciklijét, leviszi a lépcsőn, felugrik rá, s hajt, mint akit kergetnek.

A Kajántói úton utoléri őket. Leugrik előttük, s ezt mondja:

— Jöjjenek vissza, s eltakarítsák, amit odahoztak, mert nem tudom, mit csinálók!...

Rekedt a hangja, s olyan arccal mondja, hogy azok szó nélkül megindulnak előtte visszafelé.

*

Másnap történt aztán, hogy mikor a műhely dudája elfújta a deket, és Kovács elvtárs nekilátott, hogy megegye a jó tejfeles újkrumplilevest, Bartha Lajos, az üzemi bizottság alelnöke odaszól neki:

— Hadd a kondérodát, ma az én vendégem vagy.

Örökké viccelődő és hangosan beszélő ember, s nem is hagyott békét neki addig, míg el nem vette az odakínált rántott húst. Molnár Ferenc, az üzemi bizottság elnöke is ott volt, azt is kínál-

gatta; az meg nagy elismeréssel nézte a kezébe nyomott húst.

— Rántott bárány! Ez igen! Neked se lehet már azt mondani, hogy „Lajas, az élet bajas.”

Bartha legyintett.

— Nem bárány ez, Ferikém: prézlis macska. Mind kirnyákolt az éjjel, nem hagyott aludni, leütöttem, s az asszony kirántotta.

Ettek jóízűen, Bartha meg biztatta őket:

— Egyetek a nyavalyába, nehogy a fejemre büdösödjék. Úgyis meg van már ramalva egy kicsit... Délután gyűlés van, ugye? — fordította a szót komolyra.

— Otkor — hagyta rá Kovács elvtárs.

— Hát ide hallgassatok. Én pontosan még nem tudom, mi van a rendeletbe, de miféle palitika, hogy akinek semmi földje, csak tegyük ki... Mit csináljan, álljan be szalgának a kulákhhoz?...

Méltatlankodva beszélt, s nagyokat legyintett.

— ... Például ez a Tóth Zsiga, vagy minek hívják. Annyi földje, amennyi a körme alatt. Hát ezt is tegyük ki?...

Még mondaná tovább, de meglátja, hogy a Kovács elvtárs arca csak elmerevedik, s kezdi nézni a kezében tartott húst. Majd ledobja nagy undorodva a többi közé a papirosra, aztán csak ránéz ugyanolyan undorodva.

— Szóval te a Tóth Zsiga macskáját ütötted le az éjjel?...

De erre már Molnár Ferenc, az üzemi bizottság elnöke is leteszi kezéből a rántott bárányt.

— Értem, az istenit! Nálam is járt tegnap az ipse...

Bartha Lajos a nyakáig pirosodva próbálja tagadni.

— Hogy képzelitek... — de mikor látja, hogy kár a szóért, csak motyogni tud. — A feleségem... Megmarhult... Mire hazaértem, már kirántotta...

— S még velünk is meg akarta etetni — nézi dühösen Kovács elvtárs. — Na, veled is rendben

vagyunk — legyint oda keserűen, azzal otthagya a lehajtott fejű embert.

Molnár Ferenc is szólana valamit, de aztán ő is inkább csak legyint, s megindul az öreg után.

Aki a saját rabja

Kovács elvtárs ingujjra vetkezve tol egy talicskát. A talicska nyekereg-nyikorog, mint az éhes malac, meg dülingél erre-arra. Ócska szerszám, de Kovács elvtársnak megfelel. Gruppot szeretne a munkásblokk elé, ahol lakik. Virággruppot, ahhoz meg föld kell. Még hét család lakik ebben a házban, s valakinek el kell kezdeni, hogy ne csak belülről legyen szép. Ha ő megkezd, kedvet kap a többi is. Párttitkár a vasúti műhelyben, s megszokta: ez a legmeggyőzőbb módszer.

Tolja a talicskát. A Máramaros utcában nemrég ásták el a gázcsöveket, s megmaradt egy csomó föld. Abból gondolja a gruppot megcsinálni.

Már az ötödik talicska földet nyikorgatja a ház elé, s rakni kezdi a hatodikat, mikor a szembe lévő ház kapuján, mint órából a kakukk, csak előugrik egy tömzsi cövek ember, s elkezd kiabálni:

— Hogy gondolja?! Más drága pénzen kiássa, s maga csak elhordja?! ...

— Igen, én kenyeret sütök belőle — mosolyodik el Kovács elvtárs.

A vörös ember még vörösebb lesz.

— Na, többet onnan egy lapáttal se!

— Miért, magának kára származik, ha én innen elhordom? — Csendesen beszél Kovács elvtárs, biztosra veszi: tréfál ez a hóstáti. Nehezen lehet ezeket kiismerni.

— Maguknál hogy hívják a talicskát magyarul? — kérdezi hamar, hogy tréfával vágjon elébe a tréfának.

Erre a hóstáti egy olyan piszkos szót mond a lóval kapcsolatban, hogy ezt már nem lehet félreérteni.

— Hordja el magát! — teszi utána döllyfösen.

Vagyis Kovács elvtársnak tudomásul kell venni, hogy a hóstáti nem tréfál.

— Meg van maga bolondulva — tör ki belőle most már a méltatlankodás. — Kié ez a föld? Ez itt utca, jóember: az államé. Nem magamnak csinálok csoportot, hanem a blokk elé. Az is az államé...

A hóstáti meg sem hallgatja.

— Azt én ásattam ki, nem az állam. Én fizettem érte. Pénzért vezették be azt a gázt, nem potyára...

Az öreg lakatos próbálja meggyőzni:

— De hát jó ember, maga a pénzéért csövet kapott, meg gázt kap: ez a föld itt útban van, sárt csinál. Innen úgyis elhordják.

A hóstáti csak fújja csökönyösen.

— Azért én fizettem, hagyja ott!

Kovács elvtárs most már tanácstalanul áll.

— Értse meg, jóember!

De az a jóember nem ért meg semmit.

— Ezt tudják maguk, elszedni mindent az embertől...

Erre már Kovács elvtársból is kiszaladt a béketűrés.

— Menjen maga a fenébe! Mit szedek el én magától? Mire kell ez magának? Mint az irigy kutya: nem eszik a szénából, de vicsorít, ha az ökör hozzányúl. Az ördög vigye el magát, felhúzza itt az embert!

A hóstáti konokul áll, süketül minden szóra.

Végül is Kovács elvtárs legyint.

— Magával itt van baj, né — mutat a fejére. — Meg a szemével s a szívével. Csak magamagát látja. Többet nem vitatkozom magával.

S nem is vitatkozik. Mind beszélhet neki a hóstáti. Hordja tovább a földet.

Az végül is nekifog, s a dühtől fulladozva ő is hordani kezdi a ganéhordó talicskával a kapuja elé. De hát a harmadik talicskánál abba is hagyja. Ha

egy eső jön, abból tényleg csak sár lesz. Bemegy hát, és többet nem dugja ki az orrát.

— ... Milyen is az ember! Különösen a paraszt — tűnődik Kovács elvtárs.

Sóhajt, köp egyet a tenyerébe, s újra megmarkolja a talicska nyelét.

Harmadik napja dühöngött a vihar, s ha egy pillanatra megállott, a hirtelen csendességben zizegve szakadt a hó. Aztán újra rákezdett a szél, hóhalmokat separt szét és hordott össze megint. Megtöltötte a vasúti töltés két oldalát s a töltés mellett kanyargó patak medrét is. A parti fűzfákat beborította vastagon, s a csüngős ágak, mintha fájdalmukban le akartak volna szakadni a törzsek-ről, csapkodtak ide-oda.

Süvöltött a szél és nem egy irányból fújt. Mind-egyre változott, és körös-körül fehérén örvénylett a világ. Kavarogva rajzott, omlott a hó. Úgy tetszett, egész közel van az ég a földhöz, a telefonpóznák vége már beleveszett a fehér kavargásba. Vijjogva zengtek a telefonhuzalok, s ha egy elpattant, a szél elkapta rögtön, megsuhintotta, és sziszegve vágta a hóba.

A vasúti töltés tetejét egy-egy darabon kopaszra separte, más helyen meg befújta vastagon. A bevágásokban hatalmas halmok magasodtak.

S ezen a hóval befújta töltésen és bevágásokon keresztül igyekezett a közeli állomásig a bánffy-hunyadi kisvonat. Már félórája, hogy elindult, de alig tett meg három kilométert. Naponta kétszer járja meg a huszonhét kilométeres utat. Vagy hat tehervagont cipelt maga után s egy személykocsit. Annak felét a vonatvezető foglalta le meg a postaszemélyzet, a másik felét meg három utas. Szombat volt, késő délután, és cudar idő; ilyenkor nem utaznak az emberek. A vasutasok is szerették volna, ha

nem kellene tovább menni ebben a fehér örvénylésben, hanem visszamennének Bánffyhunyadra, s onnét aztán mindenki a maga melegébe.

A három utas közül egyik, egy olajos ruhás vasutas, orráig a bundájába húzva hallgatott a sarokban; a másik, egy síbakancsos, széles vállú, magas, még egészen fiatalember figyelt ki az ablakon, s elégedett arccal gondolta:

— Ez igen, mint az északi sarkon. — Aztán Amundsen jutott az eszébe, utána pedig rögtön az, hogy ő is, ha kint lenne, menne, mint Amundsen, szembe az örvénylő viharral, keresztül a hófúvásokon.

A harmadik utas, egy sovány, szapora pislogású ember, állami biztosítási ügynök, dühös volt: lám, neki mindég szombaton kell falura utazni. Csak vasárnap lehet a falusiakkal szóba állni.

— Fene a parasztjait! — gondolta elkeseredve.

A mozdony éppen csak vonszolta a kocsikat. Nagy erőfeszítéssel mozgott előre. Füstjét a vihar már a kéményéről letépte, foszlányokra szaggatta rögtön. Első kerekei kétoldalra vágták a havat, a vihar azt is elkapta s szétszórta mindenfelé.

A mozdonyvezető, elég idős, magas és sápadt ember, kissé kihajolva a mozdonyból, figyelt előre. De hiába meresztette a szemét, ahogy kijebb hajolt, szembecsapta a vihar, védőszemüvegét betapasztotta hóval, s nem látott semmit. Sem fát, sem jelzőoszlopot. Ha előre, ha hátra nézett, fehér volt minden; gomolygó fehérség. A kocsikat sem látta, mint ha csak ők lennének ketten a fűtővel ebben az egész kavargó világban meg a sisteregve, hörögve kínlódó mozdony.

Ingerülten törülte végig a szemüvegét és hajolt ki újra. Végre a kanyarban szemvillanásnyira megpillantotta a síneket. De rögtön rá a mozdony mellől fehér hótömeg szállt fel a földről, egy darabig a mozdony mellett szaladt, aztán csak ráomlott fehéren. Sapkája, szemüvege s az egész arca tele lett hóval.

Lerázta magáról, megtörölte a szemüvegét. A hideg pelyhektől megborzongott a háta közepéig.

— Jön a bevágás!... — kiáltotta a fűtőnek, aki a tűszekrény előtt állott meggörnyedve.

S a mozdony, mintha vízben szaladt volna, tört neki a bevágásnak. Vastag sugárban preckelte fel a megfagyott havat.

A mozdonyvezető arca, szemüvege, egész alakja megtelt hóval, de éppen csak az arcát fordította beljebb. A gépnek dőlt egészen, mintha a vállával akarta volna keresztülnyomni, kényszeríteni a bevágáson.

Ijesztő hőtömeg kavargott a levegőben. Beáradt hozzájuk is, megszállta őket, belepte a fogantyúkat. A tűszekrényen sustorogva olvadt el, és lucskossá vált már talpuk alatt is a vaslemez.

A mozdony már csak rángatózva haladt egy, még egy és még egy métert. Végül, mint körfűrész a túl vastag fában, egyet döccent, s a bevágás közepén elakadt.

A mozdonyvezető visszacsapta az indítókart, majd megint ráeresztette. A gőz sisteregve tódult ki a dugattyúk mellől, de a kerekek egy helyben forogtak. A mozdony, mint a kifáradt állat, remegett, és párologva állt a hófúvásban.

A vihar süvöltött és szórta rájuk a havat.

Kint már szürkülődött, s a fehér örvénylés hamuszínűre változott.

Valaki felbukkant a lépcsőn. Csupa hó volt. Bundája gallérját a szél arcára csapta, s egy darabig nem bírta kinyitni az ajtót. Valamit kiáltott, de a szél elragadta a hangját. Aztán valahogy mégis kikapcsolta a mozdony ajtaját, s felkapaszkodott hozzájuk.

A vonatvezető volt.

— Mi az, vezér?

A mozdonyvezető kiabálva magyarázta:

— Vissza kell menjünk!

A vonatvezetőnek elégedett volt a hangja:

— Mondtam én ezt neki, de csak ül a jó meleg irodában, s mind beszélhetsz neki . . .

Hamar elterjedt a hír a vonaton, hogy vissza kell menni. A vasutasok örvendtek, és örvendett a biztosítási ügynök is, csak a fiatal, széles vállú fiú mondta, hogy ez pokoli: neki tűz-víz Kalotán kell lennie, őt egy társaság várja, s reggel mennek sítúrára. Csak a sarokban ülő olajos ruhájú s bundájába húzódó vasutas nem kiabált. Elgondolkozva állt, gondterhelten, összehúzott szemmel nézett a kalauzra. Aztán készülődni kezdett. A kezében lévő kis csomagot óvatosan a belső zsebébe tette. Összegombolta magán a bundát, s felállt.

— Beteg a gyermek — magyarázta a kalauznak. — A torkával. Nem tud nyelni. Kell nagyon az orvosság, várja az orvos . . .

A síbakancsos fiú megnézte a vasutast.

Inas, szikár ember volt, az arca mintha megaszalódott volna már a sok vonatfüstben, a kezén kidagadt erekről meglátszott: egész életét nehéz munkában töltötte.

— Megyek én is magával — mondta neki. A vasutas rápillantott, s ő is megnézte a fiút.

Úgy tizennyolc év körüli lehetett, síbakancs, síruha, övvel leszorított kurta báránybőr bunda és bélelt füles sapka volt rajta. Fiatal arcáról, csillogó szeméről látszott: számára izgalmas kalandot jelent a vihar és őszinte bosszúságot a vonat elakadása. Minden mozdulatán a magabízó fiatalság látszott.

A vasutas vállat vont. — Legalább nem megyek egyedül — gondolta, de aztán ezt mondta:

— Jobb, ha nem jön. Ilyenkor nehéz . . .

A fiú elnéző pillantást vetett rá:

— Bízsa rám — mondta. Rögtön vette a hátizsákját, s máris indult az ajtó felé.

Mikor azonban kinyitotta a postakocsi ajtaját, egy szélroham úgy visszataszította, hogy hátratántorodott. — Hű, az iskoláját! — nevetett szégyenkezve. Aztán, hogy megmutassa, neki semmi egy ilyen vihar, az ajtóból egyenesen kiugrott a hóba.

Kint a szürkéséget addigra felváltotta a sötétség. Mintha a mozdony előbbi fekete füstjét egyszerre visszafújta volna a vihar, olyan hirtelen sötétedett. A szél rögtön hullámokban támadt rájuk.

A vasutas feltúrte bundája gallérját, s a bezúduló szélnek hátat fordítva, ő is lelépett a vagon lépcsőjére, onnan a hóba. Aztán menni kezdett a mozdony felé. A fiatalember mindenütt a nyomában.

Aránylag könnyen értek el a nagy ívben kanyarodó bevágás végéig. Térdig gázoltak ugyan a hóban, sőt egy ízben derékig érő hófúvácson kellett keresztültörniök, de addig legalább a bevágás két oldala felfogta java erejét a szélnek. Mikor azonban kiértek a szabad töltésre, szembe kapta s majd ledöntötte őket lábukról a vihar.

A vasutas, aki félig nyitott szájjal elől haladt, hirtelen úgy érezte, nem kap levegőt, s mint aki víz alá kerül, fulladozott. Megállt hát, s elfordította arcát a szél irányából.

Körülötte kavargott, forgott a világ. A bunda hol hozzátapadt, hol el akart repülni róla. Most már olyan sötét volt, hogy hiába meresztette a szemét, semmit sem látott maga körül.

— Hé, hallja! — kiáltott arrafelé, amerre a fiút sejtette. De érezte: a szél már a szájánál elkapja a hangját és elragadja.

— Héé! — ordította teljes erejéből.

— Jövök, itt vagyok! — kiáltotta a fiú, s máris ott látta homályos körvonalait a közvetlen közelében.

— Senki sem hiszi majd el!... Hagyja, menjek én elől — kiáltotta a fiú, aztán nem is várta, mit szól a bundás társa, megkerülte s elébe állt. Máris indult volna vakon, az azonban a kabátjánál fogva visszatartotta.

— Húzza a lábát a sínen. Ha lekerülünk a töltésről, eltévedünk... Nem lehet látni sem telefonpóznát, se töltést, se semmit.

— Ne féljen, tudom én.

És így mentek tovább. Most már a fiú ment elől, s utána a másik. Lábukkal a sít tapogatták.

Körülöttük vadul száguldott a vihar, felkorbácsolta, és mintha lapáttal hányta volna, szórta rájuk a havat. El-elakadt a lélegzetük, arcukat hóval tapasztotta be a szél. Jobbra tőlük, a patakon túli oldalon néha a vihar hangját is elnyomva, félelmetesen zúgott a viharkorbácsolta erdő.

Eszébe jutott a felesége.

— Szegény asszony, most mind a kettőnkért aggodík... — aztán csak beléje nyilallt. — Ha elkészik!... Borzasztó lenne!... — Szinte hangosan felnyögött. Úgy nekiindult, hogy beléütődött a fiúba. — Siessen — kiáltotta. A vállukkal nekifeszülve birkóztak a széllel.

A vasutas a fiú mögött haladt.

Hirtelen arra gondolt, amit még legénykorában hallott: egy szomszédfalusi ember eltévedt egyszer egy ilyen nagy hóviharban, s egy hét múlva kapták meg csonttá fagyva. Valami kóbor kutya kaparták ki a hó alól, különben ülhetett volna ott tavaszig, míg el nem megy róla a hó.

— Csak látnék valamit... — gondolta idegesen, és sebesebben lépett vagy kettőt, hogy kivehesse legalább a fiú alakját. A bunda egyre súlyosabbá vált rajta, nagyon nehezen emelgette a lábait. Hirtelen eszébe villant egy gyermekkori emlék, akkor járt még ilyen nagy hóban. Az apjával ment fáért az erdőbe. Még most is maga előtt látta nagycsontú, sovány apját, amint meggörnyedve húzta, vonszolta a fával megrakott kéziszánt. Ő ment a térden felül érő hóban, s rövid lábaival törte a havat. Apja lihegett az erőlködéstől; sovány arcára feszült a bőr, háborúban megsántult lábát óvatosan rakta előre, s ép lábával nagyokat lökött magán. Ilyenkor úgy tett, mindjárt arccal bukik a hóba, de mindjárt a lökés után kiegyenesedett, s a megrakott szánkó mindig előbbre döccent valamicskét. — Mennyit kínlódott az öreg, míg mi felnőttünk... Az ő fiából állomásfőnök lesz — gondolta büszkén. — Legyen

is! ... Jaj, csak gyógyuljon meg! — fogta el újra az aggodalom, s igyekezett gyorsítani a lépteit. Egy szélroham oldalról tört rá, s le akarta tépni róla a bundát...

Igyekezett elterelni gondolatait a viharról, iparkodott biztatni, erősíteni magát.

Aztán csak arra eszmélt, hogy rettenetesen fáradt.

— Ez a bunda — gondolta ingerülten. Mindegyre a bundába ütődő térdében érezte leginkább a súlyos fáradtságot; mintha onnan küszött volna szét egész testébe. Bár metszően hideg szél fújt, át volt hevíülve egészen, s felgyűrt gallérja alatt izzadságcseppek gördültek le a tarkójára, nyakára.

Sietve, indulatosan tűrte le a gallért, s egész derékig kigombolta a bundát. Aztán nekilódult újra. A szél hátrafújta a bunda két szárnyát, s a térde szabaddá vált. Most már könnyebben haladt, azonban a dermesztően hideg szél hamarosan telefújta a térdét hóval, s érezte, hogy a tarkóján, a nyakán jéghideggé hűl a verejték. Mégsem gombolta vissza a bundát, s a gallérját is úgy hagyta letűrve.

— ... Már a tegnapelőtt nagy láza volt. Az orvos bízatta: nem lesz baj, de hátha csak vigasztalni akarta őket... Összel feltétlenül behozza Hunyadra iskolába... Nem kell fizetni érte... Ugye ő nem járhatott, csak két osztályt, pedig már hogy tudott olvasni... Konokul törtetett előre. A szél süvöltve fújt, a fergeteg ott görgött, hömpölygött körülöttük. Egy-egy hevesebb szélroham visszataszította őket. Meg-megálltak; hátat fordítottak a szélnek, aztán újra indultak tovább.

Már alig húzta a lábát. Hirtelen az apjára gondolt, mennyit küszködött értük. Egyszer hogy megverette az ispán. Éppen a fa miatt. Az uradalomban volt fa elég, szép hasábfa. Őlekbe volt rakva kint az udvaron, csak a béreseknak nem volt szabad ahhoz nyúlni. Az apja meg elvett belőle egy darabot, egyetlenegyet. Felpofoztatta... Szinte elakadt a szíve erre a gondolatra. Keményen egymásra pré-

selte az ajkát, s megrázta a fejét, mintha ki akarta volna rázni az eszéből mindazt, ami a szívét égette. — Maga előtt látta, hogy veri apját a béresgazda. Az istállóban ütötte. Ide-oda lódult az öreg a jászol előtt, s csattogott a sovány arca. Soha senkinek sem szólt erről az apja, de ő látta a félig nyitott ajtóból. — Elszaladtam... — gondolta, s kínzó, forró szégyen borította el. Önkéntelenül is gyorsabban lépett, s a szemét előre meresztette.

— Na, ő ilyesmit nem... Az ő fia ilyesmit nem láthat.

Az előbbi nagy fáradtságát is elfelejtette, s a nagy indulattól azt sem érezte, hogy a vihar kemény, hegyes hőszemekkel vágja, paskolja az arcát. Törtetett előre a hóban.

— Hohó! Rálép a lábamra — kiáltotta a fiú zavartan, de rögtön igyekezett valamivel gyorsabban lépni. Csakhogy már ő is úgy érezte, a szíve hol a halántékában, hol az oldalában dörömböl.

— Még csak három kilométer, az pedig semmi... — vigasztalta magát. Becsvágja, amely eddig betöltötte, most már mindinkább alábbhagyott. Mindjobban kezdett ránehezedni a testet-lelket befagyasztó fáradtság. Mindinkább elkedvetlenedett, és egyre gyakrabban állt meg.

Társa megint majdnem a sarkára lépett.

— Mi van? — kérdezte... — El ne tévedjünk, abból baj lehet — mondta.

— Á, nem, dehogyis!... — Nem létezik — hökkent meg a fiú, és nekiindult újra.

— Lódít — gondolta —, ilyesmi nem eshetik meg! — Igyekezett elhessegetni fejéből a vasutas szavait, és inkább arra igyekezett gondolni, hogy el fognak képedni a fiúk, ha majd elmondja nekik ezt a viharos kalandot. Örülni próbált magában, de minden gondolatát megzavarta már a benne ólálkodó félelem.

— Mennyire lehet még az állomás? — Megállt, s belemeredt a viharba. Semmi sem látszott a sötétségben, sőt mintha még jobban megsűrűsödött volna a kavargó éjszaka.

— Hol a sín? — kérdezte a vasutas. Ekkor vette észre, hogy térdén felül érő hóban megy, s izgal-mában elfeledkezett a sínről.

— Itt kell legyen . . . — védekezett ijedten, s gyámoltalanság érződött a hangján.

A vasutas próbálta megkeresni a sít, de nem lelte sehol.

— Menjünk mindenütt a szélnek. Meg kell kapjuk okvetlenül — mondta végül.

És most már egymás mellett mentek, egészen közel egymáshoz. És mind mélyebbre süllyedtek a hóban. A sít pedíg nem találták sehol. Tíz percig bukdácsoltak, mentek előre, aztán nem bírták tovább: derékig ért a hó.

Az ember úgy érezte, kiugrik a szíve a torkán, s a vihar közepette is jól hallotta társának ziháló lélegzését.

— Letértünk a töltésről! — mondta.

Ultek némán, a szél meg hordta rájuk a havat.

A vasutas fel is állt hamar.

— Idetemet, a fenébe! — morogta. — Meg kell kapjuk legalább a töltést . . . — kiáltotta.

A fiú kimerülten, de rémülten tápáskodott fel. Nem is nézett a vasutasra, szó nélkül menni kezdett. Egy helyen még mélyebbre süllyedt, s mire kikászálódott, teljesen kimerült. Lihegve ült le, s először gondolt arra, amit eddig maga előtt is szégyellt bevallani.

— Kár volt jönni, miért is nem maradtam a vonaton? . . . — Nyugtalanul felsóhajtott, s maga köré nézett. Társa alakját kereste a sötétségben.

— Halló, megyünk hát?

Senki sem válaszolt.

Rögtön megérezte, hogy egyedül van, társa eltűnt mellőle, s hogy a hangját elnyomja a vihar. Ha nem kapja meg, egyedül marad, kifárad, s betemeti a hó.

— Halló! — ordította, és rémülten szökött fel. — Halló! — üvöltötte, és kétségbeesetten bukdácsolt visszafelé. Elesett, felkelt, és állandóan kiáltozott.

Vagy két percig ment így. Torka kiszáradt, csupa verejték volt a teste, de semmivel sem törődve tántorgott előre. Úgy érezte, szívéből kiszorult a vér, s az most szárazon vergődik a mellében.

Végre meghallotta társa hangját.

— Ide, hé, ide!

Szinte lerogyott a földre, de erejét megfeszítve támolygott a hang irányába.

— Itt, itt... — kiabált erőtlenül, s mikor felbukkant előtte társa alakja, s ő végre megláthatta, szívébe visszaömlött a vér, s kábulat lepte el. Egész testében remegett, s nem tudott megszólalni.

— Maradjon mellettem — mondta a vasutas szigorúan. — Okvetlenül meg kell keresnünk a vasúti töltést — tette utána. Nem is vette észre, mi történt közben a fiúval.

Újra elindultak, szorosan egymás mellett.

A szél most már oldalról fújta őket. Ruhájukra, szemöldökükre ráfagyott a hó.

A fiú végtelenül nehéznek érezte a lábát, s legszívesebben lefeküdt volna a hóba. Hirtelen meghökkent, úgy érezte, süllyed el valahova. Belekapaszkodott a társába, azonban az is megingott, s eltűnt mellőle. Mind a ketten lecsúsztak valami meredeken.

Az ember esés közben próbált megkapaszkodni, de nem volt mibe. Igyekezett a lábára esni. Mély hóba zuhant, s mindjárt fel akart ugrani, de a fiú ebben a pillanatban ért le, s ráesett a térdére. A vasutas felkiáltott fájdalmában. Egy csomó hó a nyakába hullott, megtelt vele a gallérja. A fiú rögtön legurult róla, félelmében csak nyöszörögni tudott. A vasutas feltápáskodott, sziszegve állt a lábára. Kirázta gallérjából a havat.

— Megütötte a térdem — mondta, s járkálni próbált. — Beestünk a patak medrébe — tette utána. — Be van fagyva, de azért lehetnek lékek. Ki kell kerülnünk a töltésre mindenképpen! De most leg-

alább tudjuk, hogy balra van a töltés, az erdő meg jobbra — magyarázta.

Csakugyan jobbra tőlük, nem messzire, a szélrázta fák zúgása hallatszott.

Sajgó térdét hajlítgatta, egy keveset pihent, aztán próbált visszakapaszkodni a partra. De hát túlságosan magas volt a part, kétszer is visszacsúszott. Végül is felhagyott a próbálkozással.

A fiú szótlanul állt mellette, meg sem mozdult, csak iszonyodva gondolt arra: esetleg beszakad alatta a jég, s ő alámerül valami mély, jéghideg vízbe.

A vasutas a sikertelenségtől még jobban felingerülve szólt rá.

— Gyerünk, menjünk csak! Lejjebb kell megpróbáljuk.

A félelemtől remegve ment a vasutas mellett. Végtelenül hosszúnak tűnt előtte minden méter és minden perc. Magas halmok, hófúvások állták útjukat, s egy ízben tükörsima jégre kerültek. El-el-estek, csúszkáltak, botorkáltak, végül is valahogy kikerültek a patak medréből. Itt azonban a parti fűzfabokrok közé keveredtek, s mire abból is kiérttek, megint csak nem tudták pontosan, milyen irányban is van tőlük a vasúti töltés. Félték, vissza-kerültek a patak medrébe.

A vasutas úgy érezte, nehéz zsákokkal van meg-
rakva a válla, s azok húzzák le a földre.

A fiút teljesen láncán tartotta a félelem. Idetemeti őket a vihar: megfagynak, meghalnak — gondolta egyre. Verejtékezett, mégis a hideg futott végig a hátán. A szél dermesztően fújta, vágta őket; két keze s a fagyos hóban botorkáló lába fagyott meg. Verejtékes teste egyre remegett, de még maga sem tudta, a hidegtől-e vagy a félelemtől. Úgy érezte, valami borzasztó és jóvátehetetlen igazságtalanság történik vele nemsokára, s ez nyöszörgő sírásra készítette. Bár nagyon fáradt volt, és egyre gyakrabban fogta el a vágy, hogy semmivel sem törődve lefeküdjön a hóba: pihenni, csak pihenni, de a rettegés nem engedte, hogy megálljon. Hajtotta előre.

— Mért is kellett jöjjek! — nyögött fel hirtelen, és kétségbeesetten nyöszörgött. Nem törődött azzal, hogy jeges hószemekkel vágja szembe a vihar, feleremelte a fejét, és sóvárogva meresztette előre a szemét; hátha megláthatna valamit: a töltést, egy telefonpóznát vagy éppenséggel az állomást.

— Álljon meg! — kiáltott hirtelen a társa. Rekedt volt a hangja a fáradtságtól. — Üljünk le egy kicsit... Nem bírom ezt az átkozott bundát!... — tette utána remegő indulattal.

Hirtelen kigombolta végig, s ledült vele a hóba. De nem sokáig tudott ott ülni. — Meghal a fiam, s én ülök itten!... — Az indulat s az izgalom cselekvésre készítette.

Felugrott máris, és ment előre.

A fiú úgy érezte, nehéz ólomdarabokat emel fel tagjai helyett, de igyekezett felállni, s támolyogva indult a másik után.

Az meggörnyedve ment. Mintha valaki a hátára ült volna, olyan nehéznek érezte a bundát. Úgy hagyta gombolatlan, s a szél, mint dühös kutya, rángatta le róla.

Nehezen vonszolódott előre a hóban. De az izgalom, a fia iránti aggodalom még fáradtságánál is nagyobb volt. Egész bensőjét átította, és nem engedte pihenni, hajszolta előre. És minél nehezebben ment, annál dühösebb lett saját magára: — Szegény kicsi fiam, s én itt csak...

Minden érzékével maga köré figyelt ugyan, de gondolatai egyre a fián jártak.

— Álljunk meg egy kicsit! — lihegte mellette kapkodó lélegzettel a fiú.

— Nem! — rázta fejét, s összeszorította a száját.

Tovább bukdácsoltak, s már nem is válaszolt a fiúnak, mikor az újra kérni kezdte. Minden lépéssel szinte kiszaggatta a lábait a hóból, és ment tovább előre.

Hirtelen megállt, kétségbeesetten, hogy ledobja magáról a bundát, de feleúton megállt a keze.

Még jobban magára vonta, s nem dobta le. Voltaképpen már nem is a bundát sajnálta. Úgy érezte,

elszántságát, akaratát dobja le magáról; elernyed, s nem jut el hazáig. Neki pedig el kell jutnia oda.

Nagy erőfeszítéssel tört át a hófúváson, s diadalérzet fogta el, mikor túljutott rajta.

Ott aztán bevárta a fiút.

A fiú számára gyötrelme volt minden lépés. Csak a rettegés volt benne az egyetlen lendítő erő.

— Ne hagyjon itt!... — kiáltotta. A hangja is elgyötört volt, tele rémülettel.

Azt ingerelte ez a panaszos hang. Megzavarta az ő akaratát.

— Szedje össze magát! — kiáltott rá.

— Nem tudok menni! — sírta a fiú, s tele volt alázattal. — Maradjon itt velem! Hiszen megfagyok! — mondta.

Az megragadta a karját, s talpra rántotta. De ha nem fogja meg mindjárt, a fiú visszadől a hóba. Karonfogta hát, s tolni, vezetni kezdte.

Keményen, küszködve a széllel és hóval, tántorgott előre. Mindinkább úgy érezte, hogy megfullad a bunda s a fiú súlya alatt. Az mindjobban ránehazedett, s nyöszörögve tántorgott.

Hirtelen eszébe jutott a saját fia, aki éppen így nyöszörgött, ilyen álomittasan, ha valahonnan későn vitte haza az ölében.

— Ne hagyjon itt... — nyögte a fiú, s a fáradtságtól meg a félelemtől elakadt a hangja.

Olyan szájalom fogta el, hogy megreszketett a szíve.

— Nem, nem hagylak itt! — bátorította. A fiú karját hirtelen a nyakába vette, s vonszolta tovább maga mellett.

Megbotlott egy hóbuckában. A fáradtságtól, a gyengeségtől megtántorodott.

— Pihenni egy kicsit — gondolta. Úgy érezte, egybefoly minden, s ő elsüllyed mindjárt a semmi-be. Küzdött a bágyadtsággal, próbált a fiára gondolni, hogy felrázza aléltságából, s legyőzze kábultságát.

Erőlködve felemelte a fejét, s megrázta. A szél szembecsapta hóval, de most jólesett neki. Aztán

újra megrázta a fejét, s egy darabig nyitott szemmel maradt a körülötte kavargó hóviharban. Hirtelen észrevette, valamit enyhült a vihar. Mintha ritkulni kezdett volna a sötétség, s mintha a világ körülötte kiszélesedett volna. Úgy tetszett neki, hogy az alacsony fekete ég hirtelen feljebb emelkedik, világosabbnak látszik, és szakadozott felhők úsznak át rajta. Azonban a hideg kínzó érzése átjárta a testét. Különösen a lába fázott.

Nehezen, lassan megindult. Ízületei fájtak, szinte csikorogtak minden lépésre.

A szíve vert, hogy úgy érezte, szétrobban a mellében. Keze, lába remegett. Még jobban átölelte a tehetetlen fiút, s ment vele. Kemény, munkában edzett karjával görcsösen tartotta, támogatta, tolt, cipelte maga mellett. Lassan, de törhetetlen akarat-tal tántorgott vele előre.

— Nem szabad elessek, nem szabad! — gondolta egyre, s minden lépését megfontolva tette meg. Újra és újra a fiára gondolt, és erőlködve vonszolódott át a hófúvásokon. Bakancsa helyett már valami kemény, jéghideg vasat cipelt a lábán. S két kályhacső verődött össze nadrágja szárai helyett. Kezét, mellyel a fiút tartotta, már alig érezte, s jégcsapoknak az ujjait.

— Lefagy a kezem, lábam — gondolta. De már ez a gondolat is közömbösen hagyta. Többet nem is gondolkozott rajta. Teljesen betöltötte az a tudat, hogy neki haza kell érnie. Izzó, egész bensőjét felkavaró szeretet fűtötte, tartotta ébren az akaratát. Nem attól félt, hogy megfagy, meghal, hanem hogy nem jut el hazáig. Neki pedig el kell oda jutnia.

A fiú újból felnyöszörgött, s az volt az érzése: a saját fiát viszi, s védi a haláltól. Valami nagy, eddig sohasem érzett öröm fogta el: lám, bírja, menni tud, és biztosra vélte, hogy hazaér. Az ő fia boldog ember lesz. S ettől a gondolattól megmelegedett a szíve.

Egy dombszerű emelkedésen vergődött fel. Ott kiegyenesedett s mintegy megnőtt a gyengülő viharban. S ekkor onnan, nem messzire tőle, a gomo-

lyogva viharzó ködből halvány lámpafény derengett a szemébe.

— A falu! — tört fel belőle az ujjongás. Megingott egy pillanatra, de aztán még keményebben összeszorította a száját, s karján a félig alélt fiúval megindult a lámpafény felé.

1952—1957

Olyan két kicsi ablak, hogy a nap félóraig keresi reggelenként, míg besüthet rajtuk. S tele vannak égő virágú, zödlevelű muskátákkal. Földes szoba és gerendás. A közbülső gerendán beróvás: *Isten segedelmével Tóth András és felesége Tóth Borbála.*

Most délután van, és a muskáták közül a nap fénye aranyló foltokban hull a szoba földjére. Jó hűvös szoba. A fiatal gyakorló orvos nadrágosan s ingujjban hever a csergével letakart ágyon.

Ingerült erősen. Ő minden reggel kinyitja a két kicsi ablakot, hogy szellőzzön a szoba, de minden délben becsukva találja. Pedig már megmondta:

— Borbála néni, hagyja, jöjjön be egy kis friss levegő.

Az öreg asszony ígéri, de délre megint csak csukva vannak az ablakok.

Igen, mert nem fér a fejébe, minek mind nyitogatja ez az ablakokat. — Akkor minek kell ablak, ha örökké nyitva?! ... Ez úgy szeretné, hogy minden csak nyitva legyen. Éjjel is, meg nappal is ... A fenébe belé, még ellopnak valamit.

— ... Azért van itt örökké ilyen dohos földszag — mérgeződik a fiatal orvos.

Alig egy hónapja végzett az orvosin, és saját kérelmére helyezték ide. A legjobbak közé tartozott, büszke volt rá az egyetem. Hivatástudat ég benne, tenni akar a népért, a faluért. Gyógyítani szeretne, de még alig jutott beteghez. Mindössze egy gyerekhez, azt is az útról hívta be. Szegbe lépett a gyerek, s tele volt a sarka gennyel. — Mind

előadásra küldi a néptanács a környező falvakba. Statisztikákat olvas fel a parasztoknak, hogy hány kórház volt régen és hány van ma; milyen volt a gyermekhalandóság régen s milyen ma. Meg hogy miért jobb egészségügyi szempontból kollektív gazdaságban élni, mert ott fürdőt csinálhatnak közösen, több idejük van olvasni, tanulni, s kórház is jár nekik. — Na hát ezt szereti a legkevésbé: az orvos gyógyítson, ne kollektívát szervezzon. Dühöngött a néptanács elnökére, aki mindig arra biztatja:

— Mondja nekik: a kollektívben jobban élnek s tovább élnek.

Az öreg körorvossal is baj van, legalábbis ő úgy látja. Nyers az öreg a betegekhez, és mikor ő a néptanácsra panaszkodott, meg arra, hogy ő orvos akar lenni s nem politikus, csak ennyit mondott:

— Nem árt az, fiam. Műveltség kell a falunak. Kollektíva. Majd rájön maga is fiam. — S utána elküldte az iskolába, vizsgálja meg, nem tetvesedtek-e meg a gyermekek.

Most heverészett hát ingujjban, s egyszer csak hallja: valaki kint csutoszkál-motoszkál, majd kopogtat az ajtón. Aztán belépett egy parasztember. Nagy darab ember s elég fiatal. Kalappal a kezében, kétségbeesett arccal és esetlenül állt meg a szoba közepén.

— Doktor úr, jaj, doktor úr!

— Mi a baj? — ült fel hamar az orvos.

Kapkodva magyarázta:

— Nagyobb nem is lehet. Felfúvódott már egészen... Reggel még semmi baja. Tessék segíteni rajta.

A fiatal orvos vette a kabátját, s nyúlt a táskája után.

— A gyereke?

— Dehogy a gyerekem, a tehenem.

Egyből letette a táskát.

— Hogyhogy a tehene?... — elpirult a szégyentől, hogy milyen beteghez hívják.

— Beszabadult a lucernásba ...

Ingerülten mered rá.

— Én emberorvos vagyok, miféle dolog! ...

— Tudom én azt, de hát ugye a test, az test ...

Megfizetem én éppen úgy ...

Állt toporogva és várt. De mikor látta, hogy az orvos letette a táskát, és veti le már a kabátját is, szinte elbődült a kétségbeeséstől.

— Doktor úr! ... Szegény jószágom!

Majd hogy sírva nem fakadt az a nagy darab ember.

— Orvos úr! Legyík már igazi elvtárs!

A fiatal orvos megsajnálta, és felvette újra a kabátját.

— Na jó, menjünk.

Jaj, hogy járt az a kedvében. Előre nyitott ajtót, kaput, s vitte magával olyan szívesen, hogy éppen csak a félfalut oda nem adta neki.

... A tehén ott feküdt az istállóban, mellette meg ott sírt az asszony. A paraszt felesége.

— Megdöglik a drága tehenem! Jaj istenem, a drága tehenem! — sírta.

Az állat fel volt fúvódva, s egy helyen egy kicsit vérzett az oldala.

— Árral szokták megszúrni ilyenkor, én is próbáltam ... — magyarázta az ember.

— Hozzon langyos szappanos vizet — szólt az orvos az asszonynak.

Beöntést adott, s használt is az állatnak. Megindult a trágya, a szél, s egy félóra után már nem nyögött, hanem maga alá szedte a lábait.

— Megmósnam a kezem — mondta végezetül.

Épp hogy nem a tenyerükön vitték a házba. A helyet is megtörölték, ahova lépett. Új laborba öntötték mosdóvizet: szappant, friss törülközőt tettek elébe.

Ahogy töröli a kezét, hallja, valaki nyögös a sarokban.

Nézi s látja: a rongypokróccal letakart ágyon ott fekszik egy öregasszony. Ráncosra fonnyadt arca

olyan sárga, hogy világít a fekete kendő alól. A teste meg sovány, hogy mintha csak valami rongydarab heverne ott.

Közelebb lépett.

— Mi baja van a néninek? — kérdezte.

Az ember legyintett.

— Az, hogy öreg.

Az asszonynak meg éneklővé változott a hangja:

— Az uram édesanyja. Öt éve már, hogy tart-suk. Dolgozni sem tud már, mind csak így...

— Miért nem hívtak orvost?

— Szegények vagyunk mi ahhoz. Meg nem is érünk rá. Látástól vakulásig kínlódunk mi...

Az ember tréfálkozva mondta.

— Beteg, fekszik: felkel, eszik... Meggyógyítja majd a föld. Ez a sorja... Igaz-e, édesanyám? — kiáltott oda a fekvő vénasszonynak. — Süket is mán — magyarázta a fiatal orvosnak. — De menjünk, igyunk egy pohárkával, ha meg nem sértem — invitálta a belső házba.

Az orvos a táskájában kezdett kotorászni.

— Előbb megnézem az öreg nénit! — mondta komoran.

Az ember türelmetlenül állt mellette. — Nincs ezen már mit nézni — gondolta, de azért hagyta, tel-jék kedve.

— Az orvos úr meg akarja nézni magát, édes-anyám — kiabálta az öregasszonynak.

Az éppen hogy csak pislákkolt, s félve nézett a fiatal orvosra. Aztán halkán és vinnyogva sírt, mikor az orvos levetkőztette, és a hátát kopogtatta.

Az ember félre is fordult. Nem szerette, hogy ez itt az anyját félcsóréra vetkőzteti.

De aztán megtörtént a vizsgálat, ő bevitte a fiút a belső házba, s ott pálinkával kínálta.

Az orvos azonban előbb nekifogott receptet írni.

— Ez a nénikéé, hogy erősítsük a szívét. Azzal van baj — mondta, aztán írta a másik receptet.

Az ember nézte, és tudta: azt a tehénnek írja.

— Lehet akármilyen drága, csak jó legyen — mondta.

— Ez keserűső. Oldják fel langyos vízben, s meg kell itatni az állattal.

De nem nézett a parasztra. Nem tudott reánézni. Mikor kiment tőlük, tele volt dühvel meg szégyennel.

— ...Beledöglenek a munkába, a földbe, a tehénbe — gondolta undorodva, aztán az öreg orvos meg a néptanács jutott az eszébe:

— ...Műveltség kell ide, s hogy aki jobban él, az tovább él. Én meg... csak hogy gyógyítsak... Gyógyíts, na, ha nekik fontosabb a tehén...

Három nap múlva azért csak elment hozzájuk, lássa, mi van az öregasszonnyal.

Biz az meghalt addigra. Fel volt már ravatalozva az első házban, s éppen a torát ülték. A ház tele emberekkel, a gazda meg pálinkával kínálta őket és pereccel. Mert megadta a módját. Nagy temetést rendezett, ne mondhassa a falu, hogy éppen csak elkaparta az anyját. Mikor meglátta a fiatal orvost, pálinkásüveggel a kezében sietett eléje.

— Jöjjön, orvos úr, igyék egy pohárával... Hagyja, nyugodjék békével — vetett egy pillantást a ravatalra. — Meggyógyult a tehenem — újságotla nagy hangosan. S a hangja tele volt túláradó hálával.

Június volt, friss a reggel, és szépséges a táj. Én halásztam. A Szamos tisztán és lágyan locsogott tova a partok között. Szellő sem volt, csak valami halk sóhajtás, s megremegtek a nyárfalevelek.

Túlhan, vélem, vagy húsz méterrel lentebb, aszszonyok álltak a vízben. Meg leányok. Feltűzött szoknyákkal, s szinte csengett a víz a térdük körül. Zöldséget mostak: piros murkot és fehér retket. A karalábécsomók, mint valami violacsokrok. Egy kollektíva csokrai. Piacra szánták őket.

Maguk között voltak, engem nem vettek észre.

— Hogy fogod a murkot, Ilus? — szólt egy aszszony a másikra, aki nagyszemű volt, nyúlánk s még elég fiatal.

— Hogy fogjam, ángyom? — kérdezte az megütődve.

— Marokra — kacagott a másik.

Ez ledobta hamar a murkot, s lesütötte a fejét.

— Hadd, régóta özvegy, s megfelejtette — védte meg egy öregasszony.

— Meg lehet azt tanulni újra — kuncogott egy leány.

— Te azt honnan tudod? — szólt rá egy öregasszony.

A leány hallgatott, s az a másik mondta:

— Biztos, már tanolja. Látszik a fogásán...

A lány elpirult a nyakáig.

— Hogyne, menjen el maga! ... Mindjárt lespriccolom ... — azzal a kezében levő murkot odasu-

hintotta a nevető asszony mellé a vízbe. Majd sikítozott, mert az meg a kezével spriccolta vissza.

És mind a ketten preckelőzni meg sikítozni kezdtek. Nem nézték, kire verik a vizet. Aztán mások is belevegyültek.

Az öregasszony igyekezett a part felé.

— Bolondok vagytok, tisztára bolondok — rázta le magáról a vizet. De azok csak preckelődtek.

A vízcseppek magasra verődtek, apró szivárványok képződtek a napfényben, s alattuk sikítottak, kacagtak az asszonyok.

Az öregasszony észrevett engem is.

— Né te, hogy néz titeket egy halász úr! — kiáltotta.

Egyszerre mind lekuporodtak a vízbe, s igyekeztek a felcsúszott vizes szoknyát helyrerángatni.

Akkor aztán az a csípős nyelvű átkiáltott:

— Mit látott, halász úr?

Nevettek jóízűen.

S azután sem hagytak békén.

— Még semmit sem fogott, hát maga csak így tud fogdosni? — kiabálták.

Bátrak az asszonyok, ha sokan vannak, a férfi meg egyedül s a túlsó parton.

Csak az a fiatal özvegyasszony nem kiabált semmit.

Elmentem onnan, hogy csakugyan foghassak halat.

Délfelé visszajöttem. Kint ültek a parton s ebédeltek.

Átgázoltam a vizen.

— Nincs egy kis sójuk?

Leültem és én is megebédeltem a tarisznyából.

Az asszonyok most komolyan ültek, csak a szemük sarkából lesett rám az előbbi vidámság.

Az a leány az öregasszonynak feleselt, dicsekedett.

— Na és ha elhagy? Annyi. Ha akarom, hetet kapok egy csapásra, mit gondol maga.

Az öregasszony bólogatott.

— Egy csapásra, de többre nem, leányom.

Az öreg kertész is ott ült köztük. Ősz fejű vénember, fog nélküli, csak mammogta a szavakat. De igen hasznos lehet, mert bölcs eszű. Ebéd után újságot vett elő, és olvasott belőle pápaszemmel az orrán. Nem mondta, mit olvas, de mindenről megvolt a véleménye.

— ... Ez az igazság, elvtárs, vagy minek tiszteljem: jobb egy béke száz hadnál. A kutyák között is csúnya a háborúság.

Olvasott újra valamennyit, aztán megint felém fordult.

— Nincs mit félni tőlük. Aki a békét nem becsüli, nem tud hadakozni.

És szemelgette tovább a betűket.

A többiek végeztek az evéssel, és nem figyeltek ránk. Az öregasszony lebújt a karjára, s már fújta az álmát. Az a csípős nyelvű asszony a nyúlánk özvegygel beszélgetett.

Most jobban megnézhettem azt a nagyszemű özvegyet. Nem volt szép az arca. Egyszerű falusi asszony volt, de valami méla szomorúság ömlött végig rajta. A szavai tele voltak könnyel, a hangja bánattal. A háborúról hallott az imént, most emlékek rebbentek fel benne s váltak szavakká. Elesett emberéről beszélt. Meg magáról.

Elszorult a szívem akkora asszonyi bánat és özvegyi vágy hallatán.

Csendesen beszélt.

— ... Este ment el, elvitte a nyolcórás. Elvitték pusztulni... Elköszönt, de a kapuból még visszaneézett. Állt, mintha kőből lett volna. Fehér volt az inge a sötétben. Most is mindig így látom. Sovány volt, igaz, de éppen olyan komoly. Szép az, ángyom, ha a férfi komoly... Ha bánt a bánat, senkinek se mondhatom, csak a lepkéknek, csak azok tudhatják, mennyit szenvedek...

Sóhajtott.

— Még a Szamos vize is köddé válhat, csak az én bánatom marad örökké bánat.

Szétnézett a tájban, de hallgattak a tücskök, hallgatott a messzeség.

— Csak tűnődöm, ángyó, az életemről, sárba vagyok fojtva. Nem az volt a csillagokba írva, hogy ő kísérfen a sírba. Vadzab virágott rajta, agyag van a feje alatt, idegen réten hullt el... Utunkra kétfajta szél fújt.

— Még fiatal vagy, Ilus... — próbálta az vigasztalni.

— Az én szívem tilosra áll, ángyom. Tizenhárom éve... Ó, sok haszontalan estéim! Keserű az életem, mint a szilvavirág... Lássa?... — mutatott a lába elé egy bokor sötétzöld és pirosfoltos cékla-levéltre. — Ilyen az a hely, ahol ő arcra bukott. Telepreckelte vérrel.

Kevés ideig hallgatott, aztán tovább beszélt.

— Maga tudhatja, ki voltam, mi voltam. Nőttem, mint a gyp. Hányszor lealáztak volna. Ahogy megbimbósodtam, mindjárt azt nézték az udvarban, hogy leszakítsanak. Elvitt onnan, s én milyen boldog voltam... Ó, bár lakna jól vélem a temető! Szoktam én sírni, ángyom, csak nem könnyezem. A szívem folyik tele könnyel, azon esik szét minden cseppje.

Csavargó kis lepke szállt a kötőjére, s ő nem is látta.

— Ó, sok szép emlékem! Eltűnik velem együtt, ráhull a nyárfa levele. Tudja, ángyó, a kalapjával integetett a kapuból, s azt mondta: Ne búsulj, drága virágom... aztán megölték...

...Az öreg kertész észrevette, hogy már nem is hallgatok rá. Megsértődött és felállt.

— Na, álljunk neki, asszonyok — mondta, s ott-hagyott szó nélkül.

Legelsőnek ő kelt fel, az özvegyasszony. Neki-indult a Szamosnak.

Ment, s körülötte zsongott a táj. Dongók úsztak a levegőben; virágok mézsedtek, s kék pillangók páرزottak a virágokon.

Nagyon megnézte a pillangókat, az arca nagyon megbíborlott attól, amire gondolt. Továbbment

sietve, de a füle mögött kicsi bolond szél dalolt, s ha a pillangók játszanak, nem lehet megállni, csak a sejtelmek előtt a Szamosba belemenni. Aztán mosta a zöldséget, de attól is megvörösölt, amikor eszébe villant, mit beszéltek ezek a murokról... Ledobta hirtelen, s a szégyentől könny hullott szeméből a Szamos vizébe. És a Szamos nem csapott ki partjai közül, csak elmosta közömbösen. Erősen megtörölte a szemét, nehogy vagy egy még kicsorduljon, aztán állt száraz szemmel, s nézte, hogyan folyik tovább a Szamos.

A nyárfák árnyéka már nőni kezdett a vízre.

— Ó, az a szegény kicsi özvegyasszony!

1957

Július volt, délelőtt, és máris rekkenő a hőség. Szikrázott az ég, és porban úsztak a szekerek. Kókadottak a növények, s bágyadtság ömlött végig a tájon. Csak a szöcskék voltak frissek, az emberek nem. Pedig most volt a munka nagyja. Cséplőgép bűgött a szérűn, s a fele kollektíva ott volt körülötte. A másik fele a hordásnál.

A gyermekek kinn hűsültek a Szamoson.

— Legalább nyaralnak — mondta az elnök, s egy vénasszonyt is tett melléjük, hogy ügyeljen a kisebbekre.

— Félnormát kap, Boriné — ígérte neki. Egyebet úgysem nagyon tud csinálni, a szülők legalább nyugodtan dolgozhatnak.

Persze a gyermekeknek annyi volt a vénasszony személye, mint rucáknak a kotló. Különösen a fiúknak. Csak szaladgált a víz partján.

— ... Belefulladtok te, aztán agyonüt apátok!

Jó is ilyenkor a Szamosba belemenni, abban löcsötöltni, magukat iszappal bekenni, színes kavicsal játszani. Jó az mindenféle gyermeknek...

A kis Szabó Ilus is ott volt. Ő nem tartozott egészen közéjük, de ott volt. Tehenet őrzött már reggel óta, s most odavegyült ő is. Kilencéves volt. Ledobta magáról a kis köntöst, a kötőjét maga elé kötötte, mégis, ő leány, s lubickolt, precskelődött és sikítozott, akár a többi.

Csendes, a tehén, legelt a tarlón. Nagy, érdes nyelvével csak úgy falta a tarlóburját. Még válogatott is. A búzavirág bokrát kikerülte, az aszat levelét kereste. Az friss, zöld és édes, mint a málé-

levél. A kukoricás is ott volt közel, de oda nem volt szabad menni. Legalábbis mikor látják. Legelte hát az aszatot, s csapott egyet-egyet a farkával. Jártak a legyek.

Távolabb egy asszony jött a tarlón. A kukoricás mellett jött árpaaratásból és mezítláb. Izzadt volt erősen, a tenyere még sajgott a sarló nyelétől. Ujjai között a vékony bőr tele volt beletört tövis-sel. Az orra s a teste porral, lábát összekarcolta a tarló, de nem ügyelt rá. Lesett valamit vagy valakit. A kis Szabó Ilus édesanyja volt. A múltkor tilosban fogták s behajtották a tehenet. A leányka eljátszotta az őrzést, és két napig kellett könyörögni, míg huszonöt lejért kiegyezett a gazda, s kiadta a Csendest. A tanítóné asszony már fel akarta mondani a tejet, s az baj lett volna, nagy baj. Napi négy liter tej savanyodott volna a nyakára, vagy pedig meg kellett volna igyák ők. S azt nekik nem lehet. Az naponta nyolc lej, meg a fél liter tejföl, amit leszed róla. Ki bírja ezt s még a huszonöt lejt. Négy hektár földjük van csak: szántó, kaszáló egybe, s most házra gyűjtik, új házra. Kell minden krajcár. Nem lehet megenni, elherdálni. Az ura hirtelen haragú ember, s szíjostorral akarta megverni a múltkor a gyermekeket. Azért szaladt ide: nehogy megint...

A kukoricás végéhez ért s kilesett.

A Csendes ott volt, legelt, s megrázta fejét a legyektől. A hosszú kötél ott volt a szarva tövén, húzta lassan maga után. A leányka azonban a kötél végéről sehol.

Előjött egészen, s körülnézett. Aztán azt is meglátta a víz partján. Megismerte koszorúba font szőke hajáról s a beléje kötött pertliről. Ott állt purdén, csepp kis kötője vizesen lógott rajta.

Fejébe szökött a vér. Így ügyeli ez a tehenet.

— Ide gyere, te! — rikoltott rá. S mivel az nem hallotta meg mindjárt, még élesebben kiáltotta:

— Nem hallod, a füled istenit!

A leányka ijedten fordult meg, aztán menni kezdett az anyja felé, s már előre toporgott.

— Jaj, édesanyám ne, igazán, édesanyám! . . .

De az asszony már tele volt dühvel.

— Mit mondtam én neked a reggel? Hová állítottalak én téged a reggel? Kinek adtam én kezébe a tehén kötelét a reggel, he?!

S ahányat kérdezett, annyiszor csapott a leányka fenekére. Csattogott a tenyere.

Odarángatta a kötél mellé.

— Nem azt mondtam én neked, hogy itt ülj?! Amért azok tekeregnek, azt hiszed, neked is lehet?! Amért azoknak semmi dolguk, azt hiszed, neked sincs?! Henyélni akarsz?! Téged is utolért az uraskodnám?! . . . Hatéves koromban falka ludat őriztem én tavasztól őszig, egy se ment a tilosba, ne félj. Dolgozni nevelt az édesanyám! . . . Hol a köntösöd, ribanc kölyke?! Nézz oda, a köntösét is elhagyta valahol! . . .

A leányka rémülten kereste itt-amott a ruhácskáját. Az ijedtségtől azt is elfelejtette, hova is vetkőzött. Végül is meglelte, magára húzta, szipogva állt az anyja mellett.

Az kezébe nyomta a tehén hosszú kötelét, de aztán a fürdőző gyermekekre nézett, akik a Szamosból bámulták: mi történt Ilussal, és kétségbeesetten bámult a leánykára.

— De te újra csak elcsapod, s megint a tilosba megy, megint megfogják, s megint fizessünk, hogy kiengedjék?! . . .

Szinte sírva fakadt az aggodalom miatt.

— Ennyit se lehessen rábízni — sírta.

Állt tanácstalanul, aztán csak kitalált valamit:

— Állj meg, mert nem fogsz te a tehén mellől elbódászni! . . . Ő fog őrizni téged . . .

Kikapta a kis Ilus kezéből a kötelet, átkötötte a leányka derekát, jól rábogozta.

— Ki ne merd kötni, mert úgyis megleslek! Onnan leslek né! — mutatott a kukoricás felé. — Itt ülj! — hagyta meg szigorúan. — Délkor majd jövünk érted.

Azzal elment.

A kukoricás mellől azért még visszanezett. Meg is sajnálta a kislányt, de azért elment.

S a kis Szabó Ilus ottmaradt elárvultan, a tehénhez kötve.

Félve nézett a kukoricás felé, biztos lesi az anyja... A Szamos felé nem mert nézni, szégyellte magát a többiek előtt. Állt lehajtott fejjel, egyet-egyedül lépett a tehén után, úgy ahogy az legelt.

Csak aztán a gyermekek közelebb jöttek.

— ...Őt őrzi a tehén!... Őt őrzi a tehén!... — csúfolták.

— ...Megyünk szedrészni, s te nem jössz! — mondták dicsekedve. S el is mentek. Csak a vénasszony maradt a Szamos partján a kisebbekkel. Ő pedig egyedül a tarló közepén, a tehénnel.

Fájt a szíve. Úgy gyűlölte a tehenet, hogy könny szökött a szemébe. Nem győzte szívni az orrát, és szidni a tehenet.

— Hóóó, te hóó! Nem hallod, hogy hóó, a füled istenit! — szidta teljes szívéből, mert az mind többet rázta a fejét a rájagyúlt legyekről.

— A fene egyen meg, ribanca! — rángatta mind dühösebben a kötelet.

S így kínlódott vele sokáig.

A nap meg mint erősebben sütött. Vágyódva nézett a Szamos felé, aztán újra félősen a kukoricásra, és nem mert a kötélhez nyúlni.

Lassan múlt az idő, mind nagyobb lett a hőség, s megindultak a bögölyök. A kislányra nem szálltak, hanem az izzadó tehenre. Egyedüli állat volt most a tarlón. A hasát támadták, a szeme tövét, az orrát és mindenütt, ahol vékony a bőr.

Rázta a fejét, a nyakát, rúgott a hasához, és csapdosott a farkával. Már nem is legelt. Küszködött a legyekkel. A kislány pedig vele.

— Hó, Csendes, hóó! A fene egyen meg, hóó! — rángatta a kötelet.

Ez így ment jó félórán át. Akkor a tehén kínjában be akart menni a kukoricásba, az árnyékba. Hogy engedhette volna? Szembe került vele, hajkurászta vissza, és szidta, kiabált neki.

S ekkor történt:

Az állat kínjában megfordult, hirtelen felvágta a farkát, megszökte magát s bogározni kezdett. Nagy esetlen ugrásokkal rohant a tarlón.

A kislányt egyből lerántotta a földre, s húzta, vonszolta maga után.

Az a kötélbe kapaszkodva próbált lábra állni, s még mindig dühösen szidta az állatot: — Hóó, Csendes, hóó! — de újra csak lezuhant. Megütötte magát nagyon, s rémülten kezdett sikoltozni.

Az eddig jámbor állat egészen megvadult. Már nemcsak a bögölyök elől, hanem a sikoltozó leánykától is menekült. Hurcolta végig a tarlón, az meg üvöltött fájdalmában.

Aztán a feje nekivágódott egy határkőnek, s rögtön elakadt a szava.

Az összeszaladó és kiabáló emberek fogták meg a reszkető állatot, s oldották le a leányka testéről a kötelet.

... Aztán egy asszony rohant, bukdácsolt keresztül a tarlón.

— Kicsi leányom!... Egyetlen leányom!...

Csak ezt tudta sikoltozni.

S oda esett mellé a földre, és vonaglott, fetrengett a fájdalomtól.

— Nem akartam, mért nem oldottad ki?! Mért kellett neked elpusztulni?! — sírt, zokogta.

Ki válaszoljon erre?...

A leányka feküdt örök csendben. Két ibolya szeme nyitva meredt az égre. Szája sarkából vér szivárgott. Az állára, a nyakára, onnan meg lassan pergett alá, mint elszakadt piros gyöngy.

Néma volt a táj, és némák az emberek.

A kis Szabó Ilus csak volt.

A messze távolban, mint kifűlt kemencében, zsongott a levegő. Nagy volt a hőség. Még a tyúkok is beültek az árnyékba, s lihegtek, mint a kutyák. Csak a tyúkgondozó asszony fázott. Ült a tornáclépcsőn, sárgult, mint a túró, s olyan görcsei voltak, hogy meggörbült ültében. Pedig legszívesebben elnyúlt volna a hátán, haljon meg, ne érezzen semmit, hogy múljon el tőle végképp a fájdalom. Nyögött keservesen és sajnálta magát:

— Oda vagyok, és fiatalon, mint anyám...

Valóban nem volt még öreg, alig negyvenéves, de megvénítette már a szenvedés.

Ült, gubbasztott, s úgy lefoglalta a betegség, hogy nem ért rá törődni semmivel. A tojófészekben egymáson ültek a tyúkok, a fészek előtt tojáshéj... Tehettek, amit akartak, neki fájt a gyomra, az oldala, a feje, szédült...

— Így halt meg, éppen ilyen korában — emlékezett újra az anyjára. Aztán az urára gondolt.

— Neki nem számít, csak meglegyen a normám... Kinéz az ágyból.

Megnézte a kezét.

Sárga volt az is, mint az arca, és ráncosok az ujjai.

Sóhajtott, és nem akart gondolni többet semmire. Pihenni, nyugodni akart, nem érezni semmit. Ült volna órák hosszat tétlenül, de fel kellett állni, tenni, venni, matatni és mutatni, hogy dolgozik. Jött Balog elvtárs, és Balog elvtárs a kollektíva párttitkára. Ő itt az atyaisten. Legalábbis ők annak látják.

Jött, és köszönt hangosan.

De ő éppen csak motyogott. Tett-vett, hajoldosott, és dugdosta a szemét.

— Mi baj van, elvtársnő? — kérdezte gyanakodva.

Nem tetszett neki ennek az asszonynak a színe, soványsága, örökös fáradtsága. Általában Balog elvtársnak nem nagyon tetszik semmi. Ilyenfajta ember. Mindenbe beleakad, nagy szája van, és rögtön húzza le az eget s aki benne van, azt is. Vasúti fékező a mestersége, s bár tulajdonképpen idevaló, nem érti a parasztok bizalmatlanságát, örökös gyanakvását. Akármit tesz és akármit akar, úgy fogadják, mint dési szalma az istennyilát. Ezt az asszonyt is azért vette ki a kapálásból, hogy ide tegye könnyebb munkára, ahol pihenhet is, de azóta az ura a legnagyobb ellensége. — Mért csak háromnegyed norma?! — lármázik mindég, ha találkozik vele, meg hogy a felesége is dolgozik ám annyit, mint akárki... — Hagyja csak, ne féltse az ő asszonya egészségét — mondja.

— ...Hogy van, elvtársnő? — kérdezte még egyszer, és még hangosabban.

— Megvagyok, kérem szépen — mondta a tyúkgondozónő félénken, közben tett hamar vagy három félrelépést a falig, hogy meg tudjon támaszkodni. Aztán állt meggörbülve, s várta, múljon el a szédülés.

Balog elvtárs rosszkedvűen figyelte, aztán az egyik fészek felé nézett, ahol egy tyúk éppen akkor reccsentett szét egy tojást. Másik kettő rögtön oda-szaladt, és hárman ették meg a szétment tojást.

A párttitkár újra az asszonyra nézett.

Az már nem is tudta, mit titkoljon: a betegségét, vagy hogy a tyúkok eszik a tojást.

— Nem volt mész, aztán rákaptak... Szóltam az elnök elvtársnak, csak ugyebár...

Úgy elfogta az epegörcs, hogy még jobban neki-markolt a falnak.

— Hiszen maga esik össze... — mondta Balog elvtárs, és odahúzott egy padot. — Maga beteg, üljön le — kiáltott rá.

Az asszony erőtlenül ült le, és nem tudta tovább tettetni magát.

— Oda vagyok — ismerte be.

Balog elvtárs megrázta a fejét.

— Az istenit magának, akkor minek tagadja?!

Hirtelen lecsitult.

— Á, meggyógyul. Bemegy a kórházba, és nem lesz semmi baj...

Az asszonynak egyszeribe rémület borult a szemére. Támolyogva próbált felállni ültéből.

— Oda nem megyek, ott biztos meghalok. Így húzom még valameddig. Anyám is, ugyebár...

Rettegve tiltakozott.

Balog elvtárs értelmetlenül hallgatta. Aztán dühös lett.

— Látja, az istenit, ezek maguk. Azt se tudják, miért, csak nem és nem!... Ott meggyógyul, értse meg! — kiáltott rá olyan ingerülten, hogy a tyúkgondozó asszony többet nem mert szólni, csak ült tönkremenve, és sírt hangtalanul.

A párttitkár nézte dühösen és összehúzott szemmel.

— Mit izél itt nekem. Ne böggjön, jó, holnapután beviszi az autót, addig ide jön valaki maga helyett.

Erre az asszonynak még bővebben omlott a könnye. Éppen ez az, ezt a jó kicsi helyet is elveszíti...

— Meggyógyul, s visszajön ide...

— ...Nem látom én többet itt isten napját.

— Nem tarthatjuk betegen.

— Elpusztulok én, most már biztos elpusztulok...

A párttitkár dühösen legyintett és indult. De még visszaszólt.

— Akkor úgy készüljön.

Azzal elment.

Ő ezt már észre sem vette. Csak ömlött a könnye.

— El kell pusztulni. El kell nekem pusztulni.

És egész nap búcsúzott. A szemével búcsúzott. Nézte a virágos rétet, felette pillangók cikáztak, fehér és kék pillangók. Nyitott a sok fecskevirág, a gyalogbodza... Az ösvényt is megnézte a réten... Mennyi ebédet vitt azon az ő édesapjának leánya korában... — Ki ne lötyögtesd — mondta mindig az anyja. Milyen jó édesanyja volt neki, mennyit játszott ő akkor a réten... Azután nem lehetett. Azután dolgozni kellett. Kapálni, takarni, aratni, volt négy hold földjük, az ette meg az életet. A boldogságát is az ette meg. Azért nem adták Gergely Mihályhoz, annak nem volt semmije. Ennek meg három holdja, fel is hányta mindig. Még most is felhányja, pedig a kollektívben van már. Gergely Mihály kőműves lett, és most ő az elnök. Legényfiai vannak, ő meg meddő. Senkije, akit szeressen, senkije, aki megbecsülje...

Nézte a Szamost s ott a sok fehér levelű nyárfát. Mennyi varjú van az idén, tele fészekkel a sok fa... S ott a berek. Mennyi ideje nem járt a berekben, mindig elfordította a fejét, ha arra járt. Most nem fordította el, most megnézte. Most tizenöt éve katonaság volt a faluban, hozzájuk is jutott egy bihari fiú, barna hajú, szürke szemű... Mint a kincset, úgy rejtegette az emlékét. Még maga előtt is rejtegette, hogy akkor ott a berekbe... aztán mindig ott találkoztak... Most a lemenő nap fényében végignézett a berek felett, s úgy érezte: ez az egy, ami az övé volt ebben az életben.

...Elbúcsúzott hát a tájtól, ahova odatartozónak érezte magát, mint a legkisebb fűszál is; ahova lelke tíz körmével kapaszkodott, hogy ne máshová, kórházba, idegen távolba vigyék meghalni. Már a betegség sem számított, most már ezért borította be a bánat és a szomorúság.

Másnap pedig elbúcsúzott a barátnőitől is.

Vagy heten ültek nála a belső házban, s mint a csókák, talpig feketében, és éppúgy csármáltak:

— Ugye, Ilus, úgy vagy, mintha egy kígyó csúszna az oldalad táján, fel a hasadig és szorítana — mondta az egyik.

— Úgy — sóhajtott.

— Mintha valami hidegség kúszna a szívedig? ...

— Igen — bólintotta.

— Hát nem valami egészséges betegség — csóvalta a fejét.

— Így van az, ha egy betegség eléri az embert, rögtön kiabálni kezd a többieknek: gyertek, mert megfogtam! — magyarázta egy másik.

Csak ült közöttük, s hallgatta, miket beszélnek. Azok meg beszéltek, és vártak, várakoztak.

— Miért nem hagyja, hogy haljál meg itthon békében?! Miért kell téged kórházba vigyen, ő sem az atyaisten! Ott mindenki meghal.

Sóhajtott. Az meg folytatta.

— Ilyenek, semmit sem hagynak a maga mentiben, mindent felforgatnak, ne maradjék semmi a helyén. Nem lehet ezekkel. Mindig másképpen akarják, mint ahogy te akarsz. Valamit mindig kitalálnak.

A többiek tűnődve hallgattak.

Akkor aztán ő, a háziasszony felállt, s egy fekete kendőt vett elő a szublótból.

— Ezt neked hagyom, Kati, viseld egészséggel, ha már én nem viselhetem — mondta az egyiknek. — Ezt meg neked, Klári — s egy sötétkék kötényt adott a másiknak. Egy aprópettyes blúzt a harmadiknak, egy másik kötényt a negyediknek. És mind-egyiknek adott valamit.

Sőt legkedvesebb barátnőjének egyik magasszárú cipőjét is odaadta.

— Nesze, kománé, úgyse vihetem magammal, uramon kívül senkim sincs — mondta.

A kománé egészen meghatódott.

— Jaj, te Ilus, de kár, hogy meghalsz. Imádkozni fogok az üdvödért.

Így hagyakozta el kedves dolgait, és másnap kórházba vitték. Eltelt egy hét, két hét: lassan meg is felejtkeztek róla, emlékéit is kezdte belepni az idő. Három hónap múlva pedig hazajött meggyógyulva.

Szaladtak ám milátni az asszonyok aztán, szerte a faluba.

— Így ki van telve az orcája, né. Meg se ismered — magyarázták a kománéjának.

Az rögtön a magasszárú cipőkre gondolt.

— Vissza fogja kérni...

Egy kicsit hallgatott, aztán mérgesen mondta ki:

— Akkor mért kellett elvigyék? Meggyógyult volna itthon is!

Legyintett.

— Csak ezek ilyenek, semmit se hagynak a mentire, mindig kitalálnak valamit. Azt hiszik, ők az atyaisten!

Sóhajtott komoran, és dühösen vonta össze a szemöldökét.

Áll a vágányok között, s néz a válaszüti bakterház felé. A ruhája olajos, hogy vasutasnak is beillenék. De nem vasutas, csak egy falusi ember. Szép fehér bajuszú. De a beretvával összevesztett, arcán hetűs a borosta. Máskülönben rendes, tiszta és jóhúsban lévő. Szélesedik s nem pocakra hízik, mint az úrféle. Válogatott és kellemes beszédű, aki tud a világról, s mindenről megvan a véleménye. Igazolványában az van írva: földműves. Az volt, negyven holdas, most a vasúton dolgozik. Hol csak utazgat s hordja be a városba, amit lehet, hol meg a berakodásnál segít. Él, ahogy tud.

Egyébként október van, október eleje, ősz és kora reggel. A kicsike állomás tele elsárgult és lehullott vadgesztenye levéllel. A légi országutakon már nem legyek vagy dongók húznak tova, hanem ökörnyál lebeg. A fekete őszi szántásokon is ezüstös szálak csillognak.

Az öreg jó darabig áll a sínek között, aztán legyint.

Se füst, se vonat.

Körülnéz.

Éppen akkor jön ki az irodából az állomásfőnök, s megyen sebesen a „Férfiak” felirat felé.

Odaszól neki:

— Alászolgája, főnök úr! Mi van a félnyolccsal? ...

A főnök azonban nem ér rá válaszolni, int türelmetlenül, hogy mindjárt, aztán csak szája elé kapja a markát, s egy helyett ötöt is lép.

Az öreg ezt már megérti.

— Nyavalyába, a főnök úrból fut ki a reggeli kávé — gondolja, s csendesen röhög. Aztán odamegy lassan az iroda felé, s várja vissza a főnökét.

Az eltűnt már a vécében. A tegnap déltől ma hajnalig annyit ivott, hogy az ujjával éri. Hárman megittak négy liter vodkát. A feje is fáj, hogy szakad széjjel...

... Valahogy rendbejön, s igyekszik visszafelé.

Restelli, hogy más is látta a futamodását. Zavart a hangja:

— Az most már nyolcórás, István bácsi — próbál méltóságteljesen válaszolni az öreg előbbi kérdésére. — Új menetrend van... Nem tudom, mit ehettem, olyan beteg lettem hirtelen... — mondja, aztán beoldalog az irodába.

Most már ingerült is. — Nem elég, hogy adóságot csinált, vagy hatvan lejt, de így látták... A fene egye meg az ilyen helyet! Egy aszpirint nem lehet kapni... Tíz perc múlva nyolc — kiáltja ki az öregnek, mert az az ablakon keresztül lesi a benti órát, hogy mennyi van még nyolcig.

— Nem jó rosszban lenni az öreggel, nagy kupac...

Aztán eltelik tíz perc, még rá vagy kettő, s megérkezik a nyolcórás. Egyetlen utas száll le róla, egy szürke lódenes fiatal férfi. Levették a postazsákot, s a vonat már füstöl is tovább, Iklód felé.

A lódenkabátos áll tétován a vágányok előtt, néz az állomás felé. — Majd délután — gondolja, s végül is az öreghez fordul.

— Merre mehetnék be a faluba?

Az öreg megnézi jól.

— Itt közelebb — mutat a réten keresztül vágó ösvényre. — De maga menjen az úton. Ott a sorompónál — int a bakterház felé, azzal megy hamar az irodához.

A lódenkabátos néz utána értetlenül.

— Á! — legyint egyet, aztán nekiindul az ösvénynek, át a réten.

— Van-e levelem, főnök úr? — kérdez be az öreg az irodába.

A főnök éppen a leveleket válogatja. A román pap lányáét mindig félreteszi. Udvarol neki, s szeretné tudni, nincs-e még valakije valahol.

Zavartan pislog az öregre.

— Megnézem.

És nemhiába várt az öreg. Levele van, ajánlott levele. Valami Stánetz Tibor írta neki Kolozsvárról, Bálint Istvánnak Boncára.

Kimegy, pápaszemet vesz, s úgy olvassa, mit írt neki Stánetz Tibor.

A főnök bosszankodva néz utána.

— Már csak jön be, s még nem is kopog.

De jön vissza az öreg, s most még úgysem kopog.

Halkan, bizalmasan mondja:

— Vagon kell, főnök úr... Holnaputánra... Tudja!...

S hagyja, hogy a főnök gondolkozzék.

Az most dehogyis bánja, hogy az öreg nem kopogtatott... Lesz miből kifizetni az adósságot.

Úgy tesz, mintha buzgón gondolkoznék. Végül is megköszörüli a torkát.

— Most bajos, István bácsi.

Lopva az öreg arcát lesi, végül ezt mondja:

— Esetleg... De a felét kérem előre.

Az öreg bólogat.

— Rendben van, főnök úr. Délire hozom. Fizetjük, alássan.

Csendes a hangja, de tele önbizalommal, önérettel.

A lódenkabátos férfi megy az ösvényen. Jól benne jár a rétben, s most már érti, mért mondta az az öregember, hogy menjen inkább a sorompó felé. Vastagon harmatos a fű, az ösvény, s a pantalló nadrág már szárközépig lucskos. A lóden alja is az. A félcipőkön pedig kilós sárpapucsok. Minden tíz lépésre megáll, s rúg egyet a levegőbe.

Szóval nem nekivaló út, s az öreg ezt megmondta.

— Emberséges ember — ismeri el magában, s bánja erősen, hogy nem fogadta a szavát.

De visszafordulni restell, meg nem is akar. Megyen csak tovább, s a cipője nemsokára cuppog, mintha nagy esőben menne. Különben is nagyon félszegül érzi magát ebben a tájban. Izig-vérig városhi ember, vasöntő, s ott van ő otthon az üzemből. Itt olyanformán viselkedik, ahogy egy falusi vénasszony viselkedne Kolozsvár főterén. Most azonban nem mint vasöntő megyen. Tavasszal kivették a termelésből, s megtették „Aprozár” igazgatónak. De nem szereti, nem ért a számokhoz, „nem vagyok én sarki fűszeres” — szokta mondogatni.

Megy hát az „Aprozár igazgató”, tapossa a harmatos ösvényt. Az ösvény nekiviszi a Szamosnak, s már ott bújkál a fűzfabokrok s a kaszahagya magas gaz között. A Szamos mellette kanyarog, vize fölött sejtelmes pára ül. Partján magas, ezüstös nyárfák. A levelekről nehéz cseppekben hull a harmat, s mint ólomcsepp koppan a már lehullott leveleken.

Ő csak megy, valami botfélét szedett fel a földről, s azzal veri félre maga előtt a gázt s az ágakat.

Aztán egy széles pallóhoz ér. Óvatosan átmegy rajta, s ott áll a túlsó parton. Ezt tudja, de hogy hol, merre, azt nem.

Közben felkelt a nap, és megmozdul az addig mozdulatlan táj.

Halk nesz kél. A nyárfalevelek meglibbennek, aztán elválnak az ágtól, és szelíd surrogással hullani kezdenek. És hullnak, egyre hullnak.

Úgy megyen rajtuk, mint egy szőnyegen. Végül kiér a fák közül. És rögtön olyasmit lát, ami megvigasztalja a harmatért. Jókor a föld beültetve káposztával. S ő ezért jött ide: — káposztáért.

...Mekkora fejek, kövérek, kemények...

A tegnapelőtt rátelefonáltak, illetékes helyről.

— Mi van a piaccal, elvtárs?

— Rendben van.

— Hogyhogy rendben van?

— Van minden az üzletekben.

— S káposzta? Itt az eltevés ideje. A munkás-asszonyok már zúgolódnak.

Hát ezért jött. Szerződése van a kollektív gazdasággal. Két vagon káposzta à harminc bani kilója. Előleget is adott a tavasszal...

Szóval van káposzta.

— ...Így könnyebb a parasztoknak: egyből dől nekik a pénz... Nekünk is jobb...

Effélékre gondol örömeiben, s arra, hogy majd tavasszal még jobban nekilát a szerződéseknek. Azal meggy tovább elégedett arccal és lélekkel. Közben nézi, kutatja: merre lehet itt a falu s abban a kollektív gazdaság.

Balog elvtárs nagy gondban fő. Hol így ráncolja a homlokát, hol úgy mereszti a szemét a papirosra. Végül is néz ki az ablakon erősen. De ettől sem változik semmi. Éppen úgy sűrűsödnek a nap elé a felhők, és barnul az orgonabokor levele, mint eddig. Legfeljebb annyi újat lát, hogy a deszkakerítés tetején megjelenik a kollektíva macskája, s a szájában kövérre hízott őszi veréb. — Na, az anyád istenit, te se pusztítod többé a kollektíva búzáját! — gondolja elégedetten. De rögtön utána felmérgeződik, mert kifut fejéből a már alakulóban lévő gondolat.

Lekapja hát szemét az ablakról, s odaerőlteti az előtte fekvő papirosra. — Itt ülj, a nemjodat! — szidja össze. De olyan a tekintete, mint az egészséges fiúgyermek, nem tud egy helyben ülni. Mindjárt azon fogja: most az üveges szekrényben levő könyveket nézdegéli.

Erről aztán eszébe jut Solohov könyve s annak a titkára, Davidov. Elolvastatták vele a tanfolyamon. — Szervusz, Davidov! — gondolja. — Papíron könnyű titkárkodni.

Nézi a papirost, és megint nekidühödik.

— Istenit a könyvelőjének! Hogy megkértem, számtsa ki, hát én hiába beszélek?

Felugrik az asztal mellől, s kiordít:

— Szabó elvtárs!

Szabó elvtárs bejön. Úgy hatvan év körüli lehet. Kántor volt annak idején, s négy holddal lépett be. Most a kollektíva könyvelője.

Bejön, s néz szolgálatkészen a szemüveg fölött.

— Nem megkértem, számítsa ki, Szabó elvtárs?

— Hát nem kiszámítottam? Ott van... az az...

— Ez az?!... Ez kiszámítás?!... Nem megmond-tam, mennyi jöjjön ki?!

— De ha nem jön ki. A számtan, az számtan.

— De ha csak ennyit lehet. Nincs pénz. Ez is sok.

A könyvelő vállat von, nem tud egyebet mon-dani, hát hallgat.

— Szóval nem akarja kiszámítani?

— Értse meg, elvtárs: a szám, az szám.

Balog elvtárs legyint dühösen.

— Hát akkor megcsinálom én. Megmutatom ma-gának! — mondja böszén, s nem tűri, hogy akármit is szóljon, legyint ingerülten: menjen csak ki.

Azzal visszaül a papír mellé, s újra számolgatni kezdi: hogyan lehetne húszezer lejjel ötvenezer le-jes disznóolat építeni a süldők számára. És lehető-leg úgy, hogy maradjon öntözőkészülékre is.

Egyébként kovács az eredeti foglalkozása s ide-való a faluba. Belépett ő is két hold földdel s a szer-számaival együtt. Mikor megválasztották s nekikez-dett hogy: mellékgazdaság kell, elvtársak, disznó-tenyészde, zöldségeskert, az elnök rögtön kijelen-tette: hagyjanak neki békét a murekkel meg a disznókkal, azokba csak beléüt a vész. Búza kell, az az igazi.

— Hát a munkásosztálynak nem kell zöldség, nem kell hús?! — dörgött rája Balog elvtárs.

Albert János, az elnök rögtön lecsapott rá.

— Kié ez a kollektíva, elvtárs, a miénk, vagy a munkásosztályé?

Balog elvtárs lerántotta a szemöldökét, s össze-szorította a száját, hogy ki ne szalasszon egy ékte-len káromkodást. Végül is sóhajtott.

— A tiétek — mondta a foga közül. De aztán felemelte a hangját. — Csakhogy ti is szeretitek a töltelékes káposztát. Ezért kell a káposzta és a disznó. Mi, a munkásosztály, azt akarjuk: jobban éljetek. Csak ti másért nem akarjátok. Engem ti nem visztek félre, én éber vagyok, elvtárs. Itt nem lesz elhajlás!

Az elnök, nehogy a rajonnál ez még ráfoghasson valamit, engedett.

— Jól van, elvtárs, csak ne követelőzz, közösen oldjuk meg a kérdéseket. Egyek vagyunk, nem? — kérdezte, és elégedetten nézett körül.

De Balog elvtárssal nem boldogult.

— Egyek, elvtárs, egyek, de a munkásosztály vezetésével. Örüljetek, hogy kollektívátok van és pász. Engem meg te többet ne számoltass, neked is csak kettő az orrodlika. Tudok annyit, mint te, esetlegesen többet is.

Megvédte hát a munkásosztály tekintélyét, magában azonban dühöngött a rajonra. Valakije lehet ott ennek az Albert Jánosnak, hogy így szökdöshet. Volt is.

Albert János szegényparaszt volt. Legénykorában Kolozsváron szolgált, a sógora a vasúti műhelyben dolgozott, mint lakatos. Attól sok mindent megtudott az urak gazemberségeiről. Egy ízben le is tartóztatták, mert rejtegette a sógorát. Egy hétig pofozták: mondja meg, hova ment tőle. — Kár, hogy nem tudtam, sógor, hol vagy, mert úgysem mondtam volna meg, ne félj. Úgy könnyű volt, hogy hallgassak — emlegette a felszabadulás után.

Szóval a múltja volt az, amiért ő lett a boncai kollektíva elnöke.

Mindegyik iparkodik hát okosabbnak lenni. Az elnök a kollektivisták népszerűségét keresi, Balog elvtárs pedig szigorúan tartja magát a munkásosztály igazságához.

...Most kínlódik hát a számításokkal. Mindenre gondol, csak arra nem, hogy mindjárt vendéget kap. Mégpedig olyan vendéget, akit ő sokra becsül.

Az öreg Sallai Máté dugja be magát az ajtón. Ő a nappali ör.

Ránéz szigorúan, de az öreg nem zavartatja magát. Leül egy székre, s ül, mint aki csak ülni akar. Tempósan rágyújt, aztán szipákol akkorákat, hogy serceg a szivara.

Ránéz még egyszer, de most már olyan mérgesen, hogy az öreg mégiscsak jobbnak látja megszólalni.

— Nem akartalak zavarni, elvtárs, csak jött valaki. Az elnököt sem kapom, sosincs itt... Írkálj csak, nem autón jött...

— De ki?

— Tudom én? Azt mondja, Kolozsvárról.

— Küldje be.

— Hadd szárítkozzon, kaparja le magát. Nem takarítok mindenki után... Ráérsz vele. Minden-nel csak te törődj?...

Így hízeleg, hadd lássa a titkár: vele tart, nem az elnökkel. Nagy diplomata az öreg. Nála minden attól függ, hogy kivel beszél. És sohasem siet. Ráér.

— Mindennek megvan az ideje s a szála — szokta mondogatni.

— Küldje már ide, az istenbe bele!

— Inkább menj ki, lássad, mit akar. Nem muszáj mindenkit székre ültetni — bölcsködik az öreg.

Balog elvtárs nem is bírja türelemmel, kimegyen dühösen.

Kint látja, csakugyan áll ott egy ember, de olyan vizes és sáros, mintha úgy húzták volna keresztül a földeken az állomástól idáig.

Aztán csak megismeri:

— Kovács elvtárs az Aprozártól!... Hű az istenit, maga hogy néz ki?! — s önkéntelenül is felnéz az égre, ez vajon hol ázott meg.

— A réten jöttem keresztül — mondja az fanyarogva, és határozottan szégyelli magát.

De Balog elvtárs már viszi is befelé. Leveszi róla a kabátot, felakasztja, hogy száradjon, s levetteti róla még a cipőket is. Odaadja az öreg Sallainak, kapartassa le róla a sarat valamelyik gyerekecské-

vel. Szóval mindenképpen kifejezi, milyen kedves vendégnek tartja. Az öreg Sallai meg a két ujj között viszi ki a cipőket. Néz szereden-széjjel, s mivel semmiféle gyerekecskét nem lát, maga kezd kaparászni.

— Miért nem jött autóval?! — dohog mérgesen.

Bent Kovács elvtárs elmondja, miért jött, s pakolja ki a tavaszi szerződéseket. Két vagon káposzta, itt az eltevés ideje... A parasztnak is jobb. Egyből jön a sok pénz... — mondja, mondogatja.

Balog elvtárs hallgatja komolyan és bólogat.

— Bízta csak ide az elvtárs. Van káposzta s pász.

Aztán arra gondol, pótolódik a hiányzó pénz a disznóólhoz.

— Magát a jó isten hozta, elvtárs.

— Na engem nem, mert a vonat — nevet a másik.

Balog elvtárs elkomolyodik.

— Jó, jó, ezt itt úgy mondják. Maga sohase ejt ki semmit a száján?

Kovács elvtárs még jobban nevet, és megnyugtatóan igyekszik.

Meg is nyugszik hamar.

— Maga ma itt alszik, olyan ágyat vetünk. Alhatik, mint egy jámbor asszony. Holnap leszedessük a káposztát, viheti is haza. Nincs semmi baj, így kereskedünk. Ez a jövő s kész. A régi le van sajnálva — mondja magabiztosan, s azzal kimegyen rendelkezni.

Másnap az ég felhős. Csak a keleti táj fölött van meghasadva az ég. Fúj az esőszagú szél, s éppen csak virrad.

Az öreg Sallai már megjött, keresi éjjeli társát, de nem leli. Egyik irodahelyiségből bekocog a másikba, s nem találja a vénembert. Mert az is vénember, akárcsak ő. Váltják egymást. Egy hétig az

öreg Mátyás János alszik a székház tornácán bundásan, mint éjjeli őr, egy hétig meg ő, Sallai Máté.

Keresi hát a társát, de egyelőre nem kapja. A tornácban ott a bunda, nem mehetett messze. A vendég, az biztosan alszik, a párttitkár irodája felől semmi mozgás. Csergét hozott neki az este, kenyeret meg tejet, panasza nem lehet. — Hátrament bajára — gondol az öreg Mátyásra, azzal leül a tornác szélére, rágyújt, s fújja lomhán a füstöt.

Egyszer csak hallja: dörömbölnék. Hallgatja, ki dörömbölhet s hol... A feje felől jön a hang. Fel-néz, hallgatózik, aztán rájön, hogy az iroda padlásán dörömbölnék. — Fenekimegette — macskája!... Nem, nem macska...

Feláll, megkerüli a székházat, s a hátulsó bütűjénél, ahol a padlásfeljáró van, megáll. A félhomályos virradatban látja, hogy a létra neki van támasztva a feljárónak. — Fenét macska! — gondolja, s óvatosan mászni kezd felfelé.

Egy, kettő, három... A hetedik foknál pihen egyet, aztán megyen feljebb, nyolc, kilenc. No, no, még három fokot, aztán csak feldugja óvatosan a fejét.

A keleti égen felvillanó lilászörös fények betűznek a padlás ablakán, és a fényeknél jól látja, hogy Boncidán Vaszi, az alelnök és Mátyás János az éjjeli őr, mernek tele egy nagy négyvékás zsákot szikkadni kiterített napraforgómaggal.

Elhűl az öreg, hallgat egy darabig. Végül is köhint, hogy figyelmezzenek rá, aztán csendesen odaszól:

— Hát viszik, viszik?

Boncidán Vaszi megmeredve áll. Mátyás János, az éjjeli őr, a zsák szájával a kezében tönkre van menve.

— Jó reggelt adjon az isten! — köszönt hirtelen, kínjában.

— Adjon! — köszön vissza Sallai.

Aztán csak hallgatnak.

— Hát akkor kiborítsuk, ugyi? — mondja végül Boncidán Vaszi.

Sallainak még nyugodtabb a hangja.

— Ne borítsd ki, ha már megmértétek. Tudod te, hogy én hol lakom . . . — ezt már halkabban mondja, hogy értse a másik. Avval tempósan lemászik a létrán, visszamegy a tornácra, szívja tovább a szivarát.

Nemsokára hallja, recseg a kerítés. Aztán semmit sem hall. Csak látja, jön elé Mátyás János, egyedül, Boncidán Vaszi már sehol.

— Hát akkor vedd át az őrséget — mondja Mátyás János, és odaadja Sallainak a bundát. — Adjon isten, elvtárs!

— Neked is, elvtárs — köszön vissza Sallai, és egyedül marad.

A keleti ég még jobban kihasad, s még lilább és még vörösebb fények bújnak elő a hasadékokból. Majd sárgulni kezd a táj és szürkülni a felhőzet.

A vén Sallai azonban nem törődik mindezzel. Azon gondolkozik: leért-e már Boncidán Vaszi a kertek alatt? Majd Balog elvtársra gondol, de nyugodt a gondolata:

— Kiabál, kiabál, de jó ember. Csak nem tudja, mi az élet. Mert jó, jó, nem szép, de sokan csinálják . . . Boncidán tényleg nagy gazember, alelnök léte . . . Na, csak őt próbálja becsapni! . . .

Megvirrad.

Balog elvtárs korán kelt, már jön is befelé az udvarra.

— Felkelt már?

A vén Sallai tudja, hogy a vendégről van szó.

— Nem az. Abban a csergében el lehet aludni délig.

— Akkor hagyja, hogy aludjék. Majd visszajövök, addig el kell intéznem . . .

Nem mondja meg, mit kell elintézzene, máris visszafordul és megyen.

Azonban alig megyen el, a vendég már jön is ki az irodából.

— Ezen se látszik, hogy igazgató — nézi meg az öreg Sallai. És ezt meg is mondja neki rögtön.

— Tudja, volt itt egy jószágigazgató. Az reggelig kártyázott, estig aludt. Így csináltak az urak. Nyáron meg mentek le a tengerpartra dőzsölni.

Beszél, magyaráz az igazgatónak, hadd lássa: ő is ért a politikához.

Az igazgató, miután megmosdott, indult hátra az udvaron.

— Lemegyek a Szamosig, mire jön a titkár elvtárs, itt vagyok — mondja.

Úgy gondolta, lemegy, még egyszer megnézi a káposztát: van-e két vagonnal, s hogy szedik-e már... Addig járható az út, nem sárosodik be.

Tényleg ott van vagy tíz ember a káposztás szélén, de nem szednek azok semmit, ülnek, beszélgetnek s cigarettáznak.

Odaér melléjük.

Nyájasra fogja a hangját:

— Na, mit csinálnak, mit csinálnak?

Megnézik jól, ki a fene lehet, hogy eddig sohase látták.

— Várjuk magát — mondta az egyik egykedvűen, s a többi nevet. Úgy megzavarja a válasz, hogy ő is csak nevetni tud.

— Ez jó — mondja. Aztán tüzet kér, hogy leplezze zavarát.

— Én igen a házának is — nyújtja oda egy másik a cigarettáját.

— Na, nekem nincs házam — mondja nevetve.

— Akkor szomszédok vagyunk — mondja az komolyan, s ő érzi: ezzel kész, el lehet köszönni. Meg is teszi, s jön visszafelé.

Útközben legyint.

— Fő, hogy van káposzta. Megy itt simán minden — gondolja, s meg van nyugodva teljesen.

Bálint István még a tegnap kora este bement a szövetkezetbe. Az ivóban nekitámaszkodott a pultnak, kikért egy féldecit, s iszogatta csendesesen.

Rajta kívül mások is iddógáltak a pult mellett, de ő egyelőre nem állt szóba senkivel, legfeljebb egyszer-egyszer a szövetkezetessel.

A szövetkezetes fiatal, nagydarab ember, de pattanásos arcú. Éppen ezért asszonyokra igen mohó férfiú.

Kis idő múlva pedig bejött oda egy fiatal asszony. Szép, nyúlánk és hajlós, akár a fűzfavessző. Olyan szeme volt, mint a vadgesztenye. Barna és fényes. Meg-megragyogott a villanyfényben.

Kicsi üveget vett elő a köténye alól, és a pultra tette.

— Két deci monopolt — mondta.

Az öreg Bálint István melléje lépett.

— Lám, mi van még a kötényed alatt, Julis? — kérdezte, s nyúlt is a kötény felé.

De a menyecske rácsapott a kezére.

— Akármilyen van, nem a kied számára van... Kied nyúlkáljon a Vilma né kötője alá, az legalább nem harapja meg, mert foga sincs már...

Nevetett az öreg.

— Jól mondod, ebbe igazad van, kinek viszed?

— Uramnak. Mit gondol maga, kinek vigyem. Igya meg otthon, ne üljön ide éjfélig.

— S te elmaradj aztán a jótól, ugyi?

Julis legyintett.

— Á, nemcsak bolondság van.

Fogta a megtöltött kis üveget, kezével együtt a köténye alá dugta, s kiment gyorsan.

A szövetkezetes úgy nézett utána, hogy még nyelt egyet, mint a kutya, mikor a gazdája eszik, s neki nem ad.

Az öreg észrevette.

— Szép asszony, mi? De nemcsak arcilag, mert testileg is. Sőt főleg. — Kacsintott egyet. — Meghozná a tejét, ugyé?...

A szövetkezetes röhögött.

— Ajaj! — mondta.

Most hárman is jöttek az ivóba. Egyikük, egy sovány, de nagyhangú s már elég idős ember, kikért három féldeci monopolt.

— Na, vegyük fel — mondta.

— Tartsa meg az isten a leányodat! — köszöntötte rá a másik. — Nőjön nagyra, okosra.

— A feleséged is gyógyuljon fel hamar — koccintott a harmadik.

Ittak.

Az öreg hirtelen odaszólt:

— Mi az te, hát leányod lett?

A nagyhangú legyintett hetykén.

— Mindegy az, hallja. Nálunk nincs fiú, leány, nálunk csak munkaerő van. Na, szervusztok!

Újra ittak.

Az öreg bólogatott.

— A jódolgu leány nagy szó.

Közelebb ment hozzájuk, s koccintott velük.

— Látom, már elvetettétek az őszit...

— Úgy jó az, ha már a földben van.

— Ez igaz. Süldötök hány van?

— Kétszáz.

— Abból is osztanak?

— Miér ne osszanak, a miénk.

Jó darabig csend volt, aztán az öregember ezt mondta:

— A káposztát azért nagyon olcsón adtátok.

— Maga ezt honnan tudja?

— Mondják. Harminc bánba olcsó. Kevés az olyan szép káposztáért. Még negyven bán is kevés kilójáért. Egész nyáron kínlódtatok, kár elpotyázni... Ismerek valakit, aki az ötvenet is megadná érte.

— Álljon meg, vénember, sze még le se szedtük. Miket beszél eladásról?

— Amiket hallottam, fiam.

— Miket hallott?

— Mondják, még a tavasszal eladtátok az államinak. Előleget is adtak. S már itt is az elvtárs, aki elviszi harminc bánba.

A három kollektivista összenézett.

— Ugyi mondtam. Bódi bánál is ötvenért vették.

A sovány hirtelen kijelentette:

— Mi erről nem tudunk.

— Akkor a vezetőség...

— Á, a vezetőség se tudhat a tagság nélkül.

— Akkor jó, mert csodálkoztam volna. Ez a kormány belátással van. Megmondta volt: érdekeltté kell tenni a parasztot... Titeket pártol ma mindenki.

Egy kicsit hallgatott, aztán kimondta:

— Akkor viszek nektek, aki rögtön kifizeti ötven bányában. Vannak jó üzletek. Az állomásra is kiviteti, csak a leszedés a tiétek... Mondjátok meg a többieknek is.

Aztán még beszélt ott egyebekről is, végül kiitta az italát, s elkészönt tőlük.

Otthon levetkőzött, és szokása szerint számba vette, mit kell csináljon holnap és holnapután.

— ...átmenni Válaszútra s megkérni Keca Pávelt: ő fizesse ki a káposztát ezeknek. Nem jó az, ha tudják itt a faluban: ő miből él. Tett ő is neki szívességet... Levelet írni Stánetz úrnak, készüljön, hogy jön a tél, kezdődnek a libatömések, a disznóölések: kerítsen helyeket a húsnak, s neki küldje rendesebben a részt. Van más is, akivel össze lehet fogni, van üzletes ember elég.

Még gondolkozott egy darabig az ágy szélén ülve. Aztán nagyokat nyögdösve lefeküdt a recsegő ágyba.

Ma reggel már fel volt zúdulva a kollektíva. A tegnap az elnök a titkár tanácsára kiküldött egy brigádot a Szamos mellé, leszedni a káposztát. Ma reggel azok ki is mentek a káposztás szélére, de egy fejet le nem szedtek. A nap már jól fenn jár az égen, de ők állnak, jegybe-gyűrűbe. Kilenc órákor meg felizennek az elnöknek, hogy káposztaszedés nem lesz, hívjanak össze gyűlést: a tagság döntson, ne csak a vezetőség.

Balog elvtárs nem tudta elképzelni, mi ütött beléjük.

— Mire véljem, elvtárs? — támad az elnökre visszafaftott hangon.

Az a vállát vonogatja.

— Én tudjam?! Te vagy politikailag a felelős. Azt mondják: más ötven bánt is adna kilójáért.

— Ki az isten mondja?! — kezd kiabálni Balog elvtárs. De visszafojtja hamar a hangját: szégyellné, hogy megtudja a vendég, mi történik a káposzta körül. Viszont nehezére esik sugdosódni is.

— A hatórásival el kell menjen ez az elvtárs, nem hetelhet itt... Add ki a rendeletet: azonnal szedjék.

Az elnök ránt egyet a vállán:

— Mind adhatom. Ha nem akarják, mi a fenét csináljak? Adjon az elvtárs is legalább negyvenet kilójáért.

— Miből te, neki plánja van... Látom, nálad is baj van... Nem is tudom, mit higgyek — nézi komoran az elnököt.

Az elnök vissza is fordul a szóval.

— Én csak azt akarom, te, hogy ne legyen baj... Azért meg kéne monddjad neki, hadd tudja ő is, ne érje váratlanul...

Balog elvtárs gondolkodik, s látja, ez már nem játék, baj van. Itt már nem szabad titkolózni. Idejében kell tenni valamit, meg kell győzni az embe-
reket...

Odafordul az elnökhöz:

— Hívd össze a tagságot. Beszélek én velük. Vele is beszélek — int a szomszéd iroda felé. — Tudja meg ő is, ebben igazad van.

Most már határozott a hangja s a mozdulata is az.

Nem telik bele fél óra, s össze van gyűjtve a tagság. Tele velük a terem. Asszonyok, férfiak, és zúgnak mint a vonat.

A legények s a leányok hátul ülnek, s nemcsak a szemük van egymáson, néha a kezük is. Különösen Vig Sándor, aki nem nyughatik. Hol ezt a lányt csípi meg, hol a másikat. Szamosán Marinál megjárja. Az előtte ül, s ő megrángatja a haját. Mikor az hátranéz, hogy ki volt, ő mered előre komolyan, teszi magát, hogy nem tudja. Szamosán Mari komoly leány, nem szereti, ha így játszanak vele, s mikor

hatodikszor is megrángatják a haját, már a sírással küszködik.

De Víg Sándornak mindjobban tetszik a játék, s hetedikszer is nekikészülődik. Akkor aztán hátulról valaki úgy vágja nyakon, hogy előrebukik a feje.

Dühösen néz hátra. Ott három legény ül ártatlan arccal.

— Melyik marhul? — kérdi, s fogja a nyakát. De azok teszik magukat, hogy nem tudják. Előrefordul, s akkor még nagyobbat kap a nyakára, mint az előbb. Most már szidja őket, mint a bokrot.

Azok néznek rá nagyon komolyan, s a legkomolyabban Guszti Gyuri, a fiatalok brigádosa. Mindenki tudja, hogy Szamosán Marinak udvarol.

— Melyik volt, te? — kérdezi dühösen.

— Találd ki! — mondja neki a foga közül Guszti Gyuri.

Dehogyis találgatja. Inkább kioldalog a sorból, s leül tőlük oldalt, háttal a falnak. Többet aztán nem is járul hozzá a zajhoz.

Annál jobban zajong Szűcs Bálint, az a sovány, nagyhangú ember. Ül az első sorban, és senkire sem hallgat, csak beszél, beszél, mondja a magáét. Már előre vitatkozik, és izgatott erősen.

Régen a községháza és a jegyző kapcája volt; ő hordta ki az adócédulákat, hordott be fát és vizet a jegyzőné asszonynak, s takarította a nagy irodákat. Az elsők között, fél hold földdel lépett be a kollektívába, de egész vággyal a jobb életre. Most nem akar többet engedelmeskedni senkinek, és mindig azt ügyeli, nehogy valami jussát elorozzák. Addig egy gyereke se volt. — Minek nyomorúságnak, mondta — most négy év alatt a harmadikat csinálja. — Jó lesz munkaerőnek — azt tartja —, hadd hozzanak a házhoz...

Úl az első sorban, és számokat meg összefüggéstelen, indulatos szavakat kiabál a szomszédainak.

— Hogy merik!... Megmondom én... négyezer lej! Kiszámítottam! Nem hagyhatjuk! Mik vagyunk mi, milliomosok?! Csak dobáljuk a sok pénzt?!...

A mellette ülők bólogatnak és mérgesek. Egymást tüzelik haragra, mint a siratók magukat a siratósra.

Végre bejön a vezetőség. Elöl az elnök, utána az alelnök, az a kolozsvári elvtárs, s legvégül Balog, a titkár.

A zaj elcsitul, s ők leülnek az asztal mellé.

Az elnök susmog valamit, Balog elvtárs meg ingerült.

— Szóljál csak te, megmondtam, aztán majd én is. Az elnök kelletlenül feláll.

— Elvtársak, tisztelt tagság! — kezdi. — Összehívtuk a tisztelt tagságot, hogy mindannyian megbeszéljük a káposzta-kérdést. A tavasszal szerződést kötöttünk, ugyebár. Ti határozatok, a tagság. Előleget is kaptunk, ugyebár. Most az elvtárs eljött, hogy vigye a káposztát. Erről van szó, ugyebár, nekünk oda kell adni.

Szűcs Bálint nem bírja tovább türelemmel. Oda kiáltja hangosan.

— Vigye, de ne potyára! Fizesse meg.

— Várj, elvtárs, sorodra — inti rendre az elnök.

— Szóval, elvtársak, erről van szó. És még a titkár elvtárs is mondana egy-két szót, ugyebár.

Rápislog Balogra, aki nagyon komolyan ül a helyén, s az elnök szavai után feláll.

Végignézi a tagságon, s nagy a csend. Végül beszélni kezd:

— Elvtársak, tavasszal azt zúgtátok: csináljunk szerződést, kellett az előleg. Hát ha akkor belementetek, akkor most elintézett dolog. Mi bajotok? Beszéljete; ne mondjátok, nem hallgatunk meg.

Szűcs Bálint rögtön felugrik.

— Fizesse meg! — kiáltja. Megáll, s várja, hogy rászólnak, hallgasson, de nem szól reá senki. Balog elvtárs még le is ül, s int neki, hogy mondja.

Megzavarodik, körülnéz, hebeg-habog, végül is érzi, beszélni kell, rákezdi hát dühösen.

— Akkor nem tudtuk, mi lesz ősszel. Ötven bánba szedik a káposztát, s ti eladjátok harmincba. Az négyezer lej károsodás, s mi ne szóljunk bele?

Zúg az egész tagság.

— Ez a kormány belátással van — kiabálja Szűcs Bálint.

Most már annyian kiabálnak, hogy nem érteni a hangját.

Kovács elvtárs odafordul a titkárhoz, mond neki valamit, s Balog elvtárs rögtön feláll.

— Csend legyen, Kovács elvtársé a szó — kiáltja hangosan.

A terem elcsendesül, a tagság komoran hallgat.

Kovács elvtársnak nyugodt a hangja, úgy magyaráz, mint egy tanító.

— Azt mondják, ötven baniba veszik most a káposztát, s én csak harminc banit adok érte. Ez bizony, kérem, igaz.

— Na lássa! Akkor legyen belátással — szól közbe valaki.

Kovács elvtárs türelemre inti.

— Ez igaz, kérem, de ki veszi meg ötven baniban és miért. A spekulánsok veszik, nyereszkedni akarnak rajta. Felvásárolják az állami kereskedelem elől, és dupla áron adják el a városi munkásnak.

— Vásárolják fel maguk is ötven bánba — kiáltja az a valaki.

— Tudják, mi történik, ha mi adnánk ötven banit? Ők azonnal egy lejt adnának, s ha mi megadnánk a lejt, ők egy lej ötvenet adnának.

Szűcs Bálintnak kimered a szeme.

— Az lenne jó, elvtárs, a kormány belátással van — kiáltja.

Kovács elvtárs felemeli a hangját:

— Nem az a gondjuk, hogy ellássák a városi lakosságot, hanem hogy a saját zsebüket töltsék. Ez csak drágaságot okozna, megdrágulna minden, s mit szólnának ahhoz, ha a csizmának s az ekének is háromszorosára emelkedne az ára. Ezért nem adhatok én maguknak ötven banit a káposztáért. A hivatalos beszerzési árat az egész országban harminc baniban állapították meg. A saját zsebemből én nem fizethetek — mondja.

Még áll egy darabig, nézi a tagságot, végül is vállat von s leül.

A tagság hallgat komoran. Szűcs Bálint legyint.

Most újra feláll Balog elvtárs. Meg van elégedve a városi elvtárssal, de csak félig.

— Na, elvtársak, tiszta, nem?! Ki az isten akar drágaságot?! Nem azt kell nézni, mindenki mást egyen meg a fene, csak mi éljünk jól! A városi munkások is éljenek, hogy bakancsot tudjanak csinálni nekünk. Az istenbe bele, miféle emberek vagyunk? Vegyük csak figyelembe az elvtárs intelmeit... S még valami. Nemcsak harminc bánt fizet nekünk az állam a káposztáért, elvtársak. Földet adott, szerszámokat, olcsón szántanak a traktorok, kevés adó, állami kölcsön, mi kell még? S mi a káposztát is adjuk feketén? Magánparasztok vagytok, vagy mi az isten?!... Az is baj, hogy elkapattak.

Most már meg van elégedve a beszéddel, s már szólni akar az elnöknek, hogy zárja be az ülést, mikor csak feláll András János bá az első sorból. Öreg ember és megátalkodott.

— Jár a szája az elvtársnak és neked is. Ő olcsón akarja elvinni, hogy megdicsérjék érte, te azt mondd, jól élünk; a munkásosztály csinálta ki, hogy jól éljünk. Igazad van, jól élünk, de akkor most hagyjatok békén, hogy jól éljünk. Nem lehet az, hogy négyezer lejt veszítsünk, mert az elvtárs szépen beszélt...

Csak ez kell Szűcs Bálintnak. Feláll, fúj, köpköd, mint a dühös macska. Hogy mit, nem is lehet érteni.

Gusztai Gyuri ül a padban, s gondolkozik. Most két éve szerelt le, a katonaságnál káplár volt, s itt már brigádos. Szép kis zsebórája van, biciklije, két pár csizmája, fekete ruhája. Nem érti, mit akarnak ezek az öregek. Világos, hogy akkor drágaság lesz. Mégse illik. Ha nem lett volna munkásosztály, nem lenne miben osztozódni. Az öreg édesanyja meg járna tovább napszámba másokhoz. Egész lázba jön. — Meg kéne mondani. — De csak fészkelődik a helyén. Hirtelen csak felugrik.

— Ne lármázzon! Ez gyalázatos dolog! — kiált rá Szűcs Bálintra. — Mi mellette vagyunk. Adjuk oda az elvtársnak.

Mondana többet, egyebet is, amit csak elgondolt az imént, mind elmondaná, de zavarba jön, s elhallgat.

— Ki az a mi, te? — vágják oda neki.

— Mi a, fiatalság.

— Beszélj a magad nevében — intik le.

De erre tízen is kiáltják a fiatalok közül, legények, leányok:

— Mind akarjuk! ...

— Mi dolgoztunk ott a legtöbbet!

— Kiedéknek büdös volt kapálni ...

Most hárman is felálltak, olyan is, aki közép-gazda volt annak idején, Simon András is köztük. Felállnak, s kijelentik: ők is azt tartják, adják oda a káposztát az államnak.

Zúg összevissza a gyűlés.

Ekkor feláll az öreg Sallai Máté, s kezd kiabálni. Mindenki ránéz, hogy mit akarhat.

— Osszuk ketté — kiáltja. — Fele-fele, ha mái előleget is kaptunk.

— Kied ne üsse oda az orrát, amihez nem ért. Alszik egész éjjel, s kapja ingyen a drága normát ... — kiáltanak rá.

De az elnöknek jól jön ez a javaslat. Érzi, így neki is ki lehet bújni az alól, hogy ide, vagy oda álljon. Nem akar ujjat húzni Baloggal, de nem akar a tagsággal sem.

— Így van jól, emberek, osszuk el! — kiáltja.

Balog ingerülten mered rá, villámlik a szeme.

Már szólni akar, de az elnök megelőzi.

— Nem látod, elvtárs — mutat a tagságra —, nem lehet náluk nélkül ...

Balog látja, de még reménykedik.

— Szavaztasd le.

Valahogy csend lesz, s az elnök szavaztat.

— Ki van amellett, hogy odaadjuk mind a káposztát az elvtársnak? ...

Egyharmada emeli fel a kezét, főleg a fiatalság.

— Ki pedig amellett, hogy csak egy vagonnal adjunk? ...

— Azt szavaztasd meg, hogy semmit se adjunk!

— ordítja Szűcs Bálint, de elkésett vele, a többség már megszavazta.

A gyűlés szétoszlik. A terem ottmarad embertől üresen, de vastagon tele cigarettafüsttel. A padló pedig szivarvéggel.

A vezetőség visszamegy az irodába. Balog elvtárs nagyon szótalan. Csak ül az asztal mellett, s mered maga elé. Aztán feláll, odamegy az ablak elé, s néz ki rajta fáradtan. Ajka közül csak úgy áradnak az elnyújtott sóhajok s az elfojtott, rekedt káromkodások. Arcát azonban mindinkább előnti valami szomorúság.

Végül visszafordul a cigarettázó Aprozár-igazgató felé, s rekedt a hangja.

— Látja, még ilyenek vagyunk, még csak idáig jutottunk. Azt mondta, a hajnalban valakit zsákkal látott a vállán ... Bizony, lopnak is. Meglopják saját magukat. — Sóhajt, aztán csak kiugrik belőle. — A kutya istenit, az a baj, hogy én is sokat kiabálok! ... Hányszor megfogadom ... Megkérem, váltsanak le. Nem bírom, milyen fősvények, nem látnak csak magukig ... Olyan elvtárs kéne ide, aki megmagyarázná szépen és sokszor ... — újra sóhaj. — Bennem nem bíznak. — Szomorúság csendül ki a hangjából.

— A fiatalok mellettünk voltak — mondja Kovács elvtárs.

Balognak felcsillan a hangja.

— Látta? Azokkal lehet, azokért érdemes! ...

Hallgat egy darabig, aztán ránt egyet a vállán.

— Meglátja, elvtárs, három év múlva visz maga innen húsz vagon káposztát is.

Megerősödött lélekkel méláz ki az ablakon.

Esik az eső. A Kovács elvtárs káposztája meg már negyedik napja ázik a vasúti raktár mellett. Nincs vagon. A Stánetz Tibor káposztája négy napja, hogy elment. Ő pedig itt rostokol. Nappal ül az állomáson, éjjel a kollektíva székházában. És hiába kér, fenyegetőzik, az állomásfőnök a vállát vonogatja.

— Ahogy jön, rögtön adok. Nem rajtam múlik.

— Annak mért volt?

Egykedvű a válasz.

— Hamarébb rendelte. Nem tehetek kivételt. Állampolgár ő is. Megrendelte, joga van hozzá.

Nincs más mit tenni, várni és várni.

Balog elvtárs mindennap kijön hozzá, ő is megfenyegette az állomásfőnököt, de ő is hiába.

— Ismerjük mi ökelmét. De egyszer fogjuk rajta, megtudja ő, hogy mi a munkáshatalom! — mondja Kovácsnak.

És egyre esik. Kis időre megáll, aztán újra neki-kezd. Az ég egyformán szürke, semmi remény, hogy kitisztuljon.

— Agyonázik, összefonnyad, aztán szidnak, hogy az Aprozárban minden a legrosszabb . . . Harmadszor járom meg. Az meg már rég eladta — mondja Kovács Balognak.

Annak szemrehányó a hangja:

— Maga se való még üzletelni, elvtárs. Meg kellett volna rendelje mindjárt, ahogy ide jött. Mesterség ez is, meg kell tanulni. Nem lehet a nép kárára tudatlannak maradni . . .

Az Aprozár-igazgató hallgat, nem felel rá semmit.

Végre a negyedik nap délután megjött a vagon.

Megalkuszik valami napszámosokkal, hogy négyen berakják. De felét sem tudja adni, mint amit Stánetzék adtak. Immel-ámmal rakják, dobálják felfelé. Csak úgy döng a vagon oldala. Hogy fog kinézni ez a káposzta . . .

Éppen akkor érkezik oda Balog elvtárs.

— Így dolgoznak maguk?! Na, menjenek innen! Ki van kelve a színéből.

— Ezt is idejében kellett volna. Semmit sem sza-

bad szívességre bízni. A fiatalok berakják — mondja Kovácsnak, s már szalad is a kollektívába.

Egy félóra múlva jön vissza tizedmagával, fiúkkal, lányokkal, s kézzől kézre jár a káposzta.

Az öreg Bálint István is kint van az állomáson. Kijött feladni Stánezt Tibornak a levelet. Egyenesen a postakocsi ládájába szokta bedobni, így a legbiztosabb. Látja, ezek hogyan rakodnak. Gondol valamit s odamegy közéjük ő is. Nekifog, segít felrakni a káposztát.

— Gyerünk, legények, mert elmegy a vonat — kiabálja, s buzgólkodik serényen.

Kovács elvtárs látja és megismeri, hogy ez az, aki mikor ő megérkezett ide, azt tanácsolta, ne menjen az ösvényen.

— Emberséges egy ember, önzetlen — gondolja. Valahol gazt égetnek, és keserű füstöt hoz erre a szél. Fent a szürke égen fekete varjak szállnak a Szamos felé.

Az állomásfőnök kiabál nekik: siessenek, mert jelzett a hatórás, s az viszi a vagon t is.

A váltóőr is nézi, hogyan rakodnak, és elégedetlen saját magával nagyon. Miért is nem vitt ő az éjjel több káposztát haza? Legalább hogy tele legyen a hordó. Most elviszik, s veheti a többi t pénzé t. Hát érde mes becsületesnek lenni? . . .

Elkészülnek idejében, megérkezik a vonat, utána akasztják a káposztás vagon t, s már indul is. Kovács elvtársnak alig van ideje köszönni s felugrani reá.

Balog elvtárs néz hosszasan a kirobogó vonat után. Amíg csak ki nem ér a váltókon. — Az a baj, hogy nem értünk még jól a dolgokhoz — sóhajtja. Aztán a fiatalok felé fordul.

Azok már átvágtak a strekken, és kiabálva, kacagva haladnak az ösvényen.

Melegség önti el.

— Jövöre másképp lesz! . . . Ezekkel lehet, s az olyan Simon Andrásokkal — gondolja.

És nekiered, hogy utolérje őket.

Emberség címmel foglaltuk össze Asztalos István elbeszéléseit műveinek harmadik kötetében; úgy véltük, semmi sem fejezhetné ki jobban e könyv tartalmát, mint az a cím, amelyet 1957-ben megjelent novella-válogatásának adott az író.

Asztalos novellisztikájának — legkedvesebb műfajának — kerek húszévi termését, életművének legjavát öleli föl ez a kötet.

Az anyag túlnyomó többségét a korábbi kiadásokból vettük át, kis részüket — szám szerint tizenkét elbeszélést — az író hagyatékában őrzött régi újságkivágásokból vagy gépiratos szövegekből és a felszabadulás utáni időszaki és napisajtóból gyűjtöttük össze. Az idevágó adatokról bővebben a *Bibliográfiai mutatóban* adunk számot.

A felszabadulás előtti és a jelenkori időszaki és napisajtó tüzetes — ámbár korántsem teljes — átvizsgálása tehát aránylag kevés, könyv alakban meg nem jelent írást tárt föl. Feltehetően lappang még anyag elsősorban a felszabadulás előtti sajtótermékekben, gyűjteményes kiadásokban. Az életmű teljes feltárása a jövő feladata, a módszeres, tudományos igényű kutatómunkáé.

Kutatásaink eredményét főként abban látjuk, hogy bővíthettük az írárok bibliográfiai adatait, mindenekelőtt az első közlés helyét és idejét illetően.

Hatvanhat elbeszélést adunk közre az *Emberség* ben. (Öt elbeszélést — az *Ibolyanyílás idején*, *Jaj de bajos a szerelmet titkolni*, *Szerelmes vásárnap*, *Pillangókergetés*, *Vagyok olyan legény, mint te...* — füzérszerűen egybefogva, az író műveinek első kötetében szerepeltettünk, félbeszakadt regényének töredékeként. Erről a kötethez csatolt *Jegyzetekben* számoltunk be az olvasónak.) Korábbi elbeszélés-köteteinek néhány darabját az ifjúságnak szánt kiadványokban is közölte volt az író. Ezek közül csak azokat válogattuk ki, amelyek — megítélésünk szerint — szervesen illeszkednek kötetünk anyagába (*A kabát*, *Egy karácsonyestén* — az ifjúsági kötetekben *A kakas* címmel szerepel —, *A hörcsög*, *A nagyfiú meg a kisfiú*). A többi

elbeszélést sorozatunk negyedik kötetében, az ifjúsági írások közt találja meg az olvasó (*Jóska, Jó kis kirándulás, Hamvas, Az érdeemtelen, Kovács Jancsi és a haza*). Kivételt csupán *A Piliskén* című írással tettünk; helyet kell kapnia kiadásunkban az eredeti elbeszélésnek csakúgy, mint a belőle készült változatnak (*A méhek védelmében*). Előbbi ebben a kötetben, utóbbit a soron következő negyedik kötetben adjuk közre.

A kötet anyagának számbavételekor alig néhány olyan írásra leltünk, amelyeknek újraközlésétől eltekintettünk; egyrészt tisztázatlan eszmei tartalmuk miatt, másrészt pedig azért, mert Asztalos írói korszakának kezdeteiről valók s inkább útkereséséről vallanak.

Miként a sorozat első két köteténél, igyekeztünk itt is az író életében megjelent utolsó közlések szövegét felhasználni. Indokunk is azonos: minden újraközlésnél javított, szépített művein az író.

Az anyag elrendezésében — amennyire a hézagos adatok engedték — az első közlés időrendjéhez alkalmazkodtunk. Kivételt csak ott tettünk, ahol az elbeszélések cselekménye egymással összefügg.

A bibliográfiai mutatót, akárcsak az első kötet esetében, nem a teljesség igényével közöljük. Célunk csupán annyi, hogy némileg tájékoztassuk az olvasót, s a lehetőségek megszabta szűkös határokon belül, hozzájáruljunk Asztalos István munkásságának tudományos föltárásához.

Az adatok az elbeszélések címét, megjelenésük helyét és idejét jelzik. A cím után közvetlenül feltüntetett adat a kötetünkben felhasznált szöveg lelőhelyére utal. Ritkított betűkkel szedtük az általunk ismert első közlés helyét. Ismertetjük a címváltoztatokat, és jelezzük: az összegyűjtött anyagból mi jelenik meg kötetben először.

Alkalmazott rövidítések: Vád és panasz. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Bukarest = VP; Emberség. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Bukarest = E; A vidámság embere. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Bukarest. Kincses Könyvtár — VE; Megszépült öregség. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Bukarest. Kincses Könyvtár = MÖ; Üröm. Erdélyi Szépmíves Céh = Ü; A számár. Szikra. Budapest. Szikra Regénytár = Sz.

Történt az utcán VP. 1954. — *Ellenzék.* 1938. március 31. — Ü. 1941. — *A kutya* címmel Falvak Népe. 1947. február 23. 4. sz. — *Utunk.* 1960. március 18. 11. sz.

Az édesanya *Ellenzék.* 1938. június 26. — Kötetben most jelenik meg először.

Csillagok a hegyen *Ellenzék.* 1938. július 17. — Kötetben most jelenik meg először.

Szaporodnak Lázárék MÖ. 1958. — *Korunk.* 1938. XIII. évf. 9. sz. — Ü. 1941.

Ember az utcán Ellen z é k. 1938. december 11. —
Kötetben most jelenik meg először.

At a hegyen Friss Újság. 1938. december 18. —
Kötetben most jelenik meg először.

Vihar az erdőben. Gépiratos szöveg az író hagyatékában, dátum nélkül. — Kötetben most jelenik meg először.

Egy szál gyufa VP. 1954. — Újságkivágásban az író hagyatékában; az újság címét nem tudtuk megállapítani.

A dohány VP. 1954. — Ű. 1941. — A fekete macska. Nemzeti Könyvtár. 1944. május 27. 134. sz.

Marika hazajön VP. 1954. — Évkönyv. 1938. Friss Újság kiadványa. Nagyvárad. — Ű. 1941.

Megindul a föld VP. 1954. — Munkás Naptár. 1939. Kolozsvár.

Diófa-háló VP. 1954.

Betegen Ű. 1941.

A nekurát VP. 1954. — Ű. 1941.

Tarisznyás királyok VP. 1954. — Művelődés. 1956. 12. sz.

Nemzetesdi VP. 1954.

A Piliskén VP. 1954. — *A méhek védelmében* címmel változat Miért kerek az alma? Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1954. I. kiadás. — Azonos változat Miért kerek az alma? Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1956. II. kiadás. — Azonos változat Mátyás, a jég-törő. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1960.

Bolondok VP. 1954. — Utunk. 1946. június 22. 1. sz.

Kuporiak VP. 1954. — Munkás Naptár. 1940. Munkás Athenaeum kiadványa. Kolozsvár.

A cigarettavég VP. 1954.

Favágók között VP. 1954. — Ü. 1941. — A fekete macska. Nemzeti Könyvtár. 1944. május 27. 134. sz.

Falun VP. 1954. — *Falurajz* címmel Ü. 1941.

A virtus VP. 1954. — Ü. 1941.

Megvénülve Keleti Újság. 1939. október 23. — Az író hagyatékában föllett újságkivágásban *Gyónás előtt* címmel szerepel; a cím át van húzva, fölötte Asztalos kezeírásával az új cím — Kötetben most jelenik meg először.

Balog-színház VP. 1954. — *Korunk*. 1939. XIV. évf. 12. sz. — Ü. 1941. — VE. 1956.

Levelek Ü. 1941.

Angyalvárás VP. 1954. — Ü. 1941.

A macska VP. 1954. — Ü. 1941. — A fekete macska. Nemzeti Könyvtár. 1944. május 27. 134. sz. — VE. 1956.

Béreséknél MO. 1958. — *A vén Zsiga* címmel Ellenzék. 1941. április 12. — *Öreg béres* címmel Sz. 1948.

Afféle úri szokás MÖ. 1958. — Sz. 1948.

Gyergyó VP. 1954.

Hurcolkodás VP. 1954. — Ü. 1941.

A tejesember VP. 1954. — Ü. 1941. — Falvak Népe. 1947. május 4. 9. sz. — VE. 1956.

Béres VP. 1954. — Ü. 1941.

Fanyesdesés VP. 1954. — Ü. 1941.

Üröm VP. 1954. — Ü. 1941.

A dühös kutya VP. 1954. — Ü. 1941. — A fekete macska. Nemzeti Könyvtár. 1944. május 27. 134. sz.

Táltos ökrök T e r m é s. 1942. — Kötetben most jelenik meg először.

A kabát VP. 1954. — Sz. 1948. — Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1954. I. kiadás. — Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1957. II. kiadás. — Mátyás, a jégtörő. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1960.

Egy karácsonyestém VP. 1954. — Falvak Népe. 1946. december 15. 25. sz. — Sz. 1948. — *A kakas* címmel Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1954. I. kiadás. — *A kakas* címmel Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1957. II. kiadás. — *A kakas* címmel Mátyás, a jégtörő. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1960.

Borjúkötélen VP. 1954. — Sz. 1948. — VE. 1956.

A számár VP. 1954. — Falvak Népe. 1946. augusztus 8. 18. sz. — Sz. 1948. — Tizennégyökrös gazdák. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. Szépirodalmi Kiskönyvtár. 1951. — VE. 1956.

A mi szőnyegünk E. 1957. — Sz. 1948.

A megtalált műsorszám I g a z s á g. 1947. december 25. 295. sz. — Kötetben most jelenik meg először.

Balog olvasni kezd E. 1957. — U t u n k. 1947. február 15. 4. sz. — 26 elbeszélő válogatott novellája. Állami Könyvkiadó. Bukarest. 1948. — *Furcsa egy világ* címmel Sz. 1948.

A megnyert fogadás E. 1957. — I g a z s á g. 1947. május 2. 98. sz. — Előre. 1958. április 30. 3271. sz.

Balog emberré születik U t u n k. 1948. augusztus 7. 15. sz. — Kötetben most jelenik meg először.

A fácnos őre Utunk. 1948. január 24. 2. sz. —
Kötetben most jelenik meg először.

Rügyek az új hajtáson Utunk. 1949. január 1. 1. sz.
— Világosság. 1948. december 30. 304. sz. —
Kötetben most jelenik meg először.

Antal elvtárs is hozzászól E. 1957. — Romániai Magyar Szó. 1952. szeptember 19. 1590. sz. — Irodalmi Almanach. 1952. 4–5. sz. — MÖ. 1958.

A hörcsög E. 1957. — Utunk. 1953. május 29. 23. sz. — Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1954. I. kiadás. — Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1957. II. kiadás. — Mátyás, a jégtörő. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1960.

Megszépült öregség E. 1957. — Utunk. 1954. május 14. 20. sz. — Igazság. 1958. július 29. 168. sz. — MÖ. 1958.

Csendes hely E. 1957. — Utunk. 1955. szeptember 23. 38. sz. — Művelődés. 1956. 7. sz.

Kitanult asszonyok Igaz Szó. 1959. szeptember 9. sz. Gépiratos szöveg az író hagyatékában. — Kötetben most jelenik meg először.

A vidámság embere E. 1957. — Utunk. 1955. november 18. 46. sz. — VE. 1956.

Emberség E. 1957. — Utunk. 1956. január 20. 3. sz.

A nagyfiú meg a kisfiú E. 1957. — Utunk. 1956. február 3. 5. sz. — *A nagyfiú, a kisfiú meg a kiskutya* címmel Jóska. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1957. II. kiadás. — *A nagyfiú, a kisfiú meg a kiskutya* címmel Mátyás, a jégtörő. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest. 1960.

A vonaton E. 1957. — Utunk. 1956. április 13. 15. sz.

Hogyan lett a kakukkból kakukk E. 1957. — Utunk. 1956. december 29. 52. sz.

Téma két változatban MÖ. 1958. — *Utunk*. 1957.
július 18. 29. sz.

Az apa E. 1957. — *Viharban* címmel *Irodalmi
Almanach*. Kolozsvár 1952. 3. sz. — *Utunk*
1957. július 25. 30. sz. — MÖ. 1958.

A tehén MÖ. 1958. — *Utunk*. 1957. augusztus 1.
31. sz.

Az a kicsi özvegyasszony MÖ. 1958. — *Utunk*. 1957.
augusztus 8. 32. sz.

A kis Szabó Ilus MÖ. 1958. — *Utunk* 1957. augusz-
tus 15. 33. sz.

Betegség MÖ. 1958. — *Utunk*. 1957. december 12.
50. sz.

A káposzta MÖ. 1958. — *Utunk*. 1958. február 13.
6. sz.

TARTALOM

1938

Történt az utcán	5
Az édesanya	8
Csillagok a hegyen	11
Szaporodnak Lázárék	18
Ember az utcán	24
At a hegyen	28
Vihar az erdőben	35
Egy szál gyufa	42
A dohány	45
Marika hazajön	52
Megindul a föld	59
Diófa háló	71

1939

Betegen	76
A nekurát	83
Tarisznyás királyok	97
Nemzetesdi	104
A Piliskén	107
Bolondok	111
Kuporiak	114
A cigarettavég	119
Favágók között	121
Falun	130
A virtus	136
Megvénülve	144
Balog-színház	149

1940

<i>Levelek</i>	157
<i>Angyalvárás</i>	164
<i>A macska</i>	175

1941

<i>Béreséknél</i>	201
<i>Afféle úri szokás</i>	210
<i>Gyergyó</i>	221
<i>Hurcolkodás</i>	227
<i>A tejesember</i>	235
<i>Béresek</i>	240
<i>Fanyesdesés</i>	246
<i>Uröm</i>	255
<i>A dühös kutya</i>	266

1942

<i>Táltos ökrök</i>	283
<i>A kabát</i>	295
<i>Egy karácsonyestém</i>	304

1943

<i>Borjúkötélen</i>	309
<i>A számár</i>	317

1946

<i>A mi szőnyegünk</i>	326
----------------------------------	-----

1947

<i>A megtalált műsorszám</i>	333
<i>Balog olvasni kezd</i>	341
<i>A megnyert fogadás</i>	350

1948

<i>Balog emberré születik</i>	354
<i>A fácános őre</i>	361

1949

Rügyek az új hajtáson 365

1952

Antal elvtárs is hozzászól 376

1953

A hörcsög 381

1954

Megszépült öregség 391

1955

Csendes hely 400

Kitanult asszonyok 410

A vidámság embere 418

1956

Emberség 435

A nagyfiú meg a kisfiú 445

A vonaton 452

Hogyan lett kakukkból kakukk 459

1957

Téma két változatban 464

Az apa 473

A tehén 488

Az a kicsi özvegyasszony 493

A kis Szabó Ilus 498

Betegség 503

1958

A káposzta 509

Jegyzet 533

Bibliográfiai mutató 535

**Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Román
Népköztársaság közös könyvkiadási megállapodása
keretében**

A könyv felelős szerkesztője: Bonyhádi Jolán
Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos

**A nyomdai munkák megkezdése: 1962. 02. 12. A
nyomás megkezdése: 1962. 04. 12. A megjelenés
éve: 1962. Példányszám: 2000+80 tüzve, 4500+70
kotve. Papír. 65 g-os felhamentes és famen'es.
Alak: 54×84/16. Kladoi ívek száma: 25,60. Nyom-
dai ívek száma: 34. Megrendelés száma: 5270.
E.: 0551. Tizedes osztályozás nagy könyvtárak szá-
mára: 8M—32. Kis könyvtárak számára: 8M.**

**Készült a Kolozsvári Nyomdaipari Vállalatnál,
Brassai utca 5—7. RNK. — 1986/1962.**